Katarína POPELKOVÁ
a kolektív

Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?

Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?

Katarína POPELKOVÁ
a kolektív

Ústav etnológie
Slovenskej akadémie vied

Bratislava 2014

Vydanie tejto kolektívnej vedeckej monografie
bolo podporené z grantu VEGA č. 2/0088/14
Rituálne správanie ako strategický nástroj skupinovej identifikácie.
Sociálne a kultúrne kontexty súčasných sviatkov na Slovensku.

Editorka:
© PhDr. Katarína Popelková, CSc., Ústav etnológie SAV v Bratislave, 2014

Autori:
© Prof. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc., Ústav etnológie SAV v Bratislave, 2014
© PhDr. Katarína Popelková, CSc., Ústav etnológie SAV v Bratislave, 2014
© PhDr. Monika Vrzgulová, CSc., Ústav etnológie SAV v Bratislave, 2014
© PhDr. Juraj Zajonc, CSc.,Ústav etnológie SAV v Bratislave, 2014

Vedecké recenzentky:
Doc., PhDr. Jolana Darulová, CSc., Mgr. Katarína Nádaská, PhD.

Zostavenie registrov:
PhDr. Ingrid Kostovská, PhDr. Katarína Popelková, CSc., PhDr. Juraj Zajonc, CSc.

Preklady:
Mgr. Judita Takáčová (angličtina), PhDr. Jaroslav Stahl, PhD. (nemčina)

Jazyková korektúra:
PhDr. Ingrid Kostovská

Vydal:
© Ústav etnológie SAV v Bratislave, 2014

Grafická úprava a tlač:
© Jela Pálešová, IMPALEX

ISBN 978-80-970975-3-0

Obsah

Úvod 5

Načo sú nám zákony o sviatkoch? 12

Komu patrí Slovenské národné povstanie? 66

Prečo sú Vianoce tradičné aj nové? 110

Je Halloween na Slovensku cudzincom? 164

Záver 248

Conclusion 255

Schluss 261

Pramene 268

Menný register 285

Predmetový register 287

Územný register 311

O autoroch 316

*Na obálke: **Okamih** (záber zo sprievodu, ktorý bol jedným z vrcholov mestského sviatku Salamandrové dni 2012). Banská Štiavnica (okr. Banská Štiavnica). Autor snímky: J. Zajonc, 7. 9. 2012.*

Úvod

V centre pozornosti knihy s názvom *Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?* je prostý fakt, že ľudské spoločenstvá zvyknú deliť čas na obyčajný, bežný, každodenný a na ten druhý – výnimočný, nekaždodenný, *sviatočný*. Niektorým momentom, dňom či obdobiam pripisujú osobitný význam, s ich prežívaním spájajú zvláštne praktiky. Spravidla cyklicky si ich pripomínajú a dbajú na opakovanie spôsobov tohto pripomínania. Nezáleží pritom na tom, ktoré obdobie či časť sveta máme práve na mysli, pretože delenie času pomocou významných momentov – symbolických medzníkov – je takpovediac univerzálnym znakom ľudskej kultúry. Nie všetky výnimočné momenty však priamo súvisia s plynutím biologického, rodinného či pracovného života jednotlivca. Oveľa viac z nich súvisí s jeho príslušnosťou k spoločnosti či spoločenstvám, do ktorých sa buď rodí, alebo ktoré si vyberá, považujúc ich za dôležité a príťažlivé. Nie je tomu inak ani v súčasnosti v prípade obyvateľov Slovenska, ktorí takéto výnimočné príležitosti najčastejšie nazývajú *sviatkami.*

V roku 2011 vznikol na pôde Ústavu etnológie SAV projekt základného výskumu s názvom *Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku? K otázke sociálneho kontextu rituálov* (VEGA č. 2/0069/11). Bol predovšetkým reakciou na rastúci záujem médií o výklady a komentáre k najrozličnejším, často dovtedy aj neznámym sviatkom a prejavom rituálneho správania sa obyvateľov Slovenska, ktorý etnológovia sporadicky reflektovali už od konca 90. rokov 20. storočia. Spoločenská výzva a poznávací záujem spolu s pociťovanou potrebou pokračovať v základnom výskume sviatkov, no na novej teoretickej a metodologickej platforme, vyústili do sformovania tímu etnológov uvedeného projektu. V rokoch 2011–2013 sa pokúsili sviatok ako sociálny fenomén empiricky preskúmať a pomocou popisu autentických prejavov, analýzy prostredia a podmienok, v ktorých sa sviatky v súčasnosti vyvíjajú, získať o ňom vedecké poznatky. V rámci riešenia projektu realizovali členovia tímu empirické výskumné sondy. Počas sviatkov pozorovali dianie vo verejnom priestore a systematicky mapovali obsah článkov v tlači, textov a prejavov šírených reklamou, televíziou, rozhlasom a internetovou komunikáciou. Výskumom bolo zhromaždené a spracované pozoruhodné množstvo autentických údajov od zhustených etnografických popisov pozorovaní v teréne a výskumnej fotografickej dokumentácie rozličných udalostí cez rozsiahle korpusy z výskumu na internetových stránkach, tematické mediálne rešerše, záznamy rokovaní v parlamente, internetových diskusií i blogov, až po zistenia kvantitatívneho reprezentatívneho prieskumu. Niektoré z výsledkov etnologickej analýzy uvedenej bázy údajov prináša táto kolektívna monografia.

Už prvé výskumné sondy priniesli zistenie, že početnosť príležitostí označovaných ako sviatky v 21. storočí v porovnaní s predchádzajúcim

obdobím prudko narástla a že javy s nimi súvisiace – najmä význam, aký im ľudia pripisujú, a spôsoby ich prežívania – zasahujú širokú sféru života súčasnej spoločnosti. Škála siaha dnes od sviatkov kreovaných, udržiavaných, sankcionovaných a distribuovaných inštitúciami ako štát a cirkev až po sviatky, ktoré považujú za dôležitú súčasť svojho spôsobu života teritoriálne, sociálne, profesijné spoločenstvá až po úroveň rodiny. Životnosť si uchovávajú sviatky a spôsoby ich slávenia známe desiatky alebo dokonca stovky rokov, pričom si v rôznej miere buď určité prvky udržiavajú, alebo sa aktualizujú. Súčasne sme svedkami kreovania nových príležitostí považovaných za sviatky a takto aj prežívaných. Zaznamenané spôsoby *svätenia*, *pripomínania* a *oslavovania* rozličných pre ľudí významných momentov nie je možné považovať iba za pozostatky nefunkčného, zanikajúceho modelu sociálnej komunikácie s vysokým podielom duchovných, magických, rituálnych či iracionálnych motivácií k symbolickému konaniu. Vhodnejšie je konštatovať, že slovenská spoločnosť, rozličné formalizované inštitúcie v nej pôsobiace i ľudia ako individuality či členovia rozličných skupín stále považujú niektoré momenty života za významnejšie ako iné. Pripisujú im symbolické významy a spájajú ich s ustálenými formami konania. Venujú svoje prostriedky, čas i energiu na ich pripomínanie a ritualizované prežívanie spolu s inými ľuďmi. Prípadne takto motivované chápanie a konanie iných využívajú vo svoj prospech. Či sú takéto momenty aj inštitucionálne formalizované alebo zapísané v kalendári, pritom vôbec nie je podstatné.

Okrem nárastu šírky škály sviatkov badať v súčasnosti aj posun v chápaní významu ich prežívania. Podoby nášho života potvrdzujú mnohé z vízií sociálnych mysliteľov o tom, že človek 21. storočia má byť pragmatický, racionálny, výrazne orientovaný na technologický a informačný rozvoj, na budúcnosť, na výkon, peniaze či konzum. Všeobecne sa však nepotvrdzujú predpoklady, že postmodernému človeku sa majú rituálne formy komunikácie javiť ako smiešne a skostnatené. Sme totiž svedkami aj toho, že ľudia venujú mimoriadnu pozornosť nielen prežívaným individuálnym vzťahom, ale i pestovaniu spoločenských aktivít a vyjadrovaniu najrozličnejších kolektívnych príslušností. A jedným z prejavov takýchto potrieb je i pripomínanie a viac či menej obradné prežívanie významných momentov, dní či dlhších časových úsekov odlišujúcich sa od iných existenciou dôvodu na pripomínanie, zvláštnym priebehom i spôsobmi správania sa.

Výskumy potvrdili všeobecné predpoklady, že vývoj fenoménu sviatkov a sviatkovania v poslednom desaťročí 20. storočia výrazne zasiahli sociálne a ekonomické transformácie, ktoré odštartoval pád komunistického režimu v roku 1989, rozšírenie komunikačných kanálov a technických prostriedkov. Ich využívanie zrýchlilo distribúciu informácií o tradičných i nových sviatkoch a ich dynamický rozptyl v spoločnosti.

Pri plnení poznávacích cieľov vychádzal výskumný etnologický tím z viacerých teoretických prístupov, na aplikovanie ktorých konkrétne

odkazujú autori v jednotlivých kapitolách tejto knihy. Využili najmä teóriu šírenia reprezentácií antropológa Dana Sperbera (1996) a jeho koncept kultúrnych reprezentácií ako predstáv, vyjadrení, verzií, obrazov či vysvetlení niektorých kultúrnych fenoménov, ktoré majú príslušníci určitej skupiny spoločné. Ďalšiu metodologickú inšpiráciu predstavovala možnosť zaoberať sa sviatkami s pomocou konceptu rituálu, ktorý je v sociálnych vedách jedným zo spôsobov nazerania na organizáciu sveta. Vzhľadom na zámer skúmať prostredníctvom rozličných obsahov fenoménu sviatok súčasnú spoločnosť, teda kontexty, v ktorých sviatky dnes jestvujú, pozornosť sa neorientovala na rituál samotný. Predmetom záujmu však boli i javy študované v sociálnych vedách ako rituály a konanie, ktoré sa za rituálne zvykne označovať. Ako teoretické východisko boli pri tom využité názory religionistky Catherine Bell (1998), ktorá rozpracovala kritiku úvah o rituáli ako o univerzálnej kategórii alebo znaku ľudského správania. Svojím návrhom definovať rituálne praktiky ako situačnú strategickú aktivitu, ktorú možno pochopiť iba vo vzťahu k ostatným aktivitám, uprela pozornosť na okolie rituálu, teda na jeho konkrétny spoločenský kontext i širšie vzťahy medzi rituálnymi aktivitami a sociálnym životom. Namiesto snahy odhaliť osobitú logiku a symbolickú štruktúru z etnografických opisov dôverne známych žánrov rituálnych praktík považovaných za tradičné rituály (prechodové, kalendárne, iniciačné a i.), navrhla skúmať v moderných spoločnostiach aktivity, ktoré síce nie sú v klasickom zmysle rituálnymi, ale bez váhania bývajú považované za také, ktoré majú kvality podobné rituálom. Keď sa hovorí o rituáli ako o forme konania, navrhuje Catherine Bell používať pojem ritualizácia. Definuje ju ako proces, pružný a strategický spôsob konania príznačný pre množstvo rozmanitých bežných aktivít. Pre interpretovanie diskurzu spojeného so súčasnými sviatkami sa stal koncept ritualizácie príťažlivým pre pružnosť, s akou ho bolo možné využiť pri analýze konania ľudí v rámci prežívania momentov označovaných ako sviatky. Pre skúmanie segmentu spoločenského diskurzu spojeného so štátnymi sviatkami sú relevantné východiská Pierra Bourdieuho predstavené v eseji *Duch štátu* (1998), predovšetkým analýza symbolickej účinnosti štátnej moci zakotvenej v samotných poznávacích a hodnotiacich štruktúrach jeho občanov. Mieru ich účinnosti, resp. normatívnosti pre ľudí, možno na druhej strane overiť analýzou spôsobov, akými občania trávia štátne sviatky. Nástroj na to ponúkli tiež sociologické úvahy Jana Kellera (2003) interpretujúce symbolickú logiku sviatočného počínania si ľudí v moderných spoločnostiach ako prejav kolektívneho ignorovania štátnych sviatkov. Ako východisko pre analýzu súčasného sviatkového diskurzu na Slovensku boli aplikované aj prvky prístupov k štúdiu rituálov v európskej etnológii. V roku 2008 niektoré z nich rozpracoval Klaus Roth. Vágny a mnohoznačný sociálnovedný koncept každodennosti sa Roth v zmysle kritiky Norberta Eliasa z roku 1978 rozhodol využiť v ideologicky najmenej zaťaženej opozícii každodenný – sviatočný. Celkom

konkrétne a etnograficky postihnuteľnými ekonomickými a sociálnymi charakteristikami života sa Rothovi podarilo uchopiť štúdium procesu osvojovania si sviatkov a rituálov obyvateľstvom v európskych krajinách s komunistickým režimom.

Keď si dnes etnológia kladie otázku, čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku, využíva aj možnosť nazrieť do spoločnosti a pokúsiť sa ju popísať a poznávať prostredníctvom empirického štúdia konkrétnych každodenných kontextov slova sviatok. Tento zámer sformuloval projektový tím hneď v úvodných metodologických diskusiách ako jeden z východiskových aspektov svojej práce. Tím vychádzal z predpokladu, že v spoločnosti distribuované známe či celkom nové, v širšej miere verejnosťou osvojené či nepovšimnuté obsahy tohto slova chápu používatelia jazyka rovnako a ako jednotlivci ich všeobecne alebo špecificky ako príslušníci určitých skupín v konkrétnom kontexte spoľahlivo dešifrujú. Rozširujúc doterajšie chápanie pojmu sviatok v slovenskej etnologickej literatúre z obdobia od 80. rokov 20. storočia a opierajúc sa o výsledky etnologickej analýzy verejného diskurzu v súčasnosti na Slovensku, bol pojem *sviatok* definovaný ako príležitosť alebo cyklicky sa opakujúci rozlične dlhý časový úsek, v ktorom sa odohráva či pripomína niečo významné alebo mimoriadne, počas ktorého sa predpokladajú alebo vyvolávajú konkrétne, do istej miery normatívne spôsoby správania a ktorému sa v rozličnej intenzite pripisujú symbolické významy. Prax označovať niektoré momenty za sviatky, ktorá predpokladá v určitých sociálnych prostrediach rovnakú aktívnu kategorizačnú funkciu tohto pojmu, možno sledovať ako kultúrne podmienenú, a preto hodnú etnologickej reflexie. Sviatok však pri takejto reflexii nebol predmetom exaktného definovania a terminologickej analýzy, ani sa s ním nenarábalo ako s presne definovaným analytickým termínom. V tomto etnologickom projekte bol chápaný ako ľudový pojem, ktorého obsahy a kontexty sú predmetom štúdia v zmysle sociálnych fenoménov.

Ako priestor skúmania fenoménu sviatok bol zvolený široko chápaný verejný diskurz, čím sa otvorili viaceré možnosti na jeho štúdium a analýzu. Jednou z nich bolo sledovanie škály významov a spôsobov prežívania príležitostí považovaných dnes na Slovensku za sviatky, ktoré samo osebe predstavuje príťažlivý podnet na etnologickú reflexiu spoločnosti. Prostredníctvom výskumu sviatkov bolo možné študovať i mechanizmy pôsobenia ekonomických, politických a iných činiteľov ovplyvňujúcich sociálne procesy v spoločnosti a tak získavať poznatky o distribúcii moci, existencii a formách manifestovania vnútrospoločenských hierarchií a príslušností, mechanizmoch kolektívnych a individuálnych identifikácií, ako aj o spôsoboch komunikácie faktických či symbolických informácií v kultúre.

Aké funkcie rozličné sviatky reálne plnia v spoločnosti, aké symbolické a praktické roly hrajú, aké aktivity sa spájajú s ich udržiavaním, prečo existujú rozdiely v ich obľube, kto produkuje podoby ich prežívania, či kto garantuje ich udržiavanie, bolo nutné sledovať na úrovni jednotlivých sviatkov. Tieto poznatky prezentuje autorský tím v štyroch tematicky samostatných kapitolách. Z nich každá sa na kľúčovú otázku, čo je to sviatok, snaží zodpovedať z odlišného uhla pohľadu.

Prvá kapitola *Načo sú nám zákony o sviatkoch?* mapuje mechanizmy, ktoré štát využíva na produkciu a distribúciu z jeho pohľadu dôležitých informácií o obsahu a význame sviatkov. Sleduje tvorbu a fungovanie sviatkovej legislatívy i procesy šírenia symbolických významov uzákonených dátumov. Skúma sviatky ako predmet politiky a odhaľuje zastúpenie a funkciu ekonomických argumentov v politickej diskusii o ich kreovaní, zmene alebo rušení. Jej záver je pokusom o postihnutie miery efektivity snáh štátu rozšíriť konkrétne predstavy o uzákonených sviatkoch medzi občanmi Slovenska.

Druhá kapitola *Komu patrí Slovenské národné povstanie?* sa zaoberá štátnym sviatkom Výročie Slovenského národného povstania. V jadre jej pozornosti stoja procesy súvisiace s faktom, že historická udalosť druhej svetovej vojny – vypuknutie povstania 29. augusta 1944 – je v Slovenskej republike, ktorá vznikla v roku 1993, pripomínaná ako štátny sviatok. Kapitola podrobne rekonštruuje vývoj smerujúci k vyhláseniu štátneho sviatku a mapuje zmeny, ktorým podlieha výklad jeho symbolického obsahu. Analýzou textov uverejnených v médiách, vystúpení politikov a rituálnej praxe štátnych predstaviteľov na oslavách výročia odhaľuje autorka jednotlivé prvky prítomné v paralelne či antagonisticky jestvujúcich obrazoch Slovenského národného povstania i aktérov podieľajúcich sa na tvorbe a udržiavaní týchto obrazov v súčasnosti.

Autorka tretej kapitoly s názvom *Prečo sú Vianoce tradičné aj nové?* sa na základe etnologickej analýzy empirického materiálu pokúša postihnúť hlavné formálne a obsahové znaky Vianoc a tak odpovedať na otázku, aký je tento sviatok na Slovensku v 21. storočí. Sleduje význam Vianoc v sviatkovom kalendári, podoby a spôsoby ich prežívania, ale aj funkcie, ktoré ako kultúrny jav plnia v súčasnej spoločnosti Slovenska. Základným postupom je podrobná deskripcia vybraných prvkov spadajúcich do obdobia označovaného ako vianočné sviatky, ktorá je základom mapovania ich spoločenských funkcií. Pritom autorka reflektuje, či prvky a javy tvorili súčasť Vianoc ešte pred rokom 1989 ako pomysleným počiatkom spoločenských zmien na Slovensku, alebo či sa súčasťou sviatku stali až po tomto roku. Pri pohľade na prvky Vianoc v súčasnosti sa opiera aj o dichotómie kategórií sakrum – profánum, tradícia – inovácia, rurálne – urbánne, privátne – verejné, formálne – neformálne, globálne – lokálne atď.

Štvrtá kapitola – *Je Halloween na Slovensku cudzincom?*– prezentuje poznatky o sviatku, ktorý na Slovensku nemá formálne chápané ukotvenie a stereotypne sa zvykne označovať ako cudzí alebo nežiaduci. Predsa je však všeobecne známy, každoročne vyvoláva širokú škálu rozličných rituálnych aktivít na strane jednej i marketingových a reklamných akti-

vít na strane druhej. Autor vychádza z dôslednej historickej rekonštrukcie vývoja sviatku. Sleduje cestu, akou prenikol na Slovensko a prejavy konfrontácie jeho prvkov s rozličnými domácimi sviatkami. Skúma jednotlivé atribúty, predstavy, artefakty, spôsoby slávenia a aktivity s ním spájané, ale i mieru jeho akceptácie či odmietania. Na základe analýzy zhromaždeného materiálu z územia Slovenska sa snaží podať korektnú odpoveď na otázku, či je tu Halloween stále cudzincom.

Záver publikácie prináša stručnú sumarizáciu poznatkov nielen o význame a funkciách sviatkov, ale tiež o obraze, ktorý súčasná spoločnosť Slovenska nadobúda v ich zrkadle.

Sviatky v každej spoločnosti – a je to tak aj na Slovensku na počiatku druhej dekády 21. storočia – plnia nezastupiteľnú funkciu pravidelne sa objavujúcich, relatívne stabilných bodov v dynamickom behu života spoločnosti, jej spoločenstiev, rodiny i každého jednotlivca. Preto ich možno chápať aj ako jasne ohraničené výskumné pole, ktorého opakovaným sledovaním môže vnímaný pozorovateľ poznávať nielen sviatky samotné, ale cez ich prizmu i celú spoločnosť. Projekt i publikácia ako jej hlavný výstup nadviazali na doterajší výskum sviatkov v slovenskej etnológii s ambíciou sprostredkovať pohľad na aktuálnu súčasnosť sviatkovania v kontexte celého spoločenstva obyvateľov Slovenska, a to ako v rurálnom, tak aj v urbánnom prostredí. Do akej miery sa jej autorom podarilo rozšíriť poznanie – a to nie len o sviatkoch súčasného Slovenska, ale aj o jeho spoločnosti – nech posúdi odborná obec i laická verejnosť.

Katarína Popelková

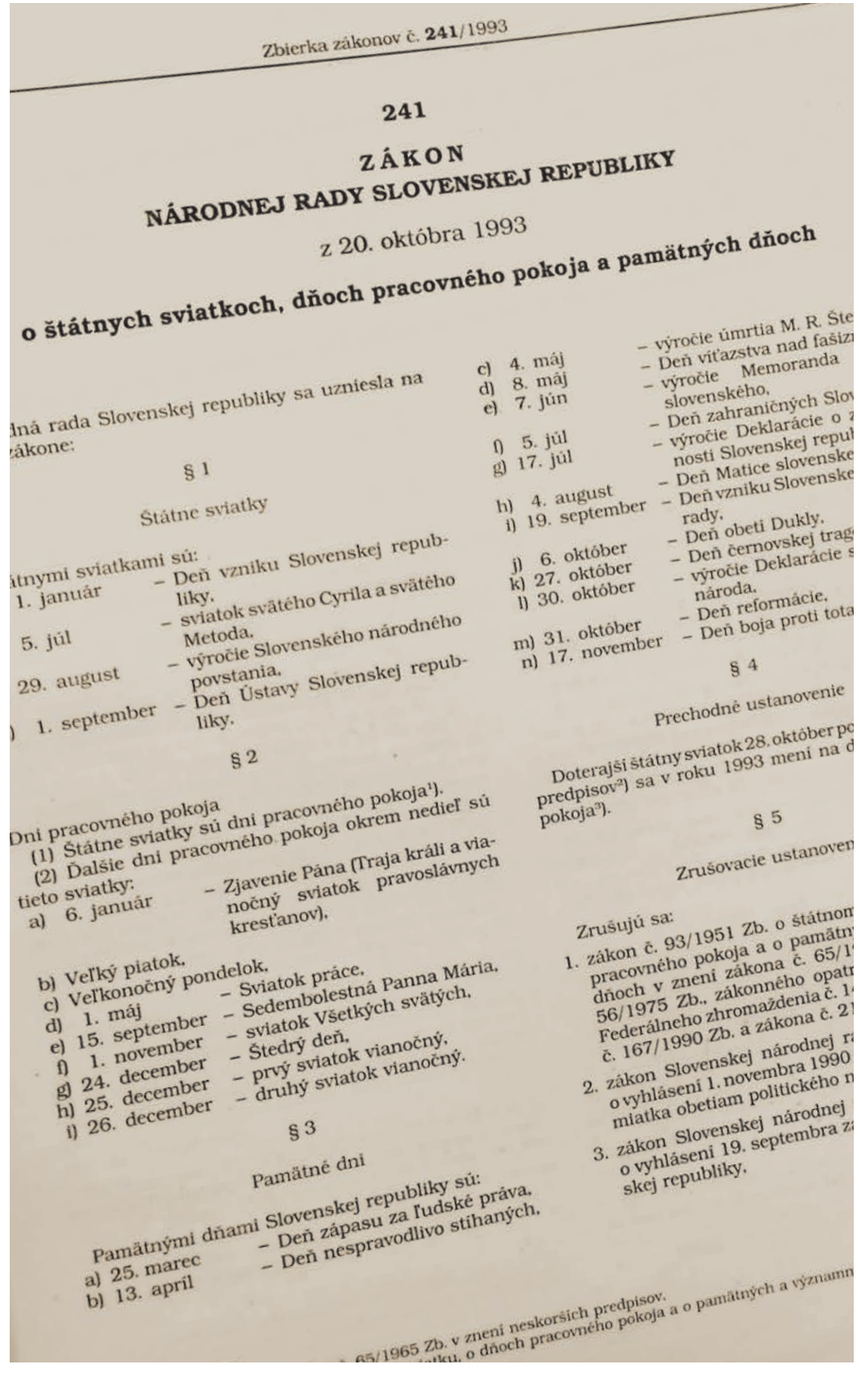

Zbierka zákonov č. **241**/1993

241

ZÁKON

NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

z 20. októbra 1993

o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch

dná rada Slovenskej republiky sa uzniesla na
zákone:

§ 1

Štátne sviatky

tnymi sviatkami sú:
1. január – Deň vzniku Slovenskej republiky,
5. júl – sviatok svätého Cyrila a svätého Metoda,
29. august – výročie Slovenského národného povstania,
1. september – Deň Ústavy Slovenskej republiky.

§ 2

Dni pracovného pokoja
(1) Štátne sviatky sú dni pracovného pokoja[1]).
(2) Ďalšie dni pracovného pokoja okrem nedieľ sú tieto sviatky:
a) 6. január – Zjavenie Pána (Traja králi a vianočný sviatok pravoslávnych kresťanov),
b) Veľký piatok,
c) Veľkonočný pondelok,
d) 1. máj – Sviatok práce,
e) 15. september – Sedembolestná Panna Mária,
f) 1. november – sviatok Všetkých svätých,
g) 24. december – Štedrý deň,
h) 25. december – prvý sviatok vianočný,
i) 26. december – druhý sviatok vianočný.

§ 3

Pamätné dni

Pamätnými dňami Slovenskej republiky sú:
a) 25. marec – Deň zápasu za ľudské práva,
b) 13. apríl – Deň nespravodlivo stíhaných,
c) 4. máj – výročie úmrtia M. R. Šte
d) 8. máj – Deň víťazstva nad fašizm
e) 7. jún – výročie Memoranda slovenského,
f) 5. júl – Deň zahraničných Slov
g) 17. júl – výročie Deklarácie o z nosti Slovenskej repub
h) 4. august – Deň Matice slovenske
i) 19. september – Deň vzniku Slovenske rady,
j) 6. október – Deň obetí Dukly,
k) 27. október – Deň černovskej trag
l) 30. október – výročie Deklarácie s národa,
m) 31. október – Deň reformácie,
n) 17. november – Deň boja proti tota

§ 4

Prechodné ustanovenie

Doterajší štátny sviatok 28. október po predpisov[2]) sa v roku 1993 mení na d pokoja[3]).

§ 5

Zrušovacie ustanoven

Zrušujú sa:
1. zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom pracovného pokoja a o pamätn dňoch v znení zákona č. 65/1 56/1975 Zb., zákonného opatr Federálneho zhromaždenia č. 1 č. 167/1990 Zb. a zákona č. 2
2. zákon Slovenskej národnej r o vyhlásení 1. novembra 1990 miatka obetiam politického n
3. zákon Slovenskej národnej o vyhlásení 19. septembra z skej republiky.

65/1965 Zb. v znení neskorších predpisov.
o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významn

Titulná strana Zákona NR SR č. 241/1993 z 20. októbra 1993 o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch. Autor snímky: J. Zajonc, 2014.

Načo sú nám zákony o sviatkoch?

Katarína POPELKOVÁ

Táto práca mapuje spoločenské kontexty tvorby a presadzovania legislatívy spojenej so sviatkami, popisuje aktuálne spoločenské aspekty i politické a kultúrne súvislosti, v ktorých sa vnímanie a prežívanie sviatkov na Slovensku v súčasnosti objavuje. Vychádza z analýzy platného zákona ako formálneho rámca,[1] v ktorom sa v záujme štátu upravuje istá časť sociálnej skutočnosti označovanej bežne ako sviatky. Snaží sa identifikovať inštitúcie (štát, cirkev) a rozličné spoločenské faktory (ekonomické, politické, konfesionálne), ktoré aktívne pôsobia vo vzťahu k sviatkom. Chce rozšíriť pohľad na problematiku sviatkov o tieto súvislosti a otvoriť výskumné etnologické pole v línii skúmania jednej zo stránok sociálnej reality na Slovensku v 21. storočí.

Problematika sviatkov sa tu chápe ako rámec a súčasne suma i spôsob používania pojmov, hodnotení a názorov na sviatky, teda to, o čom a ako sa hovorí v súvislosti so sviatkami. Ak sa vo výklade používa pojem politický diskurz,[2] je aplikovaný v konkrétnych časových súvislostiach ako pomocný analytický nástroj na odlíšenie výsledkov špecifického politického zobrazovania reality. V ňom sa zámerne a výberovo pomenúvajú, akcentujú, resp. zamlčujú niektoré aspekty reality[3] s cieľom zaujať pozornosť voličov a dosiahnuť úspech na úkor politických protivníkov. V prípade sviatkov je ich konkrétny politický diskurz sledovaný ako kvalitatívne odlišný od politicky neregulovaných, občianskych alebo ľudových chápaní, vysvetľovaní a klasifikácií sviatkov. Ako ukázalo priebežné sledovanie médií, obsahy diskurzu sviatkov vytváraného v tom-ktorom

[1] Zákon NR SR č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov. Alternatívne k úplnému názvu tohto konkrétneho zákona používam na zjednodušenie termín sviatkový zákon, niekde i všeobecnejšie pojmy sviatková legislatíva či sviatkové právo. Hoci prívlastok sviatkový vyznieva v súčasnom slovenskom jazykovom kontexte ako archaizmus, vzhľadom na množstvo aspektov etnologického skúmania problematiky sviatkov ho vnímam a používam ako inšpiratívne, provokatívne nepresný. V jazyku práva sa používal v období účinnosti Zákona Národného shromaždenia Československej republiky z 20. decembra 1946, 248 Sb., o úprave sviatkového práva.

[2] V chápaní pojmu diskurz sa v tomto texte opieram o jeho definovanie M. Foucaultom ako fenoménu konštituujúceho realitu a udeľujúceho jej status a o argumentáciu používania tohto pojmu v odbornom jazyku rozpracovanú M. Bočákom (Bočák 2012).

[3] Toto teoretické východisko uplatňuje i štúdia Popelková, K. – Vrzgulová, M.: Zabudnite na Sabotov! Ľudia na novej štátnej hranici – každodenný život a politika. In *Historická ročenka*, 2013 [v tlači], venovaná etnologickej analýze mediálnej podoby udalostí nasledujúcich po rozpade Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky.

období dominantnými politickými skupinami a sprostredkovávaného informačnými médiami voľne prenikajú do spoločnosti a podieľajú sa zásadným spôsobom na tvorbe, vyhraňovaní názorov a hodnotení obsiahnutých v problematike sviatkov, o etnologickú reflexiu ktorej sa snažím. Nie je mojím cieľom analyzovať obsahy jednotlivých politických diskurzov sviatkov na Slovensku, ani vymedzovať presne ich hranice, vo svojom výklade však existenciu istých pomyslených rámcov, v ktorých sa sociálna skutočnosť vrátane študovaných otázok odohráva, zohľadňujem.

Metodológia štúdie sa opiera o teoretický koncept šírenia reprezentácií antropológa Dana Sperbera (Sperber 1996: 3 a n.) a spôsob jeho aplikácie na etnografickom materiáli rozpracovaný v slovenskej etnológii Michaelou Ferencovou (Ferencová 2005, 2008, 2009; Ferencová – Nosková 2009). Prítomná práca na základe empirického materiálu, ktorého zber bol ukončený v roku 2013, mapuje mechanizmy, ktoré štát využíva na produkciu a distribúciu verejných reprezentácií sviatkov – informácií o ich obsahu a význame. Robí tak jednak sankcionovaním určitých dátumov – zákonným vyhlásením ich konkrétneho výkladu, čím im pripisuje špeciálny význam a režim (napr. vyhlási ich za dni pracovného pokoja), jednak distribúciou týchto výkladov cez ním kontrolované inštitúcie a informačné médiá a napokon i vlastnou rituálnou praxou (štátni predstavitelia niektoré sviatky vzorovo oslavujú – kladú vence, prednášajú prejavy a pod.). Mieru účinnosti nástrojov štátu vyjadrenú v rozšírení určitých, ním produkovaných reprezentácií sviatkov možno dávať do súvislosti so skutočnosťou, že jeho občania sú vystavení rovnakým zdrojom ich distribúcie i komunikačným sieťam (v tomto prípade napr. v podobe médií pôsobiacich na Slovensku).

Následne sa skúmanie zameriava na mapovanie kultúrnych reprezentácií uzákonených sviatkov (Sperber 1996: 26, 32 a n.; Ferencová 2009: 336; Ferencová – Nosková 2009: 23). Pod týmto pojmom sú zahrnuté predstavy o obsahu, význame, záväzných a žiaducich spôsoboch prežívania sviatkov, ktoré sú spoločné viacerým jednotlivcom, rozličným skupinám, prípadne celej populácii. Podľa M. Ferencovej a J. Noskovej, ak je možné označiť šíriteľov verejných reprezentácií a skúmať ako empiricky uchopiteľný objem dát aj to, čo šíria, vytvára sa priestor na štúdium vzniku verejných reprezentácií, kanálov ich šírenia i príčin, prečo sa niektoré z nich zdieľajú viac než iné (Ferencová – Nosková 2009: 23). Kultúrne reprezentácie pretrvávajú a prípadne sa i medzigeneračne odovzdávajú bez ohľadu na to, či sú chránené vplyvnými inštitúciami, či sú uzákonené, alebo či sa ich obsah zhoduje s reprezentáciami šírenými štátom, cirkvami a pod. Z internetových diskusií týkajúcich sa sviatkov, ktoré sú súčasťou analyzovaného empirického materiálu k tejto štúdii, vyplýva, že ľudia majú konkrétne predstavy o tom, čie sú jednotlivé sviatky, kto ich zaštiťuje, presadzuje a najviac slávi, aj predstavy o tom, ako ktorý sviatok prežívať. Predpokladám, že kým v prípade väčšiny štátnych, politických sviatkov i sviatkov cirkevných sú kultúrne reprezen-

tácie odlišné či spoločné podľa politicko-názorových či konfesionálnych príslušností, v prípade niektorých – predovšetkým Vianoc a Veľkej noci, v ktorých sa voľne prelínajú nábožensko-rituálne a sekulárne obsahy a formy prežívania – majú ich kultúrne reprezentácie v populácii mnohé spoločné rysy a obsahy.

Štruktúra výkladu sleduje opísanú metodológiu: v prvej časti sa zaoberám sviatkovou legislatívou, v druhej deskripciou a analýzou procesov šírenia symbolických významov uzákonených dátumov. V tretej časti sumarizujem empirické poznatky o súčasných sviatkoch na Slovensku ako o predmete politiky. Štvrtá časť analyzuje zastúpenie a funkciu ekonomických argumentov v politickej diskusii o rušení alebo presúvaní sviatkov. Piatu, záverečnú časť práce venujem mapovaniu efektov snáh štátu o rozšírenie konkrétnych predstáv o sviatkoch medzi občanmi Slovenska.

Zákon o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch z roku 1993:
návrh, proces schvaľovania a novelizácie

Slovenská republika, štát, ktorý vznikol 1. januára 1993 v dôsledku rozpadu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky pristúpil hneď v prvom roku svojej existencie k zákonnej úprave sviatkov. Vláda Slovenskej republiky (ďalej SR) na svojom rokovaní dňa 28. septembra 1993 uznesením 697 schválila a Národnej rade Slovenskej republiky (ďalej NR SR) predložila svoj návrh zákona o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch Slovenskej republiky na ďalšie ústavné prerokovanie. Vychádzal z už existujúceho systému štátnych sviatkov v decembri 1992 zaniknutého federatívneho štátu a z podkladov vypracovaných odbornou komisiou zriadenou súdobým ministrom kultúry.[4] Pri definovaní termínov štátny sviatok a deň pracovného pokoja sa návrh zákona odvolal na § 1 a 2 zákona č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch v znení neskorších predpisov. Táto právna úprava v česko-slovenskej legislatíve po prvý raz zaviedla uvedené kategórie (spolu s kategóriou významné a pamätné dni) priamo do názvu zákona. Štátny sviatok definovala ako deň pracovného pokoja, vymedzila, ktoré ďalšie dni, okrem nedelí, sú

[4] „Návrh na štátne sviatky a dni pracovného pokoja vypracovala špeciálna komisia, v ktorej boli zastúpení okrem ministerstva kultúry aj predstavitelia cirkví, ktorí sa zamerali predovšetkým na cirkevné sviatky. Výsledok je kompromisom medzi všetkými zúčastnenými.“ Národná rada Slovenskej republiky, X. volebné obdobie, 20., 21., 22., 26. a 27. októbra 1993. Stenografická správa o 23. schôdzi Národnej rady Slovenskej republiky, I. časť, s. 41 (ďalej: Národná rada [...] 1993, I.).Vládnemu návrhu v NR SR predchádzal iniciatívny poslanecký návrh takéhoto zákona od Antona Hrnka (Slovenská národná strana), ktorý sa dostal na prerokovanie v parlamentných výboroch. Keď takýto zákon predložila vláda, poslanec po odporúčaní Ústavnoprávneho výboru NR SR svoj návrh stiahol (Tamže, s. 43, 60 a nasl.).

dňami pracovného pokoja a významné a pamätné dni definovala ako dni pracovné. V dovtedajších úpravách sa vyhlasovali sviatky a pamätné dni,[5] resp. štátom uznané sviatky a pamätné dni, pre ktoré platili ustanovenia o nedeliach.[6]

Podľa vládneho návrhu z roku 1993[7] mali byť v Slovenskej republike štátne sviatky tri (1. 1. – Deň vzniku Slovenskej republiky, 5. 7. – sviatok svätého Cyrila a svätého Metoda, 29. 8. – výročie Slovenského národného povstania) a mali byť dňami pracovného pokoja.[8] Okrem nich a okrem nedelí malo byť dňami pracovného pokoja aj osem ďalších dní v roku: 6. 1. – Zjavenie Pána (Troch kráľov), Veľkonočný pondelok, 1. 5. – Sviatok práce, 15. 9. – Sedembolestná Panna Mária, 1. 11. – sviatok Všetkých svätých, 24. 12. – Štedrý deň, 25. 12. – prvý sviatok vianočný, 26. 12. – druhý sviatok vianočný. Pamätných dní[9] obsahoval návrh deväť: 25. 3. – Deň zápasu za ľudské práva, 13. 4. – Deň nespravodlivo stíhaných, 8. 5. – Deň víťazstva nad fašizmom, 7. 6. – výročie Memoranda národa Slovenského, 17. 7. – výročie Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky, 4. 8. – Deň Matice slovenskej, 1. 9. – Deň Ústavy Slovenskej republiky, 19. 9. – Deň vzniku Slovenskej národnej rady, 30. 10. – výročie Deklarácie Slovenského národa.

Návrh v zrušovacích ustanoveniach anuloval česko-slovenské federálne zákony týkajúce sa sviatkov, tri zákony, ktorými po roku 1990 republikový parlament – Slovenská národná rada, vyhlásil dva pamätné dni a jeden štátny sviatok Slovenskej republiky, ako i zákon NR SR

[5] Zákon Národného zhromaždenia Československej republiky č. 65/1925 Zb. o sviatkoch a pamätných dňoch Československej republiky.

[6] Zákon Ústavodarného Národného shromaždenia Československej republiky č. 248/1946 Zb. o úprave sviatkového práva.

[7] Národná rada Slovenskej republiky, X. volebné obdobie, parlamentná tlač 316, Vládny návrh, s. 1-3.

[8] Návrh v tomto mieste odkazoval na § 91 ods. 1 Zákonníka práce č. 65/1965 v znení neskorších predpisov. Podľa neho: „Dňami pracovného pokoja sú dni, na ktoré pripadá nepretržitý odpočinok zamestnanca v týždni, a sviatky.“ V ods. 2 § 91 tohto zákonníka sa uvádza, že v deň nepretržitého odpočinku možno prácu nariadiť iba výnimočne, a to po prerokovaní s príslušným odborovým orgánom. Podľa ods. 3 v deň nepretržitého odpočinku v týždni možno zamestnancovi nariadiť iba nutné práce, ktoré nemôžu byť vykonané v pracovných dňoch (menujú sa). Ods. 4 znie: „Vo sviatok možno zamestnancovi nariadiť len práce, ktoré možno nariadiť v dňoch nepretržitého odpočinku v týždni, práce v nepretržitej prevádzke a práce potrebné pri strážení objektov zamestnávateľa.“ Podľa § 92 je nepretržitým odpočinkom v týždni minimálne 35 hodín trvajúci odpočinok v každom období siedmich po sebe nasledujúcich kalendárnych dní. Zamestnávateľ je povinný pracovnú dobu takto rozvrhnúť, najlepšie tak, aby do nepretržitého odpočinku spadala nedeľa.

[9] Pamätný deň SR sa v § 3 ods. 2 tohto návrhu zákona definoval ako pracovný deň, s výnimkou, ak pripadne na deň pracovného pokoja, a návrh opäť odkazoval na § 91 ods. 1 Zákonníka práce č. 65/1965 v znení neskorších predpisov.

z marca 1993 o vyhlásení jedného pamätného dňa.[10]

Dôvodová správa vládneho návrhu z roku 1993 vyšla vo svojej všeobecnej časti z argumentu, že vznikom „nového samostatného štátu nastala potreba prehodnotiť systém štátnych sviatkov tak, aby zodpovedali súčasnému štátoprávnemu postaveniu Slovenska. [...] Z hľadiska vytvárania nového vzťahu občana Slovenskej republiky je nevyhnutné, aby všetky štátne sviatky súviseli s existenciou tohto štátu, upevňovali v občanoch pocit vlastenectva a hrdosti na svoj štát i jeho minulosť". Konštatovala, že vládnym návrhom sa rušia niektoré doterajšie štátne sviatky i pamätné dni,[11] pričom sa rozsah dní pracovného pokoja výrazne nemení, a teda „nepredpokladá sa podstatný nárast požiadaviek na štátny rozpočet a rozpočty obcí".[12]

Výber štátnych sviatkov do vznikajúceho zákona argumentovala osobitná časť dôvodovej správy nasledovne: prvý z nich, Deň vzniku nezávislej SR (1. január)[13] sa viaže na „dlhoročné úsilie slovenského národa získať nezávislosť a právo na sebaurčenie", druhé dva, sviatok svätého Cyrila a svätého Metoda (5. júl) a výročie Slovenského národného povstania (29. august), boli „konštituované ako štátne sviatky v posledných troch rokoch a nie je dôvod ich z tejto hierarchie vypustiť".[14] Rozšírenie doterajších dní pracovného pokoja o tri cirkevné sviatky, Zjavenie Pána

[10] Zákon Slovenskej národnej rady č. 348 Z. z. z 28. augusta 1990 o vyhlásení 1. novembra 1990 za Deň zmierenia (Pamiatke obetiam politického násilia); Zákon Slovenskej národnej rady č. 422 Z. z. z 25. septembra 1991 o vyhlásení 19. septembra za pamätný deň Slovenskej republiky; Zákon Slovenskej národnej rady č. 489 Z. z. z 29. septembra 1992 o vyhlásení 29. augusta za štátny sviatok Slovenskej republiky; Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 88/1993 Z. z. z 25. marca 1993 o vyhlásení 25. marca za pamätný deň Slovenskej republiky. Naposledy menovaným zákonom sa NR SR v marci 1993, iba tri mesiace po vzniku štátu a necelých sedem mesiacov pred prijímaním komplexného sviatkového zákona, uzniesla, že „25. marec, výročie násilne potlačeného zhromaždenia občanov za ľudské, náboženské a občianske práva, ktoré sa konalo v roku 1988 v Bratislave na Hviezdoslavovom námestí, je pamätný deň zápasu občanov za ľudské práva".

[11] Podľa zákona Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky platného na Slovensku do roku 1993 (Zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch v znení neskorších predpisov) boli pri rozpade federácie jej štátne sviatky tri: 8. máj, deň oslobodenia od fašizmu, 5. júl, deň slovanských vierozvestcov Cyrila a Metoda a 28. október, deň vzniku samostatného česko-slovenského štátu (Pozri Zákon Federálneho zhromaždenia ČSFR č. 167/1990 Zb. a Zákon Federálneho zhromaždenia ČSFR č. 218/1991 Zb.) Dva z týchto štátnych sviatkov, prvý a tretí, analyzovaný návrh vládneho zákona z roku 1993 rušil, druhý bol do návrhu zahrnutý, avšak s upraveným vymedzením: Cyril a Metod nemali byť už vyhlásení za slovanských vierozvestcov, ale za svätcov.

[12] Národná rada Slovenskej republiky, X. volebné obdobie, parlamentná tlač 316, Dôvodová správa, s. 1.

[13] 1. január figuroval v dovtedajšom federálnom zákone č. 93/1951 Zb. v znení neskorších predpisov medzi šiestimi dňami pracovného pokoja ako Nový rok. Aktuálny návrh slovenskej vlády ho ako Deň vzniku SR preklasifikoval na sviatok štátny.

[14] Národná rada Slovenskej republiky, X. volebné obdobie, parlamentná tlač 316, Dôvodová správa, s. 1.

– Troch kráľov (6. január), Sedembolestná Panna Mária, patrónka Slovenska (15. september) a sviatok Všetkých svätých (1. november), zdôvodňuje tým, že sú „tradičnými dňami pracovného pokoja aj v okolitých štátoch", že ich zavedenie v SR má aj aspekty „súvisiace so vzájomnou koordináciou niektorých vzťahov so susednými štátmi, napr. v oblasti dopravy, priepustnosti hraničných priechodov, cestovného ruchu a pod.", a že sviatok Sedembolestnej Panny Márie ako patrónky Slovenska má pre slovenský národ a Slovenskú republiku osobitný význam.[15] Konkrétna voľba cirkevných sviatkov sa podložila jednak občianskym religiózným stavom spoločnosti vychádzajúcim „z reálnej konfesijnej štruktúry obyvateľstva Slovenska", jednak faktom, že boli štátom uznané aj pred rokom 1948 a „majú dlhoročnú tradíciu".[16]

Výber pamätných dní bol vysvetlený snahou ustanoviť za pamätné dni SR „najvýznamnejšie udalosti dejín Slovenska", dni „pripomínajúce nehumánne činy totalitnej moci bývalého režimu" a „významné udalosti v procese utvárania zvrchovaného Slovenska". Spomedzi dovtedajších federálnych štátnych sviatkov vláda SR vynechala 28. október ako deň vzniku samostatného česko-slovenského štátu, ktorý v jej návrhu nefiguroval ani medzi pamätnými dňami. V tejto kategórii sa ocitol aj ďalší dovtedajší štátny sviatok Deň víťazstva nad fašizmom (8. máj). Vláda to zdôvodnila tým, že komisia odborníkov rešpektovala zásadu, aby sa k jednej významnej štátnej udalosti viazal len jeden štátny sviatok, a tým je v predloženom návrhu 29. august – Výročie Slovenského národného povstania.[17]

Podľa rozhodnutia vlády predložil NR SR tento návrh predseda vlády a odôvodňovať ho mal minister kultúry.[18] V parlamente bol návrh zákona prerokovávaný na 23. schôdzi NR SR dňa 20. októbra 2013. V jeho odôvodnení ministrom vnútra zaznela okrem stručne zhrnutých argumentov z všeobecnej časti dôvodovej správy aj informácia, že vláda sa chce pokúsiť, aby v prípade schválenia poslancami zákon nadobudol účinnosť okamžite po podpísaní prezidentom a zverejnení v zbierke zákonov, pretože „by sme chceli, aby sa už 28. október nepokladal za štátny sviatok. Prázdniny školákov podľa ubezpečenia ministerstva školstva a vedy by sa začali 28. októbra a trvali do 1. novembra vrátane. Inak povedané, znamená to, že rodičia, ktorí chcú dovolenku stráviť s deťmi, nič nestrácajú. Namiesto 28. októbra ako dňa pracovného voľna, ak bude

[15] Tamže, s. 1.

[16] Zákon „nezohľadňuje cirkevné sviatky náboženských minorít, pretože v náboženskom prostredí by pôsobili cudzorodo." Tamže, s. 2.

[17] Tamže, s. 3.

[18] Predsedom vlády v tomto roku bol Vladimír Mečiar, ministrom kultúry Dušan Slobodník (obaja z politickej strany Hnutie za demokratické Slovensko). V parlamente 20. 10. 1993 návrh napokon z poverenia vlády odôvodňoval minister vnútra Jozef Tuchyňa (z rovnakej politickej strany ako dvaja predošlí).

zákon dovtedy vydaný, budú mať v zhode s vládnym návrhom o štátnych sviatkoch voľný pondelok 1. novembra.“[19]

Zatienený týmto explicitným poukazom na snahu vlády predovšetkým vychádzať v ústrety záujmom občanov a nie záujmom politickým zaznelo v závere úvodnej reči ministra odporúčanie poslancom, aby jednotlivé návrhy veľmi pozorne zvážili, „pretože v doterajšom období už bolo dosť skresľovania histórie“.[20]

Podľa správy prvého poslaneckého rečníka Františka Javorského ako spoločného spravodajcu výborov NR SR všetky stanoviská k tomuto zákonu skoordinoval Výbor NR SR pre vzdelanie, vedu a kultúru. Výbory s návrhom súhlasili a odporučili ho prijať. Navrhli však zmeny a doplnky, ktorých bolo spolu trinásť. Uviedol, že politické grémium parlamentu sa zaoberalo aj potrebou „riešiť doterajší štátny sviatok 28. október“, k čomu vznikol samostatný návrh.

V úvode následnej rozpravy poslanec F. Javorský predniesol návrh zriadiť v zákone prechodné ustanovenie, aby sa doterajší štátny sviatok 28. október stal v roku 1993 dňom pracovného pokoja a aby zákon nadobudol účinnosť 1. januára 1994. V reakcii na tento návrh vystúpil podpredseda parlamentu Jozef Prokeš, ktorý schôdzu viedol. Informoval o ďalších návrhoch, ktoré odzneli na politickom grémiu, a doplnil poslanca F. Javorského tým, že navrhované prechodné ustanovenie musí byť doplnené klauzulou o nadobudnutí účinnosti dňom vyhlásenia, „lebo v opačnom prípade by sme sa 1. januára dozvedeli, že sme mali voľný deň“.[21]

Predsedajúci ďalej oznámil, že na politickom grémiu bolo odsúhlasené, aby sa vládny návrh rozšíril o ďalší štátny sviatok, ktorým má byť 1. september, deň Ústavy Slovenskej republiky.[22] S návrhom súhlasili kluby všetkých parlamentných strán s výnimkou Strany demokratickej ľavice, ktorá mala námietky z hľadiska ekonomického.[23] Napokon sa obrátil na ministra ako na zástupcu predkladateľa zákona, aby osvetlil jeho ekonomické súvislosti, ktoré návrh neobsahuje, „aby sme pri posudzovaní

[19] Národná rada [...] 1993, I., s. 42. Posledná poznámka rečníka sa týkala novozavádzaného sviatku Všetkých svätých, ktorý bol v rámci česko-slovenského sviatkového práva spomedzi dní pracovného pokoja vyradený v roku 1951. Pozri zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch v znení neskorších predpisov.

[20] Národná rada [...] 1993, I., s. 42.

[21] Tamže, s. 47

[22] Ústava bola Slovenskou národnou radou prijatá 1. septembra 1992, teda ešte počas existencie česko-slovenskej federácie a pred vznikom samostatnej Slovenskej republiky.

[23] Hnutie za demokratické Slovensko, Slovenská národná strana, Kresťansko-demokratické hnutie, Maďarské kresťansko-demokratické hnutie, Spolužitie. Predstaviteľ Strany demokratickej ľavice neskôr v rozprave uviedol, že klub jeho strany namietal voči tomu, aby sa 1. september z pamätného dňa stal štátnym sviatkom hlavne preto, že ústavy sa zvyknú prerábať a dátumy ich prijatia teda nie sú konečné. Tamže, s. 57.

zaradenia ďalších štátnych sviatkov, resp. dní pracovného pokoja vedeli rozhodovať kvalifikovane“.[24]

V parlamentnej rozprave okrem návrhov a protinávrhov na vyhlásenie nových sviatkov alebo neschválenie navrhovaných sviatkov či apelatívnych príhovorov podfarbených jednoznačne stranícko-politicky alebo naopak odkazmi na celonárodný záujem zaznievali aj viac alebo menej patetické či realistické historické úvahy, podrobné exkurzy do minulosti a hodnotenia dejinných udalostí. Iba výnimočne a jednotlivo sa objavili aj argumenty praktické, predovšetkým súvisiace s plynulosťou medzinárodnej nákladnej dopravy počas dní voľna.[25] Je možné predpokladať, že slovenská vláda ako predkladateľ zákona si bola pri jeho príprave vedomá viacerých podobne praktických súvislostí. Na to poukazuje už vyššie spomenutá zmienka v dôvodovej správe, že počet sviatkov v návrhu sa od doterajšieho výraznejšie nemení a neočakáva sa teda nárast požiadaviek na rozpočet. Konkrétna argumentácia v tomto zmysle však zákonodarnému zboru predložená nebola. Na opakovanú výzvu predsedajúceho prezentovať v parlamente stanovisko vlády k otázkam ekonomických aspektov prerokovávaného zákona minister vnútra J. Tuchyňa 20. októbra 1993 uviedol, že ekonomický rozbor k zákonu chýba. Podľa neho si ho vláda totiž „v tejto dobe netrúfa odborne a kvalifikovane vykonať, pretože je ho možné kvalifikovane vykonať až na záver, teda po zhodnotení hospodárskeho a finančného roku. Bolo by kdečo možné presne povedať – povedzme náklady na štátnu správu, pretože tam je možné hovoriť o určitých stabilných položkách, avšak nemôžeme hodnotiť produkciu súkromných podnikov. Tá bude jasná až skutočne z daňových odvodov. Je tu možné hovoriť o strate z výroby, na druhej strane možno hovoriť z hľadiska úspor energie, možno hovoriť o hodnotení dní pracovného pokoja, práce ako práce nadčas atď., preto vláda skutočne si netrúfala v tomto štádiu spracovať ekonomický rozbor, mohla by hovoriť len o nekvalifikovanom odhade.“[26] Z uvedeného výroku sa dá usúdiť, že potrebu prijať zákon, ktorý by prehodnotil systém existujúcich štátnych sviatkov a zosúladil ich ideovo so súdobým postavením Slovenska (ako sa hovorí v jeho vyššie citovanom zdôvodnení pred parlamentom), urýchlene hneď v prvom roku existencie samostatnej Slovenskej republiky, pociťovala vtedajšia vláda ako prioritu. Prioritu natoľko naliehavú, že ekonomické dôsledky zákona do úvahy vôbec nebrala.[27]

[24] Národná rada [...] 1993, I., s. 47.

[25] „Tento sviatok totiž slávia aj všetky okolité štáty okolo nás a je ako deň pracovného voľna. Tým by odpadli aj dopravné problémy s kamiónmi, ktoré sa riadia v susedných štátoch režimom pracovného voľna. Takisto by to bolo v prospech cudzineckého ruchu.“ Tamže, s. 50.

[26] Tamže, s. 55.

[27] Ako vyplýva z analýzy tlače a internetových diskusií tento fakt sa v rokoch 2001, 2004 i 2012 v opakovaných politických polemikách o potrebe zníženia počtu dní pracovného pokoja z ekonomických príčin prejavil ako achilova päta zákona (pozri nižšie v tejto štúdii časť venovanú diskusiám o rušení sviatkov).

Obsah súdobých politických diskusií o sviatkoch poodhaľujú poslanecké úvahy nad významom prijatia zákona a rolou pripisovanou sviatkom v samotnej existencii národa a štátu. Podľa poslanca Antona Neuwirtha (Kresťansko-demokratické hnutie) prerokovávaný zákon patrí v živote národa a štátu k takým, „ktoré regulujú tok mravných hodnôt“, a preto ocenil poslaneckú iniciatívu Antona Hrnka (Slovenská národná strana) na vydanie zákona o štátnych sviatkoch a pamätných dňoch i postoj vlády, ktorá si návrh osvojila a rozšírila ho aj na dni pracovného pokoja. „V tom, že si podstatu navrhovaného zákona osvojila aj väčšina výborov Národnej rady, odráža sa všeľudská skúsenosť potreby zastaviť sa v chvate života a v slávnostnej chvíli sa napojiť na zdroj mravných hodnôt, na hodnoty, z ktorých vyvrela naša štátnosť, ktoré formovali naše národné bytie a ktoré nás organicky včleňujú do európskej kontinuity s jej kresťanským fundamentom. V neposlednom rade kvitujem úctu navrhovateľov k náboženskému cíteniu ľudí, ktoré nachádza vždy svoj odraz práve v navrhovanom zákone.“[28] Skutočnosť, že po vzniku samostatného štátu vládol medzi vtedajšími parlamentnými stranami na Slovensku v otázke potreby zákona o sviatkoch relatívny konsenzus, odráža i vystúpenie poslanca Pavla Kanisa (Strana demokratickej ľavice). Podľa neho je zrejmé, „že treba dosiahnuť, aby výber štátnych sviatkov, dní pracovného pokoja a pamätných dní zodpovedal súčasnému politickému zriadeniu a štátoprávnemu charakteru Slovenskej republiky. V tom zrejme nie je rozdiel medzi jednotlivými politickými kruhmi. Konkrétny výber štátnych sviatkov, dní pracovného pokoja a pamätných dní, ktorý je obsiahnutý vo vládnom návrhu zákona, je založený na hodnotách, na ktorých štát stavia a chce stavať. Zároveň vypovedá aj o charaktere hodnôt stelesnených v Slovenskej republike. [...] Ako sa už na politickom grémiu ukázalo, je tu v podstate zhoda a politická vôľa, aj keď s rozdielnymi názormi jednotlivých klubov, súhlasiť so štátnymi sviatkami, ktoré sú obsiahnuté vo vládnom návrhu zákona.“[29]

Po rozprave nasledovalo hlasovanie k jednotlivým pozmeňovacím návrhom zo spoločnej správy i k návrhom poslancov, ktorého výsledkom bolo napokon i schválenie zákona ako celku[30] pri súčasnom rozšírení počtu pôvodne navrhnutých štátnych sviatkov, dní pracovného pokoja i pamätných dní. Pribudol jeden štátny sviatok, ktorý bol vo vládnom návrhu zaradený medzi pamätné dni (1. 9. – Deň Ústavy Slovenskej republiky),[31] jeden deň pracovného pokoja (Veľký piatok)[32] a šesť pamätných dní (4. 5. – výročie úmrtia M. R. Štefánika, 5. 7. – Deň zahraničných Slovákov, 6. 10. – Deň obetí Dukly, 27. 10. – Deň černovskej tragédie, 31. 10. – Deň reformácie a 17. 11. – Deň boja proti totalite).

V § 4, prechodnom ustanovení zákona, sa dovtedajší štátny sviatok 28. október zmenil v roku 1993 na deň pracovného pokoja, v ďalších rokoch sa s týmto dátumom už nepočítalo v žiadnej z troch kategórií vymedzených zákonom.

Zákon NR SR z 20. októbra 1993 č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch vstúpil ako celok do platnosti 1. januára 1994, v druhom roku existencie samostatnej Slovenskej republiky. Zoznam ním vyhlásených štátnych sviatkov (štyri), dní pracovného pokoja (deväť) a pamätných dní (štrnásť), ktorý sa vo vtedajšej koncenzuálnej parlamentnej atmosfére[33] javil ako optimálny, nezostal dlho bezo zmien.

V období rokov 1996–2010 zákon podstúpil niekoľko novelizácií. Prvou bolo už v roku 1996 zaradenie 8. mája – Deň víťazstva nad fašizmom medzi dni pracovného pokoja, čím sa ich počet zvýšil na desať. Súčasne pribudol ďalší pamätný deň, 29. október – Deň narodenia Ľudovíta Štúra.[34] V roku 1998 NR SR vyhlásila ďalší pamätný deň SR, 30. december – Deň vyhlásenia Slovenska za samostatnú cirkevnú provinciu.[35] Doplnok zákona z roku 1999, vyhlásenie 28. októbra za pamätný Deň vzniku samostatného česko-slovenského štátu, možno chápať ako opätovné symbolické prihlásenie sa politickej reprezentácie SR k odkazu, resp. dedičstvu spoločnej česko-slovenskej štátnosti z obdobia ro-

28 Národná rada [...] 1993, I., s. 49.

29 Tamže, s. 56.

30 Zákon NR SR č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch.

31 Tesne pred hlasovaním o zaradení 1. septembra – Dňa ústavy medzi štátne sviatky prebehla medzi poslancami (F. Mikloško, J. Prokeš, E. Barány) výmena názorov na to, ktorý zo štátnych sviatkov bude hlavným, ústredným štátnym sviatkom, kedy sa podľa protokolu, bežného pri prijímaní zahraničných delegácií, budú konať štátne recepcie, a či to netreba uviesť explicitne v zákone. Diskutovalo sa v tom zmysle, že paragraf o hlavnom štátnom sviatku zákon zatiaľ nemá a nepozná ani termín hlavný, vedľajší a treťoradý štátny sviatok. Parlament by takýto paragraf musel vytvoriť, resp. ponechať na príp. ďalší postup (rozhodnutie vlády), či sa niektorý štátny sviatok určí za hlavný. Napokon sa hlasovalo iba o pôvodnom návrhu, a ten sa schválil. Národná rada [...] 1993, I., s. 80-81.

32 V návrhu poslanca Antona Neuwirtha, ktorý ho predniesol za klub Kresťansko-demokratického hnutia, odznelo, že „veľkonočný sviatok Veľkého piatku“ navrhujú zaradiť medzi dni pracovného pokoja, lebo „je hlavným sviatkom evanjelických kresťanov. Myslíme si, že týmto by sme mali vyvážiť určitú nerovnováhu“. Tamže, s. 49.

33 Za návrh zákona ako celku hlasovalo 97 zo 114 prítomných poslancov, 17 poslancov sa zdržalo, proti nehlasoval nikto. Národná rada [...] 1993, I., s. 89.

34 Zákon č. 201/1996 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch.

35 Zákon č. 156/1998 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 201/1996 Z. z.

kov 1918–1992.[36] Kategória pamätných dní Slovenskej republiky bola opakovane rozšírená v roku 2000, keď bol 9. september vyhlásený za Deň obetí holokaustu a rasového násilia.[37] Počet dní pracovného pokoja upravila zmena zákona odhlasovaná NR SR v októbri 2001. Ňou bol 17. november – Deň boja za slobodu a demokraciu (dovtedy pamätný deň) vyhlásený za (piaty) štátny sviatok SR.[38] Neúspechom skončil v roku 2007 pokus poslankyne T. Rosovej (Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana) presadiť, aby sa 1. máj stal pamätným dňom ako Deň pristúpenia Slovenskej republiky k Európskej únii, ktorý NR odmietla v treťom čítaní.[39] Dva nové pamätné dni SR: 1. máj – Deň pristúpenia Slovenskej republiky k Európskej únii a 10. august – Deň obetí banských nešťastí vyhlásil parlament v roku 2010.[40] V roku 2012 bol vo februári podaný neúspešný návrh (vypracovaný súčasne poslancami Slovenskej demokratickej a kresťanskej únie – Demokratickej strany a Občianskej konzervatívnej strany), aby sa pamätný deň 28. október – Deň vzniku samostatného česko-slovenského štátu stal štátnym sviatkom a štátny sviatok 1. september – Deň Ústavy SR pamätným dňom.[41] Dostatočnú podporu v pléne NR SR nezískal v júli 2012 ani poslanecký návrh Martina Chrena (Sloboda a Solidarita) doplniť do zákona pohyblivý pamätný deň – Deň daňovej slobody,[42] rovnako ako ani v septembri návrh poslancov z parlamentného zoskupenia Obyčajní ľudia a nezávislí odborníci. Navrhovali presunúť na piatok pracovné voľno za vybrané štátne sviatky, ak pripadnú na dni uprostred pracovného týždňa.[43]

Jednotlivé novelizácie, resp. snahy o ne, boli predovšetkým odrazom zmien vyvolaných v politickom spektre NR SR šiestimi po roku 1993 uskutočnenými parlamentnými voľbami, prejavom snahy o presadzovanie politických cieľov jednotlivých parlamentných strán či aktuálnych vládnych kabinetov. Mali však aj súdobé zahranično-politické súvislosti – predovšetkým prebiehajúci európsky integračný proces, prístupové rokovania s Európskou úniou a v roku 2004 vstup Slovenskej republiky do Európskej únie. Tie o. i. znamenali jej prihlásenie sa k niektorým celoeurópsky uznávaným duchovným hodnotám a ideám. Symbolický odraz získali v ich explicitnom zaradení do systému štátom uznávaných hodnôt v podobe sviatkov či pamätných dní, napr. ako Pamätný deň obetí holokaustu a rasového násilia schválený v roku 2000 a Deň pristúpenia Slovenskej republiky k Európskej únii schválený v roku 2010.

Výsledkom procesu doterajších novelizácii vyjadreným v číslach je, že Slovenská republika má dnes podľa zákona NR SR č. 241/1993 Z. z. päť štátnych sviatkov, desať dní pracovného pokoja a osemnásť pamätných dní.

Či už išlo o proces prijímania alebo jednotlivé novelizácie sviatkového zákona, jeho obsah mal – popri menlivých politických výkladoch symbolického zmyslu jednotlivých uzákonených dátumov – aj druhý významový rámec. Mám na mysli konkrétny pracovno-právny režim dátumov vyhlásených za dni pracovného pokoja sankcionovaný zákonníkom práce.[44] Možno predpokladať, že aj ten, prostredníctvom množstva ekonomických dôsledkov pre štát i všetky skupiny jeho občanov, ovplyvňoval a formoval v sledovanom období vnímanie významu jednotlivých sviatkov a spôsoby ich prežívania v spoločnosti.

Výskum ukázal, že od decembra 2000 treba štátom uzákonené dátumy na Slovensku sledovať aj v rámci ďalšieho právneho kontextu. Ten predstavuje Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou,[45] ktorú predseda slovenskej vlády a vatikánsky štátny tajomník podpísali v Ríme v novembri 2000. Zmluvné strany sa odvolali na „medzinárodne uznávané princípy náboženskej slobody, na významné poslanie katolíckej cirkvi v dejinách Slovenska, ako aj na jej aktuálnu úlohu v sociálnej, morálnej a kultúrnej oblasti, hlásiac sa k cyrilo-metodskému duchovnému dedičstvu, uznávajúc prínos občanov Slovenskej republiky pre Katolícku cirkev, deklarujúc vôľu prispievať k celkovému duchovnému a materiálnemu dobru človeka a spoločnému dobru“[46] a uzatvorili zmluvu pozostávajúcu z 25 článkov. Článok 9 konštatuje že Slovenská republika bude ako dni pracovného pokoja rešpektovať „nedele a tieto dni: a) 1. január, slávnosť Bohorodičky Panny Márie, Obrezanie Pána a Bazila Veľkého, b) 6. január, Zjavenie Pána, Bohozjavenie, c) Veľký piatok, d) Veľkonočný pondelok, e) 5. júl, slávnosť svätých Cyrila a Me-

36 Zákon č. 285/1999 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov.

37 Zákon č. 396/2000 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov.

38 Zákon č. 442/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov.

39 Národná rada Slovenskej republiky, 4. volebné obdobie, 11. schôdza, 19. 6. 2012, parlamentná tlač 290.

40 Zákon č. 424/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov.

41 Národná rada Slovenskej republiky, 5. volebné obdobie, 28. schôdza, 8. 2. 2012, parlamentná tlač 567.

42 Národná rada Slovenskej republiky, 6. volebné obdobie, 3. schôdza, 3. 7. 2012, parlamentná tlač 98.

43 Národná rada Slovenskej republiky, 6. volebné obdobie, 7. schôdza, 26. 9. 2012, parlamentná tlač 154.

44 Zákonník práce č. 65/1965 Zb. v znení neskorších predpisov, § 91 ods.1 a ď.; Zákon NR SR č. 311/2001 Z. z., Zákonník práce, § 94 a ď.

45 Predpis č. 326/2001 Z. z. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.

46 Tamže, úvodné vyhlásenie zmluvných strán.

toda, f) 15. september, slávnosť Sedembolestnej Panny Márie, Patrónky Slovenska, g) 1. november, slávnosť Všetkých svätých, h) 24. december, Štedrý deň, i) 25. december, slávnosť Narodenia Pána, j) 26. december, sviatok svätého Štefana, prvého mučeníka, Zbor presvätej Bohorodičky." Odhliadnuc od tu nesledovaných ďalších právnych dôsledkov zmluvy ratifikovanej parlamentom a podpísanej prezidentom SR je vzhľadom na problematiku sviatkov relevantná skutočnosť, že štát Slovenská republika v nej formalizoval desať dátumov z vlastného uzákoneného sviatkového kalendária vlastne ako katolícke náboženské sviatky, resp. slávnosti.[47] Zákonom č. 241/1993 Z. z. pritom Slovenská republika vyhlásila dva z nich – 1. január a 5. júl – za štátne sviatky, pričom 1. január aj obsahovo vymedzila celkom odlišne – ako Deň vzniku Slovenskej republiky. Z kategórie dní pracovného pokoja definovala zmluva inak ako v zákone aj 6. január, 25. a 26. december, a to iba náboženským, resp. čisto katolíckym obsahom.

Z hľadiska sledovanej témy obsah tejto časti slovensko-vatikánskej zmluvy ukazuje na jednej strane, do akej miery štát rešpektuje svoj sviatkový zákon ako právnu normu záväznú pre všetkých jej občanov a teda aj pre štátne orgány uzatvárajúce v ich mene medzištátne zmluvy. Odhaľuje tiež mechanizmus, akým jeden štát dovoľuje časť vlastných sviatkov vrátane ich symbolických a ekonomických aspektov kontrolovať iným štátom. Na druhej strane, čo je rovnako dôležité vzhľadom na štúdium funkcií, ktoré sviatky plnia v spoločnosti Slovenska, naznačuje, že okrem štátu v nich v 21. storočí rozhodujúcu úlohu zohrávajú i cirkevné inštitúcie.

Štát ako majiteľ kódov na čítanie symbolov: distribúcia verejných reprezentácií sviatkov

Predchádzajúca časť tejto štúdie sledovala snahy štátu o formálne sankcionovanie, uzákonenie konkrétneho systému dátumov, ktoré uznáva a vyhlasuje za preň významné. Samostatný okruh otázok predstavuje problematika spôsobov, akými štát obsahy a významy v týchto dátumoch stelesnené, resp. ktoré do nich ako zákonodarca zakódoval, šíri medzi svojich občanov. Pri teoretickom rozpracovaní východísk etnologickej analýzy týchto procesov ako procesov distribúcie reprezentácií sa opieram o prístup konceptualizácie sviatkov ako nástrojov symbolického násilia štátu (Bourdieu 1998: 87-89). V slovenskej etnológii túto teóriu rozpracovala Michaela Ferencová pri etnografickom štúdiu spomienkových slávností ako symbolických prostriedkov, ktoré štát potrebuje na vytváranie a rozširovanie kategórií a klasifikačných schém (Ferencová 2005). Empirický materiál pre zmapovanie spôsobov, aké štát využíva na distribúciu reprezentácií sviatkov, predstavuje mediálna rešerš spravodajstva a publicistiky v tlači a na internetových portáloch dotýkajúca sa vyššie analyzovaného sviatkového zákona z roku 1993 (názov zákona bol vyhľadávacím reťazcom), pokrývajúca obdobie rokov 1999–2013.[48] Rešerše boli realizované s cieľom spoznať, či a akým spôsobom sa v médiách artikuluje fakt, že význam určitých dátumov je v Slovenskej republike uzákonený v spojení s určitým obsahom. Výskum overoval východiskový predpoklad, že snaha štátu ako jedného z producentov verejných reprezentácií udalostí spojených s určitými dátumami nekončí ich vyhlásením zákonom, ale pokračuje distribúciou ich reprezentácií do spoločnosti ako oficiálnych sviatkov. Rešerš spolu s priebežným sledovaním tlače a elektronických médií umožnila zmapovať nástroje distribúcie významov a naznačila tiež, ktoré z kategórií uzákonených dátumov, akými metódami a do akej miery sú v tomto zmysle štátom aj sledované, resp. ošetrované. V nasledujúcej časti budem prezentovať získané poznatky o distribučnej praxi štátu a rozdieloch, ktoré v tejto súvislosti vykazujú štátne sviatky, pamätné dni a dni pracovného pokoja ako prvky jednotlivých kategórií spolu tridsiatich troch uzákonených dátumov.

Podľa výsledkov výskumu predstavuje pre mediálnu sféru jeden z významných prameňov informácií o dátumoch tvoriacich zákonom chránené sviatkové kalendárium spravodajstvo Tlačovej agentúry Slovenskej republiky (ďalej TASR). Tejto verejnoprávnej inštitúcii priamo zo zákona vyplýva povinnosť vydávať vyhlásenia, stanoviská a oznámenia orgánov štátnej správy, ak o to požiadajú.[49] Tu sledovaný sviatkový zákon a aktivity štátu s ním priamo súvisiace sa dostávajú do agentúrnych správ v rámci zverejňovania programov rokovaní vládneho kabinetu a komuniké vlády, programov legislatívnej rady vlády, schôdzí parlamentu a pod., najmä však jeho pripomínaním v konkrétnych uzákonených dátumoch. Práve v agentúrnom spravodajstve výskumná rešerš zachytila zo všetkých monitorovaných médií dôsledné explicitné uvádzanie faktu, že

[47] Zoznam tzv. prikázaných katolíckych sviatkov pozri: Liturgický kalendár rímskokatolíckej cirkvi. Paradoxne, v slovenskom sviatkovom zákone sú ako dni pracovného voľna vyhlásené aj také katolícke sviatky (pohyblivý sviatok – Veľkonočný pondelok, 5. 7. – Sv. Cyrila Metoda, 15. 9. – Sedembolestnej Panny Márie, 26. 12. – Sv. Štefana, prvého mučeníka), ktoré cirkev nedefinuje ako prikázané sviatky. Štát teda dáva katolíckym veriacim voľno, ktoré pre svoje náboženské účely, takpovediac, nepotrebujú, hoci počas viacerých pre nich prikázaných sviatkov (29. 6. – Sv. Petra a Pavla, 15. 8. – Nanebovzatie Panny Márie atď.), takéto voľno nemajú.

[48] Takto zhromaždený korpus empirického materiálu, ktorý bol predmetom skúmania spoločenských funkcií sviatkov a ich súvislostí so zákonom, obsahoval spolu 197 textových dokumentov. Pozri: *Sviatky a zákon NR SR č. 241/1993 o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v monitoringu médií 1999–2011. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1465. 205 s. (ďalej Sviatky a zákon, I.); *Sviatky a zákon NR SR č. 241/1993 o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v monitoringu médií 2011–2013. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1472. 60. s. (ďalej Sviatky a zákon, II.)

[49] Zákon č. 385/2008 Z. z. o Tlačovej agentúre Slovenskej republiky, čl. 1, § 3, ods. 5.

význam určitých dátumov je v Slovenskej republike vymedzený konkrétnym zákonom.

Tlačové správy TASR môžu preberať, v nezmenenej forme priamo publikovať alebo ako podklad ďalšieho rozpracovania využiť o. i. aj nami monitorované tlačené denníky a internetové noviny. Analýza ukázala, že v smere k občanom je to pre štát dôležitý nástroj masového šírenia významu jednotlivých zákonom vyhlásených dátumov. Túto funkciu plnil servis TASR v priebehu celého kalendárneho roka a opakovane každý rok viacerými spôsobmi.

Počas sledovaného obdobia agentúra v rokoch 1999–2005 pravidelne na sklonku končiaceho sa alebo v prvých dňoch nového kalendárneho roka uverejňovala úplný zoznam dátumov upravených sviatkovým zákonom s ich definíciou a aktuálnym dňom v týždni, na ktorý v tom-ktorom roku pripadli. Uverejňovanie zoznamov uzákonených štátnych sviatkov, dní pracovného pokoja a pamätných dní prostredníctvom agentúry po roku 2005 už nepokračovalo.[50]

Tieto ročné prehľady neobsahovali okrem čísla zákona a výpočtu ním upravených dátumov žiadne vysvetlenia ani výklady, nezameriavali sa na ich symbolické obsahy. Boli faktickým konštatovaním, vecným zoznamom dní členeným iba rozdielnou kategóriou určenou zákonom. Pre občanov, ktorí ich v médiách mohli na prelome rokov zachytiť, mohli však byť jedným zo zdrojov (napr. popri prehliadke nového kalendára) veľmi praktických informácií.[51] Kým z hľadiska zákonodarcu rozdielny status dátumov určila, a naďalej určuje, im pripísaná symbolická hodnota, z hľadiska obyvateľov štátu sa do roviny akceptácie symbolických hodnôt môže premietať aj ich režim v kontexte pracovno-právnych predpisov, teda fakt, či ide o pracovný deň, či deň pracovného pokoja.[52] Pre občanov v tých najrozličnejších sociálnych zaradeniach – zamestnancov, zamestnávateľov (napr. v nepretržitých prevádzkach, stavebníctve, nákladnej doprave), organizátorov verejných podujatí, podnikateľov, živnostníkov, rodičov školopovinných detí a pod. – je informácia o tom, na ktoré dni týždňa pripadnú štátne sviatky a dni pracovného pokoja a koľko dní bude z titulu zákonnej garancie v nasledujúcom roku voľných,

[50] Náš výskum nebol zameraný na motivácie redaktorov TASR, z uvedeného možno teda iba usudzovať, že to z jej hľadiska už nebolo považované za potrebné, resp. že sa predpokladalo, že občania si uzákonené dátumy a ich kategorizáciu po uplynutí dvanástich rokov od vzniku štátu a vydania sviatkového zákona už osvojili.

[51] Výskum ukázal, že v uvedenom období zoznamy preberali a publikovali viaceré slovenské denníky. Pozri: Sviatky a zákon, I., s. 176, 165, 159, 145.

[52] Zákonník práce č. 65/1965 Zb. v znení neskorších predpisov, § 91 ods.1 a ď.; Zákon NR SR č. 311/2001 Z. z., Zákonník práce, § 94 a ď.

teda koľko bude, okrem nedelí, sviatkov,[53] mimoriadne osožná. Súvisí na jednej strane s organizáciou práce vrátane nákladov napr. na úhradu práce vo sviatok a plánovaním pracovných aktivít, na strane druhej s prípravou spôsobov trávenia voľna jednotlivcov alebo rodín. Odhliadnuc od ideových – politických či spirituálnych – významov je pre občanov štátu poznanie konkrétnych dátumov zákonom vymedzených voľných dní v príslušnom roku zásadným východiskom pre plánovanie zájazdov, viacdňových pobytov, predĺžených víkendov spojených s relaxom, domácimi prácami (v záhradách, pri stavebných úpravách domov či bytov), cestovaním za vzdialenými príbuznými, pre zosúladenie čerpania dovoleniek u jednotlivých členov rodiny so školskými prázdninami detí a pod.

Z hľadiska sledovania miery, v akej agentúra „dohliadala“ na prvky všetkých troch kategórií zákonom sankcionovaných dátumov, boli opísané ročné prehľady jedinou príležitosťou na rovnocenné pripomenutie všetkých. Pri ďalších spôsoboch ich pripomínania ostávali v pozornosti výlučne dátumy s obsahom, zjednodušene povedané, politickým. Celkom v nej chýbala skupina ôsmich dní tvorená Vianocami, Veľkou nocou, sviatkom Všetkých svätých a Sedembolestnou Pannou Máriou z kategórie uzákonených dní pracovného pokoja, ktoré sa pri schvaľovaní zákona v roku 1993 tematizovali ako cirkevné sviatky alebo ako „tradičné dni pracovného pokoja“.[54] Rešerš ukázala, že počas obdobia 1999–2013 sa žiadna z agentúrnych správ výkladom obsahu a významom ktoréhokoľvek z nich nezaoberala. Štátne sviatky a pamätné dni, ktorých obsah sa, parafrázujúc dôvodovú správu k sviatkovému zákonu, viaže na dlhoročné úsilie slovenského národa získať nezávislosť a právo na sebaurčenie, na najvýznamnejšie udalosti dejín Slovenska, na pripomínanie nehumánnych činov totalitnej moci bývalého režimu alebo na významné udalosti v procese utvárania zvrchovaného Slovenska,[55] sa naproti tomu

[53] Čo sa týka ľudovej terminológie súvisiacej so sledovanou problematikou, sú na Slovensku v 21. storočí ako sviatky označované práve dátumy vyhlásené zákonom v kategórii štátne sviatky a dni pracovného pokoja, počas ktorých je garantované pracovné voľno. Empiricky je toto zistenie podložené výsledkami analýzy internetových diskusií dokumentovaných v rámci výskumných aktivít projektu. Pozri: *Snahy o zrušenie sviatkov na Slovensku v období 2011–2012: spravodajstvo, publicistika a internetové diskusie. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Katarína Popelková. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1470 [nestránkované]. Fungovanie pojmu sviatok v hovorovom jazyku sa odlišuje od jeho používania na oficiálnej internetovej stránke Vlády Slovenskej republiky. V časti venovanej základným charakteristikám krajiny je pod spoločným heslom *štátne sviatky* publikovaný v hypertexte pod takýmto nadpisom zoznam všetkých troch skupín uzákonených dátumov. Vláda súhrnným označením prezentuje v rozpore s paragrafmi zákona nielen dátumy ním vymedzené ako štátne sviatky, ale aj dni pracovného pokoja a pamätné dni. Pozri: *Štátne sviatky.*

[54] Národná rada Slovenskej republiky X. volebné obdobie, parlamentná tlač 316, Dôvodová správa, s. 1.

[55] Národná rada Slovenskej republiky X. volebné obdobie, parlamentná tlač 316, Dôvodová správa, s. 1-3.

objavovali v agentúrnej produkcii pravidelne, i keď nie všetky a každoročne rovnako.

Pri pamätných dňoch a štátnych sviatkoch TASR priebežne pripomínala spojitosť aktuálneho dátumu so zákonom č. 241/1993 uvádzaním niekoľkoriadkovej informácie v denných súhrnoch domáceho spravodajstva. Stručný text vždy akcentoval súvislosť, v akej je aktuálny dátum dôležitý pre štát, a mohol slúžiť ako podnet pre médiá na prípadné ďalšie spracovanie.[56]

Okrem takýchto avíz zverejňovala agentúra v uzákonených dátumoch alebo v ich predvečer aj podrobne spracované materiály vykladajúce význam, historické pozadie, chronológiu pamätnej udalosti, úlohu významných osobností v jej priebehu a pod.

Či už ide o celoročné prehľady, krátke texty v denných spravodajských správach alebo rozsiahle materiály o význame určitého dátumu, vždy sa v nich uviedol aj úplný názov zákona, ktorým ho Slovenská republika vyhlásila. V rozsiahlych informatívnych materiáloch sa k tomuto konštatovaniu pridávali i údaje, kedy bol konkrétny deň do zákona pridaný a vyhlásený, prečo, prípadne na základe čieho podnetu, bol legislatívny proces začatý, ako prebiehal a pod. Nielen obsah, ale i spôsob, akými boli tieto fakty sformulované a zoradené do chronológií a logických reťazcov, je možné analyzovať ako správy o sociálnom usporiadaní a jeho fungovaní, smerujúce od štátu k občanom.[57]

Popri spomenutých odhalilo skúmanie agentúrnych materiálov aj ďalší z nástrojov využívaných štátom na distribuovanie ním preferovanej interpretácie minulosti a vštepovanie presadzovaných hodnôt a ideí občanom. Týmto nástrojom bolo opisovanie konkrétnych spôsobov slávenia. V prípade pamätných dní sa uplatňovalo v tých prípadoch, keď

[56] Napríklad: „Denný súhrn domáceho spravodajstva – 3. júla 2001, 20.00. [...] Bratislava – Slovenská republika si 5. júla pripomína Deň zahraničných Slovákov. Deje sa tak od roku 1993, na základe zákona NR SR č. 241/1993 Z. z., ktorým sa 5. júl stal pamätným dňom. Poslanci NR SR Zákon o zahraničných Slovákoch upravovali v roku 1997 a v roku 2002. Zákon č. 403/2002 Z. z. nadobudol účinnosť 1. augusta 2002. Pri výbere dňa zahraničných Slovákov brali poslanci do úvahy aj iný sviatok pripadajúci na 5. júla – Deň sv. Cyrila a Metoda, ktorý je štátnym sviatkom SR.“ Sviatky a zákon, I., s. 25.

[57] Príkladom uplatnenia opísaného postupu je časť z materiálu vydaného agentúrou TASR 8. 9. 2009 pod názvom Slovensko si v stredu pripomenie Deň obetí holokaustu a rasového násilia: „Poslanci Národnej rady (NR) SR 31. októbra 2001 schválili návrh zákona, ktorý určil nový pamätný deň SR. Stal sa ním 9. september – Deň obetí holokaustu a rasového násilia. Právnu normu predložil vtedy nezávislý poslanec Robert Fico v presvedčení, že si treba stále pripomínať obete holokaustu, ako aj zápas proti všetkým prejavom rasizmu, neznášanlivosti, xenofóbie a akejkoľvek formy útlaku a diskriminácie. Robert Fico si osvojil návrh teraz už bývalého prezidenta SR Rudolfa Schustera, ktorý sa zasadzoval za zavedenie tohto pamätného dňa. Rudolf Schuster ako prezident prisľúbil počas oficiálnej návštevy Izraela vo februári 2000, že bude presadzovať schválenie tohto zákona.“ Sviatky a zákon, I., s. 69-70. Ten istý text bol súčasťou prehľadu k pamätnému dňu aj v septembri 2011 a 2012. Sviatky a zákon, II., s. 42.

agentúra do informačných materiálov zapracovala zmienky o konkrétnej spomienkovej praxi, akou si štát, jeho predstavitelia, inštitúcie alebo príslušná sociálna skupina uzákonené dátumy pripomínajú. Takto bola verejnosť informovaná, že napríklad na Deň nespravodlivo stíhaných usporadúva Konfederácia politických väzňov Slovenska od roku 2000 vždy 13. apríla spomienkovú akciu. Koná sa v Pezinku, jednom z miest, kde bola v roku 1950 z rozhodnutia komunistického režimu v nočných hodinách v tento deň násilným zásahom bezpečnostných orgánov začatá likvidácia mužských kláštorov a internácia rehoľníkov. Uvádza sa tiež, že k téme likvidácie rehoľí a ich života v ilegalite v období 1950–1989 usporiadal Ústav pamäti národa v roku 2010 vedeckú konferenciu. V pamätný deň Memoranda národa slovenského TASR každý rok informovala, že 7. júna 2006 usporiadala Matica slovenská seminár o jeho 145. výročí, a že v roku 1991 táto inštitúcia prijala aj tzv. 2. Memorandum, ktoré sa stalo míľnikom na ceste k štátnej samostatnosti Slovenska dosiahnutej v roku 1993. Deň zahraničných Slovákov podľa agentúrnych materiálov verejnosti pripomína Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí vždy 5. júla slávnostným programom pri pamätníku vysťahovalectva v Bratislave. V prípade 17. júla – výročia Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky prijatej slovenským republikovým parlamentom v roku 1992 ešte počas existencie česko-slovenskej federácie uverejňovala agentúra od 10. výročia tejto deklarácie na konci informatívneho prehľadu k udalosti vždy aj konštatovanie, že „na oslavu tohto dňa sa každoročne občania stretávajú pri vatrách, ktoré dostali názov vatry zvrchovanosti. Vznikla nová tradícia spojená so 17. júlom.“[58]

Spôsobom slávenia Dňa obetí holokaustu a rasového násilia, 9. septembra, je podľa analyzovaných agentúrnych materiálov čítanie mien židov, ktorí sa stali obeťami holokaustu, významnými osobnosťami krajiny. To sa v tento deň od roku 2009 uskutočňuje na základe idey nezávislej novinárky Ľuby Lesnej.[59] Verejnosť bola tiež informovaná, že v roku 2003 bol prezident Slovenskej republiky Rudolf Schuster prvým, kto z najvyšších verejných predstaviteľov položil veniec k Pamätníku holokaustu na Rybnom námestí v Bratislave, a že v roku 2006 poslanci slovenského parlamentu prijali k tomuto dňu vyhlásenie odsudzujúce rasovú neznášanlivosť.[60]

Z viacerých hľadísk má špecifické postavenie medzi pamätnými dňami Deň narodenia Ľudovíta Štúra pripadajúci na 29. október. Tento deň bol uzákonený až novelizáciou sviatkového zákona v roku 1996, hoci sa mu, ako vyplýva z agentúrnych materiálov publikovaných v rokoch 2002 a 2004 s cieľom jeho pripomenutia, oslavnej pozornosti štátnych predstaviteľov dostávalo už skôr. Od roku 1994 totiž prezident Slovenskej

[58] Sviatky a zákon, I., s. 172; pozri aj 147, 163, 151 a ď.

[59] Sviatky a zákon, II., s. 22, 24, 38, 42, 60 a ď.

[60] Sviatky a zákon, I., s. 16, 69; Sviatky a zákon, II., s, 42.

republiky udeľuje „na znak úcty k jednej z najvýraznejších osobností slovenských dejín“ štátne vyznamenanie Rad Ľudovíta Štúra. Rok 1995, keď sa nahromadili viaceré výročia súvisiace s jeho životom a aktivitou, bol dokonca vyhlásený za „Rok Ľudovíta Štúra, v rámci ktorého sa pod záštitou Ministerstva kultúry SR uskutočnilo množstvo spomienkových podujatí“.[61] V roku 2004 TASR pripomenula ďalšie dve výročia súvisiace s Ľudovítom Štúrom, jedno v roku 2003, druhé „na budúci rok“, teda v roku 2005. Informovanie o tomto pamätnom dni sa v sledovanom období viac razy upravovalo, pretože materiály TASR vykazujú pri porovnaní viaceré rozdiely. Jednak v rozsahu a podrobnosti uvádzaných historických detailov a súvislostí (v roku 2001 to bol iba zoznam faktografických dát na niekoľkých riadkoch, neskôr už jednostránkové texty), jednak v pravidelnosti ich publikovania (v rokoch 2003, 2005–2008 boli vynechané) a napokon v miere, do akej sa v jednotlivých rokoch k dátam dopĺňali príklady oslavnej praxe. Súčasťou informovania o tomto dni v rokoch 2009, 2011 a 2012 bolo dokonca aj to, že prehľadu biografie a diela „slovenského politika, spisovateľa, učiteľa, novinára, kodifikátora spisovnej slovenčiny a národného buditeľa“ predchádzala pasáž prezentujúca argumentácie dvoch skupín historikov rozchádzajúcich sa v určení presného dátum jeho narodenia. Jedna z nich uvádza miesto uzákoneného dátumu ako správny 28. október 1815. Túto polemiku, ako vlastne nepodstatnú, uzavrel agentúrny prehľad parafrázovaním názoru predstaviteľa Ministerstva kultúry SR, ktoré v roku 1996 predložilo návrh na doplnenie sviatkového zákona. Podľa neho „nejde o samoúčelné zaradenie tohto pamätného dňa, v podstate má mať národno-emancipačný a národno-reprezentatívny charakter“. Prehľad životopisných údajov Ľudovíta Štúra a vymenovanie jeho diel nasledovali až za týmto vysvetlením, resp. explicitným výkladom.[62]

Z hľadiska analýzy smerujúcej k popísaniu mechanizmov využívaných štátom pri produkcii a šírení verejných reprezentácií sviatkov je naposledy opísaný výstižnou ukážkou uplatnenia politického zobrazovania reality. Pred kritickým predstavením historických faktov spojených so sviatkom agentúra uprednostnila ich viac či menej metaforický výklad, ktorý občanom ponúkol kód na odhalenie správneho obsahu skrytého v dátumoch, číslach či udalostiach.

V agentúrnej produkcii sa iba výnimočne objavuje reportážne zachytávanie aktuálneho diania počas pamätných dní a informovanie o ňom súčasne s uvádzaním faktu, že je zastrešené zákonom. V tejto súvislosti sa bezprostredného sledovania a spravodajského informovania o konkrétnej rituálnej praxi a jej aktéroch v sledovanom období od agentúry dostalo iba oslavám Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky

[61] Sviatky a zákon, I., s. 170, porovnaj aj s. 39, 67, 89, 147 a 186; pozri aj: Sviatky a zákon, II., s. 10, 49.

[62] Sviatky a zákon, I., s. 67; Sviatky a zákon, II., s. 10, 49.

(17. júla), a to viac ráz. Reportáže o tom, ako prívrženci jednej z politických strán SR – Hnutia za demokratické Slovensko v predvečer výročia slávnostne pália „vatry zvrchovanosti“ i príležitostné politické vyhlásenia o význame výročia z úst jej predsedu V. Mečiara[63] a iných jej funkcionárov, agentúra priniesla v rokoch 2007, 2008 a 2011. Vždy so záverečným poukazom, že ide o pamätný deň zo zákona. Nezávisle, paralelne s reportážou, bol i v týchto rokoch, rovnako ako k iným uzákoneným dátumom vydaný aj samostatný podrobný prehľad okolností vedúcich k prijatiu Deklarácie v roku 1992.[64]

Čo sa týka štátnych sviatkov možno pri porovnávaní s kategóriou zákonom vyhlásených pamätných dní nájsť určité odlišnosti jednak v intenzite a kvantite, jednak v spôsoboch, aké sa volia na ich pripomínanie. Podľa analýzy rešerše zo sledovaného obdobia boli významy štátnych sviatkov v sledovanom období cez médiá komunikované smerom k občanom jednoznačne menej. Informovanie o nich nebolo pravidlom tak, ako v prípade väčšiny pamätných dní, čo naznačuje, že tvorili priestor na to, aby predstavitelia štátu ich obsahy vykladali a verejnosti prezentovali priamo organizovaním osláv alebo prijímaním záštity nad nimi, vlastnou sviatočnou aktivitou alebo prostredníctvom prejavov z tribún na symbolických miestach.

V období 2000–2007 nepripomenula TASR žiaden zo štátnych sviatkov a dní pracovného pokoja. Táto prax sa výraznejšie začala presadzovať až od roku 2008, keď boli publikované rozsiahle materiály o historických udalostiach spojených s 8. májom ako Dňom víťazstva nad fašizmom (podľa zákona ide o deň pracovného pokoja) a 17. novembrom ako Dňom boja za slobodu a demokraciu (z kategórie štátnych sviatkov). V roku 2009 TASR publikovala výklad pri príležitosti štyroch štátnych sviatkov: sviatku svätého Cyrila a svätého Metoda (5. júla), výročia – v tomto roku okrúhleho, 65. – Slovenského národného povstania (29. augusta), Dňa Ústavy Slovenskej republiky (1. septembra) i 17.

[63] „Kremnické Bane 16. júla 2011 (TASR) – Na Kremnických Baniach v strede Európy dnes podvečer predseda LS-HZDS Vladimír Mečiar zapálil Vatru zvrchovanosti pri príležitosti 19. výročia prijatia Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky 17. júla 1992. Mečiar na otázku TASR, prečo je potrebné pripomínať si prijatie deklarácie, uviedol: ‚Je to súčasť historickej národnej pamäte. Každý národ žije aj s minulosťou aj s budúcnosťou a musí vedieť, odkiaľ vyšiel, aby vedel, kde má ísť.‘ Pokračoval, že pokiaľ ide o otázky zvrchovanosti – to znamená nezávislosti na iných mociach, ale závislosti na občanoch Slovenska – treba si ju pripomínať práve preto, že moc sa od ľudí oddeľuje.“ Sviatky a zákon, I., s. 21; reportáže z roku 2007 a roku 2008 pozri tamže, s. 93, 101.

[64] V takýchto prehľadoch sa každoročne o. i. uvádza nasledovná pasáž: „Deklaráciu prijal slovenský parlament po volebnom víťazstve Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS) v súlade s jeho programom a s programom Slovenskej národnej strany (SNS). Podľa navrhovateľov to bolo v čase, keď sa už nepredpokladali významnejšie zvraty v rokovaní medzi lídrami ODS Václavom Klausom a HZDS Vladimírom Mečiarom o ďalšom štátoprávnom usporiadaní ČSFR.“ Sviatky a zákon, I., s. 22, 55, 77, 92, 102, 137, 150, 162, 171.

novembra ako Dňa boja za slobodu a demokraciu.[65] V nasledujúcich štyroch rokoch (2010–2013) sa pozornosť agentúry pravidelne venovala štyrom z piatich štátnych sviatkov: Dňu vzniku Slovenskej republiky – 1. januáru, Výročiu Slovenského národného povstania, Dňu Ústavy SR a Dňu boja za slobodu a demokraciu. Piaty z nich, sviatok svätého Cyrila a svätého Metoda, tvoril výnimku. Jeho dátum, 5. júl, je zo zákona súčasne aj pamätným Dňom zahraničných Slovákov. Ako bolo spomenuté vyššie, uvedený pamätný deň pripomínala TASR počas sledovaného obdobia pravidelne. Tak urobila aj v roku 2009, vtedy však okrem toho vydala samostatne k štátnemu sviatku svätého Cyrila a svätého Metoda rozsiahlu chronológiu historických udalostí nazvanú Slovensko si dnes pripomína príchod vierozvestcov sv. Cyrila a sv. Metoda.[66] Bolo to prvý, ale aj posledný raz. Pred i po roku 2009 totiž predmetom pripomínania v tomto dátume ostal iba Deň zahraničných Slovákov. V roku 2010 sa v rámci výkladu k nemu objavilo konštatovanie, že na Slovensku „si Pamätný deň Slovákov žijúcich v zahraničí pripomíname pri príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda“, a že tento deň „sa stal aj Svetovým dňom zahraničných Slovákov“.[67] Naznačuje to jednak, že z hľadiska štátu sa dva symbolické obsahy jedného dátumu čiastočne prelínajú, jednak, že má snahu mediálne šíriť reprezentáciu tohto dátumu primárne cez problematiku zahraničných Slovákov. Hoci to nie je predmetom analýzy tejto štúdie, je možné porovnať uvedené zistenia s výsledkami našich etnografických pozorovaní i priebežne zhromaždeného materiálu týkajúceho sa sviatku svätého Cyrila a svätého Metoda v rokoch 2005–2013.[68] Podľa

[65] Materiály k obdobiu 2008–2009 pozri: Sviatky a zákon, I., s. 64, 71, 75, 78, 88, 93.

[66] „Bratislava 4. júla (TASR) – Slovenská republika si 5. júla pripomína kresťanských vierozvestcov sv. Cyrila a sv. Metoda. Tento deň je štátnym sviatkom podľa zákona č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov. TASR pri tejto príležitosti prináša pohľad na činnosť vierozvestcov v strednej Európe súvisiacu so Slovenskom.“ Tamže, s. 78.

[67] „Vo svete žije vyše dvoch miliónov zahraničných Slovákov (dokumentačný materiál). 3. 7. 2010 Tasr. Bratislava 3. júla (TASR) – Na pondelok 5. júla pripadá Deň zahraničných Slovákov. Predpokladaný počet Slovákov žijúcich v zahraničí je 2.236.730. Vyplýva to z odhadov štatistických úradov, krajanských spolkov, Ministerstva zahraničných vecí SR a zastupiteľských úradov. Za Deň zahraničných Slovákov bol vyhlásený 5. júl zákonom Národnej rady (NR) SR č. 241/1993 Z. z. zo dňa 20. októbra 1993; zároveň sa stal aj Pamätným dňom zahraničných Slovákov. Pri jeho výbere sa brala do úvahy predovšetkým cyrilo-metodská tradícia. Na Slovensku si Pamätný deň Slovákov žijúcich v zahraničí pripomíname pri príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda. Na Slovensku oslavy prebiehajú pravidelne na Devíne. Tento sviatok si pripomínajú aj slovenské komunity na celom svete, stretávajú sa, organizujú rôzne spoločenské a kultúrne podujatia. Uvedomujú si pritom svoju spolupatričnosť k Slovákom žijúcim nielen na rodnom Slovensku, ale aj po celom svete. Záujmy zahraničných Slovákov reprezentuje Svetové združenie Slovákov v zahraničí (SZSZ) a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí (ÚSŽZ).“ Sviatky a zákon, I., s. 55-56.

[68] *5. júl: Sviatok sv. Cyrila a sv. Metoda: spravodajstvo, publicistika a internetové diskusie z obdobia 2005–2013. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1475. [nestránované]. (ďalej: SCM).

nich v tomto prípade zákonodarca uprednostňuje pred agentúrnym vydávaním historických prehľadov komunikovanie jeho reprezentácií smerom k občanom priamou rituálnou praxou. V tento deň sa jeho najvyšší predstavitelia zúčastňujú na oslavách, najčastejšie v meste Nitra, jednom z pamätných miest Slovenskej republiky s vysokým symbolickým potenciálom. Dominantným obsahom tejto reprezentácie je vykresľovanie tisícročnej kultúrnej a jazykovej národnej kontinuity Slovákov a nadväzovanie súčasnej slovenskej štátnosti na kresťanskú a veľkomoravskú.[69]

Čo sa týka ostatných štyroch štátnych sviatkov, agentúrne materiály vydané v období 2010–2013 k ich príležitosti sú, rovnako ako v prípade vyššie analyzovaných pamätných dní, jednak ich pripomenutím súčasne s konštatovaním faktu ich uzákonenia, jednak výkladom ich významu, prezentovaním chronológie udalostí k ním vedúcich, enumeráciou faktov, ktoré s nimi súvisia, niekedy aj opisom konkrétnej rituálnej praxe štátu s nimi spojenej. Podobne ako v prípade štátneho sviatku svätého Cyrila a svätého Metoda bolo v sledovanom období výročie Slovenského národného povstania (ďalej SNP) príležitosťou využívanou štátnymi predstaviteľmi na verejné oslavovanie ponúkajúce možnosť šírenia výkladov jeho symboliky priamo z rečníckych pultov na ďalšom z pamätných miest – pri pamätníku SNP v meste Banská Bystrica.[70] Tlačové materiály o výročí SNP boli predovšetkým sumárom historiografických poznatkov o jeho priebehu ako vojenskej udalosti druhej svetovej vojny doplneným škálou interpretácií jeho politického významu vo vzťahu k vojnovej a povojnovej slovenskej štátnosti a povojnovému usporiadaniu Európy. Záver agentúrnej informácie tvorilo v rokoch 2009 a 2010 konštatovanie, že tento deň bol za štátny sviatok Slovenskej republiky

[69] Porovnaj: správu z internetovej stránky mesta Nitra z roku 2008: „Pod záštitou predsedu slovenskej vlády Roberta Fica sa v čase od 2. do 6. júla uskutočnia v meste pod Zoborom veľkolepé Cyrilo-metodské slávnosti [...]. Na Cyrilo-metodské slávnosti prisľúbili účasť najvyšší predstavitelia verejného života – prezident SR Ivan Gašparovič, premiér Robert Fico, podpredseda slovenskej vlády Dušan Čaplovič, minister kultúry Marek Maďarič a ďalší.“; správu internetových novín z roku 2010: „Cyrilo-metodskou národnou púťou a slávnostnou svätou omšou vyvrcholili dnes v Nitre tradičné slávnosti Nitra, milá Nitra. Na slávnostnej svätej omši pod holým nebom na Nitrianskom hrade, ktorej predsedal spišský biskup Mons. František Tondra, sa stretlo niekoľko tisíc ľudí z celého Slovenska. Nechýbali medzi nimi mnohé osobnosti [...] vrátane prezidenta SR Ivana Gašparoviča.“; správu internetových novín z roku 2012: „Tisícky veriacich si v Nitre pripomenuli odkaz sv. Cyrila a Metoda. Počas slávností vystúpil aj premiér Robert Fico. Pripomenul, že práve s Nitrou sa najsilnejšie spája cyrilometodská tradícia. [...] Misiu solúnskych bratov vidí ako jedinečnú schopnosť dvoch vzdelancov rozvinúť duchovné bohatstvo Slovákov, ktoré tu existovalo už pred ich príchodom.“ Pozri SCM 2008-02, 2010-01, 2012-03.

[70] Problematika je v tejto knihe samostatne rozpracovaná v kapitole Komu patrí Slovenské národné povstanie?

vyhlásený v roku 1992 Slovenskou národnou radou,[71] teda ešte počas existencie Slovenska ako súčasti česko-slovenskej federácie. Od roku 2011 sa dodávala aj informácia: „Každoročne sa na mnohých miestach Slovenska konajú pietne spomienky na túto udalosť a najväčšie oslavy prebiehajú v Banskej Bystrici.“[72]

V roku 2009, keď TASR po prvý raz tento štátny sviatok pripomenula, bol súčasťou jej materiálu aj spravodajsky spracovaný výber z odpovedí opýtaných predstaviteľov koaličných i opozičných politických strán k významu SNP pri príležitosti jeho 65. výročia. Súčasťou agentúrneho materiálu o štátnom sviatku tak boli, prvý i posledný raz v sledovanom období, jeho rozličné hodnotenia i rozličné výklady, dokazujúce existenciu mnohých paralelne komunikovaných politických reprezentácií uzákoneného dátumu.[73]

1. január – Deň vzniku Slovenskej republiky agentúra po prvý raz pripomenula v decembri 2008, opakovane aj v decembri 2009–2012 vždy rovnakým textom: po konštatovaní faktov, že ku vzniku SR došlo v dôsledku rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky k 1. januáru 1993 a že tento deň si obyvatelia pripomínajú podľa zákona č. 241/1993 ako štátny sviatok, nasledoval podrobný prehľad udalostí vedúcich k rozdeleniu česko-slovenskej federácie. Materiál ďalej vymenoval významné dátumy štátnej existencie SR – od uznania jej štátnej suverenity inými štátmi a medzinárodnými organizáciami a zvolenia prvého prezidenta cez jej vstup do významných svetových organizácií, do Európskej únie a NATO, až po vstup do eurozóny a prijatie eura za bežné platidlo v roku 2009. Súčasťou správy bolo vždy aj konštatovanie, že pri „príležitosti sviatku Dňa vzniku SR udeľuje prezident krajiny štátne vyznamenania osobnostiam spoločenského, kultúrneho a politického života“.[74] Hoci je spomínaná prezidentská prax udeľovať na deň vzniku štátu vyznamenania z hľadiska štátno-politického znakom najvyššej pozície tohto dátumu medzi štátnymi sviatkami, v prípade Slovenskej republiky je tento fakt paradoxne oslabovaný samotným jeho dátumom. Do roku

[71] „Predovšetkým vďaka SNP sa Slovensko stalo členom víťaznej spojeneckej koalície, ktorá v boji porazila fašistickú hrozbu. Slovenský národ dokázal, že s fašizmom spolupracujúci a kolaborujúci vládnuci slovenskí predstavitelia aj s prezidentom Jozefom Tisom neboli jeho nosnými predstaviteľmi. [...] Udržanie povstaleckého územia počas tohto obdobia v tyle sovietsko-nemeckého frontu, rozsah, dĺžka a vojenský význam povstania ho zaraďujú k najvýznamnejším antifašistickým vystúpeniam. Slovenské národné povstanie sa tak stalo jednou z kľúčových a pozitívnych udalostí slovenských dejín. V septembri 1992 Slovenská národná rada vyhlásila 29. august za deň štátneho sviatku.“ Sviatky a zákon, I., s. 77, 49.

[72] Sviatky a zákon, I., s. 19; Sviatky a zákon, II., s. 40.

[73] Sviatky a zákon, I., s. 73-75.

[74] Sviatky a zákon, I., s. 27 (30. 12. 2010, Slovenská republika oslávi na Nový rok aj deň svojho vzniku), 62 (2009, Slovenská republika si 1. januára opäť pripomenie deň svojho vzniku); Sviatky a zákon, II., 18 (30. 12. 2011, Slovensko: Na Nový rok oslávi aj deň svojho vzniku), 53 (28. 12. 2012, Na Nový rok oslávi Slovenská republika deň svojho vzniku štátnym sviatkom).

1993 bol 1. január voľným dňom a zaraďoval sa ku skupine, ako hovorila dôvodová správa vlády pri predkladaní zákona, tradičných dní pracovného pokoja.[75] Skúmaný zákon ho z uvedenej skupiny vyňal, vyhlásil ho za významný ako deň vzniku štátu a uzákonením jeho nového symbolického výkladu ho zaradil medzi sviatky štátne. Kým z hľadiska štátu status dátumu tým jednoznačne stúpol, jeho režim z hľadiska pracovno-právneho však zostal v kalendári rovnaký. Otázne je, nakoľko u občanov za uplynulých dvadsať rokov jeho nový štátno-politický význam prevážil zaužívané chápanie ako slávnosti Nového roka, príp. ako relaxačného dňa po celonočných oslavách prelomu rokov alebo symbolického ukončenia skupiny vianočných voľných dní.[76] Názvy článkov, ktoré k tomuto sviatku v sledovanom období vydávala štátna agentúra – Slovenská republika oslávi na Nový rok aj deň svojho vzniku; Slovensko: Na Nový rok oslávi aj deň svojho vzniku; Na Nový rok oslávi Slovenská republika deň svojho vzniku štátnym sviatkom – nepriamo naznačujú ak nie pretrvávanie prevahy staršieho významu 1. januára ako Nového roka, tak minimálne prekrývanie oboch významov. To jeho status ako politického štátneho sviatku v spoločnosti relativizuje.

Deň Ústavy Slovenskej republiky – 1. september pripomínajú agentúrne materiály od roku 2009, a to vždy v rovnakej podobe – opísaním chronológie udalostí, ktoré viedli k prijatiu základného zákona štátu v slovenskom parlamente v roku 1992. Za „nemenej významný akt“, ktorý mu priamo predchádzal, je tu hneď na začiatku označené a krátko popísané prijatie Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky v júli toho istého roka. Za ním nasleduje podrobný popis procesu tvorby a prijímania slovenskej ústavy v období 1990–1992 v kontexte faktov sprevádzajúcich rozpad česko-slovenského štátu aj s menovaním kľúčových aktérov až po výsledky verejného hlasovania poslancov Slovenskej národnej rady 1. septembra 1992 a nadobudnutie platnosti 1. októbra. V závere sa konštatuje, že 1. september sa štátnym sviatkom stal zákonom NR SR č. 241/1993 Z. z.[77] V roku 2010 agentúra na záver prehľadu pripojila aj opis aktu slávnostného podpísania ústavy 3. septembra 1993 vtedajším predsedom parlamentu a predsedom vlády „za účasti mnohých významných hostí.“[78] O spôsobe slávenia Dňa Ústavy SR informovala TASR v tomto materiáli v roku 2011, a to nasledovne: „V minulých

[75] Národná rada Slovenskej republiky X. volebné obdobie, parlamentná tlač 316, Dôvodová správa, s. 1.

[76] Tieto reprezentácie 1. januára zachytila naša analýza internetových diskusií. Pozri *Snahy o zrušenie sviatkov na Slovensku v období 2011–2012: spravodajstvo, publicistika a internetové diskusie. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Katarína Popelková. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1470 [nestránkované] (tento materiál ďalej citujem pod skratkou ZrSv). Podrobnejšie sa zhrnutiu poznatkov z nej budem venovať nižšie.

[77] Sviatky a zákon, I., s. 72-73.

[78] Tamže, s. 43.

rokoch na Deň Ústavy SR, 1. septembra, sa otvorila NR SR pre verejnosť. Občania mali možnosť pozrieť si priestory slovenského parlamentu a pohovoriť si so zvolenými zástupcami. Tradíciu zmenil v roku 2010 Richard Sulík, ktorý ako predseda NR SR rozhodol, že deň otvorených dverí v NR SR bude 17. novembra, keď SR slávi štátny sviatok – Deň boja za slobodu a demokraciu. V roku 2011 bude na Deň Ústavy SR deň otvorených dverí v priestore Úradu vlády SR. Informoval 16. augusta Tlačový a informačný odbor Úradu vlády SR." O rok túto informáciu zopakovala s rozdielom, že deň otvorených dverí na Úrade vlády SR spomenula iba ako udalosť z roku 2011.[79]

17. november je v Slovenskej republike od roku 2001 štátnym sviatkom, Dňom boja za slobodu a demokraciu. Stal sa piatym v poradí novelizáciou sviatkového zákona z roku 1993, ktorý pôvodne tento dátum vyhlásil za pamätný deň SR ako Deň boja proti totalite. Agentúra pripomenula sviatok v roku 2002, rok po jeho vyhlásení, a stručne ho predstavila ako nový štátny sviatok pod jeho uzákoneným názvom.[80] V rokoch 2003–2007 sa nepripomínal vôbec, avšak od roku 2008 každoročne. Výklad jeho symbolického významu v agentúrnom materiáli stojí obsahovo na troch pilieroch, ktorým sú venované aj podrobné chronologické prehľady udalostí. Prvým z nich je 17. november ako Medzinárodný deň študentstva vyhlásený v roku 1941 v Londýne, resp. 1942 vo Washingtone na pamiatku zásahu fašistickej vojenskej moci voči študentom a vysokým školám v Prahe v novembri 1939 počas druhej svetovej vojny. Druhým je odkaz na 17. november z roku 1989, keď sa policajným potlačením študentských demonštrácií za rešpektovanie základných ľudských práv začali v Prahe udalosti ústiace do nenásilného občianskeho odporu a následnému pádu komunistického režimu v bývalom Československu. Treťou témou v materiáli k 17. novembru je každoročne popis peripetií legislatívnej úpravy tohto dátumu na Slovensku v období 1989–2001, ukončený konštatovaním, že v Českej republike je 17. november pod rovnakým názvom ako na Slovensku, štátnym sviatkom od roku 2000.[81] Z uvedených troch významových rovín sa v jednotlivých rokoch striedavo vždy niektorá objaví zdôraznená v názve agentúrneho materiálu.[82] Čo sa týka odporúčaného spôsobu slávenia tohto štátneho sviatku, v prvých dvoch rokoch sa nespomínala. V roku 2010 bolo súčasťou úvodnej časti agentúrnej informácie konštatovanie, že „na Deň boja za slobodu a demokraciu otvorí Národná rada Slovenskej republiky (NR SR) dvere pre verejnosť. Do tohto roku sa obyvatelia Slovenska mohli dostať do NR SR na deň otvorených dverí 1. septembra pri príležitosti štátneho sviatku Dňa ústavy. Terajší predseda NR SR Richard Sulík termín zmenil, lebo ‚tento deň (17. november) považuje za jeden z najvýznamnejších v našich novodobých dejinách'. Sulíkovo rozhodnutie kritizovala strana Smer-SD. Jeho predseda Robert Fico zdôraznil, že ‚niet príhodnejšieho dňa ako Deň Ústavy SR, ako sa slovenská verejnosť môže bližšie oboznámiť s právomocami zákonodarného zboru, aj s podmienkami práce poslancov'".[83] 17. novembra 2011 na tom istom mieste inak nezmenený agentúrny materiál konštatoval: „Aj v roku 2011 na Deň boja za slobodu a demokraciu otvorí Národná rada Slovenskej republiky (NR SR) dvere pre verejnosť. Do roku 2010 sa obyvatelia Slovenska mohli dostať do NR SR na deň otvorených dverí 1. septembra pri príležitosti štátneho sviatku Dňa ústavy. Vlani Richard Sulík ešte ako predseda NR SR termín zmenil, lebo „tento deň (17. november) považuje za jeden z najvýznamnejších v našich novodobých dejinách". Sulíkovo rozhodnutie v minulom roku kritizovala strana Smer."[84] Po uplynutí ďalšieho roka, v predvečer tohto štátneho sviatku 16. 11. 2012, materiál TASR žiadne zmienky o spôsobe jeho slávenia neobsahoval. Text bol v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi výrazne skrátený, akcentované boli iba udalosti z Prahy v roku 1989 a chronológia jeho úpravy zákonom.[85]

Obsahová analýza agentúrou distribuovaných textov k posledným dvom spomínaným sviatkom – Dňu Ústavy SR a Dňu boja za slobodu a demokraciu, v období posledných piatich rokov primárne odhaľuje nejednoznačnosť v prístupe štátnych orgánov k ich výkladu prostredníctvom rituálnej praxe. Naznačuje však aj rozsah a význam funkcie, ktorú sviatky zohrávajú v slovenskej spoločnosti ako politikum. Ani výklad dátumov uzákonených v najvyššej z troch kategórii nebol, ako sa ukázalo, pre reprezentantov štátu konečným, uzavretým a hodným rešpektovania. Politické tábory sa slobodne pretekali nielen v označovaní toho dôležitejšieho medzi sviatkami, ale aj v zmenách spôsobov ich oslavovania argumentovaných zdôrazňovaním jedného a potláčaním iného aspektu symbolického významu dátumu. Hranicu pre politický boj nepredstavoval ani priestor, kde sa súperenie prezentovalo verejnosti – agentúrne prehľady vydávané k sviatkom vyhláseným zákonom. Hoci sa v textoch komunikovaných verejnosti dá na jednej strane vysledovať snaha o jednoznačnosť, nespochybniteľnosť prezentovaných chronológií i súvislostí a exkluzivitu výkladu, na druhej strane sa ukazuje, že rovnako ako zhoda sa tu môže prezentovať aj polemika či konflikt. Paradoxne, keďže vzhľadom na to, že všetky analýzou odhalené a popísané druhy spôsobov

[79] Tamže, s. 17. V roku 2012 sa citovaný text opakoval, posledná veta však tiež konštatovala iba minulý stav: „V roku 2011 bol na Deň ústavy SR deň otvorených dverí v priestoroch Úradu vlády SR." Sviatky a zákon, II., s. 42.

[80] Sviatky a zákon, I., s. 168.

[81] Sviatky a zákon, I., s. 35, 64, 88; Sviatky a zákon, II., s. 14-15, 52.

[82] Porovnaj názvy: Študenti na celom svete si pripomínajú 17. november (2008), Sedemnásty november sa stal symbolom boja proti totalitnému režimu (2009, 2012), Pre pražských študentov bol 17. november krutý v roku 1939 aj v roku 1989 (2010, 2011). Sviatky a zákon, I., s. 35, 64, 88; Sviatky a zákon, II., s. 13, 52.

[83] Tamže, s. 34.

[84] Sviatky a zákon, II., s. 14.

[85] Tamže, s. 52.

informovania sú súčasťou správy vydanej štátom kontrolovanou agentúrou a že sú rámcované explicitným uvedením ich zastrešenia zákonom, možno ich sledovať ako informácie symbolicky štátom odobrené.

Na tomto mieste sa ponúka možnosť pokúsiť sa interpretovať snahy politických skupín dominujúcich v tom-ktorom období v správe štátu o mediálne šírenie určitých symbolických významov štátnych sviatkov. Badateľné sú isté súvislosti s cyklami parlamentných volieb, so stupňom národnej orientácie práve vládnucej politickej strany či koalície, resp. s mierou, do akej bola téma sviatkov v určitých rokoch v slovenskej politike exponovaná (polemiky o rozširovaní či redukovaní ich počtu).[86] Analýza čiastočne naznačuje, akoby štát v rokoch medzi parlamentnými voľbami, pri priamom nadväzovaní funkčných období rovnako politicky orientovaných vládnych kabinetov, prípadne v rokoch, keď nie sú nastoľované ako potrebné zmeny vo sviatkovom zákonodarstve, nekládol taký silný dôraz na pravidelnosť šírenia svojich výkladov uzákonených dátumov prostredníctvom médií. Na druhej strane v situácii, keď sa vládna moc dostatočne etabluje, prejavuje sa v prehľadoch, resp. prinajmenšom v ich názvoch istá snaha o exkluzivitu výkladu, vlastnú jej programovému zameraniu. Sledovanie uvedených indícií, ktoré sú tu uvedené ako čiastkové a nateraz iba pracovne formulované poznatky, presahuje cieľ tejto štúdie. Ostáva však jednou z možností prípadne ďalšieho smerovania etnologického štúdia problematiky sviatkov.[87]

S výnimkou TASR nebolo v sledovanom období v médiách na Slovensku spájanie konkrétnych udalostí a spôsobov, akými si jednotlivé politické tábory, strany či záujmové zoskupenia pripomínajú štátom vyhlásené pamätné dni, s faktom, že sú uzákonené, žiadnym pravidlom. Ak printové či elektronické médiá informácie o týchto udalostiach publikovali, prípadne ak aj využívali materiály štátnej agentúry ako podnet na sledovanie či komentovanie aktuálneho diania, spojitosť so zákonom vo svojich vlastných textoch uviedli iba výnimočne.[88] V sledovanom období 1999–2013 bolo v analyzovanom korpuse takýchto správ, kde sa spoločne citovala súvislosť symbolického významu dátumu s faktom, že je uzákonený, spolu 11,[89] čo je menej ako jedenkrát za rok. Možno teda ako empirický poznatok uviesť, že hoci sa o komunikovanie preferovaných významov uzákonených pamätných dní a štátnych sviatkov verejnoprávna tlačová agentúra usiluje súčasne s informovaním o fakte ich legislatívneho ukotvenia, masové médiá v princípe túto spojitosť reprodukujú nevýrazne. Z pohľadu týchto zistení, v situácii, keď nezávislé médiá prispievajú k šíreniu verejných reprezentácií produkovaných štátom iba málo, vyznieva efektívnosť jeho snáh ako relatívna.

Kombinácia zákona a sviatkov sa v sledovanom období v novinách objavovala častejšie s vynechaním akéhokoľvek výkladu ich symboliky v rámci poradenského servisu zameraného na oboznamovanie čitateľov s praktickými pracovno-právnymi dôsledkami existencie a režimu štátnych sviatkov a dní pracovného pokoja.[90] Išlo o otázky súvisiace s nepretržitou zmenovou prevádzkou, náhradným voľnom, dovolenkou, príplatkami zamestnancov, s obmedzeniami, ktoré sviatky a s nimi spojené zákazy jázd znamenajú pre cestných dopravcov[91] a pod. Symbolické obsahy dátumov v spojitosti s ich uzákonením prenikali v sledovanej dobe do (od štátu) nezávislých médií výraznejšie prostredníctvom novinových komentárov, publicistických materiálov a blogov na internete v už spomínaných súvislostiach prípadného plánovaného uzákonenia nových či rušenia jestvujúcich sviatkov.[92]

---

86 Funkčné obdobia jednotlivých vládnych kabinetov v sledovanom období: 1998–2002 (vláda M. Dzurindu, Slovenská demokratická a kresťanská únia), 2002–2006 (vláda M. Dzurindu, Slovenská demokratická a kresťanská únia), 2006–2010 (vláda R. Fica, Smer – Sociálna demokracia), 2010–2012 (vláda I. Radičovej, Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana), od 2012 (vláda R. Fica, Smer – Sociálna demokracia). Pozri História vlád. Čo sa týka rokov alebo dlhších období, v ktorých sa uzákonené dátumy, otázka potreby rozširovania či zníženia ich počtu, dostali do politických polemík, boli to roky 2001 (od apríla do októbra prebiehal legislatívny proces o presune 17. novembra spomedzi pamätných dní medzi štátne sviatky ako Deň boja za slobodu a demokraciu, ktorý skončil jeho schválením) (pozri Sviatky a zákon, I., s. 195-198), 2004 (v januári prebiehala diskusia o vládnom návrhu zrušenia jedného štátneho sviatku (Dňa ústavy) a jeho nahradenia iným (Dňom výročia vzniku Česko-slovenskej republiky) (pozri Sviatky a zákon, I., s. 158) a rok 2012 (po predčasných voľbách si novonastupujúca vláda redukciu sviatkov, prezentovanú ako jednu z ciest na zmiernenie konsolidačných opatrení prijatých v dôsledku hospodárskej krízy, dala do svojho vládneho programu) (pozri Sviatky a zákon, II., s. 26, 30).

87 Jednak som sa tejto otázke v súvislosti s distribúciou symbolických obsahov uzákonených dátumov podrobnejšie nevenovala, jednak uvedenú súvislosť nemožno naším doteraz zhromaždeným empirickým materiálom dokumentovať jednoznačne. Na takýto zámer je potrebné podrobiť analýze ďalšie pramene, napr. výsledky dôsledne chronologického sledovania tlačového, televízneho a rozhlasového spravodajstva.

88 Denník Nový deň, tlačový orgán Hnutia za demokratické Slovensko dňa 16. 7. 2004 takto publikoval zo servisu TASR prevzatú informáciu ku dňu prijatia Deklarácie o zvrchovanosti v článku Dnes večer sa rozhoria Vatry zvrchovanosti. Pozri Sviatky a zákon, I., s. 148.

89 Sviatky a zákon, I., s. 17, 34, 73, 101, 148, 154, 186; Sviatky a zákon, II., s. 14, 15, 50.

90 Takýchto materiálov zachytila rešerš 22. Pozri Sviatky a zákon, I., s. 32, 33, 56, 139, 140, 141, 143, 152, 155, 156, 157, 164, 168, 178, 181, 196, 197, 199, 200, 201, 202; Sviatky a zákon, II., s. 54.

91 „Dopravcovia si na redukovanie sviatkov budú musieť ešte počkať. Voľné dni v kombinácii so zákazmi jázd totiž dopravu úplne zastavia a vodiči sú nútení stráviť na hraniciach dlhý čas, a to často v nedôstojných podmienkach. Naša súčasná právna úprava zakazuje jazdu vozidla s celkovou hmotnosťou nad 7,5 t na cestách I. triedy a cestách medzinárodného významu v dňoch pracovného pokoja od polnoci až do 22. hodiny [...].“ Sviatky a zákon, I., s. 157.

92 Sviatky a zákon, I., s. 187, 191; Sviatky a zákon, II., s. 43, 45-46.

Sviatky ako politikum:
symbolické a praktické argumentácie polemík

Kým v roku 1993, niekoľko mesiacov po vzniku Slovenskej republiky, vládla v otázke podoby sviatkového kalendária v slovenskom parlamente atmosféra relatívnej názorovej zhody, kolotoču jeho novelizácií rozkrútenému už o necelé tri roky jednota chýbala. V diferencujúcom a čoraz antagonistickejšie sa profilujúcom spektre politických strán sa snaha o zmenu tohto zoznamu začala dynamizovať a hodnota sviatkov ako politickej agendy zvyšovať.

Nemožno povedať, že by predmetom z času na čas akcelerovaných polemík boli všetky tri skupiny štátom uzákonených významných dátumov, akokoľvek by prístup k výkladu ich symbolického významu mohol byť v jednotlivých táboroch odlišný. Diskusie súvisiace s vyhlasovaním nových pamätných dní znamenali prezentáciu a presadzovanie snáh navrhovateľov o získanie záujmu a súhlasných hlasov poslancov s položením ďalšieho historického míľnika slovenskej štátnosti či proklamatívne prihlásenie sa štátu k určitým duchovným hodnotám a odkazom. Odlišnú kvalitu nadobúdala v parlamentných polemikách i publicistike problematika štátnych sviatkov a dní pracovného pokoja. Podstatou tejto odlišnosti sa stal fakt, že v skutočnosti ide o voľné dni, ktoré štát zákonom dáva k dispozícii svojim občanom, dni, počas ktorých zamestnanci z rozhodnutia štátu nemusia pracovať. Ako ukazuje výskum, práve takto kategorizované dátumy stále viac priťahovali politickú diskusiu. Argumentmi v nej boli nielen faktické dôvody a potenciálne konkrétne spoločenské dôsledky rozhodnutí zákonodarcov a odrážali nielen posúvanie sa spoločnosti, resp. jej politických reprezentantov v hodnotení a výkladoch vlastnej štátnej minulosti alebo v úrovni uctievaných a formálne proklamovaných občianskych a ľudských hodnôt. Pre jednotlivých politikov a politické tábory sa otázka štátnych sviatkov a dní pracovného pokoja vďaka špecifickému prepojeniu symbolických a ekonomických aspektov stala príležitosťou a priestorom na prezentovanie vlastnej straníckej agendy, širokou arénou pre otvorený politický boj zabezpečujúci pozornosť voličov.

Ako nástroje súperenia o zrušenie niektorého či niektorých, resp. vyhlásenie nového dňa pracovného pokoja sa využívali vykresľovanie aktuálnych spoločenských procesov pomocou účelových výkladov histórie, interpretácia minulých či súčasných postojov politických protivníkov, zastávanie záujmov nespravodlivo postihovaných či politicky prenasledovaných skupín, pripisovanie a upieranie najrozličnejších zásluh politickým súperom, ich obviňovanie z chybných rozhodnutí a pod.

Hodnota argumentov spätých so symbolickou hodnotou zakódovanou vo sviatkoch sa viac či menej úspešne kládla na jednu misku pomyselných váh, pokým ich protiváhou bol efekt ekonomický. V parlamentných diskusiách a politickej publicistike sa počet sviatkov stával tromfom

pri debatách o jeho nevyhnutnom či pripravovanom znižovaní, ktorým vládne kabinety operovali demonštrujúc snahu o šetrenie či doplnenie deficitu verejných financií.

Problémových okruhov, zápletiek politických polemík či akýchsi putovných motívov, tak ako vystupujú z výsledkov analýzy politických diskusií, bolo v sledovanom období viac. Artikulovali sa jednak v situáciách, keď sa v parlamente navrhovali doplnky zákona o nových dňoch pracovného pokoja, resp. štátnych sviatkoch či presuny medzi kategóriami pamätných dní a štátnymi sviatkami, jednak v diskusiách o znižovaní počtu sviatkov, resp. rušení dní pracovného pokoja v súvislosti s ekonomickou krízou po roku 2009.

Jedným z nich bolo opakované prehodnocovanie významu historických medzníkov slovenskej štátnosti a výklad udalostí, ktoré k nej viedli. Konkrétne sa to týka momentov alebo období vzniku, existencie či zániku česko-slovenského štátu a s tým súvisiacich problémov ideológie čechoslovakizmu, ako i okolností a krokov k národnej a štátnej suverenite Slovenska. Tie predstavujú kontext otázok súvisiacich s dátumami 29. august, 28. október, 30. október, 1. január a 1. september. Často tematizovaná bola problematika komunistickej minulosti slovenskej spoločnosti, vyrovnávania sa s totalitnou minulosťou i otázky rozsahu politických zmien nastolených po roku 1989 ako rámce diskusií napríklad k dátumu 17. november. Naznačuje to, že záujem o opakované politické výklady symbolického obsahu spočíva ťažiskovo na dátumoch súvisiacich s modernými dejinami a udalosťami 20. storočia.

Samostatným okruhom vo sviatkovej politickej diskusii je problematika uzákonených tzv. cirkevných sviatkov. Zákon č. 241/1993 Z. z. síce takéto označenie nepozná, politické diskusie však áno. Ako cirkevné sa na Slovensku tematizujú dni pracovného pokoja s výnimkou 1. mája – Sviatku práce a 8. mája – Dňa víťazstva nad fašizmom (spolu osem) a štátny sviatok 5. júl – sviatok svätého Cyrila a svätého Metoda. Tieto sviatky v politických diskusiách dominovali v témach ako porovnávanie ich počtu s inými európskymi krajinami či hodnotenie miery vplyvu Katolíckej cirkvi na politickú moc v SR. V diskusiách sa objavilo aj neformálne priraďovanie Veľkého piatku do záujmovej sféry Evanjelickej a. v. cirkvi a označovanie 6. januára ako sviatku Pravoslávnej cirkvi. Výskum tiež ukázal, že azda s výnimkou septembrového sviatku Sedembolestnej Panny Márie, ktorý sa vzhľadom na okolnosti jeho zakazovaného verejného slávenia v období komunistického režimu vníma síce ako katolícky, ale čiastočne aj ako politicky konotovaný, majú sviatky z tejto skupiny istý spoločný znak, ktorý manipuláciu s nimi v politickom boji problematizuje. Popri júlovom cyrilo-metodskom sviatku ide o viaceré voľné dni v období Veľkej noci a Vianoc a sviatok Všetkých svätých, ktoré zostávajú súčasným politickým bojom v podstate nedotknuté. Ich nedotknuteľnosť však, podľa našich zistení z priebežného sledovania tlače, elektronických médií i reklamy v súčasnosti primárne nevyplýva z toho,

že by politika rešpektovala, bezvýhradne a konsenzuálne uznávala ich náboženský obsah či potrebu religióznej spirituality ich prežívania obyvateľstvom. Nemožno ju priamo doložiť ani bezprostredným vplyvom existencie Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou z roku 2000, hoci tá potenciálne mohla byť vo vedomí politikov registrovaná ako ich ochranná bariéra.

Akési ochranné pole nad kresťanskými sviatkami vytvára dnes skôr spletenec viacerých iných faktorov. Jedným z nich môže byť skutočnosť konštatovaná už pri predkladaní sviatkového zákona vládou v roku 1993, že na Slovensku „majú dlhoročnú tradíciu". Tá je efektom viacstoročného, nepretržitého pôsobenia oboch na Slovensku dominantných kresťanských cirkví (katolíckej a evanjelickej), ktoré podmieňuje historické ukotvenie kresťanských sviatkov v kultúre Slovenska, a súvisí tiež s aktuálnym počtom príslušníkov týchto konfesií. Ďalším je forma i miera zákonného postavenia a symbolického či reálneho vplyvu kresťanských cirkví a ich predstaviteľov nielen medzi veriacimi, ale i v politike štátu. Ako ďalší vplyvný faktor, pre etnologickú perspektívu štúdia sviatkov takpovediac ťažiskový, sa ukazuje fakt, že sú dnes vnímané nie ako úzko náboženské, ale v istom zmysle svetskejšie, širšie a všeobecnejšie, skôr ako sviatky rodinné. Počas trvania komunistickej diktatúry na Slovensku v období 1948–1989 verejné slávenie kresťanských sviatkov vládnuca ideológia potláčala. Mnohé z nich si síce udržali z predvojnového obdobia status štátom uznaných sviatkov či dní pracovného pokoja, ich kresťanský obsah a spôsoby ich prežívania sa však totalitná moc snažila eliminovať a nahradiť profánnymi. Zaužívané spôsoby ich slávenia a prežívania sa preto udržiavali a odovzdávali nastupujúcim generáciám predovšetkým v intimite rodín, medzi príbuznými a priateľmi. K tomu, že vo vedomí povojnových generácií obyvateľstva aj z radov neveriacich získali kresťanské sviatky nezastupiteľné miesto, paradoxne prispela samotná ideológia obdobia komunizmu masovým šírením ich svetských výkladov (napr. Vianoce ako sviatky pokoja a mieru). Verejne distribuované boli v tomto období i výklady ich obsahu v súvislosti s prírodnými cyklami (napr. Veľká noc ako sviatky jari), ktoré tvorili základ predkresťanských výročných rituálov. Na ich masové sprostredkovanie vhodne poslúžili rekonštruované alebo parafrázované podoby tradičnej kultúry a folklóru. Informácie o zaniknutých roľníckych i pastierskych obyčajach, tradičnej symbolike či strave patriacej k jednotlivým sviatkom, čerpajúce z etnografických výskumov, mali ozvláštniť prežívanie sviatočných chvíľ, podnietili snahu o udržiavanie či obnovovanie tradícií. Postupne našli odraz vo všeobecne rozšírených predstavách o sviatočnej atmosfére prežívania týchto dní pracovného pokoja a stali sa integrálnou súčasťou života obyvateľstva.

Od politickej zmeny v roku 1989 prežívajú v podmienkach liberálnej spoločnosti tieto sviatky akési obnovenie svojej kontinuity a nárast obľúbenosti. Nielen v podobe návratu skupín veriacich k ich slobodnému sláveniu podporovanému cirkvami, ale aj vo forme masmédiami šírených informácií o ich náboženských významoch, obsahoch a starších i súčasných spôsoboch ich slávenia. Tie, paralelne so snahou cirkví presadzovať ich náboženské obsahy, prenikajú ku všetkým skupinám obyvateľstva tiež vo formách podporovaných aj reklamou a obchodom, prítomných vo verejnom priestore. Aj preto majú dnes náboženské sviatky uzákonené ako dni pracovného pokoja okrem spirituálnej i profánnu dimenziu. Tú predstavuje nielen predstava spoločne tráveného voľného času v privátnom kruhu, spojeného s návštevami príbuzných a priateľov, s upevňovaním pocitov rodinnej súdržnosti či príslušností k najrozličnejším sociálnym skupinám, ale aj s oddychom a relaxom, nakupovaním, zábavou a konzumom. Tieto a ďalšie faktory spoluvytvárajú vo vzťahu k spomínaným sviatkom vedomie o ich samozrejmosti, o nezastupiteľnosti ich úlohy v akomsi prirodzenom fázovaní kalendárneho roka, v prerušovaní rutinnej každodennosti a nastoľovaní výnimočnej, sviatočnej atmosféry.

Snahy o rušenie sviatkov na Slovensku v 21. storočí – ekonomické a politické argumentácie

S očakávaným ekonomickým efektom prípadného zrušenia sviatku či sviatkov sa v politickej diskusii pracovalo ako so známou a nemennou veličinou, číslom bez symbolického obsahu. V skutočnosti, a ukázala to aj analýza príspevkov v médiách, však jestvujú a používajú sa nielen rozličné možné prístupy a vzorce na jeho vypočítanie či meranie, ale podľa zohľadnenej skupiny sú uplatniteľné aj rôzne do úvahy prichádzajúce hľadiská efektivity rušenia sviatkov. Namieste je teda v analýze politických argumentácií týkajúcich sa sviatkov sledovať aj ekonomický aspekt ako veličinu, ktorá je nielen dobre kombinovateľná s veličinami symbolickými, ale aj politicky rovnako dobre interpretovateľná a zužitkovateľná ako symbolické významy.

Začiatok politických diskusií problematizujúcich vysoký počet zákonom vymedzených voľných dní, kombinujúcich argumenty o symbolických a ekonomických významoch sviatkov a ústiacich do snáh politikov o zrušenie niektorých z nich sa v Slovenskej republike prelína so začiatkom 21. storočia.

Podľa otázok, ktorých politické tematizovanie náš výskum v téme sviatkov zachytil, možno veľmi zjednodušene za lokálny kontext tohto procesu označiť dynamiku vnútropolitického boja vyjadrenú opakovaným striedaním ľavicovo a pravicovo orientovaných vládnych kabinetov. Jeho globálny kontext tvorila hospodárska kríza postihujúca európsku ekonomiku približne od roku 2009 a vyvolávajúca snahy slovenského štá-

tu o prekonanie jej nepriaznivých dôsledkov.[93] Ako nástroje tohto boja odhaľuje analýza nášho materiálu snahy politických táborov o presadzovanie vlastného diskurzu historických udalostí a boj o úspech pri presadení ich výkladu (napr. v podobe ich uzákonenia ako štátneho sviatku), ako aj vyvolávanie čo najširšej politickej odozvy na prezentované snahy o vytváranie či rušenie takýchto symbolických štruktúr zaštítených politickými protivníkmi bez ohľadu na reálny ekonomický dopad.

Od roku 1993, keď sa pri parlamentnom rokovaní o navrhovanom sviatkovom zákone ukázalo, že vláda nepripravila analýzu jeho ekonomických dôsledkov na štát a verejné financie, sa ekonomické aspekty uzákonenia určitých dátumov ako dní pracovného pokoja objavili medzi argumentmi politikov opäť v roku 2001.[94] V marci tohto roku sa vláda začala zaoberať návrhom skupiny poslancov ustanoviť pamätný deň 17. november – Deň boja za slobodu a demokraciu za štátny sviatok.[95] Ministerstvo kultúry malo ako predkladateľ novely dať vláde súčasne návrh na redukciu aspoň jedného z doterajších sviatkov a pred rozhodovaním o prijatí novely, ktorá mala počet dní pracovného voľna rozšíriť na pätnásť, dostali navrhovatelia od ministerstva financií odporúčanie predložiť odborne spracovanú kvantifikáciu dôsledkov prípadného prijatia novely na štátny rozpočet a verejné rozpočty. K vypracovaniu odbornej kvantifikácie nedošlo a vláda neschválila ani alternatívu redukcie dovtedajšieho počtu dní pracovného pokoja. Podľa publikovaných názorov ekonomických analytikov a štatistikov, ktorí sa témou redukcie sviatkov v uvedenom období začali zaoberať, však výsledky výpočtov takýto krok nedokázali kvantifikovať jednoznačne ako efektívny po všetkých stránkach. Iný efekt sa totiž pridaním či zrušením jedného dňa pracovného pokoja ukazoval vyčíslením rozdielu príjmov a výdavkov na úrovni štátu, iný na úrovni celej ekonomiky, jednotlivých odvetví či podnikov. Ako jediná strana, ktorá podľa analytikov rozšírením počtu dní pracovného pokoja získa za každých okolností, je občan. Či už v podobe zvýšenej mzdy vyplatenej za prácu vo sviatok alebo získaním voľného času pre seba a svoju rodinu.[96]

V septembri 2001 bol návrh novely predložený do parlamentu.

[93] V období 1998–2006 dve obdobia vlády vedenej Slovenskou demokratickou a kresťanskou úniou vystriedala v rokoch 2006–2010 vláda Smeru – Sociálnej demokracie, ktorú v rokoch 2010–2012 striedala vláda na čele so Slovenskou demokratickou a kresťanskou úniou – Demokratickou stranou. Od predčasných parlamentných volieb na jar v roku 2012 vládne na Slovensku strana Smer – Sociálna demokracia.

[94] Naša mediálna rešerš, zameraná v zmysle orientácie nášho štúdia iba na 21. storočie, pochopiteľne nezachytila okolnosti a politické súvislosti prvého rozšírenia počtu pôvodne v roku 1993 deviatich uzákonených dní pracovného pokoja. Ním bolo v roku 1996 preradenie 8. mája z kategórie pamätných dní medzi dni pracovného pokoja.

[95] Sviatky a zákon, I., s. 197, 199-200.

[96] Mašláni, J. – Benčík, P.: Sviatok môže byť z pohľadu HDP štatistickou chybou. Trend, 12. 9. 2001, s. 7.

V jeho dôvodovej správe sa konštatovalo: „Novembrová zmena totalitného na demokratický systém je jednou z najvýznamnejších udalostí slovenských dejín dvadsiateho storočia. Jej význam je o to väčší, že ako jediná historická zmena v dejinách Slovenska dvadsiateho storočia nebola výsledkom násilia, vojny alebo revolúcie, ale slobodného rozhodnutia občanov. [...] Osobitný význam má 17. november pre občanov Slovenskej republiky. Slovenský národ vzal v dňoch novembrovej nenásilnej revolúcie svoje veci do vlastných rúk a rozhodol o svojom osude, o vôli žiť v demokratickom štáte. [...] Sedemnásty november 1989 patrí medzi najvýznamnejšie dni v dejinách Slovenska dvadsiateho storočia a v tomto zmysle patrí neodmysliteľne a neodňateľne do systému štátnych sviatkov, zakotvených zákonom.[97] Realizácia navrhovaného zákona bude mať vplyv na štátny rozpočet Slovenskej republiky, ktorý sa nedá vopred vyčísliť.“[98] V slovenskom parlamente návrh v prvom čítaní prešiel aj napriek tomu, že v pripojenom stanovisku Odboru štátneho rozpočtu Ministerstva financií z marca 2001 sa konštatovalo, že prijatie zákona by okrem dosahu na štátny rozpočet „malo negatívny vplyv aj na hospodárenie ostatných verejných rozpočtov“.[99] Na 52. schôdzi NR SR dňa 25. októbra bol návrh novely zákona v druhom a následne aj treťom čítaní schválený[100] a 17. november sa s účinnosťou od 15. 11. 2001 stal piatym štátnym sviatkom Slovenskej republiky.

Prezentovaný popis procesu schvaľovania nového štátneho sviatku poukazuje na dve stránky vnášania ekonomických aspektov do problematiky sviatkov. Hoci boli ekonomické aspekty uvádzané ako prejav politickej zodpovednosti politikov a operovalo sa nimi ako s podmienkou, prvým krokom nevyhnutným pre zvažovanie ďalších, symbolických, teda menej hmatateľných stránok problému, ich váha pri politickom rozhodovaní bola napokon zanedbateľná. Druhou stránkou tejto praktiky bolo, že politici tento napohľad praktický a kvantifikovateľný efekt za taký aj

[97] V návrhu vyhlásiť 17. november za štátny sviatok sa nielenže neakcentoval, ale vôbec nespomenul jeho symbolický obsah ako Medzinárodného dňa študentstva. Ako však ukázala vyššie prezentovaná analýza agentúrnych informačných materiálov, práve tento aspekt, napriek tomu, že uzákonený vlastne nebol, tvoril jednu z troch hlavných obsahových línií textov mediálne pripomínajúcich 17. november ako štátny sviatok.

[98] Národná rada Slovenskej republiky, II. volebné obdobie, parlamentná tlač 936, Dôvodová správa, s. 1.

[99] V Stanovisku sa ďalej uvádza: „Podľa vyjadrenia Štatistického úradu SR denná priemerná produkcia na jeden pracovný deň v štvrtom štvrťroku 2000 bola 3,7 mld. Sk. Preto odbor štátneho rozpočtu odporúča rozhodovať o prijatí navrhovanej novely až na základe odborne spracovanej kvantifikácie dôsledkov prípadného prijatia zákona nielen na štátny rozpočet, ale na verejné rozpočty všeobecne.“ Národná rada Slovenskej republiky, II. volebné obdobie, parlamentná tlač 936.

[100] Zákon č. 442/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov. Za prijatie novely hlasovalo 86 zo 103 prítomných poslancov. Sviatky a zákon, I., s. 169.

skutočne vydávali a ako s takým aj narábali. Dá sa však s veľkou istotou predpokladať, že si pritom boli vedomí problematického vyčíslenia a mnohých použiteľných vzorcov na výpočet i mnohých do úvahy prichádzajúcich interpretácií získaných čísel. Preto, nazdávam sa, je potrebné používanie údajov o percentách úspor či strát a o finančnej hodnote jedného pridaného či zrušeného dňa pracovného pokoja politikmi sledovať ako súčasť politického zobrazovania reality, ako nástroj dobre kombinovateľný s rovnako hmlistými symbolickými výkladmi obsahu sviatkov.

V diskusii v slovenskej vláde v januári 2004, podmienenej návrhom jej ministra práce sociálnych vecí a rodiny Ľudovíta Kaníka začať legislatívny proces o zaradení 28. októbra ako Dňa vzniku prvej Československej republiky medzi štátne sviatky, sa opäť objavili s nimi spojené ekonomické aspekty. Tentoraz však už kombinované aj s pokusom o súčasné zrušenie iného zo sviatkov. Ministerstvo kultúry vtedy neodporučilo počet štátnych sviatkov rozširovať, ale v stanovisku uviedlo, že ak „by bola politická vôľa ustanoviť ďalší štátny sviatok“, odporúčalo by vypustiť spomedzi nich 1. september – Deň Ústavy Slovenskej republiky, zaradiť ho medzi pamätné dni a za štátny sviatok ustanoviť 28. október.[101] Návrh, aj napriek uvedenej eventualite urobiť vlastne „iba“ výmenu, narazil na názor ministra financií, že počet voľných dní by sa mal redukovať, pretože „je ich viac, ako je pre ekonomiku prospešné“, a vláda sa na začatí legislatívneho procesu nezhodla. Minister Ľ. Kaník vtedy pripustil, že Slovensko patrí ku krajinám s vysokým počtom štátnych sviatkov a je „pravdou, že nás asi ťažia ekonomické priority a sociálna situácia obyvateľstva“, preto proces vyhlásenia tohto sviatku „netreba násilne urýchľovať a postupne musí dozrieť aj spoločenské vedomie na akceptáciu tejto veci.“[102] Vyjadrenie akceptovania praktických – ekonomických argumentov, za ktorým bolo jedným dychom naznačené, že podstatnejšie predsa len je „dozretie“ spoločenského vedomia, možno z dnešného pohľadu sledovať ako signál, že politik otázku 28. októbra nepovažoval za uzavretú a ostala súčasťou jeho agendy i naďalej.

Ako bolo už vyššie spomínané, problematika uzákonených sviatkov sa vo svojich ekonomických aspektoch (i keď nielen v nich) organicky prelína s pracovnoprávnym kódexom, na Slovensku nazývaným Zákonník práce. Na jar 2011, v období príprav jeho novely, sa ministerstvo práce, vedené predstaviteľom jednej zo súdobých koaličných strán Sloboda a Solidarita, pokúsilo presadiť doň možnosť presúvania dní pracovného pokoja na pondelok či piatok, ak by sviatky pripadli na dni uprostred týždňa. Deklarovaným cieľom návrhu bolo operatívnym sústredením viacerých voľných dní ku sebe a vznikom tzv. predĺžených víkendov pozitívne ovplyvniť produktivitu zamestnancov. Takéto presúvanie malo mať dve podmienky: jednak malo v jednotlivých podnikoch byť vecou dohody manažmentu a zamestnancov, jednak sa nemalo dotknúť cirkevných sviatkov a 1. januára – Dňa vzniku Slovenskej republiky, ktoré označil minister za „príliš citlivé“.[103] Kým Republiková únia zamestnávateľov s návrhom problém nemala, konfederácia odborov vyjadrila obavy, že by presun mohol znížiť povedomie o sviatkoch. Návrh Slobody a Solidarity nezískal jasnú podporu medzi jej koaličnými partnermi vo vláde a jednoznačne ho odmietol i opozičný Smer ústami svojej tieňovej ministerky práce: „Sviatky majú ľuďom pripomínať významné chvíle histórie národa či štátu, preto by sa mali oslavovať v konkrétny deň.“[104] Táto snaha napokon skončila neúspechom a na jeseň 2011 novelizovaný Zákonník práce pravidlo, že voľno počas sviatkov a dní pracovného pokoja je možné vyčerpať len v konkrétny deň sviatku, nijako nezmenil.[105]

V novembri 2011 sa vo vláde SR po uplynutí ôsmich rokov opäť objavila snaha ustanoviť 28. október štátnym sviatkom. Poslanec Ľ. Kaník z SDKÚ-DS spolu s dvoma poslancami z vlastného straníckeho klubu a paralelne so skupinou troch poslancov z inej koaličnej strany (Občianska konzervatívna strana) navrhli novelizáciu s rovnakým obsahom ako v roku 2003, s ktorou vláda tentoraz súhlasila. Rozdiel medzi dvoma súbežnými návrhmi bol v tom, že kým skupina poslancov okolo Ľ. Kaníka navrhovala vyhlásiť 28. október za Deň vzniku Česko-slovenskej republiky, spoločného štátu Čechov a Slovákov, skupina občianskych konzervatívcov okolo Petra Zajaca za Deň vzniku samostatného česko-slovenského štátu.[106] Obidva návrhy napriek jemným terminologickým odlišnostiam zhodne počítali so zrušením štátneho sviatku pripadajúceho na 1. september – Dňa Ústavy Slovenskej republiky. Ako už vyššie vyplynulo z analýzy agentúrneho pripomínania štátnych sviatkov, pravica sa už od roku 2010 manifestačne vyhýbala uznávaniu tohto sviatku ako pre slovenský štát nevyhnutného: presunom rituálnej praxe – konania dňa otvorených dverí v parlamente – z 1. septembra na 17. november označila za významovo ťažiskový práve ten.

Symbolický výklad dátumu 28. októbra v jednej či druhej formulácii a predovšetkým jeho vyhlásenie za štátny sviatok hneď po zverejnení návrhov v novembri 2011 vyhlásila Matica slovenská za dehonestáciu a navrhovateľov za „večne včerajších“, snažiacich sa konzervovať „český pohľad na našu národnú minulosť.“ Podľa nej sa totiž slovenský národ „definitívne rozišiel ako s Uhorskom, tak aj s Česko-Slovenskom a tvorí si vlastnú politickú tradíciu.“[107]

---

101 Sviatky a zákon, I., s. 158.

102 Sviatky a zákon, I., s. 158.

103 ZrSv 2011-00a.

104 Tamže.

105 Zákon č. 257/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

106 Porovnaj: Národná rada Slovenskej republiky, V. volebné obdobie, parlamentná tlač 567 a Národná rada Slovenskej republiky, V. volebné obdobie, parlamentná tlač 572.

107 ZrSv 2011-02.

Na rokovanie NR SR sa obidva návrhy dostali vo februári 2012, v čase keď dva roky trvajúce funkčné obdobie vlády i parlamentu ukončilo vyhlásenie predčasných volieb. V poradí piaty parlament od vzniku Slovenskej republiky oba návrhy prerokoval na svojej predposlednej 28. schôdzi. Dôvodová správa prvej z noviel výklad orientovala výlučne na 28. október. V roku 1993 koncenzuálne vyhlásený štátny sviatok 1. september – Deň Ústavy Slovenskej republiky sa v roku 2011 spomínal iba v rámci popisu jedného z účelov novely – mal byť vyradený spomedzi štátnych sviatkov a zaradený medzi pamätné dni. Jadrom dôvodovej správy bolo konštatovanie, že „28. október 1918 je kľúčovým dátumom v dejinách slovenského národa. Je symbolom zavŕšenia dlhotrvajúcej túžby po samostatnosti národa a vlastnom štáte, vytvorenom v spolupráci s bratským českým národom. Bez vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov by nebol možný neskorší vznik samostatnej Slovenskej republiky. [...] Najmä mladá generácia prestáva vnímať význam 28. októbra 1918, pretože nie je štátnym sviatkom a teda dňom pracovného pokoja. Cieľom novely je zároveň vyjadrenie pocty Milanovi Rastislavovi Štefánikovi, ako významnému slovenskému politikovi a osobnosti, ktorý mal nezastupiteľný podiel na vzniku Československej republiky. Povýšenie tohto výročia na štátny sviatok doplní a vytvorí štvorlístok štátotvorných výročí, ktoré zásadne a pozitívne predurčili smerovanie štátotvornej cesty Slovenska. Vznik ČSR, SNP, 17. november a 1. január, vznik Slovenskej republiky.“[108] Konštatuje sa tu tiež, že návrh zákona nebude mať priamy dopad na verejné rozpočty, čo je potvrdené aj priloženým písomným stanoviskom ministerstva financií.[109]

Návrh druhej skupiny poslancov v dôvodovej správe operoval okrem symbolických významov dátumu 28. október 1918 tiež peripetiami jeho uzákonenia ako sviatku pred rokom 1993 a neuzákonenia v roku 1993. Samostatný priestor však venoval i argumentácii vyradenia 1. septembra spomedzi štátnych sviatkov. Neznížil ani otvorene nepopieral jeho význam, odvolával sa skôr na úspornosť tohto kroku, i keď ekonomické aspekty neboli priamo menované: „Slovenská republika má v súčasnosti päť štátnych sviatkov a nie je vhodné, aby sa ich celkový počet zvyšoval. Preto sa navrhuje, aby 1. september – Deň Ústavy Slovenskej republiky bol preradený zo štátnych sviatkov medzi pamätné dni. 1. september pripomína prijatie Ústavy SR v roku 1992, ktorá priamo súvisí so vznikom samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993. Na túto udalosť sa však už viaže ďalší štátny sviatok – 1. január – Deň vzniku Slovenskej republiky.“[110]

[108] Národná rada Slovenskej republiky, V. volebné obdobie, parlamentná tlač 567, Dôvodová správa, Všeobecná časť.

[109] List Sekcie rozpočtovej politiky Ministerstva financií SR zo dňa 9. 11. 2011 adresovaný predkladateľovi novely, poslancovi Ľ. Kaníkovi. Pozri Národná rada Slovenskej republiky, V. volebné obdobie, parlamentná tlač 567.

[110] Národná rada Slovenskej republiky, V. volebné obdobie, parlamentná tlač 572. Dôvodová správa, Všeobecná časť.

Obidva návrhy novely prerokovala NR SR v jeden deň, 8. 2. 2012. Hlasy vtedajšej roztrieštenej koalície nestačili na prehlasovanie jednotnej opozície reprezentovanej poslaneckým klubom strany Smer – Sociálna demokracia a obidva návrhy boli odmietnuté v prvom čítaní.[111]

Z tohto príkladu vyplýva, že snaha vládnej koalície, ktorá stráca moc, dosiahnuť prostredníctvom uzákonenia určitého sviatku presadenie svojho symbolického výkladu minulosti a svojej verzie hodnôt bola v čase vyhrotenia politického zápasu odsúdená na neúspech. Dôvodom bol fakt, že príslušníci početne vyrovnaného tábora odporcov zaujali voči návrhom porazenej vládnej moci jednotný postoj. Zároveň, a vo vzťahu k sledovaniu narábania s ekonomickými aspektmi sviatkov azda ako dôležitejší, vyplýva z tohto príkladu poznatok, že ani jeden z politických táborov v skutočnosti nezohľadňoval ekonomickú stránku veci, hoci ju navrhovatelia všemožne akcentovali. Ponúkané „obetovanie“ Dňa Ústavy Slovenskej republiky za vyzdvihnutie významu česko-slovenskej štátnosti interpretované ako jednoduchá náhrada bez akýchkoľvek negatívnych praktických dôsledkov nebolo akceptované. Navyše politickí súperi zostali aj po odznení výsledku demokratického hlasovania nezmieriteľní.[112] Navonok sa prezentoval zámer zmeniť, resp. nepripustiť zmenu v zozname symbolických dátumov ako v celku reprezentujúcom určitý konkrétny pohľad na minulosť a „piliere“ slovenskej štátnosti. V podstate však stáli oproti sebe snahy politikov demonštrovať svoju politickú prevahu bez ohľadu na spoločenské či ekonomické dôsledky.

Do akej miery sa problematika sviatkov v súčasnej slovenskej spoločnosti inštrumentalizuje ako politický argument, do akej miery je ich výklad ako symbolov voľný a nakoľko prispôsobivým politickým nástrojom môžu sviatky byť, demonštruje chronologický popis diania, ktoré na Slovensku nasledovalo po predčasných parlamentných voľbách v marci roku 2012. Z týchto volieb ako víťaz vzišla strana Smer – Sociálna demokracia. Získala nadpolovičnú väčšinu kresiel v parlamente a sama zostavila aj vládu. Už v apríli, v čase prípravy jej programového vyhlásenia, poradcovia premiéra informovali médiá, že z jeho dvojstranných rokovaní so sociálnymi partnermi vyplynula požiadavka zamestnávateľov znížiť počet voľných dní, ktorú nová vláda chce zakotviť do svojho programu a následne preberať pri okrúhlom stole so zamestnaneckými

[111] V prvom prípade zo 138 hlasujúcich bolo 54 za návrh, 58 proti a 26 sa hlasovania zdržalo; v druhom prípade bolo zo 134 hlasujúcich 55 za, 57 proti a 22 sa hlasovania zdržalo. Výsledky hlasovania podrobne pozri: Hlasovanie podľa klubov (a), (b).

[112] „‚Nahrádzať 28. október namiesto 1. septembra Dňa Ústavy je neúcta k inej epoche, ktorá je podľa mňa ešte dôležitejšia,‘ povedal poslanec Smeru-SD Ján Podmanický. Sociálni demokrati zdôrazňujú, že ústava je základ slovenskej štátnosti. ‚Ústava nie je základom našej štátnosti. Tým bolo vyhlásenie SR. Ústavu meníme niekedy aj počas 24 hodín. Je to len dokument,‘ zdôraznil poslanec SDKÚ-DS Ľudovít Kaník. Opozícia oponovala. Podmanický je presvedčený, že 1. september jednoznačne patrí k štátnym sviatkom.“ Sviatky a zákon, II., s. 19-20.

zväzmi, odbormi, zamestnávateľmi, cirkvami, združením miest a obcí a ďalšími partnermi na pôde novokonštituovanej Rady pre solidaritu a rozvoj.[113] Ešte pred zverejnením programového vyhlásenia došlo k rozsiahlej medializácii informácie, že vláda pripravuje rušenie sviatkov, a venovali sa jej výroky politikov i cirkevných predstaviteľov, hodnotenia zástupcov rozličných záujmových skupín ako i publicistické materiály. Vychádzalo sa z predpokladu, že budú zrušené dva dni pracovného pokoja, z toho jeden cirkevný sviatok. Jeden z vrcholných predstaviteľov Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov navrhoval uberať skôr zo sviatkov cirkví. Vyhlásil, že rušenie 8. mája – Dňa víťazstva nad fašizmom by bolo omylom, pretože „tieto veci si treba pripomínať, aby sme nezabúdali na obete prvej aj druhej svetovej vojny“.[114] Predstavitelia zamestnávateľov zdôrazňovali, že vysoký počet sviatkov znevýhodňuje slovenskú ekonomiku aj zamestnávateľov a odvolávajúc sa na najnovšiu analýzu ministerstva financií negatívny dosah jedného sviatku na štátny rozpočet uvádzali v konkrétnom počte miliónov eur. Zrušenie jedného, prípadne dvoch z nich by teda mohlo hrubý domáci produkt Slovenska zvýšiť o túto sumu, prípadne jej dvojnásobok. Keďže medzi cirkevnými sviatkami sa ako kandidáti na zrušenie tematizovali predovšetkým Veľký piatok a Sedembolestná Panna Mária, do hry vstúpili predstavitelia cirkví a operovali symbolickými výkladmi sviatkov. Pre katolícku cirkev z porovnania vyšla ako dôležitejšia práve oslava sviatku Sedembolestnej Panny Márie. Evanjelická cirkev, ktorá priestor na rušenie cirkevných sviatkov nevidela vôbec, označila Veľký piatok ako „pre evanjelikov najväčší sviatok v roku. Dá sa povedať, že Vianoce sú viac-menej slávnostná záležitosť, no toto je umučenie Krista, a teda rušenie takého sviatku by pre nás bolo neprijateľné.“[115] Politickí predstavitelia opozície zámer vládnej strany komentovali ako snahu vytvoriť z matiek a otcov rodín novodobých otrokov, „ktorí ani nevedia, kedy je sviatok“. Konštatovali, že „merať kvalitu života len podľa rastu HDP je v Európe už dávno minulosťou“[116] alebo, že ľudia od novej vlády dostanú novú istotu okrem zvyšovania daní, „istotu, že musia viac pracovať“.[117] Predseda poslaneckého klubu SDKÚ-DS Ľ. Kaník uznal, že Slovensko je v počte sviatkov „na špici Európy a má to vážne ekonomické súvislosti“. Preto by podľa neho bolo vhodné zamyslieť sa, „čo oslavujeme, a zoznam sviatkov skvalitniť“. Súčasne podotkol, že je pripravený v parlamente opätovne predložiť návrh, aby bol novým štátnym sviatkom 28. október a aby sa 1. september zmenil „na pamätný deň, kedy sa pracuje“.[118]

113 ZrSv 2012-01.

114 ZrSv 2012-02.

115 ZrSv 2012-02.

116 Z výroku predstaviteľa Kresťansko-demokratického hnutia. ZrSv 2012-01.

117 Z výroku predstaviteľa Slovenskej demokratickej a kresťanskej únie. Tamže.

118 ZrSv 2012-03.

Ohlásený zámer vládnej strany, zdôvodňovaný imperatívom šetriť, reflektovali bezprostredne bankoví analytici. Naznačili, že vplyv zrušenia dvoch sviatkov na hrubý domáci produkt a na príjmy rozpočtu bude výrazne menší, než vypočítalo ministerstvo financií, ak nie zanedbateľný. Na výmene sviatkovania za prácu získajú zamestnávatelia fungujúci nepretržite, ktorí za nadčasy vyplácajú štvrtinu priemerného zárobku. Naopak, rušenie sviatkov môže znížiť zisk obchodu, keďže maloobchodné predajne bývajú otvorené aj počas sviatkov a často dosahujú vtedy vyššie tržby. Upozornili aj na fakt, že v podmienkach súčasnej krízy slovenská ekonomika neprodukuje na štandardnej úrovni, že naplno nie sú využité ani kapacity podnikov a nevyrába sa podľa toho, koľko je pracovných dní, ale podľa dopytu. Príjmy verejnej správy teda nie sú na úrovni, s akou počítalo ministerstvo financií.[119]

V máji 2012 zverejnené Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012–2016 sa napokon k téme sviatkov vyjadrilo v tretej zo siedmich častí nazvanej Trvalo udržateľný hospodársky rozvoj, v rámci podkapitoly Hospodárska politika nasledovne: „Vláda posúdi nadštandardne vysoký počet štátnych sviatkov a voľných dní a za podmienky jednotnej dohody so sociálnymi partnermi predloží návrh na ich primerané zníženie.“[120]

Do politickej a spoločenskej diskusie k téme škrtania sviatkov, ktorá po prijatí vládneho programového vyhlásenia pokračovala, vstúpila ako ďalšia zohľadňovaná súvislosť existencia Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou z roku 2000. Katolícka cirkev upozornila, že nevidí priestor na rušenie štátnych cirkevných sviatkov a je „zásadne za to, aby sa dodržiavali medzinárodné zmluvy garantované Slovenskou republikou“. Generálny biskup Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku Miloš Klátik pripomenul, že Veľký piatok ako deň pracovného pokoja uznáva „niekoľko desiatok štátov“ a je neakceptovateľné, „aby bol tento sviatok v našej krajine zrušený“.[121] Politická opozícia vládnuceho Smeru označila diskusiu o rušení sviatkov za „búrku v pohári vody“, keďže bez súhlasu Vatikánu sa nič zrušiť nedá. Rušenie sviatkov niektorí nemienili podporiť preto, že „sviatky majú veľký význam v živote spoločnosti a rodiny a patria k istému výrazu kultúrneho charakteru krajiny“, iní preto, že rušenie sviatkov bez súhlasu cirkví nepovažovali za reálne, alebo považovali „predaj“ dvoch štátnych sviatkov zamestnávateľom výmenou za zvýšenie daní za „zvrhlosť“ atď.[122] Predstaviteľ strany Sloboda a Solidarita Jozef Mihál, ktorý v roku 2011 ako minister práce inicioval zavedenie možnosti presúvať voľno počas sviatkov na piatky alebo pondelky, otázky rušenia sviatkov označil za „citlivé témy, ktoré sa môžu negatívne dotknúť veľkej časti obyvateľov

119 ZrSv 2012-05a.

120 Pozri: Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012–2016.

121 ZrSv 2012-07.

122 Podrobnejšie pozri tamže.

na Slovensku. Mala by sa zamerať pozornosť skôr na necirkevné sviatky. Tam by mohol byť priestor, no nie na úkor voľna či zvýšenia daní, ale s kompenzáciou dní voľna“.[123]

Ďalšie rozmery diskusia nabrala, keď do nej na konci mája po prvom rokovaní Rady solidarity a rozvoja svojimi vyhláseniami vstúpil i premiér Robert Fico. Potom, čo odborári vyhlásili, že jeden z prípadne zrušených sviatkov by mal byť cirkevný, s čím cirkev nesúhlasila, premiér povedal, že s návrhmi majú prísť zamestnávatelia. Tí jeho postoj označili za alibistický a tvrdili, „že im nezáleží, ktoré dni to budú, len aby ich bolo menej voľných“. Za úlohu politikov označil výber sviatkov určených na zrušenie i predstaviteľ zamestnaneckých zväzov, zatiaľ čo prezident odborovej centrály to označil za citlivú tému. Podľa neho je voľný deň pre Slovákov pracujúcich veľa hodín a za nízke mzdy jednoznačným benefitom a za jeho zrušenie budú odborári od vlády, ak ich do toho „dotlačí“, žiadať kompenzácie.[124]

Do ďalšej fázy diskusiu posunul novým výkladom symbolického významu 1. septembra šéf zboru premiérových poradcov Vladimír Faič. Dohady, že zrušiť sa plánujú dva septembrové sviatky – občiansky sviatok Deň ústavy a cirkevný Sedembolestná Panna Mária – komentoval tým, že rokovania sú asi v polovici. Nevylúčil, že v otázke 1. septembra by mohla vzniknúť širšia zhoda. V súvislosti s tým, že kedysi to bol symbol začiatku školského roka, vyhlásil, že „1. septembru treba vrátiť ten význam, ktorý mal“.[125]

Ako bolo už vyššie ukázané, pozícia 1. septembra ako Dňa Ústavy SR medzi štátnymi sviatkami bola ohrozovaná permanentne od roku 2004. Pravicové strany sa ho opakovane snažili „vymeniť“ za 28. október ako Deň vzniku prvej Československej republiky. Sociálno-demokraticky orientovaný Smer tento štátny sviatok vytrvalo, naposledy vo februári 2012, v parlamentnom hlasovaní i politickými vyhláseniami bránil, po víťazných predčasných voľbách sa však jeho postoj zmenil. Časť pravice stále význam 1. septembra ako štátneho sviatku Dňa Ústavy SR relativizovala a Smerom vnesený rozmer jeho symbolu ako začiatku školského roka v nej pozitívne zarezonoval: „Deti by mohli o deň skôr nastúpiť do školy. 1. september má slávnostný charakter, škola je krátko a deti si môžu Deň ústavy pripomenúť v škole“; „Teraz je zvláštna situácia, že oficiálny začiatok školského roka je 1. septembra, ale školská dochádzka sa začína až následne 2. alebo 3. septembra. S touto tradíciou sa to citeľne bije.“[126] Pomyselné váhy sa tým naklonili, ako doteraz nikdy, k politickému koncenzu v prospech označenia tohto štátneho sviatku za nadbytočný a za jeho presun medzi pamätné dni, počas ktorých sa pracuje.

[123] Tamže.

[124] ZrSv 2012-08.

[125] ZrSv 2012-09.

[126] Výroky V. Novotného (SDKÚ) a M. Fronca (KDH). Tamže.

Katolícka cirkev svoj nesúhlasný postoj s vypustením ktoréhokoľvek cirkevného sviatku argumentovaný predovšetkým vatikánskou zmluvou rozšírila 28. 5. 2012 pri stretnutí predsedu Konferencie biskupov Slovenska s premiérom vlády o vykreslenie ich spoločenského významu: „Predniesli sme argumenty, ktoré mali dokumentovať, aké dôležité sú sviatky pre život spoločnosti. Chápeme ich ako veľkú príležitosť motivácie ľudí, ktorí cez voľné dni získajú duchovné sily, aby mohli znášať ťažkosti, ktoré ich v každodennom živote stretávajú.“

Pretože všetky sviatky označila za rovnako dôležité, ku konkrétnej dohode nedošlo. Premiér komentoval stretnutie tým, že ku konsolidácii verejných financií by mal prispieť každý. S názorom cirkvi, že sviatky sú časom, keď ľudia napĺňajú aj isté duchovné hodnoty, celkom nesúhlasil: „Ak sa pozrieme na deň, ktorý je štátny sviatok a má možno aj cirkevný charakter, tak sa ľudia ani zďaleka k tomu nestavajú s takou úctou a rešpektom, ako by si taký sviatok zaslúžil.“ Priznal, že presné znenie vatikánskej zmluvy, ktorá chráni desať z dní pracovného pokoja, nepozná, ale že vláda si dá vypracovať jej právnu analýzu. Téma rušenia ktoréhokoľvek zo zoznamu štátnych cirkevných sviatkov ostala i naďalej otvorená: „Nepracujem zatiaľ so žiadnymi konkrétnymi návrhmi“, avšak vláda rozhodnutie v tejto veci urobí.[127] Pred ďalším rokovaním Rady solidarity a rozvoja v júni 2012 hovorca slovenskej vlády informoval, že „odborné analýzy ukázali, že zrušenie dvoch dní pracovného pokoja by malo veľký význam z hľadiska konsolidácie verejných financií. Podľa záverov Sekcie legislatívy Úradu vlády nie je možné zrušiť cirkevný sviatok bez otvorenia Vatikánskej zmluvy. Ale našli sme riešenie, ako dosiahnuť spomínaný zámer bez otvorenia tohto dokumentu“.[128] Ako ukázalo zhodnotenie výsledkov zasadnutia Rady solidarity a rozvoja konaného 21. 6. 2013 publikované na internetovej stránke Úradu vlády SR, ani avizované nájdené riešenie sledovanú diskusiu definitívne neuzavrelo: „Zatiaľ nedoriešená je aj otázka zrušenia štátnych sviatkov. Zrušené budú určite dva. Ktoré to budú, nie je ešte jasné. ‚Je to veľmi citlivá téma z hľadiska politického, odborného aj historického,‘ skonštatoval premiér.

Podľa jeho slov sa už ako štátne sviatky nebudú pravdepodobne oslavovať 1. september (Deň Ústavy SR) a 15. september (Sviatok Sedembolestnej Panny Márie). Keďže pri rušení cirkevného sviatku sa vyžaduje otvorenie Vatikánskej zmluvy, bol prijatý návrh na zákonnú úpravu, podľa ktorej v prípade, že Sviatok Sedembolestnej Panny Márie pripadne na pracovný deň, bude sa oslavovať v nedeľu. Robert Fico informoval, že „v prípade sviatkov, ako je Slovenské národné povstanie, Sviatok práce či Víťazstvo nad fašizmom, ktoré niekedy pripadnú na stred týždňa, by sa voľný deň presunul na piatok. To by bolo výhodné tak pre zamestnávateľov (nemuseli by prerušiť výrobu v strede týždňa), ako aj pre zamest-

[127] ZrSv 2012-10.

[128] ZrSv 2012-12.

nancov, ktorí by mali predĺžený víkend.“ [129]

Podľa slovenskej vlády mali byť teda po júni 2012 „určite“ zrušené dva sviatky a to veľmi jednoducho: cirkevný obídením zmluvy s Vatikánom a druhý, podľa slov premiéra, cez obyčajný zákon, na ktorého úpravu má Smer dostatok hlasov v parlamente. Cirkev súhlas s návrhom nevyjadrila, podmienila ho prediskutovaním a vyhodnotením odborníkmi. Zamestnávateľov pripravené rušenie dvoch sviatkov uspokojilo, zatiaľ čo odborári zopakovali, že budú žiadať náhradu, napr. v podobe zníženia nadčasov pre zamestnancov. Ďalšie, vládou pripravené riešenie sviatkov, ktoré malo pomôcť zamestnávateľom – posúvanie voľna na piatok, pokiaľ sviatky pripadnú na pondelok až štvrtok, by sa „netýkalo Vianoc, Všechsvätých a Veľkej noci“. [130]

Kedy vláda k uskutočneniu týchto zámerov, ktoré boli výsledkom náročných dva mesiace trvajúcich rokovaní, mienila pristúpiť, neuviedla. Žiadne ďalšie kroky k ich realizácii už neurobila a rušenie sviatkov ako nevyhnutný krok ku konsolidácii verejných financií od júna 2012 viac nepresadzovala. Počet uzákonených dátumov aj ich pracovno-právny režim zostali teda aj naďalej nedotknuté.

Tak ako k rušeniu sviatkov, nevrátila sa strana Smer a vláda R. Fica od júna 2012 viac ani k snahe dni uzákoneného voľna podľa potreby presúvať. Jej záujem o tému opadol natoľko, že nielenže sa prezentovaný zámer sama nesnažila legislatívne presadiť, ale takýto návrh nepodporila ani vtedy, keď sa o krátky čas bez jej úsilia dostal na rokovanie NR SR. Návrh štyroch poslancov parlamentného zoskupenia Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti z júla 2012 novelizovať v tomto zmysle sviatkový zákon a čiastočne aj zákonník práce prerokovával slovenský parlament v septembri. Návrh bol zdôvodnený snahou zakotviť takú právnu úpravu, „ktorá by si nevyžadovala rušenie štátnych alebo cirkevných sviatkov a napriek tomu by mala pozitívny vplyv na rast HDP, efektivitu podnikania, produktivitu práce, rozvoj domáceho cestovného ruchu, ale aj na lepšiu pohodu zamestnancov a ich rodín“. Po novom „by sa v prípade, ak vybrané štátne sviatky alebo sviatky pripadnú na utorok, stredu alebo štvrtok pracovného týždňa, presunuli na piatok toho istého týždňa ako dni pracovného pokoja, [...]. Prijatím návrhu zákona sa Slovenská republika priblíži na úroveň štátov, ktoré už obdobnú právnu úpravu majú zavedenú desaťročia v podobe tzv. ‚bank holiday‘. Rozdelením sviatku a voľna by podľa predpokladov malo dôjsť aj k pozitívnejšiemu vnímaniu sviatku samotného, keď napríklad v stredu 17. novembra si ľudia podvečer na námestí pripomenú udalosti novembra ’89 a hneď v piatok toho istého týždňa budú opäť v dobrom na 17. november 1989 spomínať, lebo si budú užívať voľný deň so svojou rodinou či priateľmi. V súlade s kresťanskými tradíciami sa nenavrhuje tento systém použiť v prípade cirkevných sviatkov. Vzhľadom na grafikon verejnej dopravy, otváracích hodín prevádzok, vyučovacích hodín na školách a podobne je žiaduce previesť zmenu plošne a jednotne na celom území Slovenskej republiky“. [131]

Jednoznačne a zrozumiteľne zdôvodnený a do praktických detailov spracovaný návrh dostal parlament na posúdenie spolu so stanoviskom ministerstva financií, ktoré sa vyjadrilo, že „navrhovaná právna úprava môže mať pozitívny vplyv na rozpočet verejnej správy“. [132] Na rokovaní parlamentu dňa 26. 9. 2012 trvala rozprava k návrhu necelú hodinu. Vystúpili v nej iba navrhovatelia alebo zástupcovia ich poslaneckého klubu. Doplnili vysvetlenie k mechanizmu rozdelenia sviatku a dňa voľna, aby sa zachovala celistvosť pracovného týždňa. Podali prehľadnú informáciu o spôsoboch jeho využívania v iných krajinách Európy, vyjadrili sa k pôvodu a obsahu v návrhu použitého termínu „bank holiday“. [133] Samostatne prezentovali rozličné aspekty možností, ktoré pre spoločné slávenie štátnych sviatkov občanov s ich rodinami a priateľmi predstavujú predĺžené víkendy, počas ktorých sa budú môcť organizovať aj už zaužívané spoločenské akcie k štátnym sviatkom. V rozprave neodzneli žiadne otázky ani kritické vystúpenia a neboli podané pozmeňujúce návrhy. [134]

Pri hlasovaní o postupe návrhu do druhého čítania ho NR SR odmietla. Hlasovali zaň iba poslanci z klubov Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti a Sloboda a Solidarita, ako aj dvaja poslanci bez členstva v straníckych kluboch, čo bolo spolu 24 hlasov. Ostatní boli proti (28) alebo sa hlasovania zdržali (83). Okrem poslancov vládneho Smeru to boli poslanci strán Kresťansko-demokratické hnutie, Most-Híd a Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana. [135]

Popísaný príklad nezáujmu, akým zákonodarcovia „odmenili“ tento nepoliticky a kompromisne formulovaný návrh novely sviatkového zákona s perspektívou ekonomického prínosu pre spoločnosť, vyznieva ako demonštrácia celkom iracionálneho, z hľadiska občana nepochopiteľného postoja. V zmysle cieľov politiky ide však o postup legitímny. Podoba návrhu, jeho zmierlivosť a deklarovaný zámer orientovaný na

[129] Pozri: Ďalšie z rokovaní Rady solidarity a rozvoja.

[130] ZrSv 2012-15.

[131] Národná rada Slovenskej republiky, VI. volebné obdobie, 7. schôdza, parlamentná tlač 154, Dôvodová správa.

[132] Tamže, Stanovisko Sekcie rozpočtovej politiky Ministerstva financií SR zo dňa 6. 7. 2012.

[133] Vo svojom vystúpení v rozprave pojem vysvetlil jeden z predkladateľov novely Jozef Viskupič: „Termín bank holidays vo Veľkej Británii bol upravený v zákone o bankovníctve a finančných operáciách od roku 1971 ako deň, keď môžu byť pozastavené finančné operácie. Tento termín sa používa zameniteľne s termínom verejný sviatok. Zákon o bankovníctve taktiež dáva panovníkovi právo vymenovať ďalšie dva dni za sviatky ako súčasť kráľovských právomocí. V praxi to funguje na základe konzultácií s relevantným ministrom. Panovník v Británii má právo vymenovať jednorazový verejný sviatok pri zvláštnych príležitostiach.“ Pozri: Textový prepis rozpravy (a).

[134] Celú rozpravu k tomuto bodu na schôdzi NR SR konanej 16. 9. 2012 pozri: Textový prepis rozpravy (b).

[135] Pozri: Hlasovanie podľa klubov (c).

spokojnosť občanov signalizovali v celom politickom spektre hrozbu: sviatky by v navrhovanom režime slávenia mohli prestať byť predmetom napádania a zanietenej obrany, snáh o zrušenie či sporov o ich správny výklad, teda nástrojom politického boja. Deklarovaný nezáujem vládnych i opozičných poslancov o legislatívne konanie a osud návrhu novely je z tohto pohľadu jednoznačným potvrdením doteraz prezentovaných výskumných zistení.

Načo sú nám sviatky?

Ak sa pre štúdium spôsobov komunikovania informácií o sviatkoch v spoločnosti použije teória šírenia reprezentácií, možno okrem mechanizmov, aké používa na šírenie svojich predstáv o sviatkoch štát a politici, otestovať na konkrétnom empirickom materiáli aj ich efekt v spoločnosti. Spoločnosť Slovenska sa v tomto prípade môže modelovo chápať ako konkrétna sociálna skupina, ktorej členovia môžu mať o sviatkoch do istej miery zhodné predstavy. Nie však preto, že samotná príslušnosť ku skupine by automaticky viedla k rovnakým reprezentáciám, ale preto, že jej členovia „sú vystavení určitým zdrojom šírenia týchto reprezentácií alebo komunikačným sieťam (napríklad médiám, ktoré pôsobia v rámci územia nejakého štátu)“ (Ferencová – Nosková 2009: 23). Konkrétne povedané, ľudia na Slovensku si môžu niektoré z verejných reprezentácií sviatkov osvojiť z tých istých médií a sledovania politického a širšieho spoločenského diania, a predstavy môžu mať potom rovnaké.

Nazdávam sa však, že v prípade problematiky sviatkov je osožné popri faktore zdôraznenom citovanými autorkami zohľadniť aj individuálne sociálne príslušnosti – napríklad profesionálne, vekové, konfesionálne a i. Domnievam sa, že aj tie sa objavujú ako dôležité v prípade sviatkov, ktorým početne väčšie skupiny jednotlivcov pripisujú rovnaký význam, a preto ich možno označiť z hľadiska uplatnenej teórie za reprezentácie kultúrne.

V zmysle vyššie spomínanej teórie monopolu štátu na symbolické násilie (Bourdieu 1998: 87-89) je relevantné doplniť štúdium zákonodarstva súvisiaceho so súčasnými štátnymi sviatkami – ako jedného z nástrojov na udržiavanie poriadku a dosiahnutie občianskej podriadenosti panujúcemu spoločenskému poriadku – aj pohľadom zo strany občanov. V etnologickom projekte by to bolo možné overiť samostatným výskumom, deskripciou a analýzou spôsobov trávenia štátnych sviatkov občanmi. Ako nástroj takejto analýzy sa ponúkajú sociologické úvahy Jana Kellera interpretujúce symbolickú logiku sviatočného počínania si ľudí v moderných spoločnostiach ako prejav kolektívneho ignorovania štátnych sviatkov (Keller 2003: 77 a n.). Ani centralizovaná moderná spoločnosť vyhlasujúca o sebe, že je spoločnosťou rozumu, nezrušila archaickú inštitúciu sviatkov „opradenú smiešnymi poverami“, pretože pre tých, čo vládnu, neprestala byť stabilita pomerov posvätnou hodnotou. Naopak, niektoré

dni štát nielenže vyhlasuje za sviatočné, ale robí tak záväzne pre všetkých svojich občanov. Priestor poskytovaný dnešným politickým sviatkom, ale aj technická stránka ich zabezpečenia sú však v príkrom protiklade so sociálnou stránkou, teda s participáciou obyvateľov na politických rituáloch. Podľa Kellera spôsobila bariéra nezáujmu postavená centralizáciou moci a vytvorením neprehľadných sociálnych kolosov medzi hierarchizovanú spoločnosť a jednotlivca, že ten sa pragmaticky identifikuje s menším sociálnym priestorom, v ktorom sa ešte dokáže orientovať – so svojou rodinou, s úzkym okruhom priateľov, s kolegami a susedmi. Politici, ktorí to nespozorovali, sa i naďalej odvolávajú na posvätné ideály minulého storočia – lásku k vlasti, záujem triedy, ideu rovnosti, zákony pokroku. Rečníci z tribún recitujú mýty zdanlivo sa viažuce k minulosti, ktorých skutočným cieľom je však upevniť dôveru v prítomné usporiadanie pomerov predovšetkým z hľadiska podielu jednotlivca a celých skupín na moci (Keller 2003: 82-86). Nikoho nestmeľujúce celoštátne sviatky míňajúce sa svojím cieľom tematizuje Keller ako príležitosť na vzdialenie sa, na dočasný únik zo spoločnosti, na stiahnutie sa človeka do najužšieho súkromia. Rituály, ktorým sa človek cez sviatky neprestáva venovať, sú rituálmi súkromnými, trieštiacimi spoločnosť na izolované rodinné a priateľské skupiny a skupinky. „V období sviatkov sa v miliónoch izolovaných rodín a krúžkov priateľov odohráva rovnaký ceremoniál sviatočnej pohody. Nikto pri ňom nemyslí na spoločnosť, snaží sa naopak zo všetkých síl zabudnúť na povinnosti, ktorého ho čakajú, hneď ako sa zasa bude musieť zapojiť do nekonečne nudného procesu spoločenskej reprodukcie. Sviatok prestal byť miestom symbolickej re-kreácie, opakovaného oživenia ochabnutého a unaveného sociálneho poriadku. Mení sa na individuálnu rekreáciu, na odpočinok jedincov unavených prácou pre spoločnosť aj životom v nej. V dobe sviatkov ľudia v súkromí osviežujú svoj vlastný mikrosvet a ignorujú verejnosť, spoločnosť, poriadok i pokrok. [...] Pretože sa sviatky vyhlasujú stále pre všetkých, je toto ignorovanie kolektívne. Na štátny sviatok dostáva každý z nás akýsi malý darček. Sme vypustení do súkromia a po celý deň aj dlhšie môžeme žiť ďaleko od štátnych úradov, štátnych škôl a štátnych podnikov“ (Keller 2003: 87).

Výskumný materiál, ktorým disponuje náš projektový tím dnes, neobsahuje reprezentatívne dáta dokumentujúce individuálnu, kvalitatívnu rovinu vnímania jednotlivých sviatkov a spôsobov ich prežívania. V prvej etape našej práce sme sa sústredili na prejavy, ktoré sú voľne pozorovateľné, komunikované v spoločnosti a dostupné takpovediac všetkým. Formou rešerší a priebežným monitorovaním jednotlivých vybraných sviatkov alebo témy sviatkov všeobecne v informačných médiách sme pozorovali a dokumentovali spoločenské dianie, zhromažďovali informácie o jednotlivých sviatkoch pozorovaniami a zhusteným popisom či kvantitatívnymi sondami. Aj na základe výsledkov tohto výskumu sa však možno pokúsiť aspoň čiastočne zodpovedať otázky nastolené v úvode tejto podkapitoly.

Ako empirický materiál sú použité texty z internetových diskusných fór, ktoré náš výskumný tím monitoroval v rokoch 2011–2012. Čitatelia slovenských internetových novín sa v nich v uvedenom období vyjadrovali k jednotlivým článkom týkajúcim sa potenciálnej možnosti posúvania sviatkov a voľna k nim uzákoneného tak, aby vznikli predĺžené víkendy (vyššie popísaná snaha ministerstva práce z marca 2011) a k možnosti rušenia sviatkov, ktoré presadzovala po predčasných voľbách sociálno-demokratická vláda po nástupe k moci na jar v roku 2012. Takýchto diskusií sme zachytili a zdokumentovali spolu desať, ktoré predstavujú asi 500 rôzne rozsiahlych textových príspevkov.[136] Výsledky obsahovej analýzy tohto korpusu prezentujem ako poznatky z pilotáže, resp. sondy, ktoré si vzhľadom na náhodnosť vzorky pochopiteľne nenárokujú všeobecnú platnosť. Predpokladáme, že anonymná vzorka respondentov, čitateľov internetových novín, sa vždy nanovo náhodne sformovala iba z ľudí, ktorí mali momentálne záujem k téme sa vyjadriť. Nebola teda nijako vytvorená či ovplyvnená bádateľským zámerom. Možnosti vedeckej interpretácie názorov, postrehov, úvah, poznatkov, hodnotení a klasifikácií, ako aj ich spontánnych konfrontácií obsiahnutých v takomto materiáli, sú teda výrazne obmedzené. Avšak vzhľadom na fakt, že názory čitateľov neboli formulované so žiadnym časovým odstupom a vznikali ako bezprostredná reakcia na dianie, ktoré bolo podrobne popísané a analyzované v predchádzajúcej časti tejto kapitoly, môže súpis tematických okruhov, problémov a otázok v nich zastúpených priniesť špecifickú sumu autentických poznatkov o obsahu problematiky sviatkov – tentoraz z pohľadu občanov.

Diskusie slovenských čitateľov o problematike sviatkov sú na rozdiel od doteraz analyzovaných agentúrnych textov, novinových správ, parlamentných diskusií alebo vyjadrení politikov po formálnej stránke súbormi výpovedí formulovaných celkom spontánne, často vyprovokovaných silným podnetom, akým bolo prečítanie východiskového článku. Diskusie tvoria výroky radené za sebou, oddelené navzájom hodnotiacimi znamienkami a menom či heslovitou elektronickou adresou ďalšieho účastníka diskusie, ktorý reaguje na predošlý výrok. Ide o reakcie otvorene priznávajúce a argumentačne presadzujúce vlastný názor, záujem či politický postoj, niekedy napísané s neskrývaným osobným zaujatím a používajúce konfrontačný tón. Inokedy sú formulované vo všeobecnej rovine, s odstupom alebo humorom z pozície nezaujatého ironického glosátora. Ľudia diskutujúci na internete síce zvažujú informácie z článku, na ktorý reagujú, ale častejšie než predmetom ich komentovania býva jeho obsah impulzom na vyjadrenie vlastných názorov. Tie ďalší

[136] Išlo o internetové stránky: ekonomika.sme.sk, komentáre.sme.sk, cas.sk, sme.sk a spravy.pravda.sk. Pozri *Snahy o zrušenie sviatkov na Slovensku v období 2011–2012: spravodajstvo, publicistika a internetové diskusie. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Katarína Popelková.* 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1470 [nestránkované].

dopĺňajú, negujú a vyvracajú, stotožňujú sa s nimi, alebo ich vôbec neberú do úvahy. Vtedy do reťaze výpovedí pripoja takú, ktorá celkom opustí predošlú líniu úvah a odvedie ju iným smerom. Ľudia spoločne síce preberajú konkrétne dianie týkajúce sa sviatkov, často však z iného hľadiska ako novinový článok. Preto sú okruhy diskusií často odvrátenou stranou toho, čo sa stalo jej podnetom. Spoločným rysom čitateľských výmen názorov je, že často prvý, alebo niektorý z názorov vyjadrených na začiatku diskusie, určí jej smer. Ak je zaujímavý a obsahovo nosný pre ostatných, necítia potrebu vracať sa k myšlienkam obsiahnutým vo východiskovom článku.

Ďalším znakom diskusií je ich nemilosrdný demaskujúci prístup k publikovaným informáciám a názorom politikov. Tento prístup umožňuje vidieť a pomenovať inú, politikou zastieranú alebo prekrúcanú príčinu problému. Znakom väčšiny príspevkov je ponúkanie nestereotypných, kritických, často veľmi radikálnych pohľadov na fakty a ich súvislosti. Neanalyzuje sa bezpodmienečne obsah konania či názorov politikov, ktoré obsahuje článok. Častejšie sa prinášajú iné príklady z ich doterajšej činnosti, ktoré ich v očiach občana diskvalifikujú zo skutočnej snahy riešiť problém alebo, hoci zriedka, robia oprávnenými na vyjadrovanie sa k téme či tvorbu mienky.

Diskutujúci pri prezentovaní dlhších úvah a komentárov spravidla na začiatku predstavia ostatným niektorú zo svojich výrazných charakteristík (podnikateľ, veriaci, otec rodiny, bankový úradník, zažil socializmus, pracoval dlho v zahraničí a pod.),[137] niekedy použitú ako východiskový motív k vyslovenému názoru. Často sa tiež stáva, že na základe prezentovaného názoru alebo stanoviska ostatní sami určia sociálnu príslušnosť osoby, pomenujú ju (napríklad: „je vidieť, že si živnostník“; „je mi jasné, koho si volil“; „vidno, že pracuješ vo firme, kde sa preplácajú nadčasy“) a jej názor sa pokúšajú vyvrátiť iným príkladom, pretože nie je podľa nich všeobecne platný. Zatiaľ čo kritizované a vyvracané sú názory a zaujaté stanoviská, sociálna, profesionálna či veková príslušnosť sa berú ako danosti, ktoré sú v polemikách rešpektované a robia ich pre účastníkov zaujímavejšími.

Popri vymenovaných charakteristikách považujem za azda najvýraznejší spoločný formálny znak príspevkov v tomto korpuse materiálu absenciu akejkoľvek snahy o presviedčanie, dosiahnutie spoločného názoru, jednoty alebo kompromisu. Ide skôr o slobodné predostieranie názorov, prinášanie stále nových a nových príkladov a argumentov, ktoré nemajú cieľ potlačiť iné názory a tému uzavrieť tým, ktorý je správny, ale „otvoriť oči“ každému, kto má záujem. Pestrosť je taká, že po prečítaní celej diskusie, obsahujúcej niekedy i približne sto príspevkov, nemožno jej obsah ani čiastočne zovšeobecniť.

[137] Citácie uvádzané v tejto podkapitole v úvodzovkách pochádzajú z prepisov internetových diskusií zaradených do výskumnej správy, ktorá je uvedená v predchádzajúcej poznámke.

Napokon možno spomenúť ešte jednu črtu formálnej stránky, týkajúcu sa jej jazyka. Pre slovník internetových diskutérov je charakteristické používanie množstva rozličných obrazných pomenovaní a pseudonymov pre politikov, ktoré, súdiac podľa bezprostrednosti a plynulosti debaty, sú dnes na Slovensku ak nie pre všetkých spoločné, tak bez problémov dešifrované. Nemožno však povedať, že by ich ľudia používali zo strachu či opatrnosti, pretože rovnako bežne ako prezývky sú uvádzané celé mená a funkcie verejných osôb. Motívom sa zdá skôr snaha diskutéra zaujať ostatných výstižnosťou výpovede a vyprovokovať ich k bezprostrednej reakcii, ktorá debatu môže urobiť zaujímavejšou.

Čo sa týka obsahu diskusií, je možné pokúsiť sa vymenovať niektoré z častejšie sa opakujúcich okruhov tém a prístupov k ich riešeniu.

Problémy s presúvaním alebo rušením sviatkov navrhujú občania Slovenska riešiť rôzne. Jedni považujú presúvanie sviatkov za veľmi praktický krok, celkom bežný v zahraničí. Iní sú proti presunom, pretože by sa napokon človek nevyznal v kalendári a nevedel by napríklad, kedy má sláviť vlastné narodeniny, či v ich dátume „alebo až najbližší piatok“. Postrehy k rušeniu sviatkov sa pohybujú medzi dvoma krajnosťami. Jednou je nič nemeniť a nechať všetko tak, ako je, „ľudia si aspoň užijú voľno, keď už majú nízke platy“. Rušenie sviatkov sa kritizuje ako rušenie sociálnych istôt, ktorých garantovanie nová vláda sľubovala pred voľbami a uvádza sa, že pracujúcim ľuďom rušenie sviatkov určite uškodí. Druhou krajnosťou je liberálny, občiansky, kolektívnymi ideológiami absolútne nezaťažený prístup: všetky „sviatky zrušiť, dať 15 dní dovolenky a nech si každý slávi, čo chce, kedy chce a po svojom“. Každopádne sa tým zmenší počet dní, keď väčšina ľudí nie je v práci. Pestré spektrum názorov medzi krajnosťami je bezvýznamné triediť do skupín. Ide vždy o konkrétne návrhy často následne oponované argumentáciou z celkom iného východiska, ktorá otázku položí do inej významovej roviny. Rušenie sviatkov časť občanov považuje za úplne zbytočné. Účastníci diskusií, ktorí boli identifikovaní ako zamestnanci súkromných firiem, napríklad píšu, že aj tak musia pracovať, ako im prikáže zamestnávateľ, teda, že sviatky sa „i tak nedodržujú, možno ich pokojne zrušiť“; iní dopĺňajú, že aj tak sa im pravidelne presúvajú na pondelok alebo piatok a voľno majú vlastne iba štátni úradníci; podnikatelia konštatujú, že počas sviatkov tiež nemajú žiadne voľno, „akurát, že vtedy nič nevybavia na úradoch“.

Na vážne zdôvodnené a aj číslami a výpočtami podložené návrhy sa často reaguje množstvom vtipných absurdít, čo zrušiť, a prečo, alebo ktorý sviatok presunúť na ktorý deň: napríklad „Veľký piatok na pondelok“. Diskutujúci ponúkajú svoje znalosti o tom, ako sa jednotlivé sviatky slávia, resp. neslávia a teda sú dôležité, resp. nepodstatné a možno ich pokojne zrušiť. Iní im zasa veľmi informovane a zanietene protirečia. Vedú sa búrlivé polemiky o význame jednotlivých sviatkov, argumentuje sa dejepisnými, právnymi a ekonomickými faktami, zážitkami a skúsenosťami zo zahraničia, vlastnými spomienkami z detstva alebo priamo

vlastným svetonázorom a presvedčením. Z tohto vychádzajúc píšu jednotliví diskutujúci, ktoré sviatky sa môžu zrušiť, pretože im nič nehovoria a sú zbytočné. Iní navrhujú iné a tie, predchádzajúcim diskutujúcim navrhované na zrušenie, si zastávajú. Opakovane sa v diskusiách objavuje návrh zrušiť všetko okrem Nového roka, Veľkej noci, Vianoc a zrušené dni nahradiť dovolenkou.

Množstvo ponúkaných alternatív i schopnosť zdôvodňovať ich svedčia nielen o existencii individuálnych reprezentácií a klasifikácií sviatkov, ale aj o zorientovanosti občanov v aktuálnej politickej situácii či opieraní sa o poznatky z histórie. Podľa niektorých, ak sa majú nejaké sviatky zrušiť, tak také, ktoré sú „úplným výsmechom“. Podľa niektorých je takým napríklad Deň Ústavy Slovenskej republiky podľa toho, ako sa k záväznosti ústavy správajú politici – krajina nemá vymenovaného generálneho prokurátora – i podľa toho, že nie je bezplatné školstvo a zdravotníctvo, hoci ich ústava garantuje. Preto je podľa nich sviatok ústavy výsmechom. Ako motív na uvedomelé slávenie 1. januára ako Dňa vzniku Slovenskej republiky sa opakovane objavuje a rozoberá téma chceného či neželaného rozdelenia česko-slovenskej federácie po voľbách v roku 1992 a vzniku samostatného Slovenska. Súčasťou komentárov k 8. máju ako Dňu víťazstva nad fašizmom je téma nejasného termínu ukončenia druhej svetovej vojny, ktorá sa detailne analyzuje a dokladá faktami z minulosti. I v tomto prípade však rovnako ako podrobné znalosti jedných, ukazujú diskusie i neznalosť a ľahostajnosť iných k symbolickým obsahom a významu štátnych či cirkevných sviatkov: „[...] vraj ide o nejaký cirkevno-národný sviatok, ale ja mu nerozumiem.“

Podľa ďalšej skupiny názorov je rušenie sviatkov, ktoré politici argumentujú potrebou šetriť, len zastierací manéver. Zvyšovať fond pracovného času v dobe krízy je nezmysel. Neprinesie to žiadny rast hrubého domáceho produktu, výsledkom má byť v skutočnosti úspora veľkopodnikateľov na príplatkoch zamestnancov. Preto je akékoľvek rušenie nezmyselné a zbytočné. Namiesto rušenia sviatkov sa navrhuje odstrániť korupciu, aby „výdavky štátneho rozpočtu nekončili v súkromných rukách politikov a ich sponzorov“. Jednotlivým politikom sa odkazuje, aby dnes neprezentovali svoje sociálne cítenie, lebo je to len prevracanie kabátov. Premiér je kritizovaný za jeho naoko sociálny postoj a „bitie sa za ľudí práce, za chudobných ľudí, keď v skutočnosti bojuje za bohatých a silných“. Prehľad o politickom boji vedenom na poli sviatkov preukazujú diskutujúci v komentovaní názorov politikov i diania v parlamente a evidovaní návrhov, ktoré vláda vydáva za svoje, hoci v skutočnosti „ich ukradla iným stranám a sú populistické“.

V debatách o cirkevných sviatkoch a politickej nemožnosti ich zrušiť diskutéri označujú za najväčší problém neuskutočnenú odluku cirkvi, ktorá lipne na majetku, od štátu. Predmetom kritiky je snaha katolíckej hierarchie „diktovať pravidlá hry v štáte“ aj prostredníctvom Vatikánskej zmluvy. Jej existencia i obsah jednotlivých jej článkov sa posudzujú ako

neprípustné zasahovanie cudzej moci do domácich pomerov, a to nielen v oblasti sviatkov: „[...] vatikánsku zmluvu treba vypovedať, nielen otvoriť“. Na príkladoch zo zahraničia sa navrhuje, aby sa aj na Slovensku „platili cez cirkvi dane a ich členovia by mohli mať voľno cez cirkevný sviatok vtedy, keď by iní pracovali“. Iní píšu, že viniť z nemohúcnosti politikov cirkev, je najjednoduchší ťah – „hľadanie vinníka“. Tematizuje sa i možnosť, že sa o svoje ústavné práva rovnosti náboženského prístupu ohlásia aj iné náboženstvá a „budeme svätiť (a platiť) aj viac sviatkov ako dnes (šábesy, rammadány a pod.)“.

V niektorých príspevkoch, pravdepodobne zaujatých dramatickým tónom politického vykresľovania situácie, je evidentná snaha celkom zodpovedne nájsť sviatky vhodné na rušenie. Takíto diskutéri vysvetľujú svoju voľbu so zámerom, aby bola všeobecne prijateľná. Niektorí ponúkajú aj svoj názor na význam všetkých sviatkov jednotlivo. Za takýmito príspevkami spravidla prichádza tvrdá kritika, odsudzujúca jednotlivca, čo „naletel politikom“ a domnieva sa, že keď sa zrušia sviatky, „vytrhne to štátne financie z biedy“.

Práve v týchto príspevkoch možno vybadať isté zotrvačnosti, resp. prevažujúce spoločné znaky vo vnímaní obsahu určitých sviatkov fungujúcich ako kultúrne reprezentácie. Viditeľná je istá všeobecnejšia tendencia chrániť ako nedotknuteľné sviatky Veľkú noc, Vianoce a Všetkých svätých. V opisovaní ich prežívania si diskutujúci občania často, ako aj v iných témach súvisiacich so sviatkami, veľmi protirečia. V prípade Vianoc sa napríklad nezhodujú v názore, či to sú alebo nie sú kresťanské sviatky. Napriek tomu sa na mnohých miestach objavujú ich charakteristiky ako: tradičné / rodinné / veľmi pekné / cirkevné, ale celospoločensky zakorenené /najkrajšie sviatky – sú dôležité aj preto, že trochu spestria inak sivú a tmavú zimu /pochádzajúce z tradície staršej ako rímsko-katolícka cirkev / človek vtedy aspoň môže byť s rodinou / rešpektované celou spoločnosťou / tam máme nejaké tie tradície / majú svoju sviatočnú atmosféru a pod.

V zápale diskusie sa v príspevkoch okrem konkrétnych zdôvodnení nachádzajú aj zovšeobecňujúce konštatovania, ktoré naznačujú rámec ľudového chápania významu sviatkov pre spoločnosť v súčasnosti. Ako príklad možno uviesť argumentáciu použitú v diskusii o presune sviatkov na piatky.[138] Vychádza sa z toho, že presun sviatku na piatok je z hľadiska efektivity pracovného týždňa možno racionálny návrh. „Ale z hľadiska toho, že čo majú štátne sviatky prezentovať, aký je vlastne ich význam a kvôli čomu ich vlastne máme, že si tým niečo pripomíname, že niečo chceme osláviť, tak z tohto pohľadu je návrh nezmyselný. Pripadá mi to, ako keby som si v občianskom preukaze každý rok menil dátum narodenia tak, aby mi vždy vyšiel na piatok, čo je nezmysel.“ Svoj názor na význam sviatkov iní diskutujúci zhrnuli do konštatovaní: „[...] návrh sviatku

[138] ZrSv 2012-15.

Karikatúra reflektujúca vnímanie sviatkov politikmi vznikla v období diskusií o rušení štátnych sviatkov na jar v roku 2012. Autor: Jozef Gertli Danglár. Zdroj: Pravda, roč. 22, 2012, č. 97, s. 35.

je väčšinou iba subjektívne dohodnutý termín, ktorý ľudia akceptovali a rovnako ho môžu aj meniť [...] predmetom sviatku však nie je termín ale hodnota, ktorú symbolizuje, a tá pretrváva“; „[...] sviatky nie sú na to, aby mohol byť deň voľna, ale aby sme si niečo pripomenuli a zamysleli sa nad nejakým odkazom“; „[...]sviatky buď sú sviatkami, alebo radšej nech nie sú, pretože presúvaním sa dehonestuje ich význam“.

Prezentovaná analýza ukazuje, že dominantnými charakteristikami obsahu internetových diskusií o sviatkoch na Slovensku v rokoch 2011–2012 boli ambivalentnosť názorov a takmer neobmedzené množstvo tém. Nie je síce možné vyvodzovať z nich relevantné poznatky o prevažujúcich spôsoboch vnímania a prežívania jednotlivých sviatkov alebo o miere efektívnosti snáh šíriteľov ich obsahov vo vedomí občanov. Podarilo sa však empiricky preukázať, že na Slovensku v 21. storočí problematika sviatkov jestvuje vo vedomí jeho obyvateľov ako samostatný, rozvinutý a veľmi diferencovaný systém názorov. Je príkladom existencie praktického posudzovania spoločenského diania ľuďmi na základe vlastných skúseností a poznatkov, schopnosti nepodliehať bezvýhradne politickému diskurzu sviatkov a vybrať si pre diskusiu vlastný – občiansky uhol pohľadu a označiť vlastný ťažiskový problém témy, o ktorej sa aktuálne hovorí. Samotná existencia i aspoň čiastočne odhalená štruktúra a dynamika tohto systému podávajú špecifickú výpoveď o význame sviatkov v živote spoločnosti ako celku, skupín a jednotlivcov, ktorí ju tvoria, a ponúka množstvo impulzov na ďalšie skúmanie.

Kvetinové vence oficiálnych delegácií osláv SNP pri súsoší Obete varujú v areáli Múzea SNP. Banská Bystrica (okres Banská Bystrica). Autorka snímky: M. Vrzgulová, 29. 8. 2013.

Komu patrí Slovenské národné povstanie?

Monika VRZGULOVÁ

Slovenská republika si pripomínala v roku 2013 dvadsať rokov svojho trvania. Ako každý štát, aj ona od svojho vzniku určovala významné momenty v „kalendároch svojich občanov“ (Popelková 2012: 164), ktorým pripisovala zvláštny význam. Okrem iného vyberala a vyberá z histórie krajiny dejinné udalosti, ktorých hodnotový odkaz chce spojiť s vlastnou existenciou a zvýrazniť ich prepojenie so súčasnosťou. Tieto dni označuje, hierarchizuje a zákonom stanovuje ako štátne sviatky, dni pracovného pokoja, resp. významné a pamätné dni. V nasledujúcom texte predstavím vývoj verejného a v jeho rámci aj politického diskurzu[1] na Slovensku od pádu komunistického režimu do súčasnosti, resp. vývoj verejných reprezentácií[2] – obrazov Slovenského národného povstania (ďalej SNP, Povstanie) v médiách a v prejavoch politikov na slávnostných stretnutiach, pietnych aktoch spojených s výročím SNP dňa 29. augusta. V tomto konkrétnom prípade som sledovala politický diskurz SNP na Slovensku v rokoch 1990–2013.

V texte pracujem i s konceptom reprezentácií podľa Vereny Schwarz, ktorá hovorí: „Reprezentácia určitého objektu nie je javom samotným, ale jeho znázornením. Napriek podobnosti existuje diferencia medzi javom a jeho možnými reprezentáciami […]. Keďže rôzne reprezentácie sú merateľné svojimi objektmi, tieto musia byť bezprostredne uchopiteľné. Predmetom politiky však je historicky premenlivá, vysoko komplexná realita. Predmet preto nie je ani momentálne fixovateľný, ani v celom svojom výraze primerane definovateľný. V politike sa vzťah obracia: nie predmet vytvára východiskový bod svojho znázornenia, ale reprezentácia formuje nejasný, menlivý predmet tým, že z neprehľadného celku spoločenských súvislostí kladie niektoré prvky do popredia, kým iné odsúva na okraj či necháva bez povšimnutia […]. Cieľom tohto druhu reprezentácie nie je čo najpresnejšie obkresliť podstatu nejakého predmetu. Jej kvalita sa meria skôr tým, či docieli spoločenský účinok, t. j. či dokáže zabezpečiť producentom reprezentácie spoločenské uznanie“ (Schwarz 1994: 164). Som si vedomá, že takýchto diskurzov existovalo v danom období viac – striedali sa v závislosti od zmien vlád v SR (diachrónne) a súčasne v rovnakom čase existovali viaceré – presadzované jednotlivými politickými stranami, resp. politickými tábormi.

Výskumnú vzorku tvoril monitoring tlačených médií, vysielania televízií a rozhlasu, ako aj internetových serverov k téme Výročie Slovenského národného povstania za obdobie od 1. 1. 1990 do 31. 12. 2012. Mediálne rešerše, články z celoslovenských denníkov Pravda, Smena, resp. SME v rokoch okrúhlych výročí Povstania (1994, 1999, 2004, 2009) obsahujúce texty politikov, novinárov, publicistov, historikov a politológov[3] som podrobila analýze, pričom som sa sústredila na obsahovú stránku reprezentácií, ako aj ich spoločenský kontext (Petrjánošová – Lášticová 2010). Zároveň som v rokoch 2011–2013 samostatne sledovala mediálne výstupy uverejnené v celoslovenských denníkoch a na internetových portáloch.[4] Absolvovala som výskum v archíve Múzea SNP v Banskej Bystrici. V ňom som študovala písomné aj fotografické archívne dokumenty z celoslovenských osláv výročí SNP v Banskej Bystrici a v regióne od roku 1990 do súčasnosti, ako aj texty v týždenníku, neskôr dvojtýždenníku antifašistov Bojovník za obdobie 1989–2013. Realizovala som aj terénny výskum metódou zúčastneného pozorovania v obci Rajec (v roku 2011), v Bratislave a Banskej Bystrici (v rokoch 2012 a 2013) počas osláv výročia SNP.[5]

Slovenské národné povstanie[6] patrí medzi tie historické udalosti moderných dejín Slovenska, ktoré od skončenia druhej svetovej vojny

1 Politický diskurz vnímam v zmysle konceptu diskurzu M. Foucaulta (Foucault 2006). Tvoria ho prejavy spoločenského poznania a myslenia, ale aj inštitucionálnych praktík, zámerov a pravidiel viažucich sa k určitému javu, udalosti.

2 V práci aplikujem teóriu šírenia reprezentácií Dana Sperbera (Sperber 1996) a jeho koncept kultúrnych, resp. verejných reprezentácií ako predstáv, vyjadrení, verzií, obrazov či vysvetlení niektorých kultúrnych fenoménov, ktoré majú príslušníci určitej skupiny spoločné.

3 *Výročie Slovenského národného povstania v monitoringu médií v období 1990–2012. Výskumná správa projektu VEGA. č. 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Monika Vrzgulová*. 2012. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1474, 283 s. (ďalej Výročie SNP).

4 Sú spracované v materiáli *Slovenské národné povstanie v médiách a prejavoch politikov. Výskumná správa projektu VEGA. č. 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Monika Vrzgulová*. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1473 [nestránkované] (ďalej SNP v médiách).

5 Výsledky terénnych výskumov tvoria záznamy situácií a opisy priebehu osláv zhusteným popisom, ktoré sú súčasťou materiálu uvedeného v poznámke 4.

6 SNP, historická udalosť, ku ktorej sa viaže môj text, začalo 29. augusta 1944 rozhlasom šírenou výzvou Začnite s vysťahovaním! Bolo reakciou na vstup nacistickej armády na slovenské územie. Toto protifašistické ozbrojené vystúpenie, v ktorom kľúčovú úlohu zohrali jednotky slovenskej armády a niektorí jej velitelia, spojilo antifašistov z celého politického spektra. Platformou ich spolupráce obsahujúcou ciele a varianty postupu odbojárov bola tzv. Vianočná dohoda z roku 1943. Povstanie malo medzinárodný charakter, bojovali v ňom vojaci aj civilisti – predstavitelia viac ako dvadsiatich národov sveta, za podpory vojenských misií zo Sovietskeho zväzu, Spojených štátov amerických a Veľkej Británie. Po dvoch mesiacoch boli povstalci v dôsledku početnej prevahy okupantskej sily nútení stiahnuť sa do hôr. Až do oslobodenia v máji 1945 pokračovali v partizánskom spôsobe boja využívajúc pomoc a zázemie civilného obyvateľstva Slovenska. Toto ozbrojené vystúpenie proti totalitnému režimu vojnového slovenského štátu a jeho gestorovi – nacistickému Nemecku – zaradilo Slovensko do tábora víťazných mocností protifašistickej koalície, čo malo vplyv na jeho povojnové usporiadanie a medzinárodné uznanie. Pozri Slovenské národné povstanie.

figurovali medzi uzákonenými štátnymi sviatkami či významnými dňami. Vymedzovali sa voči nemu svojím spôsobom všetky štáty a politické režimy spojené s územím Slovenska.

Hneď po skončení vojny Slovenská národná rada (ďalej SNR) svojím nariadením č. 73/1945 Zb. z 3. júla 1945 vyhlásila 29. august za slovenský národný sviatok. Zákony upravujúce túto otázku v povojnovom obnovenom Československu sa na celoštátnej úrovni prijímali v roku 1946 aj 1948, ale deň vypuknutia SNP, 29. august, medzi nimi nefiguroval.[7] Až v roku 1951 bol prijatý zákon, ktorý zaradil deň vypuknutia SNP medzi tzv. významné dni Československej republiky.[8] Komunistický režim, vládnuci v Československu až do roku 1989, si SNP úplne privlastnil, pričom ním vytvorené reprezentácie SNP prešli modifikáciami (Jablonický 1991, Lipták 1995). Hoci archívne dobové dokumenty jasne potvrdzujú, že SNP bolo ozbrojené vystúpenie proti režimu vojnového slovenského štátu a nacistickému Nemecku, ktoré Slovensku zabezpečilo miesto medzi víťaznými mocnosťami protifašistickej koalície a zúčastnili sa ho ľudia z celého politického a občianskeho spektra, komunisti ho predstavovali ako svoju akciu s vlastnými cieľmi. V duchu tejto reprezentácie prenasledovali a likvidovali predstaviteľov nekomunistického odboja v SNP, tabuizovali časť povstaleckej histórie, kanonizovali spôsoby pripomínania SNP na verejnosti, v médiách i vo vzdelávacom systéme krajiny. Výsledkom bolo, že do pádu komunistického režimu v novembri 1989 bol v odbornom (historiografickom) i spoločenskom diskurze na Slovensku šírený obraz Povstania ako ozbrojeného vystúpenia slovenského ľudu pod vedením komunistickej strany a za výdatnej bratskej pomoci Sovietskeho zväzu.[9] Ešte v auguste 1989, pri príležitosti 45. výročia SNP,

[7] Zákon 248/1946 Zb. o úprave sviatkového práva (platný od 1. 1. 1947) rozlišuje štátom uznané sviatky a pamätné dni republiky Československej; SNP medzi nimi nie je. Ani Předpis č. 78/1948 Zb. Zákon, jímž se mění a doplňuje zákon o úpravě svátkového práva, nezaradil SNP medzi štátom uznané sviatky a pamätné dni republiky Československej.

[8] Zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch (platný od 1. 1. 1952) rozlišuje a vymenúva jediný štátny sviatok – Deviaty máj, výročie oslobodenia Československa Sovietskou armádou, dni pracovného pokoja a významné a pamätné dni Československej republiky. V tomto zákone sa vymedzuje 29. august (Slovenské národné povstanie) ako významný deň.

[9] Napriek tomuto významu deň vypuknutia SNP nebol počas vlády komunistov zaradený medzi štátne sviatky, ostal významným dňom ČSSR. Viac zákon FZ ČSSR č. 56/1975, ktorým sa mení zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch […], ako aj predpis č. 141/1988 Zb. Zákonné opatrenie Predsedníctva Federálneho zhromaždenia, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch […].

v úvodníku týždenníka Bojovník[10] autor konštatoval, že „neboli to veru ľahké časy [SNP, pozn. M.V.]. No my na ne spomíname s láskou. Na časy, keď sme pod vedením Komunistickej strany Slovenska a Slovenskej národnej rady v jeseni 1944 dokázali vytvoriť v tyle nacistických armád rozsiahle oslobodené územie […]. Tých štyridsaťpäť rokov, ktoré uplynuli od slávnych povstaleckých bojov, tiež nebolo jednoduchých. Učili sme sa budovať novú spoločnosť v triedne rozdelenom svete […]. Povstaním sme sa zasadili za prehlbovanie a rozvíjanie spojeneckých zväzkov s prvou krajinou socializmu […]“.[11]

Predpokladala som, že práve tento obraz SNP desaťročia šírený komunistickým režimom na Slovensku, resp. v bývalom Československu, výrazne ovplyvnil vnímanie tejto historickej udalosti po novembri 1989 v československej, resp. slovenskej spoločnosti.

Na základe doterajšieho štúdia verejných reprezentácií SNP, tak ako sa objavovali v sledovaných médiách Slovenska v rokoch 1990–2013, a tak, ako som ich sledovala v rokoch 2011–2012 etnografickým pozorovaním a popisom, som toto obdobie pre potreby analýzy rozdelila na viacero časových úsekov.

Prvé obdobie tvoria roky 1990 až 1992, keď sa rozhodovalo o tom, či bude 29. augustu ako dňu, keď v roku 1944 začalo SNP, pridelený status štátneho sviatku. Predstavitelia politických strán na Slovensku na pôde vtedajšieho parlamentu zvádzali boj o to, ktoré dátumy, udalosti z moderných dejín Slovenska budú vybrané a povýšené štátom na symboly, s ktorými sa nová, slovenská časť Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ďalej ČSFR), stotožní. Práve uvedené roky možno charakterizovať na jednej strane snahou nových politických reprezentantov oprostiť sa od všetkého (aj od sviatkov), ktoré uznával a oslavoval komunistický režim. Na druhej strane bolo evidentné ich úsilie nájsť v moderných dejinách také udalosti, ktoré by pôsobili v aktuálnej situácii novej demokratickej štátnosti pre obyvateľov Slovenska stmeľujúco i mobilizujúco zároveň a povýšiť ich na štátne sviatky.

Druhé obdobie predstavujú roky deväťdesiate, presnejšie obdobie 1993–1999. Od predošlého sa líši tým, že (aj) slávenie štátnych sviatkov a obrazy, resp. reprezentácie udalostí, ku ktorým sa viazali, sa už šírili v podmienkach novej politickej a spoločenskej situácie – po rozdelení ČSFR – v samostatnej Slovenskej republike (ďalej SR).

[10] Tlačový orgán Slovenského zväzu protifašistických *bojovník*ov (ďalej SZPB), občianskeho združenia pôsobiaceho na území Slovenskej republiky (ďalej len SR) na základe zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov je historickým a právnym nástupcom po bývalom Československom zväze protifašistických bojovníkov v Slovenskej republike, združujúcim občanov SR a účastníkov boja za národné oslobodenie a proti fašizmu. Podrobnejšie pozri: Poslanie a ciele Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov.

[11] Celý text pozri Príhovor predsedníctva ÚV SZPB. In *Bojovník*, roč. 34, 29. augusta 1989, č. 34-35, s. 1.

Tretím obdobím sú roky prvých dvoch desaťročí 21. storočia, ktoré sa, okrem iného, niesli v znamení úsilia vládnych reprezentantov o etablovanie SR v európskych štruktúrach a ďalších medzinárodných organizáciách. Zároveň boli obdobím nástupu svetovej ekonomickej, resp. všeobecnej krízy, čo sa zákonite prejavovalo aj vo vnútornej politike SR.

Ako vyplynulo z môjho výskumu, v uvedených obdobiach sa vyskytovali v médiách rozličné kombinácie reprezentácií SNP, niektoré ustupovali, iné naopak zintenzívnili, resp. objavili sa aj nové. Nasledujúci text predstavuje podrobnú deskripciu jednotlivých časových období z hľadiska sledovanej témy – vývoj reprezentácií SNP na Slovensku po roku 1989 v médiách a vystúpeniach politikov.

Úsilie o priznanie statusu štátneho sviatku (1990–1992)

Obdobie po páde komunistického režimu na Slovensku charakterizoval kvalitatívne nový vývoj v spoločnosti. Politický prevrat odštartoval proces mnohých paralelne prebiehajúcich zmien, ktoré prestupovali politickú, sociálnu, ekonomickú, kultúrnu oblasť, ako aj verejnú i privátnu sféru spoločnosti Slovenska. Situáciu zachytávali obsahy správ a textov v médiách. Dá sa povedať, že sa tu odzrkadľoval aj aktuálny stav politických rozhodnutí týkajúcich sa uzákonených sviatkov a pamätných dní. Práve vo výstupoch médií je možné sledovať, čo sa dialo s 29. augustom v štátom „posvätenom“ kalendári sviatkov.

Federálne zhromaždenie ČSFR v máji 1990 na celoštátnej úrovni zaradilo deň 29. august medzi významné dni ČSFR.[12] V jednej z federatívnych častí štátu – na Slovensku, kde Povstanie vypuklo a odohrávalo sa, však mali poslanci SNR problém nielen s potvrdením 29. augusta ako štátneho sviatku, ale dokonca i ako pamätného dňa. Pred zasadnutím SNR dňa 27. augusta 1990 poslanci Peter Weiss, Eduard Barány a Jozef Trepáč navrhli, aby SNR schválila 29. august za štátny sviatok SR. V dôvodovej správe napísali: „Do vedomia národov a štátov sa zaznamenávajú udalosti, ktoré mimoriadnym spôsobom ovplyvnili ich históriu, myslenie a činy celých generácií. K takýmto udalostiam nesporne patrí aj Slovenské národné povstanie – jedno z najmasovejších antifašistických ozbrojených vystúpení v Európe za druhej svetovej vojny […]. Hlavným programovým cieľom povstania bolo zbaviť sa chýb a omylov predmníchovskej štátnosti i fašistického útlaku v rokoch slovenského štátu, pomôcť urýchliť porážku nacistického Nemecka a jeho spojencov, budovať novú republiku ako pluralitný demokratický štát, v ktorom dva rovnoprávne národy – Česi a Slováci – nájdu slobodný domov […]. Na týchto dejinných faktoroch nemôžu nič zmeniť ani deformácie hodnotenia Slovenského národného povstania v päťdesiatych alebo nasledujúcich rokoch, ani falzifikácie a glorifikácia jeho odkazu. Povstanie, očistené od všetkých pokusov znehodnotiť jeho miesto a význam v moderných dejinách Česko-Slovenska, ostáva ničím nezastupiteľným faktorom pokrokových tradícií.“[13]

Na zasadnutie SNR dňa 27. augusta 1990 išli návrhy troch dátumov na tri rôzne štátne sviatky (29. august,[14] 19. september ako Deň boja za slobodu a demokraciu a 1. november ako Pamiatka obetiam politického násilia). Dianie komentovali odbojári na stránkach Bojovníka, očakávajúc, že vážnosť Povstania bude vyjadrená priradením k štátnemu sviatku.[15] SNR napokon schválila za jednorazový štátny sviatok[16] 1. november 1990 ako Deň zmierenia venovaný pamiatke obetiam politického násilia. V zdôvodnení je vysvetlenie výberu konkrétneho dátumu: „V súčasnom období sa považuje za najvhodnejšie nevyzdvihovať na úroveň štátneho sviatku žiadnu z udalostí slovenských dejín, ktoré sú zásluhou národného útlaku a totality režimov poznačené skresľovaním, zamlčovaním a tabuizovaním […]. Slovenská národná rada a jej orgány vyvíjajú úsilie, aby v čo najkratšom čase došlo k rehabilitácii a objektívnemu zhodnoteniu národných dejinných udalostí, osobností a ich významu z hľadiska výberu štátneho sviatku Slovenskej republiky […]. Vzhľadom na súčasnú politickú situáciu v Českej a Slovenskej Federatívnej Republike i v zahraničí pokladá Slovenská národná rada za svoje poslanie napomáhať realizácii myšlienky hľadania cesty k sebe a nie od

[12] Zákon č. 167/1990 z 9. mája 1990, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 93/1951 Zb. o štátnych sviatkoch, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch v znení neskorších predpisov. Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky schválilo nasledovné zmeny: za štátne sviatky určilo 9. máj, deň oslobodenia od fašizmu, 5. júl, deň slovanských vierozvestcov Cyrila a Metoda a 28. október, deň vzniku samostatného česko-slovenského štátu. Za významné dni Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky určilo 5. máj, 29. august, 17. november (deň boja študentov za slobodu a demokraciu). Za pamätný deň Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky určili 6. júl (Majster Ján Hus). V tomto zákone nie je 29. august bližšie vysvetlený, v zákone z roku 1951, ktorý predchádzajúci zákon mení a dopĺňa, je za ním v zátvorke vysvetlenie: Slovenské národné povstanie. Podrobne pozri: *Česko-slovenské sviatkové zákony v období 1918–1992. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavila Katarína Popelková.* 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1469 [nestránkované] (ďalej Česko-slovenské sviatkové zákony).

[13] Návrh na vydanie zákona Slovenskej národnej rady o vyhlásení štátneho sviatku Slovenskej republiky. Parlamentná tlač.

[14] V uvedenom návrhu je na začiatku iba dátum 29. august bez vysvetlenia, až v ďalšom texte je uvedené: „29. august, výročie začatia Slovenského národného povstania“. (Tamže).

[15] Máme právo na štátny sviatok? In *Bojovník*, týždenník antifašistov, roč. 35, 1. septembra 1990, č. 35-36, s. 1-2.

[16] V zázname z rokovania SNR je uvedené: „Napriek tomu, že pôjde o netradičný deň pracovného pokoja z hľadiska jeho jednorazovosti, môže sa jeho význam stať pre Slovenskú republiku dejinný. Ideovým zmyslom tohto dňa je, aby po všetkých politických národných, národnostných, náboženských, rasových a sociálnych násiliach tohto storočia, ale i predchádzajúcich, sa vylúčilo uplatňovanie kolektívnej zodpovednosti a hľadala sa cesta k zmiereniu.“ Pozri Návrh na vydanie zákona Slovenskej národnej rady o vyhlásení štátneho sviatku Slovenskej republiky. Parlamentná tlač.

seba, pre všetkých občanov Slovenskej republiky v duchu najhumánnejších myšlienok ľudstva. Novembrová revolúcia si nesie vo svojom erbe moment odporu proti násiliu. V tom bolo a ostáva aj slovenské špecifikum novembrového zlomu. Spočíva v presvedčení o neprípustnosti násilia ako formy potláčania ľudských slobôd. Spočíva však aj v presvedčení, že to, čo spája ľudí tejto krajiny, je spoločná skúsenosť obetí najrozličnejších foriem politického násilia. Spočíva však aj v spoločnom poznaní, že jedinou formou udržujúcou integritu dejín Slovenska, Slovákov a všetkých národnostných menšín je potreba zmierenia. Zmierenia ako predpokladu vstupu Slovenska do tretieho tisícročia ako demokratickej krajiny vzájomného spolužitia, založeného na vzájomnej dôvere, dodržiavaní ľudských práv a demokratickej zákonnosti.“ [17]

Je zrejmé, že nezaradenie 29. augusta medzi štátne sviatky, resp. významné či pamätné dni SR súviselo s deformáciou jeho obrazu komunistickým režimom pred rokom 1989 a tiež s nie jednotným vnímaním tejto historickej udalosti zo strany politických autorít, resp. obyvateľov Slovenska, ktorých zastupovali. K situácii vo vtedajšej SNR sa retrospektívne vyjadril jeden z vtedajších aktérov, poslancov SNR, Peter Tatár: „My sme návrh komunistov odsunuli. VPN s KDH [18] povedali – dobre je to úžasný sviatok, ale nebudeme ho prijímať na podnet komunistov. Až potom v roku 1991 alebo 1992, sme prijali spoločný návrh, že SNP je štátny sviatok.“ [19]

Fakt, že deň vypuknutia SNP sa nestal na Slovensku v auguste 1990 štátnym sviatkom, sa v nasledujúcich dvoch rokoch odzrkadlil na jeho oslavách i obrazoch Povstania v médiách. Mesto Banská Bystrica – podľa médií „srdce Povstania“ bolo naďalej miestom centrálnych osláv, ale v porovnaní s obdobím pred rokom 1989 skromnejších. Na Slovensku v tom čase začali narastať nacionalistické nálady so separatistickými tendenciami, živené novovzniknutými politickými subjektmi, hnutiami a staronovými združeniami. Konali sa spomienkové stretnutia, na ktorých sa pripomínali (niekedy kontroverzné) osobnosti našich moderných dejín. [20] V takejto atmosfére sa zúčastnili osláv v Banskej Bystrici v rokoch 1990 a 1991 vtedajší prezident ČSFR Václav Havel aj predseda Federálneho zhromaždenia (ďalej FZ) Alexander Dubček. Po prvýkrát boli medzi účastníkmi, okrem zástupcov sovietskych vojsk, aj vojenskí atašé Spojených štátov amerických, Francúzska, Veľkej Británie. Politici aj priami účastníci Povstania v prejavoch otvárali témy desiatky rokov zamlčované – o úlohe slovenskej armády a jej veliteľov v Povstaní, o nekomunistickej časti odboja, o zahraničných vojenských misiách prítomných v čase Povstania na území Slovenska. Prezident V. Havel v prejave označil SNP za synonymum najlepších tradícií slovenského národa, pričom zdôraznil, že súčasné výročie je výnimočné tým, že sa vraciame ku skutočnému odkazu Povstania, v ktorom zohrala rozhodujúcu úlohu slovenská armáda. Do kontextu tejto reprezentácie patrilo aj odhalenie pamätnej tabule dvom veliteľom povstania generálom Jánovi Golianovi a Rudolfovi Viestovi v Banskej Bystrici na budove, kde sídlil štáb 1. československej armády na Slovensku. A. Dubček pamätnú tabuľu označil za „skromný príspevok k skutočnej pravde o protifašistickom odboji a SNP“. Vyzdvihol ideu česko-slovenskej vzájomnosti, povedal, že drvivá väčšina slovenského národa odmieta separatistické postoje niektorých síl, ktoré smerujú k rozbitiu spoločného federatívneho štátu. [21]

V šírení reprezentácií Povstania hralo od svojho vzniku významnú rolu Múzeum SNP v Banskej Bystrici. [22] Existencia tohto múzea do roku 1989 bola primárne ovplyvňovaná totalitným komunistickým režimom v štáte a múzeum slúžilo jeho záujmom. Niekoľkokrát sa menila jeho profilácia, zriaďovateľ, sídlo i pôsobnosť (z celonárodnej na regionálnu a späť).

V roku 1969 sa presídlilo do novopostavenej budovy, v ktorej sídli doposiaľ. Do roku 1989 sa v jeho priestoroch šesťkrát zmenila hlavná expozícia – tá z roku 1969 je dodnes pokladaná za prelomovú a v spôsobe komunikácie s návštevníkom za avantgardnú a ojedinelú v stredoeurópskom priestore. Obdobie tzv. normalizácie však zvrátilo tento vývin. Ako konštatuje text na internetovej stránke múzea: „Napriek tomu, že činnosť Múzea SNP do roku 1989 bola ovplyvňovaná politickou mocou v krajine, podarilo sa múzeu získať v kultúrnej oblasti dôstojné postavenie a povesť inštitúcie, kde je možné získať rozsiahly kvalitný zdroj informácií k predmetnej problematike, v podobe historických zbierok […].[23]

Po páde komunistického režimu nastalo pre Múzeum SNP obdobie hľadania nových smerov rozvoja vlastnej zbierkotvornej, výskumnej, prezentačnej i vzdelávacej činnosti. V roku 1992 predstavilo novú expozíciu

17 Tamže.

18 Súdobé politické subjekty: VPN – Verejnosť proti násiliu, KDH – Kresťansko-demokratické hnutie.

19 P. Tatár bol v roku 1990 poslancom SNR za VPN, neskôr Demokratickú stranu (ďalej DS) a v roku 2004 bol predsedom Občianskej konzervatívnej strany (ďalej OKS). Viac pozri Po sporoch sa 60. výročie oslavuje vo veľkom. In SME, roč. 12, 28. 8. 2004, s. 3.

20 Takéto stretnutia sa konali napríklad v Bánovciach nad Bebravou, ktoré boli miestom pôsobenia J. Tisu ako dekana, predtým, než sa stal na obdobie 1939–1945 prezidentom slovenského štátu, alebo v Ružomberku ako spomienka na kňaza a politika Andreja Hlinku. V čase autonómie Slovenska (1938) a v samostatnom slovenskom štáte niesla jediná vládna strana, predstaviteľka vtedajšieho totalitného režimu, jeho meno (Hlinkova slovenská ľudová strana), podobne ďalšie organizácie (Hlinkova mládež, Hlinkova garda). Priebeh a charakter spomienkových slávností opisovali hlavné denníky v krajine. (Pozri napr. článok S kriklúňmi do Európy pán Víťazosláv Moric? In *Pravda*, roč. 71, 28. augusta, 1990, roč. 71, s. 1.)

21 Pod zástavou spoločného štátu. In Pravda, 71, 30. augusta 1990, s. 1-2.

22 Vzniklo 8. mája 1955 ako výsledok politických rokovaní Ústredného výboru KSS a Poverenictva školstva a kultúry, no náplň a ciele jeho činnosti sa hľadali a definovali až v nasledujúcich rokoch. Pozri História Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici.

23 Tamže.

Slováci na bojiskách 1. a 2. svetovej vojny, ktorá mala byť „maximálne objektívna a v súlade s historickou skutočnosťou“.[24] Okrem iného prinášala dovtedy zamlčované informácie o pôsobení americkej a britskej vojenskej misie na Slovensku počas SNP a prvýkrát sa v nej objavili fotografie a údaje o partizánskych veliteľoch, ktorí boli po nástupe komunistov k moci prenasledovaní, súdení a aj popravení po vykonštruovaných politických procesoch.

V roku 1992 sa výročie SNP pripomínalo verejne ešte skromne – nie ako štátom posvätený sviatok, ale už v očakávaní zmeny, keďže poslanci za Stranu demokratickej ľavice (ďalej SDĽ) už tretíkrát predložili Slovenskej národnej rade (ďalej SNR) návrh, aby bol tento dátum zákonom stanovený za štátny sviatok. V médiách dostávali priestor odborníci i politici, aby sa vyjadrovali k SNP, jeho významu pre súčasnosť, k jeho nedávnej komunistickej deformácii.[25] Články v novinách volali po objektívne a zaujímavo napísaných historických prácach, reflektovali nové nacionalistické trendy a ich prejavy v spoločnosti.[26] Médiá prinášali informácie o slávnostných stretnutiach a pietnych aktoch v regiónoch Slovenska, v bývalých povstaleckých obciach, v okolí ktorých pôsobili partizánske jednotky a v súčasnosti sú v ich intraviláne alebo extraviláne pamätné miesta, pomníky a cintoríny. Ale aj o prvých pokusoch o znovuetablovanie sa Banskej Bystrice, resp. iných miest, ako priestorov ústredných osláv výročia SNP. Správy jednak vysvetľovali význam a zmysel SNP, ktoré „sa stalo špecifickým príspevkom nášho národa do moderných dejín európskej demokracie“,[27] jednak predstavovali čitateľom jeho dovtedy neznáme udalosti a tváre.

Mesiac po oslavách bol 29. august vyhlásený zákonom SNR za štátny sviatok. V zdôvodnení sa uvádzalo, že v SNP „slovenský národ 29. augusta povstal do boja proti totalite, útlaku, rasizmu, fašizmu, potlačovaniu ľudských a občianskych práv a nehľadiac na obete prejavil túžbu žiť slobodne a hlásiac sa k odkazu celého antifašistického odboja […]“. Tento deň sa zároveň stal dňom pracovného pokoja.[28]

Články a komentáre dokumentujúce meniaci sa obraz SNP v spoločnosti a politike je možné nájsť aj v súdobých antifašistických novinách Bojovník. Je z nich zrejmé, že samotná organizácia združujúca priamych účastníkov Povstania sa oslobodzovala od ideového zovretia komunistickej ideológie. Články hovorili o najvyšších hodnotách, ku ktorým sa povstalci prihlásili – ľudskosť, spolupatričnosť, pravda. Odkrývali dovtedy tabuizované stránky SNP písaním o komunistami prenasledovaných a likvidovaných veliteľoch Povstania či národnostnom zložení povstalcov, nastoľovali potrebu rehabilitácií a vyznamenávania nekomunistických odbojárov a dávali SNP do medzinárodného dobového i súčasného kontextu.

Začiatok 90. rokov, ako ukazuje preskúmaný materiál, bol však nielen obdobím, keď sa SNP stalo predmetom štátom verejne deklarovaného pozitívneho hodnotenia, ale aj obdobím diverzifikácie reprezentácií SNP v spoločnosti a politike.[29] Súčasne s hlasmi, ktoré vyvrcholili vyhlásením výročia SNP v parlamente za štátny sviatok, sa ozývali apologéti vojnového slovenského štátu, ako i predstavitelia novovznikajúcich národne, občiansky i liberálne orientovaných organizácií a politických strán. Tí na vykreslenie obrazu SNP používali iné prvky ako v tom čase dominujúce politické sily a jeho symbolický význam vykladali odlišne. Možno povedať, že v širokom spektre reprezentácií sa postupne vyprofilovali črty dvoch hlavných obrazov SNP. Prvý sa formoval zdôrazňovaním jeho „pozitívnych“ čŕt ako podstatných pre rozvoj občianskej spoločnosti Slovenska, pričom sa vyzdvihoval jeho protifašistický, občiansky, demokratický, medzinárodný princíp, európsky kontext, kladné dôsledky pre krajinu tesne po vojne i smerom do budúcnosti. Druhý akcentoval jeho „negatívne“ črty najmä pre vojnový slovenský štát. Z tohto hľadiska malo SNP predstavovať „židoboľševistické“ vystúpenie proti záujmom slovenského ľudu, proti jeho štátnosti a samostatnosti, a jeho dôsledky mali cielene pripraviť na Slovensku pôdu pre novú komunistickú totalitu.

Moja analýza nepotvrdzuje, že by sa spomínané dva obrazy SNP, a súčasne výklady symbolického významu sviatku Výročia SNP, objavovali na Slovensku len v „čistej“ podobe a samostatne ako dva celkom

[24] Pozri História Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici.

[25] Pozri texty In *Pravda*, roč. 71, 29. augusta 1990, s. 1-3; Pravda, roč. 71, 30. augusta 1990, s. 1-4.

[26] Pozri *Smena*, roč. 43, 29. 8. 1990, s. 1, 3; *Smena*, roč. 43, 30. 8. 1990, s. 2-3.

[27] *Pravda, nezávislý denník,* roč. 2 (73), 31. augusta 1992, č. 205, s. 1-2.

[28] Zákon Slovenskej národnej rady z 29. septembra 1992 č. 489/1992 Zb. o vyhlásení 29. augusta za štátny sviatok Slovenskej republiky.

[29] Diverzifikované boli obrazy SNP aj v odbornom – historiografickom diskurze. Vyprofilovali sa dve hlavné línie výskumu a predovšetkým interpretácií výsledkov bádania problematiky SNP. Historici tvoriaci prvú skupinu (napr. J. Jablonický, Ľ. Lipták, I. Kamenec, D. Kováč, V. Bystrický, E. Mannová) sa snažili a snažia kriticky narábať s historickými faktami. Časť z nich už počas komunistického režimu svojou vedeckou prácou a spisbou narúšala idelogizované obrazy Povstania šírené komunistickými politikmi a médiami do roku 1989. Po roku 1989 využívali možnosť slobodne publikovať, otvárali a sprístupňovali témy dovtedy tabuizované – o nekomunistickej časti odboja, jeho predstaviteľoch, o významnej úlohe predstaviteľov slovenskej armády pri príprave a realizácii Povstania, o medzinárodných súvislostiach SNP, resp. o predstaviteľoch slovenského vojnového štátu, jeho politickom systéme, zahranično- a vnútropolitických dobových kontextoch atď. V druhej skupine predstavujúcej odborný diskurz o SNP vystupovali zo začiatku, v 90. rokoch, predovšetkým historici, niekedy školením ne-historici (F. Vnuk, M. Ďurica) z emigrácie. Hlavnou charakteristikou ich produkcie je kritický postoj a hodnotenie SNP, jeho označovanie za protinárodný, resp. protištátny puč, ktorý otvoril cestu boľševizácie krajiny, a súčasne obhajoba vojnového slovenského štátu a jeho predstaviteľov. Postupne sa tento prúd rozširoval aj o domácich predstaviteľov (P. Mulík, P. Bielik, ďalší predstavitelia prepojení na aktivity a činnosť napr. Historického odboru Matice slovenskej, či iných politických subjektov a organizácií).

odlišné protipóly. Naopak, navzájom sa, či už v politickej praxi alebo v mediálnom diskurze, prestupovali a kombinovali. K tomuto dochádza, ako ďalej ukážem pomocou rekonštrukcie i spôsobov pripomínania a slávenia tohto sviatku, s väčšou či menšou intenzitou od roku 1990 až do súčasnosti, vždy v závislosti od aktuálnej situácie na politickej scéne.

Oslavy SNP po vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993

Rok 1993 bol vo vzťahu k pripomínaniu SNP špecifický: deň vypuknutia Povstania bol opäť štátnym sviatkom a slávil sa v novom historicko-politickom kontexte – v novovzniknutej Slovenskej republike.[30] Ústredné oslavy sa konali v auguste 1993 pod záštitou predsedu vlády Vladimíra Mečiara, ale v meste Martin, nie v Banskej Bystrici. Predseda vlády vo vystúpení reagoval na negatívne hodnotenia SNP a tendencie diskreditovať SNP, späté s vnímaním a hodnotením samostatného slovenského štátu 1939–1945. Upozornil, že SNP nebolo aktom proti vtedajšiemu slovenskému štátu, ale aktom proti systému, ktorý v ňom existoval. Podľa neho nebolo majetkom žiadnej politickej strany, ale vecou „národného svedomia a vedomia väčšiny občanov, bojom za slobodu a dôstojnosť človeka, hľadaním miesta nášho národa v povojnovej Európe“, a teda spochybňovaním Povstania začína spochybňovanie novodobých dejín slovenského národa. Zdôraznil, že „Slovenská republika nie je pokračovateľom slovenského štátu z rokov 1939–1945 ani územím, ani demokratickým usporiadaním a charakterom moci“. Aj ďalší rečníci a účastníci martinských osláv nesúhlasne reagovali na „aktivity pohrobkov klérofašistického režimu na Slovensku v rokoch vojny“,[31] čo dokumentuje, že prúd zobrazovania SNP v negatívnom svetle silnel. Svedčí o tom aj iniciatíva, ktorá mala „vniesť svetlo“ do tejto glorifikovanej, ale stále „zahmlenej“ udalosti na seminári pod názvom Dies Ater (Nešťastný deň, Čierny deň), ktorý v predvečer osláv SNP v Bratislave podľa médií iniciovala občianska iniciatíva.[32]

Päťdesiate výročie SNP v roku 1994

Keďže SNP vypuklo v auguste 1944, v Slovenskej republike sa v roku 1994 pripomínalo jeho 50. výročie. Ministerstvo dopravy, spojov a verejných prác SR vydalo pri príležitosti štátneho sviatku dve špeciálne poštové známky. Na jednej boli vyobrazení komunistickým režimom tabuizovaní velitelia slovenskej povstaleckej armády J. Golian a R. Viest, druhá bola venovaná Francúzom v SNP s textom „Na večnú slávu synom Francúzska!“.[33]

Na centrálnych oslavách 50. výročia SNP pri pamätníku a v areáli Múzea SNP v Banskej Bystrici sa zúčastnili prezidenti Slovenska, Českej republiky, Poľska, Maďarska, Slovinska a Bulharska a diplomati dvadsiatich dvoch krajín. Predseda vlády Jozef Moravčík v otváracom príhovore upozornil, že v Povstaní bojoval slovenský ľud a predstavitelia ďalších národností proti fašizmu, totalite, rasovej a náboženskej neznášanlivosti a tento zápas je aktuálny aj v súčasnosti. Prejav prezidenta SR Michala Kováča predstavil ucelený obraz Povstania v intenciách existencie nového štátu – Slovenskej republiky. Venoval pozornosť hlavným okruhom otázok, ktoré sa na Slovensku v tomto období riešili. Hneď na začiatku označil SNP za jednu z najvýznamnejších kapitol našich dejín a citoval slová generála R. Viesta: „Nikdy v celej histórii slovenského národa, nemali sme takú príležitosť dokázať sebe a svetu, že sme hodní slobody a že za ňu žiť a umierať chceme a vieme.“ Vzdal hold tým, ktorí padli, a venoval sa i menej známym faktom o SNP, napr. prítomnosti americkej, anglickej a sovietskej vojenskej misie na Slovensku v čase Povstania. Upozornil na to, že SNP vypuklo, hoci v lete 1944 bol na Slovensku re-

[30] Zákon NR SR z 20. októbra 1993 č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch. V ňom je 29. august štátnym sviatkom s názvom „výročie Slovenského národného povstania“. Pozri: *Slovenský sviatkový zákon v období 1993–2013. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11, 2013. Zostavila Katarína Popelková.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1468 [nestránkované] (ďalej Slovenský sviatkový zákon).

[31] Trvalý zdroj našej hrdosti. V Martine vrcholili ústredné oslavy SNP. In *Pravda,* roč. 74, 30. 8. 1993, č. 201, s. 1-2.

[32] Biele miesto v histórii. In *Smena*, roč. 46, 28. 8. 1993, s. 4. Z príspevkov, ktoré zazneli na seminári, bola zostavená publikácia *Dies Ater = Nešťastný deň: 29. august 1944: výber príspevkov zo seminára Dies Ater uskutočneného 26. 8. 1993 v Bratislave*, *doplnený o výpovede svedkov a dokumenty*. Zostavovatelia Peter Bielik a Peter Mulík. Obaja sú aj dnes medzi zástancami rehabilitácie vojnového slovenského štátu a jeho politických predstaviteľov. Angažujú sa v organizáciách a inštitúciách národne až nacionalisticky orientovaných. P. Mulík, historik, pracuje v Historickom odbore Matice slovenskej, je členom Slovenskej ľudovej strany. P. Bielik, archivár a dokumentarista Zväzu protikomunistického odboja, ktorý vznikol po roku 1993 a združuje ľudí prenasledovaných komunistickým režimom, medzi ktorými sú aj takí s ľudáckou a gardistickou minulosťou. Obaja sú zástancami slovenského štátu počas druhej svetovej vojny, jeho prezidenta J. Tisa. Prednášajú na podujatiach a publikujú na portáloch Slovenské národné noviny, Nové slobodné Slovensko, ale aj na portáloch organizácií blízkych k pravicovému extrémizmu.

[33] Pozri Poštová známka. 50. výročie Slovenského národného povstania – Francúzski partizáni; Poštová známka. 50. výročie Slovenského národného povstania – Generáli R. Viest a J. Golian.

latívny pokoj a dostatok. Za jeho hnaciu silu označil mravné odhodlanie, nezmieriteľnosť s potláčaním ľudských práv, túžbu po spravodlivosti a demokracii. Podľa neho nacizmus popieral kresťanské hodnoty, ktoré Slováci po generácie uznávali, a preto bolo SNP vnútorným odmietnutím kolaborácie so spoločenským zlom. Udalosti spojené s holokaustom na území vtedajšieho vojnového slovenského štátu, ktoré sa v 90. rokoch 20. storočia začali ako téma postupne presadzovať v médiách, označil za „nehumánne, ba zločinné činy vlády […]", ktoré „[…] boli v rozpore s demokratickým a kresťanským cítením slovenského človeka". Prezident poukázal na priamu súvislosť medzi Povstaním a buržoáznou revolúciou v rokoch 1848–1849: „SNP v novej situácii nadviazalo na prvú národnú a demokratickú revolúciu 1848–1849 za slobodu, rovnosť a bratstvo človečenstva." Zdôraznil, že „nebola vina Povstania, ale vina veľmocenskej hry, že aj na Slovensku zavládla komunistická diktatúra […]. Slováci predsa pred päťdesiatimi rokmi nepovstali proti fašizmu a nemeckej okupácii preto, aby vymenili jednu diktatúru za druhú".[34]

Oslavy v Banskej Bystrici odignorovali predstavitelia niektorých cirkví na Slovensku. Ako uviedol riaditeľ tlačového odboru Úradu vlády SR, pozvanie odoslali reprezentantom desiatich cirkví, len jeden sa ospravedlnil.[35] Oslavy okrúhleho výročia v Bratislave a regiónoch Slovenska hodnotili vtedajšie významné slovenské denníky Pravda a SME pozitívne. Prinášali správy o účastníkoch, o odhaleniach nových pomníkov,[36] o bojovníkoch Povstania, ktorí sa po prvýkrát od konca vojny stretli na Slovensku a zúčastnili osláv.[37]

Roky 1995–1999

Štátny sviatok 29. august – výročie SNP sa v druhej polovici 90. rokov 20. storočia dostával viac ako dovtedy do pozornosti politikov, médií a občanov Slovenska predovšetkým v záverečných dňoch augusta. Obrazy Povstania, podoby slávenia, interpretácie hodnoty a významu SNP pre súčasníkov tlmočené verejnosti sa diferencovali podľa politickej príslušnosti rečníkov a pisateľov. Empirický výskum materiálu z rokov 1995–1999 prináša informácie o vývoji postojov a hodnotení SNP v politických vystúpeniach, ale aj v reakciách verejnosti a odborníkov na tendencie v týchto prejavoch. Reprezentácie Povstania vo vystúpeniach politikov sa diferencujú. Odráža sa v nich vnútropolitický boj, osobné antipatie

[34] Prejav prezidenta SR Michala Kováča na ústredných oslavách 50. výročia SNP v Banskej Bystrici. In *Bojovník*. Dvojtýždenník antifašistov, roč. 39, 8. septembra 1994, s. 1 a 3.

[35] Šesť prezidentov v Banskej Bystrici hovorilo o európskej integrácii a budúcnosti KBE. In *SME*, roč. 2, 30. 8. 1994, s. 1-2.

[36] Uctili si pamiatku padlých. In *SME* , roč. 2, 30. 8. 1994, s. 2; Oslavy nad očakávania. In *SME,* roč. 2, 30. 8. 1994, s. 5.; SNP nebolo náhodnou epizódou. In *Pravda,* roč. 4, 30. 8. 1994, s. 1-2.

[37] Keď Slovensko vystúpilo z prítmia. In *Pravda*, roč. 4, 31. 8. 1994, s. 1 a 12.

vtedajšieho predsedu vlády V. Mečiara ku hlave štátu M. Kováčovi, či naopak sympatie časti vládnucich politikov k nacionalistickým náhľadom na dejiny a prítomnosť Slovenska. Politickí predstavitelia z vládneho Hnutia za demokratické Slovensko (ďalej HZDS) svojimi výrokmi i postojmi pútali pozornosť.[38] Napríklad podpredseda NR SR za HZDS Augustín Marian Húska v prejave na slávnostnom stretnutí na Námestí SNP v Bratislave, okrem iného „zdôraznil, že v roku tolerancie treba vyzdvihnúť aj sebaprekračujúcu ideu vzájomnej úcty a rešpektu medzi tými, čo stáli hrou osudu na protiľahlých stranách". Hovoril o súčasnej Slovenskej republike ako o „druhom zvrchovanom štáte" Slovákov, čím podsúval myšlienku, že SR, ktorá vznikla v 1993, sa hlási ku kontinuite so Slovenskou republikou 1939–1945.[39] Účastníci osláv v Banskej Bystrici besedovali v Múzeu SNP s Bohuslavom Chňoupkom, predstaviteľom predchádzajúceho komunistického režimu, o jeho knihách o Povstaní.[40] V Bratislave Komunistická strana Slovenska (ďalej KSS) zorganizovala medzinárodný seminár s názvom Odkaz SNP pre súčasnosť a úloha KSS v jeho príprave a priebehu. V Košiciach oslavy organizovali Slovenský zväz protifašistických bojovníkov a KSS. Účastníci zhromaždenia privítali vyhlásenia tých politických subjektov, ktoré sa hlásia k odkazu SNP, a zároveň protestovali proti premenovávaniu ulíc, námestí a parkov nesúcich mená partizánskych veliteľov a SNP.[41] Články vo viacerých médiách upozorňovali na vystúpenie A. M. Húsku, aj na fakt, že členovia vlády i verejnoprávna Slovenská televízia odignorovali slávnostný koncert pri príležitosti štátneho sviatku 29. augusta, ktorý usporiadal prezident SR M. Kováč v Bratislave. Peter Weiss, vtedajší predseda Strany demokratickej ľavice (SDĽ)[42] v novinovom článku uviedol, že „súčasná SR nepotrebuje barličky Tisovho vojnového štátu, aby odôvodnila svoju opodstatnenosť a existenciu". Zároveň upozornil na závažný moment: „Ak ktosi z ústavných činiteľov šermuje so suverénnou slovenskou štátnosťou z vojnových čias, tak môže poskytnúť zámienku tým, čo by veľmi radi dosiahli, aby sa SR nestala spoločným dedičom zmlúv, ktoré uzavrelo Česko-Slovensko. Povojnová história bola veľmi komplikovaná, a preto je dôležité, aby sa zachovala právna kontinuita. Ide napr. o odškodnenie slovenských obetí nacistických koncentračných táborov. Niet predsa lep-

[38] Kabinet Vladimíra Mečiara vládol od 13. decembra 1994 do 30. októbra 1998. Koalíciu vytvorilo HZDS s Roľníckou stranou Slovenska, Združením robotníkov Slovenska (ZRS) a Slovenskou národnou stranou (SNS). Pozri Voľby: Vlády od vzniku samostatnej SR 1. januára 1993.

[39] Zahľaďme sa na vlastné dejiny. In *Pravda*, roč. 5, 30. 8. 1995, s. 1-2.

[40] Bohuslav Chňoupek – politik, diplomat, publicista, komunista, kandidát ÚV KSČ, podporovateľ a realizátor politiky „normalizácie" v ČSSR, obhajca vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR v roku 1968 atď. Viac pozri Bohuslav Chňoupek.

[41] Zahľaďme sa na vlastné dejiny. In *Pravda*, roč. 5, 30. 8. 1995, s. 2.

[42] V parlamentných voľbách 1994 získala jeho strana v rámci účelového zoskupenia Spoločná voľba 10 kresiel v NR SR. Pozri Voľby do NR SR 1994.

šej zámienky na odsunutie tejto spravodlivej požiadavky ako konštatovanie, že ktosi z oficiálnych činiteľov našej krajiny nestojí o právnu kontinuitu Slovenska v rámci bývalej česko-slovenskej štátnosti.“[43]

Na oslavách výročia SNP v Banskej Bystrici v roku 1996 negatívne reagovali účastníci na vyhlásenie HZDS o potrebe prehodnotiť Povstanie. Pavol Kanis, poslanec za SDĽ, vo svojom vystúpení upozornil, že „fašistický slovenský štát nie je ohnivkom na ceste k súčasnej SR“. Kritizoval, že sa najvyšší štátni predstavitelia aktívne nezapojili do osláv, aj fakt, že HZDS odmietlo návrh SDĽ, aby ku SNP dali spoločné vyhlásenie. „Je Povstanie len vecou starcov? – Keď je to štátny sviatok, je to vec štátu,“[44] odpovedal si P. Kanis. Médiá prinášali reakcie politikov i publicistov a historikov na aktuálnu situáciu a postoje vládnej garnitúry k SNP, argumentovali totalitným charakterom Tisovho režimu, konštatovali, že SNP rozdeľuje spoločnosť Slovenska: jedni vnímajú SNP ako prihlásenie sa k boju proti fašizmu, k hodnotám demokratického sveta, obnoveniu Československa, ďalší vnímajú SNP ako začiatok cesty k desaťročiam komunizmu a sovietskej nadvlády, pre tretích je čiernym dňom a vzburou proti vlastnému štátu.

Obsahy vyššie spomínaných vyjadrení predstavujú stavebné kamene vtedajších politických diskurzov,[45] no zároveň ide o škálu verejných reprezentácií SNP, ktorá sa v tomto období akoby stabilizovala i smerom k dnešku. Politici vtedajších opozičných strán odsudzovali nezáujem vládnych predstaviteľov o zorganizovanie ústredných osláv SNP, upozorňovali na disproporciu medzi bombastickými oslavami SNP v réžii terajšej koalície v predchádzajúcom období a jej súčasnou ignoráciou, z čoho vyvodili záver, že nikdy nešlo o výročie, ale len o politické akcie.[46]

Aj v nasledujúcich rokoch sa Povstanie a jeho dejinný význam z rôznych strán politického spektra nasvecoval rozlične. Ako rozšírenie možností využívania spomínania na SNP ako politického nástroja, ale i v mediálnej produkcii sa do argumentácie pružne nasadzovali aj postupne zverejňované, dosiaľ málo známe dokumenty o historickom kontexte SNP v rámci dejín Slovenska i Európy.[47] Volalo sa síce po objektívnom „zhodnotení“ významu Povstania ako historického faktu, no výsledkom

[43] Neúcta k slovenskej štátnosti. In Pravda, roč. 5, 30. 8. 1995, s. 2.

[44] Podľa Pavla Kanisa sú v HZDS recidívy ľudáctva. In *SME,* roč. 3, 30. 8. 1995, s. 2.

[45] V roku 1995 denník *SME* reflektoval situáciu výzvou pozerať sa na Povstanie bez skresľujúcej optiky diktovanej politickými záujmami momentálnej vládnucej garnitúry. Pozri články: 29. august 1944 – povstanie proti nacistickej diktatúre. In *SME* roč. 3, 28. 8. 1995, s. 4; Povstanie a rozdelená spoločnosť. In *SME,* roč. 3, 30. 8. 1995, s. 4.

[46] Škoda, že ústredné oslavy SNP sa nekonali. In *SME*, roč. 4, 28. 8. 1996, s. 4.

[47] Povstanie vyčnieva v slovenských dejinách. In *SME*, roč. 2, 30. 8. 1994, s. 5; Vatikán a vojnová republika. (Tamže); Nové dokumenty nemôžu podľa historika D. Kováča zmeniť zásadne hodnotenie SNP. In *SME*, roč. 5, 28. 8. 1997, s. 2; Podľa ministra Siteka je treba podať históriu SNP bez glorifikácie a bez idelologického hodnotenia. In *SME*, roč. 5, 28. 8. 1997, s. 3.

bolo len znovupotvrdenie existencie dvoch diametrálne odlišných prístupov k štátnemu sviatku zo strany samotných vládnych politických špičiek. Na jednej strane spektra reprezentácií o SNP bol názor premiéra V. Mečiara, že „nemožno donekonečna stavať proti sebe povstalcov a podporovateľov slovenského štátu“. Ten bol deklarovaný aj financovaním a osobnou podporou knihy Milana S. Ďuricu Dejiny Slovenska a Slovákov zo strany vtedajšej ministerky školstva M. Slavkovskej (členky SNS).[48] Na druhej strane spektra boli oficiálne oslavy výročia SNP a vystúpenia reprezentantov vlády i parlamentu, opozičných politikov a odbojárov, ako i v médiách publikované texty opierajúce sa o historické fakty.[49] Aj tieto momenty sú príznačné pre situáciu, v ktorej sa spoločnosť Slovenska nachádzala počas vlády V. Mečiara (1994–1998). Hodnotenie Povstania, ale aj vojnového slovenského štátu a jeho prezidenta Jozefa Tisa neustále rozdeľovalo spoločnosť i politikov, ktorí prostredníctvom médií usilovali o svojich voličov.[50]

Trendy daného obdobia sa prejavili aj na osude Múzea SNP. To bolo v rokoch 1997 a 1998 „degradované“ na inštitúciu regionálneho charakteru, keď sa stalo súčasťou Banskobystrického štátneho kultúrneho centra. Koncom roku 1998, po parlamentných voľbách,[51] prešlo Múzeum SNP na základe novej zriaďovacej listiny do pôsobnosti ministerstva kultúry. Vymedzené bolo nanovo jeho základné poslanie: „[…] cieľavedome komunikovať s verejnosťou, zhromažďovať, ochraňovať, vedecky a odborne spracovávať, využívať a sprístupňovať hmotné pamiatky a dokumentárne materiály viažuce sa k dejinám slovenskej spoločnosti v rokoch 1938–1945 s dôrazom na dokumentáciu protifašistického a národnooslobodzovacieho boja a SNP ako významnej súčasti európskej antifašistickej rezistencie v rokoch druhej svetovej vojny.“[52]

55. výročie SNP v roku 1999 prinieslo nové témy, ktoré, popri starých – stále sa opakujúcich, zarezonovali v prejavoch politikov, zástupcov priamych účastníkov odboja i v médiách. Išlo o nedostatočne legis-

[48] Kniha bola odporúčaná ako učebná pomôcka pre učiteľov a bola distribuovaná na základné školy Slovenska. Jej odborná kvalita bola kritizovaná pracovníkmi Historického ústavu SAV. Odborníci aj niektorí publicisti poukazovali na fakt, že Ďurica narába účelovo s faktami a deň 29. august – výročie SNP, ktorý bol od roku 1992 na Slovensku štátnym sviatkom, neuznáva, naopak označuje Povstanie za protislovenské a protištátne. Viac pozri Sviatočné rozdvojenie vládnucich. In *SME*, roč. 5, 28. 8. 1997, s. 4; Vyhlásenie DS k 53. výročiu SNP. (Tamže); Slovensko sa musí rozhodnúť, ktoré tradície si zvolí. (Tamže); Ďuricova kniha len v knižniciach. In *Pravda,* 30. 8. 1997, s. 2.

[49] Pravdu a len pravdu (aj) o Povstaní. In *Pravda*, roč. 6, 30. 8. 1996, s. 10; Prekrúcanie pravdy o Slovensku. (Tamže); Hegemónom SNP bol slovenský národ. (Tamže); Odmietajú klamlivé mýty. In *Pravda*, roč. 7, 28. 8. 1997, s. 2.

[50] Prenechajme Tisu historikom. Politici o SNP. In *Pravda*, roč. 7, 28. 8. 1997, s. 2; Tradícia SNP a štátnosť. In *Pravda*, roč. 7, 30. 8. 1997, s. 4.

[51] Voľby do NR SR sa konali 25. a 26. 9. 1998 a ich výsledkom bola nová vládna koalícia na čele s Mikulášom Dzurindom, ktorý vystriedal na poste premiéra Vladimíra Mečiara.

[52] Pozri: História Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici.

latívne i finančne zabezpečené odškodnenie priamych bojovníkov SNP a odovzdávanie odkazu Povstania mladej generácii.[53] Dvojtýždenník antifašistov pri príležitosti osláv opätovne poukázal na problematický postoj celonárodnej autority, Matice slovenskej (ďalej MS) ku SNP a jeho odkazu. Kritizoval podporu jej reprezentantov ideám vojnového slovenského štátu a označil tieto aktivity za problematické.[54] Analýza ukázala, že aj naďalej bol význam a hodnotenie Povstania sprítomnený v jeho reprezentáciách, ktoré determinovali politické záujmy hodnotiteľov a ich ideové platformy.

Reprezentácie SNP v 21. storočí

Tak ako počas posledného desaťročia 20. storočia, aj na začiatku nového storočia rezonovali tak vo vystúpeniach politikov, ako aj iných spoločenských autorít Slovenska hodnotenia SNP z viacerých zorných uhlov a ideových pozícií. Moja podrobná analýza témy SNP v 21. storočí sa opiera nielen o príležitostné články, ale predovšetkým o analýzu rozsiahlej rešerše produkcie všetkých v danom čase existujúcich médií. Tá poskytuje obraz o celom spektre reprezentácií Povstania.

Pri príležitosti osláv výročia SNP v rokoch 2000–2003 sa každoročne konali slávnostné a pietne podujatia v obciach a mestách Slovenska, miestom ústredných osláv bola Banská Bystrica. Predstavitelia komunálnej politiky, štátnych inštitúcií, poslanci NR SR aj vládni činitelia[55] svojou účasťou a vystúpeniami potvrdzovali, že historická udalosť, ktorá sa stala štátnym sviatkom, patrí medzi výnimočné. Povstanie označovali za trvalú súčasť pokrokových demokratických tradícií európskych dejín, za symbolický vstup Slovenska do vyspelej Európy, čím prepájali túto historickú udalosť s aktuálnymi snahami a nakoniec aj so vstupom SR do Európskej únie.[56] Komentáre v médiách konštatovali, že dnešné aj budúce generácie si budú vždy nanovo definovať svoj vzťah k tejto historickej udalosti. Týmto konštatovaním v podstate reagovali na stále prítomné dva hlavné hodnotiace názory SNP v politických vystúpeniach predstaviteľov rôznych politických strán na Slovensku.

Predstavitelia ľavicových strán (SDĽ, SOP, SDSS) upozorňovali, že morálny odkaz SNP je platný aj v súčasnosti, keď síce v inej podobe, ale

53 Povstalecký smútok. In *Pravda*, roč. 9, 30. 8. 1999, s. 6.

54 Kto porušil etiketu? In *Bojovník*, roč. 44, 2. 9. 1999, s. 1.

55 V období 1998–2002 vládne strany, Slovenská demokratická koalícia (SDK), Strana demokratickej ľavice (SDĽ), Strana maďarskej koalície (SMK) a Strana občianskeho porozumenia (SOP), viedol predseda vlády M. Dzurinda (SDK). V rokoch 2002–2006 bol opätovne premiérom a vládne strany tvorili: premiérova Slovenská demokratická a kresťanská únia (SDKÚ), Strana maďarskej koalície (SMK), Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) a Aliancia nového občana (ANO). Pozri Tieto vlády panovali na Slovensku od roku 1993.

56 Výročie SNP: 33-35.

intenzívne ožívajú vo vyhláseniach a činoch extrémistických pravicových, neonacistických hnutí myšlienky, proti ktorým Povstanie bojovalo.[57] Nositeľmi kritického hodnotenia Povstania sa v tomto období stali členovia etablovanej politickej strany – SNS (resp. Pravej Slovenskej národnej strany – PSNS[58]). Odmietli sa oficiálne zúčastňovať na oslavách tohto štátneho sviatku, lebo SNP nepovažovali za „niečo pozitívne, čo vtedy Slovensku pomohlo“, upozorňovali, že „celé to bolo dopredu pripravené“ a „SNP perfektne vydláždilo cestu, po ktorej sa komunizmu potom ľahko stúpalo k moci […], posolstvo SNP bolo prekrútené v prospech komunizmu“.[59] Podobne kritický názor prezentoval v roku 2002 predstaviteľ PSNS Ján Slota, ktorý vo svojom vyhlásení k výročiu tejto udalosti uviedol, že „položila základ komunistickej totality a sovietskej satelizácie, odštartovala politické čistky a spoločenské zvýhodnenie partizánov“. Povstanie sa podľa neho 40 rokov zneužívalo na propagáciu červenej totality a stratilo morálny kredit.[60]

Tento kriticko-odmietavý postoj si predstavitelia SNS udržiavali aj v čase po roku 2006, keď boli štyri roky koaličným partnerom vo vláde so stranou Smer-SD.[61]

Blížiace sa 60. výročie SNP predstavovalo výnimočnú príležitosť pre predstaviteľov vládnej koalície, ale aj opozičných parlamentných strán. Už od leta predchádzajúceho roka sa na tému SNP ako historická udalosť, ale aj spôsoby pripomenutia jej okrúhleho výročia v auguste 2004, vyjadrovali vo svojich politických vystúpeniach aj v médiách. Hlavným organizátorom ústredných osláv v Banskej Bystrici, ktoré boli naplánované na tri dni,[62] bol Banskobystrický krajský úrad, na príprave a organizácii osláv sa podieľalo Múzeum SNP, Úrad vlády SR, ministerstvá obrany, zahraničných vecí a kultúry, ako aj samospráva mesta Banská Bystrica a Slovenský zväz protifašistických bojovníkov.[63] Vo vyhlásení ministerstva kultúry sa konštatovalo: „Oslavy by mali svojím programom utvoriť atmosféru celoslovenského, pre ľudí veľmi príťažlivého sviatku […], 60. výročie SNP by sa malo stať medzníkom budovania nielen nových tradícií pre zachovanie odkazu SNP, ale aj významným krokom zachovania

57 Tamže: 36-37.

58 Koncom 90. rokov nastal v SNS rozkol, ktorý vyvrcholil rozdelením strany na SNS a PSNS. Tie sa po neúspechu v parlamentných voľbách v roku 2002 opätovne zlúčili v roku 2003 do SNS. Pozri Slovenská národná strana – profil.

59 SNP zorganizovali komunisti. In *Práca,* 28 .8. 2001, s. 2 (Rozhovor s R. Šeptákom zo SNS).

60 Výročie SNP: 37.

61 SNS bola v rokoch 1998–2002 opozičnou parlamentnou stranou, v rokoch 2002–2006 nemala v parlamente zástupcov a v období 2006–2010 bola súčasťou vládnej koalície.

62 Od tohto roku sa spravidla dodržiaval trojdňový program ústredných osláv výročia SNP v Banskej Bystrici.

63 Oslavy 60. výročia SNP spoločne pripravovali Úrad vlády, ministerstvá obrany, zahraničných vecí, samospráva aj SZPB (Výročie SNP: 49-50).

hrdosti a vernosti.“ Úlohou osláv podľa ministerstva je, aby sviatok vzbudil oprávnenú hrdosť najmä u mladšej a najmladšej generácie: „Zároveň sa musí obraz povstania stále pripomínať v jeho pravej, historicky skutočnej podobe – bez manipulácií, ktorými trpel v rokoch 1948 až 1989.“[64] Oslavy 60. výročia Povstania sa konali niekoľko mesiacov po vstupe SR do Európskej únie a táto skutočnosť sa odrážala v obsahoch prejavov na ústredných oslavách, v publicistických textoch, ale napríklad aj v ideovom zámere novej expozície Múzea SNP. Usporiadatelia centrálnych osláv, vrátane vládnych inštitúcií, uvažovali s cieľom zatraktívniť štátny sviatok a jeho oslavy o tom, ktorí zahraniční politici a osobnosti by dodali ich snaženiu ten správny „punc“. Hovorili o plánovanom pozvaní prezidentov Českej republiky, Ruskej federácie, Spojených štátov amerických, dokonca aj o anglickej kráľovnej. Významné okrúhle výročie SNP podnietilo k aktivite aj ďalšie inštitúcie a spoločenské organizácie na Slovensku, napríklad Literárny fond vypísal k 60. výročiu SNP novinársku súťaž s mottom História a súčasnosť. Mesto Banská Bystrica sa chystalo na oslavy obnovou verejných priestranstiev. Kontext 60. výročia bol hybným momentom pre aktivity Múzea SNP, ktoré v súlade so snahami vtedajšej vládnej politiky nanovo interpretovali Povstanie v kontexte európskych protifašistických vystúpení. Múzeum už od roku 2000 rozširovalo svoje aktivity na Slovensku mimo priestor vlastného mesta Banská Bystrica – pod svoju správu dostalo národnú kultúrnu pamiatku Kalište aj Pamätník Nemecká, ale predstavilo sa aj v zahraničí. V roku 2001 sa stalo z poverenia Ministerstva kultúry SR garantom slovenskej národnej expozície Tragédia slovenských Židov v Štátnom múzeu Auschwitz-Birkenau v poľskom Osvienčime. Svoje základné poslanie rozšírilo o dokumentovanie povojnových súdnych procesov, rehabilitácií povstalcov, ale i súčasných prejavov neofašizmu, rasovej neznášanlivosti a intolerancie. Jeho expozícia prešla radikálnou zmena[65] a okrúhle výročie v roku 2004 bolo pre jeho pracovníkov inšpiratívnym termínom. Novú expozíciu s názvom Slovensko v protifašistickom hnutí odporu Európy v rokoch 1939–1945 sprístupnili verejnosti v prvý deň trojdňových osláv 27. augusta 2004.[66] Z obsahového hľadiska bola inovácia expozície v histórii múzea najrozsiahlejšou, po technickej stránke a spôsobom komunikácie s návštevníkmi v celoslovenskom meradle vo viacerých rovinách unikátnou. Jej hlavnou novou črtou sa však stalo zasadenie do európskeho kontextu. SNP predstavuje ako integrálnu súčasť európskej histórie, zároveň však ako cenný príklad pre súčasné snahy o európsku integráciu, keď upozorňuje na fakt, že Povstania sa zúčastnili príslušníci 32 národov a národností. Súčasne po prvýkrát prináša v kompaktom bloku informácie o holokauste európskeho židovstva a v jeho rámci aj o osudoch židov na Slovensku (Lášticová – Findor 2008).

Ďalšou významnou zmenou bolo, že do priestoru Pietnej siene v Múzeu SNP sa po tridsiatich rokoch opätovne vrátilo súsošie akademického sochára Jozefa Jankoviča Obete varujú, ktoré bolo od roku 1974 v rámci tzv. normalizačného procesu, realizovaného vládnucim komunistickým režimom, premiestnené na málo navštevované miesto – do obce Kalište.[67] Podoby ústredných osláv 60. výročia SNP v Banskej Bystrici obsahovali viaceré novinky a lákadlá pre verejnosť. Záujemcovia o účasť na nich sa napríklad mohli na miesto osláv doviezť bezplatne špeciálnym rýchlikom, ktorý mal v súprave aj historickú parnú lokomotívu a jeden historický vozeň. Oslavy v Banskej Bystrici sa napokon konali bez zahraničných prezidentov, hoci americký prezident George Bush telefonicky zablahoželal predsedovi vlády M. Dzurindovi a vyhlásil, „že USA považujú Povstanie za významnú historickú udalosť a prejav statočnosti slovenského národa“. Ruský prezident Vladimír Putin v blahoprianí označil Povstanie za jednu „z najvýraznejších stránok“ druhej svetovej vojny. Na oslavách sa okrem veľvyslancov akreditovaných na Slovensku, účastníkov Povstania a divákov z celého Slovenska osobne zúčastnili český a maďarský premiér.[68] Verejnoprávne médiá Slovenská televízia aj Slovenský rozhlas prinášali z celoslovenských osláv v Banskej Bystrici, ale aj z osláv v iných mestách, živé vstupy a svoju programovú štruktúru v deň hlavných osláv tematizovali.

Organizátori ústredných osláv boli upozornení aj na nedostatok. Oficiálny predstaviteľ Rómov Slovenska v tlači namietal, že na túto významnú udalosť do Banskej Bystrice neboli pozvaní predstavitelia Rómov. Predseda Parlamentu Rómov Slovenska Ladislav Fízik uviedol: „Nepozvanie zástupcov Rómov na Ústredné oslavy Povstania považujeme za urážku našej národnostnej menšiny. Terajší predstavitelia Slovenskej republiky a organizátori osláv asi nechcú priznať, že v Povstaní bojovali a zomierali aj Rómovia. Ďalších fašisti umučili v koncentračných táboroch.“[69]

Po skončení osláv 60. výročia SNP sa v médiách objavili hodnotiace články a úvahy, či boli oslavy adekvátne a zvládnuté na úrovni. Vyjadrovali sa poslanci NR SR, predstavitelia vládnej koalície, u ktorých prevažo-

64 Okrúhle výročie SNP sa bude oslavovať za 30 miliónov. In *SME*, 16. 4. 2004, s. 2 (Výročie SNP: 40-41, 70).

65 Pozri História Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici.

66 Podľa súdobej charakteristiky na internetovej stránke Múzea SNP táto expozícia predstavuje „otvorený digitálny systém prezentácie historických poznatkov, ktorý umožňuje dopĺňať do pamäte počítačov výsledky najnovšieho historického výskumu, a tým ich prezentovať pružne, krátko po spracovaní, bez toho, aby sa narušila formálna stránka stálej expozície. Práve vďaka tejto interaktívnej forme prezentácie obsahu, s využitím výpočtovej techniky a elektroniky, sa radí medzi najmodernejšie expozície v Európe“. Podrobnejšie pozri Stála expozícia Múzea SNP.

67 Výročie SNP: 49-63.

68 Výročie SNP: 64-65.

69 Rómovia považujú za urážku, že ich nepozvali na oslavy SNP. In *Košický večer,* 27. 8. 2004, s. 4.

vali kladné hodnotenia. Bol vyzdvihovaný fakt, že vrcholní predstavitelia štátu vzdali hold hrdinom Povstania. Zaznel názor prednostu Krajského úradu v Banskej Bystrici a podpredsedu ústrednej komisie na prípravu osláv, že napriek neúčasti významných zahraničných hostí boli „najvydarenejšie od nežnej revolúcie. Rozhodne to ovplyvnila skutočnosť, že organizácie spomienky na jedno z najväčších povstaní proti nacizmu sa chytila povojnová generácia […]“, ktorá „[…] často mala a má rodinné väzby na jeho priamych účastníkov, dokáže triezvejšie a z nadhľadu posudzovať historickú pravdu o tomto medzníku novodobých slovenských dejín. Výsledkom boli triezve, úctivé, zaujímavé a odpolitizované oslavy, ktoré pritiahli rôznorodosťou akcií nielen žijúcich odbojárov, ich dospelé deti, ale aj deti ich detí“.[70]

Kritici z opozičných politických strán na druhej strane vytýkali oslavám práve to, že medzi ich účastníkmi neboli najvyšší predstavitelia štátov protifašistickej koalície. Opozičný poslanec NR SR, Dušan Čaplovič (Smer-SD), kritizoval protokolárnu stránku osláv aj vysielanie Slovenskej televízie: „Oslavy, žiaľ, nezodpovedali tomu, že SNP bolo jedným z najväčších povstaní proti nacistom.“[71]

Okrem banskobystrických osláv médiá prinášali aj opisy osláv z ďalších miest Slovenska – predovšetkým z Bratislavy, centier samospráv a lokalít, kde sa odohrávali povstalecké boje.[72] Sumarizujúco možno z analýzy uzavrieť, že publikované politické vystúpenia aktérov osláv i mediálne texty a spoty o oslavách prezentovali obraz všeobecného súhlasu v názoroch na význam SNP ako protifašistického vystúpenia, ktorým sa Slovensko zaradilo medzi krajiny protihitlerovskej koalície, ako faktu, ktorý zlikvidoval chápanie Slovenska ako vazala nacistického Nemecka, ako udalosti, ktorej dôsledkom je aj súčasné členstvo Slovenska v rodine európskych národov, kde „realizuje svoju slobodu“.[73]

V období, ktoré po roku 2004 nasledovalo do ďalšieho okrúhleho výročia v roku 2009, sa podľa analyzovaného materiálu oslavy niesli v menej honosnej podobe, médiá však pravidelne v dňoch okolo 29. augusta prinášali správy o spôsoboch slávenia sviatku, ako aj autentické príbehy účastníkov Povstania. Po voľbách v roku 2006 a zmene vládnucej garnitúry[74] médiá zachytávali a šírili aktívny a angažovaný prístup premiéra Roberta Fica k oslavám SNP počas celého obdobia jeho vlády. Vo svojich prejavoch premiér v rokoch 2006–2010 vyzýval médiá, aby SNP

[70] Výročie SNP: 70.

[71] Tamže: 68-72.

[72] Tamže: 70-71, 73-77.

[73] Tamže: 67.

[74] Po parlamentných voľbách, ktoré boli 17. júna 2006, sa moci ujala koaličná vláda Roberta Fica, predsedu strany *Smer*. Tvorili ju zástupcovia *Smer*u, ktorý získal vo voľbách 29,14 % hlasov voličov, zástupcovia SNS, ktorú volilo 11,73 % voličov a ĽS-HZDS, ktorá získala hlasy 8,79 % voličov. Prezident Ivan Gašparovič vládu vymenoval 4. júla 2006. Pozri Volebný infoservis; Tieto vlády panovali na Slovensku od roku 1993.

neignorovali. Odvahu bojovať proti fašizmu prirovnával k odvahe bojovať proti globalizácii a vyzýval k zjednoteniu slovenskej spoločnosti, ktorá je rozpoltená, čoho príkladom sú názory na SNP. Obvinil novinárov, že túto rozpoltenosť podnecujú, keď často kladú jednu dejinnú udalosť proti inej alebo hľadajú na významných osobnostiach našej histórie ich slabosti. V ďalšom konštatoval, že sa lajdácky správame k moderným dejinám a vinu dával opäť médiám, ktoré podľa neho o histórii málo informujú. Sám vysvetľoval napr., že Povstanie má svoj začiatok vo Vianočnej dohode podpísanej v decembri 1943.[75]

Tlačené aj elektronické médiá sa v uvedenom období sústredili na opisy pietnych aktov pri pomníkoch SNP, na to, koľko financií stáli ústredné oslavy v Banskej Bystrici, ako bol zostavený kultúrny program a kto sa ho zúčastnil.[76] Zastúpenie vládnych činiteľov, predstaviteľov samospráv a funkcionárov miestnych pobočiek i celoslovenských orgánov SZPB boli v danom období samozrejmosťou, preto v roku 2006 i v rokoch nasledujúcich pozornosť pútala neprítomnosť predstaviteľov členov vládnej koalície zo SNS. R. Fico na priamu otázku, prečo na oslavách v Banskej Bystrici chýbajú zástupcovia národniarov, odpovedal: „Toto podujatie organizoval Krajský úrad, nie je to celoštátna oslava organizovaná vládou. Ja som dostal pozvanie ako predseda vlády a akceptoval som ho.“[77]

V roku 2006 všetky médiá venovali priestor incidentu na oslavách v Banskej Bystrici, pri ktorom zadržala polícia vodcu Slovenskej pospolitosti (ďalej SP)[78] priamo v areáli Múzea SNP z dôvodov pokusu o narušenie osláv. Médiá uverejnili výpovede oboch strán: policajný prezident Ján Packa skonštatoval, že takýmto tvrdým spôsobom bude polícia postupovať voči všetkým extrémistickým skupinám. Marian Kotleba, zadržaný vodca SP, označil oslavy SNP za komunistickú akciu za štátne peniaze a samotné SNP za vlastizradu. Postup polície označil za dôkaz, že na Slovensku nie je demokracia.[79] V roku 2007 na oslavách SNP predseda vlády R. Fico vyzýval k zjednoteniu slovenskej spoločnosti. Tá je podľa neho rozpoltená, aj vďaka médiám, na čo by v budúcnosti mohla doplatiť. Fico uvádzal SNP ako príklad, keď sa dokázali spojiť ľudia rozličných politických názorov v boji proti nemeckej okupačnej moci.

[75] Výročie SNP: 107-120.

[76] Tamže: 123-144.

[77] Tamže: 106.

[78] Slovenská pospolitosť (SP) začala svoje pôsobenie ako občianske združenie v roku 1995. V januári 2005 bola zaregistrovaná Slovenská pospolitosť – národná strana ako nový politický subjekt, 1. marca 2006 Najvyšší súd SR túto stranu rozpustil, pretože jej činnosť bola v rozpore s Ústavou SR. SP odvtedy pokračuje v činnosti ako občianske združenie, až na malé intermezzo od novembra 2008 do júla 2009, keď ju ministerstvo vnútra rozpustilo ako nacionalistické, no toto rozhodnutie bolo vrátené späť na opätovné konanie súdom. SP oslavuje vojnový slovenský štát, SNP označuje za boľševický protislovenský puč a medzinárodnú akciu zradcov. Podrobnejšie pozri Slovenská pospolitosť – národná strana.

[79] Výročie SNP: 93-95, 97-98.

V tom istom roku Ficovu stranu Smer-SD obvinili Mladí ľavičiari z falošnej úcty k SNP. Nepáčilo sa im, že Smer je vo vláde so SNS, ktorá podľa nich SNP neuznáva. „Považujeme to za ďalší dôkaz, že SNS má blízko k extrémistickým stranám obhajujúcim ľudácky režim prezidenta (slovenského vojnového štátu) Jozefa Tisa. Ak by si Smer naozaj vážil hrdinstvo protifašistických bojovníkov, nikdy by nevstúpil do spolupráce so SNS, ktorá hrdinov SNP považuje za zradcov […]", uvádzalo sa v stanovisku Mladých ľavičiarov.[80] Po roku 2006 sa v tlači častejšie objavovali informácie, ktoré upozorňovali na klesajúci počet účastníkov na oslavách.

Oslavy 65. výročia SNP v roku 2009 poznačila – ako oznamovali médiá – nastupujúca ekonomická kríza. Hlavným donorom centrálnych osláv bolo ministerstvo kultúry a hlavným garantom najväčšej časti spomienkových slávností v Banskej Bystrici bolo Múzeum SNP.[81] Toto v snahe pritiahnuť čo najviac návštevníkov opätovne pripravilo trojdňový program, v rámci ktorého sa lákadlom stal zrekonštruovaný povstalecký pancierový vlak Štefánik. Pracovníci Slovenského národného múzea v Bratislave k výročiu pripravili výstavu Povstalecké nebo, na ktorej bol najväčším exponátom model stíhačky Avia B 534. V kontexte osláv odvysielala verejnoprávna Slovenská televízia nový dokument s názvom Slovenské národné povstanie 1944. Priniesol výpovede účastníkov Povstania – dôstojníkov slovenskej armády, ktorí na verejnosti dovtedy nedostali slovo, vyjadrovali sa v ňom slovenskí a francúzski partizáni. Dramaturg dokumentu upozornil, že jeho zámerom „nie je podávať jednostranné hodnotenia, ale neustále sa pýtať a hľadať pravdu".[82] Správy tlačených a elektronických médií prinášali nielen obrazy a informácie z regionálnych osláv, ale napr. i správy o rekonštrukcii pamätníkov SNP v Žiline, vysvetľovali aj históriu a priebeh Povstania, kde upozornili na fakt, že prezident vojnového slovenského štátu Jozef Tiso odsúdil SNP.[83] Novinári informovali, že viacerí predstavitelia slovenských opozičných aj koaličných strán sa zhodli v tom, že SNP bolo celkovo jedným zo svetlých bodov novodobej histórie Slovenska. Súhlasil aj poslanec NR SR za SMK Miklós Duray, ktorý však zdôraznil, že treba oddeliť od seba povstanie a využívanie povstania sovietskou armádou.[84]

[80] Fico vyzval k jednote slovenskej spoločnosti. In *Pravda*, 29. 8. 2007 (Výročie SNP: 105-106).

[81] Výročie SNP: 149.

[82] Tamže: 157.

[83] V tomto období vyšla nová – po roku 1989 v podstate jediná – vedecká práca z pera mladého historika M. Lacka o SNP (Lacko 2008). V nej autor prináša „nový pohľad" na Povstanie, snaží sa otvárať témy, ktoré podľa neho boli tabuizované – upozorňuje napr. na atrocity voči civilnému obyvateľstvu zo strany partizánov, či iné negatíva, ktoré so sebou prinieslo pre Slovensko Povstanie. M. Lacko sa však postupne z hľadača nových pohľadov na Povstanie vykryštalizoval na jeho kritika, ktorý kladie napr. otázku: „Na čo bolo vôbec dobré SNP?", a výberovo pritom narába s historickými faktami.

[84] Výročie SNP: 168-170.

Prejavy najvyšších troch reprezentantov SR (prezidenta, predsedu NR SR a predsedu vlády) v roku 2009 obsahovali vzorové hodnotenia a príklady, ako na SNP nazerať a prečo. Prezident Ivan Gašparovič ho označil za skúšku charakterov, P. Paška zdôraznil, že „ľudácky štát nebol dobrým štátom, fašizmus sme nechceli a do Povstania išli Slováci nie z donútenia, ale z presvedčenia". Premiér R. Fico spojil odkaz SNP s aktuálnymi témami. Okrem iného povedal, že účastníci Povstania ukázali odvahu žiť v pravde a v tomto duchu sa podľa neho niesol aj 21. august 1968, aj rozhodnutie súčasnej vlády stiahnuť slovenských vojakov z Iraku, kde obhajovali cudzie a „nám odpudivé" záujmy. Premiér v prejave spomenul aj menšiny na Slovensku. Vyhlásil, že Slovensko bude rešpektovať všetky menšiny a dôstojne sa k nim správať, pričom osobitne menoval Rómov. Za to, podľa neho, krajina očakáva, že príslušníci menšín budú ovládať slovom aj písmom štátny jazyk a budú prejavovať úctu štátotvornému národu.[85] Premiér sa následne zúčastnil aj osláv v Lehote pod Vtáčnikom. Tam v prejave hovoril o tom, že oslavy SNP by mali byť pripravované atraktívne pre mladých ľudí. Takúto úlohu by mohli spĺňať podľa neho partizánske vatry. Tie by boli aj príležitosťou na stmelenie rodín, aj rozlúčkou mládeže s prázdninami, a pri vatrách by sa dozvedeli, že v neďalekých horách bojovali ich dedovia a otcovia, proti fašizmu. „Vôbec by neprekážalo, ak by si pritom spolu s rodičmi zaspievali krásne slovenské piesne, ktoré mnohí mladí ľudia už nepoznajú. Je viac príkladov obcí, kde sa to darí."[86]

Podobne sa ďalší vládni i opoziční politici Slovenska vo svojich prejavoch snažili vytvárať pozitívny obraz Povstania a zároveň vysvetľovali svoje vnímanie a postoje k vojnovému slovenskému štátu.

V roku 2009 bol publikovaný komentár politológa Miroslava Kusého, ktorý uvažoval o jednotlivých parlamentných politických stranách na Slovensku cez ich vzťah k SNP. Podľa neho je Povstanie pre dnešné politické strany príliš stará záležitosť, ale stále aktuálny je boj proti extrémizmu fašizoidného typu.[87] Na nebezpečenstvo nárastu aktivít extremistických skupín a združení (menovite SP) upozorňovali aj predstavitelia protifašistických bojovníkov a pre svoje pôsobenie v spoločnosti si ako prioritu zadefinovali prácu s mladou generáciou.[88]

Výročie SNP v roku 2010 sa konalo už vo funkčnom období vlády premiérky Ivety Radičovej a koalície pravicovo-konzervatívno-liberálnych strán. Strana Smer-SD a jej predseda R. Fico tvorili vtedy najsilnejšiu opozičnú silu v krajine. Práve táto skutočnosť sa odzrkadlila aj na

[85] Tamže: 173-175.

[86] Tamže: 176.

[87] Tamže: 170-171.

[88] Podrobne v článkoch: Prioritou je jednota a aktivizácia SZPB. In *Bojovník*, dvojtýždenník fašistov, roč. 54, 3. 9. 2009, s. 1-2; Rasisti v stopách Hitlera. In *Bojovník*, dvojtýždenník fašistov, roč. 54, 3. 9. 2009, s. 1-2.

priebehu centrálnej spomienkovej slávnosti v Banskej Bystrici. Médiá už pred začiatkom podujatia prinášali správy o tom, že premiérka, hoci sa s tým počítalo, nevystúpi v Banskej Bystrici s prejavom, a že hoci vtedajší podpredseda parlamentu R. Fico by veľmi rád vystúpil, protokol mu to nedovoľuje.[89] Iveta Radičová napokon cez médiá podala vysvetlenie ešte pred slávnostným zhromaždením, ktoré nasledovalo po pietnom akte kladenia vencov. Premiérka položila veniec a poklonila sa pamiatke účastníkov Povstania. Uviedla, že ako hlavný odkaz SNP pre dnešok vníma to, že nesmieme mlčať a stáť v kúte, ale musíme sa dokázať vzoprieť totalite, pretože „sú hodnoty, pre ktoré sa musíme nielen ozvať, ale často aj obetovať svoj život". Dodala, že na slávnostnom zhromaždení sa nezúčastní, keďže si pamiatku SNP uctila a s prejavom vystúpila v piatok, keď na Úrade vlády SR prijala veteránov SNP a odovzdala im medaily Milana Rastislava Štefánika.[90] R. Fico napokon v Banskej Bystrici vystúpil, na jeho žiadosť mu to umožnili usporiadatelia. Hovoril o Banskej Bystrici ako centre Povstania a o osobnostiach kultúry, ktoré z nej pochádzali alebo v nej pôsobili. Prezident I. Gašparovič v prejave povedal, že ak hľadáme hodnoty, o ktoré sa môže politika na Slovensku oprieť, tak nesmieme obísť SNP. Prvý podpredseda NR SR Milan Hort, zastupujúci neprítomného predsedu Roberta Sulíka, označil Povstanie za výzvu nemať strach a postaviť sa proti potieraniu slobody, výzvu k zodpovednosti za dar slobody a demokracie, za výzvu bojovať proti ľahostajnosti, ktorej plodom je totalita. Napokon zdôraznil potrebu vrátiť Povstaniu historickú pravdu, pretože patrí celému Slovensku a nemá rozdeľovať, ale spájať.[91] V súvislosti s výročím SNP tlačené médiá znova vyzdvihovali jedinečnosť ozbrojeného povstania a fakt, že vďaka nemu sme sa ocitli medzi víťaznými mocnosťami v druhej svetovej vojne. Prinášali články o povstalcoch, ktorí vo veku tínedžerov išli bojovať, opakovali v skratke priebeh a kľúčové momenty Povstania, nechávali prehovoriť odbojárov, informovali o oslavách po celom Slovensku. Od funkcionárov SZPB zaznela v médiách kritika verejnoprávnej televízie, ktorá neodvysielala príhovory a pietny ceremoniál z Banskej Bystrice v priamom prenose.[92]

Podujatia pri príležitosti štátneho sviatku 29. augusta sa v roku 2011 opätovne konali pri pamätníkoch na miestach bojov, masových popráv, v mestách i dedinách Slovenska. Predseda združenia antifašistov Pavol Sečkár pre novinárov povedal, že už od začiatku leta členovia ich organizácie spoluorganizujú desiatky spomienkových podujatí, pretože nechcú, aby ľudia zabúdali na Povstanie – trvalú súčasť slovenských tradícií.[93] V Bratislave sa priami účastníci SNP, členovia SZPB a zástupcovia vlády

[89] Výročie SNP: 192-196.

[90] Tamže: 197.

[91] Tamže: 197-198.

[92] Tamže: 200-210.

[93] SNP v médiách.

aj samosprávy stretli pri kladení vencov k pamätníku na Námestí SNP. Pri tejto príležitosti minister obrany Ľubomír Galko povedal, že hodnoty demokracie a slobody, za ktoré bojovali účastníci SNP, sú univerzálne a riadia sa nimi aj vojaci SR v súčasnosti. Starostka mestskej časti Bratislava Staré Mesto Tatiana Rosová vyhlásila, že Bratislava by mohla mať namiesto Nového Mosta opäť Most Slovenského národného povstania:[94] „Domnievam sa, že na rozdiel od predstaviteľov samosprávy v minulosti, ktorí zmenili názov Mosta SNP a vlastne tým prijali aj ideologickú interpretáciu povstania, dnešná samospráva bude ochotná prijať tento môj návrh."[95] Hlavným bratislavským rečníkom bol podpredseda NR SR R. Fico. Konštatoval, že mládež sa málo dozvedá o Povstaní v škole a ešte menej z médií. „Nikto z mediálneho priestoru nehľadá nové objavné prístupy, ako uchopiť tému povstania," vyhlásil Fico, podľa ktorého má aj dnes povstanie dostatok spoločenského, duchovného a najmä mravného náboja. „Ak vo výučbe o povstaní zlyháva škola, tak nemôžeme zlyhávať my, živí ľudia."[96] Povstanie označil za slovenské duchom a národné konaním a upozornil, že sa dnes potichu útočí na súčasný štát a útoky vedú ľudia, ktorí otvorene vystupovali proti vzniku Slovenskej republiky.[97]

V tom istom roku, keď v prejave R. Fica, vtedy podpredsedu NR SR, zazneli kritické slová o nezvládnutej výučbe o SNP na školách, práve aktivita čerstvého absolventa Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave Šymona Klimana oživila verejné priestory v Bratislave a ďalších mestách Slovenska. Priestor pod bratislavským Novým Mostom (do roku 1993 Most SNP), ale aj na nábreží Dunaja pri Starom moste, zaplnili už v apríli veľkoplošné fotografie účastníkov Povstania, ktorých tváre a výpovede chcel priblížiť verejnosti. Fotografie boli výsledkom jeho projektu Hrdinovia a sám autor o ňom povedal: „Partizáni sú podľa mňa slovenskí národní hrdinovia – iba vďaka nim sme neprehrali druhú svetovú vojnu, v ktorej sme sa pridali na stranu fašistického Nemecka. Ja ich pokladám za hrdinov, o ktorých by mal vedieť celý národ, hoci sú to obyčajní ľudia. Nahrávam s nimi rozhovory a snažím sa znova priniesť ich príbeh a dostať ho bližšie k ľuďom. Aby sme na nich nezabudli a aby ich potomkovia mali byť na čo hrdí."[98]

O prípravách celoslovenských spomienkových slávností v roku 2011 informoval cez internetové portály riaditeľ Múzea SNP v Banskej Bystrici. Povedal, že nadväzujú na tradíciu a spájajú letecké dni na Sliači

[94] V rokoch 1967–1972 bol postavený v Bratislave most cez Dunaj nesúci názov Most Slovenského národného povstania. V dôsledku jeho výstavby boli zbúraná historické časti Podhradie a Vydrica, ale aj neologická synagóga na Rybnom námestí. Od roku 1993 do 28. 8. 2012 mal názov Nový Most. Viac pozri Most SNP.

[95] Výročie SNP: 221-222.

[96] Tamže: 212.

[97] Tamže: 214.

[98] SNP v médiách: 2011-01. Pozri tiež: O projekte.

s oslavami SNP. Názory, že najmä mladí ľudia sa prestávajú o dejiny zaujímať, označil za nepravdivé. Podľa neho sa záujem mládeže naopak zvýšil a zdôraznil, že už sú za nami 90. roky, keď niektorí historici začali znehodnocovať Povstanie.[99] Deň pred oslavami v Banskej Bystrici si premiérka I. Radičová uctila pamiatku 747 obetí nacistov a domácich kolaborantov v Kremničke. Pri tejto príležitosti povedala, že SNP malo silný politický a morálny význam a znamenalo začiatok nových moderných dejín Slovenska. Zároveň upozornila, že nástup totalitného komunistického režimu v roku 1948 je dôkazom, že sloboda nie je automatická a samozrejmá: „Dnes – po dvoch desaťročiach slobody a demokracie – by malo byť výročie Slovenského národného povstania výzvou citlivo vnímať a odsúdiť každý prejav netolerancie, extrémizmu, neznášanlivosti a nespravodlivosti.“[100]

Ústredných osláv v Banskej Bystrici sa zúčastnil prezident republiky I. Gašparovič a predsedníčka vlády I. Radičová. Prezident pre médiá povedal, že je rád, že slovenský národ sa počas vojny dokázal postaviť proti fašistom. Aj proti svojim. Vyjadril uspokojenie, že nezabúdame ani v týchto časoch, keď vo svete i v Európe neofašizmus zase začína ožívať. Premiérka sa zúčastnila len na pietnom akte a po položení venca zo slávnostného zhromaždenia odišla. Zhromaždeniu sa za ňu prihovoril podpredseda vlády Rudolf Chmel.[101] Na ústredných oslavách sa zúčastnili viacerí poslanci NR SR, vládni aj opoziční, no absentoval predseda parlamentu aj obaja podpredsedovia, ktorí sa ospravedlnili. To, že predsedníčka vlády SR I. Radičová opätovne na oslavách v Banskej Bystrici nevystúpila s prejavom, vyvolalo v niektorých médiách kritický ohlas. Jej neprítomnosť na celom ceremoniáli až do konca súvisela s tým, že po oba roky odchádzala z diania osláv SNP do Kremnice na podujatie, ktoré spoluzakladal jej zosnulý manžel.[102] Oba roky vlády I. Radičovej vo vzťahu k oslavám výročia SNP predstavujú mierne vybočenie zo zaužívaných spôsobov pripomínania. Účastníci ústredných osláv v Banskej Bystrici tak nemali možnosť vypočuť si oficiálne vystúpenie premiérky, ktorá snažiac sa pravdepodobne o narušenie stereotypných postupov svojich predchodcov na poste predsedu vlády nesplnila očakávania verejnosti. Prejavy oficiálnych reprezentantov vlády a národnej rady, ako aj prezidentského úradu zasa svedčili o tom, že ich konkrétni predstavitelia pochádzali z rôznych politických táborov. Vo svojich prejavoch vyzývali k jednote v spoločnosti (aj na politickej scéne?), používajúc ako príklad spoločné vystúpenie rôznorodých skupín aktívnych v SNP.

V roku 2011 sa jedna lokálna iniciatíva – osadenie busty Ferdinanda Ďurčanského v Rajci – stala spúšťacím momentom pre aktivity práve

[99] Výročie SNP: 211.

[100] Výročie SNP: 228.

[101] Pozri SNP ako odkaz budovania tolerantnej demokracie; Výročie SNP: 228-230.

[102] SNP v médiách: 2011-14.

29. augusta, v deň štátneho sviatku výročia SNP. V mestečku Rajec sa konali hneď tri spomienkové podujatia k výročiu Povstania: jedno 26. augusta 2011 usporiadalo mestské zastupiteľstvo vedené primátorom mesta. Ďalšie dve, občianske, boli tiež venované výročiu SNP, konali sa 29. augusta a boli zároveň protestom proti odhaleniu busty predstaviteľa vlády vojnového slovenského štátu[103] v Rajci na Námestí SNP, v jeho rodnom meste. Prvé občianske podujatie bolo iniciatívou občianskeho aktivistu a vysokoškolského pedagóga Eduarda Chmelára. Ten upozornil na to, že busta reprezentanta ľudáckeho režimu, ktorý bol spojencom nacistického Nemecka, bola osadená aj napriek rozhorčeniu širokej verejnosti, odborníkov a negatívnym vyjadreniam kabinetu premiérky I. Radičovej.[104] Denník SME informoval, že vláda SR vyjadrila odmietavý postoj k takýmto umelým, nedemokratickým glorifikáciám osobností, ktoré nemajú právo mať bustu v Slovenskej republike. Uviedol, že podpredseda vlády pre ľudské práva Rudolf Chmel sa obrátil na primátora i mestské zastupiteľstvo, aby zrušili rozhodnutie o inštalovaní busty, svoje odmietavé stanovisko prezentovala i Rada vlády Slovenskej republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Zdôraznil fakt, že F. Ďurčanský z vlastnej iniciatívy predniesol 1. septembra 1944 v bratislavskom rozhlase nenávistný prejav proti povstalcom, v ktorom privítal nacistickú okupáciu.[105]

Druhé občianske spomienkové podujatie pri príležitosti výročia SNP organizovalo v Rajci Hnutie HUMAN a Slovenský zväz protifašistických bojovníkov. Tajomník zväzu antifašistov Roman Hradecký uviedol: „Chceme hovoriť o SNP na Námestí SNP. Ďurčanský bol proti Povstaniu.“[106] Pri pomníku obetí protifašistického odboja v Rajci sa stretli organizátori, členovia SZPB, Hnutia HUMAN, zástupcovia Ústredného zväzu židovských náboženských obcí v SR aj ich sympatizanti, ktorí sem prišli spolu so zástupcami veľvyslanectiev Ruskej federácie a Spojených štátov amerických a ministerstva kultúry. Po prejavoch sa uskutočnila ekumenická bohoslužba za účasti reprezentantov rímskokatolíckej a protestantskej cirkvi spolu s rabínom. Celému podujatiu sa prizera-

[103] Ferdinand Ďurčanský bol prívržencom radikálneho krídla Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. V krátkom období slovenskej autonómie 1938–1939 sa ako člen vlády Slovenskej krajiny a poslanec jej snemu iniciatívne podieľal na likvidácii demokratického režimu na Slovensku a na príprave prvých protižidovských zákonov. Po vzniku Slovenského štátu 1939 (následne Slovenskej republiky) F. Ďurčanský vo vysokých štátnych funkciách spolupôsobil na upevňovaní nedemokratického režimu, ako aj na príprave, prijatí a realizácii antisemitských právnych noriem. Nebol demokratickým politikom a svoje krajne nacionalistické názory, kryté údajnou ochranou národných a štátnych záujmov, povýšil nad princípy demokracie a humanity. Viac v texte: Vyhlásenie Historického ústavu SAV k osobe Ferdinanda Ďurčanského (SNP v médiách: 2011-16 a 17).

[104] Výročie SNP: 222-223.

[105] Viac: Vláda odsúdila Ďurčanského bustu v Rajci. In elektronické vydanie *SME* zo Žiliny, 6. 7. 2011 (SNP v médiách 2011-15 a 16).

[106] Výročie SNP: 211-212.

lo aj zopár miestnych obyvateľov zo vzdialenosti, ktorá naznačovala ich dištancovanie sa od diania na námestí. Zúčastnila som sa na spomienkovom podujatí organizovaným Hnutím HUMAN, pracovne ako reprezentantka Dokumentačného strediska holokaustu. Podujatie bolo reakciou na fakt, že mestské zastupiteľstvo mesta Rajec odhalilo bustu svojmu rodákovi, reprezentantovi autoritárskeho nedemokratického režimu, ktorý vládol na Slovensku v rokoch 1938–1945 a bol, podobne ako jeho vtedajší politickí kolegovia, proti SNP. Malo za cieľ upozorniť na to, že sa týmto odhalením propaguje ideológia a režim, proti ktorému práve Povstanie bolo namierené.

V roku 2012 sa konali lokálne oslavy štátneho sviatku výročia SNP v hlavnom meste Slovenska (podobne ako po iné roky) 28. augusta v Bratislave. Tento rok boli výnimočné tým, že sa diali v duchu znovupremenovania Nového Mosta cez Dunaj na Most SNP. Na blízkom Rybnom námestí sa konali spievodné kultúrne podujatia, ceremoniál a kladenie vencov na obvyklom mieste – pri pamätníku SNP na rovnomennom námestí.[107] Osláv sa zúčastnili primátor mesta a starostka mestskej časti Bratislava-Staré Mesto, členovia SZPB a obyvatelia mesta. Starostka T. Rosová v prejave uviedla, že treba hľadať pravdu, nebyť poplatný dobe. Zmena pôvodného názvu mosta na Nový Most takmer pred dvadsiatimi rokmi bola podľa nej takýmto gestom poplatným dobe. Primátor Milan Ftáčnik zas zdôraznil: „Nám sa povstanie väčšinou spája s Banskou Bystricou a stredným Slovenskom. Ale práve v Bratislave sa v roku 1943 začalo s prípravami ozbrojeného vystúpenia slovenského ľudu. Tie uzavrela v decembri tzv. Vianočná dohoda medzi občianskym a komunistickým odbojom, teda dvoma tímami, ktoré dovtedy spolu nekomunikovali, ale dali si za cieľ vyhnať fašistov.“[108]

„Tradičné oslavy“ SNP v Banskej Bystrici, ako ich nazvali viaceré médiá, mali v roku 2012 štruktúru podobnú ako v predošlých rokoch – tvorila ich oficiálna časť a po nej kultúrny program. Organizovalo ich Múzeum SNP vo svojom areáli. Na oslavách som sa zúčastnila a realizovala som výskum metódou zúčastneného pozorovania, z ktorého som urobila záznam. Mojím zámerom bolo získať empiricky komplexné nesprostredkované informácie o priebehu ceremoniálu, jeho štruktúre, forme, účastníkoch, o ich vystupovaní a správaní. Sledovala som oficiálnych reprezentantov štátu a vlády SR a obsahy ich prejavov. Voľné priestranstvo medzi budovou Múzea SNP a múrom z mestského opevnenia bolo upravené pre návštevníkov ako hľadisko. Bližšie k Múzeu bolo kryté pódium. Na chodníku pozdĺž steny múzea ukladali organizátori kvetinové vence jednotlivých pozvaných hostí – najvyšších predstaviteľov SR, vlády, diplomatov akreditovaných na Slovensku, zástupcov spoločenských organizácií zo Slovenska i zo zahraničia. Najskôr sa konal

[107] Tamže: 345.

[108] Výročie SNP: 241-242.

pietny akt kladenia vencov v priestore medzi budovami Múzea – Sieň slávy s večným ohňom. Ceremoniál sledovali účastníci na veľkoplošnej obrazovke. Vence nosili postupne členovia čestnej stráže Ozbrojených síl SR (ďalej OS SR) sprevádzaní pozvanými hosťami. Celá oficiálna časť osláv mala moderátora, ktorý privítal návštevníkov, komentoval pietny akt kladenia vencov. Po ceremoniáli s vencami čestná stráž OS SR vyvesila za zvukov štátnej hymny štátnu vlajku.

Moderátor, riaditeľ Múzea SNP, postupne pozýval k mikrofónu na pódium jednotlivých rečníkov i účinkujúcich, ktorí svojimi vystúpeniami preklenovali jednotlivé prejavy. Tým, že riaditeľ múzea sprevádzal podujatie, mal možnosť ako odborník na históriu SNP verejne šíriť špecifické reprezentácie o Povstaní. Označil ho za dejinnú udalosť národného spoločenstva, na ktorom si toto buduje svoju národnú dôstojnosť a ktorá ovplyvnila generácie Slovákov. Vyjadril poďakovanie spojencom z východu i západu, zdôraznil, že Povstanie nebolo iba naším národným prejavom, ale malo medzinárodný charakter.

Prezident SR Ivan Gašparovič v prejave označil Banskú Bystricu za „mesto nášho národného vzdoru“, upozornil na to, že partizánske oddiely tvorili antifašisti z mnohých krajín a v tomto máme hľadať odkaz Povstania, v ktorom Slováci ukázali, že sa nezmieria s totalitným systémom. V Povstaní sa spojili predstavitelia pravice i ľavice a hľadali spoločne cestu pre národ. „Aj keď bývalá komunistická moc interpretovala povstanie ako svoje dielo, v skutočnosti sa v ňom stretávalo množstvo rozličných názorov a záujmov. Aj v tejto rôznorodosti však aktéri pochopili výnimočnosť tejto udalosti a dokázali sa zjednotiť v zápase za slobodu, demokraciu a našu národnú svojbytnosť,“ povedal prezident.[109]

Na oslavách vystúpil s prejavom aj nový predseda vlády R. Fico. Zdôraznil potrebu hľadať oporu v udalostiach slovenských dejín, pretože z nich čerpáme odvahu prekonávať prekážky. SNP je podľa neho dobrá príležitosť pripomenúť hodnoty, ktoré sú stavebnými kameňmi nášho nazerania na svet: spolupatričnosť, spravodlivosť a sloboda. Upozornil, že národné spoločenstvo má schopnosť sústrediť sa na spoločný cieľ. Počas SNP spájala občanov v dolinách s vojakmi a partizánmi v horách spolupatričnosť. Takúto spolupatričnosť potrebujeme podľa premiéra aj dnes v „rozhojdaných vodách projektu spoločnej Európy“, aby sme o tomto projekte nepochybovali. Ďalej sa R. Fico venoval aj hodnotám spravodlivosti a slobody. Podľa neho máme povinnosť ukázať v masmédiách príklady nasledovaniahodných osobností, ktoré sa aktívne zapojili do Povstania. V tejto súvislosti vyzdvihol prácu Múzea SNP, ktoré modernými prostriedkami tlmočí mladej generácii odkaz Povstania. Na záver poďakoval všetkým, že sa zúčastnili na oslavách „tejto významnej udalosti“.[110]

Banskobystrické oslavy výročia SNP 2012 sa z hľadiska rituálnej pra-

[109] Výročie SNP: 250; SNP v médiách: 2012-17 a 18.

[110] Záznam z pozorovania priebehu osláv v Banskej Bystrici 29. 8. 2012 pozri v archívnom materiáli SNP v médiách: 2012 – 03; Celý prejav R. Fica pozri Prejavy a príhovory.

xe zapísali do pamäti návštevníkov aj dvomi novinkami. Prvou bol tanec Čestnej stráže prezidenta Slovenskej republiky po pietnom akte kladenia vencov, ktorý sa stretol s rozpačitým prijatím a následnou kritikou v médiách.[111] Záver kultúrneho programu oficiálnej časti osláv zasa patril predstaveniu nového projektu Múzea SNP, ktorý sa snaží o prezentáciu tvorby mladých povstaleckých básnikov v hudobnej podobe. Báseň, ktorú napísal mladý partizán Marcel Heréz večer pred svojou popravou, zaspieval bývalý finalista súťaže Superstar Tomáš Bezdeda.[112]

Verejnoprávny Rozhlas a televízia Slovenska si v roku 2012 pripomenuli 68. výročie SNP tematickým vysielaním počas celého dňa 29. augusta.[113] Priniesli priame vstupy z osláv, výber z hraných filmov i dokumentov s tematikou Povstania, pripravili diskusné relácie, v ktorých sa venovali ideálom tejto historickej udalosti, pomníkom postaveným jeho hrdinom aj problémom ako priblížiť SNP dnešnej mladej generácii a čo dnešná mládež o ňom vie.[114]

V roku 2012 sa téma SNP objavila v médiách nezvyklo už začiatkom roka, vo februári v súvislosti s nomináciami kandidátov na post predsedu správnej rady štátneho Ústavu pamäti národa.[115] Vtedajší poslanec opozičného Kresťanského demokratického hnutia (KDH) Radoslav Procházka komentoval situáciu, keď vládna strana Smer stiahla návrh vlastného nominanta na post predsedu správnej rady ÚPN, Juraja Kalinu, po tom, ako sa kriticky vyjadril k vojnovému slovenskému štátu. Povedal: „Smer dal Kalinu dole, pretože nie je dosť ľudácky. Ak sa smeráci ešte raz objavia na oslavách Slovenského národného povstania (SNP), tak to bude ešte väčšia hanba ako to, čo spravili s Kalinom.“ Procházka si spomínal na oslavy SNP v Banskej Bystrici v roku 2011, na ktorých sa zúčastnil aj vtedajší podpredseda Národnej rady SR a šéf Smeru Robert Fico. „Dobre sa tam cítil, hovoril ľuďom, aké dôležité je Povstanie, všetci sa tešili, aká je Bystrica krásna. A keď sa má šéfom Správnej rady ÚPN

[111] Denník *SME* aj portál topky.sk konštatovali, že tanec so zbraňami na piesne Michaela Jacksona či letný hit Welcome to Saint Tropez obsahujúci aj vulgarizmy, bol prijatý ambivalentne. Samotný prezident tvrdil, že dôvodom zaradenia modernej hudby bol fakt, aby bolo vystúpenie atraktívne pre mladšiu generáciu. Hovorca hlavy štátu Marek Trubač pre médiá povedal: „Kancelária prezidenta nebola organizátorom osláv SNP v Banskej Bystrici. Výber hudby nebol v réžii Kancelárie prezidenta SR a nakoľko nie som ani hovorcom Ozbrojených síl SR, nie som kompetentný sa v tejto veci vyjadrovať. Pán prezident šikovnosť vojakov čestnej stráže oceňuje a je presvedčený, že podstatnejší ako výber hudby k choreografii vojakov je samotný odkaz SNP budúcim generáciám.“ (SNP v médiách: 2012-10)

[112] SNP v médiách: 2012-14 a 15.

[113] Výročie SNP: 238-339, 242.

[114] Tamže: 238-240.

[115] Ústav pamäti národa je verejnoprávna inštitúcia, ktorá vznikla na základe zákona Národnej rady SR č.553/2002 Z. z. o pamäti národa. Správna rada Ústavu pamäti národa má 9 členov. Predsedu a štyroch členov volí Národná rada SR, po dvoch menujú vláda a prezident. Ich funkčné obdobie je 6 rokov. Každé 3 roky dochádza k novej voľbe, resp. menovaniu 4 členov správnej rady. Pozri Organizačná štruktúra.

stať človek, ktorý má vyhranený a historicky zargumentovaný názor na vojnový slovenský štát, tak ho Smer stiahne? To kam sme sa dostali?“, pýtal sa Procházka.[116] Táto udalosť – ku ktorej došlo mimo osláv výročia SNP – dokumentuje fakt, že hodnotenie dejinnej udalosti Slovenského národného povstania sa stále deje v priamom súvise s hodnotením vojnového slovenského štátu a jeho režimu. Toto prepojenie je zrejmé v politických vystúpeniach, ale aj odborných a mediálnych výstupoch.

Oslavy 69. výročia SNP v roku 2013 prebiehali spôsobom, ktorý sa vyprofiloval od konca 90. rokov 20. storočia, resp. od roku 2004. Už pred 29. augustom sa konali po celom Slovensku lokálne spomienkové slávnosti. Na niektorých z nich sa zúčastnil premiér R. Fico: „Môj kalendár výjazdov má isté konštanty, a tak už na začiatku roka naisto viem, kde budem v auguste, keď si pripomíname výročie, tentokrát šesťdesiatedeviate, Slovenského národného povstania. Viem, že v tom kalendári bude aj Jankov vŕšok. Je to kvôli dôležitosti a významu, ktorý tento kraj zastáva v boji za slovenskú slobodu […], hrdinovia odchádzajú, ale ako vidíte, tradícia sa nemení. Slováci vedia, aj rozumejú, že tradíciu Povstania si nesmú dať vziať […], nezničí ju ani navádzanie mladých na ľahostajnosť. Lebo ľahostajnosť je prvý stupeň spoločenskej a duchovnej rakoviny. Obnovovanie pamäti národa je ten základný liek, ktorý treba mladým ľuďom podávať cieľavedome, ale v primeraných dávkach.“[117] Jeho komentovanie vlastných postojov a konania počas osláv výročia SNP potvrdzuje, že si uvedomuje, aký význam mu prináša prisudzovanie vážnosti Povstaniu v očiach súčasníkov – vo vzťahu k najstaršej generácii pamätníkov. V problematike medzigeneračného prenosu „pamäti Povstania“ a jeho hodnôt, ktoré premiér sám pomenúva, prepája aktuálne otázky historického „nevedomia“ mladej generácie s jeho vlastnými interpretáciami historickej udalosti pripomínanej sviatkom.

Centrálnym oslavám SNP v Banskej Bystrici predchádzal pietny akt na námestí SNP v Bratislave. Zúčastnili sa ich a s prejavom vystúpili predseda vlády Robert Fico, predseda Bratislavského samosprávneho kraja Pavol Frešo, primátor hlavného mesta Milan Ftáčnik a podpredseda SZPB Ladislav Jača. V jednotlivých vystúpeniach sa objavili opätovne vysvetlenia významu Povstania pre súčasnosť, ich prelinkovanie na aktuálne témy, ktorými žije spoločnosť Slovenska. R. Fico uviedol, že si v decembri pripomenieme 70. výročie Vianočnej dohody, ktorá predchádzala Povstaniu. Upozornil na medzinárodný rozmer Povstania i na účasť Slovákov v antifašistických vystúpeniach v danom čase v Európe. Apeloval na občanov, aby sa zbavili predpojatosti v nazeraní na naše historické osobnosti a aby naše najlepšie demokratické tradície (ako SNP)

[116] SNP v médiách: 2013-01.

[117] SNP v médiách: 2012-03; Pozri tiež: Videozáznam príhovoru R. Fica, 69. výročie SNP, Jankov vŕšok.

rozvíjali, vnášali do života a pri každej prezentácii Slovenska v zahraničí zdôrazňovali naše antifašistické tradície. Župan P. Frešo v príhovore dal SNP do jednej roviny s ďalšími dvoma medzníkmi našich moderných dejín: s augustom1968 a novembrom 1989. Podstatou SNP je podľa neho prihlásenie sa k slobode a skutočnosť, že „demokracia a sloboda nie sú zadarmo“, je potrebné odovzdávať mladej generácii. Primátor M. Ftáčnik skonštatoval, že SNP sa každej generácii prihovára inak. Zamýšľal sa, akým spôsobom odovzdávať mladým ľuďom odkaz SNP, aby to pre nich neboli len dve strany v učebniciach. Podpredseda SZPB L. Jača skonštatoval, že ľudia na Slovensku povstali preto, aby ukázali, že nemajú nič spoločné s fašizmom, jeho genocídou a holokaustom. SNP bolo podľa neho uvedomelým a pripraveným vystúpením. Poukázal na aktuálny problém v spoločnosti – problém neoľudáctva. Upozornil na konanie J. Tisa a jeho politickú zodpovednosť, na fakt, že na konci vojny stále ostával verný nacistickému Nemecku a bol proti SNP. L. Jača spomenul aj zverstvá, ktoré páchali príslušníci Hlinkovej gardy proti povstalcom a to, že J. Tiso bol ich najvyšší veliteľ.[118]

V Banskej Bystrici sa 29. augusta 2013 zišli na oslavách výročia Povstania traja vrcholní predstavitelia Slovenskej republiky: prezident I. Gašparovič, predseda NR SR Pavol Paška a premiér R. Fico. Hlavnými zahraničnými hosťami boli rumunský prezident Traian Băsescu a predseda ruskej Štátnej dumy Sergej Naryškin. Symbolicky zastupovali dve krajiny, ktorých armády zohrali kľúčovú úlohu pri oslobodzovaní Slovenska v roku 1945. Pozvanie organizátorov prijali aj zástupcovia dvadsiatich štyroch veľvyslanectiev na Slovensku, predstavitelia niektorých partnerských štátnych aj mimovládnych organizácií zo zahraničia a Slovenska.

Prezident označil SNP za najvýznamnejší míľnik histórie Slovenska minulého storočia, ktorý vytvoril podmienky pre súčasnosť tejto krajiny. Poukázal na to, že solidarita a obetavosť ľudí v Povstaní nemá v našich dejinách obdobu, aj na to, že ľudskosť sa ťažko učí z vlastnej histórie. Upozornil, že sú v našej spoločnosti znovu prítomné sily revizionizmu, rasizmu, sily, ktoré bagatelizujú obete nacizmu. Predseda parlamentu P. Paška prezradil, že na máločo je v slovenskej histórii taký hrdý ako na SNP. Symbolizuje podľa neho to najlepšie, čo sa v nás Slovákoch skrýva: našu vieru v ľudskú rovnosť, náš humanizmus, náš antifašizmus. O Slovákoch sa zvykne hovoriť ako o holubičom národe, no hoci sme mierumilovní, neskloníme hlavu, čoho je SNP svedectvom. Povedal tiež, že ho desí, že aj medzi historikmi, aj politikmi je názor, ktorý spochybňuje SNP a vyzdvihuje slovenský štát. Konštatoval, že nie je možné uctievať obete aj vrahov súčasne. Kritizoval, že stále spochybňujeme našich hrdinov Svätopluka, Cyrila a Metoda, Jánošíka, Alexandra Dubčeka namiesto toho, aby sme na nich boli hrdí. Prejav zakončil správou pre SZPB, že na októbrové rokovanie NR SR pripravuje zákon o Slovenskom zväze

[118] SNP v médiách: 2013-13 a 14.

protifašistických bojovníkov, aby od roku 2014, keď si pripomenieme 70. výročie SNP, pracoval v novej kvalite, na verejnoprávnej úrovni.[119]

Aj zástupca protifašistických bojovníkov, predseda Ústrednej rady Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov Pavol Sečkár, sa zamýšľal nad významom SNP a označil ho za jeden z pilierov našej modernej štátnosti. Návraty do minulosti označil za potrebné pre pochopenie súčasnosti a ovplyvnenie budúcnosti. Upozornil, že nie všetci občania Slovenska prijali vyhlásenie slovenskej autonómie v roku 1938 a slovenského štátu v roku 1939 s nadšením, že po nich nasledovala silná protičeská, antisemitská kampaň, ale aj závislosť od nacistického Nemecka. Podľa neho má SZPB za úlohu dôstojne chrániť bojovníkov za slobodu a dôstojne chrániť ich česť. Zároveň chce odovzdávať štafetu uctievania účastníkov SNP mladej generácii. Na záver privítal prísľub predsedu parlamentu o príprave zákona o SZPB a pripomenul 70. výročie SNP v nasledujúcom roku, pri príležitosti ktorého by sa mali zrenovovať pamätníky, ale aj expozícia v Múzeu SNP.[120]

Uvedené prejavy politických reprezentantov štátu a vlády, resp. antifašistickej verejnosti a pamätníkov Povstania sú na jednej strane definíciou, návodom, ako na dejinnú udalosť a jej význam nazerať, ako ho chápať. Zároveň reflektujú aktuálne, v spoločnosti stále prítomné prejavy spochybňovania významu SNP pre spoločnosť Slovenska, ako aj prejavy rasizmu a intolerancie, proti ktorým malo Povstanie práve bojovať. Obsahy politických prejavov súčasne naznačujú, že v spoločnosti Slovenska dnes neexistuje jednotné prijímanie Povstania, spoločný hodnotiaci názor naň, ale ani rovnaký vzťah k jeho pripomínaniu. Tento fakt je na jednej strane znamením demokratického pluralitného prístupu k štátnym sviatkom a udalostiam, ktoré pripomínajú. Zároveň však indikuje také javy v spoločnosti, ktoré sú prejavom radikalizácie jej časti v podobe rôznych prejavov neznášanlivosti – aj v dôsledku sociálnych a ekonomických problémov.

V deň štátneho sviatku, 29. 8. 2013, bol zverejnený rozsiahly a obsahovo komplexný rozhovor s historikom Ivanom Kamencom.[121] Tento text svojou obsahovou štruktúrou odzrkadľuje potrebu publicistu priniesť čitateľom vyjadrenia odborníka ku všetkým interpretáciám a obrazom Povstania prítomným v politických vystúpeniach, a teda prítomných v dobovom spoločenskom diskurze. V rozhovore odborník naznačil isté paralely medzi dvoma totalitnými režimami, ktoré sa na Slovensku v 20. storočí vystriedali (ľudácky a komunistický). Zároveň objasnil, prečo

[119] Národná rada Slovenskej republiky uznesením č. 888 z 29. októbra 2013 pridelila návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie zákona o protifašistickom odboji, postavení a pôsobnosti Slovenského zväzu protifašistických *bojovník*ov (tlač 714) na prerokovanie výborom NR SR. Pozri Národná rada Slovenskej republiky. VI. volebné obdobie. 714 a. Spoločná správa.

[120] SNP v médiách: 2013-15 a 18.

[121] Tamže: 2013-06a a 10.

SNP možno označiť za celonárodné, ale nie protištátne, čo znamenala schizofrénia ľudáckeho režimu, ktorý balansoval medzi kresťanstvom a protižidovskou legislatívou vedúcou ku genocíde vlastných židovských občanov. Konštatoval, že hodnotenie SNP je celkom prirodzene prepojené s hodnotením vtedajšieho slovenského štátu.

Spomenutý materiál prezentujúci odborný diskurz sledovanej problematiky je jednak príkladom odpovede médií na časté odkazovanie politikov na historikov v prípade, že nechcú povedať svoj názor – napr. vo vzťahu k hodnoteniam SNP na osobu prezidenta vojnového slovenského štátu, ktorý Slovensko v čase vypuknutia Povstania viedol. Zároveň je aj pre moje bádanie dôležitým prvkom poznania. Predstavuje stanoviská historického výskumu, ktoré sa prostredníctvom médií stávajú sumou poznatkov tvoriacich databázu pre kreovanie spoločenského diskurzu v krajine. Materiál dáva odpoveď odborníka na otázku, prečo je neustále SNP predmetom diskusií, prečo existujú paralelné až nezmieriteľné hodnotenia na jeho význam v čase, keď sa konalo, a aj v súčasnosti.

Záver

Vo svojom texte som sa snažila zachytiť, ako sa v rozpätí viac ako dvadsiatich rokov menili hodnotenia a reprezentácie Slovenského národného povstania na Slovensku. Na tomto mieste sa pokúsim svoje zistenia zhrnúť a naznačiť, ako súvisia vytváranie a spôsoby šírenia obrazov SNP s politickým vývojom na Slovensku po novembri 1989.

Analýza verejných reprezentácií objavujúcich sa v politike i médiách ukazuje, že sviatok SNP vnímali všetky existujúce politické strany na Slovensku ako politikum, s ktorým narábali pri sledovaní vlastných politických cieľov. Vytváranie rozličných obrazov – politických reprezentácií (Schwarz 1994: 165) Povstania slúžilo politikom na zdôvodňovanie vlastnej politickej existencie a vízie.

Do pádu komunistického režimu bol deň vypuknutia SNP štátnym sviatkom. Jeho reprezentácie, oficiálne deklarované politickými špičkami a šírené médiami, boli úplne v réžii komunistickej ideológie.

Situácia na Slovensku po páde vlády jednej strany v novembri 1989 predstavovala vo všeobecnosti snahu dištancovať sa od komunistického diktátu a zbaviť sa jeho dedičstva vo všetkých oblastiach života spoločnosti a na všetkých jej úrovniach. Prvou reakciou preto bolo odmietnuť alebo aspoň odložiť to, s čím bežne narábala predchádzajúca vládnuca ideológia ako niečo, čo nie je žiaduce pri vytváraní novej demokratickej spoločnosti. Medzi takéto odložené prežitky socializmu, ako ukázal môj výskum, patrili aj štátne sviatky.

Štátne sviatky sú výbavou všetkých moderných spoločností a zväčša sú na tento piedestál povyšované udalosti z histórie krajiny, resp. jej štátotvorného národa. Z tohto hľadiska SNP bolo v celej povojnovej histórii Slovenska ideálnou historickou udalosťou vhodnou do kategórie štátny

sviatok. To, čo sa s ním dialo v sledovanom období posledných dvoch desaťročí, bolo priam modelovou ukážkou, ako si politici na Slovensku uvedomovali túto skutočnosť a podľa svojej ideologickej orientácie buď pozitívne, alebo negatívne narábali s jeho obrazmi.

Hneď na začiatku obdobia formovania demokratického politického systému na Slovensku, začiatkom 90. rokov, médiá reflektovali zápas o priznanie statusu štátneho sviatku pre historickú udalosť SNP. Kým Federálne zhromaždenie vtedajšej ČSFR zaradilo deň vypuknutia Povstania medzi významné dni, zákonodarci na Slovensku mu tento status neprisúdili ďalšie dva roky. Vrcholní predstavitelia ČSFR venovali centrálnym oslavám SNP v Banskej Bystrici svoju pozornosť i prítomnosť. Zdôrazňovali pritom význam Povstania v kontexte česko-slovenskej vzájomnosti a štátnosti.

V roku 1992 sa výročie SNP stalo štátnym sviatkom v novej situácii – v kontexte pripravovaného rozdelenia ČSFR a vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Ako ukázala analýza produkcie médií pri tvorbe obrazu SNP, v tomto období jestvovali vo vzťahu k Povstaniu dve tendencie. Na jednej strane sa prejavovali snahy o očistenie tejto historickej udalosti od nánosov komunistických reprezentácií. Na druhej strane narastajúci slovenský nacionalizmus otvoril začiatkom 90. rokov 20. storočia, využívajúc nastolené demokratické princípy, slobody prejavu a plurality názorov, dvere (staro)novému prúdu v politickom, odbornom aj spoločenskom diskurze: hlasom apologétov vojnového slovenského štátu. Tí priniesli do súdobej politickej diskusie reprezentácie SNP ako protinárodného, protištátneho puču, ktorého dôsledkom bola komunistická diktatúra. Od tohto obdobia sa zrejmá prepojenosť hodnotenia a vytvárania obrazov SNP s hodnotením vojnového slovenského štátu vo vyjadreniach, postojoch a konaní politikov Slovenska objavuje do súčasnosti.

V rokoch tesne po vzniku SR hlavní štátni predstavitelia – prezident i predseda vlády[122] – vo svojich verejných vystúpeniach i vyhláseniach pre médiá šírili obraz Povstania ako historickej udalosti, ktorá mala protiľudácku orientáciu, medzinárodný charakter a pozitívne zviditeľnila Slovensko vo svete. Prejav prezidenta SR Michala Kováča na oslavách 50. výročia SNP v Banskej Bystrici v roku 1994 predstavoval komplexnú reprezentáciu Povstania, návod ako vnímať a hodnotiť túto historickú udalosť a sviatok s ňou spojený. Jednota v reprezentáciách vládnych politických špičiek sa po roku 1994 v čase druhej vlády Vladimíra Mečiara

[122] V rokoch 1992 až 1994 vládla na Slovensku koalícia Hnutia za demokratické Slovensko (HZDS) a Slovenskej národnej strany (SNS) s tichou podporou Strany demokratickej ľavice (SDL). 11. marca 1994 tejto vláde vyslovila NR SR nedôveru. Podnetom bolo vystúpenie prezidenta M. Kováča v Národnej rade 9. marca so správou o stave republiky, v ktorej hovoril o príčinách napätia medzi ním a premiérom Vladimírom Mečiarom. (SNP v médiách: 2013-11)

stratila.[123] Ten verejne deklaroval potrebu prehodnotiť význam Povstania a jeho význam v súčasnosti. Reprezentácie Povstania ako protislovenského pohybu a hlasy obhajcov vojnového slovenského štátu dostali viditeľnú oficiálnu vládnu podporu. Opoziční politici i médiá tento vývoj kritizovali. Podľa nich jasne ukazoval na to, ako obraz SNP a slovenského štátu 1939–1945 stále rozdeľuje spoločnosť Slovenska.

Od jesene 1998 malo Slovensko novú vládu a dovtedajšia vládna strana sa stala opozičnou.[124] Oslavy 55. výročia SNP v roku 1999 sa tak už konali v inom politickom ovzduší. Medzi priority prvej vlády Mikuláša Dzurindu patrilo získanie členstva SR v Európskej únii. Tento fakt determinoval aj obrazy Povstania vytvárané predstaviteľmi vládnych strán. Význam SNP definovali a predstavovali v európskom kontexte, vo vzťahu k európskemu protifašistickému odboju počas druhej svetovej vojny. Zároveň sa do pozornosti politických vystúpení, predovšetkým od osláv 55. výročia SNP, dostávala aktuálna existenčná situácia priamych účastníkov Povstania a ich súčasné spoločenské ohodnotenie. Druhou témou, ktorá sa dostala do popredia, bolo zabezpečenie medzigeneračného prenosu hodnotení tejto historickej udalosti.

V období rokov 2002–2006,[125] v podmienkach kontinuity predošlého vládneho kabinetu, sa v médiách zvýšila prítomnosť reprezentácií, ktoré volali po zachovaní plurality názorov a v tejto súvislosti upozorňovali napríklad na brutalitu partizánov voči civilnému obyvateľstvu. Politici opozičnej SNS šírili obraz Povstania ako brány ku komunistickej totalite. Ďalšie mediálne výstupy predstaviteľov iných politických strán odzrkadľovali snahy zadefinovať také obrazy SNP, ktoré by mohli byť v spoločnosti Slovenska všeobecne akceptované a prijaté. Predstavovali ho ako najmasovejší akt protifašistického odboja, poukazovali na jeho medzinárodný charakter, občiansky princíp a morálny odkaz. Podľa mojich zistení pôsobili tieto vyššie naznačené trendy súbežne.

60. výročie SNP v roku 2004 sa stalo pre politikov príležitosťou na prehodnotenie ich doterajších postojov a na použitie nových spôsobov a foriem šírenia jeho obrazov v spoločnosti. Vládne politické strany sa snažili o vytvorenie príťažlivého sviatku pre všetkých obyvateľov Slovenska. Tomu mala slúžiť aj nová expozícia Múzea SNP, ktorá akcentovala význam Povstania v európskom kontexte, aj cielené celodenné tematické vysielanie verejnoprávnych médií. Obdobie vládnutia kabinetov M. Dzurindu bolo charakteristické snahou neskĺznuť do formátov osláv pred rokom 1989. Ich cieľom bolo zachovať občiansky, vecný, resp. nesentimentálny postoj k tomuto štátnemu sviatku a predovšetkým k formám jeho pripomínania.

V rokoch 2006–2010 na Slovensku vládla sociálno-demokratická strana Smer.[126] Samotný predseda tejto vlády, R. Fico, prinášal do sledovanej témy nový spôsob narábania s reprezentáciami Povstania, aj nový spôsob narábania s jeho sviatkom. Jeho konanie a prejavy v čase osláv jasne naznačovali, že si je vedomý príležitostí, ponúkajúcich sa na demonštrovanie vlastných politických zámerov. Zároveň jeho koaličný partner, SNS, okázalo bojkotoval verejné oslavy SNP. V tomto období bol po prvýkrát v histórii osláv SNP v Banskej Bystrici po roku 1989 ceremoniál narušený vystúpením pravicových extrémistov zo Slovenskej pospolitosti pod vedením Mariána Kotlebu. Policajný zásah bol silne medializovaný, prepustenie extrémistov bez potrestania už menej. Do tvorby obrazu SNP i spôsobov jeho oslavovania zasahoval v tomto období nárast pravicového extrémizmu na Slovensku (i vo svete) a jeho prejavov, otvárajúc opätovne tému vojnového slovenského štátu a Povstania ako protištátneho a protislovenského puču. Na druhej strane sa zvýraznila snaha politikov ovplyvniť názor mladej generácie. Špecifické podoby slovenského pravicového extrémizmu priamo prepojené s hodnotením vojnového slovenského štátu a jeho predstaviteľov boli vládnymi predstaviteľmi súdobej koalície, aj väčšinou médií, odsudzované, ale nie riešené.

Na základe empirického materiálu možno konštatovať, že dva roky koaličnej stredo-pravej vlády premiérky Ivety Radičovej (2010–2012) predstavovali opätovne snahu o civilno-občiansky prístup k hodnoteniu a pripomínaniu významu Povstania pre súčasnú spoločnosť Slovenska. Médiá kriticky hodnotili fakt, že predsedníčka vlády ani raz nevystúpila na ústredných oslavách s prejavom, kým R. Fico ako opozičný politik na vlastnú žiadosť na nich rečnil. V tomto období bratislavskí komunálni

[123] Po predčasných voľbách do NR SR sa opäť stal premiérom Vladimír Mečiar. Vláda, ktorú vymenoval prezident SR Michal Kováč, bola prvou vládou, ktorú si zvolili občania samostatnej SR a koalíciu tvorili HZDS s predvolebným koaličným partnerom Roľníckou stranou Slovenska (34,96 % hlasov), Združením robotníkov Slovenska (ZRS), ktoré získalo 7,34 %, a SNS, ktorá získala 5,4 % hlasov voličov. Kabinet Vladimíra Mečiara vládol od 13. decembra 1994 do 30. októbra 1998. Viac pozri Volebný infoservis.

[124] Po parlamentných voľbách 25. a 26. septembra 1998 vznikla vláda zložená zo Slovenskej demokratickej koalície (SDK), Strany demokratickej ľavice (SDĽ), Strany maďarskej koalície (SMK) a Strany občianskeho porozumenia (SOP). HZDS získalo síce najviac, 27 % hlasov voličov, nepodarilo sa mu však zostaviť vládu. Predsedom vlády sa stal Mikuláš Dzurinda, predseda SDK, ktorá získala druhý najväčší počet hlasov oprávnených voličov, 26,33 %. SDĽ získala 14,66 %, SMK 9,12 % a SOP 8 % hlasov voličov Viac pozri Volebný infoservis.

[125] Parlamentné voľby, ktoré sa konali 20. a 21. septembra 2002, vyhralo so ziskom 19,5 % hlasov HZDS, no premiérom SR sa opäť stal Mikuláš Dzurinda, predseda Slovenskej demokratickej a kresťanskej únie (SDKÚ), ktorú podporilo 15,09 % voličov. Mikuláš Dzurinda podpísal koaličnú zmluvu s Bélom Bugárom, predsedom SMK, ktorú podporilo vo voľbách 11,16 % voličov, Pavlom Hrušovským z Kresťanskodemokratického hnutia (KDH), ktoré získalo 8,25 % a predsedom Aliancie nového občana (ANO) Pavlom Ruskom, ktorú podporilo 8,01 % oprávnených voličov. Viac pozri Volebný infoservis.

[126] Po parlamentných voľbách, ktoré boli 17. júna 2006, vznikla vláda Roberta Fica, predsedu strany *Smer*. Prezident Ivan Gašparovič ju vymenoval 4. júla 2006. Vládu tvorili zástupcovia *Smer*u, ktorý získal vo voľbách 29,14 % hlasov voličov, zástupcovia SNS, ktorú volilo 11,73 % a ĽS-HZDS, ktorá získala hlasy 8,79 % hlasov voličov. Viac pozri Volebný infoservis.

politici uzákonili návrat k pôvodnému názvu Mosta SNP, čím demonštrovali svoje postoje k Povstaniu a v aktuálnych prejavoch sa snažili navodiť zdanie, že týmto aktom sa definitívne vyriešili otázky jeho významu pre Slovensko a jeho obyvateľov.

Zmena vlády po predčasných voľbách v roku 2012 predstavovala vo vzťahu k SNP pokračovanie línie spred dvoch rokov. Sociálno-demokratický premiér Fico a jeho politickí kolegovia, ako dokumentuje analýza médií v danom období, si uvedomovali a uvedomujú možnosti, ktoré im platforma osláv tohto štátneho sviatku ponúka. Oficiálne šírenie reprezentácií Povstania využívali a využívajú na vysvetľovanie a obhajovanie vlastných politických krokov a rozhodnutí. Médiá v tomto období prinášajú aj obrazy SNP, ktoré predstavujú obsah aktuálneho odborného diskurzu – texty a rozhovory s historikmi. Ich podoby naznačujú, že reprezentácie SNP sú dynamickým spoločenským javom, ktorý neustále reaguje na prebiehajúci historický výskum, ale aj na politické procesy v štáte.

Každá politická garnitúra od roku 1989 sa snažila cez svoj postoj k Povstaniu usporiadať minulosť krajiny, v ktorej vládne tak, aby vyhovovala jej potrebám. Uplatňovala pritom spôsob, ktorý podporoval hierarchiu pre ňu prioritných hodnôt a jej vlastných pozícií a moci v krajine. Preto sú stále v médiách prítomné viaceré reprezentácie SNP tak, ako sa vyprofilovali po roku 1989. Príležitosťou, keď sa tieto reprezentácie artikulujú a najviac distribuujú smerom k verejnosti, je, ako ukázala moja analýza, práve štátny sviatok a jeho oslavy. Každá reprezentácia prináša trochu

Na oslavách výročia SNP v Banskej Bystrici sa pravidelne zúčastňuje Vojenská hudba ozbrojených síl SR. Banská Bystrica (okres Banská Bystrica). Autorka snímky: M. Vrzgulová, 29. 8. 2012.

Účastník Povstania s delegáciou armády USA. Banská Bystrica (okres Banská Bystrica). Autorka snímky: M. Vrzgulová, 29. 8. 2012.

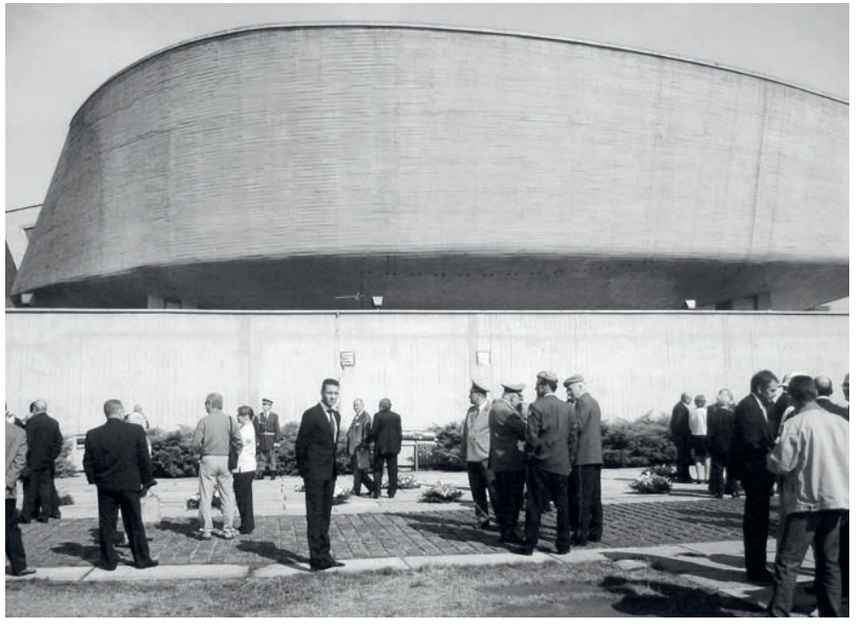

Zástupcovia oficiálnych delegácií sa spolu zhromažďujú pozdĺž budovy Múzea SNP. Banská Bystrica (okres Banská Bystrica). Autorka snímky: M. Vrzgulová, 29. 8. 2012.

Pred ceremoniálom lemujú budovu Múzea SNP rozložené kvetinové vence jednotlivých delegácií. Banská Bystrica (okres Banská Bystrica). Autorka snímky: M. Vrzgulová, 29. 8. 2012.

Súčasťou programu osláv výročia SNP je aj prezentácia techniky ozbrojených síl SR. Banská Bystrica (okres Banská Bystrica). Autorka snímky: M. Vrzgulová, 29. 8. 2013.

Atmosféru osláv dotvárali členovia klubov vojenskej histórie. Banská Bystrica (okres Banská Bystrica). Autorka snímky: M. Vrzgulová, 29. 8. 2013.

iný obraz, hovorí akoby o inom Povstaní. Tento jav nie je však nový, ako svedčí text jedného z aktérov Povstania, Gustáva Husáka, ktorý napísal k jeho druhému výročiu v roku 1946: „Ak by sme verili všetkému, ako sa Povstanie politicky užíva alebo aj dnes zneužíva, museli by sme prijať tézu, že bolo u nás niekoľko povstaní, jedno komunistické, druhé protičeské alebo ďalšie dokonca sovietsko-separatistické […]. Udalosť, ktorá sa osobne, fyzicky a duševne dotýka toľkých státisícov ľudí, nemôže dostávať kroj a meniť účes podľa osobného vkusu alebo partajných potrieb“ (Mannová 2008: 215-216).

Uvedené zistenia potvrdzujú konštatovanie Vereny Schwarz, že reprezentácie politikov týkajúce sa minulosti, sú nástrojom na zdôvodnenie určitej politickej línie a ovplyvňujú prehľadnosť súvislostí aktuálneho diania v spoločnosti. Pri ich analýze je dôležité brať do úvahy fakt, že „v demokratickom systéme viacerých strán je hlavným cieľom každej masovej strany víťazstvo vo voľbách a nie presadenie určitých ideológií a programov“ (Schwarz 1994: 165). To vysvetľuje charakter reprezentácií SNP šírených všetkými politickými stranami, ktoré sa podieľali na vládnutí na Slovensku od roku 1990. Sú formulované tak, aby na jednej strane niesli informáciu o mieste strany v politickom spektre, ale na druhej strane dostatočne všeobecne a ambivalentne, aby boli prijateľné pre čo najširšiu potenciálnu voličskú základňu.

Štátny sviatok výročie SNP je politikum par excellence. Aj keď sa jeho reprezentácie v médiách na Slovensku po roku 1989 menili, alebo používali raz viac a raz menej, v pozadí ostáva rovnaká pohnútka. Ako konštatuje Jan Keller: „Kolektivní vzpomínaní na minulost […] skutečně není ani nostalgickým poohlédnutím, ani vážně míněnou historickou analýzou. Toto pravidělné jubilejné vzpomínání je odpovědí na potřebu každé společnosti mít spolehlivě a zcela zřetelně uspořádanou svou vlastní minulost […]. Každý režim musí uspořádat vlastní minulost takovým zpusobem, aby tím byla zpětne podepřena současná hierarchie hodnot […]. Mít pořádek ve vlastní minulosti je zcela nezbytné, chceme-li podle svých představ upravit a udržet prítomný pořádek, který nám vyhovuje“ (Keller 2003: 79). Analýza empirického materiálu produkcie médií a politikov zo Slovenska za obdobie dvoch desaťročí toto konštatovanie potvrdzuje.

Betlehemské svetlo vystavené na Svätoplukovom námestí v meste Nitra (okr. Nitra) počas vianočných trhov. Autorka snímky: Z. Beňušková, 19. 12. 2012.

Prečo sú Vianoce tradičné aj nové?

Zuzana BEŇUŠKOVÁ

Úvod

Najsviatočnejším obdobím roka sú na Slovensku Vianoce a prelom kalendárnych rokov. Nielen preto, že Vianoce často ľudia uvádzajú ako najdôležitejšie a najobľúbenejšie sviatky, ale aj preto, že približne mesiac dlhému obdobiu ritualizovaného správania sa v rôznej miere podriaďujú všetky skupiny obyvateľstva bez ohľadu na mieru religiozity či sociálnu pozíciu. Obdobie Vianoc sa premieta v privátnej, pracovnej i verejnej sfére spoločnosti. Jeho významné momenty – Štedrý deň (24. 12.), prvý a druhý sviatok vianočný (25. a 26. 12.), Nový rok (1. 1.) a Zjavenie Pána (6. 12.) – sú na Slovensku oficiálnymi sviatočnými dňami. 1. január je duplicitne sviatočným, pretože sa okrem novoročia viaže k nemu aj štátny sviatok Deň vzniku Slovenskej republiky, 6. január je formálne uzákonený ako Zjavenie Pána (Traja králi a vianočný sviatok pravoslávnych kresťanov).[1] Keďže zo zákona ide o dni pracovného pokoja, spravidla si ich ľudia prepájajú vyberaním dovoleniek, čím vzniká sled voľných dní vhodných pre rôzne individuálne, rodinné, kultúrno-spoločenské a športové aktivity. Vianoce ako priestor na mimoriadne aktivity a výnimočnosť sviatočného obdobia sú umocnené aj skutočnosťou, že v školách je obdobie prázdnin.

Na doterajšom vývoji obsahových a formálnych čŕt Vianoc ako sviatku je možné sledovať nielen chronologické, ale aj synchrónne vrstvenie. V európskej kultúrnej tradícii patria Vianoce popri Veľkej noci k najstarším sviatkom. Primárne sa pripisujú kresťanstvu, ktoré si nimi pripomína a slávi udalosti spojené s narodením Ježiša Krista. V historicky ukotvených podobách slávenia Vianoc, v ich obsahu a symboloch sa však nachádzajú aj prvky staršie, predkresťanské, odkazujúce na obrady a slávnosti zimného slnovratu, späté s roľníckymi kultúrami Európy, a tiež prvky mimorelígijné a profánne. Jednotlivé obyčaje a symboly sa počas svojho vývoja vzájomne prelínali a špecificky poprepájali, šírili sa naprieč etnikami, spoločenskými vrstvami, ba aj kresťanskými cirkvami. Vrstvenie rituálov ovplyvnili aj civilizačné procesy, urbanizácia, globalizácia a jej protipól vyjadrený v akcentovaní lokálnych osobitostí. Vianoce presiahli hranice Európy aj kresťanského sveta. Práve ich hodnotová

[1] Zákon NR SR č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov.

mnohovrstevnosť umožňuje vybrať si z nich to, s čím sa človek ako individualita alebo príslušník najrozličnejších sociálnych útvarov stotožňuje. Prepojenie s oslavami 1. januára ako celosvetovo uznávaného Nového roka spája európske vianočné obdobie s kultúrami sveta, ktoré vianočné sviatky nemajú, a majú aj svoje regionálne (kultúrne) novoročia.

Vianoce sa formovali ako súčasť kultúrnych tradícií všetkých európskych krajín, majú aj svoje etnické, konfesionálne i regionálne a lokálne špecifiká. Aj dnes je napríklad tendencia hovoriť o Vianociach na Slovensku, Vianociach v českej kultúre, alebo ešte konkrétnejšie o Vianociach na Orave či na Horehroní. Je vôbec ešte možné hľadať osobitosti a odlišnosti podoby Vianoc v susediacich regiónoch či etnikách? Alebo predsa sú tie *naše* odlišné od *tých iných?* Aké sú vlastne *naše* Vianoce? Čo si na nich najviac ceníme? Jednoduché otázky, avšak monohovrstevnosť vianočných rituálov a podôb vianočného obdobia odpovede na ne komplikuje.

Obľúbenosť Vianoc špecificky súvisí i so sférou etnológie, pre ktorú sú objektom vedeckého štúdia i podnetom a výzvou na popularizáciu odborných poznatkov. Možno konštatovať, že táto disciplína sa rozširovaním určitých informácií o Vianociach a prezentovaním istých obrazov ich podôb, významov a spôsobov slávenia podieľa aj na ich vnímaní spoločnosťou. V doteraz vydaných publikáciách orientovaných na širokú čitateľskú verejnosť spočíva dôraz na Vianociach v minulosti. Prinášajú rekonštruované a často romanticky ladené popisy zaniknutých tradičných podôb sviatku a ich prepojenosti s kresťanskými tradíciami, ako ich etnografické výskumy zachytávali v polovici 20. storočia.[2] Obsahovo sú zamerané na prevažne národopisný výklad symboliky vianočných sviatkov a jej genézy, ako aj priblíženie folklórnych žánrov súvisiacich s Vianocami. Tradičným vianočným a novoročným obyčajam Slovenska sa popularizačnou formou venovali Nora Klepáčová v publikácii *Od adventu do Krista Kráľa* (Klepáčová 1997), Zuzana Drugová v knihe *Vianoce na Slovensku od Ondreja do Troch kráľov* (Drugová 2008), vianočné obyčaje podľa regiónov Slovenska širokej verejnosti priblížila Zora Mintalová-Zubercová v prácach *Veľká kniha slovenských Vianoc* a *Vianoce na Slovensku. Recepty, tradície a zvyklosti* (Mintalová-Zubercová 2008,

[2] Pre porovnanie uvádzam, že v Českej republike vzniklo viacero publikácií, ktoré okrem popularizácie vianočného obdobia systematicky sledujú aj vedecké komparatívne ciele. Na konci 80. rokov 20. storočia a v niekoľkých ďalších vydaniach vyšla publikácia *Vánoce v české kultuře* (Frolec a kol. 1998), na ktorú nadviazali etnologičky Eva Večerková a Věra Frolcová v monografii *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury* (Večerková – Frolcová 2010). Stav súčasnej obradovej kultúry sledovali českí etnológovia aj pomocou dotazníkových prieskumov. Problematiky Vianoc sa dotkli v práci *Lidové obyčeje a tradiční slavnosti v současném společenském životě. Statistiky. Výsledky dotazníkové akce na území České republiky* (2000). Publikáciou opisujúcou na základe prameňov z novodobej histórie charakter Vianoc v jednotlivých desaťročiach 20. storočia so zameraním aj na rôzne sociálne prostredia a politické kontexty je kniha *České Vánoce od vzniku republiky do sametové revoluce* (Koura – Kourová 2010).

2012). Vianoce našli svoje miesto aj v knihe Kataríny Nádaskej *Slovenský rok* (Nádaská 2012). Na edukačné účely vznikla začiatkom 80. rokov 20. storočia publikácia o Vianociach od Viery Feglovej – *Čas radosti veselosti* a jej modifikácia *Šťastie, zdravie, pokoj svätý alebo Vianoce na Slovensku* (Feglová 1991, 2008). V poslednom štvrťstoročí vyšlo aj niekoľko prác zameraných na folklórne prejavy súvisiace s vianočným obdobím. Koledami sa zaoberali Eva Krekovičová v knihe *Slovenské koledy* (Krekovičová 1992) a Ondrej Demo v zbierke *Vianočné ľudové koledy, vinše a hry* (Demo 1998), betlehemskými hrami Martin Slivka (Slivka 2002, 2008). Téma vianočných zvykov je súčasťou ďalších publikácií, ktoré pojednávajú o obyčajových tradíciách, ľudovej strave, alebo syntetizujú viaceré oblasti poznatkov o ľudovej kultúre. K popularizačným dielam možno priradiť aj množstvo publikácií určených deťom, na ktorých etnológovia neparticipovali, avšak prinášajú širokej verejnosti základné poznatky o vianočných zvykoch na Slovensku i vo svete (Tischer 1994; Šulc 2011), ale aj množstvo doplnkových informácií o príprave vianočnej výzdoby a sladkostí, o piesňach či biblických príbehoch súvisiacich s Vianocami a pod.

Čo sa týka výskumu a poznatkov o súčasných podobách a spôsoboch prežívania Vianoc a ich reflexii vo vnímaní ľudí, evidujeme v etnológii na Slovensku v tejto problematike, napriek spomenutým popularizačným knižným prácam, ale i štúdiám publikovaným vo vedeckých časopisoch či zborníkoch, výraznú medzeru. Túto skutočnosť umocňuje predpoklad, že tak ako celá sféra sociálneho diania aj sviatočné obyčaje sa priamo pred očami nás všetkých individualizujú, diverzifikujú a modifikujú v závislosti od lokálnych či individuálnych iniciatív.

Význam a podoby vianočného obdobia na Slovensku v predchádzajúcom storočí neobišli ani politické režimy, ktoré v obyčajach našli priestor pre implementáciu svojej ideológie. Komunistický režim, vládnuci v krajine v druhej polovici 20. storočia vytváral svoj osobitný model sviatočných rituálov eliminujúci akékoľvek kresťanské prvky, a tak sa po politických zmenách v roku 1989 spoločenské transformácie postupne premietli aj do zmien obyčajového systému a kultúry sviatkovania, ktorú pozorujeme dnes. Prelína sa v nej odraz novej sociálnej štruktúry, individuálnych a skupinových hodnôt, liberalizácie a diverzity spoločnosti, ale aj modernizácia a aspekty globalizácie, ktoré sa nedajú pripísať len politickým zmenám. Globalizácia prispieva na jednej strane k unifikácii, na druhej strane k zámernej lokalizácii – čiže oživovaniu zaniknutých či zanikajúcich tradícií a vytváraniu nových aktivít, ktorých životnosť a obľuba poukazujú na to, že v súčasnej spoločnosti plnia významné úlohy. Keďže na porozumenie týmto javom a na ich etnologickú interpretáciu informácie o Vianociach „v minulosti“ nepostačujú, nazdávame sa, že je potrebné zamerať sa nielen na štúdium javu v historickej perspektíve, ale predovšetkým na dokumentovanie a skúmanie aktuálnych prejavov

a podôb Vianoc a ich prepojenia s rozličnými sférami súčasného spoločenského diania.[3]

Pre skúmaný sviatok je príznačné jeho problematické konkrétne termínové vymedzenie, ktoré možno vyjadriť otázkami, *kedy* vlastne Vianoce začínajú a končia, *ako dlho trvajú*. Zjednodušená odpoveď znie, že vianočné obdobie trvá od konca novembra do 6. januára. Pracovne by sme mohli – zohľadniac kresťanské tradície, striedanie voľných dní (uzákonených kresťanských sviatkov) a pracovných dní – Vianoce rozdeliť na obdobie predvianočné (nazývané aj advent), samotné vianočné sviatky (tri dni pracovného pokoja od 24. 12 do 26. 12.), prvé medzisviatočné obdobie (od 27. 12. do 31. 12.), samotný Nový rok (je z dôvodu vyhlásenia za štátny sviatok – Deň vzniku Slovenskej republiky – dňom pracovného pokoja), druhé medzisviatočné obdobie (od 2. 1. do 5. 1.) a sviatok Troch kráľov (6. 1. ako uzákonený deň pracovného pokoja). 7. január, začiatok tradičných fašiangov, etapy roka vnímanej dnes aj ako obdobie plesov, je možné označiť ako termín definitívneho ukončenia vianočného obdobia.

Jednotlivé javy v súčasnosti spojené s Vianocami sa však napriek uvedenému nedajú sledovať dôsledne chronologicky podľa kalendára, rovnako ako nie je možné vianočné obdobie vtesnať do naznačeného rozsahu. A to nielen preto, že viaceré ich prvky sa opakujú, ale aj preto, že predvianočné obdobie v skutočnosti začína skôr. Hneď po sviatku Všetkých svätých a Pamiatke zosnulých (1. a 2. 11.) spravidla obchod vypĺňa tematicky vyprázdnený priestor a štartuje obdobie svojej žatvy, akým posledné dva mesiace roka pre komerčné prostredie nesporne sú. Blížiace sa Vianoce a s nimi súvisiaci tovar sa stávajú lákadlom na upútanie záujmu zákazníkov okamžite po skončení spomienkových jesenných sviatkov. Prispieva k tomu aj ukončenie európskeho letného času v posledný októbrový víkend, ktoré spôsobí náhle predĺženie tmavých večerov. Vítaná je kompenzácia v podobe svetelnej výzdoby, v mestách sa život z ulíc doslova sťahuje do obchodných centier.

Sviatočnosť a rituálne príležitosti sa špecifickým spôsobom odrážajú v masovokomunikačných prostriedkoch, ktoré o nich nielenže informujú, ale aj dotvárajú ich atmosféru. V médiách sa atmosféra Vianoc rôznym spôsobom odzrkadľuje, a tak sú zdrojom informácií a inšpirácií. Snaha o zvyšovanie sledovanosti médií núti redaktorov k vymýšľaniu nových tém, nových uhlov pohľadu na tradičné sviatky. Aj vďaka tomu niekedy hľadajú odpovede na otázky, ktoré by si výskumníci sami nepoložili. Osloveným odborníkom často tlmočia jednoduché otázky laickej verejnosti, na ktoré však nie je celkom jednoduchá odpoveď. Na druhej strane majú médiá možnosť urobiť si vlastné kvalitatívne

[3] Môj záujem a prístup k analyzovanej problematike je inšpirovaný a do istej miery nepochybne aj ovplyvnený dlhoročnou spoluprácou s médiami, pre ktoré ako etnologička často poskytujem informácie o súčasných podobách a premenách obyčají a sviatkov.

prieskumy, ktorých výsledky príležitostne zverejnia. Publikujú i výsledky prieskumov rôznych agentúr, ktoré sledujú spotrebiteľské správanie sa obyvateľov, čím nepriamo približujú aj niektoré podoby súčasných Vianoc na Slovensku. Zaujímavé sú aj informácie charakteru prípadových štúdií – reportáže, rozhovory z konkrétnych prostredí s ľuďmi, ktorí na obyčajových situáciách a sviatkoch autenticky aktívne participujú. Hoci informatívna hodnota týchto informácií nie je vždy vedecky overiteľná, ako bezprostredné reflexie obyčajovej kultúry však dokumentujú, približujú jej škálu a vývinové tendencie v súčasnej spoločnosti. V tomto zmysle treba o médiách uvažovať súčasne ako o tvorcoch, sprostredkovateľoch i šíriteľoch predstáv o sviatkoch.

Štúdia hľadá na základe etnologickej analýzy empirického materiálu odpovede na otázku, aké sú Vianoce na Slovensku v 21. storočí. Pokúša sa postihnúť ich hlavné formálne a obsahové črty, a to nielen z hľadiska významu Vianoc v škále sviatkov, podôb a spôsobov ich prežívania, ale aj z hľadiska funkcií, ktoré ako kultúrny jav plnia v súčasnej spoločnosti Slovenska. Pracovným postupom je podrobná deskripcia niektorých vybraných charakteristík, formálnych a obsahových prvkov, ako i momentov či etáp vianočných sviatkov, ktoré sa spájajú s realizáciou určitých spoločenských aktivít počas vianočného obdobia. Deskripcia javov, ktoré súčasné Vianoce sprevádzajú (výzdoba, adventný kalendár, blahoželania a pozdravy, piesne), a praktík s nimi spojených (nakupovanie, cestovanie), spoločenských aktivít (športové podujatia, charitatívne akcie) alebo ich jednotlivé významné uzlové body (Mikuláš, Štedrý deň) slúžia ako prostriedok na zachytenie čo najširšieho spektra podôb a spôsobov prežívania sviatku a na analýzu jeho spoločenských funkcií. Synchrónny pohľad dopĺňajú diachrónne prieniky. Tie objasňujú analógie alebo kontinuitu súčasných javov s tými, ktoré jestvovali už skôr, alebo identifikujú prvky, ktoré sa rozvinuli po roku 1989. V záverečnej sumarizujúcej časti sa pokúsim v krátkosti zodpovedať niektoré otázky vyplývajúce z nazerania na obyčaje a podoby vianočného obdobia cez dichotómie sacrum – profanum, tradícia – inovácia, rurálne – urbánne, inštitucionálne – privátne, formálne – neformálne, komerčné – občianske, globálne – lokálne, majorita – minority.

Cieľom tohto textu nie je podrobne popísať genézu alebo zamerať sa na sledovanie individuálnych či privátnych chápaní a vysvetlení jednotlivých aspektov Vianoc. Ide o snahu zachytiť ich funkčné, časové a spoločenské súvislosti a ich javové charakteristiky tak, ako sú dostupné a pozorovateľné na verejnom priestore a komunikované informačnými prostriedkami.

Empirický materiál štúdie predstavujú moje vlastné etnografické pozorovania spoločenského diania spájaného s Vianocami na Slovensku od prelomu 20. a 21. storočia, viac rokov trvajúci priebežný výskum na internete a monitoring médií. Spracúvam i poznatky z terénnych výskumov na sídlisku Petržalka v Bratislave, ktoré chápem ako príklady

výskumnej vzorky urbánneho priestoru. Výsledky štúdia miestnej kroniky a dokumentov obecnej televízie v obci Liptovská Teplička (okres Poprad) a poznatky z aktuálnych výskumov v lokalitách regiónu Rajeckej doliny (okres Žilina) chápem ako empirické príklady zo súčasného vidieckeho prostredia. Zdrojom informácií boli poznatky zhromaždené v kvalifikačných študentských prácach poslucháčov etnológie zameraných na problematiku súčasných Vianoc (Mikula 2004, Mikulíková 2011, Veselá 2004).[4] Využívam tiež výsledky priebežného dokumentovania problematiky Vianoc na Slovensku v tlačených aj elektronických médiách s dôrazom na obdobie 2011–2013,[5] ktoré je pokryté výskumom členov projektového tímu v Ústave etnológie SAV zameraného na štúdium súčasných sviatkov.

Meranie predvianočného času

Vianočné obdobie z hľadiska kresťanských tradícií začína nedeľou štyri týždne pred Štedrým dňom a nazýva sa adventom, z hľadiska ľudových tradícií po Kataríne 25. 11., keď obdobie zábav a svadieb ukončil pôst. Slovo advent pochádza od latinského slova *adventus*, t. j. *príchod*. Otvára ho nedeľa najbližšia 30. novembru (medzi 27. novembrom a 3. decembrom).[6] Pre kresťanov má byť advent prípravným obdobím na Kristovo narodenie. Prvý deň adventu je zároveň prvým dňom nového cirkevného roka. S obdobím adventu, ktorého dĺžka sa ustálila na štyroch týždňoch, sú v zmysle kresťanskej vierouky spojené rôzne zákazy a odporúčaný je pôst. Jeho pasívna forma spočíva v postení sa, t. j. odopretí si niečoho, napríklad fajčenia, sladkostí, alkoholu, aktívna forma napríklad v intenzívnejších návštevách kostola. Katolícki veriaci sa počas adventu stretávajú na ranných omšiach tzv. rorátoch, absolvujú predvianočnú spoveď, častejšie sa modlia nielen v kostole, ale aj doma, duchovne sa pripravujú v rámci deviatniku. Duchovná príprava na Vianoce závisí od miery religiozity, väzby na cirkevnú inštitúciu, pracovného rytmu, urbánneho alebo rurálneho prostredia. Advent vnímajú aj ľudia bez viery a spájajú ho s prípravami na Vianoce či kultúrno-spoločenskými podujatiami.

---

4 Súčasťou výskumu študentky Jany Veselej bola anketa, ktorej sa zúčastnilo šesťdesiat respondentov zo siedmich obcí okresu Žilina: Ďurčiná, Jasenové, Kľače, Malá Čierna, Šuja, Veľká Čierna, Zbyňov (Veselá 2004). V bratislavskej Petržalke uskutočnila v roku 2010 študentka Anna Mikulíková kvalitatívny výskum Vianoc (Mikulíková 2010).

5 *Vianoce. Výskumná správa projektu VEGA. č. 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1477 [nestránkované].

6 V zmysle tradičných predstáv bolo obdobie pred zimným slnovratom ako najtemnejšie obdobie roka s krátkymi dňami a dlhými nocami spojené s vierou v aktivizáciu nadprirodzených bytostí a síl. Preto sa nazývalo aj stridžie dni, podobne ako aj dni v predveľkonočnom období, ktorým sa pripisoval podobný význam.

Atmosféru príprav na blížiace sa Vianoce umocňuje symbolické odmeriavanie času, najčastejšie prostredníctvom adventného venca a adventného kalendára. Pôvod adventného venca sa spája so severonemeckým a škandinávskym protestantským prostredím a začiatkom 19. storočia. Cez územie Nemecka sa šíril prostredníctvom protestantských kostolov, škôl a mládežníckych organizácií do strednej Európy. Profánne spôsoby šírenia vytvorili priestor pre jeho akceptáciu mimo náboženskej sféry (Večerková – Frolcová 2010). Na Slovensku sa adventné vence vytvorené zo stočených a do kruhu zviazaných ihličnatých vetvičiek rozšírili po druhej svetovej vojne. Na vyzdobenej čečine sú nainštalované štyri sviečky. V pôvodnej verzii bolo medzi nimi aj deväťnásť menších sviečok symbolizujúcich dni medzi nedeľami a ich postupným zapaľovaním slúžil veniec v podstate ako adventný kalendár. Podľa kresťanského vysvetlenia znamená počet sviec štyri nedele, štyri týždne príprav na Vianoce. Ako jeden zo symbolov predvianočného obdobia získal na Slovensku adventný veniec popularitu možno aj vďaka tomu, že v období socializmu interpretácia jeho symboliky ako sviežej zelene vnášanej do obytného prostredia na okrášlenie mohla obísť náboženské významy. Do domácností sa ako jedna z vianočných dekorácií obytného priestoru dostal napríklad i prostredníctvom nemeckého módneho časopisu Burda, ktorý bol za socializmu medzi obyvateľstvom populárny úmerne k jeho ťažkej dostupnosti. Základné komponenty venca – ihličie, sviečky a drobné ozdoby sú identické s tradičným symbolom Vianoc – vianočným stromčekom. Súčasťou býva stuha, často fialovej farby, čo je kresťanská liturgická farba Vianoc. Veniec má viac štylizovaných podôb, ihličie môže byť nahrádzané rôznymi materiálmi, zostáva však kruhový tvar a sviečky. V prípade, že opísaný symbol kruhový tvar nemá, ide o adventný svietnik. Vence sa kupujú buď so živou zeleňou u trhovníkov, v kvetinárstvach, alebo v umelej verzii v obchodných centrách, sú aj súčasťou predaja na vianočných trhoch. Vence z umelej zelene sa v domácnostiach odkladajú na opakované použitie. Osobitne sa predávajú súbory štyroch sviečok na adventný veniec. Ľudia si adventné vence vyrábajú aj sami (jeho domácka príprava je častým námetom predvianočných workshopov či televíznych magazínov pre ženy a deti), medzi priateľmi a príbuznými býva i predmetom obdarovania. Pre niektorých je samotná príprava adventného venca doma súčasťou rodinnej tradície (Veselá 2004: 46).

Od konca novembra zdobí adventný veniec príbytky, kancelárie, vrátnice, výklady obchodov či televízne štúdiá. Ojedinele sa imitácie nadrozmerných adventných vencov inštalujú na verejných priestoroch, kde tiež slúžia ako merač času – postupne sa každú nedeľu zapaľuje ďalšie svetlo – symbolická sviečka. Ako dekoratívny prvok je adventný veniec prijatý veriacimi aj neveriacimi. Veriaci si vence dávajú v prvú adventnú nedeľu v kostoloch posvätiť. Táto obyčaj sa rozšírila na Slovensku v katolíckych kostoloch okolo roku 2000. Rodiny pred prvou adventnou

nedeľnou omšou (alebo počas večernej bohoslužby v predvečer prvej adventnej nedele, ako je to napríklad v Rajci) poukladajú svoje adventné vence v kostole pred oltár a na konci slávnostnej bohoslužby ich kňaz hromadne posvätí. Každý si potom zoberie svoj veniec domov, kde sa umiestni obvykle na stole v kuchyni alebo v obývacej izbe a zapáli sa prvá sviečka. Pri zapaľovaní sviečok, či už sa deje v rámci nedeľného obeda, alebo počas nedeľného večera, sa v niektorých rodinách členovia spoločne modlia (v rodinách katolíckych veriacich môže byť rituál umocnený spoločným modlením ruženca). Niekde sa sviečky nezapaľujú, adventný veniec slúži len ako dekorácia. Sú aj domácnosti, kde adventný veniec nie je: buď sa nezaužíval,[7] alebo na výzdobu bytov pri pracovných povinnostiach pred Vianocami ľuďom nezostáva čas. Všeobecne sa adventný veniec vníma ako symbol, ktorý je tu „odjakživa“, s obľubou a dávkou fantázie sa v ňom hľadajú okrem pôvodných aj ďalšie symboly.[8] Hoci na jeho rozšírení sa podieľali najmä formálne inštitúcie, možno ho dnes označiť za obradový atribút, ktorý zľudovel.

Vianočná výzdoba v podobe vencov, zelených ihličnatých kytíc alebo najrozličnejších vianočných ozdobných inštalácií z prírodného či umelého materiálu, papiera, skla a pod. sa dáva tiež na brány, vchodové dvere domov a do okien (vystrihované a nalepené zimné a vianočné motívy, svietniky s elektrickými svetlami a pod.). Zvyk sa v posledných desaťročiach na Slovensku rozšíril natoľko, že sa pred Vianocami drobnými dekoráciami zdobia aj dvere do bytov v bytových domoch a na kanceláriách. Bez ohľadu na náboženské vyznanie zostávajú v domácnostiach vence či iná adventná výzdoba vystavené buď do Štedrého dňa (24. decembra), kedy ich nahradí vianočný stromček, alebo ako dekorácia navodzujúca atmosféru počas celého vianočného obdobia.

Ďalšou formou odmeriavania predvianočného času je adventný kalendár, určený deťom. Vznikol na prelome 19. a 20. storočia. Základ tvorí dvadsaťštyri obrázkov na uzavretých okienkach, ktoré si deti po jednom každý deň od začiatku decembra otvárajú. Nachádzajú v nich prekvapenia a zábavnou formou odpočítavajú dni zostávajúce do Štedrého dňa. Koncom 50. rokov 20. storočia sa do okienok začali vkladať kúsky čokolády. Na Slovensku sa v obchodnej sieti začali papierové adventné kalendáre s čokoládami predávať v 80. rokoch 20. storočia (stáli okolo 50 korún, čo na tie časy bolo pomerne veľa). Zdobené boli na obale námetmi hračiek, vianočným stromčekom, postavou Santa Klausa, resp. v tom čase Deda Mráza, po roku 1989 aj obrázkami s biblickými námetmi. Okrem kupovaných adventných kalendárov, ktoré sú

---

7 „Nemáme adventný veniec, neviem prečo, asi nemáme k nemu nejaký vzťah, u nás sa to nikdy nerobievalo […]“ (Veselá 2004: 45).

8 „Živé adventné vence symbolizujú večný život, ktorý veriacim prisľúbil Kristus. Kruhový tvar predstavuje jednotu spoločenstva ľudí a Boha, plameň sviečky je plameňom lásky každého človeka“ (Vavřinová 2000: 28).

populárne i dnes, existujú ich podomácky vyrobené alternatívy inšpirované časopismi a televíznymi magazínmi. V nich na uloženie prekvapení a sladkostí pre deti namiesto okienok slúžia napríklad vrecúška či mikulášske ponožky. Ak je v rodine viac detí, buď má každé dieťa svoj vlastný adventný kalendár, alebo sa v konzumácii sladkostí striedajú, prípadne sú v podomácky vyrobenom kalendári umiestené balíčky či sladkosti pre každé dieťa. Adventný kalendár dostávajú deti spravidla do veku, v ktorom ukončia základnú školu (Veselá 2004: 49).

Opísané formy symbolického odmeriavania času blížiacich sa Vianoc, hoci sú najrozšírenejšie, nevyčerpávajú všetky, ktoré sú dnes na Slovensku známe. Z rozličných lokálnych podôb možno ako príklad uviesť spôsob zaužívaný v rímskokatolíckom kostole v Liptovskej Tepličke na severe Slovenska. V ľavej časti tamojšieho kostola sú nainštalované schody od dlážky až po strop. Na dlážke je glóbus symbolizujúci svet, na ktorý prichádza Ježiško. Bábiku, ktorá ho predstavuje, každý deň posunú o schod nižšie, akoby schádzal z neba na Zem. Tento ojedinelý spôsob merania predvianočného času v 90. rokoch 20. storočia zaviedol miestny kňaz, inšpirovaný praxou v kostoloch v Poľsku. Medzi veriacimi sa ujal a hoci nie nepretržite, je používaný do súčasnosti. Súčasťou predvianočnej výzdoby tohto kostola je aj veľký adventný veniec umiestený na pravej strane pred oltárom.[9]

Kultúrne podujatia

V rámci kalendára je posledný mesiac v roku charakteristický vytváraním vianočnej atmosféry nielen v privátnej, ale i vo verejnej sfére. Vo vidieckom aj v mestskom prostredí sú to podujatia určené rôznym sociálnym skupinám a pripravované rôznymi inštitúciami alebo na komunálnej úrovni. Konajú sa napríklad série podujatí pripomínajúcich tradičné prežívanie predvianočného obdobia, spojené s inscenovaním zvykov či predvádzaním folklóru, v rámci tvorivých dielní sa spoločne vyrábajú vianočné ozdoby, učí sa piecť vianočné pečivo, hrajú sa dramatické predstavenia s vianočnou tematikou a uskutočňuje sa celý rad charitatívnych podujatí. Širokú škálu aktivít spojených s vianočným obdobím realizujú na Slovensku kultúrne strediská. Zastrešujú akcie pre obyvateľov od najmenších detí až po seniorov a svoje priestory dávajú k dispozícii iným subjektom – umeleckým školám a krúžkom na prezentovanie výsledkov ich celoročnej činnosti verejnosti. Vianoce sú príležitosťou pripraviť predstavenie pre rodičov, príbuzných a známych, aby videli, ako sa ich deti zdokonaľujú vo svojich zručnostiach.

Častým podnetom alebo nosnou myšlienkou súčasných kultúrnych podujatí býva odkazovanie či symbolické nadväzovanie na tradičné kalendárne zvyky známe z územia Slovenska z predchádzajúcich storočí.

9 Vlastný výskum 2013.

Napríklad deň Kataríny, 25. november, ukončoval obdobie zábav pred kresťanskými cirkvami nariadeným adventným pôstom a otváral sled tzv. stridžích dní, ktoré trvajú do dňa Tomáša (21. decembra). Na sídlisku Petržalka v Bratislave je dnes Katarínska zábava, organizovaná klubmi dôchodcov, prvou zo série predvianočných akcií, ktoré mestská časť každoročne pripravuje pre svojich obyvateľov pod spoločným názvom Predvianočná Petržalka (Mikulíková 2011:18). V roku 2010 sa tu pod názvom Stridžie dni konalo osvetové pásmo pre deti základných škôl. Priblížením zvykov spájaných s dňami Kataríny, Ondreja, Barbory, Mikuláša, Lucie a Tomáša vysvetľovalo podstatu tradičných predstáv a snahy ľudí zabezpečiť si za pomoci mágie ochranu pred negatívnymi silami v období pred zimným slnovratom. Nielen divákom, ale aj obyvateľom sídliska, ktorí sa podujatí nezúčastnia, sa informácie o ich uskutočnení a obsahu dostávajú do povedomia prostredníctvom miestnych novín. Osobitné kultúrne programy sa uskutočňujú pre seniorov a ľudí v sociálnych a zdravotníckych zariadeniach. Účinkujú v nich umelecké skupiny a po kultúrnom programe nasleduje posedenie pri vianočnej kapustnici.

V materských a základných školách je predvianočný čas okrem výzdoby budov a okien spojený s prípravou kultúrnych programov – vianočných besiedok a akadémií, ktorými sa deti prezentujú rodičom v rôznych vystúpeniach. Besiedky v škôlkach sú zamerané najmä na krátke scénky s koledovaním, vinšovaním a vianočnými pesničkami. Školské akadémie prezentujú hlavne výsledky celoročne deťmi navštevovaných umeleckých krúžkov, a tak nie je zriedkavosťou uvidieť vystúpenie brušných tanečníc, kúzelníkov alebo break dance. Tanečné bloky dopĺňajú scénky, kde sa uplatňuje kreativita učiteľov a detí. Ak je škola zameraná na cudzí jazyk, obohacujú programy prednesom v študovanom jazyku. Vianočné obdobie sa odráža aj v prácach žiakov na pracovnom vyučovaní a výtvarnej výchove a výsledky sú spravidla využité na výzdobu interiéru školy.

Na hlavných námestiach v mestách sú počas adventu inštalované pódiá, na ktorých v podvečer účinkujú umelecké skupiny a dotvárajú predvianočnú atmosféru návštevníkom vianočných trhov.

Dobročinnosť

Predvianočné obdobie je tradične obdobím charitatívnych akcií konaných s cieľom obdarovať sociálne slabších. Ich nosnou rovinou je zvýšená citlivosť verejnosti spätá so sviatočnou atmosférou, ňou pripomínaná a vyvolávaná súdržnosť ľudí a ochota pomáhať. Počas obdobia socializmu dobročinné aktivity na Slovensku ako fenomén takmer zanikli, pretože komunistická ideológia existenciu chudobných nepripúšťala, po roku 1989 sa zbierky a benefičné akcie známe v prvej polovici 20. storočia obnovili. Dary majú rozmanitú podobu – od finančných cez materiálne (oblečenie, hračky, elektronika a pod.) a jedlo, až po darovanie

krvi, ktoré však neslúži sociálne odkázaným, ale chorým. Obdarováva sa zo zbierok širokej verejnosti, zo sponzorských darov, ktoré zároveň slúžia na propagáciu firiem, ale aj z benefičných podujatí, ktoré i samotné môžu byť darom. Rôznorodosť podujatí možno ilustrovať na celoslovenských podujatiach a na niekoľkých ukážkach aktivít z bratislavskej Petržalky, ktoré sa zintenzívňujú práve v predvianočnom období. K najznámejším celoslovenským zbierkam určeným pre deti patria podujatia Úsmev ako dar a Hodina deťom. Aj keď ide o nepretržité celoročné zbierky, aktivizujú sa a verejnosti sa pripomínajú hlavne počas vianočného obdobia.

Vianočný charitatívny koncert Úsmev ako dar má počiatky v období socializmu. Pri jeho vzniku v roku 1982 stála vtedajšia Slovenská televízia a v socialistickom Československu bol dlho jediným podujatím svojho druhu. Ľudia, ktorí ho pripravovali, založili po páde komunistického režimu občianske združenie Spoločnosť priateľov detských domovov Úsmev ako dar (v súčasnosti Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar), ktoré až do roku 2002 sídlilo v priestoroch Slovenskej televízie. Práve vďaka dlhodobej spolupráci a mediálnej podpore verejnoprávnej televízie získala inštitúcia i jej hlavné podujatie širokú popularitu. Zameriava sa na zlepšenie podmienok detí žijúcich v detských domovoch, ale aj na zmenu systému starostlivosti v týchto zariadeniach.[10] Každoročne sa koncertu zúčastňuje viac ako 900 detí z detských domovov z celého Slovenska. Pre deti aj pre ostatných divákov vystupujú na ňom nielen známi umelci, herci, speváci a moderátori zo Slovenska a Čiech, ale aj samotné deti z detských domovov. Koncert sa koná v období adventu a počas jeho priameho televízneho prenosu môžu darcovia prispievať na stanovený bankový účet.

Hodina deťom je celoročná verejná finančná zbierka organizovaná od roku 1999 Nadáciou pre deti Slovenska. Je jednou z foriem podpory projektov zameraných na rozvoj osobnosti a tvorivosti u detí, na rozvíjanie ich individuálneho potenciálu v závislosti od ich zdravotného stavu, talentu či hendikepu, na skvalitňovanie školského prostredia, budovanie komunít i bezpečného prostredia pre deti, ale aj na intervenčné projekty, ktorých cieľom je riešiť problémové situácie detí. Prebieha formou klipov v televíziách, v ktorých známe osobnosti a populárni umelci vyzývajú ľudí, aby na určený bankový účet darovali deťom priemernú mzdu za jednu odpracovanú hodinu. S príspevkami na účet Hodiny deťom súvisí rad benefičných podujatí, okrem koncertov napríklad i predaj vianočných medovníkov či drobných darčekových predmetov.[11]

[10] Pozri História.

[11] V roku 2013 bolo po prvýkrát možné podporiť verejnú zbierku Hodina deťom aj v uliciach miest a obcí Slovenska až počas troch dní, od 13. do 15. novembra 2013. Zapojilo sa do nej 1895 dobrovoľníkov. Za 15 rokov Hodina deťom rozdelila 4,5 mil. €. (Viac pozri Emília Vášáryová je prvou laureátkou Siene slávy Fóra donorov.)

Príkladmi dobročinných aktivít lokálneho charakteru spojených s Vianocami sú viaceré podujatia mestskej štvrte Petržalka v Bratislave. Organizované sú lokálnou samosprávou, občianskymi združeniami alebo cirkvou a podporené z verejných prostriedkov, zbierkami občanov alebo sponzorskými darmi súkromného sektora. Ich existencia je reakciou lokálnych komunít na aktuálne sociálne situácie v podmienkach života mestského sídliska. Z hľadiska sledovania funkcií, aké plnia Vianoce v súčasnosti, naznačujú tieto príklady, že viaceré všeobecne vnímané symbolické súvislosti sviatku sú i bázou rozličných prejavov konkrétnej a bezprostrednej občianskej participácie.

Podujatie nazvané Daruj hračku kamarátovi organizuje od roku 1995 Mestský úrad Petržalka (ďalej MÚ) spolu s Petržalskými novinami. Cieľom je obdarovať deti zo sociálne slabších rodín hračkami, z ktorých už iné deti vyrástli a stali sa v domácnostiach nepotrebnými. Zoznam darcov sa zverejňuje prostredníctvom miestnych novín, ktoré celé podujatie aj propagujú. V prvom roku sa vyzbieralo asi 100 hračiek. Pracovníčky redakcie novín ich rozniesli osobne do rodín, na ktoré dostali kontakt zo sociálneho oddelenia MÚ. Druhý rok bol výsledok zbierky už taký objemný, že sa redakcia dohodla s úradom, aby hračky rozdal Mikuláš a vytypované deti boli špeciálne pozvané. V posledných rokoch sa počty hračiek približovali k ôsmim tisícom. Pre petržalské deti vrcholí projekt Daruj hračku kamarátovi osobnou pozvánkou na stretnutie s Mikulášom. Zoznam zostavuje sociálne oddelenie MÚ podľa toho, kto sa hlásil o prostriedky v hmotnej núdzi počas roka. Napríklad v roku 2010 bolo pozvaných asi 250 detí, ktoré s rodičmi prišli do Domu kultúry Zrkadlový háj. Tu bol pre nich pripravený kultúrny program a hračky roztriedené na darčeky pre chlapcov a pre dievčatá. Časť vyzbieraných hračiek venuje MÚ detským domovom alebo iným sociálnym zariadeniam aj mimo Petržalky (Mikulíková 2011: 27). Na ľudí bez domova a drogovo závislých s akcentom na mládež je v bratislavskej Petržalke zamerané Občianske združenie Križovatka 24h. Do priestorov Domu kultúry Lúky na Vígľašskej ulici pozvali ľudí, ktorým sa združenie venuje počas svojej terénnej praxe. Vstupné bolo dobrovoľné a pre klientov zadarmo. Prišlo asi 30 hostí. Dostali darčeky v taškách, ponúkli ich vianočným nealkoholickým punčom, podával sa kotlíkový guláš s chlebom, napečené koláče a pagáče. Spoločne sa zdobil vianočný stromček. Písali sa pohľadnice, ktoré združenie na svoje náklady zaslalo poštou. Klienti mali možnosť na účet združenia si zatelefonovať. Dôležitá bola spolupatričnosť vyjadrená akciou, dávajúca pocítiť ľuďom bez domova, že spoluobčania na nich nezabúdajú. Od roku 2008 organizuje MÚ na Štedrý deň podujatie Vianoce pre všetkých. Pred obchodným centrom Tesco ponúkajú od 9. do 11. hodiny ľuďom bez domova, ale aj všetkým okoloidúcim a nakupujúcim vianočnú kapustnicu, koláče a teplý čaj. V tomto prípade nie je pomoc bezdomovcom poskytnutá ako osobitnej skupine sociálne vylúčených ľudí, ale vianočného pohostenia sa zúčastňuje in-

tegrovanou formou.[12] Občianske združenie Lepší svet usporadúva pre zdravotne postihnutých a znevýhodnených ľudí benefičnú aukciu umeleckých diel a predmetov. Výťažok je určený na aktivity zariadenia, rekonštrukciu záhrady, rehabilitačné zariadenia, programy do počítačov, výtvarné pomôcky a i. (Mikulíková 2011: 31). V spolupráci s Národnou transfúznou službou sa v Petržalke organizuje od roku 2007 podujatie Mikulášska kvapka krvi. Žiaci všetkých petržalských škôl pozývajú svojich rodičov na základné školy alebo do priestorov MÚ, aby prišli darovať krv. Každý darca dostáva mikulášsky darček. Je to prvá akcia, ktorej sa zúčastňuje petržalský Mikuláš (Mikulíková 2011: 25). V petržalskom Kostole Svätej rodiny sa každoročne koná adventný benefičný koncert. V roku 2010 prebral záštitu nad podujatím primátor Bratislavy Milan Ftáčnik. Finančná zbierka bola v tom roku určená socializačnému centru Impulz, ktoré je zamerané na mentálne postihnutých občanov (Mikulíková 2011). Pre chudobných organizujú petržalské farnosti predvianočné zbierky šatstva, napríklad v Kostole Svätej rodiny je už tradičnou akciou burza šatstva, ktorou si najmä rodiny s deťmi navzájom pomáhajú. Šaty, ktoré ostanú, odovzdávajú bezdomovcom (Mikulíková 2011: 23). MÚ Petržalka organizuje Predvianočné posedenie seniorov. Do sviatočne vyzdobenej jedálne seniorského domova pozvú asi 250 dôchodcov organizovaných v kluboch dôchodcov. Stretnutia s nimi sa zúčastňuje starosta a poslanci miestneho zastupiteľstva, súčasťou podujatia je kultúrny program. Dary v podobe elektroniky odovzdávajú sponzori alebo zriaďovatelia najmä do sociálnych, vzdelávacích a zdravotníckych zariadení pre seniorov (napr. v roku 2010 darovali do každého klubu dôchodcov elektrické masážne vankúše) (Mikulíková 2011: 27).

Špecifickou peňažnou zbierkou nadlokálneho charakteru, známou v mnohých mestách a dedinách súčasného Slovenska, je podujatie Dobrá novina. Nadväzuje na tradičné vianočné obchôdzky s vinšovaním a jeho výťažok slúži katolíckym misiám v krajinách tretieho sveta. Koledovanie pod týmto názvom sa na Slovensku rozšírilo v roku 1995, v období, keď rímskokatolícka cirkev začala rozvíjať svoje aktivity smerom k širšej verejnosti. Vzorom sa stala rakúska Trojkráľová akcia (Dreikönigsaktion), ktorá je aj hlavným projektovým partnerom Dobrej noviny. V rámci Slovenska ju organizuje Hnutie kresťanských spoločenstiev detí, nazývané eRko.[13] Projektovými partnermi sú katolícke farnosti na Slovensku, misijné a rehoľné spoločenstvá, mimovládne organizácie, Pápežské misijné diela a i. Ide o charitatívnu činnosť v zmysle deti deťom s mottom Podajme ruku deťom. Výťažok je určený vybraným diecézam a farnostiam v Afrike (v Keni, južnom Sudáne, Etiópii či Ugande), ktorých misijná práca sa orientuje na pomoc deťom žijúcim na ulici, trpiacim nedostatkom vody, sirotám po rodičoch chorých na AIDS a pod.[14] V priebehu decembra si deti zapojené do Dobrej noviny pod dohľadom vyškolených aktivistov vo farnostiach nacvičia kolednícky program. Od Štedrého večera do Troch kráľov obchádzajú rodiny farníkov, prípadne, tie, ktoré sa vopred nahlásili, s pásmom pesničiek, básničiek a kolied.[15] Sú oblečené v tradičných odevoch. Vinšujú v sprievode dospelej osoby, ktorá ich môže sprevádzať aj hrou na hudobnom nástroji. Napríklad v bratislavskej mestskej časti Petržalka sa na farách vyhotovuje zoznam rodín, ktoré majú záujem, aby ich navštívili koledníci so svojím sviatočným vinšovaním doma. „Koledníci sa organizujú do malých skupiniek asi 5 detí a v sprievode dospelej osoby chodia za ľuďmi, ktorí čakajú na ich vinšovanie. Záleží od kostola, v ktorý deň sa chodí koledovať, ale vyhradený je na to čas od poludnia do večera. Za svoj program deti dostávajú dobrovoľný príspevok, ktorý si však nenechávajú, ale je odovzdaný na pomoc ľuďom v Afrike. Po obchôdzkach v nedeľu majú pred svätou omšou koledníci vystúpenie v kostole, aby sa ešte raz poďakovali všetkým za príspevky a podporu." (Mikulíková 2011: 32). O tom, že akcia nie je rovnako známa a rozšírená všade na Slovensku, svedčí zistenie, že napríklad v severoslovenskej obci Liptovská Teplička je Dobrá novina novým prvkom, funguje tu zatiaľ len dva roky.[16]

Koledníci Dobrej noviny ojedinele navštevujú aj inštitúcie, pravidelne však navštívia prezidenta republiky.[17] V roku 2011 bolo do projektu zapojených asi 26 000 detí v mestách a dedinách na celom Slovensku. Akciu vtedy podporila Železničná spoločnosť Slovensko a Železnice Slovenskej republiky a koledníkov bolo možné počas vianočných sviatkov stretnúť i v IC vlakoch.[18] V roku 2013 prebehol už 19. ročník Dobrej noviny a prihlásilo sa do nej vyše 800 slovenských lokalít.[19]

Do akej miery sú na Slovensku prejavy spolupatričnosti a ochota pomáhať rozšírenými reprezentáciami Vianoc, ukazuje fakt, že sa s odkazmi na tento sviatok darí úspešne organizovať dobročinnosť aj v iných obdobiach roka. Príkladom môže byť podujatie Vianoce v lete, organi-

12 Pozri Ochutnajte Vianoce pre všetkých.

13 Podrobne o histórii akcie pozri Začiatky Dobrej noviny.

14 Pozri Ocenenia pre eRko.

15 Prostredníctvom skupín koledujúcich detí sa síce nadväzuje na miestne kolednícke tradície, nácvik kolied je však centrálne organizovaný. Animátori, ktorí s deťmi nacvičujú, sú školení a majú k dispozícii metodické materiály, preto je to tiež cesta inovácií, ktoré môžu unifikovať alebo prekryť lokálne tradičné formy vinšov.

16 Koledovať chodia aj betlehemci z detského folklórneho súboru a tradične aj miestni Rómovia. Z vlastného výskumu 2013.

17 Pozri Koledníci Dobrej noviny v Prezidentskom paláci.

18 Pozri Koledníkov Dobrej noviny počas Vianoc stretnete aj vo vlakoch.

19 Dobrá novina ako charitatívne podujatie získala viaceré ocenenia. V roku 1999 napríklad cenu Srdce na dlani v kategórii dobrovoľný čin roka, ktoré udeľuje SAIA-SCTS pod záštitou prezidenta SR, v roku 2004 Cenu Človeka v ohrození za pomoc krízovým oblastiam sveta a v roku 2005 Cenu detského úsmevu z rúk Spoločnosti priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar. Pozri Ocenenia pre eRko.

zované dobrovoľníkmi v Bratislave v júli 2012 a 2013, v rámci ktorého sa uskutočnili charitatívne zbierky prostredníctvom benefičných programov v centre mesta.[20]

Šport

K vianočnému obdobiu patrí tiež usporadúvanie športových podujatí a turnajov. Organizujú sa na rôznych úrovniach, v dedinách a mestách, školách, cirkevných spoločenstvách, občianskych združeniach. Dostávajú špeciálne prívlastky – vianočné, mikulášske, novoročné, ktoré ich odlišujú od podobných, konaných inokedy v priebehu roka. Podujatia zachytené v Bratislave dokumentujú, že ľudia, ktorí športujú celý rok, majú jednak snahu spojiť so športom i sviatočné dni, jednak týmto spojením preniesť do celoročnej činnosti náladu sviatku.

Počas adventu sa konajú rôzne športové turnaje a súťaže. Napríklad v Petržalke základné a stredné školy každoročne organizujú turnaje vo florbale, futbale či futsale, stolnom tenise alebo stolnom futbale. Každú adventnú nedeľu sa športové turnaje organizujú aj v Stredisku saleziánov Don Bosca. Zúčastňujú sa ich deti a školská mládež. V rámci podujatia Petržalské Vianoce bola v roku 2011 ponúknutá deťom možnosť ísť si zahrať stolný tenis do Domu kultúry Lúky v období od 27. decembra do Silvestra a spestriť si tak program školských prázdnin (Mikulíková 2011: 34). Jedno z bratislavských fitnes centier, Family fit line, ktoré je súčasťou nákupného strediska, usporiadalo v roku 2012 aerobikový Mikulášsky maratón, počas ktorého jedno cvičenie namiesto obvyklých 60 minút trvalo dve hodiny. Toto fitnes centrum má rodinnú atmosféru, kde sa pravidelne stretávajú skoro tí istí ľudia a podobné maratóny organizujú aj tesne pred Vianocami.[21]

Združenie otužilcov Ľadové medvede každoročne oslávi prelom rokov formou otužovania. Jeho členovia neprestávajú so športom ani počas Vianoc, keď veľa ľudí trávi čas pri jedle a televízii. Zároveň sa majú príležitosť stretnúť so svojimi priateľmi a stráviť spolu časť vianočného času. Stalo sa už tradíciou, že sa bratislavské Ľadové medvede kúpu v petržalskom jazere 24. decembra doobeda. Ich vianočný program podujatí obsahuje už vyše desaťročie plávanie počas adventu, Štedrého dňa, druhého sviatku vianočného a trojkráľového sviatku. Podujatia spestrujú nosením santaklausovských čiapok či plávajúcim polystyrénom s ozdobeným vianočným stromčekom. V tomto období prijímajú medzi seba aj nováčikov.[22]

Hoci sa cez Vianoce organizujú bežecké podujatia aj v iných slovenských mestách a dedinách, ako mesto mnohých bežeckých súťaží je známa Bratislava. Jednou z najpopulárnejších aj najstarších, konaných vo vianočnom období,[23] je Silvestrovský beh cez bratislavské mosty, ktorý začína na petržalskej strane pri Prístavnom moste. V roku 2013 sa uskutočnil už jeho 25. ročník. Zúčastňuje sa ho okolo 1500 rekreačných bežcov bez obmedzenia veku.[24]

Mikuláš

Deň Mikuláša – 6. december je vďaka spojeniu s viacerými tradičnými obyčajami i v súčasnosti významným termínom začiatku vianočného obdobia a odštartovania s Vianocami priamo súvisiacich aktivít. Ku dňu Mikuláša sa na Slovensku tradične viažu maskované mikulášske obchôdzky i zvyk obdarovať sladkosťami deti. Tie si v predvečer uložia na okenné parapety vyčistené čižmy alebo veľkú mikulášsku ponožku, aby im Mikuláš v noci cez okno nadelil darčeky. S týmto dátumom sa často spája i otvorenie vianočných trhov na námestiach miest, začiatok verejných kultúrnych, charitatívnych a športových podujatí, ale i večierkov, posedení a stretnutí priateľov a spolupracovníkov. Ich názov býva síce mikulášsky, termín konania však nemusí byť presne 6. decembra. Spoločným prvkom je stretávanie sa a obdarovávanie, dary však nemajú iba hmotnú podobu, predstavuje ich napríklad aj vinšovanie, rozsvietenie vianočnej výzdoby a pod.

Skupinové stretnutia detí s Mikulášom, anjelom a čertom, ktorých cieľom je zábava a obdarovanie detí, sa organizujú dvoma spôsobmi. Pri prvom prichádzajú pozvané deti za Mikulášom na pripravené podujatie a na určené miesto, napríklad námestie. Druhým je príchod Mikuláša za deťmi do inštitúcií zameraných na deti – do materských škôl, detských domovov, detských oddelení v nemocniciach a pod., alebo priamo do domácností. Kým prvý variant je charakteristický pre verejné prostredie miest, druhý variant je adresný a realizuje sa v menších spoločenstvách – v inštitúciách, v susedských komunitách, v skupine rodín a pod. Ide o podujatie, s organizáciou ktorého sú dospelí aktéri vopred oboznámení, prekvapenia sú určené deťom.

Verejné stretnutia detí s Mikulášom organizujú mestá a mestské inštitúcie (napr. ZOO), obchodné centrá, športoviská (napríklad prichádza na ľadové plochy). Mikuláš niekde robí aj symbolický začiatok

---

20 Pozri Vianoce v lete. Buďme štedrí nielen v decembri.

21 „Je dobrá atmosféra, je dôvod, ľudia ešte nie sú stresovaní Vianocami, a prinesie sa napečené. Na Mikulášskom maratóne je najväčšia účasť, viete, na Valentína sme si už tak spolu neposedeli, tiež ho neuznávajú všetci, a už nie je taká atmosféra. Na Vianočnom maratóne je málo ľudí, lebo už chystajú a upratujú doma. Ale nie je to vždy pravidlo, že sa to uskutoční. To sa dohodneme vždy, tí skalní, že ktorý deň nám vyhovuje a koľko by nás prišlo, ak by to bolo málo, tak sa to nespraví.“ (Mikulíková 2011: 22)

22 Pozri Celoročný kalendár otužileckých a ďalekoplaveckých podujatí v sezóne 2013/2014.

23 V roku 2013 sa napríklad uskutočnila bežecká Mikulášska súťaž štvorčlenných družstiev už 1. decembra. Pozri Bratislava marathon.

24 Pozri Na začiatku bolo sedem statočných. Dnes bežali cez mosty davy.

Vianoc zapálením svetiel na verejnom vianočnom strome, ako je to v súčasnosti napríklad v obciach Rajeckej doliny, v Liptovskej Tepličke, na sídlisku Petržalka v Bratislave i v samotnom centre Bratislavy. Súčasťou týchto podujatí býva dramatizovaný príchod postavy Mikuláša alebo aj mikulášsky sprievod. Podoba, v akej bol zaznamenaný napríklad v bratislavskej Petržalke v roku 2011, mala tradičné prvky prelínajúce sa s prvkami karnevalovými, reprezentatívnymi a komunikačnými. Významnú rolu v ňom zohrala nielen maskovaná postava Mikuláša, ale i starosta mestskej časti: „Najväčšej popularite sa teší Mikulášska paráda. Organizuje sa vždy 6. decembra. Začína sa pred Mestským úradom Petržalka, kde sa pri fontáne v parčíku zdraví ľuďom starosta spolu s Mikulášom, anjelom a čertom. Mikuláš rozdáva prítomným deťom drobné sladkosti. Je pristavený koč, ktorý ťahajú dva kone. Starosta sa lúči s prítomnými a Mikuláš s anjelom a čertom nastupujú do koča. Koč sa v sprievode mažoretiek a hlasnej hudby vydáva do ulíc Petržalky. Kolónu sprevádza policajné vozidlo, aby neprišlo ku kolízii. Deti kývajú Mikulášovi, okoloidúci sa zastavujú, ľudia sa pozerajú z okien. Mikulášska paráda vyvrcholí pred Domom kultúry Zrkadlový háj, kde Mikuláš slávnostne zasvieti oficiálny vianočný strom Petržalky za účasti občanov a starosta pozve prítomných na punč. Spolu s vianočným stromom sa rozsvieti aj pouličná výzdoba celého sídliska. To však ešte nie je koniec poslania petržalského Mikuláša. Jeho úloha sa končí až niekedy v polovici decembra. Dovtedy robí radosť svojou prítomnosťou na rôznych miestach – škôlky, školy, materské centrá, nemocnica, kultúrne a sociálne zariadenia a dokonca je prepožičiavaný aj do iných mestských častí.“ (Mikulíková 2011: 26) Na to, že predstavitelia lokálnej samosprávy organizovaniu podujatia a zabezpečeniu jeho úspešnosti pripisujú význam, poukazuje skutočnosť, že postavu Mikuláša vytvára už viac než pätnásť rokov pracovník Mestského úradu v Petržalke, ktorý si pre túto úlohu pestuje bradu. V roku 1998 mu bolo udelené ocenenie Osobnosť Petržalky za rôzne aktivity v prospech občanov.[25]

V mestskom prostredí sa prostredníctvom komerčných agentúr šíri ako nový prvok fotografovanie s Mikulášom. Na vopred zverejnených miestach (v obchodných centrách a pod.) môžu dať rodičia odfotiť deti s postavami Mikuláša, čerta a Snehulienky, ktorí sú spolu s fotografom pripravení len na tento účel v osobitne naaranžovanom prostredí. Fotografujú sa aj celé rodiny.[26]

Na vidieku býva sprievod Mikuláša s čertom a anjelom kombináciou obchôdzok po domácnostiach a návštevou vybraných inštitúcií a verejných miest – materskej školy, základnej školy, spoločenského domu, amfiteátra a námestíčka s vianočným stromčekom. V obci Liptovská Teplička sa od 90. rokov 20. storočia maskované postavy Mikuláša a anjelov

[25] Pozri Petržalský Mikuláš dostal darček od mesta.

[26] Pozri Fotenie s Mikulášom, Aupark BA.

zúčastňujú omše. Čerti (zvyčajne prezlečení mládenci) do kostola nejdú, ale strašia deti vychádzajúce z kostola. Na večernej omši farár rozdáva deťom sladkosti a prihovára sa im v kázni. Po omši sa Mikuláš na koči so sprievodom anjelov, čertov a detí presúva k miestnemu zdravotnému stredisku, kde po rozsvietení žiaroviek na stromčeku rozdáva deťom darčeky (ak ich nerozdal už v kostole). Niekedy sa odovzdávanie balíčkov odohráva popoludní v tunajšom Spoločenskom dome. Darčeky pre deti v škole aj v domácnostiach pripravujú rodičia.[27]

Obdobie medzi Mikulášom a Vianocami je aj termínom organizovania posedení spolupracovníkov, na ktorých sa v predvianočnej atmosfére utužujú priateľské vzťahy, stručne sa bilancuje alebo symbolicky slávnostne ukončuje uplynulý rok. Tradícia vianočných večierkov bola na Slovensku živá už aj v období socializmu, pred rokom 1989. Stretnutia zamestnancov a spolupracovníkov sa označovali ako posedenie pod jedličkou či pri samovare alebo ako večery pracovnej slávy, pre deti zamestnancov to bolo vítanie Deda Mráza a Snehulienky.

Prax vzájomného predvianočného stretávania ľudí ako členov pracovných kolektívov je bežná i dnes. Na zamestnanecké posedenia sú prizývaní aj kolegovia na dôchodku, niekde sa nostalgicky stretávajú aj bývalí pracovníci zaniknutých podnikov a pracovných kolektívov. Ako ukazujú etnografické pozorovania, kým vo verejných a štátnych organizáciách či menších podnikoch sa podoba mikulášskych či vianočných posedení zásadnejšie nemení, bohatšie súkromné firmy robia z vianočných večierkov pre zamestnancov zábavy, ktoré majú funkciu teambuildingu a sú bežnou súčasťou internej firemnej komunikácie. Zamestnanecké večierky majú prispieť k budovaniu dobrých vzťahov na pracovisku, vzťahy sa však takto budujú aj smerom k obchodným partnerom a klientom. Priebeh a nákladnosť podujatí má byť odrazom úspešnosti firiem, preto v súčasnosti niektoré z nich zveria ich organizáciu agentúram poskytujúcim kompletný servis vrátane obsahovej náplne. Tá sa neraz od tematiky Vianoc dosť odchyľuje – na niektorých večierkoch sa robia súťaže a hry pripomínajúce názvami skôr karneval: Hollywoodska noc, Karibská noc, Pirátska párty. Niekedy sú stretnutia spojené s návštevou divadla či koncertom, potom nasleduje catering, čiže občerstvenie formou švédskych stolov, rautov, teplých a studených bufetov a spoločenská časť.[28] Pracovníci bývajú na týchto večierkoch často svojimi zamestnávateľmi obdarení aj finančnými odmenami alebo darčekovými predmetmi. Firmy v niektorých prípadoch pripravujú darčeky na báze prepojenia svojich kultúrnych a podnikateľských projektov, prípadne ako symbolický výraz

[27] Vlastný výskum 2013.

[28] Firemný večierok pre zamestnancov, v rámci ktorého dostanú pohostenie, darček a pozrú si kultúrny program, stál napríklad v roku 2010 asi 50 € na osobu. Pre klientov a obchodných partnerov organizujú firmy aj podstatne drahšie stretnutia. Pozri Čas vianočných večierkov.

nadväznosti ich podnikania na lokálnu identitu a miestne tradície spájané s Vianocami, ktorých aktualizácia má umocniť vianočnú atmosféru.[29]

Nákladné firemné večierky sa začali na Slovensku udomácňovať začiatkom 21. storočia po privatizácii majetku poštátneného komunistickým režimom a s príchodom bohatých nadnárodných spoločností. Čiastočne ich v posledných niekoľkých rokoch utlmila hospodárska kríza. Pre agentúry organizujúce tieto podujatia je v každom prípade predvianočné obdobie považované za najlepší „party time".[30]

Na lokálnej úrovni sa organizujú Mikulášske posedenia pre pozvaných starších miestnych obyvateľov. Organizujú ich kluby dôchodcov, zariadenia pre seniorov alebo miestne úrady. Súčasťou posedení je obvykle krátky kultúrny program a spoločná večera – kapustnica a sladkosti, hostia sú obdarovaní symbolickým darčekom, prípadne peňažnou poukážkou.[31]

Výzdoba

Vianočná výzdoba je neodmysliteľným atribútom Vianoc vo verejných aj súkromných priestoroch. Jej základnými prvkami sú čerstvá zeleň (ihličnany, imelo, vždyzelené listnaté dreviny) a svietiace dekorácie – elektrické svetlá, reťaze a ozdoby, voskové sviece a kahance, vianočne tematizované ozdoby zo skla, plastu alebo suchých prírodných materiálov, reťaze z rôznych materiálov. V domácnostiach sú tieto prvky doplnené aranžovaním vianočného stola (obrusy a obrúsky, svietniky) a výzdobou okien, vstupných dverí či balkónov (nálepky na okná, figúrka Santa Klausa lezúceho s darčekmi do bytu a pod.), ktoré tvoria predel medzi súkromným a verejným prostredím. V posledných rokoch sa rozšírilo aj osvetľovanie živých stromov vysadených v predzáhradkách

[29] Príkladom firemného darčeka, ktorý slúži nielen ako pozornosť počas večierkov, ale má zároveň aj charakter vianočného pozdravu, je CD nosič z roku 2012 s názvom Už vyšla hviezda, ktorým sa prezentuje firma Tekmar. Jej obsahom je vianočná omša zo slovenskej obce Maňa. Majiteľ firmy zdedil po svojom otcovi, miestnom učiteľovi, materiál, ktorého súčasťou bol záznam vianočnej bohoslužby spievanej po dlhé desaťročia v kostole vo Veľkej Mani. Materiál hudobne profesionálne spracoval Štefan Molota a s kvalitnými interpretmi bol štúdiovo nahraný. Sprievodný text začína venovaním: „Venované občanom Mane, všetkým pamätníkom pôsobenia pána riaditeľa Jozefa Nitraya, všetkým priaznivcom tradícií a ľudovej hudby, a najmä tým, ktorí si v čase Vianoc ctia príchod Mesiáša a Pána." Na poslednej strane je symbol stromčeka s textom: „Ctíme si tradície a zvyky Slovenska". Pozri Už vyšla hviezda. Tekmar Slovensko.

[30] Pozri Čas vianočných večierkov.

[31] Vlastný výskum 2013.

domov.[32] Ďalšou formou výzdoby sú betlehemy, ktorým venujem pozornosť v podkapitole Vianočné dni pracovného pokoja.

V mestskom aj vidieckom prostredí je v posledných desaťročiach vianočnej výzdobe verejných priestorov venovaná pozornosť zo strany mestských a obecných samospráv. Je súčasťou ich rozpočtov a inovuje sa podľa možností a trendov. Jej zanedbanie sa chápe ako signál nezáujmu samosprávy o občanov, neschopnosti ľudí na dôležitých pozíciách, zlého hospodárenia či nerešpektovania hodnôt, ktoré Vianoce obsahujú. Osobitná pozornosť je venovaná vianočnej svetelnej výzdobe významných budov (v Bratislave napríklad prezidentského paláca), priestorov pred miestnymi úradmi samospráv a hlavným uliciam, neobchádza však ani taký globalizovaný priestor, akým sú letiská.[33] Svetelnú výzdobu, na ktorej často participujú sponzori, dotvárajú výklady obchodov, výzdoba obchodných centier i námety na veľkoplošných plagátoch. Hoci billboardy sú predovšetkým produktom reklamných agentúr využívajúcich symboliku sviatku na stvárnenie komerčných ponúk, vyskytujú sa počas vianočného obdobia aj billboardy apelujúce na celospoločenské problémy.[34]

Pevnou súčasťou škály prvkov sprevádzajúcich a signalizujúcich vianočné obdobie je tiež vianočný strom na verejnom priestranstve. V mestách sa centrálne verejné vianočné stromy stavali a zdobili už od počiatku 20. storočia. Okolo nich sa odohrávalo spoločenské predvianočné dianie: „Verejný strom, stred vianočnej oslavy vonku na námestí k sebe viaže ľudí z jedného miesta. Strom pre všetkých obsahuje silný sociálny motív, pomáha zabudnúť na chvíľu na nedokonalosť spoločnosti, symbolizuje pomoc a spolupatričnosť, ktoré patria k myšlienke Vianoc" (Večerková – Frolcová 2010: 275).

Etnologické pozorovania[35] ukazujú, že na určitých miestach sú v súčasnosti vianočné stromy lokálnou verejnosťou natoľko očakávané, že je priam nemysliteľné, aby tradícia ich stavania bola prerušená. Zároveň však vznikajú aj nové miesta, na ktorých sa inštalujú, čím podčiarkujú sociálnu významnosť daného priestoru. Na námestiach Slovenska sa

[32] Pri výskume v dedinách regiónu Rajeckej doliny sa potvrdilo, že takéto formy osvetlenia sú uplatňované vo vyššej príjmovej skupine. Majitelia vyzdobených stromov nielenže viac do výzdoby investujú, ale považujú to aj za zvýraznenie svojho statusu. V ostatných prípadoch sa osvetlenie vianočného stromčeka v exteriéri realizovalo v prípade, že mali v domácnosti viac sád klasických vianočných elektrických žiaroviek, alebo boli schopní vyrobiť si ich svojpomocne (Veselá 2004: 66).

[33] Bratislavská mestská časť Petržalka každoročne vyzdobuje aj hlavné cestné komunikácie sídliska.

[34] Napríklad v roku 2013 bol takýmto príkladom billboard občianskeho združenia Ligy otcov. Formou listu adresovaného Ježiškovi je vyjadrené prianie dieťaťa, aký darček chce pod stromček: „Milý Ježiško, na Vianoce by som si prial byť aj so svojím tatinom, lyže […]". Text reaguje na potrebu zmeniť aktuálne praktiky v porozvodovej starostlivosti, v dôsledku ktorých strácajú niektorí otcovia kontakt s dieťaťom. Billboard sponzorovali súkromné firmy a v záplave komerčných veľkoplošných plagátov bol ojedinelý. Pozri Vianočné billboardy Ligy otcov.

[35] Vlastný výskum 2013.

v súčasnosti stromy inštalujú už od polovice novembra, pretože okolo nich sa spravidla sústreďujú aj stánky vianočných trhov. Rozsvecujú sa však až na Mikuláša alebo v jeho predvečer – 5. decembra. V súčasnosti sú na verejných priestranstvách aj viaceré vianočné stromy, napríklad v Bratislave má okrem celomestského stromu svoj vianočný strom každá mestská časť, vyzdobené stromčeky sú pri niektorých kostoloch a ich umelé imitácie sú v areáli nákupných centier.[36]

Výnimočným podujatím súvisiacim s vianočným stromom bolo v roku 1994 darovanie smreku slovenskou obcou Zázrivá na sviatočnú výzdobu Námestia svätého Petra do Ríma. Tradíciu stavania vianočného stromu na tomto vatikánskom námestí zaviedol v roku 1982 pápež Ján Pavol II. Slovensko bolo vybrané pre jeho dodanie ako novovzniknutá krajina. Obyvatelia Zázrivej sa so stromom rituálne rozlúčili a 17. decembra 1994 bol v Ríme odovzdaný do užívania za prítomnosti reprezentantov najvyšších štátnych a cirkevných orgánov Slovenskej republiky. Okrem 130-ročného smreku Slováci do Vatikánu dopravili ďalších 40 malých stromčekov a firma z Liptovského Hrádku zaslala 3 lipky na zasadenie – jedna z nich pripomína túto udalosť vo Vatikánskych záhradách.[37]

Vianočné stromčeky v domácnostiach si na Slovensku udržiavajú všeobecnú obľúbenosť a vyzdobujú sa aj na víkendových chatách a chalupách, kde zvyknú tráviť ich majitelia časť sviatkov. Podľa výskumom zachytených uverejnených marketingových prieskumov bývajú dnes vianočné stromčeky oveľa častejšie umelé než „živé“.[38] Predaj rezaných vianočných stromčekov, najčastejšie smrekov, jedlí a borovíc, sa od začiatku decembra sústreďuje v okolí obchodných centier. Tu sú spravidla lacnejšie než ihličnany z menších obchodov, v ich cene býva aj obal a orezanie kmeňa do stojana.[39] V porovnaní s jednoduchým opakovaným použitím

[36] „Vo verejnom priestore Petržalky bol v roku 2010 vianočný strom zastúpený na troch miestach. Jeden, od Mestského úradu, stál pred Domom kultúry Zrkadlový háj na Rovniankovej ulici a bol rozsvietený počas Mikulášskej parády za nemalej prítomnosti občanov, Mikuláša a starostu. Druhý, cirkevný stromček, robil dominantu Kostola Svätej rodiny na Námestí Jána Pavla II. Tretí vianočný stromček, resp. jeho imitácia v tvare kužeľa, sa týčil vysoko pri nákupnom stredisku Tesco.“ (Mikulíková 2011: 36)

[37] Vyrúbanie a transport vyše tridsaťmetrového stromu boli náročné; na mieste, kde strom v Zázrivej-Havranej stál, je drevená tabuľa, pripomínajúca túto udalosť. V kultúrnom programe na Námestí sv. Petra účinkovali folklórne súbory, ponúkali sa slovenské medovníky, medzi divákmi bolo veľa pútnikov zo Slovenska, niektorí v krojoch. Predstavenie ukončili piesňou Daj boh šťastia tejto zemi, všetkým národom. O strome zo Zázrivej vyšla knižná publikácia a bol natočený dokumentárny film Vianočný strom zo Zázrivej – o ceste zázrivského smreku, daru do Ríma (Karcol 2004).

[38] Internetová anketa, ktorej sa v roku 2013 zúčastnilo 568 respondentov, potvrdila, že väčšina (64 %) domácností bude mať umelý vianočný stromček. Pozri Archív ankiet.

[39] Vianočné stromčeky stoja od 12 €. Na našich trhoch sa väčšinou predáva smrek pichľavý, obyčajný, biely alebo omorikový, jedľa biela a nordmannova, borovica čierna a lesná. Z domácej produkcie ich bolo v roku 2013 na trhu len 5500 stromov, už viac rokov prevláda dovoz z Dánska a Belgicka (Sedlák: 2013).

rozkladacieho umelého stromčeka je pri živých stromčekoch okrem finančnej nákladnosti komplikovanejšia aj manipulácia s nimi. A to nielen pri nakupovaní a dovoze pred sviatkami, ale aj po nich, keď sa z domácností odstraňujú, hoci v mestách ich zber potom, ako použité stromčeky občania v januári vynesú k odpadkovým kontajnerom, zabezpečujú služby na odvoz smetí.[40]

Výskum v lokalitách regiónu Rajeckej doliny ukázal, že v tomto vidieckom prostredí bol začiatkom 21. storočia pomer v používaní živých a umelých vianočných stromčekov v rovnováhe a že dve tretiny zo šesťdesiatich skúmaných domácností mali okrem hlavného vianočného stromčeka ešte aspoň jeden ďalší[41] (Veselá 2004: 64).

Betlehemské svetlo

Skutočnosť, že svetlo je jedným zo symbolov Vianoc, možno zdôvodniť viacerými zdrojovými podnetmi. Najvýraznejšie sa v tejto symbolike odrážajú tradičné predstavy, v zmysle ktorých sa v období roka, keď sú krátke dni a dlhé noci, vníma svetlo ako znak bezpečia, čistoty a zdroj životodarnej energie. Kresťanstvo systém tradičných predstáv a zvyky z nich vychádzajúce čiastočne prevzalo a zapojilo do vlastného výkladu sveta, prípadne nanovo interpretovalo. Popri udalosti Kristovho narodenia, ktorá bola podľa kresťanskej legendy oznámená svetu aj zjavením sa novej hviezdy či žiarou silného svetla uprostred noci, sa preto počas Vianoc pripomína aj súvislosť vianočného svetla s návratom slnka v čase zimného slnovratu (Večerková – Frolcová 2010: 53).

V Európe sa po roku 1986 rozšírilo podujatie známe ako roznášanie Betlehemského svetla. Ide o štafetové šírenie plameňa pochádzajúceho z Baziliky Narodenia Pána v Betleheme v Izraeli, miesta narodenia Ježiša Krista. Na Slovensko podujatie preniklo po roku 1989 z Rakúska, kde ho zaviedlo Krajské štúdio rakúskeho rozhlasu ORF v Linzi.[42] V priebehu štvrťstoročia sa dostalo do viac ako 25 krajín Európy a do jeho šírenia sa dnes zapája viac ako milión ľudí. Plameň, symbolické svetlo, putuje počas obdobia adventu aj do Ruska, ale i na africký a severoamerický

[40] Vlastný výskum 2013.

[41] Živé stromčeky sa tu často nekupujú, ale aj napriek riziku pokuty vytínajú v hustejších lesných porastoch. Vo vzorke informátorov pri výskume v Rajeckej doline sa nevyskytol ani jeden, ktorý by stromček kúpil („Načo by som ho kupoval, keď mám horu skoro hneď za záhradu […]“ (Veselá 2004: 64).

[42] Pozri Das ORF-Friedenslicht aus Bethlehem.

kontinent.[43] Šíriteľmi a organizátormi štafety Betlehemského svetla na Slovensku sú skauti, ktorí ho slávnostne preberajú od rakúskych skautov. Do rôznych regiónov sa potom dostáva vlakom – na staniciach si ho odpaľujú jednotlivci, zástupcovia miestnych farností a skauti, ktorí ho roznášajú priamo k ľuďom do domácností, do kostolov, domovov opatrovateľskej a sociálnej starostlivosti, nemocníc, azylových domov a pod.[44] Slávnostne ho prinášajú aj do prezidentského paláca, vynášajú ho i na Lomnický štít.[45] Zo železničných staníc štafeta so svetlom putuje prostredníctvom ďalšej tisícky ľudí i do miest a dedín, ktoré nemajú vlakové spojenie.[46]

Šírenie Betlehemského svetla je príkladom javu spojeného s Vianocami, ktorý z lokálneho projektu prerástol do globálneho, zasahujúceho naprieč rôznymi kultúrami. Na Slovensku má na sociálnej sieti vlastnú internetovú stránku, kde sú správy o aktuálnom pohybe štafety po území krajiny. Informujú o ňom celoštátne i regionálne médiá a lokálne rádiá, predovšetkým však 1500 katolíckych a evanjelických farností rozdávaním informačných letáčikov počas bohoslužieb.[47]

Betlehemské svetlo nazývané aj Svetlom pokoja a mieru (z nemeckého Friedenslicht) symbolicky prepája súčasné Vianoce s rodiskom Krista. Jeho proklamovaným zámerom je spájať ľudí bez ohľadu na to, akého sú vierovyznania, alebo či majú náboženské vyznanie. Hoci cieľom jeho šírenia je prekročiť rámec kresťanského spoločenstva a konfesionálne

[43] Pre Európu ho koncom novembra odpaľuje tzv. Dieťa svetla pokoja (Friedenslichtkind). Na túto úlohu každoročne vyberajú niektoré dieťa z Horného Rakúska na základe jeho príkladného správania, alebo ide o postihnuté dieťa, príp. dieťa rodičov s rozdielnou etnickou či náboženskou príslušnosťou (napr. v roku 2002 z kresťansko-arabskej rodiny). Dieťa prevezme svetlo ako betlehemský symbol Vianoc v Izraeli a prenesie ho do Linzu a do Viedne. Počas adventného obdobia ho osobne prináša aj do ustanovizní Európskej únie v Štrasburgu a v Bruseli a odovzdáva ho i rakúskemu prezidentovi. Svetlo odovzdáva zvyčajne počas tradičnej generálnej audiencie na Námestí svätého Petra v Ríme. Pozri Betlehemské svetlo.

[44] Napríklad v bratislavskej mestskej časti Petržalka „Betlehemského svetlo prinášajú skauti do kostolov v poslednú adventnú nedeľu na prvú bohoslužbu. Po bohoslužbe vchádzajú skauti v skupinke pred oltár, kde pristupujú k pripravenej sviečke a horiacou fakľou ju zapaľujú. Sú oblečení v rovnošatách a cez ramená majú prehodené plášte. Jeden skaut nesie zástavu, kde je vyšitý znak ich oddielu. Ľudia si už zvykli na tento obrad a sú naň pripravení. Z domu si priniesli kahance alebo lampáše, postupne si odpaľujú svetlo a berú si ho do svojich domovov. Skauti majú spravený harmonogram, aby mohli poobchádzať všetky kostoly. V podvečerných hodinách roznášajú svetlo aj priamo do domácností, ktoré majú vo svojom okolí. Vyvesujú oznamy na vchodové brány domov, aby sa na ich príchod mohli obyvatelia prichystať (Mikulíková 2011: 23).

[45] Pozri Betlehemské svetlo.

[46] V Liptovskej Tepličke sa prinesenie Betlehemského svetla už vyskytlo, ale nepatrí k miestnym tradíciám Vianoc. Obec je vzdialená 19 km od železničnej stanice a aj od ostatných obcí je ďaleko a jeho prinesenie závisí od osobných kontaktov aktívnych obyvateľov obce s aktivistami projektu (Vlastný výskum 2013).

[47] Pozri Často kladené otázky.

hranice, na Slovensku majú oň podľa našich súčasných znalostí[48] záujem najmä veriaci viazaní na katolícke a protestantské farnosti.

Vianočné pozdravy

S vianočným obdobím a príchodom nového kalendárneho roka sa tradične spája vzájomné odovzdávanie prianí. Môže sa uskutočňovať ústne alebo písomne, osobne alebo sprostredkovane (prostredníctvom pošty či médií), neformálnou slovnou improvizáciou alebo v ustálenej podobe (vinšom, piesňovou koledou a pod.), individuálne alebo kolektívnou rituálnou formou, jednorázovo alebo vo viacnásobnom slede (napríklad formou obchôdzky). Priania či vinše možno označiť aj za nehmotnú podobu daru, prianie či vinšovanie má recipročný charakter. Počas vianočných sviatkov patria dnes na Slovensku vyjadrenia blahoprianí príbuzným, priateľom, vzdialeným známym, spolupracovníkom či susedom k zaužívaným formám komunikácie.

Na tradíciu vianočného vinšovania, ktoré sa na Slovensku ešte v prvej polovici 20. storočia spájalo s obchôdzkami malých detí, žiakov, obecných pastierov či Rómov a s ich odmeňovaním naturáliami či peniazmi, nadväzujú v niektorých lokalitách aktivity záujmových folklórnych zoskupení a od roku 1994 napríklad aj inštitucionalizované obchôdzky detí v rámci hnutia Dobrá novina, ktorému venujeme pozornosť na inom mieste.

Neinštitucionalizovane chodia v dedinách, napríklad v obci Liptovská Teplička, do domácností vinšovať Rómovia, v mestách osoby vydávajúce sa za smetiarov. Ide o ľudí zo sociálne slabších vrstiev, ktorí v obchôdzkach s vianočným vinšom vidia predovšetkým formu zárobku.[49]

Osobné priania začali v druhej polovici 19. storočia dopĺňať vianočné pozdravy odosielané poštou. Postupujúca industrializácia vyvolala migráciu za prácou, v dôsledku ktorej sa členovia rodín často vzájomne na kratší či dlhší čas vzďaľovali. Ak nemohli byť na Vianoce spolu, využili vtedajší najlepší spôsob spojenia s blízkymi – poštou doručený list alebo jeho skrátenú formu – pohľadnicu. Tá sa postupne stala zaužívaným spôsobom tlmočenia vianočných prianí (Čupka 2009).

Napriek tomu, že na prelome 20. a 21. storočia sa konkurentom klasických vianočných pohľadníc stali elektronické médiá, zvyk zasielania pozdravov poštou nezanikol. Svedčí o tom fakt, že Slovenská pošta zaznamenáva po dočasnom výraznom ústupe nárast predaja vianočných

[48] Vlastný výskum 2013.

[49] Vlastný výskum 2013.

pohľadníc.[50] Pošta však zďaleka nie je jediným predajcom vianočných pohľadníc a viaceré kategórie obyvateľov elektronické formy pozdravov nepoužívajú. Pozdravy na pohľadniciach, písané alebo vytlačené želania vložené v listových obálkach si neposielajú len jednotlivci, ale aj firmy klientom, politické strany voličom (najmä v predvolebnom období) a rôzne inštitúcie navzájom ako prejav priazne a pokračujúcej spolupráce.

Klasické listy a pohľadnice prežívajú[51] aj vďaka tomu, že stále predstavujú špecifickú formu komunikácie. Adresát vie, že odosielateľ ich musel vybrať a kúpiť, ručne napísať text, kúpiť poštovú známku, ísť na poštu, skrátka vynaložiť čas a námahu, aby sa zásielka dostala k nemu a potvrdila, že odosielateľ naňho myslí. To je jej hlavným poslaním (Čupka 2009). Zasielanie pohľadníc drží pri živote aj spoločenský úzus, podľa ktorého nezaslanie listu či pohľadnice predstavuje odkaz, že adresát sa odosielateľovi odcudzil. Hodnota klasického papierového pozdravu v očiach obdarovaného rastie paradoxne aj vďaka alternatívnym elektronickým formám pozdravov.[52] Pohľadnice sa často stávajú súčasťou vianočnej výzdoby, napríklad zasunuté za sklom vitríny, sprítomňujú počas sviatkov vzdialených blízkych.[53]

Osobitnou kategóriou pozdravov je od roku 1999 projekt Slovenskej pošty nazvaný Vianočná pošta. Jeho organizovaním sa nadväzuje na vzor písania pozdravov Santa Klausovi, slovenské deti môžu svoje želania posielať Ježiškovi. Každému, kto na list uvedie svoju spiatočnú adresu, Slovenská pošta doručí „odpoveď od Ježiška".[54] Odpisuje aj na listy zo zahraničia a pre nevidiace a slabozraké deti sú odpovede v Braillovom písme. Počas trinástich ročníkov akcie (do roku 2012) prišlo na Ježiškovu adresu takmer 1,2 milióna listov.[55]

---

50 Slovenská pošta nemá presnú štatistiku o vianočných pozdravoch, len o celkovom objeme jednotlivých kategórií zásielok vo vymedzenom období. Vo svojich pobočkách predáva pohľadnice rôzneho obsahu. O záujme o vianočné pohľadnice svedčí údaj, že „kým v prvých jedenástich mesiacoch sa v nich predá v priemere len 20-tisíc pohľadníc, počas sviatkov ich predajú viac ako milión" (Čupka 2009).

51 V ankete, v ktorej sa v roku 2013 zúčastnilo 1199 respondentov, na otázku: „Posielate vianočné pozdravy poštou?" uviedlo 41 %, že áno. Pozri Archív ankiet.

52 Pozri K pohľadniciam a esemeskám pribudol aj Facebook.

53 Vlastný výskum 2013.

54 Pozri O vianočnej pošte.

55 Adresa je 999 99, sídlo poštového Ježiška je lokalizované do pútnického miesta – obce Rajecká Lesná, kde bola naaranžovaná aj symbolická tzv. Ježiškova poštová schránka. Okrem poštovej komunikácie detí s Ježiškom sa na vybraných poštách organizujú malé divadelné scénky o príchode Ježiška, vyhodnocujú sa obrázky, ktoré mu deti posielajú. Na projekte spolupracujú viaceré partnerské organizácie. Komunikácia s verejnosťou prebieha aj prostredníctvom schránky na sociálnej sieti, kde sa zdieľajú aktivity súvisiace s Vianočnou poštou – výsledky súťaže detí o najkrajšiu vianočnú kresbu, divadelné podujatia na poštách, vydanie vianočných pohľadníc, známok, vianočné pečiatky. Pozri Milé listy Ježiškovi z celého sveta!; Vianočná pošta.

24. decembra – na Štedrý deň pošta už listové zásielky neroznáša. Vtedy pre vzdialených blízkych, ktorí sa chcú najmä počas sviatkov kontaktovať, nastupuje komunikácia prostredníctvom techniky. V 20. storočí bol hlavným médiom osobnej komunikácie telefón. Od konca 90. rokov 20. storočia sa začala rozvíjať elektronická komunikácia. K poštovým pohľadniciam a hovorom prostredníctvom pevnej telefónnej siete sa vtedy začali pridávať, prípadne ich nahradili, textové o obrazové správy posielané telefónmi a internetové pozdravy. Využívanie mobilnej telefonickej komunikácie počas Vianoc získalo postupne takú obľubu, že v prvých rokoch 21. storočia kapacita sietí nepostačovala. Po roku 2000 začali telefónni operátori pravidelne vyhodnocovať počet správ a telefonátov uskutočnených na Štedrý deň, pričom každé nasledujúce Vianoce zaznamenávajú ďalší rekord.[56]

Nemožno s istotou tvrdiť, že si ľudia cez Vianoce posielajú telefónmi prevažne vianočné pozdravy a vinše.[57] Z dostupných štatistík mobilných operátorov však vieme, že napríklad textové správy si posielajú na Štedrý deň asi sedemkrát viac než v bežný deň a niekoľkonásobne viac ako v iné dni je aj zaslaných multimediálnych správ. V roku 2012 bolo na Slovensku počas Štedrého dňa poslaných takmer 32 miliónov textových správ, čo pri prepočítaní na 5,4 mil. obyvateľov znamená v priemere asi 6 správ na jedného. Telefonátov vtedy bolo takmer 17 mil., teda priemerne asi 3 na obyvateľa. Uvedené prepočty sa dajú pre etnologické štúdium sviatočného správania ľudí využiť ako orientačné kvantitatívne charakteristiky. Interpretovať ich možno aj tak, že ľudia na Slovensku, ktorí počas Vianoc nie sú spolu, využívajú na vzájomnú komunikáciu mobilný telefón ako technický prostriedok. Konkrétne v roku 2012 to robili viac ako v predošlom roku a niekoľkonásobne viac ako v iné dni toho istého roka. Štatistické dáta operátorov o čase realizovania hovorov a zaslania správ vravia, že najviac textových a obrazových správ (asi devätina zo všetkých počas dňa) bolo na Štedrý deň v uplynulých troch rokoch odoslaných medzi 13. a 15. hodinou a najviac telefonátov sa uskutočnilo predpoludním medzi 10. a 11. hodinou.[58] Tieto dáta, hoci nemajú kvalitatívnu povahu, poskytujú materiál na dotvorenie obrazu o tom, ako ľudia na Slovensku v súčasnosti prežívajú jednotlivé časti Štedrého dňa.

Rozšírením internetu sa vytvorila ďalšia možnosť posielania vianočných pozdravov. Výhodou je, že prostredníctvom elektronickej pošty sa dá poslať text, fotografia, ale aj zvukový či obrazový vinš. Internet ponúka sériové príležitostné pohľadnice, ktoré možno rozoslať jedným kliknutím mnohým adresátom. Ich popularita na Slovensku kulminovala približne pred desiatimi rokmi.[59] Posielajú si ich najmä zamestnanci

---

56 Pozri Vianoce 2012: štatistiky operátorov na Štedrý deň.

57 Je to však možné predpokladať. Pozri Pošta: Pohľadnice sú stále v kurze.

58 Pozri Vianoce 2012: štatistiky operátorov na Štedrý deň.

59 Pozri článok z roku 2001: Elektronické vianočné pohľadnice získavajú popularitu.

v rámci pracoviska alebo firmy svojim zákazníkom, čo je vlastne druh reklamy. Tento typ pozdravov však dnes nepatrí k najobľúbenejším a často ich adresáti ani neotvárajú.[60] Zábavnejšie sú hrajúce, spievajúce, tancujúce pozdravy s možnosťami výberu určitých alternatív, s generátormi umožňujúcimi zobraziť odosielateľa v roli Mikuláša a pod.[61] Elektronickou poštou sa dnes posielajú aj pozdravy formou prezentácie série obrázkov s námetmi zimnej prírody, náboženskými témami alebo ľudovými zvykmi.

Internetovo-osobnou medziformou je elektronicky vytvorená pohľadnica, na ktorej je do predvolených vzorov možné vložiť vlastný text a fotografie a za poplatok je jej fyzická forma doručená adresátovi.[62]

Ďalšiu možnosť odovzdávania pozdravov predstavuje prostredie internetových sociálnych sietí. O vytváraní vianočnej atmosféry svedčí okrem osobných či kolektívnych pozdravov aj prispôsobovanie personálnych profilov symbolike sviatkov a zdieľanie vianočných tém, receptov, aranžmá, dojmov z predvianočných kultúrnych podujatí atď.[63]

Neustále inovácie v zasielaní vianočných pozdravov tradičné formy celkom nevytláčajú, skôr ich dopĺňajú, resp. rozširujú. Tento jav dokumentuje, že rituálna prax vzájomného odovzdávania prianí počas Vianoc pretrváva. Jej funkciou je napĺňanie potreby medziľudskej komunikácie, sprostredkovanie pocitu vzájomnej blízkosti a príslušnosti. Ľudia symbolicky potvrdzujú vzájomný vzťah, vyjadrujú, že na seba myslia a patria do jedného okruhu blízkych, čím si zároveň utvrdzujú vlastnú pozíciu v spoločenstve.

Vianočné piesne, rozhlas a televízia

Škála melódií a piesní, ktoré sa na Slovensku spájajú s vianočným obdobím, je v každom hudobnom žánri pomerne bohatá. Vzhľadom na to sa ich rebríčky individuálne, generačne, v jednotlivých skupinách spoločnosti, ako i podľa príležitostí a prostredí, kde znejú, prirodzene odlišujú. Počas vianočného obdobia takto tematicky zameraná hudba znie z rozhlasových staníc, na verejnom priestore počas rozličných spoločenských aktivít, ako aj v obchodoch a nákupných centrách. Skupinami piesní, z ktorých v rozličných anketách[64] ľudia na Slovensku najčastejšie

[60] Vlastný výskum 2013.

[61] Napríklad anjelské prasiatko od spoločnosti vyrábajúcej nápoj Kofola dostalo v roku 2010 takmer 150 tisíc ľudí. Jeden z mobilných operátorov, firma T-Mobile, mal pohľadnicu, ktorú po napísaní textu odspieval príjemcovi Santa, snehuliak alebo sob. Takto vytvorených pozdravov bolo viac ako 817 tisíc. Pozri K pohľadniciam a esemeskám pribudol aj Facebook.

[62] Pozri Vianočné blahoželania.

[63] Predvianočný prieskum denníka *SME,* ktorý v novembri 2007 realizovala Agentúra MVK (Jaslovský 2007).

[64] Pozri Archív ankiet.

vyberajú tie najobľúbenejšie a najznámejšie, sú jednak tradičné vianočné piesne nazývané koledy, jednak novšie či staršie vianočne tematizované piesne z tvorby domácich slovenských (prípadne českých) autorov populárnej hudby a importované populárne piesne, najmä amerického a britského pôvodu.

K vianočnému obdobiu sa viažu tradičné obradové piesne – koledy, spievané od Štedrého večera do Troch kráľov (Encyklopédia [...], 1, 1995: 242). Slovenské koledy, v ktorých sa vianočné kresťanské motívy prelínajú s pastiersko-roľníckymi, sa počas vianočného obdobia najčastejšie spievajú na inštitucionálne organizovaných koledníckych obchôdzkach a kultúrnych podujatiach so scénicky prezentovaným folklórom, ale znejú i zo zvukových nosičov na vianočných trhoch. Masovo sú šírené najmä verejnoprávnymi médiami. Všeobecnú popularitu niektorých z nich ovplyvnilo alternatívne spracovanie v modernej hudobnej úprave či nový text. Podľa jednej z ankiet, ktorá ponúkla 1094 respondentom štyri známe koledy, bola takmer pre polovicu najpopulárnejšia pieseň *Narodil sa Kristus Pán*, pre každého štvrtého *Šťastie, zdravie, pokoj svätý* a pre takmer každého piateho piesne *Búvaj dieťa krásne a Poďme bratia do Betléma*.[65]

Obľubu u Slovákov získala v posledných desaťročiach najmä pieseň *Daj boh šťastia tejto zemi*, ktorej melódia je variantom vianočnej koledy rozšírenej prakticky na celom území Slovenska s pôvodným textom *Šťastia, zdravia, pokoj svätý.* Autorom textu *Daj Boh šťastia tejto zemi* je scenárista a režisér Viliam Gruska. Po prvýkrát zaznela v roku 1991 na ekumenickom festivale vianočných tradícií Dni kolied kresťanov Slovenska v obci Chrenovec.[66] Veľmi rýchlo zľudovela, začala sa spievať aj mimo vianočného obdobia a aj mimo územia Slovenska, napríklad v prostredí slovenskej enklávy v Maďarsku.[67] Táto pieseň sa stala súčasťou rôznych vianočných podujatí.[68] Využíva sa však aj v štýle hymnickej piesne na záver rôznych folklórnych podujatí i v letnom období.[69]

Masového rozšírenia na Slovensku sa dostalo niektorým populárnym piesňam, ktoré vznikli v období socializmu. Jednou z najznámejších je česká pieseň *Vánoce, Vánoce přicházejí*. Ako oslava „socialistického

[65] Tamže.

[66] Pozri Dni kolied kresťanov Slovenska sa konajú už po dvadsiaty raz.

[67] V roku 1999 bola v Stanovách Zväzu Slovákov v Maďarsku označená ako ich hymna, pričom incipit piesne *Daj boh šťastia…* bol uvedený aj v maďarčine. Preložený bol aj do angličtiny a nemčiny. Na prelome tisícročia bol text druhej strofy vytlačený na vianočných a novoročných pozdravoch Zväzu. Za oficiálnu hymnu sa považujú dve z troch strof piesne (Krekovičová 2010).

[68] Napríklad v severoslovenských obciach Štrba a Liptovská Teplička sa v 90. rokoch 20. storočia ujal zvyk tzv. Otvárania Vianoc, ktorého súčasťou je aj táto pieseň (Krekovičová 2010).

[69] V roku 2012 sa napríklad touto piesňou ukončil program seniorov na Folklórnom festivale Jánošíkove dni v Terchovej (Vlastný výskum – zúčastnené pozorovanie 2012).

blahobytu“ (Koura – Kourová 2010: 255) vznikla v roku 1962. Jej autormi sú známy český textár Zdeněk Borovec a dirigent Jaromír Vomáčka. Populárna bola aj na Slovensku a hoci sa v slovenských médiách v súčasnosti vyskytuje len sporadicky, staršej generácii je dobre známa.

K atmosfére Vianoc na Slovensku patria vďaka rozšíreniu medzi obyvateľmi aj piesne prebraté z iných kultúrnych prostredí. Autorská náboženská vianočná pieseň *Tichá noc,* ktorá vznikla v oblasti Salzburgu v roku 1918, sa stala veľmi rýchlo populárnou nielen v zemi svojho vzniku, ale preložená do 300 jazykov[70] sa rozšírila doslova v globálnych rozmeroch. Na Slovensku býva dnes nielen súčasťou kresťanských obradov a chrámových koncertov, ale i verejných vianočných kultúrnych podujatí.[71] Nemôže chýbať v žiadnom vianočnom programe od besiedok v materských školách až po predvianočné vystúpenie ruského umeleckého súboru Alexandrovci.[72] Spieva sa pri hromadných spevných príležitostiach, kde je snaha navodiť kolektívny zážitok, pretože sa predpokladá, že text tejto nadregionálnej piesne je všeobecne známy.

Novším importom je pieseň *Rolničky, rolničky*, ktorú sa ako symbol Vianoc učia deti na Slovensku už v materských škôlkach. Jej pôvod siaha do polovice 19. storočia. Vznikla v americkom štáte Massachusetts s názvom *The One Horse Open Sleigh* pri príležitosti sviatku vďakyvzdania.[73] Na Slovensku bola známa už v 70. rokoch 20. storočia, keď ju s textami Tomáša Janovica naspievala speváčka Tatiana Hubinská. Slová piesne boli neskôr prispôsobené symbolom Vianoc zrozumiteľným pre slovenské deti.[74]

Rádiami na Slovensku často hrané sú vianočné piesne domácich populárnych speváckov, napríklad rocková úprava známych kolied *Poďme bratia do Betléma* či *Pastieri, pastieri, hore vstaňte* od skupiny Tublatanka, pieseň M. Žbirku a M. Kochanského *Každý deň budú vraj Vianoce* alebo slovensko-česká pieseň *Svet lásku má*, ktorú na text Daniela Heviera spievajú Karel Gott, Peter Dvorský a Pavol Habera.[75] Hoci nových vianočných piesní vzniká na Slovensku pomerne málo, uvedené príklady

[70] Pozri Svetová súťaž v spievaní Tichej noci.

[71] Tento poznatok čerpám z autopsie: pieseň bola zaradená do programu všetkých školských vianočných akadémií, na ktorých som sa ako matka zúčastňovala počas synovej školskej dochádzky; rovnako ako členka kolektívu vystupujúceho s folklórnym programom konštatujem, že touto piesňou sa zvyknú končiť vianočné vystúpenia.

[72] Aj ich samotné predstavenie, ktoré uviedli v Bratislave 6. 12. 2013 malo názov Tichá noc (Vlastný výskum 2013).

[73] Pozri Jingle bells.

[74] Verzia T. Janovica je známa ako Rolničky, rolničky, zvoňte na saniach. Zľudovená detská verzia znie: „Rolničky, rolničky, kto vám dal ten hlas? Ježiško maličký a či Mikuláš? Rolničky, rolničky, prinášajú sneh, piesne našej mamičky, Vianoce a smiech.“ Pozri Rolničky, rolničky – text; Hubinská – Rolničky, rolničky.

[75] Pozri O vianočných hitoch.

sú dokladmi toho, že ak sa im podarí zaujať široké publikum, stávajú sa novodobými symbolmi Vianoc.

Vianoce sú obdobím, keď rozhlas a televízia výrazne vstupujú do privátnej sféry. V predvianočnom období prebieha v komerčných rozhlasoch množstvo súťaží s možnosťou vyhrať praktické dary, vrcholia televízne súťaže v speve, tanci, talentoch, ktoré sú medzi ľuďmi diskutované a oddych a zábava pri sledovaní médií sú neodmysliteľnou súčasťou samotného prežívania sviatkov.

Sledovanie televízie sa na Slovensku stalo súčasťou rituálneho správania počas voľných sviatočných dní, hneď ako sa v druhej polovici 20. storočia rozšírili v domácnostiach vtedajšieho Československa televízne prijímače.[76] Počas vianočných sviatkov sú na všetkých televíznych českých a slovenských kanáloch vysielané filmy, ktoré sa každý rok opakujú. Tieto programy, ako aj ich sledovanie, tvoria pevnú súčasť sviatkov.[77] Pre slovenských divákov do takéhoto súboru patria okrem slovenských filmových diel inšpirovaných ľudovým prostredím (Kubo, Pacho hybský zbojník, Sváko Ragan) a rozprávok (Perinbaba, Sokoliar Tomáš) aj české rozprávky (Tri oriešky pre Popolušku, Princezná z mlyna, Pyšná princezná, Cisárov pekár, Pekárov cisár) a rodinné filmy (S tebou ma baví svet, Ako vytrhnúť veľrybe stoličku) a ďalšie.[78] Česká rozprávka Tri oriešky pre Popolušku má na Slovensku stabilné miesto v hlavnom vysielacom čase na Štedrý večer.[79] Zo zahraničných filmov do tradičného vianočného televízneho programu patrí najmä sovietska rozprávka Mrázik.

V predvianočnom a vianočnom období sa mení aj dramaturgia slovenských rádií. Pre vianočné obdobie je charakteristické časté zaraďovanie domácich aj anglických vianočných piesní, sviatočnej atmosfére podlieha aj hudobná grafika rádií, podporujúca emotívne vyznenie programov.[80] Ku zvyšovaniu počtu poslucháčov prispievajú tiež propa-

[76] Vo vyššie spomenutej českej piesni Vánoce, Vánoce přicházejí znie jedna sloha: „A když sní se, co je v míse, televízor pustíme, v jizbě dusné všechno usne k blaženosti mé.“ (Koura – Kourová 2010: 255).

[77] Podľa jednej z internetových ankiet je v súčasnosti na Slovensku sledovanie televízie, hneď po návštevách rodiny a priateľov, najrozšírenejším spôsobom trávenia voľných dní počas Vianoc. Až potom nasledujú zimné športy a spoločenské hry. Pozri Archív ankiet.

[78] Na okraj poznamenávam, že v Českej republike, krajine, ktorá do roku 1993 tvorila s dnešným Slovenskom spoločný federatívny štát, tento jav nejestvuje. Podľa mojich výskumníckych rozhovorov s českými kolegami-etnografmi sú slovenské rozprávky v Českej republike vysielané minimálne a sú dabované do češtiny (Vlastný výskum 2012).

[79] Pozri Archív ankiet.

[80] „Do klasických a známych predelov, zvučiek, jinglov ale i hudobných podkladov, reklamných spotov či oznamov je často pridávaný motív rolničiek. Rádiá umocňujú Vianoce v éteri aj moderátorskými prehovormi, prípadne špeciálnymi súťažami, ktorých cieľom je prostredníctvom príbehov emotívne pôsobiť na poslucháčov a dať im pocit spolupatričnosti. Pri počúvaní rádia nikto nemôže byť osamelý, spoza mikrofónu sa mu prihovára iný človek.“ (O vianočných hitoch.)

gačné akcie obchodných firiem zapojených prostredníctvom darov pre víťazov do množstva predvianočných rozhlasových akcií a súťaží.[81]

Vianočné trhy

História vianočných trhov, ako formy na verejnom priestore organizovanej spoločenskej aktivity spojenej s obdobím adventu, siaha do stredovekej Viedne, kde sa konali už v roku 1294. K prvým patrili aj trhy v Drážďanoch a Budyšíne.[82] Z nemeckých oblastí sa vianočné trhy rozšírili do celého sveta, avšak stále sú zaužívané predovšetkým v Európe. Z globálneho hľadiska sa v niektorých mestách sveta stali cestovateľským lákadlom a obľúbenou destináciou predvianočnej turistiky.[83]

Tradíciu organizovania vianočných trhov ako spoločenského podujatia spájajúceho nákupy, stretnutia a zábavu si osvojili aj samosprávy slovenských miest, ktoré pre ne každoročne rezervujú priestory svojich historických námestí. Ich návštevu občanmi možno sledovať ako jednu z foriem prejavu participácie na spoločenskom živote mesta, sú však mimoriadne obľúbené predovšetkým kvôli útulnej vianočnej atmosfére, ktorú pod holým nebom na verejnom priestore vytvárajú.[84] Okrem stánkového predaja predmetov súvisiacich s Vianocami sa v ich rámci uskutočňujú kultúrne programy a charitatívne akcie a poskytujú aj možnosť občerstviť sa v jarmočnej atmosfére tradičnými kulinárskymi výrobkami. Na Slovensku sú to plnené lokše, cigánska pečienka, klobásky, husacina, hriate, medovina, vianočný punč, grog či varené víno. Súčasťou trhov je vianočná dekorácia námestia – rozsvietený strom a niekde i betlehem.[85]

V mestách Slovenska sa organizujú aj obchodné vianočné trhy v zastrešených priestoroch. Využívajú komerčný potenciál predvianočného obdobia na predaj spotrebného tovaru na jednom mieste, dopravne dostupnom veľkému množstvo prípadných zákazníkov. Veľké nákupné centrá začínajú vianočnú atmosféru vytvárať výzdobou už začiatkom novembra, s tovarom viažucim sa k Vianociam sa stretávame už na sviatok

[81] Napríklad rádio Expres ponúka už niekoľko rokov pre poslucháčov súťaž Vianočné pexeso. Zadaním súradníc na fiktívnom poli hľadajú poslucháči ukrytú dvojicu výrobkov, ktoré v prípade úspešnosti získajú. Pozri Vianočné pexeso.

[82] Pozri Najkrajšie vianočné trhy vo svete.

[83] Medzi 10 mestami, v ktorých cestovné kancelárie odporúčajú zažiť mimoriadnu vianočnú atmosféru, je New York, Montreal, Quebec City, Londýn, Praha, Viedeň, Stuttgart, Edinburg, Antverpy a Rovaniemi vo Fínsku, hlavné mesto zimného rozprávkového zázračného sveta, ktoré je považované za domov Santa Klausa, odkiaľ vychádza so svojimi sobmi a elfmi na obchôdzky po celom svete. Pozri Top 10 vianočných miest.

[84] Pri anketových výskumoch zameraných na dôvody obľúbenosti vianočných trhov sa najčastejšie spomínajú ich neopakovateľná atmosféra, tradičné vianočné občerstvenie a jedlá, možnosť stretnúť sa s priateľmi a nakúpiť darčeky. Pozri Archív ankiet.

[85] Napríklad v Nitre inštalujú v strede kruhového námestia so stánkami drevený betlehem, vedľa neho svieti Betlehemské svetlo.

Pamiatky zosnulých. Tieto centrá investujú do bohatej vianočnej výzdoby, kultúrnymi podujatiami a obchodnými akciami sa snažia ľudí prilákať a čo najdlhšie ich zdržať vo svojich priestoroch. Vianočná výzdoba sa v obchodoch objavuje od začiatku novembra, mikulášske sladkosti, kolekcie a salónky dokonca už koncom októbra. Hoci sa väčšine ľudí tematická výzdoba páči a dokáže ich pozitívne naladiť, podľa dostupných výsledkov ankiet sa snaha obchodníkov o navodzovanie vianočnej atmosféry už v októbri stretáva na Slovensku skôr s odmietavým prijatím.[86] Všetky vnemy návštevníkov vylaďuje na predvianočné nákupy, pri ktorých sú ľudia naklonení vybočiť zo svojich nákupných stereotypov, dopriať blízkym aj sebe a minúť viac, než je obvyklé v inom období. Súčasťou obchodnej stratégie je aj predaj vianočných stromčekov a rýb v exteriéroch a pri parkoviskách nákupných stredísk. Od decembra v nákupno-zábavných centrách vianočnú atmosféru podporujú aj stánky a kultúrne programy s miestnou vianočnou tematikou, takže sa bezprostredne stretáva globálne prostredie s lokálnymi tradíciami. Ponúkajú sa tu podobné produkty ako na vianočných trhoch na námestiach – dekorácie, med a výrobky z medu, oblátky, ikebany, adventné vence, umelé stromčeky, svetielka a darčeky. Neráta sa však s konzumovaním priamo pri stánkoch, ako je to na námestiach, zaiste aj preto, že nákupné centrá majú svoje reštauračné zariadenia.[87]

Príkladom možného uplatnenia oboch druhov predvianočných podujatí môže byť bratislavské sídlisko Petržalka, rozkladajúce sa na pravej strane Dunaja. Od roku 1989 sa na tunajšom výstavisku organizujú predajné trhy pod názvom Dni Vianoc. Trvajú od Mikuláša, 6. decembra, do Štedrého dňa, otvorené sú nepretržite od pondelka do nedele, od rána do večera a dávajú možnosť ľuďom nakúpiť vianočné darčeky pre celú rodinu na jednom mieste. Sústreďujú každoročne okolo troch stoviek predajcov s priemyselným tovarom, s produktmi ľudových umelcov a remeselníkov, ako aj s tradičnými slovenskými potravinami (ovčie syry, parenice, korbáčiky, údeniny, pagáče a koláče). Na prilákanie zákazníkov a zábavu pre deti sú pravidelne ich súčasťou kultúrne programy, ukážky umeleckých remesiel, domácej zabíjačky a pod.[88] V roku 2012 mestská časť Petržalka usporiadala uprostred panelovej zástavby svoj prvý vianočný trh na otvorenom priestranstve,[89] a to aj napriek konaniu Dní Vianoc i faktu, že na území sídliska hojný počet nakupujúcich láka aj tunajšie nákupné centrum Aupark. Tam sa však ráta s návštevnosťou z celej Bratislavy a s obchodným účelom, kým na sídlisku sú vianočné

[86] Pozri Archív ankiet.

[87] Vlastný výskum 2013.

[88] Pozri Tradične štedré a veselé Dni Vianoc v Inchebe.

[89] V roku 2012 sa uskutočnil v meste Košice na sídlisku Sever prvý ročník podobného podujatia, avšak už na začiatku obdobia adventu. Pozri Adventné trhy sme odštartovali ako sa patrí.

trhy určené pre stretávanie jeho obyvateľov.[90] Tieto fakty dokumentujú jednak popularitu tradičných vianočných trhov, jednak ich význam pre sociálny život mesta a mestských častí v súčasnosti.

Mäso a ryby na vianočný stôl

Súčasťou predvianočného obdobia je i zásobovanie domácností potravinami a surovinami na prípravu vianočných jedál. Na Slovensku je obdobie pred Vianocami tradičným obdobím zakáľačiek (nazývaných aj zabíjačky) doma chovaných ošípaných alebo kráv, v rybnikárskych oblastiach časom výlovu kaprov. Na vidieku sa ešte v polovici 20. storočia domáce zakáľačky pripravovali ako rodinné a širšie príbuzenské i susedské podujatia spojené so vzájomnou výpomocou a vzájomným požičiavaním si základných pomôcok – koryta či kotla.[91] Spájali sa tradične i s prípravou mäsa na vianočné sviatky. Zvykli sa robiť v termíne okolo dňa Ondreja, 30. novembra, teda na začiatku obdobia adventu. Ojedinele sa zabíjalo aj na adventnú nedeľu, resp. v pracovných dňoch, keďže počet špecialistov na zabíjanie nepokryl počas jedného dňa dopyt.

Obľubu i termínové napojenie na advent si udržiavajú zakáľačky v niektorých oblastiach i v súčasnosti.[92] Kým na manažovanie zabitia a spracovania svine spravidla stačia neprofesionálni špecialisti, teda ľudia, ktorí majú so zabíjačkou skúsenosti, prednostne volaní z príbuzenstva, na zabitie kravy sa privoláva profesionálny mäsiar. Muži majú na starosti fyzicky náročnejšie úkony – zabíjanie, opaľovanie, odratie, sekanie, krájanie, následne údenie, ženy čistia črevá, chystajú jaternice a krvavničky, varia guláš. Udalosť má nielen pracovný, ale aj veselý spoločenský charakter, domáci aj hostia sú častovaní kalíškom alkoholu alebo horúcim čajom.

Kým kedysi boli zabíjačky na vidieku bežnou súčasťou prác zimného obdobia, dnes, keďže sa počet doma chovaných ošípaných znižuje, sa táto tradícia postupne vytráca. Zabíjačka pritom nebola len spôsob, ako sa na zimu zásobovať mäsom, ale znamenala aj spoločenskú udalosť, na ktorej sa stretávala celá rodina a často aj susedia aj známi. Tento spoločenský prvok je dnes využívaný na verejných podujatiach v mestách, kde sa inscenovanie udalosti zároveň kombinuje s predajom zabíjačkových špecialít. Zabíjačka sa ako návrat k tradíciám často predvádza na gastronomických zážitkových podujatiach, niekedy i v rámci vianočných trhov. Samotné zabitie zvieraťa sa z hygienických a etických dôvodov nedeje

[90] Pozri Vianočné trhy budú konečne aj v Petržalke!

[91] Konštatovanie sa opiera o výskumné poznatky z obce Liptovskej Tepličky (Vlastný výskum).

[92] Napríklad v roku 2012 sa v piatok 30. novembra a v sobotu 1. decembra konalo v Liptovskej Tepličke asi 10 zabíjačiek prasiat a porazená bola aj jedna krava (Vlastný výskum).

pred očami divákov, ďalšie úkony sa však robia verejne a pomaly, aby bolo toto uličné predstavenie čo najdlhšie. Vyvrcholením je konzumácia zabíjačkových špecialít. Napríklad v roku 2013 sa takto počas predvianočného obdobia zabíjačka konala v mestách Čadca, Michalovce, Myjava, Cinobaňa, Košice, Likavka, v Bratislave dokonca na niekoľkých miestach.[93] Aj Liptovskotepličania chodia pred Vianocami predvádzať zabíjačkové tradície do Popradu.

Výlov vianočných kaprov na chovných rybníkoch začína už v polovici novembra.[94] Tradičného vianočného kapra si ľudia kupujú v predvianočnom predaji najčastejšie v posledný adventný týždeň, keď sa na verejných priestranstvách pri obchodných centrách, na vianočných trhoch (niekde i s ukážkami spracovania)[95] alebo v hypermarketoch inštalujú vodou naplnené kade so živými rybami.[96] Podľa obchodných prieskumov sa na Slovensku čoraz častejšie ako vianočné jedlo namiesto tradičného kapra nakupujú a pripravujú aj pstruhy, morské špeciality, rybie filé alebo losos.[97]

Nákupy

Neodmysliteľnou súčasťou predvianočného obdobia sú nákupy, a to nielen potravín, nápojov či dekorácií, ale i vianočných darčekov.[98] V podmienkach, keď je tovaru dostatok a hustá obchodná sieť je prístupná zákazníkom fakticky bez časových obmedzení, sa niekdajšia príťažlivosť bronzovej, striebornej a zlatej nedele ako obľúbených predvianočných nákupných termínov vytratila.

Snaha pripraviť sa na obdarovanie alebo obdarovávať, práve tak ako snaha dostatočne sa zásobiť na pohodlné trávenie voľných sviatočných dní, sprevádzajú v súčasnosti ľudí počas celého vianočného obdobia od adventu až po Troch kráľov a motivujú ich k nákupom. Každému pozorovateľovi zjavná zvýšená koncentrácia ľudí v obchodoch, preplnené parkoviská pred obchodnými centrami a ochota minúť viac peňazí než v iných obdobiach roka patria k súčasnému obsahu i spôsobu prežívania Vianoc.

[93] Zabíjačka bola súčasťou programu každú sobotu na Dňoch Vianoc na výstavisku Incheba, na trhovisku na Miletičovej ulici, zabíjačkové špeciality sa predávali na podujatiach Župná zabíjačka v bratislavskej Starej tržnici a vo Fresh Markete. Pozri Tradičná vidiecka zabíjačka v meste; BSK: Vyvrcholením Župnej jesene 2013 bude Župná zabíjačka v Starej tržnici; Župná zabíjačka.

[94] Pozri v Períne začali s výlovom vianočných kaprov; Vianočný kapor tento rok zdražie.

[95] Pozri Adventné trhy sme odštartovali ako sa patrí.

[96] Pozri Predaj živých kaprov je v plnom prúde pred 68 obchodmi Tesco.

[97] Pozri Čo namiesto kapra? Upravte si vianočnú tradíciu.

[98] V bežných rozhovoroch počas decembra často zaznievajú otázky ako: „Máš už nakúpené darčeky?“, „Poraď, čo mám kúpiť otcovi“ a pod. (Veselá 2004).

Zvýšený konzum ako súčasť rituálneho správania, zvýrazňujúci výnimočnosť rituálneho obdobia v ľudských spoločenstvách všeobecne (Stoličná-Mikolajová 2004: 9), je znakom vianočného obdobia aj na Slovensku v 21. storočí. Zabezpečenie zásob, potravín, nápojov, dekorácií či recipročných darčekov je to, čo spôsobuje predvianočnú nákupnú horúčku a zároveň umocňuje prežívanie sviatočnej atmosféry.

Okrem diania odohrávajúceho sa na verejnom priestore, monitorovaného našimi etnografickými pozorovaniami, chýbajú dosiaľ k tejto téme poznatky zhromaždené koncepčným kvalitatívnym či kvantitatívnym výskumom. Čiastočné, vždy selektívne, náhodne získané, a preto skreslené obrysy tejto situácie ponúkajú údaje dostupné z publikovaných štatistík, agentúrnych, spotrebiteľských a obchodných prieskumov objednávaných pre potreby trhu či z mediálnych správ o predvianočnom trhovom správaní sa obyvateľov Slovenska. Sledujú napríklad, koľko peňazí ľudia na Vianoce minú na dary, čo najviac nakupujú, kedy, akou formou a pod. Napriek tomu, že výsledky zo štúdia takýchto údajov nie je možné vedecky verifikovať, informácie z médií boli pri príprave tejto práce cielene zhromaždené a analyzované. Prostredníctvom sumarizovaného výberu z nich sa pokúšam odhaliť rysy a priblížiť konkrétne prejavy širokej problematiky súvisiacej s predvianočnými nákupmi, ako súčasti spôsobov sviatkovania.

Podľa mediálnych prieskumov si v súčasnosti na Slovensku nákupy vianočných darčekov viac ako polovica ľudí necháva na december. Kým ženy nakupujú darčeky o niečo skôr, niektoré už v októbri, medzi mužmi je viac takých, ktorí vianočné nákupy robia až v týždni pred Vianocami. Iba asi desatina obyvateľstva nakupuje darčeky pod vianočný stromček v priebehu celého roka.[99] Nakupuje sa v klasických obchodoch, často ešte na Štedrý deň, a rovnako i na internete, v e-shopoch. Zo štatistík internetových obchodov, ktoré majú každoročne najviac objednávok práve pred Vianocami,[100] vyplýva, že vianočné nákupy začínajú už začiatkom novembra a končia tesne pred sviatkami, aj vďaka garancii e-shopov dodať objednaný tovar i v posledný predsviatočný pracovný deň.[101] Nákupy však samotnými voľnými dňami nekončia. Povianočné výpredaje prilákajú do obchodných centier, ešte stále upravených vianočnou výzdobou, ale už bez predvianočného zhonu, opäť množstvo ľudí.

Obraz, ktorý o palete vianočných darčekov poskytujú obchodné a mediálne prieskumy zamerané na to, čo ľudia svojim blízkym plánujú darovať

[99] Pozri Slováci plánujú na Vianoce kupovať praktické darčeky. Na webe.

[100] Pozri Darčeky na Vianoce hľadajú Slováci čoraz viac na webe.

[101] Pozri Čo najviac nakupujú Slováci pod stromček cez internet? Kvôli online objednávkam darčekov zaznamenáva zvýšený obrat zásielok aj Slovenská pošta. Pozri Pošta: Pohľadnice sú stále v kurze.

a čo si ako vianočný darček sami želajú, predstavuje pestrú mozaiku.[102] Za klasické vianočné darčeky sa na Slovensku považujú vecné dary ako oblečenie, bežná kozmetika, knihy, hračky, elektronika, mobilné telefóny, hodinky, parfumy, mediálne nosiče (CD a DVD), luxusná pleťová a dekoratívna kozmetika, športové vybavenie a ďalšie.[103] K vianočným darčekom, ktoré síce nie sú najobľúbenejšie, ale darovať ich plánuje podobné množstvo ľudí, aké ich túži k Vianociam i dostať, patria na Slovensku, podobne ako vo viacerých ďalších európskych krajinách, knihy. Medzi neklasické dary patria tie, ktoré nemajú hmotnú podobu. Okrem peňazí sa čoraz častejšie dávajú pod vianočný stromček nákupné poukážky, ktoré obchody ponúkajú klientom ako šancu predísť nakupovaniu nepotrebností, ale i dary vo forme zážitkov – dovolenky, wellnes pobyty a krátkodobé relaxácie.[104] Prieskumy zamerané na darčekové želania dokumentujú aj existenciu odchýlok medzi darčekovými preferenciami mužov a žien, rozdiely želaní podľa veku a dosiahnutého stupňa vzdelania, ako aj medziročné zmeny v rebríčkoch žiadanosti určitých produktov ako vianočných darov.[105]

Súčasťou vianočnej atmosféry je intenzívnejšie chodenie po obchodoch či čítanie katalógov jednotlivých predajcov než v iných obdobiach roka. Podobne ako inde v ekonomicky vyspelom svete aj na Slovensku sa každoročne zvyšuje podiel darčekov kúpených cez internet. Publikované prieskumy sa v údajoch o zistenom počte Slovákov nakupujúcich v e-shopoch i v zoznamoch najčastejšie cez internet nakupovaného sortimentu výrazne líšia. Dokumentujú však, že snaha vyhnúť sa predvianočnému zhonu v kamenných obchodoch internetovým nákupom, ako aj možnosť nakupovať z ponúk rôznych zľavových portálov prispievajú k tomu, že sa kombinácia oboch foriem nakupovania rozširuje.[106]

Jednotnejšie sú výsledky prieskumov v konštatovaní, že viac ľudí na Vianoce obdarúvajú ženy než muži, a to i napriek tomu, že minú na darčeky menej. Jedným z vysvetlení môže byť, že ženám v rodine pripadne čas-

[102] Bližšie pozri výsledky novembrového prieskumu z roku 2012: Slováci si pod stromčekom nájdu najmä knihy a elektroniku.

[103] Pozri Slováci si potrpia na klasické darčeky: Pozrite, čo najčastejšie kupujeme; Koľko plánujú minúť Slováci na vianočné darčeky? Niektorí zaplatia aj 800 eur.

[104] Pozri Najobľúbenejším vianočným darčekom je oblečenie; Najžiadanejší vianočný darček v roku 2011? Zážitok; Neviete, čo dať pod stromček? Tu je päť najhorúcejších tipov na darčeky.

[105] Kým napríklad v roku 2011 bol veľký záujem o kúpu elektronických kníh, v roku 2012 to boli laptopy, tablety či výkonné smartfóny a herné konzoly. Popularitu medzi darčekmi si udržiava aj príslušenstvo do kuchyne. Popri sadách hrncov a tanierov sa aj v tejto oblasti objavujú v jednotlivých rokoch hity ako napríklad prístroje na sódu, ktoré dominovali v roku 2011, alebo kávovary, o ktoré bol mimoriadny záujem v roku 2012. Pozri Hitom tohtoročných Vianoc sú kávovary, televízory aj hry.

[106] Pozri Slováci a Poliaci kupujú skôr klasické darčeky, Česi dávajú aj peniaze.

tejšie než mužom úloha nakúpiť darčeky pre deti, rodičov, svokrovcov, ďalších príbuzných a priateľov.[107]

Banky a nebankové spoločnosti pred Vianocami intenzívnejšie lákajú klientov na výhodné pôžičky určené na nákup spotrebného tovaru. Využívajú na to rétoriku slávnostnosti a výnimočnosti, navodzovanie pocitu úprimnej starostlivosti o klienta a jeho život alebo vytrhnutie z kontextu len tých podmienok poskytnutia úveru, ktoré sú pre klienta lákavé. Publikovanie sloganov na veľkoplošných plagátoch, v tlačených i elektronických médiách je strategicky načasované do predvianočného obdobia.[108] Na riziká spojené so zadlžovaním, ktoré môže vianočný sentiment zvyšovať, upozorňuje, napríklad publikovaním analýz finančných produktov na internetových portáloch, súbežne sa aktivizujúca osveta zameraná na finančnú gramotnosť.[109]

Z rôznych spotrebiteľských a obchodných prieskumov vyplýva, že financie plánované a vynakladané slovenskými domácnosťami na Vianoce sú adekvátne ich priemerným zárobkom. Celoeurópske porovnania naznačujú, že aj na Slovensku sú v členení týchto výdavkov okrem jedál výraznou prioritou darčeky pre deti, a že výška výdavkov kopíruje obdobia ekonomického regresu či krízy. Údaje zo Slovenska však nepotvrdzujú jednoznačne, že by ľudia v posledných rokoch poznačených ekonomickou krízou svoje celkové vianočné výdavky reálne výraznejšie priškrtili. To môže svedčiť o snahe vianočné sviatky každoročne pripraviť a prežívať v hojnosti.[110] Možno sa na základe toho tiež nazdávať, že prípadné stresy či finančná náročnosť zrejme neovplyvňujú pretrvávajúce väčšinové označovanie Vianoc za „najkrajší sviatok v roku“.[111]

[107] Podrobnejšie pozri prieskum agentúry NMS Market Research a nezávislého nákupného radcu Heureka.sk z roku 2013: Ženy sú na Vianoce štedrejšie ako muži, prezradil prieskum; pozri tiež: Spotrebiteľov nútia neľahké časy robiť kompromisy, Vianoce by ale nemali byť chudobnejšie.

[108] Napríklad text na veľkoplošnom plagáte: Vianočný splátkový festival – nakupujte len s občianskym – splácajte až o 3 mesiace – Quatro. Pozri Quatro vianočný splátkový festival; ďalej pozri bankové reklamné spoty: Nám nie je jedno, aké budete mať Vianoce – Poštová banka; Vianočné darčeky rýchlo a jednoducho len za 10 € mesačne – SLSP.

[109] Pozri Veľké porovnanie predvianočných spotrebných úverov.

[110] Podľa výsledkov prieskumu spoločnosti Deloitte z novembra 2012 minula priemerná slovenská domácnosť v roku 2012 na Vianoce 522 €, čo je oproti roku 2011 o 0,8 % viac. V porovnaní s priemerom Európy plánovali Slováci investovať do Vianoc o takmer 70 € menej. Rast výdavkov, ktorý plánovali Slováci, však nepokrýval ani infláciu. V skutočnosti za vyčlenené peniaze nakúpili na sviatky o trochu menej ako v roku 2011. Kým Slováci mienili minúť rovnako ako v predchádzajúcom roku, ostatní Európania svoje vianočné výdavky o 0,8 % priškrtili. Na samotné darčeky si v roku 2012 Slováci z uvedenej sumy vyčlenili 314 €, čo je o 2 € viac ako v priemernej európskej rodine. Pozri Spotrebiteľov nútia neľahké časy robiť kompromisy, Vianoce by ale nemali byť chudobnejšie; pozri tiež výsledky prieskumu internetového obchodu Pricemania.sk z roku 2012: Viete, čo sú hity týchto Vianoc?.

Kto prináša vianočné darčeky

Podľa etnografických dokladov bol na Slovensku približne do 19. storočia dar v dnešnom chápaní „v tradičnej kultúre neznámy. Je to vplyv nemeckej kultúry, ktorý sa k nám rozšíril v spojitosti s vianočným stromčekom, pod ktorý Ježiško nosí dary. Tradičný dar mal podobu vinša, piesne a ako odplatu koledník dostával len ovocie, koláče, pastier strukoviny, obilie, ale i peniaze“ (Feglová 2008: 23). Dnes je v oblasti Slovenska, Českej republiky, Rakúska a Maďarska tým, kto nosí na Vianoce darčeky, Ježiško. Táto postava, vnímaná mnohými ľuďmi, ako by tu bola „odjakživa“, je historicky zdokumentovaná a jej korene siahajú do reformačných čias Martina Luthera. V 16. storočí nahradil predstavu sv. Mikuláša prinášajúceho darčeky postavou dieťatka nazvaného Christkind. Táto predstava sa ujala v priebehu 19. storočia aj v katolíckom prostredí. Na Slovensku, v Česku, Maďarsku aj v Chorvátsku je Christkind pomenované zdrobneninou odvodenou od mena Ježiš – Ježiško, Ježíšek, Jézuska, Isusić (Večerková – Frolcová 2010: 21).[112] Vplyvom lokálnych tradícií, komercie alebo ideológie boli však vytvorené aj sekularizované postavy nosičov darčekov. V období druhej polovice 20. storočia, keď boli viaceré kresťanské symboly komunistickou ideológiou programovo eliminované, sa na Slovensku presadzoval Dedo Mráz importovaný zo Sovietskeho zväzu,[113] po politickej zmene v roku 1989 pribudol medzi tieto postavy americký Santa Klaus.

Pod vplyvom kresťanstva alebo ako prejav odmietania amerikanizácie Vianoc sa dnes ako domáci „oprávnený“ nosič darčekov presadzuje najmä Ježiško, a to nielen na Slovensku.[114] Súčasne najmä u strednej generácie zostáva obľúbenou i postava Deda Mráza, azda i vďaka vyššie spomínanej popularite rozprávky Mrázik. Napriek nálepke ideologické-

[111] V ankete portálu vianoce.sk z novembra 2012 na otázky významu Vianoc ich 59 % respondentov označilo za najkrajšie sviatky v roku, 19 % za najväčší kresťanský sviatok, 14 % za sviatky pokoja a rodinnej pohody, pre 4 % sú Vianoce ničím a neslávia ich, a pre 2 % sú komerčnou záležitosťou. Pozri Čo pre Vás znamenajú Vianoce?; pozri tiež: Naša anketa : Sú aj pre Vás Vianoce najkrajšími sviatkami roka?

[112] Označenia malého dieťaťa prinášajúceho na Vianoce darčeky sú známe aj z iných európskych krajín. napríklad v Taliansku Gesů Bambino, v Portugalsku Menino Jesus (Večerková – Frolcová 2010: 21).

[113] Pozri Děda Mráz v 50. letech přijel přes Jičín, Mikuláše a Ježíška nezničil.

[114] V susednej Českej republike bola v roku 2011 na sociálnej sieti z prostriedkov agentúry Commservis.com rozbehnutá kampaň za zachovanie českých vianočných tradícií. Spočívala v rôznych formách protestov proti amerikanizácii Vianoc a zbieraní podporných hlasov na internete. V niektorých mestách Čiech sa konali na uliciach demonštrácie, kde ľudia oblečení za snehuliakov verejne odsudzovali Santa Klausa. Kampaň zasiahla aj do Rakúska a okrajovo na Slovensko. Prejavila sa najmä v mediálnych výstupoch a na internetových sociálnych sieťach. Pozri Bojujte za české Vánoce a zachraňte Ježíška.

ho prežitku zo socializmu, ktorý u nás už nemá opodstatnenie, postava Deda Mráza ako nosiča darčekov niektorým vyhovuje pre jej sekularizovaný a zároveň nekomerčný obsah. Problém prijať alebo jednoznačne sa rozhodnúť pre niektorú z týchto predstáv sa stáva kľúčovým v rodinách s malými deťmi. Pre rodičov je zapracovanie aktu magického obdarovávania detí pod stromčekom utajeným darcom výraznou súčasťou vytvárania konkrétnej domácej podoby sviatku. Problematická, vlastne neexistujúca vizualizácia Ježiška, sa často prelína alebo nahrádza Santa Klausom, Dedom Mrázom, prípadne sa v rodinnej tradícii prejde od jednej ku druhej.[115] Santa Klausovi je dominantne vyčlenený verejný komerčný priestor a reklama. Aj v tej sa však objavujú snahy o priblíženie sa slovenskému zákazníkovi. Používa tradičnejšie symboly, navodzuje atmosféru milého zmätku medzi postavami vianočných obdarovávateľov[116] alebo presadzuje jedného z nich ako jediného správneho.[117] Vo zvyku obdarovávania detí sladkosťami 6. decembra, na deň Mikuláša, existuje tiež snaha obchodu nahrádzať ho komerčnou podobou Santa Klausa.

O tom, že časť verejnosti túto zdanlivo banálnu nejednoznačnosť vníma a reflektuje ako problém, svedčia internetové rodičovské diskusie, nápady tvorcov reklamy či predvianočné publicistické komentáre trendov vo vývoji vianočných symbolov (Jaslovský 2007), ale i rôzne verejné aktivity zamerané na ochranu domácich tradícií, napríklad prostredníctvom vysvetľovania rozdielov medzi Santa Klausom a Mikulášom.[118] Bežnou súčasťou aktuálnych podôb sviatkovania je však tiež celkom voľné prelínanie obsahov spomínaných predstáv: na mikulášskych verejných podujatiach určených deťom sa použijú prvky kostýmu Santa Klausa – napríklad čiapka s brmbolcom – na vytvorenie biskupskej masky Mikuláša, sprievod Mikuláša sa doplní postavami patriacimi k Santovi a pod.[119]

Vianočné dni pracovného pokoja

Zákonom určenými dňami pracovného pokoja sú vo vianočnom období na Slovensku 24. – 26. december, 1. a 6. január.[120] Pokiaľ sme sa dosiaľ venovali skôr podobám Vianoc vo verejnom priestore, počas voľných dní sa časť foriem sviatkovania presúva do sféry privátnej. V ustálených domácich spôsoboch prežívania Vianoc je možné viac než pri ich verejných prejavoch predpokladať prítomnosť prvkov jednak súvisiacich s individuálnymi náboženskými, etnickými, geografickými a i. väzbami členov rodín, jednak tých, ktoré do rodinnej podoby Vianoc prinášajú manželia či partneri zo svojich východiskových rodinných prostredí a ďalej ich z vlastnej vôle reprodukujú, ale i tých, ktorých samotná realizácia i podoba prežívania sú výlučne otázkou individuálnej voľby ľudí.

Z tohto hľadiska možno sledovať nielen miesto a spôsob trávenia vianočných voľných dní, formy prežívania jednotlivých častí sviatkov či časovanie sviatočných aktivít, ale i existenciu a dodržiavanie pravidiel v jednotlivých prvkoch sviatkovania – napríklad pri výbere jedál považovaných za vianočné, v spôsobe prípravy jedál či dekorácii obydlia, čase výzdoby vianočného stromčeka, rituáloch pri stolovaní a odovzdávaní darčekov, pomenovaní obdarovačov atď.

Podľa etnologických poznatkov nadobúdajú dnešné spôsoby domáceho sviatkovania pestrú paletu podôb. Nie je možné všeobecne povedať, že by napríklad Štedrý deň dnes prebiehal iba v znamení príprav slávnostnej večere a v prítomnosti všetkých členov rodín. V mestskom prostredí je celkom bežné, že si ho ľudia spríjemňujú prechádzkami (na-

[115] Príkladom je skúsenosť mladej matky zdieľaná v diskusiách na internete: „Ja som to nedávno skúsila malej (2 ročnej) vysvetliť, že kto je Ježiško, ale keď zistila, že je to malinké bábätko, tak povedala len, že dostane dudu, ak bude plakať a bude ležkať, papať a spinkať. Takže asi to skúsime s Dedom Mrázom… aj keď sama neviem… Svokrovci majú Ježiška, naši Deda Mráza… ja som to chcela aj spojiť nejakou nenásilnou formou – napríklad že stromček je od DM, z lesa… atď. a darčeky že posiela pod stromček Ježiško za to, že boli detičky také dobré po celý rok… ale keď ma takto zrušila… tak musím vymyslieť asi niečo iné.“ Pozri Kto u vás nosí darčeky?; pozri tiež diskusiu z roku 2011 na blogu rodinka.sk: Mikuláš nie je Santa Claus!.

[116] Príkladom je predvianočný reklamný šot mobilného operátora z roku 2013, kde sa dievčatko v kostýme anjelika prihovára zachmúrenému chlapcovi: „Jéj, ty máš doma Santu? Mne prinesie darčeky Ježiško. Že, tatino?“ Pozri Telekom – Vianočný happy paušál – reklama Ježiško.

[117] Firma Pepsi Cola v roku 2013 postavila svoju vianočnú reklamu na antisantovskej kampani. Po kliknutí na stránku www.pepsi.com sa začiatkom decembra 2013 objavila reklama s textom „Santa tu nemá čo robiť – K našim Vianociam predsa nepatrí. Poď mu to vysvetliť. Viac nahlas!“ Po kliknutí začala česká interaktívna rozprávka „Jak zvířátka Santu z lesa vykřičela…“. Ešte pred Vianocami bola táto reklama stiahnutá. Na facebooku PepsiCeskoSlovensko márne ju hľadajúcim záujemcom firma 19. 12. odpovedala: „Pepsi CZ & SK Martine, Alexi, bohužel kampaň kterou hledáte, jsme se z důvodu nečekaně prudké reakce některých médií rozhodli stáhnout, aby v rozporu s naším přáním a úmysly pobavit, nevyvolávala konfliktní atmosféru. Děkujeme za pochopení a přejeme hezké Vánoce.“ Pozri iDnes.cz.

[118] Súčasťou mikulášskeho kultúrneho programu na Hlavnom námestí v Bratislave v roku 2011 bolo aj objasňovanie rozdielov medzi Mikulášom a Santa Klausom. „Organizátori si dávajú záležať na tom, aby ani náhodou nedošlo k zámene sv. Mikuláša s jeho komerčnými napodobeninami. V ankete „Prečo Mikuláš a nie Santa,“ ktorá je už roky súčasťou programu, to asi najpresnejšie vyjadril výtvarník Miroslav Cipár: „Mikuláš dáva a Santa Klaus predáva. To je rozdiel úplne zásadný.“ Pozri Mikuláši začínajú už 3. decembra.

[119] Príkladom môžu byť oslavy Mikuláša na historickej Detskej železnici v Košiciach, kde z vlaku máva biskup Mikuláš a pre deti je v programe pripravené stretnutie so sobom Rudolfom – atribútom Santa Klausa. Pozri Mikulášske jazdy už túto sobotu.

[120] Štyri z týchto dní zákon od roku 1993 určuje za dni pracovného pokoja pod názvami Štedrý deň, prvý a druhý sviatok vianočný a Zjavenie pána (Traja králi). 1. január (kalendárny Nový rok) je dňom pracovného pokoja ako štátny sviatok – Deň vzniku Slovenskej republiky. Pozri Zákon NR SR č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov.

príklad starí rodičia s vnúčatami, pokiaľ sa chystá vianočný stromček), návštevami cintorína, individuálnymi či spoločenskými športovými aktivitami (napríklad bratislavskí otužilci spoločným plávaním) a pod. Dopoludnia Štedrého dňa sa dajú zrealizovať posledné nákupy, čo mnohí využívajú, pretože potom sú obchody minimálne jeden deň zatvorené. Významnou súčasťou priebehu Štedrého dňa je i sledovanie televíznych programov (Veselá 2004: 74).

Obraz, ktorý poskytujú výsledky výskumov z dedín regiónu Rajeckej doliny (ide o lokality s výraznou prevahou obyvateľov rímskokatolíckeho vierovyznania, s 99 % obyvateľov slovenskej národnosti (Veselá 2004: 23)), dokumentuje, aké postupy a v akom rozsahu sa okolo roku 2004 dodržiavali napríklad pri prestieraní slávnostného štedrovečerného stola. Až 100 % z oslovených domácností udržiavalo zvyk položiť pod obrus peniaze, pridať šupiny z vianočného kapra (20 %), niekde aj zrno alebo ovos (5 %). Na stôl dávali chlieb (98 %), vianočné oblátky, med, cesnak, misa s ovocím, podnos so zákuskami, fľaše s nápojmi (všetko 100 %), v niektorých rodinách aj bibliu alebo ruženec (25 %) a pohár so svätenou vodou a ihličnatou vetvičkou (40 %). Dekoratívnu dominantu tvorili sviece (100 %), niekde v osobitne naaranžovanom svietniku (10 %), prípadne sa stôl obviazal reťazami (5 %). Slávnostné prestieranie doplnili dekoratívnymi obrúskami s vianočným motívom (80 %). Takto zostával stôl upravený aj počas prvého a druhého sviatku vianočného, niektoré prvky – svieca, podnos so zákuskami – až do Troch kráľov. Účastníkmi večere bývajú všetci členovia žijúci v domácnosti, prichádzajú na ňu aj členovia, ktorí žijú osamotene. Štedrý večer sa slávi aj troj- i štvorgeneračne, v závislosti od rodinných tradícií, vzťahov a priestoru. V 80 % skúmaných rodín bol zaznamenaný zvyk pred prezlečením do slávnostnejšieho odevu sa umyť (Veselá 2004: 74-75).

Začiatok Štedrej večere je v spomínanom regióne okolo 18. hodiny[121] a jej priebeh tiež určuje rodinná tradícia. Základná schéma zaznamenaná v Rajeckej doline je rovnaká: spoločná modlitba, potretie čela medom, konzumácia oblátok s medom, vo väčšine prípadov aj s cesnakom, prípitok s vinšom, postupná konzumácia jednotlivých chodov večere, zakončenie modlitbou a následné rozbaľovanie darčekov. V niektorých rodinách, najmä kde sú deti, rozbaľovanie darčekov predchádza večeri (Veselá 2004: 77-78).

Pri príprave sviatočných jedál rodiny často rešpektujú prvky vianočného jedálneho lístka z rodín oboch partnerov, vytvárajú sa – a potom každoročne na Vianoce pri jednom stole opakujú – originálne kombinácie jedál pôvodne zaužívaných v nábožensky, etnicky či geograficky odlišných oblastiach. Výskyt niektorých štedrovečerných jedál, najmä mäsa a údenín a s nimi pripravovaných polievok, je na Slovensku napríklad ovplyvnená konfesionálnou príslušnosťou. Kým u katolíkov a pravoslávnych mäso v polievke absentuje, evanjelici a. v. ho v polievkach majú, pretože predvianočný pôst končí už s vyjdením prvej hviezdy na Štedrý deň (Stoličná-Mikolajová 2004: 110). Podľa agentúrneho prieskumu z roku 2007 tvoria rebríček najčastejšie sa vyskytujúcich štedrovečerných jedál zemiakový šalát (88,2 %), oblátky (79,8 %), kapustnica (74,3 %), kapor (60,0 %), orechy (49,3 %), iná ryba (nie kapor) (39,8 %), rezeň (25,2 %), šošovicová polievka (18,6 %), rybacia polievka (14,3 %), opekance, tiež nazývané ako pupáky, bobaľky či bobáky (11,0 %). Ako súčasť jedál na vianočnom stole sa uvádzajú i sladké a slané pečivo, domáce a exotické ovocie, med a cesnak (Jaslovský 2007).

Ako prepojenie verejného a súkromného priestoru počas Štedrého večera funguje v rímskokatolíckom prostredí návšteva polnočnej pobožnosti, ktorá je venovaná rituálu oslavy narodenia Ježiša Krista. Účasť na tejto omši v kostole má dnes na Slovensku okrem religióznej aj spoločenskú funkciu. Kým niekde na ňu chodia iba veriaci, inde, najmä v mestách, je návšteva „polnočnej“ praktizovaná aj ľuďmi iného, príp. bez náboženského vyznania ako súčasť trávenia Vianoc pre jej radostnú sviatočnú atmosféru i získanie emocionálneho zážitku. V niektorých lokalitách nadväzuje z iniciatívy samospráv na polnočnú pobožnosť kultúrny program, napríklad vysielanie kolied, vinšov, básní či príhovoru starostu v miestnom rozhlase, koncert tradičných signálnych nástrojov a pod. Po omši sa príbuzní, priatelia, ale i navzájom menej známi ľudia zvyknú pozdraviť podávaním rúk, blahoželať si k Vianociam a stráviť spoločne niekoľko minút rozhovorom.[122] Súčasťou trávenia Štedrého dňa sú i neskoré večerné vychádzky, krátke návštevy a stretnutia s priateľmi. Staršia mládež v mestách po sviatočnom rodinnom večere odchádza do reštauračných zariadení, kým ostatní členovia domácnosti oddychujú pri sledovaní televízie (Mikulíková 2011: 45). Fakt, že mládež ako kompenzáciu niekoľkých hodín spoločného stolovania a sviatočnej atmosféry v úzkom kruhu rodiny vyhľadáva i v tento večer spoločnosť svojich rovesníkov, sa nie vždy stretáva s porozumením starších.[123]

25. december – prvý sviatok vianočný, nazývaný aj Božie narodenie,

[121] Tento termín, ako celoslovensky najzaužívanejší na večeranie nepriamo potvrdzujú i skúsenosti internetových predajcov darčekových poukážok. Niektorí zákazníci ich objednávajú ešte 24. decembra, keďže poukážka príde obratom do e-mailovej schránky. Avšak o 18. hodine tieto aktivity celkom ustanú. Pozri Nákupnú poukážku darovalo pod stromček 19 percent Slovákov.

[122] V Liptovskej Tepličke sa polnočnej omše zúčastňujú ľudia bez ohľadu na náboženskú príslušnosť, pretože s ňou súvisí aj kultúrny program, ktorého vrcholom je popolnočné pastierske vítanie Krista za sprievodu tradičných signálnych hudobných nástrojov (Vlastný výskum). V Rajeckej doline navštevuje polnočnú omšu asi polovica zo 60 respondentov. Jej návšteva býva hodnotená ako výrazný emocionálny zážitok: „Tá polnočná omša je niečo nádherné […], lebo vtedy to človek tak najlepšie dokáže prežiť […]“; „Proste v tej noci to má najväčšie čaro, keď je vonku tma a vnútri v kostole svietia stromčeky, spieva sa Tichá noc […]“ (Veselá 2004: 93).

[123] „Asi sú to takí, ktorí nemajú rodinné zázemie a zrejme utekajú od rodiny, a hľadajú to medzi svojimi priateľmi a asi im chýba rodina“ (Mikulíková 2011: 44).

má v zmysle kresťanskej vianočnej tradície slávnostný charakter. Veriaci navštevujú v predpoludňajších hodinách bohoslužby, stolovanie v kruhu rodiny je slávnostné. Obed prebieha podobne ako večera na Štedrý deň, avšak podávajú sa mäsité jedlá (aj v katolíckych rodinách). V tento deň je zvykom navštevovať sa medzi príbuznými, aby sa rodiny stretli a spoločne trávili Vianoce v čo najširšom kruhu (Veselá 2004: 94, 102; Mikulíková 2011: 48).

Od 90. rokov 20. storočia sa na Slovensku z iniciatívy katolíckej cirkvi organizujú v jednotlivých farnostiach tzv. Jasličkové pobožnosti alebo Jasličkové slávnosti. Podujatie formou nadväzuje na ľudové betlehemské hry: sériou dramatizovaných scénok približuje divákom udalosti v Betleheme súvisiace s narodením Krista. O jeho prípravu, nacvičenie s veriacimi, obsah a prezentovanie verejnosti – najčastejšie popoludní v prvý, niekde i druhý sviatok vianočný – sa v jednotlivých farnostiach starajú miestni katolícki duchovní. Slávnosti sa konajú v kostoloch alebo v kultúrnych domoch, niekde aj v spolupráci s obecnou samosprávou.[124] Vo farnostiach, kde nie sú skúsení účinkujúci, scénky nacvičujú deti školského veku.[125]

V obciach regiónu Rajeckej doliny sa táto pobožnosť, na ktorú pripravujú program z divadelných scénok, kolied a vinšov staršie deti, využíva i ako príležitosť na stretnutia s príbuznými a známymi (Veselá 2004: 95). V obci Liptovská Teplička ju pripravujú na Prvý sviatok vianočný žiaci deviateho ročníka základnej školy v spolupráci s chrámovým zborom. Keďže tu nie je považované za vhodné robiť divadelné scénky v kostole, jasličková pobožnosť sa koná v obecnej spoločenskej sále. Pre jasličkové pobožnosti vytvárajú kňazi podrobné dramaturgie, animačné programy pozostávajúce z básní, vinšov, scénok, vianočných piesní s hudobným sprievodom, ale aj so svetskými modernými prvkami ako je napríklad telefonát Ježiškovi. Určené sú najmä pre farnosti, kde nie je možnosť nadväzovať na miestne tradície ľudových betlehemských hier a pre farnosti v mestách.[126]

Jasličkové pobožnosti, podobne ako vyššie opísané vianočné podujatie Dobrá novina, sú príkladom spôsobu, akým súčasná cirkev využíva fenomén sviatkov na prenikanie do spoločenského povedomia a uplatňovanie sa nielen v duchovnej, náboženskej sfére, ale i v širokochápaných spoločenských kontextoch, v ktorých sa dnešné podoby sviatkovania realizujú.

Obľúbenou súčasťou aktivít počas voľných sviatočných dní sú rodinné vychádzky spojené s návštevou a obzeraním betlehemov vystavených na verejných priestoroch či v kostoloch. Betlehemy sú výtvarne stvárnené rozličným spôsobom alebo ide o živé znázorňovanie scén spájaných s kresťanskou legendou narodenia Ježiša Krista (Bitušíková 1993). Vystavujú alebo inscenujú sa počas celého vianočného obdobia na vianočných trhoch i predvianočných kultúrnych podujatiach súčasne s rozsvecovaním vianočného stromčeka, tvoria súčasť slávnostnej vianočnej výzdoby kostolov i domácností. Tradícia zobrazovania betlehemov na námestiach, či už živých alebo drevených v ľudských rozmeroch, sa na Slovensku rozvinula po roku 1989. V období socializmu ich vystavovanie na verejných priestoroch nebolo možné z ideologických dôvodov.

Podľa etnologických poznatkov sú i na sídlisku Petržalka v Bratislave betlehemy a jasličky považované za symbol Vianoc, či už sú vystavované na verejných priestoroch alebo v domácnostiach. Betlehemy, ktoré sú súčasťou tradičnej rodinnej vianočnej výzdoby a dedia sa z generácie na generáciu, sú vyrobené z rôznych materiálov – z papiera, dreva, sadry, keramiky či šúpolia (Tradičná ľudová kultúra […] 2011: betlehem). Mestská časť na verejnom priestranstve betlehem nevystavuje, obyvatelia Petržalky si však môžu živý betlehem pozrieť každoročne v historickom centre Bratislavy.[127] Živý betlehem sa každoročne organizuje aj v obci Liptovská Teplička na druhý sviatok vianočný. Predvádza sa pri ňom dej od zvestovania narodenia Ježiša Krista až po návštevu troch kráľov v Betleheme, podobne ako v ľudových vianočných hrách (Tradičná ľudová kultúra […] 2011: betlehemská hra). Účinkujú chrámové zbory a folklórne kolektívy obce.[128] Od roku 2000 majú návštevníci Vysokých Tatier možnosť zažiť pri Rainerovej chate nevšedný betlehem, vysoký až 3,5 metra. Tunajší chatár ho vytvára na sviatok Troch kráľov vytesaním do snehu. Atrakcia priláka ročne stovky domácich aj zahraničných turistov.[129]

V niektorých slovenských kostoloch sú betlehemy už nielen súčasťou

[124] Tak je to napríklad v obci Terchová, kde sa Jasličkové pobožnosti začali organizovať hneď po roku 1989. Pozri Jasličková pobožnosť 2013.

[125] Napríklad v bratislavskej Petržalke v Kostole Sedembolestnej Panny Márie sa Jasličková pobožnosť konala v roku 2009 v prvý sviatok vianočný. Vystupovalo asi 30 detí v kostýmoch. Pomocou piesní a scénok s klavírnym sprievodom znázornili udalosti spojené s narodením Ježiša Krista (Mikulíková 2011: 24).

[126] Podrobne pozri napríklad Jasličková pobožnosť – Holič, A.D.

[127] Pozri Živý betlehem; Na striebornú nedeľu bude v meste živý betlehem aj vianočná omša.

[128] Pozri Vianoce v Liptovskej Tepličke; Dramatizácia sledu udalostí spojených s narodením Ježiša Krista tvorí v ľudovom divadle súčasť betlehemskej hry. Príkladom jej súčasnej folkloristickej podoby je Vlachovská gubajka v obci Vlachovo. Koná sa 25. decembra okolo 16. hodiny. Členovia miestnej folklórnej skupiny Stromíš oznamujú jej konanie obyvateľom obce zvolávaním pochôdzkou po obci v krojoch. Toto podujatie nadviazalo na miestnu tradíciu a koná sa nepretržite vyše 20 rokov. Počas Gubajky sa stretáva celá dedina a návštevníci obce na verejnom priestranstve pri Šetierni pod Strosom – vysokou skalou uprostred dediny. Pastieri prichádzajú za tónov trubača, ktorý stojí na skale nad obcou v tradičných krojoch a predvedú miestny variant betlehemskej hry – gubajku. Podrobne pozri: Vlachovská gubajka 2013.

[129] Podujatie, ktoré chatár Peter Petras pôvodne organizoval len pre svojich najbližších, sa za viac ako desať rokov rozrástlo na jedno z najnavštevovanejších podujatí zimy vo Vysokých Tatrách. Turistov pri betleheme zabáva aj goralská muzika a koledníci z Lendaku. Pozri Ladový betlehem na Rainerovej chate si prišli pozrieť stovky turistov.

Vianoc, ale aj celoročnými turistickými atrakciami. Expozície rezbársky vytvorených pohyblivých drevených betlehemov v Terchovej, Rajeckej Lesnej či Banskej Štiavnici sú sprístupnené počas celého roka.[130] Medzi domácimi a obyvateľmi okolitých lokalít si ich návšteva cez Vianoce však nevytvorila pevnú pozíciu v systéme sviatkovania. Hoci sem na Vianoce privedú svoje návštevy, sami ich navštevujú radšej inokedy v priebehu roka. Počas vianočných sviatkov sú betlehemy atrakciou pre turistov a pútnikov zo vzdialenejších kútov Slovenska (Veselá 2004: 71).

26. december – druhý sviatok vianočný, deň Štefana – je dňom so sviatočnou, avšak uvoľnenejšou atmosférou. Tento deň pracovného pokoja možno sledovať ako prechod od sviatkov ku všedným dňom. Kresťanskí veriaci sa dopoludnia opäť zúčastňujú bohoslužieb v kostoloch, často sa tento voľný deň využíva na návštevy príbuzných a priateľov. V tradičnom kalendári zvykov a spoločenských kontaktov, ovplyvnenom i cirkevnými zákazmi týkajúcimi sa adventu, je tento deň spätý s organizovaním tanečných zábav. Termín ako príležitosť na spoločenské zábavy osláv menín Štefana, na tanečné párty a diskotéky využívajú dnes rozličné združenia[131] a zábavné podniky.[132] 26. decembra sa opäť otvárajú nákupné centrá a začínajú povianočné výpredaje.[133]

Na základe etnografických pozorovaní spôsobov prežívania posledného dňa kalendárneho roka – 31. decembra, dňa Silvestra – možno konštatovať, že siahajú od rodinných posedení sprevádzajúcich ukončenie starého a vítanie začínajúceho roka, večerných návštev divadelných predstavení či náboženských pobožností,[134] cez účasť na verejných športových podujatiach, spoločenských zábavách v hoteloch a reštauračných zariadeniach až po stretnutia obyvateľov miest i dedín na námestiach a sledovanie polnočných ohňostrojov.[135]

Nový rok má mnohé znaky prvého sviatku vianočného, vyplývajúce zo symboliky dňa 1. januára ako počiatku nového obdobia. Príbuzní a známi si na Nový rok zvyknú navzájom blahoželať, katolícki veriaci

130 Pozri Drevený betlehem v Terchovej; Slovenský betlehem; Banskoštiavnický betlehem v Banskej Štiavnici.

131 V obci Liptovská Teplička organizuje Štefánsku zábavu hasičské združenie. Výzva na sociálnej sieti v roku 2013 pozývala na tanečné hity z rokov 1980. a 1990., „ľudovo-tanečnú diskografiu“ a voľný vstup pre všetkých Štefanov. Podrobnejšie pozri: Štefánska párty.

132 Pozri Na Štefana bude veselo; Štefanská diskotéka v Detve – akcia alkohol zdarma + súťaž o vstupy; Párty na Štefana. Boba bar.

133 Pozri Povianočné výpredaje sú zatiaľ pokojné. Budú aj ďalšie; Hurá, ceny padli! Povianočné výpredaje prilákali ľudí už na Štefana; Obchody spúšťajú akcie. Povianočné výpredaje budú bohatšie.

134 V Rajci je možnosť stráviť prechod polnoc zo Silvestra na Nový rok aj pri modlitbe ruženca vo farskom kostole. Tak je zabezpečené, aby aj osamelí ľudia mohli privítať Nový rok v komunite (Veselá 2004:100).

135 Pozri Silvestrovská zábava v Bratislave bude na mnoho spôsobov; Silvestrovská oslava v Košiciach bola bujará.

navštevujú sviatočné bohoslužby. Doma sa slávnostne stoluje, niekde sa však nepodáva hydina (kačka, morka, ktoré sa pripravujú počas Vianoc) v súlade s poverou, že by sa rozutekalo bohatstvo (Stoličná-Mikolajová 2004: 116). K tomuto dátumu patria novoročné koncerty pre rôzne organizácie a tiež kultúrne a športové podujatia pre deti.[136]

Od roku 1993 sa na Slovensku oslava novoročia prelína so štátnym sviatkom – Dňom vzniku Slovenskej republiky. Pri jeho oslavovaní sa aktivizujú najmä orgány štátu: udeľujú sa najvyššie štátne vyznamenania, medaily sa odovzdávajú príslušníkom armády, prezident sa občanom prihovára v slávnostnom televíznom novoročnom príhovore a pod.[137] Prvý večer v novom roku televízie spravidla uvádzajú televízne premiéry úspešných filmov, čím umocňujú výnimočnosť tohto dňa.

6. január – sviatok Zjavenie pána (Traja králi), je pre všetkých obyvateľov ďalším uzákoneným dňom pracovného pokoja, pre veriacich kresťanov ďalším vianočným sviatkom. V niektorých obciach Slovenska s obyvateľstvom hlásiacim sa k pravoslávnej alebo gréckokatolíckej cirkvi, ktoré sa riadia v datovaní náboženských sviatkov juliánskym kalendárom, sa tento deň slávi ako deň narodenia Krista.[138] Na katolíckych trojkráľových bohoslužbách kňazi rituálne požehnávajú kriedu a vodu a zvyknú v súvislosti so sviatkom navštevovať domácnosti i inštitúcie vo svojich farnostiach.[139]

O tom, že 6. január funguje vo vedomí ako posledný deň vianočného obdobia, svedčí nielen s ním spájaný výrok „už je po sviatkoch“ (Veselá 2004: 102), ale najmä zvyk odstraňovať z domácností na deň Troch kráľov alebo bezprostredne po tomto dni vianočnú výzdobu, vianočný stromček a betlehem (Veselá 2004: 102).[140]

K tráveniu voľných sviatočných dní patrí aj cestovanie a presuny, či už na krátke návštevy rodiny, príbuzných či priateľov, na výlety či dovolenky. Alternatívou alebo doplnkom domáceho trávenia voľných vianočných dní je ich prežívanie mimo domova – v rekreačných zariadeniach, súkromných víkendových chatách, na turistických, relaxačných či

136 Pozri Bratislavský novoročný koncert.

137 Pozri Oslavy dňa vzniku Slovenskej republiky na ministerstve obrany; Oslava štátneho sviatku Dňa vzniku Slovenskej republiky, 1. 1. 2008; Slovensko si 1. januára pripomenie štátnym sviatkom deň svojho vzniku; Novoročný príhovor prezidenta Slovenskej republiky Ivana Gašparoviča, 1. 1. 2013.

138 Ide o asi 6 gréckokatolíckych farností na severovýchode Slovenska. V pravoslávnej cirkvi sa asi 150 cirkevných obcí riadi pôvodným, juliánskym kalendárom, a asi 30 obcí prešlo na decembrové oslavy ešte v časoch socializmu (Boa 2013).

139 Okrem novoročného priania píšu kriedou na rám dverí formulu G+M+B. Nápis dopĺňajú na začiatku aj na konci dve čísla, spolu udávajúce aktuálny letopočet. Písmená G+M+B sa vysvetľujú ako skratky mien biblických Troch kráľov – Gašpar, Melichar, Baltazár. Podľa výkladu katolíckej cirkvi by správne malo ísť o písmená C+M+B, čo je skratka latinského požehnania „Christus mansionem benedicat“, v preklade „Kristus nech žehná tento dom“ (Encyklopédia [...], 2, 1995: 263).

140 Pozri OLO začalo zber vianočných stromčekov.

poznávacích pobytoch. V posledných pracovných dňoch pred Štedrým dňom nastáva mimoriadny pohyb obyvateľstva, zahusťujúci všetky existujúce formy medzimestskej dopravy, o čom pravidelne informuje napríklad rozhlasové dopravné spravodajstvo. Zvýšený pohyb je aj v leteckej doprave a ceny leteniek tesne pred Vianocami patria k najvyšším. Cestovanie na vianočnú či novoročnú dovolenku sa ako spôsob prežívania sviatkov rozvinulo najmä po druhej svetovej vojne, keď začali vtedajšie štátne podniky budovať odborárske rekreačné zariadenia a jednotlivci privátne chaty a chalupy. Po roku 1989 sa vianočný cestovný ruch uplatnením komerčných aspektov rozšíril o nové fenomény. V predvianočnom období sú lákadlom zájazdy na vianočné trhy v západoeurópskych mestách, ktoré sú v ponuke mnohých cestovných kancelárií. Od Štedrého dňa, a najmä hneď po ňom, nastáva obdobie dlhších dovolenkových pobytov. V domácom cestovnom ruchu sú to najmä lyžiarske a relaxačné pobyty,[141] čoraz viac Slovákov sa však na vianočnú dovolenku vyberá i do krajín v subtropickom a tropickom pásme.[142]

Vianoce v zahraničí trávia aj obyvatelia Slovenska, ktorí sú na dlhších pracovných či študijných pobytoch vo vzdialenejších destináciách a pracovné povinnosti alebo drahé cestovné im neumožňujú vrátiť sa na Vianoce domov, prípadne trávia Vianoce v cudzine so svojimi zahraničnými partnermi. V takomto prípade im kontakt s rodinou na Slovensku umožňuje internetová komunikácia, ktorá patrí k súčasnému vianočnému sviatkovaniu na Slovensku.

Záver

Predložené etnograficky zaznamenané poznatky o súčasných podobách vianočných sviatkov na Slovensku dokumentujú nielen rozsah rituálnych aktivít potvrdzujúci ich výnimočnosť v každoročnom cykle sviatkov, ale i šírku spoločenských a ekonomických súvislostí, v ktorých sa fenomén sviatkovania odohráva. Širokochápané sociálne funkcie Vianoc zostávajú zachované, pričom formy, ktorými sa tieto funkcie dosahujú, sa dynamicky menia. Aktuálny empirický materiál ukázal, že význam Vianoc dnes spočíva predovšetkým na potvrdzovaní súdržnosti rodín, komunít, partnerských i priateľských zväzkov, na vyjadrovaní významu solidárnych medziľudských vzťahov akcentovaním ich pozitívnych stránok a snahou privodiť ľuďom radosť.

Vianoce ovplyvňujú formovanie kolektívnych identít na rôznych úrovniach – konfesionálnej, teritoriálnej, rodovej, vekovej a sociálno-ekonomickej. Tieto sviatky sú produktom kresťanskej kultúry, sú však prežívané súčasne aj ako sekulárne sviatky rodiny a komunity a na ich podobe a spôsoboch prežívania vo verejnej i privátnej sfére sa výrazne podieľa komerčná sféra. Hoci obsah sviatku Vianoc dominantne

[141] Pozri Kam na Vianoce?.

[142] Pozri Ľudia počas vianočného zhonu dávajú prednosť ďalekej exotike.

sformovala kresťanská tradícia, analýza ukázala, že dnešné spôsoby ich prežívania sa odlišujú nielen medzi veriacimi a ľuďmi bez náboženskej viery. Odlišností v pripisovaní významu určitým prvkom a preferovaní istých foriem vianočného sviatkovania je v najrozličnejších sociálnych skupinách veľa, čo svedčí o tom, že nestrácajú svoj význam tak pre fungovanie spoločnosti, ako i život jednotlivca.

Ich niektoré podoby okrem sociálneho prostredia ovplyvňujú aj podmienky života vo vidieckych a mestských sídlach. Aktivity počas Vianoc odlišne napĺňajú mužské a ženské sociálne roly, osobitná pozornosť je počas nich venovaná deťom a najstaršej generácii. Počas Vianoc v podstate všetci dary dostávajú aj dávajú a toto obdobie je charakteristické väčšou citlivosťou voči sociálne slabším skupinám obyvateľstva.

Pri analýze foriem súčasných Vianoc vystupujú viac alebo menej výrazne niektoré dichotómie. Z hľadiska pomeru prvkov sakrálneho a profánneho sa rozdiel medzi týmito protikladmi čiastočne stiera, prípadne ako posvätné súčasti Vianoc dnes pre niektorých ľudí či skupiny môžu vystupovať prvky celkom svetské. Súčasťou Vianoc ako kresťanstvom kreovaného náboženského sviatku boli od ich počiatku aj mimokresťanské prvky prameniace z ľudového poznania a náhľadu na svet, tvoriace aj v súčasnosti ich významnú súčasť: výtvarné prvky, kulinárske tradície, spoločenské kontakty a i.

V druhej polovici 20. storočia, v období socializmu, došlo na Slovensku zo strany vládnucej ideológie k snahám potlačiť ich kresťanské obsahy. Premenované boli na Sviatky zimy, Sviatky mieru, Ježiška nahradil Dedo Mráz, koledy boli pre verejné prezentovanie selektované podľa obsahu a z ľudových tradícií sa vyberali prvky, ktoré nezdôrazňovali Kristovo narodenie. Hoci v súčasnosti náboženské prvky nie sú na Slovensku ideologicky tabuizované,[143] vytláčajú alebo modifikujú ich zasa prvky komerčné, čoho príkladom môže byť napríklad boj importovaného Santa Klausa s Ježiškom, ako postavou považovanou za domácu a posvätnú.

K posunom dochádza aj vo výskyte vianočných praktík, považovaných ešte na konci 20. storočia za tradičné. Zvyk posielania vianočných pohľadníc prešiel výraznou inováciou a dnes vykazuje nové formy, napríklad pozdravy sa posielajú cez internet alebo prostredníctvom mobil-

[143] S procesmi pripomínajúcimi svojimi dôsledkami praktiky ideológie vládnucej za socializmu sa možno v inom kontexte stretnúť v multikultúrnych krajinách, kde sú výsledkom snahy dbať na rovnoprávnosť všetkých bez ohľadu na vierovyznanie. Slovenskí migranti v USA dokumentujú tamojšiu situáciu aj takto: „[…] dnes budeme mať čo robiť, aby sme zachovali vo Vianociach Vianoce. Dnes máme „sviatočné karty“, „sviatočné oslavy“, „sviatočné piesne“ a dokonca „sviatočné stromčeky“. V snahe nikdy nikoho neuraziť sú teraz milióny Američanov zdanlivo spokojné s tým, že nebudú hovoriť o Vianociach, ktoré oslavujú, a že budú konať tak, akoby všetky druhy minoritných osláv (Kwanzá, Chanuka, Deň Bodhi, Diwali, Ramadán a zimný slnovrat) boli rovnako dôležité. Dosiahol sa bod, kedy zaželať niekomu „veselé Vianoce“ je politickým aktom, a nie priateľskou samozrejmosťou.“ (Piatak 2005).

ných telefónov, benefičné podujatia sú podporované masovými médiami, komerčne sa organizuje fotografovanie s Mikulášom a pod. Naopak ďalšie prvky, ktoré sa do vianočných rituálov dostali iba v posledných dvadsiatich rokoch, sú dnes už vnímané ako tradičné: podujatie Dobrá novina, svätenie adventných vencov, vianočné trhy, niektoré televízne rozprávky a pod., pričom ich včleneniu do vianočnej praxe pomáha prepojenie so staršími vianočnými zvykmi: koledovaním, vysviacaním predmetov, prípravou tradičných obradových jedál a nápojov, uplatnením tradičnej viery a predkresťanských predstáv o svete vo veštbách, mágii či obradových praktikách. Za inováciu príležitostí a foriem vianočných spoločenských kontaktov môžeme označiť organizovanie športových súťaží, cestovanie či stretávanie sa mladých ľudí po Štedrej večeri v reštauračných zariadeniach.

Dichotómia rurálne – urbánne vyjadrovaná v rozdieloch podôb vianočného sviatkovania vo vidieckych a mestských sídlach sa čoraz viac stiera. Pre mestá je charakteristická pestrejšia ponuka podujatí, väčšia miera inštitucionalizácie či menšia intenzita lokálnych individuálnych väzieb. Pre vidiecke prostredie hustejšie interpersonálne a susedské kontakty, programy organizované v rámci a pre členov lokálnej náboženskej komunity či nadväzovanie na lokálne vianočné tradície a ich zvýrazňovanie. Všade, v mestách i v dedinách, sa však dnes intenzívne do Vianoc včleňujú prvky spojené s trhovou ekonomikou, rozvojom informačných sietí či vplyvmi globalizácie – televízne programy, nakupovanie, cestovanie.

Z hľadiska dichotómií privátne – verejné a formálne – neformálne je pozorovateľné, že počas vianočného obdobia je veľká časť aktivít ovplyvňovaná inštitucionálnymi snahami – kultúrnymi, komerčnými, školskými, komunálnymi a i. Dni pracovného pokoja – Štedrý deň, prvý sviatok vianočný, druhý sviatok vianočný, Nový rok a Traja králi – sú všeobecne vnímané ako čas prežívaný v privátnom prostredí s rodinou a príbuzenstvom. Zhromaždený materiál však naznačil, že prieniky verejnej a privátnej sféry poznačili prežívanie týchto dní. Prax spoločenského stretávania sa, zúčastňovania sa verejných podujatí, cestovania, dovolenkového relaxu a nakupovania je dnes už bežnou súčasťou sviatkovania, resp. trávenia vianočného voľna.

Hoci sa stereotypne súčasné Vianoce označujú za príliš komercionalizované, ak vyjdeme z analýzy sledovaných segmentov – trhy, nákupy, cestovanie či firemné večierky, zistíme, že plnia značnú škálu sociálnych funkcií a len malá časť z nich má dominantne komerčný rozmer. Marketing však ráta s týmito sviatkami ako s obdobím, keď sú ľudia ochotní vydať viac peňazí než inokedy, preto obchod a niektoré služby zintenzívňujú svoje kampane a prispôsobujú ich charakteru Vianoc. Takto k atmosfére Vianoc prispievajú, avšak aj do ich štruktúry nesporne vstupujú a do istej miery s ňou manipulujú.

V zaznamenaných podobách Vianoc je dnes pozorovateľné i prelínanie sa globálnych a lokálnych prvkov. Globálne prvky sú do nich

Ondrejská zabíjačka v obci Liptovská Teplička (okr. Poprad). Autorka snímky: Z. Beňušková, 30. 11. 2012.

Atmosféra pred veľtržným areálom počas Dní Vianoc v Inchebe. Bratislava – mestská časť Petržalka (okr. Bratislava V.). Autorka snímky: Z. Beňušková, 19. 12. 2013.

Reklama oslovuje zákazníkov odmeriavaním predvianočného času formou „obdarovania" v podobe rozličných zliav počas jednotlivých dní adventu. Bratislava (kraj Bratislava). Autorka snímky: Z. Beňušková, 21. 12. 2012.

Predaj kaprov a cenník kaprov predávaných pri hypermarkete Tesco. Bratislava – mestská časť Petržalka (okr. Bratislava V.). Autorka snímky: Z. Beňušková, 21. 12. 2013.

Tradície slovenských a českých Vianoc sa prelínajú, čo je využívané v komerčnej sfére: pomôcka na liatie olova – aktivitu tradične spájanú s Vianocami, vyrobená v Čechách a ponúkaná v predajni obchodného centra v Bratislave (kraj Bratislava). Autorka snímky: Z. Beňušková,18. 12. 2013.

Nekomerčným prejavom prelínania je česká internetová kampaň Zachraňme Ježíška! Zdroj: Kozmos-News (... blog-nejen o kosmonautice). [on line.] [cit. 23. 12. 2012]. Dostupné na internete: <http://halmil.blog.cz/1212/zachranme-jeziska>.

vnášané zjavne najmä komerčnou sférou a modernými technológiami, avšak obsahujú ich aj kresťanské aktivity (Betlehemské svetlo, adventné vence a pod.). Na druhej strane je práve v čase Vianoc evidentné zámerné i spontánne dodržiavanie tradícií vnímaných ako domáce, rodinné či lokálne a demonštrovanie snahy odlíšiť sa sviatočnou praxou od iných.

Otázky špecifík prežívania vianočných sviatkov v prostredí minorít sme sa vzhľadom na povahu nášho empirického materiálu dotkli len okrajovo v súvislosti s pravoslávnou a gréckokatolíckou cirkvou a časovým posunom termínov sviatkov. Odlišnosti náboženských zvykov sú v porovnaní s rímskokatolíckou majoritou aj v protestantskom prostredí: na Štedrý deň podvečerné bohoslužby, údené mäsové jedlá, absencia polnočnej bohoslužby. Príslušníci tých náboženských skupín, ktoré nie sú vyznávačmi vianočných sviatkov, židia, jehovisti, moslimovia, sú tiež na verejnosti konfrontovaní s vianočnou atmosférou, avšak privátne ju pravdepodobne akceptujú rôznou mierou a spôsobmi, ktoré sme nesledovali. Z hľadiska etnických minorít podstatnejšie odlišnosti v súčasných podobách Vianoc na Slovensku náš materiál nezachytil.

Predložená práca predstavuje len časť fenoménu Vianoc. Aj relatívne krátke obdobie v rokoch 2012 a 2013, počas ktorého sme prvky vianočného obdobia sledovali vo verejnom priestore a v médiách, doplnené poznatkami z etnografických výskumov z posledného desaťročia, ukázalo dynamický vývin obyčají spätých s týmto obdobím. Napriek tomu sa štruktúra aj funkcia rituálnych prvkov menia len nepatrne, pričom ich zmeny súvisia najmä s pribúdaním prostriedkov umocňujúcich vianočnú atmosféru a s modifikáciou foriem starších prvkov ukotvených v kultúrnej tradícii Slovenska. Súčasnú podobu Vianoc spoluvytvárajú i prvky, ktoré do komplexu pribudli v 20. storočí, vrátane obdobia socializmu. V 90. rokoch 20. storočia v súvislosti s obnovou náboženského života, s otvorením hraníc, globalizačnými procesmi a rozvojom komunikačných technológií bol položený základ pre intenzívnejšie inovácie vianočných obyčají. Ich úspešné zakomponovanie do vianočného sviatočného komplexu ovplyvnilo aplikovanie tradičných významov, symbolov a funkcií, ale i potrieb jednotlivca, rodiny a spoločenstva. Širokospektrálne pôsobenie na zmysly, emócie, správanie a vedomie vytvára atmosféru sviatočnosti, ktorej sa nedá vyhnúť ani v dobe, keď sa sviatky privatizujú, individualizujú či liberalizujú. Napriek pestrej ponuke aktivít, či už tradičných, modifikovaných alebo nových, dochádza k momentom, keď sa masy ľudí správajú vcelku rovnako, tak, ako príslušníci generácií pred nimi počas významných kalendárnych sviatkov. Zároveň si nachádzajú priestor pre vnímanie vianočného diania cez hodnoty, s ktorými sa identifikuje človek ako indivíduum.

Kostým s názvom tekvica, ktorý spája vnímanie tekvice ako domáceho symbolu jesene i ako reprezentácie Halloweenu. Preto pôsobil ako prvok, ktorý pomáhal šíreniu a udomácňovaniu tohto sviatku. Predajňa špecializujúca sa na tovar používaný pri oslavách sviatkov, ktorých súčasťou je zábava, Bratislava – mestská časť Staré Mesto (okr. Bratislava I). Autor snímky: J. Zajonc, 18. 10. 2013.

Je Halloween na Slovensku cudzincom?

Juraj ZAJONC

Škálu dní a príležitostí, ktoré obyvatelia Slovenska v súčasnosti vnímajú a prežívajú ako nevšedné či zvláštne, tvoria aj sviatky prijímané ako jedinečné i odmietané ako nežiaduce zároveň. Jedným z nich je Halloween, spájaný s dátumom 31. október.[1] Tento sviatok, ktorému začala európska etnológia, vrátane slovenskej, venovať pozornosť ako „novému a komplexnému fenoménu“ (Korff 2001: 177) až po roku 2000,[2] sa začal v jednotlivých európskych krajinách udomácňovať už v 90. rokoch 20. storočia. Dnes sa Halloween okrem Európy a Severnej Ameriky, na teritóriách ktorých sa vyvíjal do súčasnej podoby, slávi v Austrálii, na Novom Zélande (Vavřinová 2011: 60), ba aj v Japonsku i na Srí Lanke.[3] Hoci je šírenie Halloweenu považované za prejav globalizácie,[4] podľa zistení etnológov v každej z európskych krajín tento sviatok nadobúda aj vlastné, špecifické črty.[5] S Halloweenom prenikajú do spôsobu života a kultúry obyvateľov Európy nové názory i formy sviatkovania. Zároveň je podnetom pre kontinuitu alebo oživenie domácich tradícií korešpondujúcich so sviatkom, pre vznik nových výkladov jeho významu a pôvodu alebo aj pre jeho odmietnutie.

1 Ďalším rovnako rozporne vnímaným sviatkom je Valentín (14. február).

2 V roku 1996 bol v Nemecku publikovaný príspevok o Halloweene v USA (Moore 1996) a v tom istom roku v dvoch častiach aj príspevok o Halloweene v Tirolsku (Haid 1996, 1996a). V rokoch 2000–2002 bol pod vedením Edity Hörandner z Inštitútu pre národopis a kultúrnu antropológiu Univerzity v Grazi realizovaný výskum Halloweenu v Rakúsku. Čiastkové zistenia boli publikované a prezentované prostredníctvom výstavy v Inštitúte v Grazi v roku 2001. Po ukončení výskumu boli jeho výsledky spracované do publikácie *Halloween in der Steiermark und anderswo* (2005). V roku 2001 bola v periodiku *Zeitschrift für Volkskunde* (časť II) publikovaná pod názvom *Halloween. Eine Umfrage in Europa* séria 14 príspevkov o tomto sviatku v krajinách západnej a severnej Európy. V Čechách vyšla v roku 2004 publikácia *Lidové zvyky*, medzi ktoré jej autorka Jiřina Langhammerová zaradila aj Halloween (Langhammerová 2004: 228-229). Na Slovensku bola Halloweenu venovaná doteraz iba jedna samostatná etnologická práca – diplomová práca *Halloween v Hurbanove? Rozšírenie jedného starého-nového zvyku* obhájená v roku 2005 na Katedre etnológie a etnomuzikológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (Bagin 2005). Sviatok bol zahrnutý napríklad aj do výskumu spoločenského života obyvateľov dedín pod Malými Karpatmi v procese postsocialistickej transformácie (Zajonc 2007, Zajonc 2007a) i spoločensko-kultúrnych aktivít obyvateľov dedín na Záhorí v súčasnosti (Benža 2013). Viac o týchto výskumoch pozri v poznámke 12.

3 Hall 2001-01.

4 Hall 2012-08; Kopač [nedat].

5 Pozri napríklad vyššie uvedené štúdie o Halloweene publikované v roku 2001 v *Zeitschrift für Volkskunde*.

Nový sviatok v etnologickom pohľade

Opodstatnenosť prístupu k Halloweenu[6] ako k sociálnemu fenoménu, ktorý možno zaradiť do kategórie sviatok, vychádza z jeho skúmania v rovine etic, teda z pohľadu etnológie, pre ktorú je Halloween objektom vedeckého štúdia. V etnologickej kategorizácii je sviatkom – v intenciách definície tejto kategórie od Kataríny Popelkovej[7] – preto, lebo ide o cyklicky sa opakujúci časový úsek, v ktorom sa odohráva či pripomína niečo mimoriadne, počas ktorého sa vykonávajú konkrétne, do istej miery normatívne spôsoby správania a ktorému sa v rozličnej intenzite pripisujú symbolické významy. Halloween je za sviatok považovaný aj v emickej rovine – z pohľadu obyvateľov Slovenska – a to bez ohľadu na to, či ho prijímajú alebo odmietajú. Priamo to vyjadrujú napríklad v médiách, prieskumoch i v diskusiách na internete uvádzané výpovede, podľa ktorých je Halloween sviatkom bosoriek, strašidiel, ale i Satana, Lucifera, diabla, mŕtvych, násilia a smrti, prípadne sviatok jesene. Aktéri hallowenskeho sviatkovania však súčasne uvádzajú, že v období sviatku slávia alebo oslavujú Halloween. Za príčinu absencie alebo nejednoznačného emického výkladu čoho je Halloween sviatkom, možno považovať fakt, že sa menil a vyvíjal nielen v čase. Jednotlivé obdobia vývoja sviatku sa totiž striedavo odohrávali v rozličných častiach teritória Európy i Severnej Ameriky. Preto obyvatelia území, na ktoré Halloween preniká od konca 20. storočia, majú o jeho pôvode iba sprostredkované, neraz čiastkové údaje, ktoré navyše nie sú zložkou tradícií ich vlastnej kultúry. Pravdepodobne preto dnes rezonuje význam Halloweenu i obdobia pred ním predovšetkým ako príležitosti na špecifický druh zábavy, spojenej prípadne so zmenou identity, teda možnosti prežívať počas roka ďalší sviatok ako protiklad každodennosti.

Primárnym podnetom pre zacielenie pozornosti slovenskej etnológie na Halloween bol fakt, že „sa v zmysle svojej bádateľskej orientácie, vychádzajúcej z národopisných koreňov“ síce „venovala sledovaniu spôsobov správania sa ľudí počas významných momentov […]. Dôraz však pritom kládla predovšetkým na dlhodobo udržiavané a v minulosti kotviace vzory […] Takmer do 80. rokov 20. storočia sa [sa – doplnil J. Z.] ťažiskovo zameriavala na sviatky v teritoriálnych spoločenstvách dedín a sústreďovala poznatky o tých prvkoch sviatkov, ktoré boli spä-

6 Názvy všetkých v texte spomenutých sviatkov sú uvádzané podľa zákona č. 241/1993 Zbierky zákonov Slovenskej republiky (ďalej zákon č. 241/1993 Zb.). Ak sa v ňom nenachádzajú, sú uvedené podľa občianskeho kalendára alebo podľa jednej z ich rozšírených či v hovorovom jazyku používaných podôb.

7 Popelková 2012: 12.

té s prírodnými a poľnohospodárskymi cyklami“ (Popelková 2012: 9).[8] Halloween sa viacerým z uvedených charakteristík vymyká. Súčasne je na Slovensku vnímaný ako nový sviatok, ktorý už však dodnes nadobudol aj významy a formy spojené s kultúrnymi tradíciami obyvateľov Slovenska. Preto je Halloween vhodný na skúmanie procesu udomácňovania sa, prijímania i odmietania sviatku[9] ako kultúrneho fenoménu a na sledovanie aktivít, názorov skupín i členov spoločenstiev týkajúcich sa týchto procesov.

Tu publikované poznatky sú výsledkom výskumu realizovaného s viacerými cieľmi. Prvým cieľom bolo objasniť prenikanie Halloweenu na Slovensko a jeho šírenie v spoločenstve jeho obyvateľov. Ďalším cieľom bolo identifikovať miesto tohto sviatku v súčasnej škále sviatkov i v spôsobe života tohto spoločenstva po roku 2000. Posledným cieľom bolo zistiť, na aké skupiny sa toto spoločenstvo člení podľa spôsobov halloweenskeho sviatkovania,[10] foriem slávenia[11] sviatku i podľa významov a reprezentácií s ním spájaných.

Na získanie poznatkov potrebných pre naplnenie uvedených cieľov boli sformulované výskumné otázky, zodpovedané v jednotlivých častiach textu. Aby bolo možné sledovať Halloween na Slovensku v ucelenom kultúrno-historickom kontexte, odpovedá prvá časť textu na otázku *Ako sa vyvíjal Halloween pred jeho rozšírením na Slovensku?* Základným postupom jej riešenia bola analýza publikovaných historických a etnografických údajov o formovaní sviatku mimo Slovenska. Prenikanie a šírenie Halloweenu na Slovensku som sledoval v rámci otázky *Aký je vzťah vybraných prvkov Halloweenu a domácich rituálov, rituálom podobných činností, považovaných za súčasť kultúry obyvateľov Slovenska?* Zistenia a poznatky tvoria druhú, najrozsiahlejšiu časť textu. Základom analýzy vzťahu Halloweenu a domácich prvkov kultúry bol zhustený etnografický opis foriem sviatkovania, rituálom podobných činností atď. vychádzajúci z kvalitatívnych údajov získaných vlastným pozorovaním (prejavy späté s Halloweenom vo verejných priestoroch mesta Bratislava), rešeršovaním tlačených a elektronických médií (rozhlas, televízia, internet) i reklamy.[12] Použité boli aj kvantitatívne údaje získané reprezentatívnym dotazníkovým prieskumom, do ktorého boli okrem Halloweenu zahrnuté aj sviatok Všetkých svätých a Pamiatka zosnulých.[13] Kvalitatívne údaje mali povahu skupinových alebo individuálnych opisov, názorov, odporúčaní a pod.[14] Syntézou získaných poznatkov bolo možné sformulovať odpoveď na otázku *Je dnes Halloween na Slovensku ešte cudzím alebo už udomácneným sviatkom?* Výsledky syntézy obsahuje posledná časť textu.

Sledovanie vzťahu vybraných prvkov Halloweenu a domácich rituálov a rituálom podobných činností som založil na predpoklade, že v kultúre, v ktorej sa nový element udomácňuje, existujú prvky vnímané ako domáce, ktoré jeho prenikanie, šírenie a udomácňovanie sa uľahčujú, sťažujú alebo znemožňujú. Preto boli objektom analýzy okrem Halloweenu aj sviatky, zvyky i rituálom podobné aktivity prítomné v kultúre obyvateľov Slovenska pred jeho šírením, ktoré sú dnes týmto spoločenstvom považované za domáce.

Pri sledovaní prenikania a šírenia Halloweenu som vychádzal aj z predpokladu, že existuje vzťah medzi sviatkom a inštitúciami (naprí-

---

8 Halloween preto nebol zaradený do najväčšieho diela, uzatvárajúceho etapu prechodu disciplíny od národopisu (tvoreného etnografiou a folkloristikou) k etnológii, do *Encyklopédie ľudovej kultúry Slovenska 1, 2* (1995). Uvedený prístup k skúmaniu sviatkov sa naďalej, aj po roku 2000, uplatňuje pri etnologickom výskume, ktorý tvorí východisko pre tvorbu vlastivedných monografií vidieckych lokalít. Potvrdzuje to analýza častí s názvami Kalendárne / Výročné obyčaje / Zvyky alebo Výročná obyčajová tradícia, publikovaných v monografiách obcí Pliešovce 2006 (Darulová a kol. 2006), Nemecká (Lokša – Hronček a kol. 2007), Nesluša (Priečko a kol. 2007), Ružindol (Podolák – Nováková a kol. 2009), Buková (Letavajová 2010), Smolenice (Nováková a kol. 2011). Uvedené monografie preto údaje o Halloweene neobsahujú.

9 Vychádzam z definície sviatku od K. Popelkovej (Popelková 2012: 12).

10 Obsahom pojmu sviatkovanie sú aktivity, vrátane zdržiavania sa určitých aktivít, späté s konkrétnym sviatkom. Ide o vždy počas sviatku znova opakované aktivity, ktoré buď majú symbolický význam (rituály a rituálom podobné aktivity), alebo o aktivity, ktoré majú síce význam praktický, no opakovane tvoria súčasť sviatku. Teoretickým východiskom pre vymedzenie rituálom podobných aktivít bol ich koncept od Catherine Bell. Ako základné charakteristiky rituálom podobných aktivít uvádza formalizmus, tradicionalizmus, invariantnosť / nemennosť, sakrálny symbolizmus, ich performatívnu povahu (Bell 2009: 139-168).

11 Svätenie, pripomínanie si, oslavovanie sviatkov alebo sviatkovanie chápem všeobecne – v zmysle úvahy K. Popelkovej – ako formu sociálnej komunikácie s vysokým podielom duchovných, magických, rituálnych či iracionálnych motivácií k symbolickému konaniu (Popelková 2012: 11).

12 Údaje sú sústredené v *Halloween – Pamiatka reformácie – sviatok Všetkých svätých – Pamiatka zosnulých. Výskumná správa projektu VEGA č. 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1471. [nestránkované] (ďalej uvádzané ako Hall/PR/SVS/PZ). Použil som aj údaje o aktivitách spätých s Halloweenom v meste Hurbanovo (okr. Komárno) získané výskumom v rokoch 2001–2004 (Bagin 2005), údaje z terénneho výskumu spoločenského života realizovaného v rokoch 2006–2007 v 10 obciach pod Malými Karpatmi (Zajonc 2007, Zajonc 2007a) a údaje z výskumu spoločensko-kultúrnych aktivít obyvateľov Záhoria, realizovaného v rokoch 2010–2012 v 55 lokalitách tejto oblasti (Benža 2013).

13 Pri prieskume respondenti odpovedali na otázky, čo robia počas sviatku Všetkých svätých a čo sa im spája s Pamiatkou zosnulých a s Halloweenom, tak, že vyberali jednu alebo viac z ponúknutých možností (škálu možností zostavili Katarína Popelková a Juraj Zajonc). Prieskum realizovala v dňoch 3. – 8. 11. 2011 Agentúra FOCUS na štatisticky reprezentatívnej vzorke 1041 obyvateľov Slovenskej republiky vo veku 18 a viac rokov (prieskum ďalej uvádzaný ako prieskum FOCUS 2011). Zistené údaje sú dostupné v *Halloween – sviatok Všetkých svätých – Pamiatka zosnulých : reprezentatívny dotazníkový výskum agentúry FOCUS z roku 2011. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Katarína Popelková. 2013.* Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1476 (správa ďalej uvádzaná ako Tri sviatky 2011).

14 Hoci u jednotlivca nie je možné vždy identifikovať jeho vzťah ku konkrétnej skupine či inštitúcii, jeho výpoveď je – aj bez nutnosti poznať pôvod v nich obsiahnutých názorov – tiež zdrojom údajov o dôvodoch akceptácie Halloweenu, o vnímaní jeho významu, o spôsoboch jeho slávenia na individuálnej úrovni.

klad štát, politické strany, cirkvi, vzdelávacie a obchodné inštitúcie), ktoré vedome tvoria a šíria názory o obsahu a význame sviatku, ktoré korešpondujú s ich záujmami a cieľmi. Aj tieto názory majú vplyv na šírenie a udomácňovanie sa sviatku.

Vo všeobecnej rovine bolo sledovanie prenikania a šírenia Halloweenu založené na chápaní významov, obsahov tohto i ostatných sledovaných sviatkov a ich prvkov ako reprezentáci v zmysle teórie šírenia reprezentácií Dana Sperbera (1996, 1998).[15] Východiskové údaje o Halloweene mali povahu verejných reprezentácií tohto sviatku.[16] Koncept kultúrnych reprezentácií ako predstáv, obrazov či vysvetlení zdieľaných príslušníkmi určitej skupiny (Sperber 1996: 26, 32 a n.) som uplatnil v usudzovaní o udomácňovaní sa Halloweenu na Slovensku. S reprezentáciami Halloweenu i ostatných sviatkov som pracoval v dvoch rovinách. V prvej z nich som sledoval, ktoré prvky Halloweenu sú pre určité skupiny obyvateľov alebo inštitúcie jeho reprezentáciami a s ktorými reprezentáciami ktorých domácich sviatkov sa pri šírení dostávajú do vzťahu. V druhej rovine som Halloween, ostatné sviatky a ich prvky vnímal ako reprezentácie rozličných kategórií pojmu sviatok (nový, komerčný, zábavný atď.). Preto, aby bolo možné následne usudzovať o miere rozšírenia až udomácnenia Halloweenu, sledoval som ho v tejto rovine predovšetkým ako reprezentáciu prijatého, resp. odmietnutého sviatku.

Pri sledovaní relácie Halloween – obchod som sa opieral o vymedzenie marketingu z hľadiska ekonómie ako procesu, v ktorom jednotlivci a skupiny získavajú prostredníctvom vytvárania a výmeny tovarov a hodnôt to, čo potrebujú a chcú (Šíbl a kol. 2002: 471). Samostatnú pozornosť som venoval využívania Halloweenu v reklame.[17]

---

15 Podľa neho je reprezentácia „fyzickým alebo myšlienkovým objektom, ktorý je určený na to, aby v určitých ohľadoch nahrádzal vec, ktorú reprezentuje“ (Sperber 1998: 181), pričom „reprezentácie hrajú základnú úlohu v definovaní kultúrnych fenoménov“ (Sperber 1996: 24).

16 Verejné reprezentácie, ktorými sú signály, prejavy, texty, obrazy, majú zjavný pozorovateľný aspekt a tieto materiálne stopy môžu byť interpretovateľné: pre niekoho niečo predstavujú, reprezentujú (Sperber 1996: 24). Reprezentáciami sú aj interpretácie, opisy, reprodukcie, makety, citácie, vysvetlenia, teórie, spomienky. Aby subjekt vnímaním reprezentácie chápal alebo si uvedomoval samu reprezentovanú vec, musí byť reprezentácia vo vzťahu adekvátnosti s objektom, ktorý reprezentuje, pričom existuje mnoho spôsobov adekvátnosti objektu a jeho reprezentácie: napríklad maketa a vysvetlenie nie sú adekvátne rovnakým spôsobom (Sperber 1998: 181). Zistenie miery rozšírenia vopred vybranej škály reprezentácií Halloweenu bolo jedným z cieľov prieskumu FOCUS 2011.

17 Vychádzam z definície reklamy ako kontrolovaného procesu komunikácie neosobného charakteru, ktorý sa prostredníctvom masovo-komunikačných médií snaží oboznamovať s produktom, službou, myšlienkou alebo inštitúciou určitý objekt informácie a taktiež vplývať na jeho predaj alebo akceptáciu (Šíbl a kol. 2002: 714-715)

Od keltského k americkému sviatku a späť do Európy

Počiatky sviatku, známeho dnes v Európe i v Severnej Amerika ako Halloween, sú späté s keltským obyvateľstvom Britských ostrovov. U Keltov, ktorí sa tu objavili koncom 5. storočia pred n. l. (Britanica, Vol. 3, 2005: 16), bol začiatkom nového roku (podľa súčasného občianskeho kalendára) 1. november. Večer 31. októbra sa slávil sviatok označovaný ako Sambain alebo Samhain. Týmto večerom začínajúci prelom októbra a novembra Kelti považovali za koniec leta a začiatok zimy.[18] Bola to pre nich doba návratu duší mŕtvych do svojich domovov, počas ktorej bolo možné upokojiť nadprirodzené sily ovládajúce prírodu.[19] Bol to aj najvhodnejší čas na realizáciu veštieb dotýkajúcich sa manželstva, zdravia, šťastia i smrti. Podľa tradičných predstáv boli v tomto čase aktívne negatívne sily. Pred ich pôsobením mali ľudí, ale aj prichádzajúce duše, chrániť ohne kladené na kopcoch alebo na mohylách. Súčasne mali pomôcť nebožtíkom nájsť miesto, na ktoré sa na zemi mali vrátiť. Živých ľudí mali chrániť pred vládcom podsvetia Anwinnom, živiacim sa ich krvou, masky a kostýmy. Tie ho mali zmiasť, aby ľudí nenašiel (Celts 2013; Cooper – Sullivan 1994: 293, 295; Honzák a kol. 2001: 121; Britanica, Vol. 5, 2005: 646; Vavřinová 2011: 4). Súčasťou Sambainu bolo aj rozprávanie príbehov o mŕtvych v skupinách osôb, sediacich okolo ohňa. Ich obsah mal byť iba pozitívny. Ak by niekto povedal o mŕtvom niečo zlé, tento by dotyčného vzal so sebou do mohyly.[20]

Šírením kresťanstva bol tento sviatok ovplyvnený sviatkom Všetkých svätých, počiatky slávenia ktorého sú vo 4. storočí vo východnej cirkvi. Rímsky pápež Gregor III. jeho oslavu v 8. storočí preložil z 13. mája na 1. november a nariadil, aby sa slávnosť uctievania všetkých svätých slávila v Ríme.[21] Sviatok Všetkých svätých sa v tomto termíne spočiatku slávil iba v Írsku a v Anglicku.[22] V 9. storočí rímsky pápež Gregor IV. sviatok rozšíril na celú cirkev. V stredovekom Anglicku sa sviatok Všetkých svätých označoval ako All Hallows, a tak sviatok slávený 31. októbra dostal pomenovanie All Hallows‘ Eve, All Hallows‘ Evening alebo All Hallow Even (predvečer alebo večer Dňa všetkých svätých v zmysle

---

18 Kelti delili rok len na tieto dve ročné obdobia.

19 V predstavách Keltov sa v noci medzi posledným dňom leta a prvým dňom zimy otvorila ríša mŕtvych, z ktorej prichádzali duše zomrelých a démonov vedené vládcom podsvetia Anwinnom (Vavřinová 2011: 4).

20 Za údaj ďakujem Mgr. Tatiane Podolinskej, PhD. z Ústavu etnológie SAV. Mohyla, ale aj jaskyňa, vnútro kopca, údolie, prameň, hlbočina jazera či dno mora boli Keltmi považované za miesta obývané nadprirodzenými bytosťami, vrátane mŕtvych (Vavřinová 2011: 36).

21 SVS [2013]-02.

22 PZ-SVS 2005-01. Cieľom bolo pravdepodobne potlačiť význam keltského sviatku, sláveného v predvečer 1. novembra.

vigílie sviatku Všetkých svätých[23]), z čoho neskôr vzniklo pomenovanie Halloween.[24] V novoveku boli naďalej popri kresťanskom obsahu súčasťou sviatku aj predstavy, zvyky pochádzajúce z keltskej kultúry,[25] ako aj tie, v ktorých sa prvky keltského a kresťanského náboženstva prelínali.[26] Zároveň sa do Halloweenu dostávali nadprirodzené bytosti vyvolávajúce strach, ktoré boli známe z lokálne alebo oblastne rozšírených poverových rozprávaní, objavujúce a aktivizujúce sa počas Halloweenu.[27] Sviatok sa postupne sekularizoval, s ním spojené zvyky sa modifikovali[28] a menili sa aj ich realizátori: časť halloweenskych zvykov sa napríklad zmenila na hry detí (Britanica, Vol. 1, 2005: 275; Britanica, Vol. 5, 2005: 646; Vavřinová 2011: 4).

Ďalšie zmeny v spôsobe slávenia Halloweenu i v chápaní jeho významu boli spojené s migráciou obyvateľov Britských ostrovov, najmä Írska, do Ameriky v 19. storočí. V dôsledku zlej ekonomickej situácie a hladomoru[29] odchádzali najmä do USA, kam prinášali aj svoje zvyky a sviatky. Halloween sa spočiatku menil začleňovaním do kultúry východného pobrežia Ameriky, neskôr celkovo do americkej masovej kultúry a zo sviatku írskych katolíkov sa postupne stal americký sviatok. V USA boli halloweenske zvyky populárne už koncom 19. storočia. V 20. rokoch 20. storočia sa halloweenska výzdoba začala zo súkromných domov šíriť aj do verejných priestorov miest. Spočiatku to boli chlapci a mladí muži, ktorí pri tejto príležitosti zvykli napríklad prevracať kôlne a rozbíjať okná. Postupne sa aktívnymi počas Halloweenu stali deti. Tie dodnes chodia z domu do domu, takmer vždy v kostýmoch a maskách, a žiadajú od domácich sladkosti s upozornením, že ak ich nedostanú, urobia domácim niečo, čo sa im nebude páčiť, nejaké inokedy zakázané darebáctvo.[30] Halloweenske obchôdzky sa stali formou zábavy detí vo všetkých spoločenských vrstvách bez ohľadu na rasu či náboženstvo (The New Encyclopaedia 2005: 646; Vavřinová 2010: 76; Vavřinová 2011: 48-49).

Používanie masiek a kostýmov, určené v rituáloch Keltov na pomýlenie a odstrašenie negatívnych síl, získalo význam spôsobu ako vystrašiť iných účastníkov Halloweenu, a tým všetkých zúčastnených pobaviť. Preto kostýmy a masky začali predstavovať postavy, považované v ústnej tradícii alebo známe z filmov, literatúry ako strašidelné, vzbudzujúce strach až hrôzu alebo považované za tajomné, spojené s kúzlami, čarovaním, mágiou, negatívnymi nadprirodzenými silami: napríklad čarodejnice, bosorky, osoby považované za nemŕtve (zombee, upíri reprezentovaní napríklad grófom Drakulom[31]), strašidlá atď.[32] Súčasťou Halloweenu sa stali aj ďalšie takto vnímané prvky: napríklad čierna mačka, pavúky a pavučiny, krv, predmety predstavujúce ľudské lebky a kosti.

Formálnu zmenu prekonal aj všeobecne známy prvok Halloweenu

---

23 Vigília je dnes označením predvečera sviatku (v staršom význame celého dňa pred sviatkom) a bohoslužieb, ktoré sa vtedy konajú (Pavlincová a kol. 1994: 316). Ide o vyjadrenie princípu, podľa ktorého sviatok začína už večer pred dňom, na ktorý je určený. Okrem uvedených názvov sa sviatok pripadajúci na 31. október označuje ako Halloween End i keltským pomenovaním Samhain (Vavřinová 2011: 4).

24 Sviatok je menej často označovaný aj ako Nut Crack Night (Noc rozbíjania orechov). Pomenovanie je spojené so spôsobom veštenia počas sviatku. Do ohňa vložili orechy, gaštany, prípadne jadierka z jabĺk označené menami potenciálnych partnerov. Ich horenie alebo praskanie malo predpovedať vývoj vzťahov s každým z možných nápadníkov (Cooper – Sullivan 1994: 296). V internetových diskusiách o Halloweene na Slovensku sa objavil názor, podľa ktorého názov sviatku súvisí s peklom (angl. hell) (Hall 2008-2011-01: JohnNy_kE).

25 Bola to napríklad viera v návrat mŕtvych do príbytkov živých počas halloweenskej noci, kladenie vatier na kopcoch a starovekých mohylách s cieľom ochrániť v túto noc ľudí a počas nasledujúceho roku aj obydlia pred nešťastím. Preskakovaním ohňa si ľudia zabezpečovali zdravie a šťastie. Očistné a liečebné úkony – napríklad prevádzanie cez dym z vatry – sa robili aj s dobytkom (Cooper – Sullivan 1994: 294-295). Súčasťou Halloweenu boli veštby týkajúce sa lásky a manželstva. V Škótsku sa napríklad mladí ľudia stretávali pri hrách s cieľom zistiť, kto z nich a kedy sa v nasledujúcom roku vydá alebo ožení (Britanica, Vol. 5, 2005: 646). Údaje o veštbách napríklad s použitím kapusty, jablka, orechov (o tom pozri v predošlej poznámke) či košele namočenej do rieky, ktoré tvorili súčasť halloweenských zvykov časti obyvateľov Veľkej Británie ešte v 20. storočí, uvádzajú Cooper – Sullivan 1994: 295-296.

26 Napríklad do konca 19. storočia obyvatelia ostrova Lewis v súostroví Vonkajšie Hebridy niekoľko týždňov pred Halloweenom prinášali do kostola sv. Murlay vrecia sladu, ktorý uvarili so svetlým pivom. Večer pred odslúžením omše kňaz s hrnčekom nápoja v ruke vkročil do pol pása do mora a v škótskej gaelčine odriekal verše určené bohyni vodstva nazývanej Shony alebo Spony. Verše vyjadrovali nádej, že bohyňa za hrnček piva v nasledujúcom roku dožičí obyvateľom ostrova dostatok darov mora. Potom si bohyňu uctili spevom a tancom (tamže: 294).

27 Konkrétne údaje uvádzajú napríklad Cooper – Sullivan 1994: 295.

28 Napríklad z rituálov realizovaných ako poďakovanie za úrodu pravdepodobne vznikli hry. Dodnes sú v anglosaskom prostredí známe napríklad hry s jablkami. Jablko treba vyloviť z vody v nádobe bez pomoci rúk alebo ošúpať z neho pomocou nožíka čo najdlhšiu šupku (Vavřinová 2011: 20-21).

29 Prvá vlna migrácie z Írska bola vyvolaná zavádzaním textilnej veľkovýroby začiatkom 19. storočia, v dôsledku čoho skrachovali mnohí domácki výrobcovia. Preto sa v rokoch 1815–1845 odsťahovalo asi 1,5 milióna Írov, väčšina do Severnej Ameriky (asi 900 000). Ďalšiu vlnu emigrácie spôsobila hniloba zemiakov, ktorá zlikvidovala základný zdroj obživy obyvateľov Írska. V rokoch 1846–1854 odišlo do Severnej Ameriky asi 1,75 milióna Írov. Cestovali najmä do USA a to buď priamo, alebo cez Kanadu, čo bolo lacnejšie (Moody – Martin a kol. 1996: 203-204, 207-208; Sulek 2008).

30 Formu varovania má zvolanie „Trick or treat!“ (doslovne „Darebáctvo alebo dar!“ alebo „Dajte mi sladkosť, lebo vám niečo vyvediem!“), ktoré deti vyrieknu okamžite, ako sa otvoria dvere domu, kde zaklopali. Ako formy odplaty za nesplnenie žiadosti detí o sladkosti sa uvádzajú napríklad hádzanie vajíčok na dvere a steny domu, omotanie stromu pri dome toaletným papierom, natretie kľučky vchodových dverí horčicou (The New Encyclopaedia 2005: 646; Vavřinová 2011: 48).

31 Upír gróf Drakula je postava rovnomenného románu (vyšiel v roku 1897) od írskeho autora Brama Stokera (pozri Dracula).

32 Strašidelné postavy boli s Halloweenom späté aj cez príbehy, ktoré sa po návšteve detí v kostýmoch nahlas čítali v rodinách. Od polovice 19. storočia ich vydávali pre zábavu čitateľov noviny ako prílohu. S rozšírením televízie sa stalo súčasťou Halloweenu sledovanie filmových hororov (Vavřinová 2011: 38).

– lampáš, v angličtine označovaný ako jack-o'-lantern.[33] Na Britských ostrovoch boli halloweenske lampáše vyrezávané z kvaky, cvikle, vodnice alebo zemiakov, s vloženou zapálenou sviečkou ako symbolom duší zomrelých. Aj v novej vlasti ich írski prisťahovalci poslednú októbrovú noc kládli do okien alebo na verandy domov, aby vítali tých, ktorí prišli na slávnosť spojenú so spomienkou na zomrelých. Zelenina, z ktorej sa lampáše zhotovovali, bola však pre prisťahovalcov drahá. Preto začali na tento účel používať lacné žlté a oranžové tekvice. Z nich vyrezávali lampáše v podobe škľabiacej sa ľudskej tváre (The New Encyclopaedia 2005: 646; Vavřinová 2011: 26).

Do Európy začal Halloween prenikať v 90. rokoch 20. storočia jednak prostredníctvom (nielen britských) reemigrantov prichádzajúcich z USA, jednak cez tlač, film, televíziu, internet. Zvyk oslavovať tento sviatok si ľudia prinášali ako súčasť svojho spoločenského života. Texty a obrázky v tlači, televízne vysielanie atď. boli pre Európanov predovšetkým zdrojom informácií o tom, ako Halloween sláviť. Formy sviatkovania počas Halloweenu i jeho funkcie boli však odlišné od tých, ktoré mal tento sviatok pred jeho transatlantickým putovaním z východu na západ.[34] A hoci sa vrátil aj tam, odkiaľ pochádza, teda do Írska a Anglicka, bol to už iný Halloween než ten, ktorý priniesli do Ameriky írski prisťahovalci (Korff 2001: 177). Úplne novým sviatkom bol Halloween v ostatných krajinách Európy, v ktorých sa začal s rôznou intenzitou začleňovať do škály domácich sviatkov.[35] K jeho prieniku do krajín strednej a východnej Európe výrazne prispeli politické zmeny, ktoré viedli k odstráneniu komunistických vlád a s nimi spätej štátnej ideológie, vo vtedajších socialistických krajinách.

Vstup a šírenie Halloweenu na Slovensku

Vnímanie Halloweenu obyvateľmi Slovenska ako sviatku bosoriek, strašidiel, ale i diabla či jesene ukazuje, že si zachováva spätosť s prírodnými cyklami i kontinuitu s predkresťanskými predstavami. Spojenie s mŕtvymi sa zredukovalo na využívanie rekvizít, masiek a ďalších reprezentácií smrti a záhrobia. Duchov mŕtvych predkov navštevujúcich svet živých však nahradili démonické, polodémonické bytosti a postavy s nadľudskými či nadprirodzenými vlastnosťami a schopnosťami, ktoré sú produktom masovej popkultúry. Spomínanie na mŕtvych vlastné keltským predchodcom Halloweenu prevzal sviatok Všetkých svätých a Pamiatka zosnulých. Preto s Halloweenom nie sú späté predstavy, aktivity, zákazy, ktorých cieľom by malo byť nakloniť si priazeň mŕtvych alebo ich nerozhnevať. Základným prvkom, ktorý bol prítomný v keltskom spomienkovom sviatku a ostal súčasťou Halloweenu, je strach. Dnes to však nie je strach vychádzajúci z viery v existenciu duchov, strašidiel atď. Predstavy o nich totiž slúžia na inscenovanie strach vyvolávajúcich situácií, ktoré sú pre zúčastnených zdrojom zábavy. Preto dnes Halloween na Slovensku predstavuje reprezentáciu strašidelno-zábavného sviatku.[36]

Nie je tu však, ako ukazujú prieskumy i názory jednotlivcov, všeobecne známym a oslavovaným sviatkom. Reprezentatívny dotazníkový prieskum FOCUS 2011 priniesol zistenie, že v tom čase ho poznalo 81,2 % z 1041 respondentov (Tri sviatky 2011).[37] Z diskusie na internete pochádza názor, že „na Slovensku žiaden Halloween nemáme".[38] Médiá súčasne konštatujú, že tento „sviatok uchvacuje ročne čoraz viac Slovákov a tí húfne vyrážajú v maskách za zábavou".[39] Podľa názvov textov zverejnených na internete dokonca „Halloween na Slovensku poznajú mnohí… prijali ho!"[40] a „Halloweenn je doma už aj na Slovensku".[41] Pozitívny vzťah k sviatku a jeho sláveniu majú aj obyvatelia Slovenska, ktorí žili na Britských ostrovoch alebo v USA.[42] Súčasne však časť obyvateľov sviatok i jeho slávenie odmieta. Podľa uvedených konštatovaní nemožno teda jednoznačne povedať, či je Halloween na Slovensku štvrťstoročie po tom, čo začal vstupovať do života jeho obyvateľov, vo väčšej miere prijímaným alebo odmietaným sviatkom.

Medzi sviatkami na Slovensku je Halloween aj pre náhodného pozorovateľa neprehliadnuteľný predovšetkým vďaka špecifickým spôsobom slávenia i predmetom tvoriacim ich súčasť. K halloweenskemu sviatkovaniu patria aktivity realizované v súkromnom i verejnom priestore obyvateľmi miest i dedín (napríklad Bagin 2005; Zajonc 2007: 192-193; Benža 2013: 253). Ich obsahom je zábava a tanec v strašidelných kostýmoch, inscenovaný strach, vyrezávanie tekvicových lampášov, príprava

33 Podľa írskej ústnej tradície opilec a darmošľap Jack niekoľkokrát podviedol diabla. Keď počas Halloweenu zomrel, bola pred jeho dušou zatvorená nielen nebeská brána, ale aj brána do pekla. Diabol však Jackovi venoval uhlík, aby si ním svietil na nekonečnej ceste a aby sa mohol ohriať. Jack ho schoval do vydlabanej repy a s takýmto lampášom sa vydal späť do sveta ľudí. Na Jackovu pamiatku ľudia počas Halloweenu svietia takýmto lampášom a veria, že ich ochráni pred zlými silami (Vavřinová 2011: 26-27). Ďalej ho uvádzam ako Jackov lampáš.

34 Preto Gottfried Korff považuje Halloween za „nový a komplexný fenomén" (Korff 2001: 177).

35 Bližšie o tom pozri v štúdiách publikovaných v *Zeitschrift für Volkskunde z roku 2001*, s. 177-290. Viac v poznámke 2.

36 Takto je vnímaný celý sviatok – napríklad podľa reklamného textu Halloween „môže byť strašidelný, môže byť zábavný!" (Hall 2007-02) – i jeho prvky: podľa ženy z Hurbanova „tekvice sú horové aj smiešne naraz" (Bagin 2005: 66).

37 Vek respondentov bol 18 a viac rokov.

38 Hall 2008-2011-01: účastník používajúci v diskusii meno andrej2831.

39 Hall 2011-30.

40 Hall 2011-38.

41 Hall 2012-10.

42 Napr. Hall 2008–2011-01; Hall 2011-01, Hall-Luc-Ond-Val 2011-01.

a konzumácia špecifických jedál. Patria k nemu aj strašidelno-zábavné predmety vo funkcii výzdoby súkromných i verejných priestorov a obchôdzky detí v kostýmoch po domoch, počas ktorých žiadajú o sladkosti. Podľa etnografických výskumov i kvantitatívneho prieskumu FOCUS 2011 sa u obyvateľov Slovenska predstava sviatku spája aj s aktivitami, ktoré nemajú ritualizovanú povahu (napríklad zber jesennej úrody, sušenie tekvicových jadierok) a s reklamou (Bagin 2005; Tri sviatky 2011). Štúdium Halloweenu prostredníctvom uvedených prvkov odhaľuje fakt, že Halloween vstupujúci na Slovensku medzi iné sviatky, preniká nielen do sviatočného, ale i do každodenného života jeho obyvateľov. Detailný analytický pohľad na prvky Halloweenu ukazuje, že každý z nich zohráva pri šírení, ale aj odmietaní sviatku špecifickú úlohu.

Halloweensky svetlonos a tekvica

Z prieskumu FOCUS 2011 vyplynulo, že u obyvateľov Slovenska je najrozšírenejšou reprezentáciou Halloweenu lampáš z tekvice so sviečkou vo vnútri.[43] Úprava tekvice na lampáš začína odrezaním jej konca so stopkou. Vzniknutým otvorom sa napríklad pomocou lyžice z vnútra tekvice vyberie hmota obsahujúca semená (tekvicové jadierka). Potom sa do jej steny vyrežú otvory, ktoré prestavujú oči, ústa a nos. Tým tekvica nadobudne podobu hlavy s tvárou. Do vnútra sa vloží sviečka. Ak je to nutné, zrezaním sa zarovná aj druhý koniec tekvice, aby ju bolo možné postaviť. Zapálením sviečky a umiestnením tekvice do tmavého priestoru dostane špecifický vzhľad hlavy so svietiacou tvárou. Tvár – aj keď je naznačená napríklad len vyrezanými troj- a štvoruholníkovými otvormi – má mať buď strašidelný, alebo veselý výraz. Ten získa najmä vyrezaním úst, prípadne aj s niekoľkým zubami buď v škeriacej sa, alebo usmiatej grimase. Tieto dva výrazy tváre tekvicového lampáša sú vizuálnym vyjadrením hlavnej reprezentácie Halloweenu ako strašidelno-zábavného sviatku, pričom konkrétny lampáš vyjadruje vždy iba jeden z nich.[44]

Halloweenský lampáš, ktorého pôvod vychádza z legendy o Jackovom lampáši, nadobudol podobu tekvice s vyrezanou tvárou v írskom imigrantskom prostredí Severnej Ameriky. Tekvica vyrezaná rovnakým spôsobom do podoby tváre a so zapálenou sviečkou vo vnútri, nazývaná napríklad svetlonos, však bola na území Slovenska známa už pred

[43] Pri prieskume ho zo škály aktivít a predmetov spätých s Halloweenom vybralo 69,7 % respondentov (Tri sviatky 2011).

[44] S tým korešponduje napríklad charakteristika sviatku, podľa ktorej „Halloween sú vyrezávané strašidlá z tekvíc“ (Hall 2011-39).

rozšírením Halloweenu.[45]

Podľa etnografických údajov[46] svetlonos najčastejšie slúžil ako rekvizita na strašenie. Napríklad v Hurbanove podľa údajov približne z roku 1950 chlapci vykladali svetlonosov na ulicu, aby nastrašili dievčatá idúce večer z kostola (Bagin 2005: 64). Uvedený význam svetlonosa – i s jeho vzťahom k Halloweenu – reflektuje v autobiografickej eseji[47] napríklad Rudolf Čižmárik: „Keď bol on malý, vždy na jeseň sušili a pražili tekvicové jadierka, lúskali ich v dedinskom kine a hádzali na zaolejovanú dlážku. […] Zo zasoplených tekvíc vyrezávali strašidelných svetlonosov s vycerenými zubami. S jednou sviečkou vnútri nádherne svietili a keď zafúkal vietor, tvár priam ožila. Vôbec netušili, že v Amerike sa tomuto šialenstvu hovorí halloween a vraj má keltský pôvod. Určite v jeho rodnej dedine vyrezávali z tekvíc svetlonosi už vtedy, keď bojoval Sever proti Juhu a Američania mali iné starosti ako sviatok strašidiel. Svetlonosi jednoducho strašili, deti si zvykali na to, že v dospelosti sa môže strach stať každodennou realitou“ (Čižmárik [nedat.]: 3).

Svetlonos vzbudzoval strach nielen vzhľadom, ale aj jeho spájaním s nadprirodzenými javmi a bytosťami. Z Martoviec (okr. Komárno) je údaj, podľa ktorého svetlonos predstavoval dušu zomrelého (Bagin 2005: 67). V rozprávkach a poverových rozprávaniach bol bytosťou, ktorá svojím svetlom lákala a vodila ľudí po lesoch a močariskách.[48] Pomenovanie svetlonos sa spája aj s menom vládcu pekiel Lucifera.[49] No svetlonos mal aj iné funkcie než len vyvolávať strach. V obci Pribeta (okr. Komárno) rodičia vyrezávali deťom svetlonosov ako ozdobu a hračku (Bagin 2005: 69-70). Zo 70. rokov 20. storočia pochádzajú údaje z Bratislavy (kraj Bratislava), podľa ktorých matka a stará matka respondentky kládli na konci októbra alebo 28. októbra do okien svetlonosov. Robili to vraj preto, pretože pochádzali z Moravy, ktorá bola vtedy súčasťou Československej socialistickej republiky, a uznávali ideu československej štátnosti. Týmto spôsobom si pripomínali vznik Československej republiky 28. októbra 1918.[50]

[45] Tekvicový lampáš, ktorý nie je súčasťou tradícií Halloweenu, nazývam svetlonos. Ak je tekvicový lampáš vnímaný ako súčasť tohto sviatku, používam označenie halloweenský lampáš. Arpád Bagin používa ako alternatívu k pomenovaniu tekvicový lampáš označenie tekvicový panák. V Martovciach zaznamenal aj pomenovanie tökvicsorgó (Bagin 2005: 7 a nasl.), v slovenskom preklade škeriaca sa tekvica.

[46] V slovenskej etnografickej literatúre poznatky o zvyku zhotovovať svetlonosov a o ich význame absentujú. Výskumom a štúdiom literatúry získané údaje k tejto téme sústredil až Arpád Bagin (Bagin 2005). Z obce Vidiná (okr. Lučenec) pochádza napríklad názov tekvicové strašidlo (Hall 2011-39), ktorá je označením halloweenskeho lampáša.

[47] Na základe porovnania so životopisnými údajmi autora (pozri Rudolf Čižmárik) možno opis lokalizovať do obce Šoporňa (okr. Galanta) v 50.-60. rokoch 20. storočia.

[48] Slovník slovenského jazyka 1964: 364.

[49] Historický slovník […] 2000: 579. Meno Lucifer – jedno z mien Satana – je odvodené z latinského lusic ferrus = svetlonos (Nakonečný 1997: 150), nositeľ svetla.

[50] Údaj z výskumu autora v roku 2013.

Svetlonosov vyrezávali dospelí deťom alebo ich robili samotné deti. Bol to zvyk obyvateľov dedín patriaci k zberu jesennej úrody, ktorej súčasťou boli aj tekvice. Táto činnosť patrila k hrám a zábave detí na jeseň: „Takzvané tekvicové záhradné hry bývali […] od konca septembra po koniec októbra, a sprevádzali ich […] vyrezané tekvice pre zábavu […]“.[51] Podľa údajov zo Záhoria svetlonosov vyrezávali pri šúpaní kukurice (Benža 2013: 253). Respondentka z Martoviec robila svetlonosov tiež pri šúpaní kukurice, ale iba na Dušičky (2. 11.). Pre ženu z Hurbanova bolo ich vyrezávanie napríklad vždy spojené s vyberaním tekvicových jadierok na sušenie (Bagin 2005: 66).

Šírením Halloweenu od začiatku 90. rokov 20. storočia sa na Slovensku objavil nový druh tekvicového lampáša, ktorého vzhľad, spôsob zhotovenia, ba aj hlavné funkcie – zabaviť a vystrašiť – boli také isté ako u svetlonosa. To, čo obidve skupiny tekvicových lampášov dodnes odlišuje, sú podnety vedúce k ich vzniku. Podľa etnografických výskumov boli ešte i po roku 2000 dôležitým podnetom zhotovovania halloweenskych lampášov údaje o tomto sviatku šíriace sa rozličnými kanálmi. Deti v obci Rudná (okr. Rožňava) začali s vyrezávaním halloweenskych lampášov napríklad pod vplyvom relácie o Halloweene, ktorú po roku 1989 sledovali v nemeckej televízii (Juhász 2002: 150-151; citované podľa Bagin 2005: 6). Aj v jednej rodine v Hurbanove začali vyrezávať tekvicové lampáše v roku 1999 pod vplyvom televízneho programu o Halloweene. Žena z tejto lokality v roku 2001 presadila vo svojej rodine nápad vyrezávať tekvice na základe sledovania filmov a zábavného programu s tematikou Halloweenu v televízii (Bagin 2005: 59, 63).

Ďalším zdrojov údajov o tekvicových lampášoch ako symbole Halloweenu je dodnes tlač. Napríklad v Hurbanove boli podľa výskumu realizovaného v rokoch 2001–2004 zdrojom týchto údajov – vzhľadom na národnostné zloženie obyvateľov – nielen slovenské časopisy pre deti a časopisy vydávané na Slovensku pre maďarské základné školy, ale aj časopisy vydávané v Maďarsku. Učiteľka v jednej z tamojších materských škôl vychádzala pri príprave halloweenskeho podujatia z nemeckého časopisu s tematikou tohto sviatku (Bagin 2005: 19-20, 37, 63). Nemecký časopis *Burda Modemagazin* uviedla respondentka z Vinosadov (okr. Pezinok) ako podnet, vplyvom ktorého „jak došli hentie Heloiny“ sa „vyrezávanie tých klasických svetlonosov“ zmenilo (Zajonc 2007: 192-193).

Dodnes je dôležitým prostriedkom šírenie informácií o Halloweene internet. Na základe analýzy údajov z tlače, elektronických médií a internetu sa tento javí ako kanál, cez ktorý sa napríklad v najväčšom rozsahu šíri v slovenčine legenda o Jackovom lampáši.[52] V údajoch získaných etnografickým výskumom na Slovensku sa však ako prameň informácií o pôvode či význame halloweenskeho lampáša neobjavil.

[51] Hall 2008–2011-01: andrej2831.

[52] Napríklad Hall 2013-07.

Za samostatný kanál šírenia údajov o sviatku, vrátane halloweenskych lampášov, možno podľa údajov z tlače a médií považovať výučbu anglického jazyka na základných a stredných školách. Na gymnáziu v Komárne (okr. Komárno) napríklad stredoškolskí učitelia anglického jazyka zorganizovali akciu s názvom *Súťaž krásnych tekvíc*[53] (Bagin 2005: 68). Na gymnáziu vo Vrábľoch (okr. Nitra) bolo zdobenie tekvíc jednou z úloh v súťaži, ktorá bola súčasťou halloweenskej výučby angličtiny (Kreškóczíová 2012). Spätosť výučby angličtiny a vyrezávania tekvíc potvrdzujú aj údaje zo základných škôl v Prešove (okr. Prešov) a v Liptovskom Hrádku (okr. Liptovský Mikuláš).[54]

V prípade svetlonosov boli od začiatku šírenia Halloweenu špecifickými podnetmi pre ich zhotovenie odkazy na minulosť. Vo viacerých rodinách v Hurbanove to boli spomienky na detstvo alebo starých rodičov, ktorí vyrezávali svetlonosov. V dvoch tamojších rodinách deti priamo k tejto činnosti vyzvala stará matka (Bagin 2005: 60, 63, 67-68). Za odkaz na minulosť možno považovať aj činnosť, ktorá nemá povahu rituálu, no bola tradične spájaná s vyrezávaním svetlonosov. Ide o vyberanie a sušenie alebo pečenie tekvicových semien. Dieťa z Hurbanova pri výskume v rokoch 2001–2004 napríklad uviedlo, že svetlonosov začalo vyrezávať s otcom práve pri vyberaní tekvicových jadierok určených na pečenie (ten istý: 60).

Na Slovensku sa dnes vyskytujú štyri druhy lampášov z tekvice. Sú výsledkom pôsobenia tradícií, ktorých súčasťou bolo ich vyrezávanie. Priamu nadväznosť na tradíciu svetlonosa potvrdzujú údaje o tom, že napríklad v obci Dubová (okr. Pezinok) „deti vyrezávali svetlonosov“ na podujatí, ktoré po roku 2000 opakovane organizovalo miestne združenie žien *Cech roduverných Dubovaniek* (Zajonc 2007a). V Budmericiach (okr. Pezinok) „má tradíciu robenia svetlonosov s deťmi“ miestna organizácia Matice slovenskej (tamže). V roku 2004 napríklad usporiadali výstavu s názvom *Svetlonosi v našom parku – výrobky z tekvíc* v exteriéri jednej zo základných škôl v Hurbanove (Bagin 2005: 47).

Halloweensky kontext zhotovenia a použitia tekvicového lampáša možno doložiť údajmi, podľa ktorých napríklad zoologická záhrada v Košiciach (Košický kraj) pripravila pre návštevníkov „atmosféru Halloweenu s neodmysliteľnými vyrezávanými tekvicovými strašidlami“.[55] Rovnako v zoologickej záhrade v Bojniciach (okr. Prievidza) v spojitosti s Halloweenom umiestnili do výbehov niektorých zvierat vyrezávané tekvice.[56] V materskej škole v Hurbanove chceli „škôlkarsky ples“ spestriť osvetlením javiska sviečkami, na umiestnenie ktorých mali poslúžiť „ozdobené tekvice na Helovína“ (Bagin 2005: 38). V inej materskej

[53] Originálny názov v maďarčine bol *Tökszépségverseny.*

[54] Hall 2011-13, 14.

[55] Hall 2011-06.

[56] Hall 2011-11.

škole v tejto lokalite informovali v roku 2004 rodičov, že ich deti budú vyrezávaním tekvíc „robiť strašidlá na Halloween“ (Bagin 2005: 37-38). V jednej z tamojších základných škôl usporiadali v roku 2003 výstavu, na ktorej boli vystavené „rôzne figúry, zoskupenia a iné výtvory“ z tekvíc a iných druhov ovocia a zeleniny. Podľa slov jednej z učiteliek inšpirovali žiakov pri ich vytváraní „helovínové lampášiki“ (Bagin 2005: 46-47). V roku 2003 umiestnili niekoľko dní pred 31. októbrom pred jeden pub v Hurbanove niekoľko „tekvicových panákov“ a v deň sviatku jedného položili aj na barový pult. Uvedené aktivity boli súčasťou podujatia nazvaného *Halloween party* (Bagin 2005: 72).

Ako súbežné pôsobenie oboch tradícií, z ktorých vychádza zhotovovanie tekvicových lampášov v jednej oblasti, možno chápať interpretáciu údajov získaných etnografickým výskumom na Záhorí: „Tradičné vyrezávanie tekvíc do podoby rôznych strašidiel […] si pripomenuli v septembri v Suchohrade a v Jabloňovom, v októbri vo Vrádišti a v Lábe dňom dziní/tekvíc. Voľne na túto zábavu nadviazal slovenskej kultúrnej tradícii cudzí sviatok Halloween, ktorý sa v októbri konal v Jakubove a Moravskom Sv. Jáne a v novembri v Kopčanoch.“ (Benža 2013: 253).[57] Príkladom reflektovania obidvoch tradícií priamo zo strany respondenta výskumu je údaj z Hurbanova, podľa ktorého vyrezávaním tekvíc v jeho rodine „nepestujú americký sviatok Halloween, ale slovenskú tradíciu“ (Bagin 2005: 60).

Halloweensky lampáš a svetlonos však stoja na okrajoch škály súčasných podôb tekvicového lampáša na Slovensku. V jej strede je druh tohto lampáša, ktorý možno nazvať halloweenskym svetlonosom. V podnetoch vedúcich k jeho zhotoveniu, používaniu i vo významoch, ktoré sú mu pripisované, sa totiž v rozličnej miere a rôznymi spôsobmi prelínajú a spájajú domáca tradícia svetlonosov a relatívne nová halloweenska tradícia. Potvrdením tohto konštatovania je napríklad text s názvom *svetlonos / halloween pumpkin*,[58] v ktorom je uvedené: „Hoci je v dnešnej dobe u nás Halloween prezentovaný ako ‚americký‘ sviatok, nie je tomu tak. Jeho počiatky siahajú ďaleko do minulosti, až ku keltskej kultúre… […] Aj my sme sa pustili do tekvicového rituálu a vyrobili sme […] svetlonosa, buuu :) Prajeme Vám krásny Halloween a Samhain a Dušičky tiež :).“[59] Na rovnakom princípe sú obidve tradície spojené aj v obchodnej prezentácii keramických svietnikov, ktoré majú podobu tekvicového lampáša.[60] Autorka z obce Banka (okr. Piešťany) ich ponúka pod

[57] Jablonové, Láb, Suchohrad (okr. Malacky); Kopčany, Vrádište (okr. Skalica); Moravský Svätý Ján (okr. Senica).

[58] V slovenskom preklade: halloweenska tekvica.

[59] Hall 2011-35. Text bol uverejnený na blogu autorky andurejka. K textu patrí séria fotografií zachytávajúcich postup zhotovenia tekvicového lampáša.

[60] Ide o reprezentáciu tekvicového lampáša, je súčasne aj reprezentáciou Halloweenu. Preto som ju zaradil do sledovaného súboru.

názvom *Svetlonos Halloween*.[61] Špecifické je spojenie každej z tradícií s akciou, ktorá sa v roku 2011 konala na zámku v Bojniciach. Údaje na plagáte pozývali na podujatie s názvom *Bojnický svetlonos na zámku*, počas ktorého mohli návštevníci absolvovať „netradičnú prehliadku bojnického zámku so svetlonosmi. Že neviete, čo svetlonos je? Spýtajte sa rodičov alebo starých rodičov, ktorí svetlonosom nazývali vyrezanú tekvicu s vloženou sviečkou“.[62] Podľa správy z Tlačovej agentúry Slovenskej republiky o rovnakom podujatí si však návštevníci bojnického zámku mali vychutnať „atmosféru Halloweenu“.[63]

Hoci je tekvicový lampáš považovaný buď za reprezentáciu tradície vyrezávania svetlonosov, alebo sviatku Halloween, v kultúre obyvateľov Slovenska nie je spájaný výlučne s nimi. V jednej zo základných škôl v Hurbanove bola napríklad v roku 2003 a 2004 výstava s názvom *Z polí a záhrad*, na ktorej boli okrem tekvicových lampášov aj iné objekty z tekvíc (napríklad snehuliak zostavený z troch tekvíc) (Bagin 2005: 46-47). Na Zemplíne v roku 2011 školy a centrá voľného času usporadúvali „výstavy jesenných plodov, medzi ktorými však nechýba už tradične vyrezávaná či ozdobená tekvica“. V centre voľného času vo Vranove nad Topľou (okr. Vranov nad Topľou) sa konala výstava tekvíc zdobených kvetmi, slamou atď. Podobné výstavy boli v centre voľného času v Humennom (okr. Humenné) i na základných školách v Michalovciach (okr. Michalovce), na ktorých žiaci vystavovali „vlastnoručne vyzdobené a vyrezávané tekvice“. Zároveň pracovníci uvedených inštitúcií konštatovali, že oslavy Halloweenu neorganizujú, pretože o ne deti – s odôvodením, že nejde o domáci sviatok – nemajú záujem, alebo preto, že sa tam jeho oslavy ešte neudomácnili.[64] V uvedených prípadoch je tekvicový lampáš – spolu s inými objektmi zhotovenými z tekvice – reprezentáciou jesene. Dôvodom je fakt, že ide o predmet zhotovený z tekvice, predstavujúcej jednu z reprezentácií tohto ročného obdobia, zberu úrody i ukončenia poľnohospodárskeho roka. V prieskume FOCUS 2011 bola samotná tekvica naopak uvedená ako reprezentácia Halloweenu (Tri sviatky 2011). Tento štvrtý druh tekvicového lampáša je reprezentáciou jesene aj pre tých, ktorí Halloween neslávia, pretože sa nezlučuje s ich kresťanským svetonázorom.[65]

Tekvicový lampáš má ako súčasť Halloweenu v mestách i na dedinách predovšetkým funkciu strašidelno-zábavnej rekvizity a dekorácie používanej na výzdobu interiéru i exteriéru. Podľa údajov z etnologického

[61] AteliérCASCADA Bonsaicentrum a keramika.

[62] Hall 2011-34.

[63] Hall 2011-11.

[64] Hall 2011-08.

[65] „A tak sme si tento rok vyrobili tekvicu, lebo ju mali aj v skolke, ale usmiatu, nie s vycerenymi zubami a strasidelnymi ocami. A to aj preto, aby nam svietila vecer v kuchyni a dodala svetlo, o ktore nas slnko skorymi zapadmi na jesen obera.“ (Hall 2009-04 – Diskusia k článku: podpolanec).

výskumu v Hurbanove boli takéto v rodinách vyrezané lampáše umiestňované do okien domov, na balkóny, do dvorov a záhrad i pred domy na ulicu (Bagin 2005: 57-72). Lampáše, ktoré vznikli v materských, základných i stredných školách, ostali v ich interiéri, prípadne ich formou výstavy prezentovali žiakom a návštevníkom školy alebo ich umiestnili v jej exteriéri (ten istý: 36-55; Rusnáková 2013). Ako reprezentácia Halloweenu sa z tekvice vyrezaný lampáš objavil aj na súkromných stretnutiach pri príležitosti tohto sviatku, ktorých náplňou je tanec, zábava, konzumácia jedál a nápojov.[66] V reštauráciách, puboch, kaviarňach a podobných zariadeniach mal tekvicový lampáš – rovnako ako v múzeách, vo verejnosti prístupných hradoch a zámkoch,[67] zoologických záhradách[68] či v obchodoch a nákupných strediskách[69] – úlohu predmetu ozvláštňujúceho ich prostredie s cieľom prilákať návštevníkov a zákazníkov. Ozvláštnenie spočíva vo vytvorení vzťahu medzi prostredím, v ňom sa nachádzajúcimi osobami a Halloweenom.

Na Slovensku sa lampáš vyrezaný z tekvice a osvetlený vloženou zapálenou sviečkou objavuje aj na hroboch na cintorínoch. V takejto funkcii ho označilo za súčasť Halloweenu 6,3 % respondentov prieskumu FOCUS 2011. Táto forma sviatkovania bola zo škály činností a predmetov, z ktorej pri prieskume respondenti vyberali, spájaná s Halloweenom v najmenšom rozsahu (Tri sviatky 2011). Preto možno predpokladať, že na Slovensku je jeho najmenej rozšírenou a pravdepodobne i najmladšou súčasťou. Dva tekvicové lampáše zdokumentované na cintorínoch v Bratislave tvorili súčasť výzdoby hrobov viažucej sa k sviatku Všetkých svätých a Pamiatke zosnulých.[70]

Analýza vzhľadu halloweenskeho tekvicového lampáša ukázala, že šírka jeho podôb siaha od vydlabanej tekvice s vyrezanými otvormi naznačujúcimi oči, ústa, prípadne i nos až po tekvicové lampáše, ktoré majú podobu plastiky vytvorenej okrem vyrezávania pridaním iných plodov a prírodných materiálov. Fakt, že takéto tekvicové plastiky sú ich autormi pomenúvané, naznačuje rozšírenie významu ich zhotovovania smerom k tvorivej výtvarnej aktivite, čo následne rozširuje aj význam celého sviatku. V materskej škole vo Veľkých Teriakovciach (okr. Rimavská Sobota) boli napríklad v roku 2008 súčasťou Halloweenu tekvicové lampáše-plastiky s názvami *pipi dlhá pančucha, princezná Rimavy, maxistraško – ochranca školákov*.[71]

[66] Hall-PZ 2011-05.

[67] Hall 2011-11.

[68] Hall 2011-06, 11, 34.

[69] Hall 2011-31.

[70] Tekvicový lampáš so zapálenou sviečkou vo vnútri som po prvý raz zaznamenal v roku 2006 v Bratislave na cintoríne Slávičie údolie (Hall 2006-02). Údaj o lampáši z tekvice na hrobe v urnovom háji pri bratislavskom krematóriu v roku 2011 bol uvedený na internetovej stránke Pohrebníctva mesta Bratislavy (PZ 2011-02).

[71] Hall 2008-03.

Sledovanie vyrezávania a používania lampášov z tekvíc na Slovensku od začiatku 90. rokov 20. storočia prinieslo poznatok, že hoci halloweensky lampáš predstavuje kultúrnu reprezentáciu Halloweenu globálnej povahy,[72] so šírením sviatku na Slovensku nebolo spojené len prenikanie tohto druhu tekvicového lampáša. Aj pod vplyvom Halloweenu totiž od uvedeného obdobia v závislosti od podmienok v konkrétnej lokalite pokračuje alebo sa oživuje aj zvyk vyrezávať svetlonosov. Prítomnosť tohto zvyku i vnímanie tekvice ako symbolu jesene v kultúre obyvateľov Slovenska pred a v dobe príchodu Halloweenu uľahčili jeho vstup, šírenie a udomácňovanie sa.

Halloweensky lampión

Medzi prvkami halloweenskeho sviatkovania sa podľa zistení etnografických výskumov i údajov z médií objavuje aj lampión. Táto papierová svietiaca ozdoba, ktorú možno zavesiť do priestoru, nosiť zavesenú na paličke, prípadne nechať sa vznášať vo vzduchu, predstavuje v kontexte Halloweenu modifikáciu tekvicového lampáša. Podobá sa mu tvarom i tým, že svieti, pričom aj tu je zdrojom svetla do vnútra vložená zapálená sviečka. Podobné sú aj funkcie obidvoch predmetov. Ako tekvicovými lampášmi, tak aj lampiónmi sa napríklad zdobia a ozvláštňujú miestnosti, v ktorých sa konajú halloweenske zábavy.[73] V pizzerii v Bratislave bol počas marketingovej akcie s názvom *happy halloween / lampión zdarma* darčekom lampión, ktorý hosť mohol získať, ak si objedal dve fľaše nápoja Coca-Cola.[74] Súčasťou súťaže Festival tekvíc, ktorá sa konala v Komárne v roku 2001, bola aj výroba „najatraktívnejšieho a najoriginálnejšieho lampiónu“ (Bagin 2005: 21). Lampiónom podobné svietiace ozdoby vyrábali z malých pohárov od zaváranín v roku 2003 deti v jednej z materských škôl v Hurbanove. Na poháre nalepili tekvice a duchov vystrihnutých z papiera a upevnili na ne držadlo z drôtu (ten istý: 41).

Okrem tvaru, ktorý je podobný tekvici, a zdroju svetla vo vnútri, predstavujú halloweenske lampióny reprezentáciu sviatku aj prostredníctvom motívov, ktoré sú na nich zobrazené. Najčastejšie sú to motívy, ktoré majú navodiť strach a veselosť súčasne. V sortimente predaj-

[72] Napríklad dňa 31. 10. 2011 mal celosvetovo používaný internetový prehliadač firmy Google na úvodnej stránke zrýchlenú nepretržitú videosekvenciu, ktorá začínala záberom na vyrezávanie šiestich veľkých tekvíc. Sekvencia začala počas dňa a končila po zotmení, keď písmená vyrezané v tekviciach vytvárali slovo Google (Hall 2011-23).

[73] V Hurbanove boli lampióny napríklad súčasťou výzdoby pubu počas *Halloween party* (Bagin 2005: 72).

[74] Akcia trvala počas októbra 2013 (Hall 2013-01). Bola halloweenskou konkretizáciou princípu happy hour – obchodný názov pre obdobie alebo čas, v ktorom verejné zariadenia ako reštaurácie, bary, bowling, štadióny a pod. ponúkajú zľavu na alkoholické nápoje pivo, víno a koktejly (pozri Happy hour).

ne v Bratislave, ktorá sa špecializuje na tovar používaný pri oslavách sviatkov, ktorých súčasťou je zábava,[75] boli v roku 2013 v dobe pred Halloweenom napríklad rôznofarebné lampióny v tvare gule. Mali buď podobu žltých, alebo oranžových halloweenskych tekvicových lampášov s usmiatou tvárou alebo tieto lampáše boli – rovnako ako pavúky na pavučine či kostlivci – na lampióne zobrazené. V uvedenom roku mala predajňa po prvý raz v sortimente aj lampióny šťastia[76] s motívom čarodejnice letiacej na metle a škeriacej sa strašidelnej tváre.[77] Lampiónu ponúkanému ako darček počas spomenutej akcie v pizzerii v Bratislave dominovali kreslené postavičky. Jedna mala zuby ako upír a druhá mala v ruke motorovú pílu – rekvizitu používanú v hororových filmoch na usmrcovanie ľudí.[78]

Lampión je aj základným prvkov tradičnej formy oslavy sviatkov – lampiónového sprievodu. V súvislosti s Halloweenom sú o ňom údaje z Liptovského Hrádku, kde bol podvečerný lampiónový sprievod ulicami mesta súčasťou celodennej akcie, počas ktorej sa tamojšia základná škola premenila na „sídlo duchov a strašidiel".[79] „Strašidelný večer pre deti […] spojený s lampiónovým sprievodom v maskách […]" sa konal v jednej z bratislavských základných škôl.[80] V materskej škole v Nesvadoch (okr. Komárno) usporiadali v roku 2012 lampiónový sprievod, ktorého sa zúčastnili deti, ich rodičia i zamestnanci školy. Sprievod smeroval k obecnému úradu, aby jeho účastníci „zapálenými lampášikmi […] postrašili všetky zlé bacily, ktoré by mohli ublížiť nielen deťom ale aj ostatným občanom našej obce".[81] Práve lampión v spojení so sprievodom ako formou oslavy Halloweenu v školách možno považovať za ďalší prvok, ktorý uľahčil jeho vstup medzi sviatky na Slovensku.

Súčasťou halloweenskeho sviatkovania na Slovensku sa lampiónový sprievod mohol stať nielen na základe podobnosti tekvicového lampáša a lampiónu, ale aj vďaka praktizovaniu tejto formy slávenia sviatkov v dobe pred šírením Halloweenu. U muža z Hurbanova bola spomienka na lampiónový sprievod, ktorý mal podľa neho „strašidelný charakter",

[75] Sortiment predajne tvoria dekoratívne predmety a dekorácie určené špeciálne ku konkrétnym sviatkom, kostýmy, ich doplnky a pod. Ide o predajňu *Papiernictvo* v centre Bratislavy, ktorá je pobočkou predajne *Harlekýn : všetko pre vaše párty* so sídlom v Bratislave – mestská časť Ružinov (okr. Bratislava II). Majiteľke predajne ďakujem za udelenie súhlasu na realizovanie výskumu.

[76] Papierový teplovzdušný balón, ktorý sa vznáša vďaka teplému vzduchu v jeho vnútri. Vzduch ohrieva malý horák umiestnený v otvore v dolnej časti balóna (pozri Halloweensky lampión). S balónmi šťastia je spojená predstava, že priania na nich napísané alebo sformulované v mysli pri ich vypúšťaní sa vznesú vysoko do neba a tým sa splnia.

[77] Hall 2013-02.

[78] Hall 2013-01.

[79] Hall 2011-14.

[80] Hall 2011-10.

[81] Hall 2012-13.

spojená so zastávkami pri jednotlivých zastaveniach krížovej cesty, ktorej sa zúčastňoval v obci Imeľ (okr. Komárno) (Bagin 2005: 60). V tomto prípade bol sprievod súčasťou slávenia kresťanského sviatku Veľký piatok. V čase existencie Československej socialistickej republiky sa lampiónové sprievody konali v predvečer osláv výročia skončenia druhej svetovej vojny, ktoré bolo 9. mája, a výročia začiatku Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie (ďalej VOSR), ktoré sa viazalo k 7. novembru.[82] V 60. rokoch bol prípadne súčasťou týchto sprievodov vo veľkých mestách ohňostroj.[83] Lampiónový sprievod tvorili žiaci základných a študenti stredných škôl, pre ktorých bola účasť v ňom povinná a predstaviteľmi školy spravidla aj kontrolovaná. Sprievod zvyčajne smeroval na centrálny verejný priestor mesta, na ktorom bol umiestnený pamätník. Ten buď vyjadroval spomienku na obete druhej svetovej vojny, vďaku osloboditeľom mesta, alebo zobrazoval významnú osobnosť lokálneho, oblastného, národného či svetového hnutia robotníkov, proletárov alebo komunistov (napríklad vodcu svetového proletariátu Vladimíra Iľjiča Lenina). Lampiónové sprievody boli súčasťou ideologickej manipulácie, pretože obidve uvedené výročia boli slávené ako štátne politické sviatky, ktorých obsah bol kreovaný v zmysle komunistickej ideológie.[84] Reprezentácie spájané s obidvoma sviatkami sa počas osláv, do ktorých patrili aj lampiónové sprievody, šírili verejnými vystúpeniami významných predstaviteľov komunistickej strany – jedinej vládnucej strany v štáte.

Po spoločensko-politických zmenách v roku 1989 stratil lampiónový sprievod ako súčasť politickým režimom riadených osláv opodstatnenie. Ako spôsob zábavy pútavý pre deti sa stal jednou z reprezentácií Halloweenu. Využitím domáceho prvku tak sviatok získal ďalšiu špecifickú formu sviatkovania. Negatívnych ideologických konotácií z minulosti, ktoré sú spojené s oslavami výročia VOSR, sa však lampiónový sprievod ani v kontexte Halloweenu nezbavil. Odporcovia sviatku – predovšetkým z generácie, ktorá zažila socialistické lampiónové sprievody – používajú totiž oslavy VOSR ako reprezentáciu nechceného sviatku, ktorá slúži napríklad ako miera vyjadrujúca ich odpor k Halloweenu: „Radšej lampiónový sprievod na počesť VOSR ako tento americký grc."[85] Na vnímaní Halloweenu i osláv VOSR ako reprezentácií nechceného sviatku je založená aj reakcia účastníka internetovej diskusie, ktorý ako od-

[82] Išlo o ozbrojený prevrat, ktorý sa uskutočnil 7. novembra 1917 v Rusku. Podľa juliánskeho kalendára, ktorý bol vtedy platný v Rusku, prevrat začal 25. októbra.

[83] Pozri Halloweensky lampión.

[84] Koniec druhej svetovej vojny bol v socialistickom Československu prezentovaný ako víťazstvo Sovietskeho zväzu – prvého socialistického štátu na svete – nad fašizmom. Fakt, že väčšinu územia Československej republiky oslobodila sovietska armáda, bol deklarovaný ako dôvod vďaky jej obyvateľov Sovietskemu zväzu a úzkeho spojenectva oboch štátov. Podobne VOSR bola napríklad označovaná za najvýznamnejšiu udalosť v dejinách pokrokového ľudstva.

[85] Hall 2013-07: marcela.

poveď na konštatovanie iného účastníka o preberaní „trápností z USA“, medzi ktoré zaradil aj Halloween, uviedol: „Tak to už môžeme rovno 7. novembra na výročie VOSR strieľať z Auróry […].“[86] Vyjadrenie, podľa ktorého „[…] nebolo to tak dávno, čo sme slávili aj prázdnejšie sviatky, onedlho bude siedmy november“[87] ukazuje, že využiť oslavu výročia VOSR ako reprezentáciu odmietaného sviatku aj na odmietnutie Halloweenu umožňuje jeho odporcom blízkosť termínov oboch sviatkov v kalendári.

Oslavy VOSR, ktorých súčasťou bol lampiónový sprievod, už na Slovensku netvoria súčasť verejného sviatkovania. No u časti obyvateľov ostal tento prvok reprezentáciou odmietaného sviatku, s ktorou jeho prostredníctvom spájajú aj Halloween.[88] Lampiónový sprievod ostal aj reprezentáciou deťmi obľúbenej formy sviatkovania. Preto možno lampión a predovšetkým lampiónový sprievod označiť za prvok domácej kultúry, ktorý zohráva pri šírení a udomácňovaní sa Halloweenu na Slovensku ambivalentnú úlohu.

Nielen tekvicové halloweenske jedlá

Osobitnou formou, v ktorej sa tekvica vyskytuje ako súčasť Halloweenu, sú jedlá z tejto zeleniny. Na Slovensku boli tekvicové jedlá pred šírením sviatku – podľa údajov z prameňov dostupných od polovice 19. storočia[89] – súčasťou stravy mestského aj dedinského obyvateľstva (Stoličná 1991: 59). V druhej polovici 20. storočia sa vďaka nízkej cene a ľahkej dostupnosti tekvice i súdobej ekonomickej situácii postupy jej domáceho spracovania ešte špecificky inovovali (Zajonc 2006: 199, 204). Podľa Gottfrieda Korffa sa tekvica v Európe vplyvom Halloweenu stále viac mení na objekt gastronomicko-lukulských túžob. Je z nej „Event food“ a z Halloweenu sa stala príležitosť na prezentáciu nových receptov na prípravu týchto jedál (Korff 2001: 180). Zistenie, že aj na Slovensku sú tekvicové jedlá považované za súčasť Halloweenu, priniesol prieskumu FOCUS 2011, v ktorom ich za takéto označilo 12 % respondentov (Tri sviatky 2011).

Konzumácia alebo aj príprava tekvicových jedál tvorí súčasť halloweenskych podujatí. Do oslavy Halloweenu v materskej škole v obci Vinosady začlenili napríklad „ochutnávku špecialít, čo sa robí z tekvice.

86 Hall 2013-07: MATHIASUS. Auróra bolo meno krížnika, z ktorého výstrel bol signálom na začatie ozbrojeného prevratu.

87 Hall 2011-28. Tým „prázdnejším sviatkom“ je mienený Halloween.

88 O príčinách odmietania sviatku pozri v časti Nie všetci slávia Halloween.

89 Vychádzam z receptov na spracovanie tekvice uvedených v kuchárskej knihe Jána Babilona, ktorá po prvý raz vyšla v roku 1870 (Babilon 1989: 202-203, 458).

Či sú to guláše, či sú to nátierky, alebo sú to tekvicové placky. Kuchárky to robia, ale aj učiteľky, čo poznajú recepty. Tak aj oni tam donesú. Ide o to, predviesť […]“ (Zajonc 2007a). Recepty na prípravu jedál z tekvice spájané priamo s Halloweenom ponúkajú aj internetové stránky zamerané na varenie. Počas výskumu analyzované stránky obsahovali najviac receptov na prípravu tekvicových polievok, ktoré mali sviatok buď priamo v názve,[90] alebo boli iba zaradené medzi recepty ponúkané stránkou k tomuto sviatku.[91] Ako halloweenske boli ponúkané aj recepty na tekvicový sirup, cibuľu plnenú tekvicou, tekvicový koláč.[92]

V roku 2011 zaradilo koncom októbra jedlá z tekvice do svojej ponuky aj niekoľko reštaurácií v oblasti Žitného ostrova: „[…] obsah zeleniny sa môže aj upiecť. Z kašovitej hmoty vyberieme jadierka, ktoré taktiež samostatne upečieme. Z tekvíc môžeme pripraviť polievku, hlavné jedlo, ale aj dezert.“ Šéfkuchár reštaurácie vo Veľkom Mederi (okr. Dunajská Streda) v tejto súvislosti povedal, že netreba na Slovensku kopírovať americké tradície, a tak „namiesto hororových, strašidelných kostýmov ponúkame tekvicu […]“.[93] V uvedenom konštatovaní je tekvicové jedlo – cez protiklad odkazu na hororový kostým ako reprezentáciu Halloweenu – vnímané ako prvok pochádzajúci z domácej kultúry. To naznačuje, že jedlá z tekvice boli ďalším prvkom, ktorým mohol Halloween prichádzajúci na Slovensko zo západnej Európy nadviazať na domáce tradície. Súčasne je nutné uviesť, že škálu tekvicových jedál považovaných v súčasnosti na Slovensku za domáce, vo výrazne väčšej miere tvoria pokrmy, ktoré neboli na Slovensku pred šírením Halloweenu známe.

V Nitre (okr. Nitra) dňa 8. novembra 2013 zorganizovali občianske združenie, nezisková organizácia a združenie prevádzok sídliacich na Kupeckej ulici podujatie s názvom *Piatok tekvicového.* Jeho návštevníci mohli ochutnať „tekvicové dobroty, […] napríklad tekvicové ragú alebo aj tekvicovú zmrzlinu“. Na podujatí sa zúčastnili aj „tzv. footblogeri, čiže ľudia variaci pre radosť, ktorí sa o svoje výtvory delia prostredníctvom internetu“.[94] Podujatie organizátori nespájali s Halloweenom. To naznačuje, že využite tekvice na prípravu jedál podľa netradičných receptúr nie je spojené výlučne s týmto sviatkom. Podnetom na takéto využitie tekvice sú aj podujatia, v ktorých sa spája tradícia vyrezávania svetlonosov,[95] vnímanie tekvice ako symbolu jesene i ako suroviny vhodnej pre zdravú výživu.

90 Napríklad halloweenska tekvicová polievka (Hall 2009-03).

91 Napríklad stránka dobruchut.sk ako halloweenske uvádzala tekvicovú polievku s píniovými orieškami a parmezánom, tekvicovo-pórkovú polievku, tekvicovo-mrkvový krém, polievku s názvom „hokaido po našom“.

92 Hall 2011-36.

93 Hall 2011-09.

94 Hall 2013-08; Hall 2013-09.

95 Súčasťou akcie bolo aj „vyrezávanie tekvíc“ (tamže).

Špecifickým druhom jedla tvoriacim priamo súčasť jednej z foriem osláv Halloweenu sú sladkosti, ktoré dostávajú deti ako odmenu počas halloweenskych obchôdzok. Na Slovensku sa odmena alebo darček v podobe sladkostí objavujú aj v iných spôsoboch halloweenskeho sviatkovania. V materskej škole v Plaveckom Štvrtku (okr. Malacky) napríklad dostali deti „sladkú odmenu" po splnení úloh v hre vychádzajúcej z rozprávkových príbehov.[96] Rovnakú odmenu dostali aj študenti gymnázia vo Vrábľoch, ak boli úspešní v halloweenskej súťaži v anglickom jazyku.[97] Gymnazisti v Liptovskom Mikuláši (okr. Liptovský Mikuláš), ktorí správne odpovedali na otázky v kvíze o Halloweene, dostali „cukríky od výmyslu sveta".[98] Sladkosťou boli odmenení aj žiaci počas „malého halloweenskeho vyučovania" na Strednej umeleckej škole v Kežmarku (okr. Kežmarok).[99] V Hurbanove v roku 2003 ponúkal personál pubu hosťom pri halloweenskej párty sladkosti z košíka (Bagin 2005: 72).

Samostatnú skupinu jedál spája s Halloweenom ich pomenovanie alebo i vzhľad, ktoré vychádzajú zo škály prvkov tvoriacich jeho reprezentáciu ako strašidelno-zábavného sviatku. Pri oslave sviatku na jednej strednej odbornej škole v Leviciach (okr. Levice) napríklad zaradili na „halloweensku tabuľu" nápoje, ktoré mali iba špeciálne halloweenske pomenovania: šumivé víno *Iskrivý Jack rozparovač*,[100] červené víno *Gargamelov špás*,[101] digestív *Dar pezinských duchov*[102] a pod. Jedlá považované za reprezentácie Halloweenu aj na základe vzhľadu buď priamo predstavujú predmety vnímané ako súčasť sviatku a zhmotňujú predstavy s ním spájané, alebo majú k predmetom a predstavám vzťah prostredníctvom spoločného znaku.[103] Pôsobenie týchto jedál je v rámci osláv sviatku špecifické, pretože aj napriek ich originálnemu vzhľadu a významu sú určené na konzumáciu.

Jednu časť tejto skupiny tvoria jedlá späté s mŕtvymi a cintorínmi. Tak je napríklad základom sladkostí nazvaných *cintorín*[104] a *pudingový hrob*[105] polkruhovito ukončená sušienka predstavujúca náhrobný kameň, na ktorom sú čokoládou napísané písmená RIP, prípadne i krstné meno osoby, ktorá sa zúčastní halloweenskej oslavy.[106] Rovnaký nápis je aj na sendvičových truhlách – dvoch kusoch sendviča zlepených nutelou[107] a vyrezaných do tvaru truhly.[108] Tvár múmie, z ktorej medzi ovínadlom vidno oči alebo očné jamky, pripomína „halloweensky obložený chlebík múmia" alebo doma upečené slané pečivo s názvom *múmia*.[109] So strachom zo smrti a z mŕtvych je spájaný aj kostlivec, ktorého podobu je možné podľa jedného z receptov poskladať na drevenej podložke z rozličných druhov nakrájanej zeleniny.[110] *Kosti na Halloween* je názov slaného pečiva sformovaného do tohto tvaru.[111]

Jedlá predstavujúce časti ľudského tela evokujúce strach tým, že sú od neho oddelené, obsahuje ďalšia časť tejto skupiny. Takými sú napríklad „halloweenske plnené vajíčka – *strašidelné oči*" alebo na oči sa podobajúce „halloweenske mäsové guľky" ležiace v červenom kečupe na špagetách.[112] Základom „krvavého nápoja" je od tela oddelená ruka.[113] Vo viacerých podobách sa medzi halloweenskymi jedlami objavujú prsty.[114] Sladkým pečivom sú „bosorkine prsty na Halloween"[115], ktoré zhmotňujú aj predstavu o negatívnej nadprirodzenej bytosti.

Do tejto skupiny možno začleniť i jedlá, ktoré sú inšpirované nadprirodzenými bytosťami, ľuďmi s nadľudskými schopnosťami, postavami zo strašidelných hororových príbehov i vymyslenými rozprávkovými postavami. Vo viacerých podobách sa v nej objavujú duchovia – „banánoví

96 Hall 2012-12.

97 Hall 2012-11.

98 Hall 2013-24.

99 Hall 2013-27.

100 Jack Rozparovač (angl. Jack the Ripper) je prezývka pravdepodobného sériového vraha, ktorý medzi augustom a novembrom v roku 1888 v Londýnskej štvrti Whitechapel brutálne zavraždil údajne päť prostitútok. Jeho totožnosť je neznáma, nikdy sa ho nepodarilo dostihnúť (pozri Jack Rozparovač).

101 Gargamel je čarodejník, ktorý patrí k hlavným postavám seriálu, komixov a filmu s názvom *Šmolkovia.* Má dlhý nos, jeden zub, čierny habit a červené topánky. Je to záporná postava. Nenávidí svoje narodeniny, pretože každý rok mu niekto želá „Všetko najlepšie!" alebo mu dáva darčeky. Gargamel má veľa kníh kúziel a vie ako ich použiť, ale napriek tomu je príliš nešikovný, nerozumný a naivný (pozri Všetko o šmolkoch).

102 Hall 2013-25.

103 Napríklad farba múčnika sa zhoduje s farbou rozprávkovej bytosti.

104 Pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk.

105 Hall 2013-16.

106 Skratka (aj v podobe R.I.P.) latinského R*equiescat in pace, čo slovensky znamená Odpočívaj v pokoji (Šaling – Šalingová-Ivanová – Maníková 2008: 959). Sušienka je* zastoknutá buď v ležiacej polovici banánu poliatej čiernou čokoládou, alebo v pudingu posypanom čiernou nastrúhanou čokoládou.

107 Nutella je značka nátierky z lieskovcov a kakaa.

108 Hall 2013-16.

109 Na povrchu sú pásiky syra, medzi ktorými sú vedľa seba položené dva krúžky odrezané z plodu olivy (pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk; Hall 2013-16).

110 Tamže; Hall 2013-28/obr.

111 Pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk.

112 Tamže.

113 Ruka bola z ľadu, ktorý vznikol zmrazením vodou rozriedeného červeného džúsu v gumovej rukavici. Ruka bola postavená v mise, v ktorej bol naliaty džús alebo punč červenej farby (Hall 2013-16).

114 Ako ľudské prsty boli označené uvarené a zárezmi upravené párky doplnené nechtami z cibule (tamže). Pravdepodobne sladkou súčasťou občerstvenia na halloweenskom podujatí Slávnosť svetiel v múzeu v Trebišove (okr. Trebišov) boli „čerstvo odťaté prsty" (Hall 2013-13).

115 Pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk.

halloweenski duchovia s tekvicou“,[116] „pizza plná duchov“,[117] „vystrašený jahodový duch“[118] – a strašidlá: napríklad „halloweenske strašidielka“,[119] „chrumkavé strašidlá“, ktorých vznik inšpirovala rozprávka *Príšerky s.r.o.*[120] Predstavy o vampíroch a ich zobrazenia boli východiskom pre vznik sladkosti s názvom *jablkový upír*[121] i nápoja *Draculov kokteil*, do ktorého „pridáme gumené zuby, ktoré si tam zabudol Dracula“.[122] Vymyslená hororová postava bola podnetom napríklad pre *Frankensteinov úsmev*.[123] Múčnik *Shrekov úsmev – kiwi rezy* dostal pomenovanie podľa rozprávkovej bytosti rovnakej farby ako ovocie, ktoré táto „svieža torta nielen pre deti“ obsahuje.[124]

Súčasťou halloweenskych jedál sú aj napodobeniny živočíchov, ktoré sú, rovnako ako ich konzumácia, považované za odpudzujúce. Takýmito sú napríklad „pavúk na vajci“[125] a „želatínové dážďovky“.[126]

Jedlá spojené s Halloweenom pomenovaním alebo vzhľadom sú na rozdiel od tekvicových jedál určené výlučne na konzumáciu počas osláv

[116] Duch je z polovice ošúpaného banánu, do ktorej sú na zužujúcom sa konci vtlačené tri hrozienka v čokoláde predstavujúce oči a ústa. Tekvica je z ošúpanej mandarínky. Jej stopku tvorí kúsok zelenej tekvice (Pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk; Hall 2013-16).

[117] Pizza ozdobená siluetami duchov zhotovenými z opečeného vaječného bielka alebo vyrezanými z plátkov syra. Oči duchov sú z kúskov čiernych olív (tamže).

[118] Jahody namočené v bielej čokoláde s vystrašenou tvárou naznačenou líniami z čiernej čokolády (tamže).

[119] Sladkosť v tvare kopčeka z rozmrveného korpusu, masla, cukru a pudingu, na povrchu s bielou čokoládou a s naznačenými očami a ústami (pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk).

[120] Kopček upečený z hmoty z nakrájaného staršieho pečiva, masla, kakaového prášku, cukru, žĺtka. Pred pečením sa do neho vtlačili dva cukríky s názvom *Lentilky* predstavujúce oči strašidla (pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk). *Príšerky s.r.o.* je americká animovaná rodinná komédia z roku 2001, v ktorej vystupujú pre túto komédiu vytvorené bytosti, ktoré majú vystrašiť deti (pozri Příšerky s.r.o.).

[121] Jablko v karameli s mäkkými cukríkmi (marschmallow) sformovanými a nalepenými do podoby chrupu upíra (Hall 2013-16).

[122] Akýkoľvek alkoholický alebo nealkoholický nápoj červenej farby (Hall 2013-16).

[123] Pootvorené ústa zhotovené zo štvrtky jablka so zubami z marschmallow (tamže). Frankenstein je meno bytosti podobnej človeku, ktorá však bola väčšia a mocnejšia. Jej tvorcom bol vedec Victor Frankenstein. Podľa neho sa začala – najmä po uvedení rovnomenného filmu v roku 1931 – nazývať aj táto bytosť. Predlohou filmu bol román *Frankenstein, čiže moderný Prometeus* od Mary Shelleyovej vydaný v Londýne v roku 1818. Román patrí ku klasickým dielam hororového žánru. Bol mnoho razy sfilmovaný a jeho príbeh ovplyvnil literatúru a popkultúru, v ktorej sa zvykne ako Frankenstein označovať aj nevzhľadný človek (pozri Frankenstein).

[124] Pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk. Shrek je zelený obor – rozprávková postava z rovnomenného amerického animovaného filmu z roku 2001. Vznikol podľa obrázkovej rozprávkovej knihy s názvom *Shrek*! z roku 1990 (pozri Shrek).

[125] Pavúk z kúskov čiernej olivy položený na natvrdo uvarenom a rozkrojenom vajci (Hall 2013-16).

[126] Sú zhotovené z červenej želatíny naliatej do plastových slamiek (tamže).

Halloweenu, ktorých účastníkmi sú dospelí alebo deti. Z nich jedlá inšpirované postavami z rozprávok sú určené pre detské halloweenske podujatia. Podľa jedného z opisov halloweenskeho sviatkovania napríklad na strednej odbornej škole v Bratislave sa Halloween „stal už tradíciou. Každý si nájde svoje – […] vydlabávali sme tekvice, pozerali hororové filmy […] a vypekali dobroty…“.[127] To ukazuje, že nielen konzumácia, ale i príprava takýchto jedál je považovaná za súčasť jeho osláv. Existencia širokej a rôznorodej škály halloweenskych jedál je znakom prijatia sviatku obyvateľmi Slovenska. Udomácňovanie sa Halloweenu prostredníctvom jedál potvrdzuje aj zistenie, že hoci viaceré z uvedených receptov pochádzajú zo západnej Európy alebo zo Spojených štátov amerických,[128] ženy žijúce na Slovensku umiestňujú ich varianty na internetové stránky už ako vlastné recepty.[129] Okrem nich sa tam objavujú aj recepty na halloweenske jedlá, ktoré možno považovať za slovenské: takým je napríklad sladkosť „chrumkavé strašidlá“.[130]

Strašidelné kostýmy a masky

Jedným z hlavným cieľov aktivít vykonávaných počas osláv Halloweenu je vyvolať u iných osôb strach, ktorý má byť u zúčastnených zdrojom zábavy. Vyjadrujú to aj definície sviatku od respondentov výskumu v Hurbanove, podľa ktorých je Halloween „americký sviatok, keď ľudia strašia svojich známych“ alebo „v USA je to medzinárodný sviatok […], na tento deň sa vyrábajú z rôznych materiálov všelijaké strašidlá“ (Bagin 2005: 51, 70) alebo je to „sviatok strašidiel“.[131]

Základným prostriedkom využívaným pri inscenovaní strach vyvolávajúcich situácií sú kostým a maska.[132] Minimálnym maskovaním je líčenie tváre a jej prípadné doplnenie rekvizitou.[133] Prostredníctvom kostýmu a líčenia sa človek zmení na bytosť, ktorá je na základe skupinovo zdieľaných vedomostí a predstáv o vzhľade, vlastnostiach a schopnos-

[127] Hall 2013-26.

[128] Ide napríklad o recepty z internetovej stránky *Homemade by Majka* (Hall 2013-16). Na spojitosť niektorých receptov s USA poukazuje napríklad používanie cukríkov marschmallow.

[129] Tu sú to recepty z internetovej stránky *dobruchut.sk*.

[130] Pozri dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk.

[131] Správa o oslave Halloweenu v materskej škole v obci Plavecký Štvrtok (Hall 2012-12).

[132] Kostým chápem ako odev, ktorý môže pokrývať celé telo človeka alebo jeho časť. Maska je plastické zobrazenie tváre alebo hlavy človeka, zvieraťa, nadprirodzenej bytosti (Encyklopédia [...], 1, 1995: 337). Tvorí súčasť kostýmu, ktorá zakrýva buď iba tvár (vtedy sa nazýva aj škraboška), alebo celú hlavu. Kostým vrátane masky slúži na premenu osoby na postavu rituálu či jemu podobnej aktivity. V hovorom jazyku sa maskou nazýva aj celý kostým i osoba v ňom oblečená. V texte používam pojem maska vo všetkých troch uvedených významoch.

[133] Napríklad plastovým chrupom upíra (Hall 2013-15).

tiach považovaná za strašidelnú alebo minimálne zvláštnu. Škála bytostí – i podôb kostýmov, ktoré ich predstavujú – je široká a rôznorodá. Siaha od bytostí vychádzajúcich z tradičných predstáv o prírode a človeku až po postavy, ktoré ako produkty populárnej kultúry dodnes kreuje a šíri masová globálna kultúra.

Na bytosti vychádzajúce z predstáv o prírode – divožienka, rusalka, lesná žienka a lesný mužík, svetlonos a škriatok – boli zamaskované napríklad deti na „plese strašidiel" v základnej škole v Hurbanove v roku 2003. Všetky bytosti, ktoré sa zúčastnili plesu, boli označované ako strašidlá (Bagin 2005: 49-50). Škriatkov predstavovali napríklad aj deti, ktoré boli v kostýmoch počas vyučovania na jednej základnej škole v Prešove.[134] Podľa údajov z požičovní kostýmov v Bratislave, Prievidzi (okr. Prievidza) i Košiciach je počas Halloweenu deťmi často využívaný aj kostým čerta.[135]

V uvedených požičovniach bol zo strany malých dievčat, ale i dospelých žien najviac žiadaný kostým čarodejnice alebo bosorky.[136] Takéto ženy s nadprirodzenými schopnosťami predstavovali počas halloweenskych akcií spojených s vyučovaním napríklad žiačky v základnej škole v Prešove[137] i učiteľky na základnej škole v Liptovskom Hrádku, ktoré sa „premenili na nefalšované čarodejnice".[138]

Z kostýmov postáv spojených so smrťou a mŕtvymi je deťmi i dospelými – podľa informácií zo spomenutých požičovní kostýmov – vyhľadávaný kostým kostlivca, nazývaný kostra. Na „plese strašidiel" v základnej škole v Hurbanove v roku 2003 boli podľa jednej z učiteliek masky, ktoré predstavovali „zo záhrobia by som povedala, tie plachtou prikryté osôbky" (Bagin 2005: 49).[139] Najčastejšie sa vyskytujúcou detskou maskou z tejto skupiny je duch, za ktorého sa napríklad deti na základnej škole v Hurbanove maskovali plachtou s otvormi pre oči, prípadne aj ústa, ktorú mali prehodenú cez hlavu (ten istý: 49-50).[140] Žiaci na základnej škole v Liptovskom Hrádku v roku 2011 počas halloweenskej akcie spojenej s vyučovaním predstavovali „partiu originálnych zombíkov",[141] teda neživých-nemŕtvych bytostí. Takúto masku mali aj žiaci na halloweenskej párty v jednej základnej škole v Komárne.[142] Podľa údajov z požičovne kostýmov v Prievidzi bol v roku 2011 často žiadaný kostým čiernej panej.[143]

134 Hall 2011-13.

135 Hall 2011-07, 30.

136 tamže.

137 Hall 2011-13.

138 Hall 2011-14.

139 Takto však okrem duchov označila aj bytosti iného pôvodu.

140 Masku označovali ako strašidlo.

141 Hall 2011-14.

142 Hall 2013-19.

143 Hall 2011-07.

Z informácií o požičiavaní kostýmov i z výskumu osláv Halloweenu na základných školách v Hurbanove vyplýva, že deti i dospelí obľubujú aj masku piráta a námorníka.[144] Vo vzťahu k obsahu sviatku to možno spájať napríklad so strachom a napätím, ktoré vyvolávajú nebezpečné, často v exotickom prostredí prežité situácie. Tieto tvoria súčasť predstáv o spôsobe života pirátov a námorníkov, k šíreniu ktorých prispela po roku 2000 napríklad aj séria filmov pre deti i dospelých, ktorých hlavným hrdinom bol pirát Jack Sparrow.[145]

Zaradenie mníšky medzi halloweenske maskované postavy, ako tomu bolo napríklad na oslave Halloweenu v pube v Hurbanove,[146] možno spájať s tajomnosťou. Tá je tejto postave pripisovaná na základe nepoznaného, so stereotypnými predstavami spájaného spôsobu života verejnosti uzavretých spoločenstiev rehoľných sestier. Postava mníšky však môže mať aj význam veselej masky, ktorý nadobudla napríklad vďaka filmovým komédiám.[147]

Takmer výlučne deťmi sú počas Halloweenu stvárňované postavy bytostí z rozprávok. Na jednej základnej škole v Hurbanove v roku 2004 napríklad na podujatí „Strašiples – zábavno-súťažné popoludnie" deti „prebudili […] rozprávkové postavičky […]", ktoré oblečené v kostýmoch aj predstavovali (Bagin 2005: 50). Podľa pracovníčky požičovne kostýmov v Nitre sú u detí obľúbené aj masky zvierat.[148]

Samostatná skupina halloweenskych kostýmov a masiek predstavuje – niektoré už i spomenuté – postavy literárnych a filmových diel popkultúry 20. storočia. Na tradičné predstavy o čarodejníkovi ako mužovi s nadprirodzenými schopnosťami nadväzuje postava Harryho Pottera.[149] Má špecifickú podobu, ku ktorej patrí napríklad tvár s okuliarmi, a rekvi-

144 Bagin 2005: 49; Hall 2011-30.

145 Jack Sparrow je vymyslená postava piráta zo série filmov, spojených hlavným názvom *Piráti z Karibiku* z rokov 2003, 2006, 2007 a 2011. V príbehoch, ktoré prežíva v reálnom i fantastickom svete, sa prejavuje jeho dôvtip, ale aj šikovnosť v boji s kordom (pozri Jack Sparrow).

146 Mníšku predstavovala hostí obsluhujúca pracovníčka pubu (Bagin 2005: 72).

147 V epizódnych úlohách sa objavujú veselé mníšky v sérii francúzskych komediálnych filmoch o žandároch zo 60. až 80. rokov 20. storočia, uvádzaných televíznymi stanicami aj po roku 2000 (pozri Četník se žení). Mníška je hlavnou postavou v americkej komédii *Sestra v akcii* z roku 1992. Barovú speváčku, ktorá bola svedkom vraždy spáchanej jej mafiánskym milencom, ako korunného svedka ukryje polícia v kláštore. Tam pozdvihne úroveň speváckeho zboru, čím zvýši návštevnosť kostola. Súčasne získa náklonnosť rádových sestier, ktoré jej pomôžu, keď ju jej milenec unesie a chce zabiť. Z roku 1993 je pokračovanie komédie s názvom *Sestra v akcii 2: Opäť v habite* (pozri Sestra v akci).

148 Hall 2011-30.

149 Harry James Potter je vymyslený hrdina série fantasy kníh *Harry Potter* od anglickej spisovateľky Joanne Kathleen Rowlingovej. Harry má schopnosť čarovať, ktorú zdedil po rodičoch. Jeho príbehy sa odohrávajú v dobe, keď bol študentom na čarodejníckej škole [pozri Harry Potter (postava)].

zity. Okrem čarovnej paličky je to predovšetkým čarovný klobúk,[150] ktorý je nielen hlavným symbolom tejto postavy, ale aj osoby schopnej čarovať všeobecne. Takýto klobúk malo napríklad aj dievča v kostýme čarodejnice, ktoré propagovalo halloweenske podujatie v priestoroch jedného z nákupných centier v Bratislave v roku 2011.[151]

Do tejto skupiny halloweenskych masiek taktiež patrí trojica kladných mužských postáv s nadpriemernými alebo nadľudskými schopnosťami, ktoré využívajú v boji so zlom – Batman,[152] Superman[153] a Spiderman.[154] Ich kostýmy ponúkala napríklad špecializovaná predajňa v Bratislave v roku 2013.[155]

Úplne odlišná je negatívna hororová postava vraha z filmu *Vreskot*.[156] Špecifickou súčasťou jej kostýmu je biela škraboška predstavujúca tvár ducha s otvorenými ústami, čo ju ešte výraznejšie spája s Halloweenom. Postava však môže mať aj strašidelno-komický význam, pretože sa objavila i v paródii tohto filmu. Účastník oslavy Halloweenu s maskou na tvári sa objavil napríklad na nočnej halloweenskej oslave v Nitre, ktorú zorganizovali skauti.[157]

Medzi postavami, ktoré počas oslavy Halloweenu v pube v Hurbanove predstavovali jeho pracovníčky obsluhujúce hostí, sa objavila „Mortiša z Adams Family“[158] (Bagin 2005: 72). Táto postava (i maska) má špecifický komicky desivý charakter a jej radostným vzťahom k smrti, záhrobiu atď. korešponduje so strašidelno-zábavným obsahom sviatku.

Podľa vyjadrenia pracovníčky požičovne kostýmov v Prievidzi „sú však aj ľudia, ktorí si na tento sviatok požičajú masku, ktorá nie je strašidelná“.[159] Takéto sú napríklad kostýmy predstavujúce tzv. dobové odevy, teda odevy vyšších a najvyšších vrstiev spoločnosti Európy v historických slohových obdobiach. V Košiciach boli podľa údajov z požičovne kostýmov tieto odevy „princezien a princov“ v roku 2011 žiadané aj pre deti.[160]

Na halloweenskom podujatí skautov v Nitre v roku 2013 sa objavila aj parodická maska – fotografia tváre ženy, ktorou mala zakrytú tvár iná žena.[161] Na fotografii bola tvár účastníčky televíznej show, počas ktorej si slobodný muž vyberal partnerku zo skupiny zúčastnených žien. Osobný život tejto účastníčky ostal aj po skončení show objektom záujmu bulvárnych médií, ktoré ho prezentovali v podobe série škandálov.

Strašidelný kostým považuje podľa prieskumu FOCUS 2011 za súčasť Halloweenu na Slovensku 50,2 % zúčastnených respondentov (Tri sviatky 2011). Aj pozorovania a údaje z médií potvrdili, že kostýmy a maskovanie – aspoň v náznaku – dospelých osôb i detí tvoria prvok prítomný vo väčšine foriem halloweenskeho sviatkovania. Jednou z nich sú podujatia, ktorých obsahom je zábava v kostýmoch spojená s konzumáciou nápojov, jedál a jej súčasťou je prípadne tanec. Tieto podujatia, označované napríklad ako halloweenske párty a večierky, sú buď stretnutiami dospelých príbuzných osôb a známych v privátnych priestoroch, alebo ide o akcie, ktoré pre potenciálnych zákazníkov pripravujú reštauračné, ubytovacie a pod. zariadenia. Ako súkromné podujatia, na ktoré si ich účastníci požičali kostýmy, boli organizované napríklad večierky v dedinách na okolí Prievidze.[162] Počas halloweenskej párty, ktorá sa konala v pube v Hurbanove, bol v kostýmoch jeho personál (Bagin 2005: 72). V Bratislave líčením maskovaná mládež navštevovala v roku 2013 v deň Halloweenu puby, bary a podobné zariadenia, v ktorých mali v tento večer maskovaní návštevníci zľavu z ceny nápojov.[163] Hotel v pohorí Malá Fatra mal v ponuke na koniec októbra 2011 „Halloween pobyt“, ktorého súčas-

---

150 Klobúk je živým predmetom, ktorý rozpráva a študentov pri nástupe do čarodejníckej školy zaraďuje do fakúlt (pozri Rokfortská stredná škola čarodejnícka).

151 Hall 2011-37.

152 Batman je vymyslená komiksová postava, ktorá vznikla v roku 1939. Miliardár Bruce Wayne sa rozhodol pod maskou netopiera bojovať so zločinom v meste, v ktorom žije. Nemá nijaké superschopnosti, ale je fyzicky vysoko zdatný a disponuje vyspelou technológiou. Batman bol aj postavou televíznych kreslených seriálov a hraného seriálu zo 60. rokov 20. storočia, v ktorých vznikol aj prvý zo série filmov o tomto hrdinovi [pozri Batman (komiks)].

153 Superman je fiktívny superhrdina z komiksov publikovaných americkou spoločnosťou DC Comics. Debut tohto prvého komiksového superhrdinu v júni roku 1938 bol začiatkom superhrdinského žánru. Je jedným z najobľúbenejších a najpopulárnejších superhrdinov. Je považovaný za americkú popkultúrnu ikonu. Zvyčajne nosí modrý kostým, červený plášť a štylizovaný červenožltý emblém s písmenom S. Má nadľudské schopnosti, ktoré používa v boji proti zlu [pozri Superman (postava)].

154 Spider-Man, vlastným menom Peter Parker, je komiksový superhrdina, ktorý sa prvý raz objavil v roku 1962. Pri experimente s rádioaktivitiou bol uštipnutý rádioaktívnym pavúkom a získal schopnosti pavúka – mal nadľudskú silu, udržal sa na akomkoľvek povrchu, bol rýchly, mal inštinkt varujúci ho pred nebezpečenstvom. Postupom času sa mu vyvinuli vrhače pavučín, jedovaté žihadlá, ktoré mu vystreľovali zo zápästia. Parker bol vysoko inteligentný a vzdelaný, vďaka čomu sa stal jedným z najvšestrannejších bojovníkov proti zločinu [pozri Spider-Man (komiks)]. Príbehy Spider-Mana boli od roku 2002 niekoľkokrát spracované do filmovej podoby.

155 Pozri poznámku 75.

156 *Vreskot* je americký hororový psychopatický film z roku 1996. Je kombináciou komédie a detektívky. Obsahuje aj prvky z hororov *Halloween* a *Piatok 13*. Námetom filmu, ku ktorému vznikli tri pokračovania, je séria vrážd študentov, ktoré spáchal sériový vrah. Paródia na film má anglický názov *Scary Movie* a je z roku 2000 [pozri Vreskot (film)].

157 Hall 2013-10.

158 Morticia je postava mamy vo vymyslenej skupine postáv s názvom *Rodina Addamsovcov*. Autorom kresieb s námetmi zo života výstrednej a súčasne komicky desivej rodiny je americký karikaturista Charels Addams. Kresby boli nesúvisle publikované od roku 1938 a postupne boli adaptované do podoby hraných a animovaných televíznych seriálov (prvý z rokov 1964–1966), filmov (90. roky), videohier a muzikálov (pozri The Addmas Family).

159 Hall 2011-07.

160 Hall 2011-30.

161 Hall 2013-10.

162 Hall 2011-07.

163 Hall 2013-11.

ťou bola „halloweenska party len pre dospelých“ s maskami.[164]

Podobnou formou oslavy sviatku v kostýmoch za účasti dospelých alebo detí sú podujatia, v ktorých tvorí hlavnú zložku hudba a tanec.[165] Údaje o organizovaní halloweenskych diskoték sú napríklad z obcí v okolí Prievidze.[166] Formu tanečnej zábavy, spojenej zväčša s hodnotením masiek, mali aj oslavy Halloweenu na základných a stredných školách[167] označované napríklad ako ples strašidiel, Strašiples (Hurbanovo; Bagin 2005: 49-50), strašidelný večer pre deti,[168] halloweenska diskotéka[169] alebo halloweenska párty,[170] halloweensky večierok[171] alebo jednoducho len Halloween.[172] V programe týchto školských podujatí sa objavuje i súťaž o najlepšie halloweenske masky. Tak tomu bolo napríklad na halloweenskom večierku súkromného gymnázia v Bratislave v roku 2007[173] i počas halloweenskeho vyučovania na strednej odbornej škole v Trebišove.[174]

Ďalšou formou halloweenskych podujatí spätých s hudbou sú koncerty. V Dunajskej Strede (okr. Dunajská Streda) bol v roku 2011 napríklad koncert britskej a maďarskej undergroundovej hudobnej skupiny, na ktorý účastníkom organizátori odporúčali „obliecť si adekvátny kostým“.[175]

Kostýmy sú aj súčasťou halloweenskych podujatí organizovaných pre deti a dospelých kultúrno-osvetovými inštitúciami s cieľom pripraviť pre nich nevšedný zážitok. Tak mal napríklad podľa pozvánky na podujatie s názvom *Slávnosť svetiel*, ktoré v roku 2013 zorganizovalo múzeum v Trebišove, tamojší kaštieľ ožiť „históriou a tradíciami, ale aj tajomným svetom duchov a strašidielok“ a pre deti v maskách bola prichystaná „sladká odmena“. Textové i obrazové údaje z podujatia dokazujú prítomnosť maskovaných postáv medzi jeho návštevníkmi aj organizátormi.[176]

Osobitou formou slávenia Halloweenu, ktorej hlavnými aktérmi sú deti v kostýmoch, sú ich obchôdzky po domoch, počas ktorých žiadajú o sladkosti.[177]

---

164 Hall 2011-24, 26.

165 Podľa prieskumu FOCUS 2011 považuje tanečné zábavy a diskotéky za súčasť osláv Halloweenu 24,4 % oslovených respondentov (Tri sviatky 2011).

166 Hall 2011-07.

167 O slávení sviatku na školách pozri v časti Halloween v škole.

168 Základná škola v Bratislave (Hall 2011-10).

169 Základná škola v Prešove (Hall 2011-13).

170 Materská škola v obci Vidiná (Hall 2011-39).

171 Gymnázium v Bratislave (Hall 2007-04).

172 Toto označenie halloweenskej zábavy sa v preskúmaných prameňoch vyskytovalo najčastejšie (napríklad Hall 2008-03; Hall 2010-05; Hall 2011-39; Hall 2012-12; Hall 2013-26).

173 Hall 2007-04.

174 Hall 2009-05.

175 Hall 2011-09.

176 Hall 2013-12, 13.

177 O tom pozri v časti Obchôdzky detí.

V materských, základných a stredných školách, ale napríklad i v skautských zboroch sa okrem karnevalov a diskoték organizujú aj podujatia s programom pripraveným špeciálne pre deti rozličných vekových skupín (napríklad večerné lampiónové sprievody, prespávanie v škole počas noci, celodenné akcie zahŕňajúce aj vyučovanie).[178] Počas nich sú v kostýmoch nielen deti, ale prípadne aj učiteľky a učitelia.[179]

Samostatným druhom predovšetkým pre deti organizovaných podujatí, v ktorých sa objavuje maskovanie, sú oslavy Halloweenu v nákupných centrách. Súťaž o najlepšiu masku bola napríklad súčasťou programu podujatia s názvom *Hrozne dobrá HALLOWEEN žúrka* v jednom nákupnom centre v Bratislave.[180] Na akcii s názvom *Monster High párty* v inom bratislavskom nákupnom centre, na ktorú organizátori pozývali deti oslovením „Dievčatá a chlapci, upíry a všakovaké príšery! […]“, o. i. vyhlasovali najkrajšiu upírku a upíra. Do programu patrilo aj tzv. maľovanie na tvár,[181] teda maskovanie priamo počas halloweenskej akcie.

Podľa údajov z tlače a internetu si dospelí účastníci halloweenskych podujatí kostýmy buď kupujú, požičiavajú z požičovní, alebo si ich sami zhotovujú. Rovnakým spôsobom ich deťom zabezpečujú rodičia alebo si ich vyrábajú samé deti napríklad na podujatiach v školách.[182] V požičovniach sú k dispozícii kostýmy nadprirodzených bytostí a ľudí s nadprirodzenými schopnosťami, historických a exotických postáv, kostlivcov a i. Najväčšiu škálu rekvizít určených na Halloween ponúkajú predajne špecializované na predaj tohto sortimentu. Podľa údajov získaných výskumom v predajni v Bratislave[183] dospelí pre seba i pre deti „berú masky, zuby, krv; ľudia sa chcú zabávať“.[184] Predajňa ponúkala kostýmy a rekvizity dovážané napríklad z Nemecka, Holandska a tie, ktoré sú určené na Halloween, boli predovšetkým z USA. Okrem kostýmov čarodejníc, kostlivcov, čertov a pod. to boli kostýmy postáv literárnych a filmových diel popkultúry (napríklad klobúk zo série filmov o Harrym Potterovi, maska vraha z filmu Vreskot, kostýmy Supermana, Spidermana, Batmana). Medzi ponúkanými maskami boli napríklad aj škraboška v podobe tekvice s vyrezanými očami a ústami, ozdoba hlavy v podobe dvoch malých plastových svietiacich svetlonosov upevnených pružinou na oblúku z umelej hmoty i detský kostým z textilu zobrazujúci tekvicu.

Šírením Halloweenu na Slovensku sa do kalendára sviatkov dosta-

---

178 Bližšie o obsahu týchto podujatí pozri v časti Halloween v škole.

179 Údaje o tom sú napríklad z Prešova (Hall 2011-13), z Liptovského Hrádku (Hall 2011-14), z obce Vidiná (Hall 2011-39).

180 Hall 2011-31.

181 Hall 2013-06. Maľovanie na tvár je atrakciou zaraďovanou do programu podujatí, ktorých účastníkmi sú deti, ktoré nalíčia do vopred vybranej podoby na túto činnosť objednaní špecialisti (pozri Maľovanie na tvár).

182 Hall 2010-05; Hall 2011-13; Hall 2014-14.

183 Pozri poznámku 75.

184 Hall 2013-02.

la nová príležitosť sviatkovania spojeného so zábavou v kostýmoch. Na jednej strane je vnímaná ako špecifická forma zábavy: „Slovač to berie ako zábavu, možnosť sa novým spôsobom vyblázniť, užiť si nechutnosti (ježibabie kostýmy, umelé oči, odseknuté prsty), šialenosti (kostlivci, pavučiny, špinavé šatky, umelá krv a rôzne iné vecičky), môžu si užiť aj rôzne kraviny, pre ktoré by v iný deň v roku bol človek považovaný za idiota.“ [185] Na halloweenskych oslavách sú však aj účastníci v maskách, ktoré sa vzhľadom alebo významom vzďaľujú strašidelno-zábavnému významu sviatku. To naznačuje vnímanie Halloweenu ako ďalšej príležitosti na zábavu počas roka, pričom jej obsah a pôvod sú druhoradé. Toto tvrdenie podporujú aj údaje o tom, že ľudia kupujú strašidelné kostýmy i na podujatia, ktoré sa konajú mimo obdobia osláv Halloweenu. [186] S tvrdením korešponduje aj názor riaditeľky jednej základnej školy v Bratislave, že deťom nezáleží na tom, či sa oslavuje Halloween alebo iný sviatok, [187] i zistenie, že súčasťou jeho osláv sú aj aktivity výlučne s ním nesúvisiace: napríklad hranie futbalu, [188] výroba šarkanov. [189]

Bez ohľadu na to, či je tento sviatok vnímaný ako špeciálna zábava alebo iba ako jedna z príležitostí na zábavu počas roka, možno na Slovensku obľubu halloweenskej zábavy v kostýmoch spájať s tradíciou osláv fašiangov vo forme sprievodov v maskách, ktoré sa na dedinách oživili a inovovali od 60. rokov 20. storočia (Horváthová 1986: 156), i s oživením organizovania fašiangových karnevalov a plesov v kostýmoch v mestách i na dedinách od začiatku 90. rokov 20. storočia.

Prostredníctvom Halloweenu sa rozšírila škála masiek známych na území Slovenska o nové postavy a bytosti, napríklad o postavy literárnych a filmových diel popkultúry 20. storočia. Masky však súčasne umožnili šírenie Halloweenu nadviazaním na domáce tradície, ktoré sa jeho vplyvom prípadne oživili a aktualizovali. Prvkom, ktorý pomáhal šíreniu a udomácňovaniu sa sviatku bol napríklad spomenutý detský kostým tekvice. Podľa vyjadrenia pracovníčky špecializovanej predajne ide o masku, v ktorej sa spája vnímanie tekvice ako domáceho symbolu jesene a súčasne reprezentácie Halloweenu: „s tým sme nenásilne začínali. Taký oranžový kostým. Halloween akože americký sviatok, ale tekvica je na jeseň“. [190]

Do osláv Halloweenu sú začleňované aj masky spodobujúce bytosti, ktoré vychádzajú z predstáv tradičných v kultúre Slovenska, čo možno považovať za prejav udomácňovania sa sviatku. Tak boli napríklad

[185] Hall 2011-38.

[186] Preto majú napríklad v špecializovanej predajni v Bratislave halloweensky sortiment (ale aj tovar k iným sviatkom) počas celého roka, aj keď nie v plnom rozsahu (Hall 2013-02).

[187] Hall 2011-10.

[188] Pravdepodobne šlo o niektorú zo stolných hier s týmto názvom.

[189] Hall 2013-16.

[190] Hall 2013-02.

v Hurbanove súčasťou školských zábav detí v rokoch 2003 a 2004 masky víl, divožienok, rusaliek i postáv „zo zabudnutých zvykov našich predkov […]“ (Bagin 2005: 49-50). Prejavmi udomácňovania sa sviatku je i zaradenie aktuálnej parodickej masky účastníčky televíznej show do škály halloweenskych masiek [191] i konštatovanie, že pokým „pred piatimi rokmi mali kupujúci kostýmov k sviatku pripomienky, že je to americký sviatok, dnes nakupujú kostýmy na halloweenske párty bez takýchto pripomienok“. [192] Na zvyšovanie záujmu o kostýmy počas Halloweenu poukazujú aj údaje o ich požičiavaní [193] i názor zástupcu formy, ktorá v roku 2011 zaradila do ponuky halloweenske masky. Podľa neho na Slovensku síce „ešte nie je vytvorený konzum na tento americký zvyk. Na druhej strane si myslím, že každý rok záujem rastie“. [194]

Obchôdzky detí

Hoci sa v každom opise Halloweenu v USA i v krajinách západnej Európy uvádza, že ho „oslavujú […] predovšetkým deti oblečené v kostýmoch, ktoré navštevujú susedov a pýtajú sladkosti“, [195] na Slovensku podľa prieskumu FOCUS 2011 považuje maskované detské obchôdzky po okolitých domoch s obdarovaním sladkosťami za súčasť tohto sviatku iba 21,5 % z oslovených respondentov (Tri sviatky 2011). [196] Už toto zistenie naznačuje, že miera rozšírenia praktiky je na Slovensku v porovnaní s vyššie uvedenými krajinami menšia.

Pri ďalšom sledovaní rozšírenia tejto formy slávenia Halloweenu i jej konkrétnych podôb na Slovensku možno vychádzať predovšetkým z údajov z médií a internetových diskusií. [197] Najstarším údajom o aktivite, ktorá má niektoré znaky halloweenskej obchôdzky detí, je opis zaznamenaný v obci Rudná pri etnografickom výskume pohrebných obyčají. Podľa opisu štyri deti (dve súrodenecké dvojice) v ruke niesli tekvice, do ktorých predtým vyrezali oči, ústa a nos. Do každej tekvice vložili zapálenú sviečku. Deti boli oblečené do kostýmov z papiera a na tvá-

[191] Hall 2013-10.

[192] Parafráza výroku predavačky v špecializovanej predajni v Bratislave z roku 2013 (Hall 2013-02).

[193] V roku 2011 to v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi konštatovali pracovníčky požičovní kostýmov v Bratislave a Prievidzi (Hall 2011-07, 10).

[194] Hall 2011-10.

[195] Napríklad Hall 2013-21. Túto informáciu obsahovali všetky analyzované v slovenčine napísané texty o súčasných formách slávenia Halloweenu.

[196] Je to približne štvrtina z tých respondentov, ktorí vedeli o tom, že sviatok sa na Slovensku oslavuje.

[197] Vzhľadom na fakt, že doteraz nebol realizovaný samostatný etnografický výskum tejto aktivity, nie sú k dispozícii relevantné etnografické údaje. Preto nie je známy napríklad ani obsah textov, ktorými deti žiadajú o sladkosti.

rach mali vlastnoručne zhotovené masky. Kostýmy mali byť strašidelné a zhotovené tak, aby v nich deti nebolo možné poznať. Zvyk bol spojený s pamiatkou zosnulých a bosoriek. Deti sa o Halloweene, ktorým bolo ich konanie inšpirované, dozvedeli po roku 1989 z nemeckej televízie (Juhász 2002: 150-151; citované podľa Bagin 2005: 6). Z uvedeného opisu vyplýva, že deti síce mali strašidelné kostýmy, no namiesto pýtania sladkostí po domoch iba chodili po obci s tekvicovým lampášom v rukách. Prezentovaný význam zvyku naznačuje, že nebol výlučne formou oslavy Halloweenu, ale aj domáceho sviatku, ktorého obsahom je spomienka na zosnulých.

Podľa názoru pracovníčky rodinného centra v Dúbravke (mestská časť Bratislavy) sa „u nás […] udomácnila hlavne dekoračná časť Halloweenu, nie chodenie detí v maskách po domoch.“[198] Ďalší názor – z blogu s názvom *Magazín o zaujímavých veciach* – spresňuje, že „ten pravý Halloween ako v USA, kde sa detičky obliekajú do kostýmov a prechádzajú od domu k domu s vreckami na sladkosti, sa vyskytuje aj u nás. Len nechodí sa po domoch, ale medzi vopred známymi ľuďmi“.[199] Potvrdzuje to aj nelokalizovaný údaj účastníka internetovej diskusie, že deti počas Hallowennu „chodia iba po rodine […]“.[200] Ďalší údaj z tejto diskusie vypovedá o možnom zložení skupiny detí obchádzajúcej domy. Podľa neho ju tvorili súrodenci z jednej rodiny a ich kamaráti.[201] Výskum v rokoch 2006–2007 priniesol zistenie, že v obci Vinosady tvorili takúto skupinu deti z materskej škôlky: „to zase bol Heloin už definitívny […]. A minulý rok už sa poobliekali za strašidlá. […] Ale hentí chodili po obci strašiť jak to vidíte v tých amerických filmoch. Mali košíčky a tam dostávali cukríky […]“ (Zajonc 2007a).

Selektívny prístup, na základe ktorého deti počas obchôdzky navštevujú len známych a príbuzných a nie akékoľvek domy či rodiny vo svojom okolí, možno dať do súvisu s východiskovým zistením, že Halloween na Slovensku nie je všeobecne známym sviatkom.[202] Preto, aby bola obchôdzka všetkými účastníkmi realizovaná ako forma sociálnej komunikácie s dostatočne vysokým podielom duchovných, magických, rituálnych či iracionálnych motivácií k symbolickému konaniu (Popelková 2012: 11), musia mať títo osvojený adekvátny s ňou spojený spôsob konania a správania sa. V prípade, že by deti navštívili dom, ktorého obyvatelia sviatok nepoznajú, bola by aktivita detí nepochopená a mohla by byť vnímaná aj negatívne.

K halloweenskym obchôdzkam detí v USA patria rozličné formy odplaty v prípade, ak nebola splnená ich žiadosť o darovanie sladkostí.

198 Hall 2012-10.

199 Hall 2011-38.

200 Hall 2009-01: durko.

201 Hall 2009-01: tinuska_999. Údaj je lokalizovaný do Čadce (okr. Čadca).

202 Pozri v časti Vstup a šírenie Halloweenu na Slovensko.

Podľa názoru účastníka internetovej diskusie sa tento prvok v obchôdzkach detí na Slovensku nevyskytuje, pretože deti sú sprevádzané rodičmi, správajú sa slušne a trvanie obchôdzky majú určené do 19-tej hodiny.[203]

Šírením Halloweenu sa medzi obchôdzky, ktoré v tradičnej kultúre obyvateľov dedín Slovenska tvorili súčasť predvianočných, vianočných, fašiangových a jarných zvykov (Tradičná ľudová kultúra […] 2011: obchôdzky), zaradil nový druh tejto formy sviatkovania. Vďaka spoločným formálnym znakom, ktorými sú realizácia obchôdzok deťmi a získavanie sladkostí, je halloweenska obchôdzka v argumentáciách účastníkov internetových diskusií o význame a akceptácii Halloweenu konfrontovaná s obchôdzkami chlapcov na Veľkonočný pondelok: „Myslím si, že Halloween je fajn pre malé americké decká! Je to niečo ako u nás Veľká noc… decká chodia po domoch v kostýmoch a pýtajú sladkosti!“[204] Účastníci diskusií identifikujú aj rozdielne znaky oboch druhov obchôdzok. Vidia ich napríklad iba v tom, že počas Hallowennu deti nepolievajú, ale pýtajú prostredníctvom formulky „trick or treat“ cukríky.[205] Alebo diskusie reflektujú aj zmeny domáceho zvyku v tom zmysle, že i počas Veľkej noci ide o obchôdzku od domu k domu, no v súčasnosti už nie s cieľom získať sladkosti, ale peniaze.[206]

V uvedených porovnaniach sa halloweenska obchôdzka detí stala reprezentáciou akceptovaného sviatku. Preto možno zvyk, pri ktorom chlapci a slobodní muži na Veľkonočný pondelok navštevovali rodiny, aby polievali dievčatá a ženy, začo boli pohostení a odmenení, tiež označiť za ďalší prvok kultúry obyvateľov Slovenska, ktorý pozitívne pôsobil pri šírení Halloweenu na tomto území.

Halloweenska obchôdzka je však aj odmietaným spôsobom sviatkovania, cez ktorý je s Halloweenom spájaná reprezentácia odmietaného sviatku. Najčastejšie bolo účastníkmi internetových diskusií chodenie po uliciach v maskách negatívne vnímané vo vzťahu k domácim spomienkovým sviatkom na zosnulých.[207] Prirovnané bolo aj k silvestrovským a novoročným obchôdzkam pravdepodobne rómskych chlapcov, ktorí navštevujú domácnosti a vinšujú, za čo očakávajú alebo požadujú odmenu.[208]

Halloweenska obchôdzka detí teda vystupuje v porovnaniach s obchôdzkami detí, mládeže a dospelých, ktoré sú považované za domáce, ako reprezentácia akceptovaného i odmietaného prvku sviatkovania

203 Hall 2009-01: durko.

204 Hall 2008–2011-01: Kubco19.

205 Tamže: MARIANA SPODNIAKOVA.

206 Hall 2009-01: Tyriss.

207 Viac pozri v časti Nie všetci slávia Halloween.

208 „Dušičky a všetkých Svätých si netreba pošliapať hovadinou z Ameriky. Ja mám dosť, keď malí degeši chodia koledovať a opýtajú [správne: pýtajú – J. Z.] cukríky na Silvestra, neto ešte teraz helovin“ (Hall 2008–2011-01: Jony017). Slovo degeš pochádza z rómčiny (Hübschmannová – Šebková – Žigová 1991: 82-83).

i samotného Hallowennu. Preto možno konštatovať, že domáce obchôdzky majú pri udomácňovaní sa a akceptácii tohto sviatku ambivalentný význam.

Halloween v škole

Podľa údajov z pozorovaní i zo správ z médií a údajov publikovaných na internete tvoria deti navštevujúce materské i základné školy a mládež študujúca na stredných školách spôsobom osláv Halloweenu špecifickú skupinu. Možno vysloviť predpoklad, že deti a mládež do 18 rokov tvoria najväčšiu zo všetkých vekových skupín obyvateľov Slovenska, ktorí poznajú a slávia Halloween.[209]

Na jednej strane možno obľubu sviatku u detí spájať s jeho štrašidelno-zábavným charakterom, ktorý im poskytuje možnosť získať prostredníctvom kostýmu inú identitu, zmeniť sa jeho prostredníctvom napríklad na obľúbenú literárnu alebo filmovú postavu. Počas osláv sviatku sa deti dostávajú do nových situácií, v ktorých môžu uplatniť fantáziu a nie sú nútené striktne dodržiavať normy správania: „Dohodli sme sa, že sa predvedieme v plnej paráde […] a narušíme tak na chvíľu každodenný stereotyp."[210] Halloweenske obchôdzky deťom prinášajú aj hmotný zisk v podobe sladkostí. Na druhej strane sa významným prvkom, ktorý vstupuje do slávenia Halloweenu, javia výchovno-vzdelávacie inštitúcie, prípadne organizácie a spoločenstvá, ktorých aktivity sú zamerané na výchovu a vzdelávanie detí a mládeže.[211] Aktivitami dospelých pôsobiacich v týchto inštitúciách a organizáciách ako učitelia a vychovávatelia sa v škále halloweenskeho sviatkovania objavujú plánované a organizované oslavy Halloweenu realizované v skupinách.[212] Ich náplň tvoria formy sviatkovania vlastné aj aktérom v iných formálnych alebo neformálnych

[209] Nepriamo to naznačujú údaje z prieskumu FOCUS 2011, podľa ktorých počet osôb uvádzajúcich, že sviatok poznajú, stúpal s ich klesajúcim vekom. Vo vekovej skupine 65-79 rokov sviatok poznalo 49,4 % respondentov, 55-64 rokov 70,4 % respondentov, 45-54 rokov 84,8 % respondentov, 35-44 rokov 90,4 % respondentov, 25-34 rokov 90,8 % respondentov, 18-24 rokov 95,5 % respondentov (Tri sviatky 2011). Vekové skupiny do 18 rokov neboli do prieskumu zahrnuté. Deti do 18 rokov sú najpočetnejšou vekovou skupinou sláviacou Halloween aj podľa názoru stredoškolskej pedagogičky: „V našej krajine si tento sviatok už tiež našiel svoje miesto hlavne medzi mladými ľuďmi, ktorí obľubujú vytváranie strašidelných masiek a kostýmov a vyrezávanie tekvíc" (Kreškóczíová 2012).

[210] Žiak základnej školy v Liptovskom Hrádku o oslave Halloweenu v maskách (Hall 2011-14).

[211] V analyzovaných údajoch o Halloweene to bol napr. Slovenský skauting (pozri Slovenský skauting).

[212] Napr. na základnej škole v Hurbanove bola výstava tekvicových lampášov zaradená v Pláne práce metodického združenia. Podobne na inej tamojšej základnej škole sa učitelia dohodli o vyrezávaní tekvíc na „metodickom zasadnutí" a na rodičovskom združení o ňom informovali rodičov (Bagin 2005: 47, 53).

skupinách i formy späté výlučne s prostredím a spoločenstvom uvedených inštitúcií. Oslavy sviatku sú v každom druhu školského zariadenia prispôsobené jeho organizačnému režimu a veku detí, ktoré zariadenie navštevujú.

V materských školách sa vzhľadom na nízky vek detí a nutnosť pomoci a dohľadu (napríklad pri vyrezávaní tekvicových lampášov) osláv Halloweenu zúčastňovali aj ich rodičia. Preto sa takéto oslavy konali popoludní. V rokoch 2001–2004 tvorilo obsah osláv v sledovaných školách v Hurbanove vyrezávanie tekvicových lampášov, ich vystavovanie a hodnotenie spojené s oceňovaním, vystrihovanie tekvicových panákov z papiera, spoločné hry detí a rodičov. Deti a rodičia sa spoločne fotografovali počas vyrezávania tekvíc i s hotovými lampášmi, spoločne konzumovali jedlá a nápoje, ktoré priniesli rodičia alebo ktoré boli pripravené v školskej kuchyni (Bagin 2005: 36-43). S rodičmi oslavovali Halloween aj škôlkári vo Veľkých Úľanoch (okr. Galanta). Deti vo veku 5-6 rokov spolu s nimi súťažili v rozoznávaní ovocia a zeleniny schovaného pod prikrývkou. Staršie i mladšie deti tancovali v maskách a spolu s rodičmi jedli koláče, ktoré títo priniesli.[213] V obci Vidiná deti a rodičia v „tvorivej dielni" vyrábali „tekvicové strašidlá" z tekvíc doplnených prírodnými materiálmi. Pred Halloweenom v roku 2011 deti aj vystrihovali z papiera „halloweenske dekorácie", ktorými ozdobili priestory materskej školy. V deň oslavy sa deti a zamestnanci v kostýmoch zabávali na halloweenskej párty.[214] Zhotovovanie tekvicových lampášov dotvorených prírodnými materiálmi bolo hlavnou náplňou osláv Halloweenu aj vo Veľkých Teriakovciach.[215] V Nesvadoch sa rodičia spolu s deťmi a zamestnancami materskej školy zúčastnili lampiónového sprievodu.[216] V niektorých materských školách sa oslava Halloweenu konala predpoludním. V Plaveckom Štvrtku boli napríklad deti od rána v kostýmoch a o desiatej hodine začali riešiť úlohy inšpirované rozprávkami: v triede s dekoráciou rozprávky o Snehulienke nalepovaním kúskov červeného papiera vyrábali otrávené jablko a pod., pričom „tajomná hororová hudba, tma a dymová clona dokresľovali celkovú atmosféru". Potom nasledovala zábava pri „veselej tanečnej hudbe" a po obede deti odpočívali (Gomárová a kol. MŠ 2012).

Oslavy Halloweenu na základných školách boli podľa údajov z médií i z etnografických pozorovaní buď celodennou akciou, súčasťou ktorej bolo tzv. halloweenske vyučovanie, počas ktorého boli žiaci v kostýmoch, alebo oslavy sviatku začali až popoludní a bez ohľadu na termín začatia prípadne pokračovali aj v noci. V Hurbanove oslavovali Halloween na tamojších školách napríklad po vyučovaní zábavou v maskách, ktorá

[213] Hall 2012-05.

[214] Hall 2011-39.

[215] Hall 2008-03.

[216] Hall 2012-13.

bola spojená s hodnotením najlepších masiek a s hrami: obsahom hry s názvom únos obete bolo premiestňovanie ozdobných tekvíc z jedného na druhé miesto na čas a pod. (Bagin 2005: 44-55). Karnevaly a diskotéky tvorili v roku 2011 súčasť osláv Halloweenu aj na viacerých školách v Bratislave. Celodennou akciou bola oslava Halloweenu v roku 2011 napríklad na školách v Prešove a Liptovskom Hrádku. Žiaci vyrezávali tekvice, ktoré umiestnili v priestoroch školy. Počas vyučovania boli v kostýmoch a súčasťou vyučovania angličtiny, slovenského jazyka a matematiky boli halloweenske „strašidelné úlohy". Kostýmy prípadne použili aj učitelia. Tým v Liptovskom Hrádku sa napríklad páčilo, že mali príležitosť „trochu si zažartovať na vlastný účet". Žiaci z prvého stupňa školy v Prešove v nej oslavovali do 20. hodiny. V Bratislave i v Prešove boli deti v škole aj v noci. Buď v jej priestoroch svietiac si baterkami hľadali poklad, alebo v škole prespali. Súčasťou osláv konaných v druhej polovici dňa, keď už bola tma, bol aj lampiónový sprievod.[217]

Podľa údajov dostupných na internetových stránkach gymnázií a stredných odborných škôl boli oslavy Halloweenu buď súčasťou vyučovania, alebo mali formu popoludňajšej či večernej zábavy. Na škole v Kežmarku to bolo napríklad „malé halloweenske vyučovanie", čo znamenalo, že žiaci boli počas neho v kostýmoch. Študentov o sviatku informoval text na nástenke vytvorený žiackou radou, na podnet ktorej sa akcia konala. Formou halloweenskeho vyučovania oslávili sviatok aj na škole v Trebišove. Cieľom bolo, aby študenti dokázali, že „vedia myslieť tímovo, že majú zmysel pre humor, že sú kreatívni". Obsahom akcie bola súťaž v piatich oblastiach: najkrajšia helovinská trieda,[218] najkrajšia výzdoba triedy, najzaujímavejšia maska, tekvica – helovínka, outsider školy.[219] Vyrezávanie tekvíc, pozeranie hororových filmov, ale i hranie futbalu[220] a výroba šarkanov tvorili náplň oslavy Halloweenu na súkromnej strednej odbornej škole v Bratislave. Na Halloween párty na gymnáziu v Ružomberku (okr. Ružomberok) v roku 2013 boli súčasťou programu okrem promenády masiek a vyhodnotenia tých najlepších aj hra lovenie jablka, tanec s balónom i stoličkový tanec.[221] Stredoškoláci z gymnázia v Čadci si v roku 2013 „urobili Halloween" s pomocou vychovávateliek v priestoroch internátu, v ktorom bývali. Program podujatia tvorilo občerstvenie, tanec a vyhlásenie „najlepšej a najkrajšej masky" (Slováková 2013). Na oslave Halloweenu v odbornej škole v Leviciach

[217] Bratislava (Hall 2011-10); Liptovský Hrádok (2011-14); Prešov (Hall 2011-13).

[218] Objektom hodnotenia bola dramaticko-tanečná a zvuková zložka prezentácie Halloweenu.

[219] V tejto kategórii boli odmenení „riaditeľským trestom z dopredu neurčeného predmetu" študenti triedy, ktorá „halloween odignorovala". Súťaž hodnotila komisia, ktorú tvorilo 5 učiteľov.

[220] Pravdepodobne šlo o niektorú zo stolných hier s týmto názvom.

[221] Pri balónovom tanci dvojica balón držala čelami.

– pravdepodobne preto, že jej súčasťou je hotelová akadémia – dominovali halloweenske jedlá a nápoje (Kotorová 2013). Na gymnáziu v Turčianskych Tepliciach (okr. Turčianske Teplice) sa konalo v roku 2012 popoludňajšie podujatie s názvom *Halloween – uvítací večierok*. Program tvorili zábavné hry (napríklad vzájomné kŕmenie sa dvoch študentov so zaviazanými očami), súťaž o najkrajšiu masku i nácvik resuscitácie inej osoby pod dohľadom profesionálneho záchranára (Musová 2012). Študenti, pedagógovia i vedenie súkromného gymnázia v Bratislave sa v roku 2007 zúčastnili „halloweenskeho večierku" v maskách. Jeho súčasťou bolo vyhodnotenie „najoriginálnejšie vyzdobenej triedy", vyrezávaných tekvíc a masiek, ohňová show v podaní študentiek gymnázia a ďalší kultúrny program. Do večierku bola zaradená aj „imatrikulácia strašidiel", v rámci ktorej museli študenti prvého ročníka plniť úlohy, ktoré pre nich pripravili študenti vyšších ročníkov. Po splnení úloh prvoročiaci dostali imatrikulačný diplom. Potom nasledovala halloweenska diskotéka a ochutnávka „rôznych špecialít".[222]

Špecifickým znakom pripomínania si a slávenia Halloweennu na základných a stredných školách je spätosť s výučbou angličtiny. Žiaci a študenti sa základné informácie o sviatku dozvedajú – neraz priamo od lektorov angličtiny z Veľkej Británie a USA[223] – výučbou reálií o spôsobe života a kultúre obyvateľov anglofónnych krajín. Tým sa oboznamujú nielen s vývojom Halloweenu a spôsobmi jeho osláv v týchto krajinách, ale stáva sa pre nich „tento cudzokrajný sviatok bližší".[224] Halloween, jeho oslava, je buď súčasťou výučby jazyka, alebo sú s ním spojené podujatia mimo vyučovania. Na gymnáziu vo Vrábľoch si napríklad „tento sviatok pripomenuli" súťažou počas vyučovania angličtiny. Študenti mali za úlohu odpovedať na otázky v kvíze o Halloweene, vymyslieť o ňom báseň a vytvoriť masku alebo vyzdobiť tekvicu (Kreškócziová 2012). Kvíz o Halloweene bol aj súčasťou Halloween party na gymnáziu v Liptovskom Mikuláši, na príprave ktorej sa podieľali aj učiteľky angličtiny. Študenti pred akciou vyrezávali tekvicové lampáše, počas nej súťažili v desiatich disciplínach (napríklad „lovenie jabĺčok z vody", odvíjanie toaletného papiera nosom), začo získavali body ako členovia súťažných družstiev. Na záver bola vyhodnotená „najkrajšia, najoriginálnejšia a najstrašidelnejšia maska" (Rusnáková 2013). Učitelia anglického jazyka na gymnáziu v Komárne zorganizovali *Súťaž krásnych tekvíc*[225] (Bagin 2005: 68).

Oslavy Halloweenu na stredných školách majú v porovnaní s mater-

[222] Bratislava, gymnázium (Hall 2007-04); Bratislava, odborná škola (Hall 2013-16); Kežmarok (Hall 2013-27); Ružomberok (Hall 2013-23); Trebišov (Hall 2009-05).

[223] Hall-Luc-Ond-Val 2011-01: filipal.

[224] Hall 2011-13, 14.

[225] Originálny názov v maďarčine bol *Tökszépségverseny*. O vzťahu výučby angličtiny a tekvicových lampášov pozri aj v časti Halloweensky lampáš a tekvica.

skými a základnými školami ešte jeden osobitý prvok, a tým je aktívna účasť študentov na iniciovaní, príprave a realizácii jeho osláv.[226] Na odborných školách v Kežmarku a v Trebišove napríklad oslavu Halloweenu iniciovali študentské rady.[227] Na gymnáziu v Turčianskych Tepliciach zorganizovali halloweensky večierok študenti nižšieho ročníka pre vyšší ročník, na gymnáziu v Ružomberku to bolo opačne.[228] V Liptovskom Mikuláši pripravili oslavu žiaci tretieho ročníka gymnázia v spolupráci s pedagógmi vyučujúcimi angličtinu (Rusnáková 2013). Skutočnosť, že študenti stredných škôl aktívne participujú na príprave a realizácii osláv Halloweenu, sa prejavuje väčšou pestrosťou ich obsahu i vyššou mierou jeho inovácie, než je tomu u osláv na školách nižších stupňov.

Analýza údajov z médií i etnografického výskum ukazujú, že oslavy Halloweenu v materských i na základných a stredných školách sa nekonali v deň, na ktorý sviatok pripadal. Napríklad na viacerých základných školách v Hurbanove v roku 2003 tekvicové lampáše robili tesne pred jesenným prázdninami a v roku 2004 už začiatkom októbra (Bagin 2055: 53). Deň pred jesenným prázdninami bola oslava sviatku napríklad na základnej škole v Prešove i na strednej umeleckej škole v Kežmarku.[229] Študenti gymnázia v Čadci Halloween slávili týždeň pred koncom októbra, hoci vedeli, že „v skutočnosti sa tento sviatok oslavuje 31. októbra, ale vtedy budeme všetci oddychovať doma“ (Slováková 2013).

Okolnosťou ovplyvňujúcou načasovanie osláv, ktorá priamo súvisí s časovým rozvrhom výchovno-vzdelávacích aktivít škôl, je termín jesenných prázdnin. Sú to dva dni voľna pre žiakov základných a študentov stredných škôl, ktoré sú podľa situácie v konkrétnom roku buď priamo, alebo cez dni víkendu spojené so sviatkom Všetkých svätých. Ten pripadá na 1. november, ktorý je podľa zákona č. 241/1993 Zb. dňom pracovného pokoja.[230] Preto 31. október, ktorý je buď dňom prázdnin, alebo víkendu, tvorí súčasť 4 alebo 5 dní, počas ktorých majú žiaci základných a študenti stredných škôl voľno. V materských školách, ak aj boli počas jesenných prázdnin otvorené, sa Halloween neoslavoval.[231]

Posúvania termínu oslavy Halloweenu v školách možno čiastočne spájať aj s pôsobením tradície svetlonosov na tento sviatok. Vyrezávanie svetlonosov bolo spojené so zberom jesenných plodín a dozrievaním tekvíc, a preto ho bolo možné realizovať počas niekoľkých týždňov v septembri až v novembri. Aj etnografické výskumy realizované v rokoch

[226] Aj na základných školách sú žiaci jedným z iniciátorov osláv, no ich organizáciu a realizáciu zabezpečujú pedagógovia. Napr. podľa riaditeľky základnej školy v Liptovskom Hrádku „iniciatíva zorganizovať niečo takého vzišla spontánne“ od žiakov (Hall 2011-14).

[227] Kežmarok (Hall 2013-27); Trebišov (Hall 2009-05).

[228] Ružomberok (Hall 2013-23); Turčianske Teplice (Musová 2012).

[229] Hall 2013-13, 27.

[230] Podľa aktuálnej situácie sú dva voľné dni zaradené pred 1. november alebo je druhý deň prázdnin až za ním.

[231] Pozri PZ-SVS 2013-02; Materská škola sv. Lujzy; Materská škola „Slniečko na briežku“.

2001–2004 v Hurbanove priniesli zistenie, že v materských a základných školách vyrezávali tekvice od polovice septembra do konca októbra; v rodinách vystavovali vyrezané tekvicové lampáše na konci októbra a na začiatku novembra (Bagin 2005: 78-79). Taktiež v obci Vinosady sa v miestnej materskej škole konali halloweenske podujatia v septembri a októbri (Zajonc 2007a). Preto ak bola oslava Halloweenu spojená s vyrezávaním tekvicových lampášov, ktoré tvorí dôležitý alebo hlavný prvok celej oslavy, možno posun jej termínu v materských a základných školách vysvetliť aj priamou nadväznosťou na dostupnosť tekvíc. A to predovšetkým vtedy, ak ich deti mali zo zdrojov rodiny, od známych atď. a nekupovali ich v obchode. Na základnej škole v Hurbanove mali napríklad v roku 2004 podľa plánu zhotovovať tekvicové lampáše niektorý deň v dobe od 25. do 29. októbra. Akcia sa však na podnet rodičov s odôvodnením, že tekvice dozreli skôr, konala už 10. októbra (Bagin 2005: 47).

Školy sú teda jednou z inštitúcií, ktoré pôsobením špecifických i širšie, mimo nich pôsobiacich okolností, vplývajú na zmenu termínu slávenia Halloweenu v tom zmysle, že ho posúvajú pred dátum, na ktorý je sviatok tradične viazaný. Tento posun má podľa analyzovaných údajov rozsah niekoľkých dní alebo týždňov. Posun oslavy sviatku na deň po 31. októbri je zriedkavý.[232]

Viaceré vyššie uvedené údaje naznačujú, že halloweenske oslavy na školách nemajú iba význam zábavného podujatia, ale nadobúdajú aj ďalšie funkcie. Zistenia o previazanosti Halloweenu a výučby angličtiny poukazujú na funkciu tohto sviatku ako prostriedku využívaného vo vzdelávacom procese. Konštatovanie, že žiaci počas halloweenskeho vyučovania „vypracúvajú od slovenského jazyka, matematiky cez anglický jazyk strašidelné úlohy, učia sa piesne […]“[233] i údaj, že súčasťou oslavy bol nácvik resuscitácie, ukazujú, že táto funkcia nie je viazaná výlučne na výučbu anglického jazyka. S Halloweenom spojené aktivity slúžia aj ako výchovný prostriedok. Napríklad v jednej triede základnej školy v Hurbanove každé dieťa zhotovilo z papiera niekoľko tekvíc s nakreslenou tvárou – tekvicových panákov. Ak niektoré z detí počas vyučovania neposlúchalo, jeho panáka vložila učiteľka do vrecka. Na konci týždňa spolu s deťmi na základe obsahu vrecka správanie detí vyhodnotila (Bagin 2005: 45). Na strednej škole v Trebišove bola oslava Halloweenu napríklad príležitosťou k výchove k tímovej spolupráci, a to aj použitím trestu v kategórii halloweenskej súťaže s názvom outsider školy. Riaditeľka základnej školy v Prešove vnímala sviatok ako prostriedok, ktorým učitelia vedú žiakov ku kreativite: „Halloween je témou alebo skôr príležitosťou na to, aby deti podnecovali k tvorivosti pri výrobe ozdôb, masiek, vyre-

[232] Z dostupných údajov sa iba „ples strašidiel“ ako zábava v maskách konal na základnej škole v Hurbanove v roku 2003 až 5. novembra (Bagin 2005: 49).

[233] Prešov (Hall 2011-13).

závaní tekvíc […].“[234] Do osláv Halloweenu býva začlenená aj výchova k zdravému spôsobu života napríklad v podobe konzumácie tekvicových jedál. Na základnej škole v Hurbanove bolo vyrezávanie tekvíc súčasťou projektu Škola podporujúca zdravie (Bagin 2005: 53).

Sviatok je aj vhodnou príležitosťou na budovanie vzťahu žiakov ku škole, k vzdelávaniu sa i na odbúranie ich strachu z vyučovania. Učitelia pritom prípadne využívajú načasovanie oslavy Halloweenu na posledný vyučovací deň pred jesennými prázdninami: „Tým, že sa spája s prázdninami, stal sa pre nás príležitosťou spojiť niečo zábavné, netradičné s povinnosťami a pracovným zaťažením žiakov.“ Prostriedkom, ktorým sa žiaci majú zbaviť strachu zo školy, má byť „noc prežitá v budove školy, kde sa spoločne hrajú […]“, ktorá „niektorým pomôže získať úplne iný pohľad na prostredie, v ktorom sa denne učia“.[235] Podľa učiteliek v materskej škole v Plaveckom Štvrtku sa u detí počas osláv Halloweenu, ktorých súčasťou bolo riešenie úloh so strašidelnými prvkami, posilnila odvaha a súčasne sa naučili prekonávať strach nielen vo vzťahu k škole (Gombárova a kol. MŠ 2012).

Každá oslava Halloweenu je aj príležitosťou na budovanie vnútorných vzťahov medzi žiakmi či študentmi a učiteľmi školy. Na stredných školách tento význam sviatku zvýrazňuje fakt, že sa na príprave i realizácii jeho oslavy často podieľajú pedagógovia spolu so študentmi. Halloween môže byť aj príležitosťou deklarovania vzájomného postavenia jednotlivých skupín študentov v hierarchii spoločenstva školy napríklad tým, že študenti vyšších ročníkov pripravia halloweensku oslavu pre študentov nižších ročníkov, hodnotia ich masky a pod. Výnimočným prejavom využitia Halloweenu na verejné potvrdenie miesta jednej skupiny študentov v hierarchii školy inou skupinu je začlenenie prechodového rituálu v podobe imatrikulácie prvoročiakov do programu halloweenskeho večierku na gymnáziu v Bratislave.[236]

Oslavy sviatku slúžia aj na budovanie a upevnenie vzťahov s vonkajším prostredím. V materských školách sú tieto aktivity zamerané na rodičov detí, ktoré školy navštevujú. Napríklad podľa názoru obyvateľky obce Vinosady bol význam halloweenskeho podujatia s názvom *Tekvicová slávnosť*, ktoré sa opakovane konalo v miestnej materskej škole, aj v tom, že „nových rodičov, čo tam majú decká, prevedú školkou. Aby sa poznali. Kvôli tomu sa to robí“ (Zajonc 2007). V niektorých materských školách v Hurbanove malo upevňovanie vzťahu s rodičmi aj oficiálny rámec, pretože vyrezávanie tekvíc spojené s ich účasťou bolo zorganizované v rámci projektu Európsky deň rodičov a škôl (Bagin 2005: 37).

Pre predstaviteľov základných škôl sú halloweenske podujatia aj

[234] Vyjadrenie riaditeľky základnej školy v Prešove (tamže).

[235] Tamže.

[236] Hall 2007-04.

prostriedkom na získavanie nových žiakov.[237] Podľa slov riaditeľky základnej školy v Bratislave „je to mimoriadne atraktívna vec pre deti a rodičov, ak chcem, aby naša škola bola zaujímavá. Dá sa povedať, že je to skôr boj o deti […] deťom nezáleží na tom, či sa oslavuje Halloween alebo iný sviatok. Hlavná vec, že boli cez noc v škole, […]. O to nám ide […]“.[238] Aj ďalšia základná škola v Bratislave uvádza ako dôvod, prečo študovať práve na nej fakt, že usporadúva „strašidelný večer“ ako oslavu Halloweenu.[239]

Zo zistení dotýkajúcich sa vzťahu Halloweenu a školy možno usudzovať, že ide o inštitúciu, ktorá pri jeho udomácňovaní pôsobí vo viacerých rovinách pozitívne. Špecifickým kanálom šírenia informácií o sviatku, ktoré v procese udomácňovania spolupôsobia, je výučba angličtiny na základných a stredných školách. Javí sa dokonca ako jediný prostriedok udomácnenia sa niektorých pre Halloween tradičných, no v jeho slávení na Slovensku absentujúcich prvkov (napríklad praktizovanie hier s jablkami na halloweenskych podujatiach). K akceptácii sviatku prispieva aj sprostredkúvanie informácií o ňom vo výučbe reálií o tradíciách krajín spätých s jeho vznikom a formovaním do podoby, v ktorej sa šíri na Slovensku. Napríklad riaditeľka základnej školy v Prešove konštatovala, že žiaci „poznajú tento sviatok, vedia, že sa uznáva […]“ práve vďaka výučbe angličtiny.[240] O sviatku sa deti, žiaci a študenti dozvedajú aj z rozprávania učiteľov počas jeho osláv (napr. Bagin 2005: 51; Gombárová a kol MŠ 2012) alebo sa o ňom informujú vzájomne.[241]

Škola vedie žiakov a študentov aj k tolerancii vo vnímaní vzťahov Halloweenu a iných sviatkov. Napríklad podľa spomenutej riaditeľky prešovskej školy „Halloween je síce stále módnou záležitosťou, ale naše tradičné sviatky takzvaných Dušičiek nepotláča do úzadia […]“, pretože „to deti vedia od seba oddeliť, vedú ich k tomu rodičia a o dôležitosti našich tradícií sa učia i v škole“.[242] Tolerantný postoj k Halloweenu, hoci motivovaný emocionálne, vychádza aj z priamych skúseností s jeho slávením: „Aj keď možno Halloween nepatrí k vašim obľúbeným sviatkom alebo ho považujete za čisto komerčnú záležitosť, radosť, ktorú sme zažili s deťmi pri tvorení dekorácií a pri samotnej halloweenskej zábave, určite stála za to.“[243]

Pri začleňovaní Halloweenu do škály domácich sviatkov prostredníc-

[237] Túto funkciu Halloweenu možno dať do súvislosti s existujúcim modelom financovania škôl, podľa ktorého je výška finančných prostriedkov pridelených škole závislá od množstva detí, ktoré na nej študujú.

[238] Hall 2011-10.

[239] Tieto údaje i fotografie z podujatia sú súčasťou prezentácie školy dostupnej na jej internetovej stránke (pozri Základná škola Dubová Bratislava).

[240] Hall 2011-13.

[241] Hall 2013-27.

[242] Hall 2011-13.

[243] Zo správy o oslave v materskej škole v obci Vidiná (Hall 2011-39).

tvom škôl sa využíva aj jeho reprezentácia ako sviatku jesene. V materskej škole vo Veľkých Úľanoch sa napríklad konalo podujatie, o ktorom škola informovala na svojej internetovej stránke v príspevku s názvom *Halloween s rodičmi.* Príspevok obsahuje aj konštatovanie, že podujatie by škola rada v nasledujúcom roku zopakovala, pretože „jeseň treba osláviť". Na konci príspevku je báseň pre deti končiaca slovami „vitaj že nám milá jeseň".[244]

Udomácňovanie sa Halloweenu prostredníctvom škôl neprináša iba nové, do jeho príchodu na Slovensku neznáme formy sviatkovania, ale vedie aj k vstupu prvkov domácich tradícií do jeho obsahu. Okrem prelínania tradície svetlonosov s halloweenskymi tekvicovými lampášmi je to napríklad rozšírenie škály strašidelných halloweenskych maskovaných postáv, ktoré sa objavujú na školských oslavách Halloweenu, o postavy a bytosti vychádzajúce z domácich tradičných predstáv. Tak napríklad pri príprave Strašiplesu na základnej škole v Hurbanove vychádzali pri výbere masiek zo zabudnutých „zvykov našich predkov" (Bagin 2005: 50). So snahou prepojiť Halloween a domáce tradície je spojené aj šírenie názorov a údajov, ktoré sa odlišujú od poznatkov historikov či etnológov: napríklad, že „kedysi bol Halloween vnímaný ako sviatok s bohatou tradíciou staroslovenských zvykov […]" (Kotorová 2013).

Organizovanie halloweenskej zábavy v kostýmoch v školách prispieva aj k rozširovaniu znalostí detí o postavách a bytostiach, ktoré prestavujú: „Strašidlá vedia, čo sa viaže k ich maske, keďže sa o tom v škole rozprávajú […]" (Bagin 2005: 49). Školské oslavy Halloweenu vedú aj k inovácii a aktualizácii významu niektorých masiek, do ktorej sa premieta obsah výučby. Podľa zástupkyne riaditeľky základnej školy v Bratislave napríklad oslavu Halloweenu prispôsobujú podľa seba a neberú ho ako „opakovanie sa" podľa západu. „Nerobíme to presne na ten spôsob, ako je to v zahraničí, skôr je to ladené na tému ekológie".[245] Tematicky rovnako bola aktualizovaná jedna z postáv aj na základnej škole v Hurbanove: „pirát straší znečisťujúcich životné prostredie" (Bagin 2005: 49).

Obchod, reklama a Halloween

Samostatná skupina verejných reprezentácií Halloweenu, na šírení ktorej sa podieľajú jednotlivci aj inštitúcie, vysvetľuje jeho vznik i význam v spojitosti s marketingom ako procesom vytvárania a výmeny tovarov a hodnôt. Tak napríklad z pohľadu odborníka na prieskum trhu pre slovenské obchodné družstvo „Halloween k nám priniesli nadnárodné spoločnosti, ktoré ho marketingovo využívajú už dlhšie v západnej Európe".[246] Aj v diskusiách na internete je prítomná reprezentácia Halloweenu ako komerčného sviatku:[247] „Halloween je hovadina americká, čo sem donáša komercia. […] Halloween je biznis. […] Všetko je predsa o peniazoch."[248] Iná časť týchto reprezentácií vníma sviatok predovšetkým ako súčasť reklamy (Tri sviatky 2011), ktorá je jedným z marketingových nástrojov.

Halloween nepatrí k sviatkom, ktorých súčasťou slávenia je obdarúvanie potenciálne spojené s nakupovaním, ako je tomu napríklad v prípade sviatkov Valentín a Vianoce. No i tak ho obchodníci – a to i v rámci predaja prostredníctvom internetu[249] – považujú za špecifickú a pre nich významnú marketingovú príležitosť. Podľa analytika agentúry zameranej na prieskum trhu pre slovenské obchodné družstvo „obchod využil Halloween na preklenutie mŕtveho obdobia medzi letom a Vianocami […]. Na jeseň je totiž menej sviatkov ako v prvej polovici roka".[250]

Ako „sortiment na Halloween"[251] alebo „halloweensky sortiment"[252] je obchodníkmi označovaný tovar, ktorý tvorí súčasť osláv sviatku. Preto je v spojitosti s ním ponúkaný prednostne, hoci niektoré druhy tovaru doň zaraďované možno kúpiť aj mimo obdobia, na ktoré Halloween pripadá. V roku 2012 napríklad obchodný reťazec ponúkal za polovičnú cenu „halloweensku tekvicu", ktorej predaj v čase okolo sviatku niekoľkonásobne stúpol.[253] Tekvice súčasne zákazníci kupovali počas jesene ako sezónnu kulinársku špecialitu,[254] čo však tiež možno spájať s pôsobením Halloweenu. Za halloweensky tovar sú považované aj kostýmy a masky. V roku 2011 ich napríklad v období pred sviatkom do svojej ponuky zaradil jeden podnikateľ s vysvetlením, že hoci „na Slovensku nie je vytvorený konzum na tento americký zvyk, […] každý rok záujem rastie".[255] Aj v predajni špecializovanej na predaj tovaru používaného pri oslavách sviatkov, ktorých súčasťou je zábava, bol v roku 2013 v období pred posledným dňom októbra ponúkaný predovšetkým sortiment tvoriaci súčasť halloweenskeho sviatkovania. No halloweensky tovar – aj

244 Hall 2010-05.

245 Hall 2011-10.

246 Hall 2012-10.

247 Komercializáciou sa označuje prevedenie určitej činnosti na obchodný základ (Šíbl a kol. 2002: 398).

248 Hall 2008-2011-01.

249 Hall 2011-10.

250 Hall 2012-10.

251 Spojenie použité v reklamnom letáku obchodného reťazca v roku 2004 (Bagin 2005: 21).

252 Hall 2011-10.

253 Tekvice ponúkané v obchodoch sú buď surovinou na prípravu jedál, dekoratívnym materiálom (napríklad odrody tzv. ozdobných tekvičiek vo farebnej škále odtieňov zelenej, žltej, červenej farby s rozličnými druhmi prirodzenej kresby na povrchu), alebo materiálom na zhotovenie tekvicových lampášov.

254 Hall 2012-10.

255 Hall 2011-10.

keď v menšej škále – mali v tejto predajni v Bratislave už približne 4 roky aj mimo obdobia slávenia Halloweenu, „pretože zákazníci si tieto predmety kupujú na párty počas celého roka“.[256]

Halloweenskym tovarom sú aj tekvicové lampáše,[257] postavy bosoriek, halloweenske sladkosti atď. (Bagin 2005: 21). Možno do neho zahrnúť aj tekvicové jedlá ponúkané návštevníkom reštaurácií i nápoje, ktoré počas podujatí spätých s Halloweenom konzumujú zákazníci v baroch, puboch atď. Aj keď z pohľadu obchodníkov nejde o špecificky halloweensky tovar, medzi produkty nakupované v spojitosti s oslavami sviatku možno zaradiť i potraviny a nápoje, ktoré sú surovinami na prípravu halloweenskych jedál konzumovaných na súkromných i verejných halloweenskych podujatiach.

V spojitosti s Halloweenom sa okrem tovaru ponúkajú, predávajú a nakupujú aj služby. Sviatok sa v nich v rôznej miere objavuje v podobe ustálených spôsobov jeho slávenia. Tieto sú buď priamo súčasťou ponúkanej služby, alebo v nej plnia iba úlohu ozvláštňujúceho prvku. Príkladom prvého spôsobu začlenenia sviatku do služby je *Halloween pobyt*, ktorý v roku 2011 ponúkal hotel v pohorí Malá Fatra v termíne 27. – 31. 11. Jeho súčasťou bola okrem ubytovania, vstupu do wellnes centra, pripojenia na internet, monitorovaného parkovacieho miesta a zľavneného vstupu do kúpeľov Turčianske Teplice aj „Halloweenska party len pre dospelých – o strach a krvavé menu bude postarané“.[258] Ďalším príkladom je akcia s názvom *Halloweensky víkend* realizovaná v roku 2012 v najväčšom celoročnom areáli vodnej zábavy s ubytovaním na Slovensku. Náplň akcie tvorili okrem zábavy v bazénoch vyrezávanie tekvíc, preteky s vlastnoručne vyrobenými šarkanmi, večerný sprievod strašidiel a masiek cez areál a večerná halloweenska diskotéka.[259] Vo Veľkej Lomnici (okr. Kežmarok) sa v roku 2010 uskutočnil „Halloween v golfovom duchu“, ktorý lákal „na krvavú Mary, rôzne gurmánske i športové zážitky“.[260]

Bary, reštaurácie a pod. začleňujú do svojich služieb – s cieľom ozvláštniť ich – halloweenske večierky, párty a podobné podujatia. V rámci nich je sviatok prípadne spojený s ďalšou témou, čoho výsledkom je akcia v halloweenskom štýle. V roku 2010 napríklad v bratislavskom Bare za operou zorganizovali *NuSpirit Club* „špeciálnu halloweensku house party, kde sa predstavia legendy slovenského techna Toky a Dalo“.[261]

Sviatok je využívaný aj na spestrenie a ozvláštnenie činnosti kultúrnych a osvetových inštitúcií s cieľom prilákať návštevníkov. V roku 2011 bolo napríklad súčasťou návštevy ZOO v Košiciach vyrezávanie tekvicových lampášov, ktoré po rozsvietení vytvárali „zvláštnu večernú atmosféru“. Deti do dvanásteho roku veku, ktoré si tekvicu na vyrezávanie priniesli so sebou, mali do ZOO voľný vstup.[262] V Bojniciach v tom istom roku sviatok využili na víkendové halloweenske prehliadky zámku i miestnej zoologickej záhrady, pričom priestory zámku i niektoré výbehy zvierat boli vyzdobené tekvicovými lampášmi.[263] V trebišovskom Múzeu a Kultúrnom centre južného Zemplína sa v roku 2013 konalo podujatie, ktorého cieľom bolo, aby si deti a dospelí prišli „užiť trochu strachu, strašidelnej a určite aj rozprávkovej atmosféry do Vášho múzea.“[264]

Údaje z hradu Strečno ukazujú, že na vytvorenie halloweenskej akcie s jedinečným obsahom bolo možné využiť aj reálie spojené s históriou konkrétneho miesta, ak obsahovo korešpondovali s významom Halloweenu ako strašidelno-zábavného sviatku. Podujatie s názvom *Noc duchov, tekvíc a strašidiel*, ktoré sa konalo večer 28. 10. 2011, ponúklo „priaznivcom strašidelných prehliadok hradu Strečno príbeh“ šľachtičnej Benigny, ktorá „údajne mala na svedomí smrť všetkých manželov“.[265]

Vplyv slávenia Halloweenu sa špecifickým spôsobom prejavuje v poistných službách. Jedna z poisťovní pôsobiacich na Slovensku napríklad zaznamenala v rokoch 2011–2013 nárast počtu aj výšky poistných udalostí na majetku, ktoré sa stali 31. októbra. Podľa zástupcu tejto poisťovne nemožno síce jednoznačne povedať „či je tento nárast spôsobený halloweenskymi oslavami […], ale aj na Slovensku už registrujeme podobné škody. Minulý rok sme napríklad zaznamenali požiar, ktorý vznikol ako dôsledok zle umiestnenej sviečky vo vyrezávanej ozdobnej tekvici“.[266]

Súčasťou halloweenskeho marketingu je halloweenska reklama, ako možno nazvať vzťah tohto marketingového nástroja a sviatku. V nej je potenciálnemu zákazníkovi buď priamo ponúkaný tovar alebo služby, ktoré tvoria súčasť slávenia Halloweenu, alebo sa prostredníctvom vybraných prvkov sviatku propaguje s Halloweenom nesúvisiaci tovar, ale i firma, predajňa či rešturácia.

V dobe pred Halloweenom robia reklamu tovaru zaraďovanému do halloweenskeho sortimentu napríklad obchodné reťazce (Bagin 2005: 21). Reštauračné a pohostinské zariadenia oboznamujú potenciálnych zákazníkov prostredníctvom reklamy s halloweenskymi podujatiami: napríklad v Martine (okr. Martin) „na piatkový večer je v kaviarni na Divadelnom námestí pripravený čertovsky dobrý diskdžokej, ohnivý fakír, pekelne hriešna prehliadka spodnej bielizne, polnočná tombola a súťaž

256 Hall 2012-02.
257 Napríklad v podobe keramických svietnikov.
258 Hall 2011-24.
259 Hall 2012-04.
260 Hall 2010-04.
261 Vyjadrenie riaditeľky základnej školy v Prešove (tamže).
262 Hall 2011-29.
263 Hall 2011-11.
264 Hall 2013-11.
265 Hall 2011-12.
266 Hall 2013-18.

o najlepšiu masku. Vstupné je 15 eur, za čo dostanete aj privítací nápoj a teplú večeru […]". V Žiline (okr. Žilina) „v sobotu večer sa stretnú ježibaby, upíry a duchovia v reštaurácii pod Hájikom pri strašidelnom programe. Vstup je zadarmo".[267]

Ak prvú formu halloweenskej reklamy označím ako „reklama na Halloween", druhú formu možno nazvať „reklama cez Halloween". V nej sa prostredníctvom reprezentácií sviatku propaguje produkt alebo služba, zvýrazňuje sa výhodnosť jeho kúpy, jej využitia v odporúčanom termíne atď. Podľa analýzy údajov o tomto druhu halloweenskej reklamy sa v nej v najväčšom rozsahu využíva reprezentácia Halloweenu ako strašidelno-zábavného sviatku. Výrazy strach, strašenie, strašidelnosť sa tu objavujú buď v priamom význame, alebo sa príslovka strašne, prípadne strašidelne, používa ako synonymum slov veľmi, ohromne.[268] Na priamom význame uvedenej reprezentácie sviatku je postavená napríklad reklama internetového kníhkupectva na výhodný nákup kníh: „Halloween / duchovia / Ceny, ktoré Vás vystrašia / Akcia platí od 26. 10. do 8. 11. 2011 […]."[269] Podobne reštaurácia reťazca rýchleho občerstvenia v Nitre pozývala „všetky strašidlá tých, ktorí majú na sviatok HALLOWEEN chuť báť sa, na návštevu reštaurácie McDonald´s…" (Bagin 2005: 21). Na „príjemne strašidelnú atmosféru", ale aj na cvičenie „v maskách" ako na ďalší prvok sviatku využívaný v reklame spätej s Halloweenom, lákalo potenciálnych klientov štúdio jogy v Bratislave.[270] Z použitia príslovky strašidelne vo význame veľmi, ohromne vychádza napríklad reklama služieb mobilného operátora, ktorý ponúkal výhodnú cenu za dobitie (navýšenie) kreditu na telefonovanie.[271] Na rovnakom princípe je založená aj druhá časť reklamy už spomenutého internetového kníhkupectva, v ktorej sú ponúkané „hororové ceny e-kníh".[272]

Priamo ako reklamný prostriedok sú využívané aj halloweenske podujatia obsahujúce viacero reprezentácií sviatku a praktík jeho slávenia. Tak sú napríklad v obchodných centrách organizované oslavy Halloweenu, ktorých cieľom je prilákať počas víkendu pred sviatkom alebo počas neho čo najviac potenciálnych zákazníkov. Jedno obchodné centrum v Bratislave v roku 2011 pripravilo podujatie s názvom *Hrozne dobrá HALLOWEEN žúrka*, ktorej program tvoril príchod pekelného koča s moderátorom podujatia, súťaž o najlepšiu masku, kúzelnícka show,

[267] Hall 2010-04.

[268] Slovník slovenského jazyka 1964: 275.

[269] Hall 2011-02.

[270] Hall 2012-10.

[271] „Strašidelne lacné plus+ / až 60 dní pluska iba za 2,987 €" (Hall 2013-03).

[272] Hall 2011-02. Ak hororový chápeme ako strašidelný, potom hororové ceny sú veľmi, ohromne výhodné, nízke, dobré ceny.

tanečná škola – výučba tanca štýlu thriller,[273] ale aj bubnová show.[274] V roku 2013 sa v inom obchodnom centre v Bratislave konala akcia s názvom *Monster High párty*, ktorej účastníkmi mali byť podľa organizátorov „dievčatá a chlapci, upíry a všakovaké príšery". Obsah akcie tvorilo napríklad vystúpenie kúzelníka, vyhlásenie najkrajšej upírky a upíra, maľovanie na tváre, predstavenie divadla pre deti.[275] Podobné podujatia sa v sieti jednej značky obchodných centier konali okrem Bratislavy aj v Dunajskej Strede, Nitre i Trnave (okr. Trnava).[276]

Okrem obchodnej sféry využívajú oslavy Halloweenu ako reklamný nástroj napríklad aj základné školy. Halloweenske podujatia sú uvádzané ako príklad rozmanitosti a kvality služieb a aktivít školy s cieľom získať čo najväčší počet nových žiakov.

Reklama okrem poskytovania údajov o tovaroch a službách spätých s Halloweenom alebo prostredníctvom neho pôsobí aj na vnímanie sviatku jej adresátmi. Článok o vzťahu Halloweenu a Sviatku všetkých svätých, ktorý publikovala najväčšia multimediálna vydavateľská firma na Slovensku, obsahuje napríklad konštatovanie: „Nie sme Američania, Angličania ani Francúzi. Sme Slováci, preto by sme si mali z toho všetkého vziať len to, čo je pekné. Bavme sa, no zároveň venujme tichú spomienku tým, ktorí už nie sú medzi nami […]."[277] V texte firmy ponúkajúcej reklamné služby sa uvádza, že Halloween „sa stáva jednou z tých zábavnejších osláv, ktoré sa ku nám dostali zo Západu. Je vynikajúcim spôsobom, ako sa zabaviť uprostred jesene a trochu zabudnúť na šedivé počasie a krátke tmavé dni".[278] Podľa iného textu toho istého vydavateľa ide o „sviatok, ktorý síce nepatrí tradične do slovenskej zbierky sviatkov, o to viac si s ním však môžete užiť zábavy […] Zabudnite na smutný, chladný a upršaný október a vyčarte si doma pocit pohody s horúcim punčom, koláčikmi a tekvicovými strašidlami".[279] Texty tvoriace súčasť reklamy teda nabádajú ich percipientov k akceptácii sviatku. Cieľom vytvárania a šírenia uvedených reprezentácií Halloweenu je pravdepodobne záujem udržať tento sviatok ako marketingovú príležitosť, a to aj vytváraním reprezentácie Halloweenu ako príjemného, a preto akceptovateľného sviatku.

Spätosť obchodu a reklamy s Halloweenom špecificky pôsobí aj na voľbu termínu jeho pripomínania a slávenia. Sledovanie údajov o termí-

[273] Názov štýlu je odvodený z titulu albumu speváka Michaela Jacksona [pozri Thriller (album)]. Spojenie štýlu s halloweenskym podujatím vychádza z ich spoločného prvku, ktorým je strach a napätie. Triler je film, televízna inscenácia, hra, kniha s napínavým koncom (Šaling – Ivanová-Šalingová – Maníková 2008: 1120).

[274] Hall 2011-31.

[275] Hall 2013-06.

[276] Hall 2013-29.

[277] Hall 2008-01.

[278] Hall 2007-01.

[279] Hall 2007-02.

noch konania halloweenskych akcií prinieslo zistenie, že sa kumulujú do obdobia pred 31. októbrom. Dĺžka obdobia alebo výber konkrétnych dní v týždni, počas ktorých je Halloween súčasťou marketingu a reklamy, závisí od druhu tovaru alebo služby, s ktorým sa sviatok spája i od cieľov akcie. Takmer mesiac trvala napríklad akcia s názvom *happy halloween / lampión zdarma* v jednej z bratislavských pizzerií, pričom zámerom bolo prilákať zákazníkov počas celej doby jej trvania.[280] Snahou organizátorov halloweenskych podujatí v obchodných centrách je priviesť do nich potenciálnych nakupujúcich počas víkendu, počas ktorého tu môžu stráviť viac času než počas pracovných dní, a tým aj viac nakupovať. Preto je termín týchto podujatí stanovený na víkend pred alebo počas Halloweenu. V Bratislave sa napríklad podujatie *Hrozne dobrá HALLOWEEN žúrka* konalo v nedeľu 30. 10. 2011[281] a akcie *Monster High párty* v sobotu 26. 10. 2013.[282] V košickej zoologickej záhrade sa v roku 2011 konala akcia *Týždeň duchov*, počas ktorej deti napríklad vyrezávali tekvicové lampáše, pričom ZOO bola otvorená až do pol siedmej večer. V súvislosti s jej termínom bolo v tlačovej správe o podujatí uvedené, že sa konalo počas „víkendu, dušičkových sviatočných dní a prázdnin".[283] Uvedený príklad ukazuje, že kultúrne a osvetové zariadenia, ktorých návštevníkmi sú predovšetkým deti a ich rodičia, realizujú halloweenske podujatia v dobe jesenných prázdnin a počas sviatku Všetkých svätých, ktorý je s nimi – ako deň pracovného pokoja – spojený. Aj tu organizátori vychádzajú z predpokladu, že počas voľných dní sa podujatí zúčastní väčšie množstvo rodičov a detí než počas pracovných dní.

Hoci odborníci z ekonomickej sféry konštatovali, že napríklad v roku 2011 „na čoraz väčší počet školských či firemných večierkov reagovali aj nákupné centrá a internetové obchody na Slovensku, ktoré ponúkajú halloweensky sortiment"[284] alebo, že obchodné reťazce sa prispôsobujú tomu, že „v posledných rokoch stúpa počet tých, ktorí dajú prednosť hlučnej zábave v maskách a vyrezávaniu dýň",[285] nie je možné jednoznačne určiť, či je záujem o slávenie Halloweenu podnetom pre rozvoj obchodných a reklamných aktivít alebo opačne. Obchod a reklamu však možno bezpochyby označiť z pohľadu sociálnej komunikácie za sféru, ktorá sa zásadne podieľa na udomácňovaní sa Halloweenu na Slovensku. Poskytovaním možnosti nakupovať produkty a využívať služby, ktoré sú tematicky i funkčne viazané na sviatok, obchod vytvára hmotné podmienky pre jeho slávenie. Marketing a reklama formy slávenia sviatku rozširujú o prvky zvonku, napríklad ponukou kostýmov zo zahraničia

[280] Údaje o akcii, ktorá trvala do 31. 10. 2013, boli zaznamenané 8. 10. 2013.

[281] Hall 12011-31.

[282] Hall 2013-06.

[283] Hall 2011-06, 29.

[284] Hall 2011-10.

[285] Hall 2012-10.

i šírením zahraničných modelov sviatkovania prostredníctvom reklamných médií. Súčasne vytvárajú jeho nové spôsoby, napríklad relaxačné halloweenske pobyty či oslavy sviatku organizované v obchodných centrách, ktoré predstavujú formu špecifickú pre obyvateľov miest.

Reklama sa využívaním vybraných reprezentácií Halloweenu podieľa na ich šírení. Súčasne cielene podnecuje k pozitívnemu vnímaniu sviatku, k jeho akceptácii a kreuje obraz Halloweenu ako zábavného a oddych poskytujúceho sviatku. V prípade spojenia jeho oslavy v obchodnom centre s nakupovaním sa vytvára špecifická forma halloweenskeho sviatkovania i reprezentácia Halloweenu ako sviatku spojeného s nakupovaním a konzumáciou nakúpeného tovaru. Obchod a reklama patria medzi inštitúcie, ktoré ovplyvňujú aj termín slávenia Halloweenu.

Spoločné sviatky duchov i duší

Osobitý význam majú pri šírení a udomácňovaní sa Halloweenu na Slovensku sviatky pripadajúce na obdobie od 31. októbra do 2. novembra. Na uvedené dni okrem Halloweenu pripadajú jeden predkresťanský a tri kresťanské sviatky.

Prvým zo sviatkov spájaným na Slovensku – popri Halloweene – s 31. októbrom je Samhain, považovaný za začiatok keltského nového roka. Spôsob jeho osláv vychádza z údajov o predstavách a aktivitách pôvodného keltského obyvateľstva západnej Európy, no jeho slávenie na Slovensku v súčasnosti nemá priamu kontinuitu s touto kultúrou ani s kultúrou Keltov na území Slovenska.[286] Hoci sa v tlači a médiách v dobe pred a počas Halloweenu objavujú informácie o jeho spojitosti so Samhainom, vnímanie 31. októbra ako oslavy keltského nového roku nie je všeobecne rozšírené a je viazané na skupiny priaznivcov keltskej kultúry a ich sympatizantov.[287]

Ďalší sviatok, ktorý pripadá na 31. október, je pamiatkou na začiatok

[286] Občianske združenie Návrat a hudobné zoskupenie *Keltieg*, zaoberajúce sa hudbou označovanou ako tradičná keltská, usporiadali v spolupráci s Mestským múzeom v Bratislave 5. novembra 2000 na hrade Devín podujatie nazvané *Samhain 2000 – oslava nového keltského roku pre nové tisícročie.* Jeho súčasťou bolo vystúpenie hudobného združenia, pálenie ohňov, rozdávanie zázvorového pečiva, cesnaku a jabĺk pre šťastie (Kiliánová 2005: 123). Účastníci oslavy keltského nového roku koncom októbra 2006 v kultúrnom dome v Bratislave-Petržalke strieľali z kuše a luku, jedli chlieb so zázvorom, cesnak a pili írsku whisky. Súčasťou podujatia bolo zapaľovanie sviečok za mŕtvych. Na podujatí účinkovali súbor írskych tancov *Demairt* z Brna a združenie *Keltieg* (Hall 2006-01).

[287] Účastníčka internetovej diskusie mala Samhain v obľube „už len preto, že cirkev ho neuznáva…" (Hall 2013-17). Údaje o Samhaine v slovenčine (Hall 2011-32; Hall 2012-07) poskytuje napríklad internetová stránka s názvom *Prastaré cesty – slobodným myslením*, ktorá je podľa jej tvorcov správnou alternatívou k „súčasnému svetu ezoteriky" a k iným svetonázorom. Obsah stránky vychádza zo „starého náboženstva, mágie a praktickej spirituality" (pozri Prečo prastaré cesty?).

reformácie katolíckej cirkvi.[288] V kalendári Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku je pamätným dňom s názvom Pamiatka reformácie, ktorý patrí do časti cirkevného roka označovanej ako bezslávnostná.[289] Okrem evanjelikov si sviatok pripomínajú aj príslušníci Reformovanej cirkvi na Slovensku.[290] Pretože štát považuje tento deň v spojení s reformáciou za významný pre všetkých jeho občanov, zákonom č. 241/1993 Zb. je 31. október uznaný za pamätný deň Slovenskej republiky s názvom Deň reformácie. Kultúrne kalendáre na webových stránkach niektorých miest na Slovensku (napríklad Humenné, Dunajská Streda) ho pripomínajú aj ako Svetový deň reformácie.[291] Možno predpokladať, že hoci je reformácia a jej pripomínanie[292] už niekoľko storočí súčasťou historickej tradície obyvateľov Slovenska, väčšina z nich v súčasnosti 31. október na prvom mieste spája s Halloweenom, až následne prípadne aj s Pamiatkou reformácie.[293]

Na nasledujúci deň – 1. november – pripadá sviatok, ktorý vznikol v 4. storočí vo východnej cirkvi ako „spomienka na všetkých, ktorí položili život za vieru". V západnej cirkvi sa do 7. storočia kladie vznik zvyku pripomínať si „všetkých svätých apoštolov, mučeníkov a spravodlivých" alebo spoločne spomínať a oslavovať svätých, ktorí počas roka nemajú svoj sviatok.[294] V rímskokatolíckej cirkvi[295] má tento sviatok názov Všetkých svätých alebo Slávnosť Všetkých svätých. Je slávnosťou a súčasne

[288] Dňa 31. októbra roku 1517 augustiánsky mních Martin Luther zverejnil 95 téz proti obchodovaniu rímskokatolíckej cirkvi s odpustkami, čo bolo jedným z hlavných podnetov jej reformácie a vzniku evanjelických cirkví (Pavlincová a kol. 1994: 175, 230, 249, 282).

[289] PR 2013-01.

[290] Napríklad v Humennom sa v roku 2013 uskutočnili pri tejto príležitosti spoločné bohoslužby reformovaných a evanjelických veriacich (PR 2013-06).

[291] PR 2013-03, 04.

[292] Podľa údajov dostupných od roku 2008 občanom štátu pripomína štátny rozhlas a televízia výročia reformácie vysielaním bohoslužieb z vybraného cirkevného zboru, ktoré sa konajú pri príležitosti tohto sviatku (PR 2013-05).

[293] Predpoklad vychádza z faktu, že hoci je Pamiatka reformácie pamätným dňom Slovenskej republiky, ide predovšetkým o sviatok evanjelickej cirkvi, ku ktorej sa hlási 7,3 % obyvateľov Slovenska (Tri sviatky 2011).

[294] SVS [2013]-02. Z pohľadu rímskokatolíckej cirkvi ide nielen o uctievanie tých, ktorí boli cirkvou uznaní za svätých, „ale všetkých tých, ktorí sú už v nebi […]" a „ktorí žili v zhode s Božím Slovom […]", i tých zosnulých, „ktorí už stoja pred Božou tvárou, ktorí prešli veľkým súžením, ale neochabli vo viere a vytrvali vo vernosti" (SVS [2013]-01) a sú svätí bez ohľadu nato „či už sú kanonizovaní alebo nie" (SVS 2008-01).

[295] Názvy kresťanských cirkví písané s malým začiatočným písmenom označujú celosvetové náboženské spoločenstvo. Ak názov začína veľkým písmenom, označuje spoločenstvá týchto cirkví registrované na Slovensku (pozri Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti).

prikázaným sviatkom,[296] ktorý sa podľa zásad tejto cirkvi slávi omšami za zosnulých, ktoré sa konajú v kostoloch alebo omšami a pobožnosťami[297] na cintorínoch.[298]

Podľa zákona č. 241/1993 Zb. pripadá na 1. november sviatok s názvom sviatok Všetkých svätých, ktorý je pre všetkých občanov Slovenskej republiky vyhlásený za deň pracovného pokoja. To prinieslo veriacim Rímskokatolíckej cirkvi možnosť venovať sa jeho sláveniu cirkvou predpísaným spôsobom bez nutnosti napríklad vziať si na tento deň dovolenku. Tí, ktorí nie sú príslušníkmi Rímskokatolíckej cirkvi,[299] ho využívajú na aktivity spojené so spomienkou na zosnulých členov rodiny a známych, ktoré majú sekulárnu povahu, ale aj na aktivity, ktoré tvoria súčasť náboženských rituálov. Pri prieskume FOCUS 2011 deklarovalo 367 respondentov, že sa nehlásia k rímskokatolíckej cirkvi, no súčasne uviedli, že 23,2 % z nich zvykne tento deň tráviť pripomínaním si svätých účasťou na pobožnosti v kostole a 45,6 % pripomínaním si zosnulých spomínaním alebo modlitbami pri hroboch. Podľa pozorovaní i údajov z uvedeného prieskumu boli celkovo v tento deň najčastejšie realizovanými ritualizovanými aktivitami návšteva hrobov[300] a zapaľovanie sviečok na hroboch. K prvkom sviatkovania v tento deň patrí v súčasnosti aj cestovanie do lokalít, v ktorých sú hroby príbuzných a známych, návšteva týchto hrobov, prípadne aj návšteva príbuzných a známych, ktorí žijú

[296] SVS [2013]-01. V rímskokatolíckej cirkvi je slávnosť najvyšším stupňom liturgického slávenia. Niektoré slávnosti sú prikázanými sviatkami, teda slávnosťami, ktoré majú veriaci svätiť ako nedeľu účasťou na omši a nekonaním ťažkých prác (pozri Stupne liturgických slávení).

[297] Pobožnosťou sa v kresťanstve označujú bohoslužobné úkony, obrady (Slovník slovenského jazyka 1963: 109). Alebo sa pobožnosťou či ľudovou pobožnosťou, nazýva iba verejný alebo súkromný náboženský úkon, ktorý nie je súčasťou oficiálnej liturgie, ale prejavom ľudovej zbožnosti a úcty k Ježišovi, Panne Márii a ostatným svätým. Alebo sa tak označuje neliturgický spôsob „ako zasvätiť predmety do Božej služby". Medzi pobožnosti patrí napríklad májová pobožnosť, ružencová pobožnosť a i. (pozri Ľudová pobožnosť; Pobožnosť).

[298] PZ-SVS 2011-01. Evanjelickí veriaci nemajú v kalendári sviatok Všetkých svätých (PR-PZ 2010-01). V pravoslávnej cirkvi je úcte Všetkým svätým venovaná prvá nedeľa po Päťdesiatnici (Päťdesiatnica alebo Deň Svätej Trojice je v 50. deň po Pasche). Na všetkých „vo viere zosnulých pravoslávnych kresťanov" táto cirkev spomína niekoľkokrát v roku: počas sobôt Veľkého pôstu pred Paschou, na Radonicu (deviaty deň po Pasche), na Trojičnú záduśnú sobotu (sobota pred Dňom Svätej Trojice), na Dimitrijevskú sobotu (sobota pred sviatkom sv. Dimitrija Solúnskeho, ktorý je 26. októbra) a na deň Sťatia hlavy sv. Jána Krstiteľa (29. august) (pozri Iľko [nedat.]; Sv. Dimitrij Soluňský; Ročný cyklus bohoslužieb; Veľké sviatky). Pretože žiadny z uvedených pravoslávnych sviatkov dátumom priamo nesúvisí s 31. októbrom, ktorý je dátumom Halloweenu, neboli tieto sviatky predmetom výskumu.

[299] Pri prieskume FOCUS 2011 sa k rímskokatolíckej cirkvi prihlásilo 64,7 % respondentov. Celkovo 35,3 % tvorili respondenti hlásiaci sa ku gréckokatolíckej, reformovanej kresťanskej, evanjelickej cirkvi a. v., k iným cirkvám, k žiadnej a tí, ktorí nevedeli odpovedať (Tri sviatky 2011).

[300] Návštevy hrobov sú spojené s ich úpravou a zdobením kvetmi a zeleňou, prevažne čečinou.

v týchto lokalitách. Sekulárnymi formami trávenia sviatku, ktorým sa venujú aj rímskokatolícki veriaci, sú napríklad nakupovanie a spoločenské alebo športové aktivity.[301]

Na 2. november pripadá sviatok, ktorého počiatky sa spájajú s biskupom Izidorom zo Sevilly (zomrel 636), ktorý ako prvý slúžil omše za duše zomrelých. Túto tradíciu začiatkom 9. storočia obnovil Eigil, opát benediktínskeho kláštora v nemeckom meste Fulda.[302] V roku 998 Odilo, opát benediktínskeho kláštora vo francúzskom meste Cluny, preniesol pripomínanie si pamiatky zomrelých na deň po sviatku Všetkých svätých. Mnísi v benediktínskych kláštoroch už večer pred 2. novembrom zvonili a spievali žalmy za mŕtvych a modlili sa za ich duše. Nasledujúci deň slúžili zádušné omše (Vavřinová 2011: 54). Tento zvyk sa rozšíril do celej západnej cirkvi a pápež Urban VI. nariadil v polovici 14. storočia, aby sa v nej pamiatka verných duší slávila ako sviatok.[303]

V Rímskokatolíckej cirkvi v Slovenskej republike má tento sviatok názov Spomienka na všetkých verných zosnulých a na základe rozhodnutia synody, ktorá sa konala v Trevíri v roku 1549, má v liturgickom slávení stupeň povinnej spomienky.[304] Obsahom sviatku je pripomínanie si všetkých duší, ktoré sú ešte v očistci a pomoc týmto dušiam modlitbami a odpustkami, ktoré je možné pre ne získať[305] alebo spomínanie „na všetkých zosnulých […], ktorí žili v zhode s Božím Slovom“.[306] U rímskokatolíckych veriacich vychádza spôsob slávenia Spomienky na všetkých verných zosnulých zo zásad stanovených cirkvou: odpustky, ktoré sa môžu privlastniť iba dušiam v očistci, môže veriaci získať buď v deň sviatku, ak „nábožne navštívi kostol alebo kaplnku a pomodlí sa Modlitbu Pána a urobí vyznanie viery (Verím v Boha)“, alebo 1. – 8. novembra, ak „nábožne navštívi cintorín a aspoň mysľou sa pomodlí za zosnulých […]“.[307] Pre rímskokatolíckych veriacich je zapaľovanie sviečok na hroboch znakom nesmrteľnosti duší a Božieho milosrdenstva.[308]

V Evanjelickej cirkvi a. v. má sviatok slávený 2. novembra názov Pamiatka zosnulých a je zaradený do časti roka, označovanej ako bezslávnostná.[309] Evanjelickí veriaci v tento deň prichádzajú k hrobom svojich príbuzných a známych a spomínajú na nich. Na cintorínoch sa za

301 V prieskume FOCUS 2011 uviedlo 4,7 % respondentov hlásiacich sa k rímskokatolíckej cirkvi, že v tento deň zvykli nakupovať a 1,6 % z nich zvyklo športovať alebo zúčastňovať sa na spoločenských aktivitách. Zo všetkých respondentov uviedlo 0,7 %, že počas sviatku zvykli pracovať (Tri sviatky 2011).

302 Dátum spomienky bol 17. december – deň pamiatky zakladateľa kláštora vo Fulde.

303 PZ [2013]-01.

304 Tamže; PZ-SVS 2013-01; SVS 2006-01; pozri aj Stupne liturgických slávení.

305 PZ [2013]-01.

306 SVS [2013]-01.

307 PZ-SVS 2005-01.

308 PZ-SVS 2011-01.

309 PR 2013-01.

mŕtvych nemodlia, ale spomínajú na to, čo pre nich v živote znamenali.[310] Podľa vyjadrenia farára Evanjelickej cirkvi a. v. „páleniu sviečok na cintorínoch nepripisujeme nijakú zásluhu z našej strany, lebo je to nebiblické.“[311] Podľa etnografických údajov nie je zapaľovanie sviečok na hroboch všeobecne rozšíreným prvkom oslavy tohto sviatku u evanjelických veriacich (Gažová 2011). No v prieskume FOCUS 2011 až 66 % respondentov, ktorí deklarovali príslušnosť k evanjelickej cirkvi a. v., považuje za súčasť Pamiatky zosnulých zapaľovanie sviečok na hroboch a 41 % z nich považuje za súčasť sviatku zapálenie sviečky doma ako spomienku na zosnulých (Tri sviatky 2011). U evanjelikov patrí k oslave Pamiatky zosnulých aj spev piesní zo zbierky pohrebných piesní – z funebrála (Gažová 2011).

V zákone č. 241/1993 Zb. sa 2. november nespomína, no v občianskom kalendári je pri tomto dni uvedené tiež označenie Pamiatka zosnulých. Z prieskumu FOCUS 2011 vyplýva, že aj počas slávenia tohto sviatku sú dvoma všeobecne najrozšírenejšími aktivitami zapaľovanie sviečok na hroboch príbuzných a známych a návšteva cintorínov, na ktorých sa nachádzajú tieto hroby. Nižšiu zistenú intenzitu týchto dvoch aktivít počas Pamiatky zosnulých v porovnaní so sviatkom Všetkých svätých možno spájať s tým, že prvý uvedený sviatok je pracovným dňom (ak nepripadne na sobotu alebo nedeľu), pokým druhý sviatok je zo zákona dňom pracovného voľna.[312] K Pamiatke zosnulých podľa respondentov prieskumu FOCUS 2011 ďalej patrí spomínanie na zosnulých alebo modlenie sa pri hroboch, zapálenie sviečky doma ako spomienka na zomrelých, modlenie sa za duše v očistci, nosenie kvetov na hroby, účasť na spomienkovej pobožnosti za zosnulých i upratovanie a výzdoba hrobov.[313] Menej často spájali respondenti sviatok so sekulárnymi aktivitami, akými sú návšteva blízkych alebo vzdialených príbuzných a trávenie sviatku ako voľného dňa (pričom si treba vziať v práci dovolenku). Pre 2 % všetkých respondentov má Pamiatka zosnulých význam pracovného dňa. Takmer 0,3 % uviedli, že v tento deň na cintorín nechodia, pretože jeho návšteve venujú predošlý deň (Tri sviatky 2011).

310 PR-PZ 2010-01.

311 PZ 2011-08.

312 Podľa prieskumu FOCUS 2011 zvyklo zapaľovať sviečky na hroboch počas sviatku Všetkých svätých 91,4 % respondentov a k Pamiatke zosnulých patrí táto aktivita podľa 69,3 % z nich. Cintorín s hrobmi príbuzných a známych zvyklo počas sviatku Všetkých svätých navštevovať 90,2 % , kým podľa 64,6 % sa táto aktivita spája s dňom Pamiatky zosnulých (Tri sviatky 2011). Uvedené hodnoty síce hovoria o tom, čo počas jedného sviatku respondenti robili a čo podľa nich patrí k druhému sviatku, no i tak ich možno porovnávať. Vychádzam z predpokladu, že ak je niečo považované za súčasť sviatku, nemusí to byť aj realizované. Údaje o sviatku Všetkých svätých však priamo dokazujú takú mieru realizácie aktivít , ktorá je vyššia než miera ich priradenia k sviatku.

313 Aktivity sú zoradené zostupne podľa miery významu, ktorý im v ponúknutej škále prvkov spájajúcich sa s týmto sviatkom určili respondenti prieskumu.

Podľa údajov uvádzaných v slovenskej etnologickej literatúre sa ešte po roku 2000 sviatok Všetkých svätých a Pamiatka zosnulých a s nimi spojené rituály pri klasifikácii kalendárnych sviatkov jednoznačne rozlišovali.[314] Pozorovania spôsobov ich slávenia, analýza údajov z médií i prieskum FOCUS 2011 však ukázali, že hoci sa každý z nich viaže k inému dátumu, uvedené sviatky sa u obyvateľov Slovenska prelínajú a spájajú. Analýza internetových diskusií síce nepriniesla údaje, ktoré by umožňovali toto konštatovanie úplne zovšeobecniť,[315] no širokú mieru jeho platnosti naznačuje už vzťah pomenovaní obidvoch sviatkov. Pokým v zákone č. 241/1993 Zb. ako i v občianskom a v cirkevných kalendároch sú názvy a dátumy sviatkov zakotvené pevne, ich označenia Všechsvätých a Dušičky[316] sa v hovorom jazyku i v médiách[317] používajú ako synonymá. A to napriek jednoznačnosti vzťahu názvu Všechsvätých – ako skrátenej formy názvu sviatku – k jeho oficiálnym názvom.

Pozorovania i prieskumu FOCUS 2011 priniesli zistenie, že k obidvom sviatkom sa viažu viaceré spoločné formy ich slávenia a sviatkovania. Je to predovšetkým zapaľovanie sviečok na hroboch a návšteva cintorínov s hrobmi príbuzných a známych. Podľa pozorovaní sa pri návšteve cintorína zapaľujú sviečky aj pri centrálnom kríži, pri pamätníkoch obetiam vojen i na hroboch osôb, považovaných v spoločnosti za významné.[318] Ďalšími praktikami spätými s oboma sviatkami sú napríklad spomínanie na zosnulých alebo modlenie sa pri hroboch, zapaľovanie sviečok doma, ale aj cestovanie a návšteva hrobov príbuzných a známych v iných lokalitách i návšteva príbuzných a známych, aj mimo miesta trvalého bydliska (Tri sviatky 2011).

314 Tak je to napríklad v heslách *Pamiatka zosnulých* a *Sviatok všetkých svätých* v elektronickej encyklopédii *Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom i obrazom* (2011).

315 Napríklad: „nejako mi to nesedí..preco stale ludia pletú sviatok Všetkých svätých (01.11.) a pamiatku zosnulých (ľudovo Dušičky) ktorý je až 02.11. Pletiem sa ja alebo ostatní???“ (Hall 2008–2011-01: xerses01) „No mas pravdu je to dost zlozite vysvetlit ale podla mna tie sviatky maju aj nemaju nieco spolocne…podstatou obidvoch sviatkov je to ze si uctievame pamiatku ale jeden den 1.11 vsetkych svätych a 2.11 pamiatku zosnulych ale tie dusicky to si uctievame svojich blizkych…mnoho ludi si to pletie…“ (tamže: Atham69) „[…] Bolo by dobré aby ľudia vedeli ktorý sviatok čo znamená. 90 % ľudí si to totiž zamieňa.“ (tamže: xerses01).

316 Pomenovanie Dušičky používa rímskokatolícka cirkev ako sekundárne, neoficiálne označenie Spomienky na všetkých verných zosnulých (PZ-SVS 2013-01).

317 Napríklad v texte publikovanom v denníku, ktorý obsahuje údaje o druhoch kvetov a kahancov kupovaných a používaných na výzdobu hrobov, sú bez uvedenia dátumov použité názvy Dušičky, Pamiatka zosnulých a Sviatok všetkých svätých (SVS 2011-02).

318 Na cintoríme v Slávičom údolí v Bratislave napríklad zapaľujú ľudia prichádzajúci na hroby svojich blízkych sviečky aj na hrobe Alexandra Dubčeka – slovenského politika pôsobiaceho v 60. rokoch 20. storočia vo viacerých vysokých i v najvyššej funkcii prvého tajomníka Komunistickej strany Československa a v rokoch 1989–1992 vo funkcii predsedu Federálneho zhromaždenia Československej federatívnej republiky (pozri Alexander Dubček).

Ďalšou spoločnou črtou obidvoch sviatkov je, že praktiky s nimi spojené sa vykonávajú už pred ale i po dátume, na ktorý sú viazané. V prípade slávenia Pamiatky zosnulých, ktorá je určená na 2. november, je tento presah priamo súčasťou spomenutej rímskokatolíckou cirkvou určenej zásady, podľa ktorej môže veriaci získať odpustky pre duše v očistci aj tým, že 1. až 8. novembra „nábožne navštívi cintorín a aspoň mysľou sa pomodlí za zosnulých […]“.[319] Termín návštevy cintorína s hrobmi príbuzných a známych v mieste trvalého bydliska i mimo neho jednotlivci alebo rodiny vyberajú aj pragmaticky, napríklad podľa časových možností jednotlivých zúčastnených, podľa toho, na ktorý deň v týždni pripadne 1. november ako štátom uznaný deň pracovného pokoja.[320] Obyvatelia miest presúvajú návštevu hrobov zámerne pred 1. a 2. november s odôvodnením, že sa chcú vyhnúť problémom spojeným s dopravou na cintorín: hustej premávke na cestách, kolíziám s neskúsenými vodičmi, hovorovo označovanými ako sviatoční,[321] problémom s parkovaním v blízkosti cintorínov a pod. Časové presahy vykonávania praktík spojených so spomienkovými sviatkami umožňuje aj obchod[322] i fakt, že termín sviatkov je napr. zahrnutý do jesenných prázdnin žiakov základných a študentov stredných škôl.

Základným prvkom, ktorý spája Sviatok Všetkých svätých a Pamiatku zosnulých, je ich obsah, ktorým je spomienka na zosnulých a to bez ohľadu na to, či boli svätcami, veriacimi, príbuznými, známymi, alebo spoločenstvom uznávanými osobnosťami. Mŕtvi a predstavy o záhrobí sú prvkami, ktoré sú obsiahnuté aj v Halloweene, čo je základným predpokladom zbližovania a prelínania týchto troch sviatkov. A to aj napriek tomu, že v spomienkových sviatkoch sú mŕtvi predmetom úcty a spomínania a počas Halloweenu sú zdrojom zábavy založenej na inscenovanom strašení a strachu, ktorý vyvolávajú mŕtvi, hroby, cintoríny, kostlivci, ľudské kosti a pod. Predpokladom prelínania sviatkov je aj úzka spojitosť pojmov duša, dominujúceho spomienkovým sviatkom, a duch,

319 PZ-SVS 2005-01.

320 Napríklad ak je to posledný alebo prvý deň týždňa, môže byť u časti obyvateľov miest vnímaný ako jeden z dní predĺženého víkendu, ktorý možno stráviť mimo mesta, a návšteva cintorína sa môže presunúť na deň pred alebo po víkende. Naopak na dedinách sa môže spoločná návšteva cintorína všetkých členov rodiny presunúť na víkend, keď pricestujú členovia rodiny žijúci mimo lokality.

321 Tzv. sviatočný vodič nemá podľa ostatných vodičov dostatok skúseností, pretože autom jazdí len počas sviatkov, keď musí zabezpečiť prepravu členov rodiny na cintorín a späť. Dôsledkom zhustenia premávky na cestách v spojitosti so spomienkovými sviatkami je nárast počtu dopravných nehôd (Hall 2013-18).

322 Firmy a predavači ponúkajú návštevníkom cintorínov kvety, sviečky, kahance a ďalší materiál na úpravu a výzdobu hrobov s niekoľkodenným až týždenným predstihom. Obchodníci predávajúci tento tovar ambulantne ostávajú v blízkosti cintorínov ešte niekoľko dní po 2. novembri.

ktorý je súčasťou Halloweenu[323] i ich synkretické vnímanie populáciou Slovenska.

Prvkom, ktorý je z formálneho hľadiska spoločný spomienkovým sviatkom i Halloweenu, je svetlo, ktorého zdrojom je oheň vo forme plameňa sviečky. V spomienkových sviatkoch sú to sviečky zapaľované na hroboch, pri krížoch a pamätníkoch na cintorínoch alebo doma i sviečky horiace počas náboženských obradov tvoriacich súčasť slávenia týchto sviatkov v kostoloch a na cintorínoch. V prípade Halloweenu ide o sviečky zvnútra osvetľujúce z tekvice vyrezané lampáše a ich podobe zodpovedajúce predmety (napríklad keramické svietniky) alebo lampióny.

Dôležitými okolnosťami, ktoré zásadne podmienili vznik vzťahov medzi uvedenými sviatkami sú genetická spätosť Halloweenu a sviatku Všetkých svätých,[324] kumulácia dátumov troch sviatkov do troch za sebou nasledujúcich dní a rozšírenie termínov ich slávenia aj mimo dní, na ktoré pripadajú podľa kalendára. Pripomínanie a oslavy Halloweenu totiž možno pozorovať už od začiatku októbra.[325]

Ako prejav prelínania a spájania Halloweenu so spomienkovými sviatkami bolo v internetovej diskusii zaznamenané začlenenie spomienky na zosnulých do slávenia Halloweenu.[326] Formu návodu, v ktorom sú spojené základné princípy slávenie Halloweenu a spomienkových sviatkov, má údaj z internetového časopisu: „[…] preto by sme si mali z toho všetkého vziať len to, čo je pekné. Bavme sa, no zároveň venujme tichú spomienku tým, ktorí už nie sú medzi nami […]“.[327]

Najväčšie množstvo údajov z etnografických výskumov, z médií i prieskumu FOCUS 2011, v ktorých bolo možné predpokladať prelínanie a spájanie sledovaných sviatkov, sa týkalo dvoch praktík, ktorých spoločným prvkom bol tekvicový lampáš. V prvej praktike bol lampáš, spájaný so zomrelými a ich dušami či duchmi, umiestňovaný v privátnom priestore rodiny, prípadne v jeho blízkom okolí. V druhej skupine praktík bol tekvicový lampáš položený na hrob.

Údaje o prvej praktike priniesli výskumy realizované v rokoch 2003–2004 v Hurbanove. Vykonávali ju dospelí členovia rodín, ktorí boli aj nositeľmi názorov a predstáv spojených s tekvicovými lampášmi. Koncom októbra 2003 napríklad žena vyrezala niekoľko lampášov, v ktorých 31. októbra zapálila sviečky a spomínala „na duchov mojich zosnulých“. Podľa nej bolo úlohou svietiacich tekvíc privolať „príbuzných, aby na

[323] Podľa tradičných názorov sa duša chápe ako nehmotné druhé ja človeka, ktoré sa môže v spánku, po smrti oddeliť od tela. Duch je antropomorfná nadprirodzená nehmotná bytosť (Encyklopédia [...], 1, 1995: 112, 114).

[324] O tom pozri v časti Od keltského k americkému sviatku […].

[325] Viac o termíne slávenia Halloweenu pozri v častiach Halloween v škole a Obchod, reklama a Halloween.

[326] „… preco by som mal stat pri hrobe ako kkt, ked si mozem vypit na mrtvych a dobre sa zabavit?“ (Hall 2008–2011-01: Massimuss; kkt je skratka vulgarizmu).

[327] Citát je z textu s názvom *Sviatok všetkých svätých verzus Halloween* (Hall 2008-01).

druhý deň ľahšie našli svoju cestu“. Muž, ktorý vyrezával tekvicové lampáše od roku 1990, ich napríklad zvykol vyložiť pred dom „na deň svätých […]. Je to deň, keď sa dá úcta mŕtvym, našim pozostalým príbuzným“. Žena, ktorá zhotovovala lampáše od roku 1994 na základe spomienok na starých rodičov, ktorí to tiež robili, lampáše postavila 1. novembra do okna. Zapálenú sviečku v nich nechávala svietiť 1. a 2. novembra na počesť zosnulých a na odohnanie zlých duchov. Aj ďalšia žena kahanec v tekvicovom lampáši „zapálila zomrelým“. Iná žena vníma vyrezávané tekvice vyložené pred domom ako „radostnú záležitosť“ a „spomienku na zosnulých“ zároveň. Podľa ďalšieho názoru „to svetielko tam niekde možno hore svieti v podobe hviezdičky tých našich predkov, a nech ich tá hviezdička symbolizuje tu, aj v tých tekviciach“ (Bagin 2005: 64-65, 68-69).

Podľa sprievodných informácií k uvedeným prípadom pravdepodobne ani jedna z tekvíc nebola halloweenskym lampášom. Nemožno presne zistiť, ktoré lampáše vznikli pôsobením tradície svetlonosov a ktoré sú výsledkom jej spojenia s tradíciou Halloweenu. Preto ich za prejav prelínania praktík spomienkových sviatkov a Halloween možno považovať len sčasti. Všetky uvedené príklady však majú jednoznačne vzťah k spomienkovým sviatkom. Možno ich dokonca označiť za formu ich slávenia, ktorá pravdepodobne nadväzuje aj na významy pripisované svetlonosom pred šírením Halloweenu.

Zistenie, že druhá praktika, ktorou je ozdobovanie hrobov tekvicovými lampášmi, je považovaná za súčasť Halloweennu, priniesol prieskum FOCUS 2011. Dva príklady výskytu týchto lampášov na hroboch v Bratislave potvrdilo pozorovanie i údaje z médií,[328] pričom však nebolo možné zistiť podnety vedúce k ich umiestneniu na hrob. Ako inšpirácia mohli poslúžiť zo Západnej Európy a USA pochádzajúce kresby usmievajúcich sa tekvicových lampášov na cintoríne, ktoré prestavujú veselých halloweenskych duchov.[329] Praktiku možno spájať aj s predstavami o spojení tekvicového lampáša a duše alebo ducha, ktorá je podľa vyššie uvedených prípadov z Hurbanova spätá najmä so svetlonosmi. Kladenie tekvicových lampášov na hroby preto nemožno jednoznačne považovať iba za výsledok spájania sledovaných sviatkov. Tento zatiaľ zriedkavý zvyk môže byť súčasne vnímaný ako súčasť Halloweenu i spomienkových sviatkov.[330] Na vstup tekvicového lampáša do nich poukazuje aj konštatovanie uvedené v texte o oslave Halloweenu v materskej škole v obci Vidiná v roku 2011, podľa ktorého „najtypickejšou výzdobou

[328] Konkrétne údaje pozri na konci časti Halloweensky svetlonos.

[329] Kresby sú dostupné napríklad na internetovej stránke agentúry *Dreamstime* (pozri Halloween pictures […])

[330] Prieskum FOCUS 2011 potvrdil vnímanie tejto aktivity len ako súčasti Halloweenu. Zisťovanie, či je vnímaná aj ako súčasť sviatku Všetkých svätých a Pamiatky zosnulých nebola súčasťou prieskumu.

príbytkov na Sviatok všetkých svätých alebo na Halloween sú vyrezávané strašidlá z tekvíc“.[331]

Spomienkové dni a Halloween tvoria trvalé spojenie aj v argumentáciách zameraných na ich akceptáciu alebo odmietanie. U jedného z účastníkov internetovej diskusie bol výsledok hodnotenia Halloweenu v tomto porovnaní pozitívny: „Ja nepotrebujem na uctievanie a spomínanie na predkov nejaký špeciálny deň. Pravdupovediac vôbec sa mi nechce zajtra pridať medzi milióny státisíce ostatných a trepať sa kamsi preplnenými cestami len aby som kdesi na dákom hrobe zapálil sviečku. Keď mám cestu cez rodisko, môžem to spraviť aj hocikedy inokedy než zrovna 1. 11., keď je vonku obvykle najhnusnejšie počasie a je na cmiteri najviac ľudí. Z toho pohľadu sa mi páči viac americký halloween, že je to sviatok kedy sa zabavíš a nespomínaš naň len ako každoročne od malička chodíš v upršanom počasí po kdejakých cintorínoch, kde ležia pozostatky ľudí, ktorých si ani nikdy nevidel…“[332] Opačné hodnotenie získal od účastníčky tej istej diskusie: „Prečo by sme sa mali stále opičiť za Američanmi? […] My máme sviatok všetkých svätých a myslím, že je trochu trápne v tento deň sa chodiť niekde zabávať… neviem ako by som mohla ísť na párty večer, keď na cintoríne vidím mamu plakať nad hrobom svojej mamky…“.[333] Pokým vnímanie Halloweenu vo vzťahu k spomienkovým dňom zdieľaným a sláveným v sekulárnej rovine je pozitívne i negatívne, postoj kresťanských cirkví a ich veriacich k Halloweenu – a to nie len v spojení so spomienkovými dňami na zosnulých – je negatívny.

Vzhľadom na blízkosť termínov Halloweenu, sviatku Všetkých svätých a Pamiatky zosnulých i s ohľadom na vývojovú spojitosť, formálnu i obsahovú podobnosť týchto sviatkov možno predpokladať, že uvedené dva spomienkové sviatky na zosnulých pôsobia pri šírení a udomácňovania sa Halloweenu zo všetkých domácich sviatkov najsilnejšie, pričom majú v tomto procese ambivalentný význam. Ak sú vnímané a slávené ako náboženské sviatky, Halloween je v postavení negatívne prezentovaného a odmietaného, v malej miere tolerovaného sviatku. Naopak pri ich slávení ako sekulárnych sviatkov dochádza k ich prelínaniu s Halloweenom.

Nie všetci slávia Halloween

Reprezentatívny prieskumu FOCUS 2011 priniesol zistenie, že v čase jeho realizácie vedelo o existencii sviatku Halloween 81,2 % z 1041 oslovených respondentov (Tri sviatky 2011), a teda takmer 19 % z nich nemalo tento sviatok vo svojom osobnom sviatkovom kalendári. Zo štúdia tlače i z diskusií na internete však vyplýva, že Halloween neslávi aj časť tých obyvateľov Slovenska, ktorí sviatok poznajú. Dôvody, prečo 31. október ani žiadny z dní pred týmto dátumom nie je pre uvedenú skupinu obyvateľov príležitosťou na halloweenske sviatkovanie, sú – rovnako ako miera akceptácie sviatku – rozličné.

Z analýzy názorov jednotlivcov i predstaviteľov inštitúcií, ktorí Halloween poznajú, vyplýva, že prevažujúcim dôvodom neslávenia je odmietanie tohto sviatku. Menšiu skupinu tvoria tí, ktorí Halloween síce tiež neslávia, ale akceptujú ho ako súčasť sviatkového kalendára u iných: je „[…] každého osobná vec či bude húkať v handrách po ulici alebo pôjde zapáliť sviečku ako civilizovaný človek…“.[334] S akceptáciou osláv Halloweenu sa možno – aj napriek výlučne negatívnemu postoju katolíckej cirkvi – stretnúť aj u kresťanských veriacich: „Ja píšem o sebe a mojej rodine […]. Nikomu nič nezakazujem, len píšem, že ako kresťania, strašidlá, čertov, bosorky neoslavujeme. Kto vie ten pochopí“.[335] Jedna časť obyvateľov akceptujúcich Halloween – a platí to aj pri jeho odmietaní – ho považuje za sviatok.[336] Druhá časť tejto skupiny ho ako sviatok nevníma: „Halloween je len bussines a nie sviatok, normálny maškarný ples. Kto chce sa pridá a kto nechce ten to odignoruje…“.[337]

Dôvody vedúce k nesláveniu, no k akceptácii sviatku sú rovnaké ako dôvody, na základe ktorých je odmietaný. Analýza médií i diskusií na internete naznačuje, že škála zdôvodnení, prečo Halloween nemá byť na Slovensku príležitosťou na sviatkovanie, je širšia než škála názorov vyslovujúcich sa síce tiež za neslávenie sviatku, no za jeho akceptáciu.

Časť obyvateľov Slovenska Halloween – bez ohľadu na to, či ho akceptujú alebo odmietajú – neslávi preto, lebo ho považuje za cudzí, nie domáci (vo význame nie slovenský) sviatok. Podľa tlačovej správy z roku 2011 napríklad „Halloween v podobe osláv či rôznych kultúrnych akcií na prelome októbra a novembra je na území Zemplína organizovaný len zriedka“. Riaditeľka Centra voľného času v Humennom to zdôvodnila tým, že „deti nám tvrdia, že Halloween nie je náš sviatok, nemajú oň záujem“.[338]

Vnímanie sviatku ako cudzieho vyjadruje aj jeho označovanie importovaný alebo exportovaný sviatok. Podľa hovorcu Konferencie biskupov Slovenska[339] napríklad „zvyky spojené s týmto ‚exportovaným‘

331 Hall 2011-39.

332 Hall 2008–2011-01: Psiho.

333 Tamže: Sophiak 2683.

334 Hall 2009-01: gacko1.

335 Hall 2009-04 – Diskusia k článku: Ludka.

336 „Nech si kto chce slavi Halloween […] Je mi jedno ci je to sviatok krestansky alebo americky, mna sa netyka“ (Hall 2008-2011-01: Wermacht-SK).

337 Hall 2011-22: tekvica.

338 Hall 2011-08.

339 Konferencia biskupov Slovenska je zhromaždením všetkých biskupov ako predstaviteľov kléru rímskokatolíckej cirkvi a biskupov východného obradu v Slovenskej republike (pozri KBS).

sviatkom“ ľudí nelákajú. Podľa hovorkyne Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku je to práve opačne, pretože u Halloweenu „ide o preberanie cudzích vplyvov, ktoré majú pre ľudí svoju príťažlivosť […]“.[340]

Reprezentácia Halloweenu ako cudzieho sviatku je konkretizovaná v tom zmysle, že ide o západný, anglosaský alebo americký sviatok. Podľa riaditeľa Domu kultúry v Snine (okr. Snina) napríklad do jeho programu na rok 2011 nezaradili podujatia s tematikou Halloweenu, pretože podľa neho ide o tradíciu typickú skôr pre anglosaský svet, ktorá sa v podmienkach mesta zatiaľ neudomácnila: „Neregistrujeme v Snine zvýšený záujem o Halloween a pravdupovediac nie sme tomuto sviatku nejako veľmi naklonení“.[341] So Severnou Amerikou, predovšetkým so Spojenými štátmi americkými, je spájaný buď celý sviatok, alebo niektoré jeho prvky. Napríklad v rozhlasovej reklame hotela na pobyty spojené s Halloweenom bolo uvedené, že ich súčasťou je „halloweenska párty na americký spôsob s maskami“.[342]

Ako dôvod odmietania Halloweenu je uvádzaný už samotný jeho pôvod.[343] Alebo reprezentácia Halloweenu ako amerického sviatku nadobúda vo vyjadreniach, ktoré ho odmietajú, negatívnu hodnotu.[344] Účastníci internetových diskusií zdieľajúci túto reprezentáciu vnímali prijímanie Halloweenu na Slovensku ako napodobňovanie kultúry obyvateľov USA a takéto konanie hodnotili ako nesprávne.[345] Slávenie Halloweenu je považované za útok na domáce sviatky a tradície, na kultúru Slovákov i Slovenska: „Stále neviem pochopiť, prečo sa u nás na krásnej rodnej slovenskej zemi musia udomácňovať iné rituály, zvyklosti a tradície. My nie sme hrdí na to, že sme Slováci? My nemáme svoje kultúrne dedičstvo? …tradície a zvyklosti? Už asi veľmi nie, pretože, čo bolo dobré sme zavrhli, a čo letí na ‚západe‘ je pre nás ohromná vec.“[346] V diskusiách na internete je Halloween uvádzaný aj ako súčasť série nechcených sviatkov, ktoré už sú alebo by sa mohli stať súčasťou sviatkového kalendára obyvateľov Slovenska.[347] Halloween na Slovensku je dokonca označovaný za prejav nadvlády západnej kultúry a USA.[348] V tomto zmysle reprezentuje aj nanútený sviatok – prvok kultúry, ktorý sa na Slovensko šíri tlakom západnej, najmä americkej kultúry. Preto sa pri odmietaní Halloweenu využíva napríklad jeho porovnávanie s oslavami VOSR, ktoré sú u časti obyvateľov Slovenska taktiež reprezentáciou odmietaného a Sovietskym zväzom nanúteného sviatku. S odmietaním Halloweenu ako amerického sviatku sa spája aj názor, že obyvatelia, ktorí ho akceptujú a slávia, tým prejavujú svoj podriadený vzťah alebo podriadený vzťah Slovenska k USA.[349]

Halloween považovaný za cudzí, západný a predovšetkým americký sviatok je i reprezentáciou komerčného sviatku.[350] Táto reprezentácia sa neraz objavuje ako argument aj pri jeho odmietaní katolíckou cirkvou. Podľa správy publikovanej Tlačovou kanceláriou KBS „sa stal komerčnou záležitosťou i v tradične katolíckych krajinách. Osvetľovanie tekvíc, masky čarodejníc či strašidiel sa stalo dobrým obchodom. ‚Halloween‘ sa stal po Vianociach a Veľkej noci ekonomicky najvýnosnejším sviatkom“.[351] Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia publikovala názor prevzatý z Francúzska, že „Halloween vypĺňa nákupnú odmlku pred Vianocami“.[352] Podľa hovorcu KBS je na Slovensku slávenie Halloweenu „skôr o určitom diktáte komercie a trhu“.[353] Aj Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia považujú Halloween za sviatok úzko prepojený so ziskami z obchodovania.[354]

---

340 Hall 2011-15.

341 Hall 2011-08.

342 Hall 2011-26.

343 „… je to americky zvyk a tak by aj americkym ostat mal […]“ (Hall 2008-2011-01: crackQeeen). Tento názor bol v spojitosti s Halloweenom vyjadrený aj všeobecnejšie: „… kazdy stat ma svoje sviatky mi mame svoje oni maju svoje tak nech sa oni nestaraju do nasich a mi sa nebudeme do ich“ (tamže: adka.02).

344 „… Halloween to je iba nijaka somarina ktoru vymysleli americania“ (tamže: Atham69Hall); „… ked pocujem slowo Halloweem – naskakuje mi husia koza. Uplne sa mi sprotivil tento Amicky swatek!!!!“ (tamže: sMEjUsQwa1).

345 V tomto vnímaní bolo slávenie Halloweenu opakovane označované slovným spojením „opičiť sa“ po Američanoch, Amerike (napr. tamže; Hall 2009-01; Hall 2011-22; Hall-Luc-Ond-Val 2011-01; 2013-07). Spojenie bolo použité aj v opačnom názore týkajúcom sa pôvodu sviatku: „je to inac keltsky sviatok a amikovia ho prebrali od nas, takze oni sa opicia“ (Hall 2009-01: tinuska_999).

346 Hall 2009-04 – Diskusia k článku: Ada.

347 „… u nás sa to oslavuje nejak každým rokom viac a viac. Ja len čakám, kedy zavedu na slovensku aj deň vďakyvzdania, santa klaus, valentín?“ (Hall 2009-01: elorg).

348 „… no do fune šetko sa len opiči po amerike sami dviha zaludok ked idem okolo obchodu a tam same tie helovinske blbosti blue a este jak vidim dpc jak helovinska party tu na škole tam na škole no blue to už čisto sa môžeme volat Americká kolónia – slovensko“ (Hall 2008-2011-01: beton 161; dpc je skratka vulgarizmu). „O chvílu budeme oslavovať aj deň vďaky vzdania, lebo to tak robia Američania…“ (Hall 2008-2010-01: Sophisak2683).

349 „[…] ešte viac sa pchajme amíkom do riti tuším má slovensko málo hnedé na nose ….“ (Hall 2013: 07: kryptonix). „Ano, kludne sa mooze stat, ze budete slavit (bez mihnutia oka) Den vdakyvzdania ci Den nezavislosti. USA udaava smer“ (Hall 2008-2011-01: Wermacht-SK)

350 „[…] Halloween je stary Keltsky sviatok a Kelti [boli – doplnil J. Z.] v Europe a nie v USA. Smradlavy Amiik tomu dal len komercnu podobu“ (tamže). „Je pravda, ze tie americke sviatky do nasej kultury moc nepatria. aj mne to casto pripada ako obycajna komercia co taha z dobrych rodicov peniaze a pritom neprinasa ziadne pozitivne pristupy“ (Hall 2009-04 – Diskusia k článku: andy).

351 Hall 2010-07.

352 Hall 2001-02. Údaje o vzťahu Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia na Slovensku k Halloweenu pochádzajú z vybraných textov o tomto sviatku, ktoré boli v rokoch 2001 a 2013 publikované v časopise s názvom *Prebuďte sa!*, dostupné aj v elektronickej forme na internete.

353 Hall 2011-15.

354 Hall 2001-01.

Dôvodom odmietania Halloweenu je aj jeho prítomnosť v kultúre skupiny obyvateľov, ktorej spôsob života jednotlivec alebo skupina odmietajú. Sviatok je tak napríklad považovaný za prejav snobizmu: „oblečú sa do masiek […] a budú sa baviť na Halloween party a robiť zo seba smotánku… sa mi chce vracať z nich […]“.[355] Alebo je sviatok naopak vnímaný ako súčasť spôsobu života skupiny obyvateľov, ktorá patrí z pohľadu odmietajúceho jednotlivca k nižšej spoločenskej vrstve než je vrstva, ktorej je on súčasťou.[356]

Z pohľadu rodičov je závažným dôvodom pre odmietanie Halloweenu jeho negatívny vplyv na psychiku detí. V diskusiách na internete sú formy osláv, ktorých sa deti zúčastňujú v školách, i masky a halloweenska výzdoba, označované ako odporné, vyvolávajúce v deťoch nepríjemné pocity a strach. Podľa rodičov sa deťom halloweenske podujatia nepáčia: „Deti boli dvakrát v škole na strašidiáde, ale prišli odtiaľ mrzuté […]“.[357] Uvedené vnímanie sviatku rodičmi prakticky ústi až do zákazu účasti detí na jeho oslavách.[358] Reprezentáciou sviatku, ktorý má negatívny vplyv na psychický vývoj detí a mládeže, je Halloween aj podľa katolíckej cirkvi.

Odlišnosti medzi Halloweenom a princípmi i praxou vyznávaného náboženstva sú ďalším dôvodom neslávenia a odmietania tohto sviatku. Okrem príslušníkov na Slovensku registrovaných kresťanských náboženských spoločenstiev[359] Halloween neslávia aj stúpenci náboženských názorov označovaných vo vzťahu ku kresťanstvu ako pohanské.[360] Vzťah tejto skupiny obyvateľov k sviatku vychádza z ich názorov a predstáv o kultúre, vrátane náboženstva, slovanského obyvateľstva na území Slovenska pred prijatím kresťanstva, z hľadiska ktorých však Halloween tiež vnímajú ako cudzí prvok.[361]

Katolíckou cirkvou je Halloween síce považovaný za sviatok, ktorý je však – povedané slovami milánskeho arcibiskupa kardinála Martiniho

[355] Hall 2008-2001-01: Sophisak2683.

[356] „[…] alkoholovo-sfetovana mladez uz spolahlivo absorbovala tento zvyk, ktory uz bez debaty pravidelne oslavuje“ (Hall 2009-01: peterg).

[357] Hall 2009-04 – Diskusia k článku: pehava.

[358] „ […] tie masky su otrasne […] dceru som nepustila ani na skolsky Halloween, lebo by potom doma nezaspala. chcela ist, lebo ‚vsetky deti idu‘, ale zrusila som ju […]“ (tamže: eva).

[359] Nasledujúca časť sa zaoberá vzťahom príslušníkov Rímskokatolíckej cirkvi, Evanjelickej cirkvi a. v., Gréckokatolíckej cirkvi ako troch najpočetnejších na Slovensku registrovaných cirkví (podľa Juhaščíková – Škápik – Štukovská 2012: 46) a členov Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia k Halloweenu. Údaje o vzťahu ostatných štrnástich na Slovensku registrovaných náboženských subjektov k sviatku sa v dostupných tlačených a elektronických prameňoch nevyskytovali.

[360] „Nech si kto chce slavi Halloween, ja slavim slnovrat a rovnodennost, prichod Zimy, oslavy Vesny…“ (Hall 2008-2011-01: Wermacht-SK).

[361] „[…] hlavne som slovan cize pohan, na modlenie vam prdim. na heloween taktiez […] (tamže: op2x).

– „našej tradícii cudzí“ (Selecký 2000: 101[362]). A hoci ide o „náboženský deň“, nie je to „kresťanský deň“.[363] V gréckokatolíckej cirkvi sa jeho pôvod spája s predkresťanským sviatkom, ktorý mal názov Večer všetkých duchov.[364]

Z pohľadu katolíckej cirkvi je Halloween odmietaný predovšetkým ako sviatok oslavujúci Satana, Antikrista či Diabla, teda ako satanistický sviatok.[365] V texte dostupnom na internetovej stránke rímskokatolíckej farnosti Lovčica-Trubín[366] je Halloween označovaný napríklad ako „Diablov deň“, „sviatok Antikrista“ i ako jeden „z trikov“ Satana. Uvedená reprezentácia spájaná s Halloweenom sa opiera napríklad o výroky jedného z najvyšších predstaviteľov kultu Wicca:[367] „Moderný sviatok, ktorý voláme Halloween, má svoj pôvod v splne mesiaca, ktorý je najbližší k 1. novembru, ktorý je sviatkom bosoriek“ a počas neho sa „duchovia (démoni) dostali na vrchol svojej moci a vracali sa na planétu zem“. Preto z pohľadu rímskokatolíckej cirkvi i jej veriacich tento deň pre satanistov a bosorky „nie je zábavou. Je to ich najväčší sviatok“, „najdôležitejší sviatok roka pre všetkých nasledovateľov Satana“.[368] Podľa rímskokatolíckeho kňaza z Považskej Bystrice (okr. Považská Bystrica) ide o sviatok spojený „s oslavou zlého diabla ako takého“.[369] Halloween je spätý aj s predstavami o konečnom zavrhnutí či večnom zatratení človeka. Dokumentuje to príklad účastníka internetovej diskusie, ktorý – vychádzajúc z poznatkov získaných z výučby náboženstva – považuje Halloween za oslavu diabla. Spojenie s ním je príčinou toho, že miestom posmrtného života človeka sa stáva peklo.[370]

Svätá stolica ako najvyššia inštitúcia katolíckej cirkvi nazvala Hallo-

[362] Údaje sú z publikácie vydanej občianskym združením s názvom *Magnificat*, ktoré „má v stanovách na prvom mieste šírenie misie Panny Márie v dnešnom svete […]“ (pozri Magnificat Slovakia). Publikácia prešla teologickou recenziou predstaviteľom rádu Menších bratov Františkánov (Selecký 2000).

[363] Údaj uverejnený na internetovej stránke farnosti Lovčica-Trubín (okr. Žiar nad Hronom) (Hall [2013]-01).

[364] Údaj uverejnený na internetovej stránke jednej z gréckokatolíckych farností v Košiciach (Hall [2014]-06).

[365] Podľa Milana Nakonečného mal satanizmus ako uctievanie satana pôvodne formu náboženského kultu. Dnes sa za náboženský kult vydáva a jeho ideovým základom je revolta proti konvenciám (Nakonečný 1997: 248).

[366] Hall [2013]-01. Totožný text (no s iným názvom) bol umiestnený na blogu PATTY WORL (Hall 2007-05).

[367] Ide o kult čarodejníctva rozšírený najmä v Anglicku a USA (Nakonečný 1997: 320).

[368] Farnosť Lovčica-Trubín (Hall [2013]-01); Koláček 2008.

[369] Hall 2011-03.

[370] Hall 2008-2011-01: sMEjUsQwa1. Medzi účastníkmi internetovej diskusie k článku o vzťahu sviatku Všetkých svätých a Halloweenu sa objavil aj názor o súvise názvu sviatku a pekla: „halloween sa odkedy pise s A ? […] nie nahodou Helloween (odvodne do hell-peklo)…“ (Hall 2008-2011: JohnNy_kE).

ween aj „oslavou teroru, strachu a smrti“.[371] Podobne – ako sviatok, ktorý „zdôrazňuje strach, […] poskytuje návody na usmrcovanie, týranie, mrzačenie a odbúrava zábrany ich realizovať“, a preto je zameraný „na násilie a ubližovanie“ – je Halloween prezentovaný napríklad aj na internetovej stránke farnosti Lovčica-Trubín.[372] Podľa vyjadrenia hovorcu KBS je katolícka cirkev proti oslavám sviatku preto, lebo „kresťanstvo hlása evanjelium, teda radostnú zvesť. To je kultúra života, úcty k životu. Halloween propaguje kultúru smrti, temna, beznádeje“.[373] Cirkev má negatívny postoj k sviatku aj preto, lebo „Boh nenávidí Halloween. Satanistické ľudské obete sú urážkou Božej tváre“.[374] Uvedené názory sú obsiahnuté vo vyjadreniach rímskokatolíckych duchovných,[375] šíria sa cez internetové stránky farností[376] a sú uvádzané aj ako jeden z hlavných dôvodov odmietnutia slávenia sviatku veriacimi: „Slovo Halloween pochádza od ‚All Hallows‘Eve‘ (predvečer Všetkých svätých). Pre mňa je však Sviatok všetkých svätých a následná Pamiatka na zosnulých skôr sviatkom svetla než tmy, skôr sviatkom života než smrti, skôr sviatkom nádeje než strachu. Z týchto dôvodov sme Halloween so svojím negatívnym posolstvom vyškrtli zo zoznamu sviatkov, ktoré v našej rodine slávime.“[377]

So smrťou je Halloween v kresťanských cirkvách spájaný z dvoch príčin. Prvou je interpretácia minulosti sviatku. Ako „festival smrti“ je napríklad prezentovaný vo výklade jeho genézy z pohľadu rímskokatolíckej cirkvi: „300 rokov pred Kristom jedna tajná kňazská spoločnosť držala pod nadvládou keltský svet. Každý rok 31. 10., v deň Halloweenu, oslavovali na počesť svojho pohanského božstva ‚Sambain‘, festival smrti. Tí kňazi chodili od domu k domu a žiadali dary, neraz aj ľudské obete, pre svojho boha. V prípade odmietnutia vyslovili nad dotačným domom zlorečenie smrti, odkiaľ pochádza výraz ‚Trick alebo Treat‘ (zlorečenie alebo dar), jasnejšie povedané: ak nie dar, tak zlorečenie. Na cestu si kňazi svietili vydlabanými repami, vyrezanými vo forme tváre. Vo vnútri horela sviečka vyrobená z ľudského sadla z predchádzajúcich obetí. Repy predstavovali ducha, ktorý robil ich zlorečenia účinnými“ (Selecký: 101-102). Ak niekto „odmietal uspokojiť ich požiadavky, zastrašovali ho a preklínali. Keď ani potom nepochodili, na vchodové dvere domu ‚skupáňa‘ či ‚neverca‘ nakreslili symbolický šesťuholník, aby tej noci pán

[371] Hall 2011-22.

[372] Farnosť Lovčica-Trubín (Hall [2013]-01).

[373] Hall 2011-15.

[374] Farnosť Lovčica-Trubín (Hall [2013]-01).

[375] Hall 2011-03, 15.

[376] Dostupné sú aj na stránke Fara.Sk. Ide o webhostingový projekt, v rámci ktorého si môžu jednotlivé katolícke farnosti vytvoriť a prevádzkovať svoje vlastné internetové prezentácie (pozri Christ-Net.Sk).

[377] Hall 2010-06.

smrti Samhain alebo jeho démoni zabili niekoho v dome, a šli ďalej […]. Tým, ktorí im darovali aj ľudskú obeť, dali kvaku s horiacou sviečkou z ľudského tuku na znak vďaky a tiež ako znamenie pre Samhaina, že tento dom si ho ctí. Darované zvieratá a ľudí potom uložili na záprah a zaživa upálili. Kým ľudia a zvieratá revali v agónii, diváci sa poobliekali do kostýmov vyrobených z koží zvierat a ich hláv a tancovali, preskakovali cez plamene ohňa a preháňali sa okolo neho, dúfajúc, že tým odoženú zlých duchov“.[378] Podľa inej interpretácie tekvica ako súčasť Halloweenu, ktorý „bol vždy oslavou smrti“, bola pôvodne znakom domov a fariem sympatizujúcich so satanistami.[379] Druhou príčinou prečo Halloween katolícka cirkev považuje za sviatok oslavujúci smrť aj v súčasnosti, je jeho spojenie so satanizmom. Podľa predstaviteľov cirkvi, jej veriacich – i časti verejnosti akceptujúcej jej názory – „[…] je známe, že v USA, Austrálii a inde satanisti v tú noc vykonávajú rituálne vraždy“[380] a „vieme, že v našich dňoch satanisti praktizujú počas tejto noci ľudské obety“ (Koláček 2008).

S usmrcovaním spája minulosť Halloweenu aj Gréckokatolícka cirkev: „Stará druidská tradícia v keltských krajinách nás zavedie do minulosti, keď sa vykonávali ľudské a zvieracie obete spaľovaním v ohni. Jedným z ohnivých večerov bol aj 31. október – keltský Nový rok – na počesť boha a pána smrti Samhaina. Ľudské a zvieracie obete boli spútané a vložené do prútených košov a zaživa ich vhadzovali do ohňa. Úlohou druidských kňazov bolo nielen obetovať bohu tieto obete, ale ich aj pozorovať, ako sa v ohni škvaria. Podľa ich smrteľnej agónie predpovedali budúcnosť celej obce […]. Ako protiklad boha a pána smrti Samhaina stála keltská vznešená a ‚dobrotivá‘ mesačná bohyňa. Aj ona mala podiel na krvavých obetiach. Najvyššia kňažka bola vykonávateľkou exekúcie pri ľudskom obetovaní. Vlastnoručne odrezala obeti hlavu […].“[381] Reprezentácia sviatku oslavujúceho smrť sa v názoroch tejto kresťanskej cirkvi viaže aj k Halloweenu v súčasnosti.[382]

V nadväznosti na chápanie Halloweenu ako reprezentácie sviatku smrti a násilia poukazuje katolícka cirkev a veriaci na jeho možný negatívny vplyv na psychiku a správanie sa detí a mládeže. Občianske združenie Magnificat v texte publikovanom na jeho internetovej stráne napríklad uvádza, že „Halloween ubližuje, pretože zdôrazňuje strach […]“ a ďalej sa – bez uvedenia prameňa – odvoláva na text o škodlivom pôsobení návštevy „domu hrôzy“, ktorá je súčasťou oslavy Hallowee-

[378] Internetová stránka farnosti Sobrance (okr. Sobrance) (Hall 2012-05).

[379] Lovčica-Trubín (Hall [2013]-01).

[380] Selecký 2000: 102; Všetko o bábätkách, deťoch a ich rodičoch – internetový denník o bábätkách, deťoch a ich rodičoch (Hall 2009-04).

[381] Hall [2014]-06.

[382] Gréckokatolícka farnosť Sabinov (okr.Sabinov) (Hall [2014]-07).

nu.[383] Text dostupný na internetových stránkach rímskokatolíckej i gréckokatolíckych farností poukazuje na pôsobenie Halloweenu ako návodu na negatívne konanie. Uvádza údaje z článku v tlači, podľa ktorého sa učiteľka na základnej škole opýtala skupiny žiakov vo veku 9 rokov, ako by najradšej oslavovali Halloween. Väčšina z nich vyjadrila prianie niekoho zabiť. Dôvodom prečo tak odpovedali, je Halloween, pretože „zdôrazňuje zmrzačenie, vraždy a krv. Dokonca tieto veci oslavuje! […] je zameraný na násilie, búra zábrany, ktoré majú deti voči vraždám. Deti majú problém odlíšiť fantáziu od skutočnosti".[384]

Kresťanské cirkvi na základe spojitosti Halloweenu s náboženstvom a obradmi Keltov akcentujú, že je reprezentáciou pohanského sviatku.[385] Svätá stolica Halloween v roku 2009 nazvala „pohanskou oslavou teroru, strachu a smrti".[386] Podľa textov na internetových stránkach farností „pozadie sviatku je pohanské – kultové a temné, spojené so zlom, smrťou, strachom, násilím a uctievaním starých keltských božstiev […]".[387] a Halloween je „pohanský deň zakorenený v najhorších pohanských rituáloch a uctievaní […]".[388] I podľa názoru na pôvod Halloweenu, ktorý na svojej internetovej stránke prezentuje jeden z veriacich, „sme v pokušení spojiť ho s kresťanskou tradíciou, ale jeho pôvod je úplne pohanský".[389] Podľa hovorkyne Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Halloween obsahuje „sprofanované pozostatky pohanského kultu".[390] Za „pohanský sviatok" ho považuje aj Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia.[391] Na internetovej stránke gréckokatolíckej farnosti je Halloween spojený s reprezentáciou pohanského sviatku ohrozujúceho kresťanstvo: „Nielen ateizmus, ale aj globálna výchova celkom zámerne vytláča kresťanstvo zo školskej výchovy. Dnešný mladý človek má oveľa hlbšie vedomosti o pohanských zvykoch ako o biblických základoch. Pýtate sa, prečo toľko mladých prepadá drogám, násiliu, sexuálnej zvrátenosti a kriminalite? Rodičia a odborníci si lámu hlavu, prečo toľko a nielen mladých ľudí sa stáva obeťou rôznych siekt. Určite nepreháňam, ak poviem, že hlavnou príčinou je skutočnosť, že u nás vládne kresťanský analfabetizmus a že ako národ sa vraciame k plnokrvnému pohanstvu."[392]

[383] Pozri Magnificat Slovakia.

[384] Farnosť Lovčica-Trubín (Hall [2013]-01). Uvedený text bol dostupný na internetových stránkach gréckokatolíckych farností Liptovský Mikuláš, Iňačovce (okr. Michalovce), Ďačov (okr. Sabinov) a Sabinov.

[385] O tom, či Halloween je, alebo nie je pohanským sviatkom, sa diskutuje aj na internetových stránkach s nenáboženským obsahom.

[386] Hall 2011-15.

[387] Farnosť Sobrance (Hall 2012-05).

[388] Farnosť Lovčica-Trubín (Hall [2013]-01).

[389] Hall 2010-06.

[390] Hall 2011-15.

[391] Hall 2001-02; Hall 2013-20.

[392] Gréckokatolícka farnosť Košice – Nad jazerom (Hall [2014]-06).

Kresťanskými cirkvami je Halloween označovaný aj za okultistický a ezoterický sviatok. Podľa vyjadrenia predsedu Liturgickej komisie Španielskej biskupskej konferencie publikovaného na Slovensku je Halloween „ovplyvnený okultizmom a je absolútne protikresťanský".[393] Ako „okultistický sviatok" je označený i v správe, ktorú v roku 2010 vydala Tlačová kancelária KBS.[394] S obidvomi pojmami spája sviatok aj text veriaceho katolíka uverejnený na stránke kresťanského portálu. Podľa autora, ktorý ezoterizmus vymedzuje ako „realizovanie moci na niekom inom okultným spôsobom", je Halloween „ezoterickým výročím". Pre „ezoterický svet" je to „najmagickejší deň roka", jeho „nový rok" (v zmysle prvého dňa nového roka). Autor upozorňuje na nebezpečenstvo „masových rituálov", prostredníctvom ktorých do ezoterického sveta možno vstúpiť. Deti by sa nemali ani učiť „isté veršovačky", ktoré sú „vzývanie ducha smrti, […] aby si neprivykli, alebo ešte horšie, nenaučili sa na okultizmus" (Koláček 2008).[395] Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia považuje Halloween za sviatok spojený s okultnými silami, a preto je „v rozpore s tým, čo učí Biblia".[396] Podľa nej sviatok „môže slúžiť ako vstupná brána k špiritizmu, najmä pre ovplyvniteľných mladých ľudí".[397] Aj z pohľadu Gréckokatolíckej cirkvi sa mládež prostredníctvom Halloweenu dostáva k okultizmu: „Možno sa pýtate, prečo si Spojené národy vybrali práve tento sviatok ako sviatok prijateľný pre všetky národy a kultúry, no hlavne pre mládež. Vieme, že cieľom globálnej výchovy OSN je predstaviť študentom všetky hlavné svetové náboženské smery, ktorých neoddeliteľnou súčasťou je viera v pan-teizmus, animizmus a okultné praktiky".[398] Ako okultistický a satanistický sviatok je Halloween predstaviteľmi kresťanských cirkví i veriacimi považovaný aj za „sviatok čarodejníkov a bosoriek, ktorý k nám prišiel z USA, ako oslava okultizmu, ba niekde až sata-

[393] Hall 2011-15

[394] Hall 2010-07.

[395] Uvedený príklad naznačuje, že pohľad príslušníkov katolíckej cirkvi sa líši od chápania ezoterizmu a okultizmu ich zástancami a stúpencami. Podľa nich je ezoterizmus úsilím i metódou smerujúcou k odhaleniu skrytého (vnútorného) zmyslu vecí a javov nekonvenčnými prostriedkami. Okultizmus je súhrnným označením oblasti nadprirodzených, t. j. vedou doteraz nevysvetlených javov, ktoré boli študované tzv. „tajnými vedami" (Nakonečný 1997: 81, 212).

[396] Hall 2013-20.

[397] Hall 2001-02.

[398] Gréckokatolícka farnosť Košice – Nad jazerom (Hall [2014]-06). Ide pravdepodobne o reakciu na program s názvom *Trick-Or-Treat for UNICEF*. Od roku 1950 deti v USA, Kanade a ďalších krajinách počas halloweenskej noci chodia od domu k domu a miesto sladkostí zbierajú peniaze určené na zlepšenie životných podmienok detí (zdravotná starostlivosť, čistá voda, vzdelanie a pod.) vo svete prostredníctvom Detského fondu Organizácie spojených národov (skratka UNICEF) (pozri Trick or Treat for UNICEF; UNICEF).

nizmu […], oblečeného do folklórnej podoby […]“.[399]

V katolíckych cirkvách sa spája aj s reprezentáciou sviatku, ktorý negatívne ovplyvňuje sviatok Všetkých svätých a Pamiatku zosnulých – spomienkové sviatky na mŕtvych pripadajúce na 1. a 2. november. Rímskokatolíckou cirkvou je Halloween označený aj ako „‚Dušičky‘ Nového veku“, vnímaný ako „čierna protiváha“ týchto dvoch sviatkov (Selecký 2000: 101) alebo „ako ‚alternatíva‘ sviatku všetkých svätých – teda ako sviatok Antikrista“.[400] Úplne opačný obsah majú spomienkové sviatky napríklad z pohľadu obyvateľov vyznávajúcich kresťanský svetonázor: „K tým, ktorí majú výhrady voči cirkevnému sviatku Všetkých svätých: je to spomienka na tých, ktorí sú už v nebi a sme s nimi spojení celý rok, no osobitne v tento deň. To isté platí aj o zosnulých dušičkách. Je to nádherný sviatok svetla a spojenia sa s nebom, žiadne vytláčanie ani náhrada halloveenu“.[401]

Fakt, že z pohľadu katolíckej cirkvi môže Halloween oslabovať význam sviatku Všetkých svätých i jej samotnej, naznačuje správa o iniciatíve s názvom *Noc svetla*, ktorú vydala Tlačová kancelára KBS pred Halloweenom v roku 2010. Ide o iniciatívu biskupov Anglicka a Walesu, ktorí vyzvali britských veriacich, aby sa k nej pridali a v predvečer sviatku – teda počas Halloweenu – umiestnili do okien zapálené sviečky. Tie mali byť „viditeľným znamením viery v Ježiša Krista“. Táto výzva mala „dopomôcť znovu objaviť pravý zmysel kresťanskej slávnosti Všetkých svätých“.[402] Pre kresťanské cirkvi je Halloween neakceptovateľný aj z hľadiska foriem jeho slávenia, ako to vyjadrila napríklad hovorkyňa Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Podľa nej je preberaním cudzích, pre ľudí síce príťažlivých vplyvov, ktoré však „nemajú nič spoločné s pietnou spomienkou na zosnulých“.[403] Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia poukazuje na skutočnosť, že „Halloween, Sviatok všetkých svätých a Pamiatka zosnulých sa zakladajú na presvedčení, že mŕtvi trpia a môžu nejako škodiť živým. Ale Biblia jasne ukazuje, že takého presvedčenie sa nezakladá na pravde […]“.[404]

[399] Všetko o bábätkách […] (Hall 2009-04). Prevzaté zo Selecký 2000: 101. Kresťanský pohľad na čarodejnice a čarodejníkov má korene v inkvizícii. Podľa nej to boli osoby, ktoré sa reálne a vedome pokúšali pomocou diabla uskutočniť svoje zámery – niečo dosiahnuť alebo dokázať. Za čarodejníctvo bola považovaná služba diablovi, vykonávaná prostredníctvom tajných praktík za účelom poškodzovať alebo ničiť iných. Tým sa čarodejníctvo prekrýva s čiernou mágiou tvoriacou súčasť mágie, ktorá je považovaná za jednu z okultných vied (Nakonečný 1997: 53, 56, 212). Na Slovensku je v tradičných predstavách osoba s nadprirodzenými vlastnosťami a schopnosťami, zameranými na škodenie svojmu okoliu, označovaná ako bosorka, čarodejnica, striga (Encyklopédia [...], 2, 1995: 202).

[400] Hall [2013]-01.

[401] Hall 2009-04 – Diskusia k článku: pehava.

[402] Hall 2010-07.

[403] Hall 2011-15.

[404] 2001-02.

Hoci sviatok Všetkých svätých a Pamiatka zosnulých majú kresťanský pôvod, v súčasnosti ich slávia aj obyvatelia Slovenska, ktorí nie sú veriacimi ani príslušníkmi cirkevných spoločenstiev. A časť z nich – rovnako ako príslušníci kresťanských cirkví – odmieta Halloween považujúc ho za sviatok, ktorý je v rozpore s obsahom a významom spomienkových sviatkov na mŕtvych, pričom neakcentujú jeho náboženský pôvod či obsah: „Halloweenska párty? […] My máme sviatok všetkých svätých a myslím, že je trochu trápne v tento deň sa chodiť niekde zabávať…“.[405] Uvedený rozpor medzi sviatkami vyvstáva na základe priamej následnosti dní, na ktoré sviatky pripadajú v kalendári, i vďaka praxi sláviť ich už v dobe pred ich dátumom. Tak sa v jednom období realizujú praktiky, ktoré si z pohľadu tejto časti obyvateľov odporujú: „A teraz je práve čas na spomienku a uctenie si pamiatky našich blízkych, ktorí už nie sú medzi nami. Patrí k tomu plamienok sviečky a tichá spomienka… nie vyblakovanie na ulici v nejakých maskách.“[406] Základom tohto rozporu je fakt, že i formy slávenia spomienkových dní na mŕtvych ako sekulárnych sviatkov vychádzajú z ich kresťanského obsahu a modelu slávenia: „Naozaj to musí byť ‚super‘, ako keby si sa celý rok nemohol zabávať, toto je pamiatka zosnulých, nie dôvod aby si sa niekde opil“.[407]

Za priamo viditeľný prvok, ktorý z pohľadu kresťanských cirkví poukazuje na negatívnosť obsahu Halloweenu, sú považované predovšetkým masky a kostýmy. Cirkvi pri pohľade do minulosti poukazujú na ich ochranný význam v rámci rituálov Keltov. Tak označila hovorkyňa Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Halloween za „sprofanizované pozostatky pohanského kultu, v ktorom išlo o maskovanie sa pred duchmi zomrelých pri obetovaní“.[408] Podľa Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia „Kelti nosievali strašidelné masky, aby ich zlí duchovia tiež považovali za duchov a nechali ich na pokoji. Cirkev postupne pripájala pohanské zvyky k sláveniu Pamiatky zosnulých a Sviatku všetkých svätých. Neskôr chodievali ľudia počas týchto sviatkov z domu do domu oblečení v kostýmoch svätých, anjelov a démonov“.[409] Podľa údajov z internetovej stránky gréckokatolíckej farnosti odhaľuje úlohu masiek „pôvodný význam slovnej hračky trick or treat. Nebolo to nič iné ako taký kšeftík s pánom smrti Samhainom. Niečo za niečo, inak hrozí mužom alebo samcom domáceho zvieratstva pomsta kastrácie a tá je pre niekoho horšia ako smrť. […] Preto tiež v tento kastračný večer nosia všetci masky a kostýmy, aby Samhain (Satan) a zlí duchovia nemohli nikomu neznámemu ublížiť“.[410] Interpretácie významu halloweenskych masiek

[405] Hall 2008-2010-01: Sophisak2683.

[406] Tamže: pastilka1.

[407] Hall 2099-01: NumbeerOne.

[408] Hall 2011-15.

[409] Hall 2013-20.

[410] Farnosť Košice – Nad jazerom (Hall [2014]-06).

v súčasnosti sú odlišné. Podľa rímskokatolíckeho kňaza z Považskej Bystrice napríklad „masky strašidiel obsahujú znázornenie znetvorení, aby boli zaujímavejšie, no z utrpenia sa nemajú robiť žarty. Deti sa prezliekajú počas Halloweenu aj za bytosti, ktoré predstavujú zlé vzory – bytosti spojené s hriechom“.[411] Podľa názoru veriaceho „deti sa prezliekajú za nekľudných duchov, ktorí nenachádzajú ‚pokoj‘ ani v pekle ani v nebi“ (Koláček 2008).

Vyjadrenia predstaviteľov cirkevnej hierarchie i veriacich späté s Halloweenom obsahujú aj výzvy nabádajúce k zdržaniu sa určitého konania alebo správania. Tak napríklad „Svätá stolica rodičom neodporúčala obliekať svoje deti do strašidelných masiek“[412] alebo text s názvom *Halloween nie je od Boha*[413] uvádzal: „Nemali by sme tento ‚sviatok‘ podporovať. Vykašlime sa na halloweenske veci v obchodoch, na výzdobu v našich domoch, na všetky zábavy s tým spojené. Neposielajme naše deti na halloweenske karnevaly. Nepomáhajme im vytvárať strašné a odpudivé masky. Neotvárajme sa pôsobeniu zlého. Dôverujme Bohu. On má pre nás lepšie veci.“ Podobne sa na kresťanov obracia vo svojom blogu katolícky veriaci: „Ak ste obchodníci a predavači majte odvahu povedať nie podporovaniu tovarov, ktoré pod rúškom karnevalu napĺňajú a utvárajú ezoterickú mentalitu. Mnohé produkty predávané ako spotrebný tovar sú amulety, alebo ich reprodukcia, používané pri čarodejníckych praktikách. Kresťania nenechajme sa vyviesť z pravdy zdanlivými tradíciami a spôsobmi, ale držme sa víťazstva, ktoré premohlo svet, držme sa našej viery […]“ (Koláček 2008). Podľa Náboženskej spoločnosti Jehovovi svedkovia „je múdre poznať temnú minulosť Halloweenu […]. Na základe toho sa možno aj vy rozhodnete, že sa pridáte k mnohým, ktorí tento sviatok neoslavujú“.[414] Táto náboženská spoločnosť vyzýva aj k neúčasti na nakupovaní tovaru spätého s Halloweenom a jeho slávením.[415]

Druhá časť výziev má naopak charakter odporúčaní ako sa v deň, na ktorý pripadá Halloween, alebo v iné dni jeho slávenia správať v súlade so zásadami príslušného náboženstva, prípadne s cieľom eliminovať vplyv tohto sviatku. Prvá skupina odporúčaní kladie dôraz na obrady, ktoré sú tradičnou súčasťou sviatkovania veriacich počas sviatku Všetkých svätých a Pamiatky zosnulých. Tlačová kancelária KBS napríklad uverejnila správu o tom, že milánsky biskup kardinál Martini kritizoval „rastúci trend oslavovať Halloween aj v katolíckych krajinách“ a zároveň vyzval katolíkov, aby „na sviatky Všetkých svätých a Spomienku zosnulých pestovali tradičnú úctu k zosnulým návštevou hrobov a obnovovali vieru vo vzkriesenie“ (Selecký 2000: 101). V roku 2010 tlačová kancelária KBS informovala o iniciatíve *Noc svetla,* v rámci ktorej boli veriaci vo Veľkej Británii o. i. vyzvaní, aby 31. októbra slávili vigíliu sviatku Všetkých svätých „účasťou na svätej omši a adoráciou Najsvätejšej sviatosti“.[416] Aj blog katolíckeho veriaceho odporúčal „namiesto návštevy Halloween party […] účasť na vigílnej sv. omši zo Sviatku všetkých svätých“ (Koláček 2008). Druhú skupinu odporúčaní tvoria aktivity, ktoré sa viažu špecificky k dátumu Halloweenu, pričom časť z nich nemá povahu rituálu. Tak bola napríklad súčasťou informácie o iniciatíve *Noc svetla* výzva, aby britskí veriaci umiestnili do okien zapálené sviečky. Deti sa mohli preobliecť za svätých , alebo si mohli „obliecť biely odev na znak svojej vernosti Kristovi, ktorý je Svetlom sveta“.[417] Na internetových stránkach viacerých farností bola publikovaná výzva, podľa ktorej „stále väčšie množstvo ľudí vidí nebezpečie, ktoré je spojené s oslavovaním Halloweenu. Kresťania, keď si uvedomujú tmavú stránku tohto dňa, tak sa rozhodnú neoslavovať tento deň, lebo vedia, že sa to nepáči Pánovi Ježišovi Kristovi. Múdri rodičia nahradia Halloween rodinnými aktivitami. Naplnia tento čas spoločnými hrami, kresťanskými piesňami a kresťanskými filmami. Iní využívajú tento čas, aby rozdávali kresťanskú literatúru. Čokoľvek sa rozhodnete robiť, ‚nedaj sa premôcť zlému, ale dobrým premáhaj zlé!‘ (Rímskym 12, 21[418])“.[419]

Údaje o aktivitách odporúčaných veriacim kresťanom naznačujú, že odmietaním Halloweenu a halloweenskeho sviatkovania vznikajú špecifické formy správania sa a konania, ktoré majú vytvárať v ideovej i akčnej rovine protiklad k tomuto sviatku. Aj napriek tomu, že ide o aktivity anti-halloweenske, z etnologického hľadiska rozširujú škálu foriem rituálneho i ritualizovaného správania spätých s týmto sviatkom. Tie z nich, ktoré vznikli cielene ako anti-halloweenske formy sviatkovania, však formou napodobujú slávenie Halloweenu: napríklad deti sa môžu preobliecť za svätých, môžu si obliecť biely odev. Inštitút milosrdných sestier Svätého kríža so sídlom v Trnave uvádza na svojej internetovej stránke ako alternatívu k Halloweenu ples všetkých svätých, ktorý možno – rovnako ako jednu z foriem sláve-

411 Hall 2011-03.

412 Hall 2011-22.

413 Text bol publikovaný na portáli *Duchovný pokrm*, ktorého cieľom je „šíriť pravdu, vieru, nádej […]“ (Hall 2013-17).

414 Hall 2013-20.

415 Hall 2001-02.

416 Hall 2010-07.

417 Tamže.

418 List apoštola Pavla Rimanom 12, 21.

419 Stránka gréckokatolíckej farnosti Sabinov (Hall [2014]-07). Rovnaký text bol dostupný na internetových stránkach gréckokatolíckych farností Liptovský Mikuláš, Iňačovce, Ďačov, rímskokatolíckej farnosti Lovčica-Trubín i na internetových stránkach nesúvisiacich s cirkvami a náboženstvom.

nia Halloweenu – považovať za karneval v špecificky tematizovaných maskách.[420]

Je Halloween na Slovensku stále cudzincom?

Analýza empirických údajov o slávení Halloweenu i reprezentácií s ním spätých priniesla základný poznatok, že Halloween je na Slovensku prijatým a sláveným, tolerovaným, no nesláveným a súčasne odmietaným, a preto nesláveným sviatkom.

Sledovanie prenikania a šírenia Halloweenu prinieslo zistenie, že ide o procesy neustálej konfrontácie[421] sviatku s domácimi tradíciami, sviatkami, rituálmi a inými formami ritualizovaného správania. Domáce prvky i Halloween do nej vstupujú na základe ich vzájomnej formálnej, obsahovej, genetickej podobnosti i vďaka blízkosti termínov konfrontovaných sviatkov v kalendári. Skúmanie procesu konfrontácie prinieslo aj zistenie, že jej súčasťou nie sú len aktuálne využívané a aktívne fungujúce domáce zvyky či sviatky, ale aj ich latentné formy (napríklad už nevyužívané spôsoby sviatkovania). Do konfrontácie vchádzajú buď poznatky a predstavy o Halloweene a domácich sviatkoch, sekulárnych, náboženských a iných tradíciách ako celku, alebo len ich určité prvky. Pretože tieto sú reprezentáciami Halloweenu i konkrétneho sviatku alebo zvyku (napríklad halloweensky tekvicový lampáš verzus svetlonos, halloweenske obchôdzky detí verzus obchôdzky chlapcov a mužov na Veľkú noc, lampiónový sprievod ako súčasť Halloweenu i osláv VOSR), usudzuje sa podľa nich o celom sviatku. Výsledkom konfrontácií je vnímanie Halloweenu ako reprezentácie strašidelného, zábavného, nového, cudzieho (konkrétnejšie západného i amerického), nanúteného, komerčného, pohanského, jesenného atď. sviatku. Pritom Halloween môže byť vo vzťahu ku každej z reprezentácií tejto škály kategórií pojmu sviatok vnímaný buď ako prijatý, tolerovaný, alebo odmietnutý sviatok. Dve odlišné reprezentácie nadobúda Halloween napríklad v konfrontácii so sviatkom Všetkých svätých a sviatkom Pamiatky zosnulých. V prípade, že sú všetky tri sviatky vnímané ako sekulárne, je Halloween spájaný – aj keď nie výlučne – s reprezentáciu prijímaného sviatku. Ak sú považované za sviatky náboženské, Halloween pre časť veriacich kresťanov reprezentuje tolerovaný

[420] Hall 2013-30. Ples všetkých svätých je názov odkazu na video dostupné na internetovom portáli pre katolíkov a internetových užívateľov z celého sveta s názvom *Gloria.tv.* Video obsahuje zábery z podujatia, na ktorom sú deti predškolského a školského veku v kostýmoch svätých a dospelé osoby. Zvukovú zložku videa tvorí orchestrálne spracovanie piesne *Ave Maria* od Franza Schuberta. Krajina pôvodu videa nie je uvedená. Na internetovej stránke gloria.tv je k videu text (v angličtine): „Párty všetkých svätých. Jedna z alternatív Halloweenu, ktorá deti baví a učí ich vieru."

[421] Konfrontáciu chápem ako porovnávanie proti sebe alebo vedľa seba stojacich entít, prvkov.

sviatok, no katolíckou cirkvou je sviatkom výlučne odmietaným.

Vstup Halloweenu na Slovensko neznamenal, že sa v kalendári jeho obyvateľov objavil sviatok obsahom i spôsobmi slávenia úplne odlišný od domácich sviatkov. Vďaka prvkom, ktoré umožňujú jeho šírenie či už ako prijímaného, tolerovaného alebo odmietaného sviatku, sa Halloween a domáce sviatky neustále vzájomne ovplyvňujú, rozličnými spôsobmi a mierou prelínajú a spájajú. Jedným z výsledkov tohto procesu je začlenenie domácich prvkov do Halloweenu. Pri jeho oslách sú napríklad používané masky spodobujúce bytosti, ktoré vychádzajú z predstáv tradičných v kultúre Slovenska (masky divožienok, rusaliek a i.). Alebo je obsah sviatku naopak aktualizovaný, napríklad prepojením s ekologickou výchovou na školách. Príkladom začlenenia zvyku známeho na území Slovenska pred rozšírením Halloweenu je zaradenie imatrikulácie – prechodového rituálu nových študentov, ktorým sa začleňujú do spoločenstva školy – do halloweenskeho večierku na gymnáziu v Bratislave. Výsledkom konfrontácie je aj vstup prvkov Halloweenu do domácich zvykov a spôsobov sviatkovania. Takýmto prvkom je napríklad tekvicový lampáš vo vnútri osvetlený zapálenou sviečkou, ktorý sa stáva súčasťou výzdoby hrobov pri príležitosti spomienkových dní na mŕtvych. Tekvicový lampáš je aj príkladom vzájomného prelínania a spájania domácich tradícií a Halloweenu. Ich výsledkom sú halloweensky lampáš, svetlonos, halloweensky svetlonos i tekvicový lampáš ako reprezentácia jesene, ktoré v súčasnosti tvoria súčasť viacerých zvykov a sviatkov na Slovensku.

Škála vnímania obsahu a významu Halloweenu i výber konkrétnych spôsobov jeho slávenia je u jednotlivcov široká. Siaha od „Halloweenu na americký spôsob" až po realizáciu súboru rituálov a ritualizovaných praktík, ktoré s Halloweenom spája napríklad iba dátum realizácie 31. október alebo označenie niektorých z jeho prvkov (halloweensky večierok, halloweenska tekvica a pod.), hoci ich forma i vnímanie tými, ktorí ich vykonávajú, odkazujú na domáce tradície (napríklad na vyrezávanie svetlonosov, na predstavy o nadprirodzených bytostiach vychádzajúce zo slovenskej či slovanskej tradície). Z toho vyplýva, že Halloween dnes na Slovensku existuje v rozličných podobách: od takých, ktoré možno jednoznačne identifikovať ako strašidelno-zábavný sviatok Halloween až po tie, u ktorých sú hranice spojenia alebo prelínania s aktivitami domáceho pôvodu neostré. V takýchto prípadoch už nemožno jednoznačne povedať, či ide ešte o Halloween, alebo už len o jeho prvky začlenené do iného sviatku.

Halloween je aj sviatkom, ktorý rozšíril škálu príležitostí niektorých domácich foriem sviatkovania. Tak je napríklad považovaný za ďalšiu možnosť pre zábavu v maskách, spojenú prípadne s tancom i konzumáciu jedál a nápojov. Vo vzťahu k domácim tradíciám Halloween pôsobí i ako podnet oživovania tých, ktoré sú v latentnej či utlmenej forme. Uvedené konštatovanie sa týka napríklad oživenia zvyku zho-

tovovať svetlonosov alebo tekvicové lampáše ako reprezentácie jesene. Halloweenske sviatkovanie nadväzuje aj na archaické formy ritualizovaného správania vychádzajúce z predkresťanských predstáv alebo na formu náboženských slávností. V materskej škole v Nesvadoch v roku 2012 napríklad usporiadali lampiónový sprievod, ktorého sa zúčastnili deti, ich rodičia i zamestnanci školy. Sprievod smeroval k obecnému úradu, aby jeho účastníci „zapálenými lampášikmi […] postrašili všetky zlé bacily, ktoré by mohli ublížiť nielen deťom, ale aj ostatným občanom našej obce“.[422] Opísaný rituál, založený na predstave o očistnej sile ohňa, je zároveň novodobou modifikáciou obchôdzok realizovaných s cieľom zabezpečiť prosperitu.[423]

Ďalšími prejavmi šírenia Halloweenu, ktoré tiež možno považovať za prejavy jeho udomácňovania sa, je vnímanie sviatku a jeho prvkov už ako súčasti tradícií obyvateľov územia Slovenska. Tak je slávenie Halloweenu napríklad chápané ako pokračovanie tradície keltskej kultúry na Slovensku alebo ako súčasť kultúrnej tradície Slovanov alebo Slovákov. I v spojitosti s Halloweenom sú napríklad už ako prvok pochádzajúci z domácej kultúry prezentované aj jedlá z tekvice. A to aj napriek tomu, že ide aj o jedlá, ktoré neboli na Slovensku pred šírením Halloweenu známe. Podobne sa viaceré z receptov na prípravu halloweenskych jedál, pochádzajúce zo západnej Európy alebo z USA, šíria vo variantoch už ako recepty, ktoré vznikli na Slovensku. Udomácňovanie sa sviatku signalizuje aj existencia foriem a prvkov halloweenskeho sviatkovania, ktoré boli doteraz zaznamenané iba na Slovensku. Takými sú opäť napríklad niektoré halloweenske jedlá i vyššie opísaný halloweensky lampiónový sprievod, ktorý sa konal v obci Nesvady. Nové formy ritualizovaného správania sa objavujú aj v spojitosti s Halloweenom ako odmietaným sviatkom. Za takéto možno považovať napríklad aktivity, ktoré majú v deň sviatku realizovať veriaci na deklarovanie ich príslušnosti ku katolíckej cirkvi a na posilnenie ich viery.

Výsledkom empirického výskumu je zistenie, že Halloween nie je – a to aj napriek tomu, že sa ako nový prvok začal na Slovensku šíriť až od 90. rokov 20. storočia – sviatkom, ktorého prijatie, spôsob slávenia či odmietnutie je iba výsledkom rozhodnutia jednotlivca. Naopak. Ide o sviatok, ktorý viaceré spoločenstvá či inštitúcie vedome začleňujú do svojich stratégií, neraz i s cieľom ovplyvniť jeho vývoj. Halloween sa ako prijatý sviatok stal napríklad súčasťou výchovy a vzdelávania v materských, základných i stredných školách, kde slúži ako prostriedok výchovy k tolerancii a je súčasťou ekologickej výchovy. Jeho prostredníctvom sa budujú vzťahy žiakov a študentov ku škole, vzťahy medzi žiakmi a učiteľmi, medzi školou a vonkajším prostredím a sviatok slúži aj na odbúranie strachu žiakov z vyučovania. Halloween plní aj úlohu marketingového nástroja. Buď je potenciálnemu zákazníkovi priamo ponúkaný tovar alebo služba s odôvodnením, že tvoria súčasť slávenia sviatku, alebo je okrem tejto reklamy „na Halloween“ sviatok aj prostriedkom reklamy „cez Halloween“. V nej sa vybraná reprezentácia sviatku stáva prostriedkom propagovania s ním nesúvisiaceho tovaru alebo obchodnej organizačnej jednotky či podniku zabezpečujúceho obchodnú činnosť. Ako odmietaný sviatok je Halloween napríklad súčasťou aktivít katolíckej cirkvi. Jej snaha o elimináciu Halloweenu – napríklad prezentáciou vybranej škály interpretácií jeho pôvodu, foriem slávenia i významu rituálov, realizáciou kresťanských rituálov, šírením odporúčaní pre veriacich – je súčasne procesom presadzovania vlastnej ideológie a svetonázoru. Z historického pohľadu ide opäť o snahu kresťanských cirkví zatlačiť do úzadia jeden a ten istý komplex pôvodom predkresťanských rituálov, ktorý sa v novej podobe vrátil do Európy a od 90. rokov 20. storočia sa začal šíriť v jej krajinách.

Halloween na Slovensku možno na základe uvedených údajov a poznatkov v súčasnosti považovať za udomácnený sviatok. V mestských i dedinských spoločenstvách obyvateľov Slovenska je – hoci nie v rovnakom rozsahu na celom území – začlenený medzi ostatné sviatky ako sekulárny strašidelno-zábavný sviatok, ktorého špecifickým znakom je, že využíva inscenovaný strach ako zdroj zábavy. Sekulárny Halloween je sviatkom sláveným, no pre časť obyvateľov Slovenska i nesláveným, tolerovaným alebo odmietaným sviatkom. Argumentmi pre takýto postoj je vnímanie Halloweenu ako cudzieho (nie slovenského) alebo západného, amerického sviatku, komerčného, na psychiku detí negatívne vyplývajúceho sviatku a pod.

Dátumom najintenzívnejších osláv Halloweenu je 31. október, no jeho oslavy vo forme niektorých aktivít (napr. zhotovovaním tekvicových lampášov) začínajú už v septembri a to podľa začiatku sezóny dozrievania tekvíc. Podobu sekulárneho Halloweenu na Slovensku vystihuje vyjadrenie účastníčky jednej z diskusií o sviatku na internete: „Tak ja Halloween oslavujem, priviedla ma k tomu ešte moja babka keď sme spolu vždy vyrezávali zubaté tekvice, ktoré mi v tme svietili. Bola to príjemná poobedná zábava a od tej doby neprešiel rok aby som s priateľmi halloween neoslávila. Je to deň strašidiel, únik z reality aspoň na jeden večer byť bosorka, alebo vojak alebo slávna herečka… Dať si pohár vína, pohovoriť si hocijaké strašidelné príbehy a nemyslieť na to že výplata nabehne 10-teho, že v pondelok sa ide do práce a podobne. Keď budem mať deti, isto ich k tomu povediem aj ja.“[424] Uvedený opis obsahuje základné atribúty, ktoré sviatok zaraďujú do spôsobu života obyvateľov Slovenska v súčasnosti: nadväznosť sviatku na tradície, jedinečné obsa-

[422] Hall 2012-13.

[423] Napríklad s cieľom zabezpečiť ochranu ozimín v deň sv. Marka (25. apríl) gazdovia obchádzali polia a zapichovali do nich vŕbové prúty. Alebo sa konali procesie, počas ktorých kňaz polia posväcoval (Encyklopédia [...], 1, 1995: 330).

[424] Hall 2009-04 – Diskusia k článku: Cloie.

hy a významy pripisované sviatku, s ním spojené špecifiká a rozširujúca sa škála foriem sviatkovania, potenciál kontinuity sviatku v budúcnosti. V súčasnosti tvoria najväčšiu zo všetkých vekových skupín obyvateľov Slovenska, ktorí poznajú a slávia Halloween, deti a mládež do 18 rokov. To vytvára predpoklad, že ich prostredníctvom bude takto vnímaný aj u ďalšej generácie obyvateľov Slovenska. Preto možno vysloviť hypotézu o kontinuite slávenia Halloweenu ako sekulárneho sviatku, prípadne o jeho ďalšom šírení.

Dôkazom udomácnenia sa Halloweenu v škále sekulárnych sviatkov na Slovensku je už spomenuté prelínanie a spojenie konkrétnych prvkov sviatkov i výskyt foriem slávenia Halloweenu zaznamenaných len na území Slovenska. Za prejav jeho lokalizácie a aktualizácie zároveň možno považovať napríklad jeho prepojenie s aktuálnym dianím v šoubiznise na Slovensku, čoho prejavom je zaradenie fotografie tváre účastníčky televíznej show ako halloweenskej masky. Na udomácnenie sviatku poukazuje aj vyžívanie jeho prvkov v marketingu a reklame, pretože na tento účel možno úspešne využiť len prvky, ktoré – z hľadiska teórie šírenia reprezentácií – fungujú v spoločenstve, pre ktoré je reklama určená, ako kultúrne reprezentácie. Na Slovensku sú vo vzťahu k Halloweenu takýmito prvkami tekvicový lampáš i jeho zobrazenia, ktoré sú v spoločenstve jeho obyvateľov pravdepodobne najrozšírenejšou kultúrnou reprezentáciou sviatku, ďalej masky späté so smrťou, mŕtvymi, záhrobím, cintorínom, ale i postava strigy, pavúk alebo ďalšie bytosti, zvieratá a predmety, ktoré podľa spoločne zdieľaných predstáv vyvolávajú strach. Preto je Halloween súčasne aj kultúrnou reprezentáciou strašidelného sviatku.

Na Slovensku je Halloween vnímaný aj ako náboženský sviatok. Podľa predstaviteľov kresťanských cirkví a ich veriacich je jeho obsahom oslava Satana, Antikrista či Diabla, z čoho vyplýva vnímanie sviatku ako reprezentácie satanistického sviatku, sviatku oslavujúceho strach a smrť. Na základe rozdielov medzi obsahom i formami rituálov kresťanského náboženstva a spôsobmi slávenia Halloweenu, ktorý má korene v náboženstve Keltov, je Halloween pre kresťanov pohanským, okultistickým a ezoterickým sviatkom. Uvedené charakteristiky majú v kresťanskom chápaní negatívny obsah, a preto je Halloween ako náboženský sviatok na Slovensku odmietaný a neslávi sa. Vzhľadom na fakt, že cirkvi a veriaci robia aktivity zamerané na elimináciu jeho vplyvu na náboženské spoločenstvá i celú spoločnosť a taktiež s ohľadom na vysokú mieru pozornosti, ktorú týmto aktivitám, a tým aj Halloweenu venujú, ho však možno považovať za udomácnený aj ako náboženský sviatok.

Uvedené príklady neslávenia a odmietania Halloweenu by v kontexte zistenia prieskumu z roku 2011, podľa výsledkov ktorého vedelo o existencii sviatku 81,2 % z 1041 opýtaných (Tri sviatky 2011), mohli spochybniť tvrdenie o Halloweene ako sviatku, ktorý je na Slovensku udomácnený. Ide o sviatok, ktorý tu v súčasnosti síce nie je všeobecne

známy a slávený všetkými skupinami obyvateľov, no obidva z týchto znakov nemá pri dôslednom pohľade ani jeden zo sviatkov považovaných obyvateľmi Slovenska za domáce. Druhým protiargumentom konštatovania o udomácnení sa Halloweenu je výskyt jeho označenia ako nového, cudzieho, amerického atď., teda nie domáceho sviatku. Označenie je však len jednou zo stránok každého kultúrneho javu, ktorá nemusí zachytávať jeho aktuálny obsah alebo aktuálne vzťahy s okolím. Preto použitie uvedených adjektív v označení sviatku nemožno chápať výlučne ako znak jeho odmietania, ale aj ako vyjadrenie povedomia o jeho pôvode. To súčasne naznačuje, že Halloween síce ešte nie je považovaný za domáci, no možno ho už jednoznačne označiť za udomácnený sviatok. Posun vo vnímaní Halloweenu od cudzieho k domácemu sviatku, a tým zmenu jeho významu v spôsobe života obyvateľov Slovenska, reflektuje napríklad konštatovanie, že „[…] posledné roky sa u nás udomácňuje pôvodne americký sviatok Halloween“, [425] publikované na Halloween v roku 2012 v denníku Sme v texte s názvom *Halloween je doma už aj na Slovensku*. Halloween na Slovensku teda už nie je cudzincom.

[425] Hall 2012-10.

Reklamy používané pri predaji kníh v období pred i po Halloweene. Na prezentáciu tovaru, ktorý netvorí súčasť slávenia sviatku a nie je s ním ani inak spätý, je použitá reprezentácia Halloweenu ako strašidelno-zábavného sviatku. Zdroj: bux.sk. [on line.] [cit. 28. 10. 2012]. Dostupné na internete:<http://us1.campaign-archive2.com/?u=90b1675db7fbafffbbe3ef384&id=96a746b680&e=fab8e097ad>.

Tekvicový lampáš, najrozšírenejšia reprezentácia Halloweenu, spolu s tekvicami a chryzantémami ako symbolmi jesene pri vstupe do kaviarne. Bratislava – mestská časť Staré Mesto (okr. Bratislava I). Autor snímky: J. Zajonc, 30. 10. 2013.

Úprava hrobu pri príležitosti spomienkových sviatkov na mŕtvych, ktorej súčasťou je tekvicový lampáš, považovaný za prvok Halloweenu. Cintorín Slávičie údolie, Bratislava – mestská časť Karlova Ves (okr. Bratislava IV). Autor snímky: J. Zajonc, 29. 10. 2006.

Halloweensky lampión – modifikácia tekvicového lampáša. Okrem tvaru podobného tekvici spájajú lampión so sviatkom aj motívy na ňom zobrazené: kostlivec, pavúky, škeriaca sa tvár. Predajňa špecializujúca sa na tovar používaný pri oslavách sviatkov, ktorých súčasťou je zábava, Bratislava – mestská časť Staré Mesto (okr. Bratislava I). Autor snímky: J. Zajonc, 18. 10. 2013.

Plagátik informujúci o halloweenskom podujatí, ktoré pre deti organizovalo obchodné centrum. V priestoroch centra podujatie propagovali postavy predstavujúce čarodejnicu a smrtku. Obidve formy reklamy využívali predovšetkým postavy považované za strašidelné: napríklad moderátor podujatia v kostýme upíra, dieťa na plagáte ako kostlivec, kresba bosorky letiacej na metle. Bratislava – mestská časť Ružinov (okr. Bratislava II), Autor snímky: J. Zajonc, 28. 10. 2011.

Záver

Cieľom projektu, výsledkom ktorého je táto monografia, bolo zmapovať škálu príležitostí považovaných dnes na Slovensku za sviatočné a etnografickým výskumom zhromaždiť empirický materiál o formách ritualizovaného správania i o význame rituálov pre jednotlivca ako príslušníka sociálnych skupín. Zvolený etnologický prístup je výrazom trendu študovať jednotlivé sviatky v konkrétnom sociálnom kontexte, podrobne dokumentovať ich obsah a praktiky, ktoré s nimi súvisia. Poznatky o sviatkoch vychádzajú z analýz situácií, v ktorých ľudia volia nekaždodenné rituálne alebo ritualizované správanie sa. Jeho skúmanie bolo vedené snahou porozumieť, čo ich k nemu vedie. Originálne empirické zistenia, ktoré prinášajú jednotlivé kapitoly monografie, umožnili vyjadriť sa cez štúdium konkrétnych sviatkov aj k ich spoločenským funkciám v súčasnosti a následne načrtnúť obraz, ktorý v ich zrkadle nadobúda spoločnosť Slovenska v 21. storočí. Tú v nami zvolenej schéme štúdia sviatkov tvoria predovšetkým sféra politiky reprezentovaná inštitúciami štát a cirkvi, ďalej sféra ekonomiky a sféra občanov alebo spoločenstva obyvateľov Slovenska. Tým, čo uvedené tri sféry v našom pohľade spája, cez čo vzájomne komunikujú, sú sviatky.

V mapovanej škále príležitostí rituálneho alebo ritualizovaného správania boli identifikované vzájomne sa prelínajúce skupiny sviatkov. Sú nimi inštitucionálne formalizované sviatky (vnímané i označované aj ako sviatky náboženské a politické), ďalej sviatky profesijných i neformálnych skupín, sviatky tvoriace súčasť historickej kultúrnej tradície Slovenska i sviatky, ktoré do nej prenikajú z iných kultúr.

Analýza sviatkov z perspektívy slovenskej legislatívy a politiky ukázala, že potreba ukotvenia symbolického výkladu istých dátumov zákonom – teda z pozície štátu – neprestala byť spoločensky aktuálnou ani v 21. storočí. Poukazuje na to fakt, že k výkladu skupiny vybraných dátumov a ich uzákoneniu Slovenská republika pristúpila hneď v prvom roku svojej existencie. Výsledkom procesu doterajších novelizácii Zákona NR SR č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch je, že Slovenská republika má dnes v kalendári vyše tridsať legislatívne sankcionovaných dátumov: päť štátnych sviatkov, desať dní pracovného pokoja a osemnásť pamätných dní.

Na šírenie výkladov uzákonených dátumov spadajúcich do kategórie štátnych sviatkov a pamätných dní, ktoré boli vyhlásené za významné momenty minulosti Slovenskej republiky, štát nepretržite využíva verejnoprávnu tlačovú agentúru a distribuuje ich aj samotnou rituálnou praxou svojich predstaviteľov na verejných oslavách. A paradoxne, hoci ide o uzákonené sviatky, výklad ich obsahu nie je stabilný. Závisí totiž od

politicko-názorovej orientácie aktuálne vládnuceho kabinetu. Príslušníci strán, ktoré v tom-ktorom volebnom období stoja na čele štátu, ako i členovia ostatných politických táborov sa totiž aj prostredníctvom sviatkov neustále snažia presadzovať svoje názory na charakter štátu. Obsah historických udalostí je vykladaný podľa aktuálnych zámerov a potrieb politikov, ktorí pri tom používajú ako účinný nástroj rozsiahly symbolický potenciál sviatkov. Výsledkom šírenia výkladov historických udalostí politikmi je, že na Slovensku dnes nemožno hovoriť o ucelenom a stabilnom politickom diskurze sviatkov, ktorý by dokladal existenciu všeobecnejšieho celospoločenského konsenzu v oblasti symbolického vyjadrovania vzťahu k minulosti, duchovným hodnotám a ideám. Ukazuje sa skôr, že i v 21. storočí v slovenskej spoločnosti vedľa seba jestvujú paralelne alebo v prechodnom konflikte viaceré politické sviatkové diskurzy.

Jednoznačne to potvrdzuje príklad štátneho sviatku Výročie SNP. Cez svoj postoj k tomuto sviatku sa každá politická garnitúra od roku 1989 snažila usporiadať a prezentovať minulosť krajiny tak, aby vyhovovala jej potrebám. Politici v posledných dvoch desaťročiach pri spomínaní na SNP narábali s jeho obrazmi negatívne alebo pozitívne podľa svojej ľubovôle. Každý z táborov prinášal trochu iný obraz, akoby hovoril o inom Povstaní. Preto v názoroch na túto historickú udalosť, ako i na spôsoby jej pripomínania, nevládne v slovenskej spoločnosti všeobecný súlad. Naopak, SNP funguje ako prvok, ktorý súčasnú spoločnosť Slovenska polarizuje.

Sledovanie legislatívneho kreovania i zmien sviatkového zákona prinieslo aj paradoxné zistenie, že hoci sú sviatky objektom tohto procesu, jeho hlavným cieľom nie je nájdenie konsenzu v počte dátumov alebo vo význame príležitostí, ktoré majú byť štátom uznané ako významné a pripomínania hodné. Politici a ich strany aj v tomto prípade sledujú predovšetkým vlastné skupinové ciele a sviatky používajú iba ako prostriedok na ich dosiahnutie. Uvedomujúc si účinnosť a univerzálnosť sviatkov ako politicky využiteľnej agendy, snažia sa, aby nestratila svoju aktuálnosť. Prípady niektorých sviatkov naznačujú, že z tohto hľadiska je dokonca výhodnejšie nedospieť k dohode, čím by sviatok mohli, vlastne museli, zo svojej agendy vyradiť.

Sviatky ako nástroj na presadzovanie záujmov jednotlivých skupín v rámci spoločnosti Slovenska ako celku slúžia okrem politických strán aj cirkevným spoločenstvám. Cirkvi sú na jednej strane pôvodkyňami a udržiavateľkami viacerých historicky zakotvených, kresťanskou symbolikou vykladaných dátumov i distribútorkami k nim viazanej rituálnej praxe, ktorá tvorí základnú zložku sviatkovania príslušníkov každej z nich. Na druhej strane je Katolícka cirkev i aktérom v sviatkovej legislatíve štátu. V roku 2000 totiž Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou vytvorila špecifický právny rámec pre dátumy uzákonené štátom. V zmluve Slovenská republika formalizovala desať dátumov z vlastného uzákoneného sviatkového kalendára ako de fac-

to katolícke náboženské sviatky, resp. slávnosti, pričom niektoré z nich definovala dokonca odlišne ako v zákone z roku 1993 (napríklad 1. január Deň vzniku Slovenskej republiky ako slávnosť Bohorodičky Panny Márie). Ukazuje to konkrétne, že samotný štát v plnom rozsahu nerešpektuje svoj vlastný sviatkový zákon ako právnu normu záväznú rovnako pre všetkých jeho občanov. Súčasne to dokazuje prítomnosť mechanizmu, ktorým je časť sviatkov vlastných Slovenskej republike, vrátane ich symbolických a ekonomických aspektov, kontrolovaná iným štátom. Fakt, že cirkev zohráva podstatnú úlohu v legislatívnom sankcionovaní sviatkov v 21. storočí, je prejavom spätosti štátu a cirkevných inštitúcií, ktorú možno v tomto kontexte vnímať ako priamu spoluúčasť cirkvi na politických rozhodnutiach štátu.

Ako ukazuje príklad Halloweenu, kresťanské cirkvi používajú na šírenie svojich názorov aj sviatok, ktorý nemá ukotvenie v kultúrnych tradíciách obyvateľov Slovenska a nie je žiadnou inštitúciou oficiálne sankcionovaný. Medzi ostatné slávené sviatky je Halloween začlenený buď ako sekulárny strašidelno-zábavný sviatok, alebo ako sviatok náboženský. Halloween vnímaný ako sviatok sekulárny je slávený, tolerovaný, no neslávený alebo úplne odmietaný s odôvodnením, že ide o cudzí (nie slovenský) alebo západný, americký, komerčný, na psychiku detí negatívne vyplývajúci sviatok a pod. Halloween ako náboženský sviatok je podľa predstaviteľov kresťanských cirkví a ich veriacich oslavou Satana, Antikrista či Diabla, strachu a smrti. Preto je aj ako pohanský, okultistický či ezoterický sviatok odmietaný. Napriek odmietaniu je však Halloween súčasťou aktivít katolíckej cirkvi, ktorých cieľom je jeho eliminácia a presadzovanie vlastnej ideológie a svetonázoru. V historickej perspektíve ide o pokračovanie jej snáh zatlačiť do úzadia komplex predkresťanských rituálov, ktoré sa do Európy vrátili v novej podobe. V konfrontácii názorov o obsahu, pôvode či význame Halloweenu zohrávajú cirkvi – ako jeden z jej aktérov – úlohu inštitúcie podieľajúcej sa na polarizácii spoločenstva obyvateľov Slovenska. Tá sa neraz prejavuje už na úrovni rodiny.

Viaceré špecifické prejavy v spôsoboch prežívania sviatkov i v šírení a používaní ich významov boli etnologickým výskumom identifikované vo vzťahoch, ktoré sviatky sprostredkúvajú medzi ekonomikou a občanom i štátom. Analýza súčasných foriem sviatkovania spätého s Vianocami napríklad odhalila, že vo vnímaní občanov sa výnimočné postavenie týchto sviatkov v ročnom cykle nezakladá iba na symbolických významoch, ktoré im pripisujú cirkvi alebo štát. Rovnako dôležitú úlohu v uvedenom vnímaní totiž zohrávajú aj kontexty takpovediac praktických medziľudských i ekonomických vzťahov, ktorých sú Vianoce súčasťou. Príklady Vianoc, ale i Halloweenu, poukazujú aj na vzájomné pôsobenie a prepojenosť symbolickej a praktickej stránky sviatkov. Prejavuje sa to napríklad v tom, že obyvatelia začleňujú ekonomické aktivity do rituálnej praxe v rámci sviatkovania alebo symbolické významy sviatkov sú naopak v ekonomickej sfére používané na dosahovanie marketingových cieľov. Hoci sú Vianoce stereotypne označované za príliš skomercionalizované, ak vyjdeme z analýzy konkrétnych segmentov súčasného vianočného sviatkovania, akými sú napríklad trhy, nákupy, cestovanie či firemné večierky, zistíme, že tieto plnia škálu sociálnych funkcií a nadobúdajú aj symbolický význam už len tým, že sa stávajú tradičnou súčasťou vianočného sviatkovania. Komerčný rozmer týchto prvkov môže vo vnímaní obyvateľov potláčať potreba vyjadriť niekomu spolupatričnosť, stretávať sa, obdarovávať sa, prejavovať si pozornosť a pod. Na druhej strane však obchod a služby počítajú so sviatkami ako s obdobím, keď sú ľudia ochotní minúť viac peňazí než inokedy. Preto zintenzívňujú marketingové kampane a prispôsobujú ich charakteru toho-ktorého sviatku. Tým na jednej strane prispievajú napríklad k atmosfére Vianoc či Halloweenu, no súčasne vstupujú do ich štruktúry, a tým ju do istej miery cielene modifikujú. Štúdium Halloweenu prinieslo širšie platné poznatky o používaní sviatkov ako marketingového nástroja. Podľa jeho výsledkov sú potenciálnemu zákazníkovi tovar alebo služba ponúkané prostredníctvom sviatku buď s odôvodnením, že tvoria súčasť jeho slávenia, alebo sú cielene vybrané reprezentácie sviatku použité ako prostriedok na propagovanie obchodu či produktu, ktorý dokonca ani nemusí mať so sviatkom žiadnu spojitosť.

Previazanosť ekonomiky a sviatkov sa špecificky prejavuje v oblasti pracovnej legislatívy. Výskum ukázal, že dátumy uzákonené v kategórií dní pracovného pokoja majú vzhľadom na konkrétny pracovno-právny režim sankcionovaný zákonníkom práce množstvo ekonomických konsekvencií pre štát i všetky skupiny jeho občanov. Tento fakt ovplyvňuje a formuje aj vnímanie významu jednotlivých sviatkov a spôsoby ich prežívania v spoločnosti. Súčasne vytvára platformu pre využívanie ekonomických dôsledkov sviatkov v politickom boji a parlamentnej argumentácii v rokovaniach o pracovnej i sviatkovej legislatíve. V sledovanom období sa napríklad očakávaný ekonomický efekt prípadného zrušenia sviatku či sviatkov politikmi deklaroval ako legitímna a praktická potreba a do politických vzorcov sa dosadzoval ako veľmi účinná veličina. A to aj napriek tomu, že – ako ukázala naša analýza – sa v skutočnosti tieto argumenty nikdy pri parlamentných hlasovaniach nebrali do úvahy.

Ak sviatky prezentujeme najmä ako nástroj na presadzovanie záujmov štátu, cirkví a ekonomickej sféry, občanov či spoločenstvo obyvateľov Slovenska možno vnímať ako cieľovú skupinu obsahov šírených prostredníctvom sviatkov. Etnologický pohľad na Vianoce, výročie SNP i na Halloween – ako na vzájomne odlišné prvky sviatkového kalendára Slovenska – priniesol zistenia jednak o charaktere šírenia reprezentácií sviatkov z uvedených sfér, ako aj o povahe týchto reprezentácií rozšírených v spoločenstve obyvateľov Slovenska.

Na základe štúdia súčasných Vianoc možno konštatovať, že hoci ide pôvodom o kresťanský sviatok, teda o sviatok dlhodobo inštitucionalizo-

vaný cirkvou, jeho vnímanie i slávenie ako náboženského sviatku – a to aj napriek masívnemu oživeniu náboženského života po roku 1989 – nie je dnes ani jedinou, ani hlavnou s ním spájanou reprezentáciou. V súčasnej spoločnosti Slovenska majú Vianoce totiž aj podoby sekulárneho sviatku. Analýzou reprezentácií spájaných s Vianocami sa zároveň potvrdilo, že prítomnosť dichotómie sakrálny a profánny u obyvateľov nepôsobí ako prvok polarizujúci vnímanie tohto sviatku. Z hľadiska pomeru prvkov sa rozdiel medzi týmito dvoma kategóriami čiastočne stiera, prípadne ako posvätné súčasti Vianoc dnes pre niektorých ľudí či skupiny môžu vystupovať prvky celkom svetské. Mení sa aj škála prvkov považovaných za tradičnú zložku tohto sviatku. Dnes v nej totiž možno nájsť už i prvky, ktoré sú výsledkom potláčania kresťanských obsahov Vianoc vládnucou komunistickou ideológiou v druhej polovici 20. storočia. Vtedy boli Vianoce premenúvané na sviatky zimy, sviatky pokoja a mieru. Ježiška nahradil Dedo Mráz. Koledy boli pre verejné prezentovanie selektované podľa obsahu a z ľudových tradícií sa vyberali tie, ktoré nezdôrazňovali Božie narodenie. V súčasnosti sú náboženské prvky, hoci už nie sú na Slovensku ideologicky tabuizované, vytláčané alebo modifikované prvkami komerčnými. Príkladom je boj importovaného Santa Klausa s Ježiškom ako predstavou považovanou za domácu a posvätnú. Uvedené príklady prvkov súčasných Vianoc naznačujú, že reprezentácie spájané s určitým sviatkom ani spôsoby jeho slávenia dnes nie sú určované výlučne procesom inštitucionálnej formalizácie. Jednotlivec i skupiny čerpajú v obsahoch i formách sviatkovania podnety z rozličných zdrojov a využívajú ich na základe vlastných potrieb a skúseností. Aj triedenie prvkov sviatkov podľa takých kategórií, ako sú sakrálny a profánny, robia na základe vlastných klasifikačných princípov. Vhodným príkladom výsledku pôsobenia týchto procesov je Halloween, ktorý je na Slovensku prijatým, tolerovaným a súčasne odmietaným sviatkom. Ešte širšiu škálu tvoria jeho reprezentácie ako strašidelného, zábavného, nového, cudzieho (konkrétnejšie západného i amerického), nanúteného, komerčného, pohanského atď. sviatku. Ako vidno, ide síce iba o jeden sviatok, vo vnímaní obyvateľov Slovenska má však rozličné, až protichodné významy.

Na základe uvedeného možno predpokladať, že pestrosť reprezentácií, ktoré jednotlivé skupiny obyvateľov Slovenska spájajú s jednotlivými sviatkami, je zároveň východiskom rôznorodosti prejavov ich slávenia. Skúmanie Vianoc ukázalo, že zmena foriem sviatkovania je spojená aj s vývojom sociálnych funkcií sviatkov. V prípade Vianoc sú spôsoby ich slávenia dnes preto spojené predovšetkým s potvrdzovaním súdržnosti rodín, komunít, partnerských i priateľských zväzkov, s vyjadrovaním významu solidárnych medziľudských vzťahov, akcentovaním ich pozitívnych stránok a so snahou privodiť ľuďom radosť.

Sledovanie názorov čitateľov slovenských internetových novín, ktorí sa vyjadrovali k možnosti rušenia a posúvania sviatkov ukázalo, že sviatky v spoločnosti občanov Slovenska fungujú aj ako rámec pre vyjadrovanie často ambivalentných názorov k takmer neobmedzenému množstvu tém. Diskutérmi ponúkané alternatívy riešenia problémov súvisiacich so sviatkami i schopnosť zdôvodňovať ich svedčia o zorientovanosti občanov v aktuálnej politickej situácii. Svedčia tiež o ich pripravenosti otvorene priznať subjektívne záujmy ako motív pre zastávanie konkrétneho názoru a demaskovať politicky zobrazovanú realitu. Na Slovensku v 21. storočí teda problematika sviatkov jestvuje vo vedomí jeho obyvateľov ako samostatný, rozvinutý a veľmi diferencovaný systém názorov. Je príkladom existencie praktického posudzovania spoločenského diania ľuďmi na základe vlastných skúseností a poznatkov bez podliehania politickým diskurzom sviatkov, ako aj schopnosti vybrať si pre diskusiu o tomto dianí vlastný – občiansky uhol pohľadu.

Na základe uvedených zistení možno sviatok v súčasnosti chápať ako tradíciou overený a súčasne flexibilne modernizovateľný nástroj na šírenie názorov o usporiadaní spoločnosti, sveta. Alebo ako iracionálny moment používaný v snahe dosiahnuť reálny cieľ. Pre jednotlivca – občana sú sviatky lákavé práve iracionálnou jedinečnosťou pocitov, ktoré mu dokáže poskytnúť ich prežívanie. Z opačného pohľadu, dôvodom, prečo sviatky nepôsobia vždy rovnako účinne pri presadzovaní určitých názorov, je fakt, že hlavným aktérom procesu ich akceptácie je práve jednotlivec – občan. On sa totiž rozhoduje, ktorý význam, obsah sviatku aktuálne prijme, akú formu jeho slávenia, pripomínania si vyberie a či ju naozaj aj využije.

Predpokladáme, že aj keď viaceré z uvedených konštatovaní a zovšeobecnení majú viac hypotetickú než dôkaznú povahu, predsa dostatočne jasne naznačujú význam a možnosti etnologického skúmania sviatkov, ktoré poskytuje špecifický pohľad na súčasnú spoločnosť a miesto človeka v nej. Preto veríme, že naše empirické zistenia a poznatky budú podnetným východiskom pre ďalšie výskumy a úvahy o tejto problematike.

Katarína Popelková – Juraj Zajonc

Conclusion

The aim of the project, the result of which is this monograph, has been to map the range of occasions, today considered holidays in Slovakia, and to gather, by means of ethnographic research, empirical materials about the forms of ritualised behaviour and about the importance of rituals for individuals as members of social groups. This ethnological approach reflects the trend to study holidays in a specific social context, and to document in detail their content and practices related to them. The knowledge about holidays is based on analyses of situations in which people choose ritual or ritualised behaviour, uncommon in everyday life. The study was guided by the effort to understand the motivations for them. The original empirical findings described in the different chapters of this monograph enabled us to present our opinions through the study of specific holidays on their current social functions, and to outline the picture of the Slovak society in the 21st century in the mirror of these holidays. In the chosen scheme of the study of holidays, this picture is formed, in particular, by the political sphere represented by state and church institutions, as well as the economic sphere and the sphere of citizens or the community of Slovak inhabitants. What brings together these three spheres and through what they mutually communicate is, from our point of view, holidays.

Within the mapped range or occasions for ritual or ritualised behaviour, we identified overlapping groups of holidays: institutionalised formalised holidays (perceived and designated also as religious and political holidays); holidays of professional and informal groups; holidays forming part of the historic cultural tradition of Slovakia; as well as holidays penetrating from other cultures.

The analysis of holidays in the context of the Slovak legislation and policy showed that the need to lay down the symbolic interpretation of certain dates in law – from the position of the state – is on the agenda also in the 21st century. This is proven by the fact that the Slovak Republic interpreted and enacted a group of certain dates right during the first year of its existence. The result of the process of so far adopted amendments to the Act of the National Council of the Slovak Republic No. 241/1993 Coll. on Public Holidays, Rest Days and Days of Commemoration is that the Slovak Republic has in its calendar over thirty legislatively sanctioned dates: five public holidays, ten rest days, and eighteen days of commemoration.

The state has continuously used the public press agency to spread the interpretations of dates enacted by law and falling in the category of public holidays and days of commemoration, proclaimed as important moments in the history of the Slovak Republic, and has also disseminated them through ritual practice of state representatives at public cele-

brations. Paradoxically, even though these holidays are enacted by law, the interpretation of their content is not stable, as it depends on the political and value orientation of the current government. Party members leading the state in a given period, as well as other members of other political camps are constantly seeking to enforce their opinions on the nature of the state, among other things, through holidays. The content of historic events is interpreted according to the current plans and needs of politicians, who use the extensive symbolic potential of holidays as an effective tool. The spreading of the interpretations of historic events by politicians resulted in the fact that we cannot speak about a comprehensive and stable political discourse on holidays in Slovakia, proving the existence of a more general society-wide consensus regarding the symbolic expression of the relation towards the past and towards spiritual values and ideas. On the contrary, the Slovak society faces also in the 21st century several political discourses on holidays, existing one next to each other, or in temporary conflict.

This is clearly proven by the state holiday – Anniversary of the Slovak National Uprising (SNP). Through its attitude towards this holiday, each political party has sought, since 1989, to arrange and present the history of the country so that to satisfy its own needs. During the past twenty years, when commemorating the SNP, politicians have treated its image in negative or positive ways, as they wished. Each camp has presented a slightly different image, as if it talked about a completely different uprising. This is the reason why there is no general consensus in the Slovak society about this historic event and about the ways of commemorating it. On the contrary, the SNP works as an element polarising the current Slovak society.

The observation of the legislative preparation and changes of the Holiday Act brought a paradoxical finding that even though holidays are the object of this process, it is not its main objective to find consensus in the number of dates or in the significance of the occasion to be recognised by the state as important and worth of commemorating. In this case, again, politicians and their parties seek primarily their own group objectives, and use holidays only as a means to achieve them. Being aware of the effectiveness and universal nature of holidays as a politically usable agenda, they seek to prevent its topicality. Cases of certain holidays suggest that in this context it is more convenient not to come to an agreement, as a result of which they could drop or must have dropped the respective holiday from their agenda.

Holidays as a tool to push through the interests of different groups within the Slovak society as a whole serve not only the purposes of political parties, but also those of church communities. On one hand, churches are the devisers and keepers of several historically enshrined dates, interpreted through Christian symbolism, and distributors of related ritual practices forming the basic element of spending the holiday

by members of each church. On the other hand, the Catholic Church is also an actor in the state´s holiday legislation. In 2000, the Basic Treaty between the Slovak Republic and the Holy Seat created a specific legislative framework for dates enacted by the state. In this Treaty, the Slovak Republic formalised ten dates form its own official calendar of holidays as de facto Catholic religious holidays or feasts, defining some of them in a way different than in the Act of 1993 (e.g. 01 January – the Day of Independence of the Slovak Republic as the feast of Virgin Mary, Mother of God). This specifically suggests that the state as such does not fully respect its own Holiday Act as a legal norm binding for all citizens in an equal way. At the same time, it implies the existence of a mechanism by which part of holidays of the Slovak Republic, including their symbolic and economic aspects, are controlled by another state. The fact that the church plays a substantial role in the legislative sanctioning of holidays in the 21st century is an expression of the links between the state and church institutions, which can be viewed in this context as direct engagement of the church in the state´s political decisions.

As the Halloween´s example shows, Christian churches use for the spreading of their opinions, inter alia, a holiday which has not been established in the cultural traditions of the Slovak population and is not officially sanctioned by any institution. By some people, Halloween is considered a secular, fearful and entertaining holiday; in this form, it is either celebrated, or tolerated by part of the population, or is not celebrated at all, or is completely rejected as a foreign (non-Slovak) or western or American commercial holiday with negative influences on children´s minds. Halloween, however, is also considered a religious holiday – according to the representatives of Christian churches and their believers, as celebration of the Satan, Antichrist or Devil, fear and death, and is therefore rejected as a pagan, occultist or esoteric holiday. In spite of its refusal, Halloween is part of the activities of the Catholic Church aimed to eliminate it and to promote its own ideology and world-view. From a historical perspective, it is a continuation of its efforts to knock back the complex of pre-Christian rituals that returned to Europe in a new form. In the confrontation about the content, origin or meaning of Halloween, churches play, as one of the most important actors, the role of an institution engaged in the polarisation of the Slovak society, reflected already at the family level.

Several specific expressions in the ways of celebrating holidays and in the use of their meanings were identified by the ethnological research in the relations mediated by holidays between economy, the citizen and the state. The analysis of the present forms of spending holidays related to Christmas revealed, for example, that the exceptional status of these holidays within the annual cycle, as perceived by the population, is not based only on symbolic meanings ascribed to them by churches or the state. Equally important role in the given perception is also played by

the contexts of practical interpersonal and economic relations, of which Christmas is a part. The examples of Christmas and Halloween also demonstrate the interaction and links between the symbolic and practical nature of holidays. This is reflected, for example, in the fact that people include economic activities in their ritual practice of spending holidays, or, on the contrary, the symbolic meanings of holidays are used in the economic sphere for achieving marketing objectives. Even though Christmas is, as a stereotype, labelled as too commercialised, the analysis of the concrete segments of contemporary celebration of Christmas, such as markets, shopping, travelling or corporate parties, suggests that these segments fulfil a range of social functions and also acquire a symbolic meaning by becoming a traditional component of Christmas holidays. The commercial dimension of these elements can be suppressed, as perceived by people, by the need to express solidarity with others, to meet, give gifts, show respect, etc. On the other hand, shops and services consider holidays a period when people are willing to spend more money than ever. They therefore intensify their marketing campaigns and adapt them to the nature of the respective holiday. In this way, they contribute to the Christmas or Halloween atmosphere, but also enter their structure and modify them to a certain extent. The study of the Halloween brought broader knowledge about the use of holidays as a marketing tool. According to its results, goods or services are offered to potential customers with the pretext that they form part of celebrations holiday, and the representations of the holiday chosen in a targeted way are used as a means to promote a business or a product which in fact does not need to have anything in common with this holiday.

The links between economy and holidays are specifically manifested in the field of labour legislation. The research showed that the dates enacted in the category of rest days have, given the specific labour regime sanctioned by the Labour Code, many economic consequences for the state and all groups of population. This fact influences and forms the perception of the meaning of different holidays and the ways of their living in society. At the same time, it creates a platform for the use of the economic consequences of holidays in the political fight and in parliamentary argumentation during negotiations on the labour and holiday legislation. During the reference period, the expected economic effect of the possible cancellation of one or more holidays by politicians was declared as a legitimate and practical need, and was inserted in political formula as a highly effective figure – in spite of the fact that, as our analysis showed, these arguments were actually never taken into consideration in parliamentary voting.

If holidays are presented mainly as a tool to promote the interests of the state, churches and the economic sector, the citizens or the Slovak population community can be perceived as the target group of the content disseminated by means of holidays. The ethnological perspective of

Christmas, the SNP anniversary and the Halloween – as mutually different elements of Slovakia´s holiday calendar – brought findings concerning both the character of dissemination of the representation of holidays in the given field and about the nature of these representations spread across the Slovak population community.

Further to the study of present-day Christmas, it can be concluded that though it is originally a Christian holiday, i.e. holiday institutionalised by the church long ago, its perception and celebration as a religious holiday – in spite of massive revival of religious life after 1989 – is neither its only representation, nor its main representation. In the present society, Christmas also has the form of a secular holiday. The analysis of the representations connected with Christmas also proved that the existence of the dichotomy sacral vs. profane is not an element polarising the perception of this holiday among the population. With regard to the share of these elements, the difference between these two categories is becoming increasingly blurred, and some people or groups can perceive rather profane elements as a sacred part of Christmas. The range of elements considered a traditional part of this holiday is also changing. We can find in it elements which are the result of the suppression of the Christian content of Christmas by the ruling Communist ideology in the 2nd half of the 20th century. At that time, Christmas was renamed to winter holiday or piece holiday, and Ježiško (Christ Child) was called Dedo Mráz (Father Winter). For the purposes of public presentation, carols were selected according to their content, having chosen from among folk traditions those which did not refer to God´s Birth. At present, the religious elements, though ideologically not a taboo in Slovakia anymore, are being forced out or are modified by commercial elements. of such example is the “fight” between the imported Santa Claus and the Christ Child considered domestic and sacred. These examples of elements of present-day Christmas suggest that the representations connected with certain holidays and the ways of celebrating them are not determined exclusively by the process of institutional formalisation. Individuals and groups draw in the content and forms of celebrations impulses from various sources, and use them on the basis of their own need and experiences. In terms of sacral vs. profane categories, the holiday elements are classified, for example, on the basis of their own classification principles. Halloween is an appropriate example of the result of these processes, being an accepted, tolerated, as well as rejected holiday in Slovakia. Its representations as a fearful, entertaining, new, foreign (more specifically, western and American), forced, commercial, pagan, etc. holiday form an even wider range. As can be seen, though it is only a holiday, the Slovak population perceives it with various, including contradictory meanings.

Further to these facts, it can be assumed that the diversity of representations linked by different groups of the Slovak population to in-

dividual holidays is, at the same time, the basis for the diversity of the expressions of celebrating them. The research of Christmas showed that the change of the forms of celebration is also connected to the development of the social functions of holidays. As for Christmas, the ways of celebrating them are mainly related to reaffirming the coherence of families, communities, partnerships and friendships, with the expression of the importance of solidary interpersonal relations, with the accentuation of their positive aspects, and with the effort to bring joy to people.

The observation of the opinions of readers of Slovak internet news portals who commented on the possibility to cancel and shift holidays showed that holidays work in Slovak society also as a framework for expressing their often ambivalent opinions on the almost unlimited number of topics. The alternative solutions to problems related to holidays, as offered by people contributing to on-line discussions, and the ability to justify them show the political awareness of people about the current political situation and about their preparedness to openly recognise their subjective interests as a motif for taking a specific stand and to unmask the politically depicted reality. In Slovakia of the 21st century, the issue of holidays exists in the awareness of its inhabitants as an independent, developed and highly differentiated system of opinions. It is an example of existence of practical judging of social events by people on the basis of their own experience and knowledge without succumbing to the political discourses on holidays and the ability to choose an own – civil point of view for the debate about these events.

On the basis of these findings, holidays can currently be understood as a tool, verified by tradition and flexibly modernisable, for the dissemination of opinions on the organisation of society and of the world, or as an irrational moment used in the effort to achieve a realistic objective. For an individual – a citizen, holiday is attractive because of the irrational uniqueness of feelings associated with holiday celebrations. On the other hand, the reason why holidays are not always that effective in advocating certain opinions is the fact that the main actors in the process of their acceptation are individuals – citizens. It is these individuals who decide what meaning and content of the holiday and what form of celebration and commemoration they would accept, and whether they would actually use it.

We assume that even though some of these statements and generalisations have more a hypothetic than evidential nature, they sufficiently clearly highlight the significance and possibilities of the ethnological research of holidays, providing a specific view of the today´s society and the place of individuals in it. We are therefore confident that our empirical findings and knowledge will be inspirational for further researches and reflections on this issue.

Katarína Popelková – Juraj Zajonc

Schluss

Das Ziel des Projektes, dessen Ergebnis diese Monographie ist, war es, eine ganze Skala der heutzutage für feierlich gehaltenen Anlässe zu erfassen und mithilfe ethnografischer Untersuchung empirisches Material über Formen ritualisierten Verhaltens sowie über die Bedeutung von Ritualen für den Einzelnen als Mitglied sozialer Gruppen zu sammeln. Der ausgewählte ethnologische Zugang ist Zeichen eines Trends, einzelne Feste im konkreten sozialen Kontext zu studieren und den mit ihnen verbundenen Inhalt und Praktiken eingehend zu dokumentieren. Das Wissen über Feste geht von Analysen der Situationen aus, in denen Leute nicht alltägliches rituelles oder ritualisiertes Verhalten wählen. Seine Erforschung war vom Bestreben geleitet zu verstehen, was sie dazu führt. Originelle empirische Feststellungen, welche in einzelnen Kapiteln der Monographie gebracht werden, haben es ermöglicht, sich über das Studium konkreter Feste hinaus auch zu ihren gesellschaftlichen Funktionen in der Gegenwart zu äußern und folglich ein Bild zu skizzieren, zu dem in deren Spiegel die slowakische Gesellschaft im 21. Jahrhundert wird. In dem von uns gewählten Schema besteht diese vor allem aus der Sphäre der von den Institutionen namens Staat und Kirchen repräsentierten Politik, weiters der Sphäre der Wirtschaft und der Sphäre der Bürger oder der Gemeinschaft der Bevölkerung der Slowakei. Das, was die erwähnten drei Sphären aus unserer Sicht verbindet, wodurch diese miteinander kommunizieren, sind die Feste.

Innerhalb der erfassten Skala von Anlässen rituellen oder ritualisierten Verhaltens wurden einander durchdringende Gruppen von Festen identifiziert. Es sind dies institutionelle formalisierte Feste (die auch als religiöse und politische Feste angesehen und bezeichnet werden), weiterhin Feste von Berufs- und informeller Gruppen, Feste die Teil der historischen Kulturtradition sind sowie Feste, die in diese aus anderen Kulturen eindringen.

Die Untersuchung der Festen aus Sicht slowakischer Gesetzgebung und Politik hat aufgezeigt, dass das Bedürfnis nach Verankerung symbolischer Ausledung bestimmter Daten per Gesetz – also vonseiten des Staates – auch im 21. Jahrhundert nichts von seiner Aktualität eingebüßt hat. Darauf weist die Tatsache hin, dass die Slowakische Republik eine Gruppe ausgewählter Daten gleich im ersten Jahr ihres Bestehens interpretierte und dieselben auch als solche kodifizierte. Das Ergebnis des bisherigen Novellierungsprozesses des Gesetzes des NR SR Nr. 241/1993 Gbl. über Staatsfeiertage, Ruhetage und Gedächtnistage sind nunmehr über dreißig legislativ sanktionierte Daten: fünf Staatsfeiertage, zehn Ruhetage und achtzehn Gedächtnistage.

Zur Verbreitung der Interpretation gesetzlich festgelegter, als Kategorie der Staatsfeiertage und Gedenktage klassifizierter Tage, welche

zu bedeutsamen Augenblicken der Geschichte der Slowakischen Republik erklärt wurden, wird vom Staat permanent die öffentlich-rechtliche Presseagentur genutzt und die Feste durch die rituelle Praxis seiner Vertreter bei öffentlichen Feiern hochgehalten. Obwohl es um gesetzliche Feiertage geht, ist paradoxerweise die Auslegung ihres Inhalts nicht stabil, sie hängt nämlich vom politischen Standpunkt des aktuell regierenden Kabinetts. Mitglieder von Parteien, die in der jeweiligen Wahlperiode an der Spitze des Staates stehen sowie Angehörige anderer politischer Gruppierungen bemühen sich nämlich auch mithilfe der Feiertage ihre Standpunkte zum Charakter des Staates durchzusetzen. Der Inhalt historischer Ereignisse wird nach aktuellen Absichten und Bedürfnissen von Politikern ausgelegt, die das symbolische Potenzial der Feiertage als wirksames Instrument verwenden. Das Ergebnis der Verbreitung der Interpretationen historischer Ereignisse durch Politiker ist die Tatsache, dass heute in der Slowakei kein komplexer und stabiler politischer Diskurs über Feiertage erfolgt, welcher einen Konsens im Bereich symbolischer Bekundung einer Beziehung zur Vergangenheit, geistigen Traditionen und Ideen belegen würde. Es zeigt sich eher, dass auch im 21. Jahrhundert in der slowakischen Gesellschaft mehrere politische Feiertagsdiskurse nebeneinander oder im vorübergehenden Konflikt stehen.

Dies bestätigt eindeutig das Beispiel des Staatsfeiertages des Slowakischen Nationalaufstandes. Über ihren Standpunkt zu diesem Feiertag bemühte sich jede politische Garnitur seit 1989 die Vergangenheit des Landes insofern zu regeln und präsentiern als es ihren Bedürfnissen passte. In den letzten zwei Jahrzehnten gingen Politiker beim Erwähnen des Slowakischen Nationalaufstandes mit dessen Bildern entweder positiv oder negativ nach eigener Willkür um. Jedes der Lager brachte ein wenig anderes Bild, als ob er über einen anderen Aufstand erzählen würde. Daher herrscht in den Ansichten über dieses historische Ereignis und die Weise ihres Begehens in der slowakischen Gesellschaft keine allgemeine Übereinkunft. Der Slowakische Nationalaufstand fungiert im Gegenteil als Element, das die gegenwärtige Gesellschaft polarisiert.

Das Verfolgen der legislativen Schaffung und Änderung des Gesetzes über Feiertage brachte auch eine paradoxe Feststellung, wonach die Feste zwar Gegenstand dieses Prozesses sind, das Hauptziel aber kein Konsens über die Anzahl der Daten oder die Bedeutung der Anlässe ist, die vom Staat anerkannt und begehenswert wären. Politiker und deren Parteien verfolgen in diesem Falle vor allem eigene Ziele und benutzen die Feiertage nur als Mittel um diese zu erreichen. Sie erkennen die Wirksamkeit und Universalität der Feiertage als politisch zu nutzende Agenda und bemühen sich, dass diese ihre Aktualität nicht einbüßt. Die Fälle einiger Feiertage deuten darauf hin, dass es diesbezüglich sogar von Vorteil ist, keine Übereinstimmung zu erreichen, da sie dadurch ihr Feiertag aus ihrer Agenda streichen könnten, ja eigentlich müssten.

Feiertage als Instrument zur Durchsetzung von Interessen einzelner Gruppen im Rahmen der slowakischen Gesellschaft als Ganzem dienen politischen Parteien und auch Kirchengemeinschaften. Kirchen sind einerseits Urheber und Erhalter mehrerer historisch verankerter und durch christliche Symbolik interpretierter Daten, als auch Vermittler der mit ihnen verbundenen rituellen Praxis, welche den Grundbestandteil des Feierns all ihrer Mitglieder bildet. Andererseits ist die katholische Kirche auch Akteur der Feiertagsgesetzebung des Staates. Im Jahr 2000 schuf nämlich der Grundvertrag zwischen der Slowakischen Republik und dem Heiligen Stuhl einen spezifischen Rechtsrahmen für staatlich sanktionierte Daten. Im Vertrag formalisierte die Slowakische Republik zehn Daten aus dem eigenen gesetzlich verabschiedeten Feiertagskalender als de facto katholische Religionsfeiertage, bzw. Feste wobei manche sogar unterschiedlich als im Gesetz aus dem Jahr 1993 definiert wurden (z.B. der 1. Januar, Tag des Entstehens der Slowakischen Republik als Fest der gottgebärenden Jungfrau Maria). Das zeugt klar davon, dass der Staat selbst sein eigenes Feiertagsgesetz als eine gleichermaßen für all seine Bürger verbindliche Rechtsnorm nicht voll respektiert. Zugleich wird damit die Existenz eines Mechanismus belegt, mit dem ein Teil der Feiertage der Slowakischen Republik, inklusive ihrer symbolischen und ökonomischen Aspekte von einem anderen Staat kontrolliert wird. Die Tatsache, dass die Kirche eine wesentliche Rolle in der legislativen Saktionierung von Feiertagen im 21. Jahrhundert spielt, ist Zeichen der Verbindung von Staat und kirchlichen Institutionen, welche in diesem Kontext als direkte Mitbeteiligung der Kirche an politischen Entscheidungen des Staates anzusehen ist.

Wie das Beispiel von Halloween zeigt, nutzen christliche Kirchen zur Verbreitung ihrer Meinungen auch ein Fest, welches keinerlei Verankerung in den Kulturtraditionen der Bewohner der Slowakei hat und von keiner Institution offiziell sanktioniert ist. Unter den soonstigen gefeierten Festen gilt Halloween entweder als säkuläre gespenstisch-lustige Feier. Auf diese Weise wird es gefeirert, von einem anderen Teil der Bevölkerung toleriert aber nicht gefeiert oder überhaupt mit der Begründung abgelehnt, es handle sich um ein fremdes (nicht slowakisches) Fest, bzw. ein westliches, amerikanisches, kommerzielles, mit negativer Auswirkung auf die Psyche von Kindern. Halloween wird auch für eine religiöse Feier gehalten, die laut Vertretern christlicher Kirchen und deren Gläubigen eine Feier Satans, Antichrists oder des Teufels, der Angst und des Todes sei. Daher ist es auch ein Heidenfest, okultistisch, esoterisch und als solches wird es abgelehnt. Trotz der Ablehnung gehört jedoch Halloween zum Bestandteil der Aktivitäten katholischer Kirche, deren Ziel es ist, diesen zu eliminieren und die eigene Ideologie und Weltanschauung durchzusetzen. In der historischen Perspektive ist es die Fortsetzung ihrer Bestrebungen, den Komplex vorchristlicher Rituale, die in neuer Gestalt in Europa Einzug halten, in den Hintergrund

zu drängen. In der Auseinandersetzung der Meinungen über Inhalt, Ursprung oder Bedeutung des Halloween spielen Kirchen – als eine ihrer Akteure – die Rolle einer an der Polarisierung der Gemeinschaft der slowakischen Bevölkerung beteiligten Institution. Die zeigt sich häufig bereits in der Familie.

Mehrere spezifische Äußerungen in der Art des Erlebens von Festen sowie in der Verbreitung und Anwendung ihrer Bedeutungen wurden durch ethnologische Untersuchung in Beziehungen ermittelt, welche Feste zwischen Wirtschaft, Bürger und Staat spannen. Die Analyse heutiger Formen des mit Weihnachten verbundenen Feierns zeigte bespielsweise, dass sich in den Augen der Bürger die Ausnahmestellung dieser Feste im Jahreszyklus nicht nur auf symbolischen Bedeutungen begründet, welche diesen von Kirchen oder dem Staat zugeschrieben werden. Eine gleichermaßen wichtige Rolle spielen von dieser Perspektive her nämlich auch Kontexte sogenannter praktischer zwischenmenschlicher und ökonomischer Beziehungen, zu denen auch Weihachten gehört. Die Beispiele von Weihachten aber auch Halloween weisen auf die gegenseitige Beeinflussung und Verknüpfung der symbolischen und praktischen Seite von Festen hin. Das zeigt sich zum Beispiel darin, dass die Bevölkerung ökonomische Aktivitäten in die rituelle Praxis im Rahmen des Feierns eingliedern oder dass symbolische Bedeutungen von Festen im Gegenteil in der Wirtschaftssphäre zum Erreichen von Marketingzielen benutzt werden. Obwohl Weihnachten stereotyp als zu sehr kommerzionalisiert bezeichnet wird, ist festzustellen, dass bei einer Analyse konkreter Segmente heutigen Feierns von Weihachten, wie z.B. Märkten, Einkäufen, Reisen oder Firmenabenden diese eine Skala sozialer Funktionen erfüllen und symbolische Funktion auch dadurch erlangen, dass sie zum traditionellen Bestandteil weihnachtlichen Feierns werden. Durch das Bedürfnis, jemandem Verbundenheit zu bekunden, sich zu treffen, einander zu beschenken, Aufmerksamkeit auszutauschen usw. kann die kommerzielle Dimension dieser Elemente vom Blickpunkt der Bewohner unterdrückt werden. Andererseits rechnen jedoch der Handel und Dienstleister damit, dass während der Feste die Leute bereit sind, mehr Geld auszugeben als zu anderen Zeitpunkten. Daher intensivieren sie Marketingkampagnen und passen diese and den Charakter des jeweiligen Festes an. Damit tragen sie einerseits zur Atmosphäre von Weihnachten oder Halloween bei, zugleich werden sie aber Teil ihrer Struktur und verändern diese gewissermaßen gezielt. Die Untersuchung von Halloween brachte breiteres allgemein gültiges Wissen über die Verwendung von Festen als Marketinginstrument. Nach ihren Ergebnissen werden Ware oder Dienstleistung den potenziellen Kunden mithilfe des Festes mit der Begründung angeboten, dass sie Teil seines Feierns sind, oder es werden gezielt ausgewählte Merkmale des Festes als Instrument zur Bewerbung eines Geschäfts oder Produktes genutzt, welches nicht einmal eine Verbindung mit dem Fest haben muss.

Die Verflechtung von Wirtschaft und Festen zeigt sich auf besondere Weise im Bereich der Arbeitsgesetzgebung. Die Untersuchung zeigte, dass die als Ruhetage gesetzlich anerkannten Daten angesichts der konkreten arbeitsrechtlichen, durch das Arbeitsgesetzbuch sanktionierten Ordnung eine Vielzahl wirtschaftlicher Konsequenzen für den Staat und alle Gruppen seiner Bürger haben. Diese Tatsache beeinflusst auch die Betrachtung der Bedeutung einzelner Feste und die Art und Weise ihres Begehens in der Gesellschaft. Zugleich entsteht dadurch eine Plattform zur Nutzung wirtschaftlicher Folgen von Festen im politischen Kampf und der Argumentation in Verhandlungen über Arbeits- und Feiertagsgesetzgebung im Parlament. Im überwachten Zeitraum wurde beispielsweise der zu erwartende ökonomische Effekt der eventuellen Streichung eines Feiertages oder Feiertage von Politikern als legitimes und praktisches Bedürfnis deklariert und als äußerst effiziente Größe in politische Formeln gesetzt. Und dies obwohl – wie unsere Analyse zeigte – diese Argumente in Wirklichkeit bei parlamentarischen Abstimmungen nie in Betracht gezogen wurden.

Wenn wir Feste vor allem als Instrument zur Durchsetzung der Interessen von Staat, Kirchen und Wirtschaft präsentieren, sind die Bürger oder die Gemeinschaft der Bewohner der Slowakei als Zielgruppe für die durch Feste verbreiteten Inhalte anzusehen. Die ethnologische Betrachtung von Weihnachten, dem Jahrestag des Slowakischen Nationalaufstands und Halloween – als unterschiedliche Elemente des slowakischen Feiertagskalenders – brachte mehrere Erkenntnisse, einerseits über den Charakter der Verbreitung von Merkmalen der Feste aus den erwähnten Bereichen als auch über die Art dieser in der Gemeinschaft der Bewohner der Slowakei verbreiteten Merkmale.

Aufgrund des Studiums der heutigen Weihnacht ist festzuhalten, dass obwohl es sich ursprünglich um ein christliches, also um ein langfristig von der Kirche institutionalisiertes Fest handelt, seine Auffassung und Feiern als religiöses Fest heutzutage trotz der massiven Belebung des kirchlichen Lebens nach 1989 nicht das einzige und auch nicht das wichtigste damit verbundene Merkmal dieses Festes ist. In der heutigen Gesellschaft der Slowakei nimmt Weihachten nämlich auch die Gestalt eines säkulären Festes an. Eine Analyse der mit Weihnachten verbundenen Merkmale hat zugleich bestätigt, dass die Präsenz der Dichotomie von sakral und profan bei der Bevölkerung keineswegs als polarisierendes Element der Betrachtung dieses Festes gilt. Hinsichtlich der Beziehung dieser Elemente wird der Unterschied zwischen diesen beiden Kategorien zum Teil verwischt, eventuell können auch ganz weltliche Elemente heute für manche Leute oder Gruppen als völlig heilig angesehen werden. Es ändert sich auch die Palette von Elementen, die als traditioneller Bestandteil dieses Festes galten. Heutzutage sind hier nämlich auch Elemente festzustellen, die das Ergebnis der Unterdrückung christlicher Inhalte von Weihnachten durch die regierende kom-

munistische Ideologie in der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts sind. Damals wurde Weihnachten in Feste des Winters, Feste der Ruhe und des Friedens umbenannt. Das Christkind wurde durch Väterchen Frost ersetzt. Weihnachtslieder wurden bei öffentlicher Aufführung nach Inhalt selektiert und von den Volkstraditionen wurden diejenigen ausgewählt, in denen die Geburt Gottes nicht betont wurde. In der Gegenwart werden religiöse Elemente, obwohl nun nicht mehr in der Slowakei ideologisch tabuisiert, durch kommerzielle verdrängt oder modifiziert. Ein Beispiel ist die Auseinandersetzung des importierten Santa Clause mit dem Christkind als der für heimisch und heilig aufgefassten Vorstellung. Die genannten Beispiele von Bestandteilen der heutigen Weihnacht deuten darauf hin, dass die mit einem bestimmten Fest verbundenen Merkmale und die Arten seines Begehens heute nicht ausschließlich durch den Prozess der institutionalisierten Formalisierung bestimmt werden. Der Einzelne und auch Gruppen beziehen sich in Inhalt und Form des Feierns auf Anstöße aus verschiedenen Quellen und nutzen sie nach eigenem Bedarf und Erfahrung. Auch die Selektion der Elemente von Festen nach Kategorien wie sakral und profan, erfolgen ihrerseits aufgrund eigener Klassifikationsprinzipien. Ein gutes Beispiel für das Resultat der Einwirkung dieser Prozesse ist Halloween, das in der Slowakei ein angenommenes, toleriertes und zugleich abgelehntes Fest ist. Eine noch breitere Skala bilden seine Repräsentationen eines gespensterhaften, lustigen, neuen, fremden (konkret eines westlichen und amerikanischen), aufgezwungenen, kommerziellen, heidnischen usw. Festes. Wie zu sehen ist, geht es zwar nur um ein Fest, in der Betrachtung der Bewohner der Slowakei hat dieses aber unterschiedliche, ja sogar gegensätzliche Bedeutungen.

Aufgrund des Erwähnten ist anzunehmen, dass die Vielfalt der Repräsentationen und Merkmale, welche einzelne Gruppen der slowakischen Bevölkerung mit einzelnen Festen verbinden, zugleich Ausgangspunkt der Äußerungsvielfalt ihres Feierns ist. Die Erforschung von Weihachten hat gezeigt, dass ein Wandel in der Form des Feierns auch mit der Entwicklung sozialer Funktionen von Festen verbunden ist. Im Fall von Weihachten sind die Formen seines Feierns mit der Bestätigung des Zusammenhalts von Familien, Gemeinschaften, Partnerschaften und Freundschaften verknüpft, mit der Bekundung der Bedeutung solidarischer zwischenmenschlicher Beziehungen, der Akzentuierung ihrer positiven Seiten und mit dem Bestreben, Menschen Freude zu bereiten.

Die Verfolgung der Ansichten von Lesern slowakischer Internetzeitungen, die sich zur Möglichkeit der Streichung und Verschiebung von Festen äußerten hat gezeigt, dass die Feste in der Gesellschaft der slowakischen Bürger auch als Rahmen zur Bekundung häufig ambivalenter Meinungen zu einer nahezu unbegrenzten Anzahl von Themen dienen. Die von Diskutanten angebotenen Lösungsalternativen von Problemen, die mit Feiern verbunden waren und deren Fähigkeit, diese zu begründen, zeugen davon, dass sich die Bürger in der aktuellen politischen Situation gut orientieren können. Sie zeugen auch von deren Bereitschaft, offen subjektive Interessen als Motiv für das Vertreten einer konkreten Meinung zuzugeben und die politisch dargestellte Realität zu demaskieren. In der Slowakei des 21. Jahrhunderts besteht also die Problematik der Feste im Bewusstsein ihrer Bewohner als selbstständiges, weit entwickeltes und äußerst differenziertes System von Meinungen. Es dient als Beispiel praktischer Beurteilung gesellschaftlichen Geschehens durch Menschen aufgrund eigener Erfahrungen und Wissens, ohne den politischen Diskursen über Feste zu unterliegen, sowie der Fähigkeit, für die Diskussion zu diesem Thema den eigenen – zivilen Blickwinkel auszuwählen.

Aufgrund erwähnter Feststellungen ist das Fest heutzutage als ein durch Tradition bewährtes und zugleich flexibel modernisierbares Instrument zur Verbreitung von Ansichten über den Aufbau der Gesellschaft und der Welt aufzufassen. Oder als irrationales Moment, das benutzt wird, ein reales Ziel zu erreichen. Für den Einzelnen – den Bürger sind Feste gerade durch die irrationale Einzigartigkeit von Gefühlen anziehend, die es ihm ermöglichen, diese zu erleben. Aus umgekehrter Sicht ist der Grund, warum Feste nicht gleichermaßen effektiv bei der Durchsetzung bestimmter Ansichten wirken, die Tatsache, dass der Hauptakteur beim Prozess ihrer Annahme gerade der Einzelne – der Bürger ist. Er entscheidet nämlich darüber, welche Bedeutung, Inhalt des Festes er gerade akzeptiert und welche Form seines Feierns, Begehens er auswählt und ob er diese auch tatsächlich nutzt.

Wir nehmen an, dass wenn auch mehrere der erwähnten Feststellungen und Verallgemeinerungen eher hypothetischer Natur sind als dass sie Beweise liefern würden, sie doch auf ausreichende Weise die Bedeutung und Möglichkeiten völkerkundlicher Untersuchung von Festen andeuten, welche einen spezifischen Blickwinkel auf die heutige Gesellschaft und den Platz des Menschen darin eröffnet. Daher glauben wir, dass unsere empirischen Feststellungen und Erkenntnisse zum inspirativen Ausgangspunkt weiterer Untersuchungen und Überlegungen über diese Problematik werden.

Katarína Popelková – Juraj Zajonc

Pramene

LITERATÚRA

BABILON, J. 1989: *Prvá kuchárska kniha v Slovenskej reči.* Bratislava : Tatran.

BELL, C. 2009: *Ritual : perspectives and dimensions*. Oxford : Oxford University Press.

BENŽA, M. 2013: Spoločensko-kultúrne aktivity a ich organizátori v obciach na Záhorí. In *Slovenský národopis*, roč. 61, s. 246-257.

BITUŠÍKOVÁ, A. 1993: Betlehemy v rímskokatolíckych kostoloch v okolí Banskej Bystrice. In *Slovenský národopis*, roč. 41, 1993, č. 4, s. 477-491.

BOURDIEU, P. 1998: *Teorie jednání*. Praha : Karolinum.

Britanica pozri *The New Encyclopaedia Britanica*

BYSTRICKÝ, V. – KOVÁČ, D. – PEŠEK, J. a kol. 2012: *Kľúčové problémy moderných slovenských dejín*. Bratislava : VEDA.

DARULOVÁ, J. a kol. 2006: *Pliešovce. Krajina, história, kultúra*. Obecný úrad Pliešovce – Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici.

DEMO, O. 1998: *Vianočné ľudové koledy, vinše a hry.* Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej.

DRUGOVÁ, Z. 2008: *Vianoce na Slovensku. Od Ondreja do Troch kráľov.* Bratislava : Ottovo nakladateľstvo.

Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1, 2. J. Botík, P. Slavkovský (eds.). Bratislava : Veda 1995.

FEGLOVÁ, V. 1991: Čas radosti veselosti. Bratislava : ČSTK – Pressfoto.

FEGLOVÁ, V. 2008: *Šťastie, zdravie, pokoj svätý alebo Vianoce na Slovensku*. Bratislava : Národné osvetové centrum.

FERENCOVÁ, M. – NOSKOVÁ, J. 2009: K otázce studia peměti a města. In *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.–21. století.* Ed. M. Ferencová, J. Nosková. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno – Archiv města Brna – ÚEt SAV, Bratislava, s. 11-40.

FERENCOVÁ, M. 2005: Spomienkové slávnosti: Ako inštitúcie ovplyvňujú identifikačné procesy? In *Slovenský národopis*, roč. 53, č. 1, s. 19-36.

FERENCOVÁ, M. 2008: Spolužitie zaliate v bronze: Pomníky významných osobností ako prostriedok organizovaného šírenia klasifikačných schém. In *Slovenský národopis,* roč. 56, 2008, č. 1, 5-17.

FERENCOVÁ, M. 2009: Pomníky ako prostriedok legitimizácie režimov a transformácie spoločnosti. Prípad mesta Nové Zámky. In *Paměť města. Obraz města, veřejné komemorace a historické zlomy v 19.–21. století.* Ed. M. Ferencová, J. Nosková. Brno : EÚ AV ČR, pracoviště Brno – Archiv města Brna – ÚEt SAV, Bratislava, s. 333-358.

FOUCAULT, M. 2006: *Rád diskurzu*. M. Marcelli (prekl.) Bratislava : Agora.

FROLEC, V. a kol. 1988: *Vánoce v české kultuře.* Praha : Vyšehrad.

HAID, O. 1996: „Halloween“ in Tirol. In *Tiroler Volkskultur*, roč. 48, č. 11, s. 421-422.

HAID, O. 1996a: „Halloween“ in Tirol. In *Tiroler Volkskultur*, roč. 48, č. 12, s. 458-459.

Halloween in der Steiermark und andeswo. Mit einem Beitrag von Herwig Teppner über den Kürbis aus botanischer Sicht. E. Hörandner (Ed.). Viedeň : Lit Verlag 2005.

Historicky slovník slovenského jazyka V. R-rab – Š-švrkotať. M. Majtán (Ed.). Bratislava : Veda 2000.

HONZÁK, F. – PEČENKA, M. – STELLNER, F. – VLČKOVÁ, J. 2001: *Evropa v proměnách staletí*. Praha : Nakladatelství Libri.

HORVÁTHOVÁ, E. 1986: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava : Tatran.

HÜBSCHMANNOVÁ, M. – ŠEBKOVÁ, H. – ŽIGOVÁ, A. 1991: *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství.

JABLONICKÝ, J. 1990: *Povstanie bez legiend.* Bratislava : Obzor.

JABLONICKÝ, J. 1991: Slovenské národné povstanie a tri etapy jeho hodnotenia. In *Historický časopis*, roč. 39, 1991, č. 4-5, s. 449-456.

JABLONICKÝ, J. 2006: *Samizdat o odboji 2. Štúdie a články.* Bratislava.

JABLONICKÝ, J. 2009: *Z ilegality do Povstania. Kapitoly z občianskeho odboja.* Múzeum SNP – Dali-BB.

JUHÁSZ, I. L. 2002: *Rudna I. Temetkezési szokások és a temetőkultúra változásai a 20. században*. Komárno – Dunajská streda : Fórum Társadalomtudományi Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó.

JUHAŠČÍKOVÁ, I. – ŠKÁPIK, P. – ŠTUKOVSKÁ, Z. 2012: *Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR. Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011*. Bratislava : Štatistický úrad Slovenskej republiky.

KAMENEC, I. 2013: *Tragédia politika, kňaza a človeka.* Bratislava : Premedia.

KARCOL, M. 2004: Uplynulo desať rokov. In *Posolstvo zázrivského stromu : 1994–2004*. Bratislava : Pohotovosť, s.14-17.

KELLER, J. 2003: *Nedomyšlená společnost.* Brno : Doplněk.

KILIÁNOVÁ, G. 2005: *Identita a pamäť. Devín/ Theben/ Dévény ako pamätné miesto*. Bratislava : Ústav etnológie SAV.

KLEPÁČOVÁ, N. 1997: *Od adventu do Krista Kráľa*. Bratislava : Lúč.

KORFF, G. 2001: Halloween in Europa. Stichworte zu einer Umfrage. In *Zeitschrift für Volkskunde*, časť II, roč. 97, s. 177-189.

KOURA, P. – KOUROVÁ, P. 2010: *České Vánoce od vzniku republiky do sametové revoluce*. Praha : Dokořán – Máj.

KREKOVIČOVÁ, E. 1992: *Slovenské koledy.* Bratislava : Práca.

KREKOVIČOVÁ, E. 2010: Nie je hymna ako hymna. Hymny v procesoch transformácie na prelome tisícročí. In *Národopisná revue*, roč. XX, 2010, č. 1, s. 44-51.

LACKO, M. 2008: *Slovenské národné povstanie 1944*. Bratislava : Slovart.

LÁŠTICOVÁ, B. – FINDOR, A. 2008: From Regime Legitimization to Democratic Museum Pedagogy? Studying Europeanization at the Museum of the Slovak National Uprising. In: S. Wahnick, B. Lášticová, A. Findor (eds.) *Politics of Collective Memory: Cultural Patterns of Commemorative Practises in Post-War Europe.* Cultural Patterns of Politics. Vol. 1, 233-253.

LETAVAJOVÁ, S. 2010: *Buková. Vlastivedná monografia obce*. Obec Buková.

Lidové obyčeje a tradiční slavnosti v současném společenském životě. Statistiky. Výsledky dotazníkové akce na území České republiky. Strážnice : Ústav lidové kultury 2000.

LIPTÁK, Ľ. 1995: Pamätníky a pamäť povstania roku 1944 na Slovensku. In *Historický časopis*, roč. 43, č. 2, s. 363-369.

LOKŠA, M. – HRONČEK. P. a kol. 2007: *Nemecká. Čipkárske obce Nemecká, Dubová a Zámostie – ich krajina, história a tradície*. Obecný úrad Nemecká – Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici.

MANNOVÁ, E. 2008: Slovenské národné povstanie a politická pamäť. In E. Ivaničková et al. *Z dejín demokratických a totalitných režimov na Slovensku v 20. storočí.* Bratislava : HÚ SAV, s. 215-230.

MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z. 2008: *Veľká kniha slovenských Vianoc.* Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej.

MINTALOVÁ-ZUBERCOVÁ, Z. 2012: *Recepty, tradície, zvyklosti.* Bratislava : Slovart.

MOODY, T. W. – MARTIN, F. X. a kol. 1996: *Dějiny Irska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny.

MOORE, J. 1996: Halloween in Vereinigten Staaten. In *Haube - Hausfrau - Halloween. Lebendige Kulturwissenschaft. Festschrift für Elisabeth Roth zum 75. Geburtstag*. M. Scheinost (Hrsg.). Hildburghausen : Verlag Frankenschwelle KG, s. 85-91.

NÁDASKÁ, K. 2012: *Slovenský rok*. Bratislava : Fortuna Libri.

NAKONEČNÝ, M. 1997: *Lexikon magie*. Praha : Nakladatelství Ivo Železný.

NOVÁKOVÁ, K. a kol. 2011: *Smolenice. Vlastivedná monografia obce*. Bratislava : DAJAMA.

PAVLINCOVÁ, H. a kol. 1994: *Slovník Judaizmus, křesťanství, íslám*. Praha : Mladá fronta.

PETRJÁNOŠOVÁ, M. – LÁŠTICOVÁ, B. 2010: Ako analyzovať tlač: možnosti kritickej diskurzívnej analýzy. In *Československá psychologie*, roč. 54, č. 3, s. 291-300.

PODOLÁK, J. – NOVÁKOVÁ, K. a kol. 2009: *Ružindol. Vlastivedná monografia obce*. Obec Ružindol.

POPELKOVÁ, K. 2012: Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku? (poznámky k možnostiam etnologického výskumu). In *Ethnologia Actualis Slovaca*, roč. 12, č. 2, s. 8-28.

PRIEČKO, M. a kol. 2007: *Nesluša 1367–2007. Vlastivedná monografia obce*. Obec Nesluša.

SEDLÁK, J. 2013: Vianoce budú pod živou jedličkou. In *Pravda*, roč. 23, č. 289, s. 12.

SELECKÝ, A. 2000: *Diaľnica do pekla. Prichádza doba, ktorá je už tu.* Bratislava : Magnificat o. z.

SCHWARZ, V. 1994: Politické reprezentácie a národná otázka. In *Slovenský národopis*, roč. 42, č. 2, s. 164-183.

SLIVKA, M. 1998: Betlehemské hry. In *Horehronie 3.* Zost. V. Gašparíková. Bratislava : Veda, s. 333-369.

SLIVKA, M. 2002: *Slovenské ľudové divadlo*. Bratislava : Divadelný ústav.

Slovník slovenského jazyka. 3. diel. P - R. Š. Peciar (Ed.). Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963.

Slovník slovenského jazyka. 4. diel. S - U. Š. Peciar (Ed.). Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964.

SPERBER, D. 1996: *Explaining Culture. A Naturalistic Approach*. Oxford – Cambridge : Blackwell Publishers.

SPERBER, D. 1998: Inerpretatívna etnografia a teoretická antropológia. In *Slovenský národopis*, roč. 46, č. 2, s. 179-193.

STOLIČNÁ, R. 1991: *Jedlá a nápoje našich predkov*. Bratislava : Veda.

STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, R. 2004: *Slovenský rok. Receptár na dni sviatočné, všedné i pôstne*. Martin : Matica slovenská.

ŠALING, S. – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z. 2008: *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava – Prešov : Vydavateľstvo SAMO.

ŠÍBL, D. a kol. 2002: *Veľká ekonomická encyklopédia. Výkladový slovník AŽ*. Bratislava : SPRINT.

ŠULC, P. 2011: *Veselé Vianoce.* Bratislava : Pierot s. r. o.

The New Encyclopaedia Britanica, Volume 1. Encyclopaedia Britanica, Inc., 2005.

The New Encyclopaedia Britanica, Volume 3. Encyclopaedia Britanica, Inc., 2005.

The New Encyclopaedia Britanica, Volume 5. Encyclopaedia Britanica, Inc., 2005.

TISCHER, C.1994: *Moja najkrajšia vianočná kniha.* Bratislava : Egmont.

VAVŘINOVÁ, V. 2000: *Malá encyklopedie Vánoc.* Praha : Libri.

VAVŘINOVÁ, V. 2010: *Průvodce svátečním časem*. Praha : Albra.

VAVŘINOVÁ, V. 2011: *Abeceda Dušiček a Halloweenu*. Praha : Krásná paní.

VEČERKOVÁ, E. – FROLCOVÁ, V. 2010: *Evropské Vánoce v tradicích lidové kultury.* Praha : Vyšehrad.

ZAJONC, J. 2006: Pri stole pracujúcich alebo tekvica ako ananás. In *Etnologické rozpravy*, roč. 13, č. 2, s. 188-205.

ZAJONC, J. 2007: Miestna kultúra a spoločenský život obcí pod Malými Karpatmi v postsocialistickej transformácii. In *Mestá a dediny pod Malými Karpatami. Etnologické štúdie*. O. Danglová, J. Zajonc (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV, s. 180-218.

ARCHÍVNE A NEPUBLIKOVANÉ DOKUMENTY

5. júl: Sviatok sv. Cyrila a sv. Metoda: spravodajstvo, publicistika a internetové diskusie z obdobia 2005–2013. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1475 [nestránkované].

BAGIN, A. 2005: *Halloween v Hurbanove? Rozšírenie jedného starého-nového zvyku.* [Diplomová práca.] Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa.

Česko-slovenské sviatkové zákony v období 1918–1992. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavila Katarína Popelková. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1469 [nestránkované].

ČIŽMÁRIK, R. [nedat.]: *Starý otec spáva v detskej izbe (autokarikatúra)*. [Scenár k záznamu s názvom *Esej na každý deň – Starý otec spáva v detskej izbe*. Nahrávku redakčne pripravil Peter Holka. V réžii Jany Strniskovej čítal Marián Geišberg. Realizácia nahrávky: 28. 4. 2005. Dĺžka nahrávky: 13 min. 33 sek. Archív Slovenského rozhlasu ID 3779401001.]

Hall pozri *Halloween – Pamiatka reformácie* [...]

Halloween – Pamiatka reformácie – sviatok Všetkých svätých – Pamiatka zosnulých. Výskumná správa projektu VEGA. č. 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1471.

Halloween – sviatok Všetkých svätých – Pamiatka zosnulých : reprezentatívny dotazníkový výskum agentúry FOCUS z roku 2011. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Katarína Popelková. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1476.

MIKULA, P. 2004: *Sviatočný čas.* [Diplomová práca.] Bratislava : Univerzita Komenského.

MIKULÍKOVÁ, A. 2011: *Podoby vianočných sviatkov v podmienkach sídliska Petržalka*. [Diplomová práca.] Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa.

PR pozri *Halloween – Pamiatka reformácie* [...]

PZ pozri *Halloween – Pamiatka reformácie* [...]

Slovenské národné povstanie v médiách a prejavoch politikov. Výskumná správa projektu VEGA. č. 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Monika Vrzgulová. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1473 [nestránkované].

Slovenský sviatkový zákon v období 1993–2013. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavila Katarína Popelková. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1468 [nestránované].

Snahy o zrušenie sviatkov na Slovensku v období 2011–2012: spravodajstvo, publicistika a internetové diskusie. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Katarína Popelková. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1470 [nestránkované].

Sviatky a zákon NR SR č. 241/1993 o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v monitoringu médií 1999–2011. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1465. 205 s.

Sviatky a zákon NR SR č. 241/1993 o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v monitoringu médií 2011–2013. Výskumná správa projektu VEGA 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1472. 60 s.

SVS pozri *Halloween – Pamiatka reformácie* [...]

Tri sviatky 2011 pozri *Halloween – sviatok Všetkých svätých* [...]

VESELÁ, J. 2004: *Súčasné Vianoce (*v k*ontexte sociálnej štruktúry obyvateľstva).* [Diplomová práca.] Trnava : Univerzita Cyrila a Metoda.

Vianoce. Výskumná správa projektu VEGA. č. 2/0069/11. Zostavil Juraj Zajonc. 2013. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1477 [nestránkované].

Výročie Slovenského národného povstania v monitoringu médií v období 1990–2012. Výskumná správa projektu VEGA. č. 2/0069/11. Zostavili Juraj Zajonc a Monika Vrzgulová. 2012. Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1474. 283 s.

ZAJONC, J. 2007a: *Miestna kultúra a spoločenský život v desiatich obciach pod Malými Karpatmi. Výskumy 2006–2007*. [Výskumná správa.] Archív textov Ústavu etnológie SAV, inv. č. 1446.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Adventné trhy sme odštartovali ako sa patrí. [on line.] [cit. 26. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.kosicesever.sk/clanok/adventne-trhy-sme-odstartovali-ako-sa-patri>.

Aké sú moderné Vianoce? [on line.] [cit. 7. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/3648105/ake-su-moderne-vianoce.html>.

Alexander Dubček. [on line.] [cit. 12. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Alexander_Dub%C4%8Dek>.

Archív ankiet. [on line.] [cit. 7. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vianoce.sk/17640/archiv-ankiet.php>.

AteliérCASCADA Bonasicentrum a keramika. [on line.] [cit. 10. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.ateliercascada.sk/originalnakeramika/eshop/1-1-Dekorativna-keramika/9-2-Aroma-lampy-a-svietniky>.

Banskoštiavnický betlehem v Banskej Štiavnici. [on line.] [cit. 12. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.betlehem.sk/>.

Batman. [on line.] [cit. 11. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Batman_(komiks)>.

Betlehemské svetlo (a). [on line.] [cit. 15. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://svetlo.skauting.sk/>.

Betlehemské svetlo (b). [on line.] [cit. 7. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.mladymisionar.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=64&Itemid=109>.

BOA, I. 2013: Stále viac gréckokatolíkov slávi Vianoce v decembri. [on line.] [cit. 15. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/3649309/stale-viac-greckokatolikov-slavi-vianoce-v-decembri.html>.

BOČÁK, M. 2012: Diskurz – koncept kritický: nereflektované riziká používania výrazu mediálny diskurz. In *Jazyk a kultúra*, č. 10, 2012. [on line.] [cit. 8 .10. 2013]. Dostupné na: <http://www.ff.unipo.sk/jak/10_2012/bocak.pdf>.

Bohuslav Chňoupek. [on line.] [cit. 21. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=736>.

Bojujte za české Vánoce a zachraňte Ježíška. [on line.] [7. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://neontv.cz/2011/12/bojujte-za-ceske-vanoce-zachrante-jeziska/>.

Bratislava marathon. [on line.] [cit. 15. 10. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/bratislava.marathon>.

Bratislavský novoročný koncert. [on line.] [cit. 15. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.dynamic.sk/sk/referencie/2/bratislavsky-novorocny-koncert/>.

BSK: Vyvrcholením Župnej jesene 2013 bude Župná zabíjačka v Starej tržnici. [on line.] [cit. 1. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.hlavnespravy.sk/bsk-vyvrcholenim-zupnej-jesene-2013-bude-zupna-zabijacka-v-starej-trznici/179889/>.

Celoročný kalendár otužileckých a ďalekoplaveckých podujatí v sezóne 2013/2014. [on line.] [cit. 10. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.ladovemedvede.sk/view.php?cisloclanku=2013100001>.

Čas vianočných večierkov. [on line.] [cit. 10. 1. 2013]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/168735-cas-vianocnych-vecierkov/>.

Často kladené otázky. [on line.] [cit. 15. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://svetlo.skauting.sk/casto-kladene-otazky/>.

Četník se žení. [on line.] [cit. 14. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cetn%C3%ADk_se_%C5%BEen%C3%AD>.

Čo najviac nakupujú Slováci pod stromček cez internet? [on line.] [cit. 19. 11. 2012]. Dostupné na internete: <http://aktualne.atlas.sk/co-najviac-nakupuju-slovaci-pod-stromcek-cez- internet/ekonomika/pr-servis/>.

Čo namiesto kapra? Upravte si vianočnú tradíciu. [on line.] [cit. 15. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.pluska.sk/spravy/z-domova/co-namisto-kapra-upravte-si-vianocnu-tradiciu.html>.

Čo pre Vás znamenajú Vianoce? [on line.] [cit. 20. 11. 2012]. Dostupné na internete: <http://vianoce.sk/25207-sk/co-pre-vas-znamenaju-vianoce.php>.

ČUPKA, M. 2009: *Pohľadnice drží pri živote tradícia*. 20. 12. 2009 [on line.] [cit. 14. 05. 2013]. Dostupné na internete: http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/164614-pohladnice-drzi-pri-zivote-tradicia/>.

Ďalšie z rokovaní Rady solidarity a rozvoja. [on line.] [cit. 14. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/dalsie-z-rokovani-rady-solidarity-a-rozvoja/>.

Darčeky na Vianoce hľadajú Slováci čoraz viac na webe. [on line.] [cit. 14. 5. 2013]. Dostupné na internete: <http://aktualne.atlas.sk/print.xml?path[article]=darceky-na-vianoce-hladaju-slovaci-stale-viac-na-webe>.

Das ORF-Friedenslicht aus Bethlehem. [on line.] [cit. 28. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://ooe.orf.at/studio/stories/2501041/>.

Děda Mráz v 50. letech přijel přes Jičín, Mikuláše a Ježíška nezničil. [on line.] [cit. 11. 12. 2010]. Dostupné na internete: <http://zpravy.idnes.cz/deda-mraz-v-50-letech-prijel-pres-jicin-mikulase-a-jeziska-neznicil-pyd-/domaci.aspx?c=A111205_1695723_hradec-zpravy_klu>.

Dni kolied kresťanov Slovenska sa konajú už po dvadsiaty raz. [on line.] [cit. 11. 12. 2010]. Dostupné na internete: <http://prievidza.sme.sk/c/5679757/dni-kolied-krestanov-slovenska-sa-konaju-uz-po-dvadsiaty-raz.html>.

dobruchut.sk vaše recepty na Azet.sk. [on line.] [cit. 1. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://dobruchut.azet.sk/vyhladavanie/?text=halloween>.

Dracula. [on line.] [cit. 1. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Dracula>.

Drevený betlehem v Terchovej. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.terchova.sk/navstevnik/zaujimavosti-obce/dreveny-betlehem>.

Elektronické vianočné pohľadnice získavajú popularitu. [on line.] [cit. 28. 12. 2013]. Dostupná na internete: http://www.etrend.sk/trend-archiv/rok-/cislo-December/elektronicke-vianocne-pohladnice-ziskavaju-popularitu.html>.

Emília Vášáryová je prvou laureátkou SIENE SLÁVY FÓRA DONOROV. [on line.] [cit. 3. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nds.sk/blog/aktuality/emilia-vasaryova-je-prvou-laureatkou-siene-slavy-fora-donorov/>.

Fotenie s Mikulášom, Aupark BA. [on line.] [cit. 5. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://hviezda.faxcopy.sk/fotografie/630/fotenie-s-mikulasom-nedela-16-12>.

Frankenstein. [on line.] [cit. 6. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Frankenstein_%282015_film%29#Films.2C_plays_and_television>.

GAŽOVÁ, M. 2011: *Sviatok Všetkých svätých a Pamiatka zosnulých*. [on line.] [cit. 15. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.jankohrasko.sk/clanok/16258/sviatok-vsetkych-svatych-a-pamiatka-zosnulych/>.

GOMBÁROVÁ, D. a kol. MŠ 2012: *Halloween v MŠ*. [on line.] [cit. 8. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.obecplaveckystvrtok.sk/clanok/halloween-v-ms>.

Halloween pictures, stock photos and images. [on line.] [cit. 14. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.dreamstime.com/free-photos-images/halloween.htm>.

Happy hour. [on line.] [cit. 12. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Happy_hour>.

Harry Potter (postava). [on line.] [cit. 14. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Harry_Potter_(postava)>.

História Múzea Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici. [on line.] [cit. 5. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.muzeumsnp.sk/index.php?a0=muzeum-snp>.

História vlád. [on line.] [cit. 13. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/historia-vlad/>.

História. [on line.] [cit. 5. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.usmev.sk/sk/o/nas/historia>.

Hitom tohtoročných Vianoc sú kávovary, televízory aj hry. [on line.] [cit. 12. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/hitom-tohtorocnych-vianoc-su-kavovar/572993-clanok.html>.

Hlasovanie podľa klubov (a) [on line.] [cit. 19. 9. 2013]. Dostupné na internete:<http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=29909>.

Hlasovanie podľa klubov (b) [on line.] [cit. 19. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=29908>.

Hlasovanie podľa klubov. (c). [on line.] [cit. 5. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=30748>.

Hubinská – Rolničky, rolničky. [on line.] [cit. 12. 12. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=FKjcCu5P5cs>.

Hurá, ceny padli! Povianočné výpredaje prilákali ľudí už na Štefana. [on line.] [cit. 5. 12. 2013]. Dostupné na internete*:* <http://www.pluska.sk/spravy/ekonomika/hura-ceny-padli-povianocne-akcie-prilakali-ludi-stefana.html>.

iDnes.cz. [on line.] [cit. 15. 12. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/iDNES.cz/posts/10151797217521314>.

IĽKO, M. [nedat.]: *Nedeľa Všetkých svätých*. [on line.] [cit. 17. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.zoe.sk/?zoepedia&heslo=Nede%BEa+V%9Aetk%FDch+sv%E4t%FDch>.

Jack Rozparovač. [on line.] [cit. 15. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Jack_Rozparova%C4%8D>.

Jack Sparrow. [on line.] [cit. 3. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Jack_Sparrow>.

Jak zvířátka Santu z lesa vykřičela. [on line.] [cit. 4. 12. 2013]. Dostupné na internete: http://www.pepsi.cz/?gclid=CMLQi4XrsLsCFU5a3godWTsAdQ.

Jasličková pobožnosť – Holič, A.D. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://modlitba.sk/?p=4343>.

JASLOVSKÝ, M. 2007: *Aké sú moderné Vianoce?* sobota 22. 12. 2007. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/3648105/ake-su-moderne-vianoce.html#ixzz2mnE5h6sl>.

Jingle bells. [on line.] [cit. 2. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Jingle_Bells>.

K pohľadniciam a esemeskám pribudol aj Facebook. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://tech.sme.sk/c/5695380/k-pohladniciam-a-esemeskam-pribudol-aj-facebook.html#ixzz2qEgnmAxO)>.

Kam na Vianoce? [on line.] [cit. 10. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.pluska.sk/plus7dni/zaujalo-nas/kam-vianoce.html>.

KBS. [on line.] [cit. 22. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/konferencia-biskupov-slovenska>.

KOLÁČEK, M. 2008: *Prečo by kresťania nemali oslavovať Halloween*. [on line.] [cit. 6. 11. 2012]. Dostupné na internete: <http://www.christ-net.sk/node/244>.

Koledníci dobrej noviny v Prezidentskom paláci. [on line.] [cit. 10. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.prezident.sk>.

Koledníkov Dobrej noviny počas Vianoc stretnete aj vo vlakoch. [on line.] [cit. 10. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://youtube/vCJ5pNkChE8>.

Koľko plánujú minúť Slováci na vianočné darčeky? Niektorí zaplatia aj 800 eur. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.aktuality.sk/clanok/241612/kolko-planuju-minut-slovaci-na-vianocne-darceky-niektori-zaplatia-aj-800-eur/>.

KOPAČ, L. [nedat]: *Globalizovanie Slovenska*. [on line.] [cit. 31. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://necenzurovane.sk/13/globalizacia.html>.

KOTOROVÁ, A. 2013: *Halloween v jedálni*. [on line.] [cit. 31. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.soslevice.sk/index.php/skola/aktualne-udalosti/290-halloween-v-jedalni.html>.

KREŠKÓCZIOVÁ, Z. 2012: *Halloween Party*. [on line.] [cit. 27. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.gymvrable.sk/archiv/2012-2013/halloween_party.php>.

Kronika obce Liptovská Teplička. Rok 2008. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.liptovskateplicka.sk/2011/01/kronika-obce/>.

Kto u vás nosí darčeky? [on line.] [cit. 5. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.modrykonik.sk/forum/rodinne-slavnosti/kto-u-vas-nosi-darceky-2/>.

Lampion. [on line.] [cit. 16. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Lampion>.

Liturgický kalendár rímskokatolíckej cirkvi. [on line.] [cit. 24. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/kalendare/c/liturgicky-kalendar-rimskokatolickej-cirkvi>.

Ľudia počas vianočného zhonu dávajú prednosť ďalekej exotike. [on line.] [cit. 5. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/734771-ludia-pocas-vianocneho-zhonu-davaju-prednost-dalekej-exotike/>.

Ľudová pobožnosť. [on line.] [cit. 27. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.kredo.sk/bforum/topic.asp?TOPIC_ID=2051>.

Magnificat Slovakia. Mariánske spravodajstvo a vydavateľstvo. [on line.] [cit. 25. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.magnificat.sk/o-nas/>.

Maľovanie na tvár. [on line.] [cit. 9. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.malovaniedeti.6f.sk/index.php/o-malovani-na-tvar/6-malovanie-na-tvar>.

Marketingový mix. [on line.] [cit. 15. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Marketingový_mix>.

Materská škola „Slniečko na briežku“. [on line.] [cit. 9. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://skolkabrehy.meu.zoznam.sk/news/prazdniny/>.

Materská škola sv. Lujzy v Ružomberku. [on line.] [cit. 7. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.satmarky.sk/pg/skolstvo_MS_aktuality/>.

Mikuláš nie je Santa Claus! [on line.] [cit. 5. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://blog.rodinka.sk/blog/detail/clanok/mikulas-nie-je-santa-claus/2f2b2656/

Mikuláši začínajú už 3. decembra. [on line.] [cit. 1. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://bratislava.sme.sk/c/6163573/mikulasi-zacinaju-uz-3-decembra.html>.

Mikulášske jazdy už túto sobotu. [on line.] [cit. 7. 12. 2013]. Dostupné na internete: <7.12.2013 http://www.detskazeleznica.sk/--3-26-mikulasske-jazdy>.

Milé listy Ježiškovi z celého sveta! [on line.] [cit. 25. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://najmama.aktuality.sk/clanok/234015/jezisko-uz-dostal-1-2-miliona-listov/>.

Most SNP. [on line] [cit. 21. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Most_SNP>.

MUSOVÁ, D. 2012: *Halloween*. [on line.] [cit. 27. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.gymtut.edu.sk/?q=clanok-ziak/halloween>.

Na striebornú nedeľu bude v meste živý betlehem aj vianočná omša. [on line.] [cit. 14. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://bratislava.sme.sk/c/7039215/na-striebornu-nedelu-bude-v-meste-zivy-betlehem-aj-vianocna-omsa.html>.

Na Štefana bude veselo. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://dtonline.sk/na-stefana-bude-veselo/>.

Na začiatku bolo sedem statočných. Dnes bežali cez mosty davy. [on line.] [cit. 31.12. 2013]. Dostupné na internete: <http:// m.behame.sk/cestne-behy/na-zaciatku-bolo-sedem-statocnych-dnes-bezali-cez-mosty-davy>.

Najkrajšie darčeky sú od srdca. Vytvorte blahoželanie a my ho odošleme. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.skvelaposta.sk/>.

Najkrajšie vianočné trhy vo svete. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <https://server.sk/zaujimavosti/cestopisy/najkrajšie-vianocne-trhy-vo-svete/>.

Najoblúbenejším vianočným darčekom je oblečenie. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://domacnost.sme.sk/c/5149245/najoblubenejsim-vianocnym-darcekom-je-oblecenie.html>.

Najžiadanejší vianočný darček roku 2011? Zážitok. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://zena.pravda.sk/vselico/clanok/263930-najziadanejsi-vianocny-darcek-roku-2011-zazitok/>.

Nákupnú poukážku darovalo pod stromček 19 percent Slovákov. TASR, 15. decembra 2013 12:50. [on line.] [cit. 20. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.teraz.sk/ekonomika/prieskum-vianoce-darceky-poukazky/67839-clanok.html>.

Nám nie je jedno, aké budete mať Vianoce. [on line.] [cit. 20. 12. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=0BDGfd7znXQ>.

Národná rada Slovenskej republiky. VI. volebné obdobie. 714 a. Spoločná správa. [on line.] [cit. 3. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze%2fschodza&ID=296#current>.

Naša anketa: Sú aj pre Vás Vianoce najkrajšími sviatkami roka? [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.podbrezovan.sk/regionnoviny/podbrezovan.nsf/b2cea9ab312ee130c1257417005e6a49/96ba9d5ad4673115c125768d002e90e3?OpenDocument>.

Návrh na vydanie zákona Slovenskej národnej rady o vyhlásení štátneho sviatku Slovenskej republiky. Parlamentná tlač. [on line.] [cit. 7. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/dl/Browser/DsDocument?documentId=290186>.

Neviete, čo dať pod stromček? Tu je päť najhorúcejších tipov na darčeky. [on line.] [cit. 16. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://aktualne.atlas.sk/vianoce-neviete-co-dat-pod-stromcek-tu-je-pat-najhorucejsich-tipov-na-darceky/slovensko/spolocnost/>.

Novoročný príhovor prezidenta Slovenskej republiky Ivana Gašparoviča, 1. 1. 2013. [on line.] [cit. 26. 12. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.prezident.sk/?novorocny-prihovor-prezidenta-slovenskej-republiky-ivana-gasparovica-1-1-2013>.

O projekte. [on line.] [cit. 26. 8. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.partizani.sk/sk/o-projekte>.

O vianočnej pošte. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vianocnaposta.sk/o_vianocnej_poste>.

O vianočných hitoch. [on line.] [13. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.frenky.sk/clanok/727/o_vianocnych_hitoch.html>.

Obchody spúšťajú akcie. Povianočné výpredaje budú bohatšie. [on line.] [cit. 26. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://aktualne.atlas.sk/obchody-spustaju-akcie-po-vianocne-vypredaje-budu-bohatsie/ekonomika/slovensko-a-ekonomika/>.

Ocenenia pre eRko. [on line.] [cit. 9. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.erko.sk/o-erku/ocenenia-pre-erko/>.

Ochutnajte Vianoce pre všetkých. [on line.] [cit. 10. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.petrzalka.sk>.

OLO začalo zber vianočných stromčekov. [on line.] [cit. 10. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.bratislavskenoviny.sk/najnovsie-spravy-z-bratislavy/byvanie-sluzby/olo-zacalo-zber-vianocnych-stromcekov.html?page_id=107758>.

Organizačná štruktúra. [on line.] [cit. 3. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.upn.gov.sk/o-ustave-pamati-naroda/organizacna-struktura/>.

Oslava štátneho sviatku Dňa vzniku Slovenskej republiky, 1. 1. 2008. [on line.] [cit. 26. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.prezident.sk/?oslava-statneho-sviatku-dna-vzniku-slovenskej-republiky-1-1-2008>.

Oslavy dňa vzniku Slovenskej republiky na ministerstve obrany. [on line.] [cit. 26. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/oslavy-dna-vzniku-slovenskej-republiky-na-ministerstve-obrany/?789=>.

Párty na Štefana. Boba bar. [on line.] [26. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.parties.sk/diskoteky/kosice/boba-bar/party-na-stefana-2013-12-26>.

Pepsi CZ & SK. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.facebook.com/PepsiCeskoSlovensko>.

Petržalský Mikuláš dostal darček od mesta. [on line.] [cit. 5. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.petrzalka.sk/2011-10-11-petrzalsky-mikulas-dostal-darcek-od-mesta/>.

PIATAK, T. 2005: Vojna proti Vianociam. In *Impulz*, č. 4/2005. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.impulzrevue.sk/article.php?67>.

Pobožnost. [on line.] [cit. 13. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pobo%C5%BEnost>.

Poslanie a ciele Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov. [on line.] [cit. 17. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.szpb.sk/szpb.html>.

Pošta: Pohľadnice sú stále v kurze. [on line.] [cit. 18. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://strategie.hnonline.sk/spravy/tlacove-spravy/posta-pohladnice-su-stale-v-kurze>.

Poštová známka. 50. výročie Slovenského národného povstania – Francúzski partizáni. [on line.] [cit. 11. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.postoveznamky.sk/50-vyrocie-slovenskeho-narodneho-povstania-francuzski-partizani>.

Poštová známka. 50. výročie Slovenského národného povstania – Generáli R. Viest a J. Golian. [on line.] [cit. 11. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.postoveznamky.sk/50-vyrocie-slovenskeho-narodneho-povstania-snp-generali-r-viest-a-j-golian>.

Povianočné výpredaje sú zatiaľ pokojné. Budú aj ďalšie. [on line.] [cit. 5. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://bratislava.sme.sk/c/5701275/povianocne-vypredaje-su-zatial-pokojne-budu-aj-dalsie.html>.

Prečo prastaré cesty? [on line.] [cit. 24. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://prastarecesty.wordpress.com/preco/>.

Predaj živých kaprov je v plnom prúde pred 68 obchodmi Tesco. [on line.] [cit. 18. 12. 2013]. Dostupné na internete: < http://www.webnoviny.sk/slovensko/predaj-zivych-kaprov-je-v-plnom-prude/769746-clanok.html>.

Prejavy a príhovory. [on line] [cit. 12. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/prihovor-predsedu-vlady-sr-na-oslavach-68-vyrocia-snp-v-banskej-bystrici>.

Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012-2016. [on line.] [cit. 14. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/programove-vyhlasenie-vlady-sr-na-roky-2012-2016/>.

Příšerky s. r. o. [on line.] [cit. 3. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%AD%C5%A1erky_s.r.o.>.

Quatro Vianočný splátkový festival. [on line.] [cit. 5. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://vasepeniaze.blogspot.com/2013/11/quatro-vianocny-splatkovy-festival.html>.

Registrované cirkvi a náboženské spoločnosti. [on line.] [cit. 1. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://old.culture.gov.sk/cirkev-a-nabozenske-spolocnosti/registrovane-cirkvi>.

Ročný cyklus bohoslužieb. [on line.] [cit. 8. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.pravoverni.sk/in03cirkevGG01.html>.

Rokfortská stredná škola čarodejnícka. [on line]. [citované: 4. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Rokfortsk%C3%A1_stredn%C3%A1_%C5%A1kola_%C4%8Darodejn%C3%ADcka>.

Rolničky, rolničky - text. [on line.] [cit. 10. 9. 2013]. Dostupné na internete: http://www.karaoketexty.cz/texty-pisni/detske-pisnicky/rolnicky-rolnicky-443775>.

Rudolf Čižmárik. [on line]. [citované: 4. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Rudolf_%C4%8Ci%C5%BEm%C3%A1rik>.

RUSNÁKOVÁ, M. 2013: *Halloween party*. [on line.] [cit. 2. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.gymtut.edu.sk/?q=clanok-ziak/halloween>.

Sestra v akci. [on line.] [cit. 3. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Sestra_v_akci>.

Shrek. [on line.] [cit. 8. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/Shrek>.

Silvestrovská oslava v Košiciach bola bujará. [on line.] [cit. 27. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://kosice.korzar.sme.sk/c/6652853/silvestrovska-oslava-v-kosiciach-bola-bujara.html>.

Silvestrovská zábava v Bratislave bude na mnoho spôsobov. [on line.] [cit. 27. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.cas.sk/clanok/213736/silvestrovska-zabava-v-bratislave-bude-na-mnoho-sposobov.html>.

Slováci a Poliaci kupujú skôr klasické darčeky, Česi dávajú aj peniaze. [on line.] [cit. 18. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.teraz.sk/magazin/slovaci-a-poliaci-kupuju-skor-klasick/28997-clanok.html>.

Slováci dobiehajú Čechov v on-line nakupovaní darčekov. [on line.] [cit. 18. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.zive.sk/slovaci-dobiehaju-cechov-v-on-line-nakupovani-darcekov/sc-4-a-305130/default.aspx>.

Slováci plánujú na Vianoce kupovať praktické darčeky. Na webe. [on line.] [cit. 20. 11. 2012]. Dostupné na internete: <http://aktualne.atlas.sk/slovaci-planuju-na-vianoce-kupovat-prakticke-darceky-na-webe/ekonomika/financie/>.

Slováci si pod stromčekom nájdu najmä knihy a elektroniku. Autor: SITA. [on line.] [cit. 30. 11. 2012]. Dostupné na internete: <http://az-europe.eu/sk/169113-slovaci-si-pod-stromcekom-najdu-najma-knihy-a-elektroniku/>.

Slováci si potrpia na klasické darčeky: Pozrite, čo najčastejšie kupujeme. [on line.] [cit. 18. 6. 2013]. Dostupné na internete internete: <http://www.topky.sk/cl/13/1331415/>.

SLOVÁKOVÁ, M. 2013: *Deň trochu inak alebo Halloween na internáte*. [on line.] [cit. 7. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.gymcadca.eu/skola/internat/internatne-aktivity/den-trochu-inak-alebo-halloween-na-internate.htm>.

Slovenská národná strana – profil. [on line.] [cit. 12. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.sme.sk/c/3898596/slovenska-narodna-strana-profil.html>.

Slovenská pospolitosť-národná strana. [on line.] [cit. 12. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Slovenská_pospolitosť_–_národná_strana>.

Slovenské národné povstanie. [on line.] [cit. 29. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.muzeumsnp.sk/index.php?a0=historia&a1=slovenske_nar_povstanie>.

Slovensko si 1. januára pripomenie štátnym sviatkom deň svojho vzniku. [on line.] [cit. 1. 1. 2014]. Dostupné na internete: <http://skolskyservis.teraz.sk/zaujimavosti/den-vzniku-sr/7323-clanok.html>.

Slovenský Betlehem. [on line.] [cit. 12. 6. 2013]. Dostupné na internete: <http://betlehem.rajeckalesna.org/>.

Slovenský skauting. [on line.] [cit. 18. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Slovensk%C3%BD_skauting>.

SNP ako odkaz budovania tolerantnej demokracie. Príhovor vicepremiéra SR Rudolfa Chmela na oslavách 67. výročia SNP v Banskej Bystrici. [on line.] [cit. 29. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/3828/prihovor-vicepremiera-sr-rudolfa-chmela-na-oslavach-67-vyrocia-snp-v-banskej-bystrici/>.

Spider-man (komiks). [on line.] [cit. 4. 10 .2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Spider-Man_(komiks)>.

Spotrebiteľov nútia neľahké časy robiť kompromisy, Vianoce by ale nemali byť chudobnejšie. [on line.] [cit. 11. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.deloitte.com/view/sk_sk/sk/b1b73d04d2fda310VgnVCM1000003156f70aRCRD.htm>.

Stála expozícia Múzea SNP. [on line.] [cit. 6. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.muzeumsnp.sk/index.php?a0=expozicie>.

Stupne liturgických slávení. [on line.] [cit. 19. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.knazi.sk/liturgia/liturgickeslavenia.php>.

SULEK, V. 2008: *Európska emigrácia – exodus do nového sveta*. [on line.] [cit. 1. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.infoweby.sk/spolocnost/migracia/313-europska-emigracia>.

Superman (postava). [on line.] [cit. 4. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Superman_(postava)>.

Sv. Dimitrij Soluňský, mučedník. [on line.] [cit. 10. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.listar.cz/2010/sv_dimitrij_solunsky_20101026.htm>.

Svetová súťaž v spievaní Tichej noci. [on line.] [cit. 20. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://relax.etrend.sk/relax/svetova-sutaz-v-spievani-tichej-noci.html>.

Štátne sviatky. [on line.] [cit. 9. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/statne-sviatky/>.

Štefanská diskotéka v Detve – akcia alkohol zdarma + súťaž o vstupy. [on line.] [cit. 27. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://dtonline.sk/stefanska-diskoteka-v-detve-akcia-alkohol-zdarma-sutaz-o-vstupy/>.

Štefánska párty. [on line.] [cit. 27. 12. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/events/252023751615916/?ref_newsfeed_story_type=regular>.

Telekom – vianočný Happy paušál (reklama Ježiško). [on line.] [cit. 21. 11. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.youtube.com/watch?v=r02cm7lwbXY>.

Textový prepis rozpravy (a). [on line.] [cit. 5. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://mmserv2.nrsr.sk/NRSRInternet/indexpopup.aspx?module=Internet&page=SpeakerSection&SpeakerSectionID=88528&ViewType=content&>.

Textový prepis rozpravy (b). [on line.] [cit. 5. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze%2frozprava>.

The Addams Family. [on line.] [cit. 26. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/The_Addams_Family#Pugsley_and_Wednesday>.

Thriller (album). [on line.] [cit. 4. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Thriller_%28album%29>.

Tieto vlády panovali na Slovensku od roku 1993. [on line.] [cit. 22. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/tieto-vlady-panovali-na-slovensku-od-ro/475936-clanok.html>.

Top 10 vianočných miest. [on line.] [cit. 1. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://cestovanie.aktuality.sk/clanok/7638/odporucame-top-10-vianocnych-miest/>.

Tradičná ľudová kultúra Slovenska slovom a obrazom (elektronická encyklopédia). Bratislava : Centrum pre tradičnú ľudovú kultúru, SĽUK – Ústav etnológie SAV 2011. [on line.] [cit. 12. 6. a 9. 8. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=11>.

Tradičná vidiecka zabíjačka v meste. [on line.] [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://plnielanu.zoznam.sk/c/2756/tradicna-vidiecka-zabijacka-v-meste>.

Tradične štedré a veselé Dni Vianoc v Inchebe. [on line.] [cit. 7. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.incheba.sk/vystavy/dni-vianoc-6500.html?page_id=6500. >

Trick or Treat for UNICEF. [on line.] [cit. 6. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.trickortreatforunicef.org/stories>.

UNICEF. [on line.] [cit. 6. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://en.wikipedia.org/wiki/UNICEF>.

Už vyšla hviezda. Tekmar Slovensko. [on line.] [cit. 18. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.youtube.com/channel/UCaRWLckWIJcRp4cIXhEY5wA>.

V Períne začali s výlovom vianočných kaprov. [on line.] [cit. 16. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/299495-v-perine-zacali-s-vylovom-vianocnych-kaprov/>.

Veľké porovnanie predvianočných spotrebných úverov. [on line.] [cit. 7. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.investujeme.sk/velke-porovnanie-predvianocnych-spotrebnych-uverov/>.

Veľké sviatky. [on line.] [cit. 8. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.pravoverni.sk/in03cirkevGG03.html>.

Vianoce 2012: štatistiky operátorov na Štedrý deň. [on line.] [cit. 5. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.mojandroid.sk/2012/12/26/vianoce-2012-statistiky-operatorov-na-stedry-den/>.

Vianoce v lete. Buďme štedrí nielen v decembri. [on line.] [cit. 17. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.vianocevlete.sk/>.

Vianoce v Liptovskej Tepličke. [on line.] [cit. 12. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.liptovskateplicka.sk/author/obec/page/2/>.

Vianočná pošta. [on line.] [cit. 17. 9. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.facebook.com/vianocnaposta>.

Vianočné billboardy Ligy otcov. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.ligaotcov.sk/novinky/news_vianocne-billboardy-ligy-otcov/>.

Vianočné blahoželania. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <https://www.skvelaposta.sk/vianoce>.

Vianočné darčeky rýchlo a jednoducho len za 10 € mesačne – SLSP. [on line.] [cit. 5. 12. 2012]. Dostupné na internete: <http://medialne.blog.etrend.sk/reklamy/vianocne-darceky-rychlo-a-jednoducho-len-za-10-e-mesacne-slsp.html>.

Vianočné pexeso. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.expres.sk/clanok/6342/vianocne-pexeso.html?t=522013>.

Vianočné trhy budú konečne aj v Petržalke! [on line.] [cit. 6. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.petrzalka.sk/2012-10-30-vianocne-trhy-budu-konecne-aj-v-petrzalke/>.

Vianočný kapor tento rok zdražie. Vieme, koľko si priplatíte. [on line.] [cit. 22. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.cas.sk/clanok/263509/vianocny-kapor-tento-rok-zdrazie-vieme-o-kolko-si-priplatite.html>.

Videozáznam príhovoru R. Fica, 69. výročie SNP, Jankov vršok. 24. 8. 2013. [on line.] [cit. 3. 10. 2013]. Dostupné na internete: <www.vlada.gov.sk/prihovor-roberta-fica-69-vyrocie-snp-Jankov-vrsok>.

Viete čo sú hity týchto Vianoc? [on line.] [cit. 20. 11. 2012]. Dostupné na internete: <http://www.techbox.sk/temy/c6489/viete-co-su-hity-tychto-vianoc.html>.

Vlachovská gubajka. [on line.] [cit. 25. 12. 2012]. Dostupné na internete: http://vstupvolny.sk/podujatia/uvod/7702-vlachovska-gubajka-2013>.

Volby do NR SR 1994. [on line] [cit. 23. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://app.statistics.sk/volby98/1994/volby11.htm>.

Volby: Vlády od vzniku samostatnej SR 1. januára 1993. [on line.] [cit. 22. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://infovolby.sk/?base=data/parl/2012/04040177.msx>.

Volebný infoservis. [on line.] [cit. 22. 9. 2013]. Dostupné na internete: <http://infovolby.sk/?base=data/parl/2012/04040177.msx>.

Vreskot (film). [on line.] [cit. 12. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://sk.wikipedia.org/wiki/Vreskot_%28film%29>.

Všetko o šmolkoch. [on line.] [cit. 12. 10. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.smolkovia.estranky.sk/clanky/postavy/gargamel.html>.

Začiatky Dobrej noviny. [on line.] [cit. 7. 7. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.dobranovina.sk/o/historia/>.

Zachraňme Ježíška! [on line.] [cit. 23. 12. 2012]. Dostupné na internete: <http://halmil.blog.cz/1212/zachranme-jeziska>.

Základná škola Dubová Bratislava. [on line.] [cit. 14. 11. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.zsdubova.sk/images/sampledata/preco_dubova2013.pdf>.

Ženy sú na Vianoce štedrejšie ako muži. [on line.] [cit. 11. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.info.sk/sprava/24393/zeny-su-na-vianoce-stedrejsie-ako-muzi-prezradil-prieskum/>.

Živý Betlehem. [on line.] [cit. 15. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.citylife.sk/ina-akcia/zivy-betlehem-zichyho-palac-bratislava>.

Župná zabíjačka. [on line.] [cit. 13. 12. 2013]. Dostupné na internete: <http://www.tourismbratislava.com/event/sk/zupna-zabijacka/561>.

Menný register

Mená svätcov, nadprirodzených a vymyslených bytostí sú uvedené v Predmetovom registri

A
Addams, Charles 193
arcibiskup kardinál Martini 228, 236

B, Č
Babilon, Ján 184
Bagin, Arpád 175
Barány, Eduard 21, 70
Băsescu, Traian 98
Bell, Catherine 7, 166
Benigna 211
Bezdeda, Tomáš 96
Bielik, Peter 75, 77
biskup Izidor zo Sevilly 218
Bočák, Michal 12
Bugár, Béla 102
Bush, George 85
Bystrický, Valerián 75
Čaplovič, Dušan 33, 86
Čižmárik, Rudolf 175

D, Ď
Demo, Ondrej 112
Drugová, Zuzana 111
Dubček, Alexander 73, 98, 220
Duray, Miklós 88
Dvorský, Peter 138
Ďurčanský, Ferdinand 93
Ďurica, Milan S. 75, 81
Dzurinda, Mikuláš 38, 81-82, 85, 102-103

E, F
Elias, Norbert 7
Faič, Vladimír 52
Feglová, Viera 112
Ferencová, Michaela 13, 25
Fico, Robert 28, 33, 37, 52-53, 87-91, 95-98, 103-104
Fízik, Ladislav 85
Foucault, Michel 12, 66
Frešo, Pavol 97-98
Frolcová, Věra 111
Fronc, Martin 52
Ftáčnik, Milan 94, 97-98, 122

G, H, CH
Galko, Ľubomír 91
Gašparovič, Ivan 33, 86, 89-90, 92, 95, 98, 103, 155
Golian, Ján 73, 77
Gott, Karel 138
Gruska, Viliam 137
Habera, Pavol 138
Havel, Václav 73
Heréz, Marcel 96
Hevier, Daniel 138
Hlinka, Andrej 72
Hörandner, Edita 164
Hort, Milan 90
Hradecký, Roman 93
Hrušovský, Pavol 102
Hrnko, Anton 14, 20
Hubinská, Tatiana 138
Hus, Jan 70
Husák, Gustáv 108
Húska, Augustín Marian 79
Chmel, Rudolf 92, 93
Chmelár, Eduard 93
Chňoupek, Bohuslav 79
Chren, Martin 22

J
Jablonický, Jozef 75
Jackson, Michael 96, 213
Jača, Ladislav 97-98
Jankovič, Jozef 85
Jánošík, Juraj 98
Janovic, Tomáš 138
Javorský, František 18

K
Kalina, Juraj 96
Kamenec, Ivan 75, 99
Kaník, Ľudovít 46-50
Kanis, Pavol 20, 80
Keller, Jan 7, 56-57, 108
Klátik, Miloš 51
Klaus, Václav 31
Klepáčová, Nora 111

Kliman, Šymon 91
Kochanský, Marián 138
Korff, Gottfried 172, 184
Kotleba, Marian 87, 103
Kováč, Dušan 75, 80
Kováč, Michal 77-79, 101-102
Krekovičová, Eva 112
Kusý, Miroslav 89

L
Lacko, Martin 88
Langhammerová, Jiřina 164
Lenin, Vladimír Iľjič 183
Lesná, Ľuba 29
Lipták, Ľubomír 75
Luther, Martin 147, 216

M
Maďarič, Marek 33
Mannová, Elena 75
Mečiar, Vladimír 17, 31, 76, 79, 81, 101-102
Mihál, Jozef 51
Mikloško, František 21
Mikulíková, Anna 115
Mintalová-Zubercová, Zora 111
Molota, Štefan 128
Moravčík, Jozef 77
Mulík, Peter 75, 77

N
Nádaská, Katarína 112
Nakonečný, Milan 229
Naryškin, Sergej 98
Neuwirth, Anton 20-21
Nitray, Jozef 128
Nosková, Jana 13
Novotný, Viliam 52

O
opát Eigil 218
opát Odilo 218

P
Packa, Ján 87
pápež Gregor III. 169
pápež Gregor IV. 169
pápež Ján Pavol II. 130
pápež Urban VI. 218
Parker, Peter 192
Paška, Pavol 89, 98
Petras, Peter 153
Podmanický, Ján 49
Podolinská, Tatiana 169
Popelková, Katarína 12, 27, 35, 58, 70, 76, 165, 166, 167
Procházka, Radoslav 96-97
Prokeš, Jozef 18, 21
Putin, Vladimir 85

R
Radičová, Iveta 38, 89-90, 92-93
Rosová, Tatiana 22, 91, 94
Roth, Klaus 7, 8
Rowling, Joanne Kathleen 191
Rusko, Pavol 102

S, Š
Sečkár, Pavol 90, 99
Shelley, Mary 188
Schuster, Rudolf 28-29
Schwarz, Verena 66-67, 108
Slavkovská, Eva 81
Slivka, Martin 112
Slobodník, Dušan 17
Slota, Ján 83
Sperber, Dan 7, 13, 66, 168
Sulík, Richard 36-37
Sulík, Robert 90
Svätopluk 98
Štefánik, Milan Rastislav 21, 48, 88, 90
Štúr, Ľudovít 21, 29-30

T
Tatár, Peter 72
Tiso, Jozef 34, 72, 77, 81, 88, 98
Tondra, František 33
Trepáč, Jozef 70
Tuchyňa, Jozef 17, 19

V, W
Večerková, Eva 111,
Veselá, Jana 115
Viest, Rudolf 73, 77
Viskupič, Jozef 55
Vnuk, František 75
Vomáčka, Jaromír 138
Vrzgulová, Monika 12, 67
Weiss, Peter 70, 79

Z, Ž
Zajac, Peter 47
Žbirka, Miroslav 138

Predmetový register

Výrazy sú prepojené odkazmi na základe zhody ich formálnej stránky (napr. *sviatok* pozri aj *nový s.*). Odkazy nie sú vytvorené na základe vzťahu obsahovej stránky výrazov. Preto je napr. pri hľadaní pojmov súvisiacich s výrazom *sviatok* vhodné pozrieť aj *Halloween, Pamiatka zosnulých, Veľká noc* atď.

A
advent 113, 115, 119-120, 124, 131-132, 140-143, 154, 160
adventná nedeľa 116, 124, 132, 142
adventná výzdoba 117, 119
adventný benefičný koncert 122
adventný kalendár 114, 116-118
adventný pôst 119
adventný svietnik 116
adventný veniec 116-118, 141, 158, 162; *pozri aj* svätenie a.-ých v.-cov
Agentúra FOCUS 167-168
akceptovaný/akceptovateľný sviatok 199, 213, 234
Alexandrovci [umelecký súbor] 138
Aliancia nového občana / ANO 82, 102
All Hallow Even 169
All Hallows 169
All Hallows' Eve 169, 230
All Hallows' Evening 169
americká kultúra 171, 226
americké tradície 185
americký sviatok 169, 171, 178, 189, 196-197, 225-227, 238, 241, 243, 250, 252
Američania 157, 175, 213, 224, 226-227
Angličania 213
angl. = anglicky
anglosaský sviatok 226
anjel 125-127, 148, 238
anketa *pozri* internetová a.
ANO *pozri* Aliancia nového občana
anti-halloweenske sviatkovanie 237
Antikrist 229, 234, 242, 250
Anwinn *pozri* keltský vládca podsvetia A.

B
bank holiday 54, 55
bar 154, 178, 181, 193, 210; *pozri aj* návšteva baru
Barbora 119
Batman 192, 195
Bazilika Narodenia Pána v Betleheme (Izrael) 131
benediktínsky kláštor 218
benefičné podujatie 119-120, 122, 124, 157; *pozri aj* advetný b. koncert
betlehem 129, 140, 153-155
betlehemci 123
betlehemská hra 112, 152-153
Betlehemské svetlo 108, 131-132, 140, 162
bezdomovec 121-122
bežecké podujatie 125
biblia 112, 117, 150, 155, 219, 232-234
billboard / veľkoplošný plagát 129, 146

biskup *pozri* Konferencia b.-ov Slovenska; Španielska b.-ská konferencia; *Menný register*
biznis / bussines 209, 225
blahoprianie / blahoželanie 85, 114, 133, 151, 154; *pozri aj* vianočné b.
Bohorodička *pozri* slávnosť B.-y; sviatok svätého Štefana
bohoslužba 93, 117, 128, 132, 152, 154-155, 162, 170, 216-217; *pozri aj* ekumenická b.; trojkráľová b.
Bohozjavenie *pozri* Zjavenie Pána
bohyňa 170 (b. vodstva Shony/Spony); b. *pozri aj* keltská mesačná b.
Bojovník [periodikum] 67, 69, 71, 74
bosorka 171, 187, 190, 225, 229, 234, 241, 247; *pozri aj* sviatok b.-iek
Božie narodenie 151, 252
bronzová nedeľa 143
bubnová show 213
Burda Modemagazin [periodikum] 116, 176
burza šatstva 122
busta Fedora Ďurčanského 92-94

C

Cech roduverných Dubovaniek 177
centrálny kríž na cintoríne 220
cesnak 150-151, 215
cestovanie 27, 114, 140, 155-156, 158, 217, 220, 251
cestovný ruch 17, 54, 140, 156; *pozri aj* cudzinecký r.; halloweensky c. r.; vianočný c. r.
cintorín 150, 186, 217-224; 74 (c. padlých); 245, 180, 220 (c. Slávičie údolie, m. č. Karlova Ves, okr. Bratislava IV); c. *pozri aj* centrálny kríž na c.-e; jedlá späté s mŕtvymi a c.-om; návšteva c.-a
cirkev 6, 12-14, 24, 43, 50-54, 62, 78, 115, 121, 130, 152, 154, 168-169, 215, 236, 248-252; *pozri aj* Evanjelická c.; Gréckokatolícka c.; Katolícka c.; kresťanská c.; odluka c.-vi; pravoslávna c.; Protestantská c.; Reformovaná c.; Rímskokatolícka c.; východná c.; západná c.
cirkevná provincia *pozri* Deň vyhlásenia Slovenska za samostatnú c.-nú p.-u
cirkevno-národný sviatok 61
cirkevný kalendár 216-217, 220
cirkevný sviatok 13-14, 16-17, 27, 41, 47, 50-55, 61-62; *pozri aj* štátny c. s.
cudzí sviatok 9, 167, 178, 225-229, 238, 241, 243, 250, 252
cudzinecký ruch 19
cvikla 172
Cyril *pozri* Deň slovanských vierozvestcov C.-a a Metoda; sv. Cyril

Č

čarodejnica / čarodejník 171, 182, 186, 190-192,195, 227, 234, 247; *pozri aj* sviatok č.-ov
čarodejníctvo 229, 234, 236
čarovný klobúk 192, 195
časopis 112, 116, 118, 176, 222, 227
čečina / ihličie 116-117, 128, 217, 130, 150
čechoslovakizmus 41
čert 125-127, 190, 195, 225
Česi 47-48, 71, 145
česká kultúra 111
česko-slovenská/československá štátnosť 21, 49, 80, 101, 175
čestná stráž Ozbrojených síl SR 95
Čestná stráž prezidenta SR *pozri* tanec Č.-ej s.-e p. SR
čierna mačka 171
čierna pani 190
Čierny deň *pozri* seminár
čižmy 125
čokoláda 117, 187-188

ČSFR = Česká a Slovenská Federatívna Republika / Československá federatívna republika

D

dar / darček 57, 119-122, 125-129, 133, 139-141, 144-146, 170-171, 181-182, 186, 230; *pozri aj* finančný d.; mikulášsky d.; obdarúvanie; rozbaľovanie d.-ov; sponzorský d.; Úsmev ako d.; vianočný d.; zážitkový d.
darovanie 122 (d. krvi); 130 (d. vianočného smreku pápežovi)
Daruj hračku kamarátovi [zbierka] 121
dážďovka 188
Dedo Mráz 117, 147-148, 157, 252; *pozri aj* vítanie D.-a M.-a
degeš 199
Deklarácia o zvrchovanosti SR 31, 35, 39; *pozri aj* výročie D.-e o z. SR
Demokratická strana / DS 72
démon 169, 229, 231, 235
démonická bytosť 173
deň / dni *pozri* Čierny d.; Európsky d.; Diablov d.; dušičkové d.; Európsky d. rodičov; kresťanský d.; Medzinárodný d.; náboženský d.; pamätný d.; pracovné/pracovný d.; stridžie d.; Svetový d.; Štedrý d.; tradičný d.; voľný d.; významné a pamätné d.
Deň boja 21, 36 (D. b. proti totalite); 70 (D. b. študentov za slobodu a demokraciu); 22, 36-38, 44, 71 (D. b. za slobodu a demokraciu)
Deň černovskej tragédie 21
Deň daňovej slobody 22
deň dziní/tekvíc 178
Deň Matice slovenskej 15
Deň narodenia Ľudovíta Štúra 21, 29
Deň nespravodlivo stíhaných 15, 29
Deň nezávislosti 227
Deň obetí 22 (D. o. banských nešťastí); 21 (D. o. Dukly); 22, 28-29 (D. o. holokaustu a rasového násilia)
Deň oslobodenia od fašizmu 16, 70
deň otvorených dverí 36 (d. o. d. na Úrade vlády SR); 36-37, 47 (d. o. d. v Národnej rade SR/parlamente)
deň pracovného pokoja 13, 25-27, 31, 39-54, 66, 71, 74, 110, 113, 128, 149, 154, 158, 204, 214, 217, 221, 248, 251; *pozri aj* presun dní p. p.; tradičný d. p. p.; Zákon č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja ...
deň pracovného voľna 17, 19, 24, 44, 219
Deň pristúpenia SR k EU 22-23
Deň reformácie 21, 216; *pozri aj* Svetový d. r.
deň slovanských vierozvestcov Cyrila a Metoda 16, 70
deň Sťatia hlavy sv. Jána Krstiteľa 217
Deň Svätej Trojice 217
Deň Ústavy Slovenskej republiky 22, 32, 35-37, 48, 52-53
Deň vďakyvzdania 227
Deň víťazstva nad fašizmom 15, 17, 21, 31, 41, 50, 61
Deň vyhlásenia Slovenska za samostatnú cirkevnú provinciu 21
Deň vzniku 47 (D. v. Česko-slovenskej republiky, spoločného štátu Čechov a Slovákov); 46, 52 (D. v. prvej Československej republiky); 16-17, 21-22, 47, 70 (D. v. samostatného česko-slovenského štátu); 15 (D. v. Slovenskej národnej rady); 15, 24, 34, 48, 110, 113, 149, 250 (D. v. Slovenskej republiky)
Deň zahraničných Slovákov 21, 28-29, 32
Deň zápasu za ľudské práva 15
Deň zmierenia venovaný pamiatke obetiam politického násilia 71
detský domov 120-121, 123, 125
Detský fond Organizácie spojených národov (angl. skratka UNICEF) *pozri* Trick-Or-Treat for UNICEF
Deviaty máj, výročie oslobodenia Československa Sovietskou armádou 68

Diablov deň 229
Diabol / diabol 165, 172, 229, 234, 242, 250; *pozri aj* sviatok D.-la
Dies Ater *pozri* seminár
dieťa / deti 26-27, 52, 86, 116-129, 133-135, 138, 141, 145-154, 170-171, 174-176, 205-214, 225, 228, 231-233, 236-238, 240-242, 247-250; *pozri aj* d.-ský domov; divadlo pre d.; halloweenska obchôdzka detí; hry detí a rodičov; hry pre d.
Dieťa svetla pokoja 132
Dimitrijevská sobota 217
diskotéka *pozri* halloweenska d.; štefanská d.
Divadelné námestie (Martin, okr. Martin) 211
divadlo 134; 113 (d. pre deti); *pozri aj* ľudové d.; návšteva d.-a; vianočná d.-elná scénka
divožienka 190, 197, 239
Dni kolied kresťanov Slovenska [ekumenický festival] 137
Dni Vianoc [predajné trhy] 141, 159
Dobrá novina [podujatie] 122-123, 133, 152, 158
dobročinnosť 119-124
Dokumentačné stredisko holokaustu 94
dom kultúry *pozri* k.-ne centrum
Dom kultúry Zrkadlový háj (m. č. Petržalka, okr. Bratislava V) 121, 126, 130
domáca kultúra 167, 184-185, 240
domáce tradície 148, 162, 164, 178, 185, 196, 208, 238-239
domáci sviatok 10, 167-168, 172, 179, 198-199, 207, 224-226, 238-239, 243
domáci zvyk 167, 199, 239
domácnosť 116-117, 121, 125-133, 139, 142, 146, 150-151, 153, 155, 199
dovolenka 17, 39, 60-61, 145, 217, 219; *pozri aj* novoročná d.; vianočná d.
dôchodca 127; *pozri aj* klub d.-ov
Dracula / Drakula 171, 188
Dreikönigsaktion / Trojkráľová akcia 122
drogovo závislý 121
druhá svetová vojna 9, 33, 36, 50, 61, 67-68, 71, 74-82, 85, 87-93, 96-98, 100, 101-103, 116, 156, 183
druhý sviatok vianočný 15, 110, 124, 149-150, 152-154, 158
DS *pozri* Demokratická strana / DS
duch 7, 181-182, 186-188, 190, 192, 194, 211-212, 214-224, 229-231, 235-236; 169, 173 (d. mŕtveho predka); 233 (d. smrti); d. *pozri aj* Večer všetkých d.-ov
duša 215, 221-223; 169, 172, 275, 218-219, 222, 234 (duša mŕtveho/zomrelého); d. *pozri aj* nesmrteľnosť d.-e; pamiatka verných d.-í; zádušná omša
dušičkové dni 214
Dušičky 176, 178, 199, 207, 220; 234 (D. Nového veku)

E

ekológia 208, 239-240
ekonomická kríza po roku 2009 38, 41, 43, 51, 61, 70, 88, 128, 146
ekonomické aspekty sviatkov 6, 8, 12, 14, 18-20, 23-24, 40, 43-51, 55, 60, 99, 113, 143-147, 156, 158, 168, 208-215, 227, 250-251
ekumenická bohoslužba 93
elektronická forma vianočného pozdravu 133-136
elektronická komunikácia 5, 135, 156
elektronické médiá 25, 38, 41, 87-88, 115, 146, 167, 176
emigrácia / migrácia 75, 133, 170-171
eRko – Hnutie kresťanských spoločenstiev detí 122-123
etnická minorita 162
etnografický výskum 5, 7, 32, 42, 69, 111, 114, 127, 144, 154, 162, 174, 176, 178, 181, 197, 201, 204, 222, 248
etnológia 5, 7-8, 10, 12, 24-25, 38, 42, 56, 111-115, 129, 135, 164-166, 179, 208, 220, 248, 250-251

Európania 146, 172
Európska únia / EU 22-23, 34, 82, 84, 132; *pozri aj* Deň pristúpenia SR k EU; vstup SR do EU
Európsky deň rodičov a škôl 206
európsky integračný proces 23, 78, 85
európsky letný čas 113
evanjelici 21, 50, 151, 216, 219
evanjelická cirkev 216
Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku 41-42, 50-51, 216-219, 226, 228, 232, 234-235
evanjelická farnosť 132
evanjelickí veriaci 216-129
evanjelium 230
exportovaný sviatok 225
extrémizmus 77, 83, 87-89, 92, 103
ezoterický sviatok 233, 242, 250
ezoterizmus 215, 233, 236

F

farnosť 122-123, 132,152, 230, 237; *pozri aj* evanjelická f.; gréckokatolícka f., katolícka f.; protestantská f.
fašiangy 113, 196; 199 (f.-ový zvyk)
Federálne zhromaždenie ČSFR 16, 70, 73, 101, 220
federálny sviatok *pozri* štátny f. s.
festival smrti 230
film 96, 130, 139, 155, 171-172, 176, 182, 186, 188-189, 191-193, 195-196, 198, 202, 213, 237
filmová komédia 188, 191-192
finančná odmena 127
finančná zbierka 120, 122
finančný dar 145
firemný večierok 127-128, 158, 214, 251
fitnes centrum 124
folklór 42, 111-112, 118, 137-138, 234
folkloristika 166
folklórna skupina / folklórne zoskupenie / folklórny kolektív / folklórny súbor 123, 130, 133, 153
footbloger 185
fotografovanie 201, 207 (f. sa počas Halloweenu); 126, 158 (f. sa s Mikulášom)
Francúzi 77, 88, 213
Frankenstein / Frankenstein, Viktor 188
františkáni 229
funebrál 219
futbal 124, 196, 202

G

Gargamel 186
globalizácia 87, 110, 112, 114, 129, 158, 162, 164, 190, 233
goralská muzika 153
Gréckokatolícka cirkev / gréckokatolícka cirkev 155, 162, 228-229, 231, 233
gréckokatolícka farnosť 232-233, 235, 237
grog 140
gymnázium 177, 186, 194, 202-204, 239

H

Halloween 162-247, 250-252; 170 (H. End)
halloween pumpkin 178
halloweenska diskotéka 194, 202-203, 210
halloweenska maska 171, 173, 182, 189-203, 205, 208-209, 212, 214, 226-228, 235-236, 238-239, 242; *pozri aj* súťaž o najlepšiu h.-u m.-u

halloweenska obchôdzka detí 174, 186, 194, 197-200, 238, 240
halloweenska párty 178, 181-182, 186, 190, 193-195, 197, 201-203, 210, 213-214, 224, 226-227, 235, 237
halloweenska prehliadka zámku 179, 211
halloweenska prehliadka zoologickej záhrady 177, 211, 214
halloweenska tekvica 174-181, 209, 239, 244
halloweenska výučba / halloweenske vyučovanie 177, 186, 190, 194-195, 201-205
halloweenska výzdoba 171, 174, 179, 181, 201-203, 211, 228, 236
halloweenske jedlá a nápoje 184-189, 202-203, 210, 240
halloweenske sladkosti 171, 174, 186, 188-189, 194, 197-200, 210, 233
halloweensky cestovný ruch 210
halloweensky koncert 194
halloweensky lampáš 172, 174-181, 208, 210, 223, 238-239
halloweensky lampión 181-184, 214, 222, 246
halloweensky svetlonos 174-181, 239
halloweensky tovar 196, 208-215, 236
halloweensky večierok 193-194, 202-204, 206, 210, 239
halloweensky vinš 199
halloweensky zvyk 170-172, 175, 181, 198, 208, 223, 225-226
happy halloween / happy hour / happy paušál 181, 214 / 181 / 148
hell *pozri* peklo
Heloiny 176, 198
Helovín / helovin 177, 199, 202, 227
helovínka 202
helovínový lampášik 178
Historický odbor Matice slovenskej 75, 77
Historický ústav Slovenskej akadémie vied 81, 93
Hlavné námestie (m. č. Staré Mesto, okr. Bratislava I) 149
hlavný štátny sviatok 21
Hlinkova garda 72, 98
Hlinkova mládež 72
Hlinkova slovenská ľudová strana / HSĽS 72, 93
hnutie HUMAN 93-94
Hnutie kresťanských spoločenstiev detí *pozri* eRko
Hnutie za demokratické Slovensko / HZDS 17-18, 31, 39, 79, 101
Hodina deťom [zbierka] 120
holokaust 29, 78, 85, 98; *pozri aj* Deň obetí h.-u a rasového násilia; Dokumentačné stredisko h.-u
horor 171, 182, 187-189, 192, 202, 212
hororový kostým 185
hra 170, 203, 207 (h. s jablkami); h. *pozri aj* betlehemská h.; hry; spoločenská h.; zábavná h.
hrob 180, 187, 221; *pozri aj* modlenie pri h.-e; návšteva h.-u; tekvicový lampáš na h.-e; výzdoba h.-u
hrubý domáci produkt 50-51, 61
hry 201 (h. detí a rodičov); 170, 202-203 (h. pre deti)
HSĽS *pozri* Hlinkova slovenská ľudová strana
hudba 96, 104, 121, 123, 126, 128, 136-137, 139, 151-152, 194, 201, 215
hudobné združenie Keltieg 215
HUMAN *pozri* hnutie H.
Hviezdoslavovo námestie (m. č. Staré Mesto, okr. Bratislava I) 16
hymnická pieseň 137
HZDS *pozri* Hnutie za demokratické Slovensko

CH

chalupa / chata 130, 156
charitatívne podujatie 114, 118-120, 122-125, 140
chodenie po uliciach v maskách 170, 174, 194, 196

chrámový koncert/zbor 138, 152-153
Christkind 147
chudobný 61, 119, 122

I

identita 128, 156, 165, 200
ihličie *pozri* čečina
imatrikulácia 203, 206, 239
imelo 128
importovaný sviatok 225
informačné médiá 5, 9, 12-13, 25-26, 28, 31, 38-39, 41, 43-45, 49-50, 56-57, 66-70, 74-83, 85-88, 90-92, 94-104, 113-115, 120, 132-133, 135, 137-139, 144, 146, 148, 157, 162, 165, 168, 173, 176-177, 181, 193, 197, 200-201, 204, 215, 220, 222-223, 225; *pozri aj* internet, film, televízia, tlač
Inštitút milosrdných sestier Svätého kríža (Trnava, okr. Trnava) 237
internet 25, 33, 39, 53, 67, 73, 84, 91, 114, 132, 135-136, 147, 157, 161, 167, 172, 176, 180-181, 185, 189, 195, 202, 207-210, 223, 229-232, 235, 237-238, 241, 252; 130, 139 (i.-á anketa); 5, 13, 20, 26-27, 32, 35, 56-61, 64, 148, 165, 170, 173, 183, 197-200, 209, 215, 220, 222-228 (i.-ová diskusia); 156 (i.-ová komunikácia); 136, 147 (i.-ová sociálna sieť); 144-146, 150, 212, 214 (i.-ový obchod)
Isusić 147

J

jablko *pozri* hra s j.-ami
Jack Rozparovač / angl. Jack the Ripper 186
Jack Sparrow 191
Jackov lampáš / angl. jack-o'-lantern 172, 174, 176
jarný zvyk 199
Jasličková pobožnosť/slávnosť 152
jasličky 153
jedlá / jedlo 119, 124, 140, 215, 240; 186-188 (j. späté s mŕtvymi a cintorínom); j. *pozri aj* halloweenske j.; recept na prípravu j.-a; sviatočné j.; tekvicové j.; vianočné j.
jehovisti 162; *pozri aj* Náboženská spoločnosť ...
jesenné prázdniny 204, 206, 214, 221
jesenný sviatok 113, 238; *pozri aj* spomienkový j. s.
Jézuska 147
Ježiš Kristus 50, 110, 115, 117, 129, 131-132, 137, 151-153, 155, 157, 234, 237
Ježíšek / Ježiško 147 / 118, 129, 134, 138, 147-148, 152, 157, 161, 252
juliánsky kalendár 155, 183

K

kalendár 6-7, 26, 35, 60, 66, 97, 113, 118, 125, 149, 165, 169, 184, 216-217, 219, 222, 235, 238-239, 248; *pozri aj* adventný k.; cirkevný k.; juliánsky k.; liturgický k.; občiansky k.; sviatkový k.
kalendárny rok 26, 43, 110, 133, 154
kalendárny sviatok 162, 220
kalendárny zvyk 118; *pozri aj* tradičný k. z.
kapustnica 128; *pozri aj* vianočná k.
karneval 121, 126-127, 195, 196, 202, 236, 238
Katarína 115, 119
katarínska zábava 119
Katolícka cirkev / katolícka cirkev 23, 41-42, 50-51, 53, 61, 110, 152, 155, 216, 225, 227-234, 238, 240-241, 249-250
katolícka farnosť 122-123, 132-133, 152, 155, 229-232, 237
katolícka misia 122
katolícka náboženská slávnosť 24
katolícki veriaci 24, 115, 117, 152, 154, 231, 236

katolík *pozri* sviatok írskych k.-ov
kaviareň 180, 211, 224; *pozri aj* návšteva k.-ne
každodennosť 5, 7-8, 12, 43, 53, 165, 174-175, 200, 248
KDH *pozri* Kresťanské demokratické hnutie ...
Kelti 169-171, 173, 175, 178, 227, 230-231, 235; 215, 240 (K. na Slovensku)
keltská mesačná bohyňa 231
keltské náboženstvo 170, 232, 242
keltský boh a pán smrti Samhain 231, 235
keltský Nový/nový rok 215, 231
keltský sviatok 169, 226-227
keltský vládca podsvetia Anwinn 169
kladenie vencov 90-91, 94-96
klub dôchodcov 119, 122, 128, 138
kňaz / kňažka 72, 117-118, 152, 155, 170, 229-231, 236, 240 / 231
koleda 112, 133, 137, 157, 252
koledovanie 119, 122-123, 147, 153, 158, 199
kolektívne ignorovanie štátnych sviatkov 7, 56-57
komercia 113-114, 126, 129, 139-140, 147-149, 156-158, 161
komercionalizácia Vianoc 250, 252
komerčný sviatok 168, 207, 209, 227, 238, 241, 250, 252
komunista 68, 72, 75, 183
komunistická diktatúra / komunistická ideológia / komunistický režim / komunistická totalita 42, 78, 101 / 74, 100, 119, 147, 252 / 8, 29, 41, 68-69, 72-73, 75, 77, 79, 85, 92, 95, 99, 112, 128, 183 / 75, 83, 102; *pozri aj* pád k.-ého režimu
komunistická strana 68, 183; 79, 220 (Komunistická strana Československa / KSČ); 69, 79 (Komunistická strana Slovenska / KSS)
koncert *pozri* adventný benefičný k.; halloweensky k.; chrámový k.; návšteva k.-u
Konfederácia politických väzňov Slovenska 29
Konferencia biskupov Slovenska 53, 225
konzum 6, 43, 144, 196, 209
konzumácia jedál a nápojov 118, 141, 143, 150, 174, 180, 184, 186, 188-189, 193, 201, 206, 210, 215, 239
korupcia 61
kosť 187; *pozri aj* ľudská lebka / ľudské kosti
kostlivec 182, 187, 190, 195-196, 221, 246-247
kostol 116-118, 123, 217, 222, 127-128, 130, 132, 151-154, 170, 175, 191, 217, 222; *pozri aj* návšteva k.-a
Kostol Sedembolestnej Panny Márie (m. č. Petržalka, okr. Bratislava V) 152
Kostol Svätej rodiny (m. č. Petržalka, okr. Bratislava V) 122, 130
kostra 190
kostým 148-149, 190-202, 209, 214, 231, 235, 238, 247, 152, 162, 169, 171, 174, 182, 189-197-202, 209, 214, 231, 235, 238; *pozri aj* hororový k.; požičovňa k.-ov; strašidelný k.; zábava v k.-och
Krajské štúdio rakúskeho rozhlasu ORF v Linzi (Rakúsko) 131
Krajský úrad Banská Bystrica 83, 86-87
kresťan 115, 155, 225, 236-137, 238, 242; *pozri aj* Dni kolied k.-ov; vianočný sviatok pravoslávnych k.-ov
kresťanská cirkev 42, 119, 216, 224, 230-233, 235, 241-242, 250
kresťanská pieseň 237
kresťanská tradícia 54, 111, 113, 115, 152, 157, 232
Kresťanské demokratické hnutie / Kresťanskodemokratické hnutie / Kresťansko-demokratické hnutie / KDH 18, 20-21, 50, 55, 72, 82, 96, 102
kresťanské náboženstvo 170, 242
kresťanské sviatky / kresťanský sviatok 42, 62, 113, 147, 183, 215, 225, 251
kresťanskí veriaci 154, 225, 237
kresťanský deň 229

kresťanstvo 100, 110, 131, 147, 157, 169, 217, 228, 230, 232; *pozri aj* eRko – Hnutie k.-ských spoločenstiev detí; Maďarské kresťansko-demokratické hnutie; predk.-ká predstava; protik.-ký sviatok; Slovenská demokratická a k.-ká únia
Kristovo narodenie / narodenie Ježiša Krista 110, 115, 131, 151-153, 155, 157, 252; *pozri aj* Božie n.; slávnosť N.-a Pána
kríž 222; *pozri aj* centrálny k.
krížová cesta 183
krv 169, 171, 187, 195-196, 210, 231-232; *pozri aj* darovanie k.-i; Mikulášska kvapka k.-i
KSČ / KSS *pozri* Komunistická strana Československa/Slovenska
kult Wicca 229
kultúra 8, 110, 112, 114, 132, 156, 164, 167, 170, 179, 181, 196, 215, 228, 233, 238, 248; *pozri aj* americká k.; česká k.; domáca k.; ľudová k.; masová k.; ministerstvo k.-y; nemecká k.; popkultúra; tradičná k.
kultúra smrti/života 230
kultúrna reprezentácia 6, 13-14, 56, 62, 168
kultúrne centrum /stredisko/ zariadenie 81, 118, 121, 124, 126, 130, 152, 210-211, 214-215, 226-227
kúzelnícka show 212
kvaka 172, 231

L, Ľ

Ľadové medvede [združenie otužilcov] 124
lampáš *pozri* halloweensky l.; helovínový l.-ik; Jackov l.; tekvicový l.
lampión 181, 183; 182 (l. šťastia); l. *pozri aj* halloweensky l.
lampiónový sprievod 182-184, 195, 201-202, 238, 240
legislatíva *pozri* sviatková l.
lesná žienka / lesný mužík 190
líčenie tváre 189
liečebný úkon 170
list Ježiškovi 129, 134
Literárny fond 84
liturgický kalendár 24
lovenie jablka 170, 202
Lucia 119
Lucifer 175; *pozri aj* sviatok L.-a
ľudová kultúra 112
ľudová terminológia sviatkov 27
ľudové divadlo 153
ľudská lebka / ľudské kosti 171, 221

M

m. č. = mestská časť
mačka *pozri* čierna m.
Maďarské kresťansko-demokratické hnutie / MKDH 18
maľovanie na tvár 195, 213
marketing 9, 130, 158, 168, 181, 208-209, 211, 213-214, 241-242, 251
marschmallow 188-189
maska 121, 169, 189; *pozri aj* halloweenska m.; chodenie po uliciach v m.-ách; mikulášska m.; parodická m.; sprievod v m.-ách; strašidelná m.; zábava v m.-ách
masová kultúra 171, 173, 190
materská škola 119, 125-126, 138, 176-177, 179-182, 184, 186, 189, 194-195, 198, 200-201, 206, 208, 223, 240
Matica slovenská / MS 29, 47, 82, 177; *pozri aj* Deň MS; Historický odbor MS
med / medovina / medovník 141, 150-151 / 140 / 120, 130
medaila Milana Rastislava Štefánika 190
médiá *pozri* informačné m.
medializácia 50, 103

Medzinárodný deň študentstva 36
Memorandum národa slovenského 29; *pozri aj* výročie M.-a n. s.
Metod *pozri* Deň slovanských vierozvestcov Cyrila a M.-a; sv. Metod
migrácia *pozri* emigrácia / m.
Mikuláš 114, 119, 121-122, 125-128, 130, 136, 138, 141, 149; *pozri aj* fotografovanie sa s M.-om; stretnutie s M.-om; sv. M.
Mikulášska kvapka krvi [podujatie] 122
mikulášska maska 125-126, 149
mikulášska obchôdzka 125
Mikulášska paráda [podujatie] 126, 130
mikulášska ponožka 118, 125
Mikulášske posedenie 128
mikulášske sladkosti 125-128, 141, 148
mikulášsky darček 122, 125, 148
Mikulášsky maratón [podujatie] 124
mikulášsky sprievod 126, 149
mikulášsky večierok 125-126
minister / ministerstvo 77 (m. dopravy); 44-45, 48, 50-51, 55 (m. financií); 14, 17, 30, 33, 44, 46, 81, 83-84, 88, 93 (m. kultúry); 83, 91, 115 (m. obrany); 46-47, 51, 58 (m. práce); 17, 81 (m. školstva); 17, 19, 87 (m. vnútra); 32, 83 (m. zahraničných vecí)
minorita 114; *pozri aj* etnická m.; náboženská m.
MKDH *pozri* Maďarské kresťansko-demokratické hnutie
Mladí ľavičiari 88
MMS *pozri* telefónom posielaná obrazová správa
mníška / rehoľná sestra 191
mobilná telefonická komunikácia 135-136, 145, 148, 157, 212
ModeBurda *pozri* Burda
modernizácia 112
modlenie 117, 228; 217, 219-220 (m. pri hrobe)
modlitba 150, 154, 217-218
Mortiša z Adams Family 192-193
moslimovia 162
most *pozri* Nový m., Starý m.
Most Slovenského národného povstania (Bratislava, Bratislavský kraj) 91, 94
Most-Híd 55
Mrázik [filmová rozprávka] 139, 147
mŕtvi / mŕtvy 172, 187, 190, 215, 218-219, 221-223, 242; *pozri aj* duch m.-eho; duša m.-eho; jedlá späté s m.-mi; návrat m.-eho; nemŕtvy; spomienkové dni/sviatky na m.-ch; sviatok m.-ch
MS *pozri* Matica slovenská
múmia 187
múzeum 180, 187, 194, 211, 215; *pozri aj* Slovenské národné m.; Štátne m.
Múzeum Slovenského národného povstania, Banská Bystrica (okr. Banská Bystrica) 64, 67, 73-74, 77, 79, 81, 83-84, 87-88, 91, 94-96, 99, 103, 106; 85 (Pietna sieň M.-a SNP)
mzda za prácu vo sviatok 44

N

náboženská minorita 17, 157, 162
náboženská sloboda 23
Náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia 227-228, 232-236
náboženská vianočná pieseň 138
náboženské cítenie 20
náboženský deň 229
náboženský sviatok 24, 42-43, 155, 157, 224, 238, 242, 248, 250, 252
náboženský zvyk 162
náboženstvo 62, 171, 215, 228, 229, 236; *pozri aj* keltské n., kresťanské n.
Nadácia pre deti Slovenska 120

nadprirodzená bytosť 115, 169-170, 175, 187, 189, 195, 239
náhradné voľno 39
nákupné/obchodné centrum/stredisko 113, 116, 121, 124-126, 129-130, 136, 140-141, 143-144, 154, 161, 180, 192, 195, 212-215, 247
nakupovanie 43, 114, 131, 140, 145, 158, 197, 209-212, 214-215, 218, 227, 236, 251; 143-147 (n. vianočných darčekov); n. *pozri aj* pôžička na n.
Námestie / námestie 54, 78, 119, 125-126, 129, 140-141, 153-154; 122, 130 (N. Jána Pavla II., m. č. Petržalka, okr. Bratislava V); 79, 91, 94, 97 (N. SNP, m. č. Staré Mesto, okr. Bratislava I); 93-94 (N. SNP, Rajec, okr. Žilina); 130, 132 (N. sv. Petra, Vatikán); *pozri aj* Divadelné n.; Hlavné n.; Hviezdoslavovo n.; Rybné n.; Svätoplukovo n.
námorník 191
nanútený sviatok 227, 238, 252
Nariadenie SNR č. 73/1945 Zb. z 3. júla 1945, ktorým sa vyhlasuje 29. august za slovenský národný sviatok 68
Národná rada Slovenskej republiky / NR SR 14-18, 21- 22, 28, 36-37, 45, 48-49, 54-55, 79, 81-82, 85, 88-92, 98-99, 101-102, 248; *pozri aj* deň otvorených dverí v NR SR; Výbor NR SR
Národná transfúzna služba 122
národopis 111, 164-165, 166
násilie 16, 29, 45-46, 56, 71-72, 230-232; *pozri aj* Deň obetí holokaustu a rasového n.-a; Pamiatka obetiam politického n.-a; sviatok n.-a
NATO 34
naturálna odmena 133
návrat mŕtveho 169-170
návšteva 151, 158, 193, 210-212 (n. baru, kaviarne, reštaurácie, pubu); 150, 218-221, 224 (n. cintorína); 127, 154 (n. divadla); 179, 211(n. hradu/zámku); 217-222, 237 (n. hrobu); 120, 127, 194 (n. koncertu); 115, 127, 191, 218 (n. kostola/kaplnky); 42-43, 124, 139, 151, 154-155 (n. priateľov); 27, 43, 152, 154-155, 198, 217, 219-220 (n. príbuzných); 177, 211, 214 (n. ZOO)
nedeľa 14-15, 23, 27, 53, 115, 123, 141, 214, 217, 219; *pozri aj* adventná n.; bronzová n.; strieborná n.; zlatá n.
nechcený sviatok 183, 226
nemecká kultúra 147
nemŕtvy 171-172, 190
neofašizmus 84, 92
Neologická synagóga (Rybné námestie, m. č. Staré Mesto, okr. Bratislava I) 91
nepretržitá prevádzka 15, 26, 39
neslávený sviatok 225, 228, 238, 241-242, 250
nesmrteľnosť duše 218
Nešťastný deň *pozri* seminár
neveriaci 42, 116, 157, 235
Noc rozbíjania orechov / angl. Nut Crack Night 170
Nové slobodné Slovensko [portál] 77
novoročie 110-111, 155
novoročná dovolenka 156
novoročná obchôdzka 199
novoročný príhovor prezidenta 155
Nový most (Bratislava, Bratislavský kraj) 91, 94
Nový/nový rok 16, 34-35, 110-111, 113, 149, 154-155, 158, 233 / 26, 133, 169; *pozri aj* keltský N./n. r.; vítanie n.-ého r.-a
nový sviatok 165-168, 238, 243, 252
NR SR pozr Národná rada SR
Nut Crack Night *pozri* Noc rozbíjania orechov

O

občianske združenie 87, 121, 124, 185; *pozri aj* Slovenský zväz protifašistických bojovníkov; Spoločnosť priateľov detí z detských domovov ...

Občianske združenie 121 (O. z Križovatka 24h.); 122 (O. z. Lepší svet); 129 (O. z. Liga otcov); 229, 231 (O. z. Magnificat); 215 (O. z. Návrat)
občiansky kalendár 165, 168, 218, 220
občiansky sviatok 52
obdarúvanie 116, 119-121, 125-128, 143, 145-147, 160, 197-198, 209, 231, 251
obeť / obeta 230-231(ľudská o.); 231 (zvieracia o.)
obchod 43, 50, 113, 116-117, 127, 129-130, 136, 140-141, 143-146, 148, 150, 158, 168, 178, 180, 205, 208-216, 221, 227, 236, 241, 251
obchodné centrum *pozri* nákupné c.
obchodný reťazec
obchôdzka 199 (o. chlapcov na Veľkonočný pondelok); o. *pozri aj* halloweenska o.; mikulášska o.; novoročná o.; silvestrovská o.; vianočná o.
obchôdzky detí 122-123, 133, 199; *pozri aj* halloweenska o. d.
oblátka 141, 150-151
obradová vianočná pieseň 137
Obrezanie Pána a Bazila Veľkého 23
obyčaj 112, 166 (o.-ová tradícia); 112 (o.-ový systém); o. *pozri aj* sviatočná o.
očistec 218-219, 221
očistný oheň / očistný úkon 240 / 170
odmena *pozri* finančná o.; naturálna o.; vinšovanie za o.-u
odluka cirkvi od štátu 61
odpustky 216, 218, 221
oheň 169-170, 215, 222, 231; *pozri aj* očistný o.; preskakovanie ohňa; večný o.
ohňostroj 154, 183
ohňová show 203, 211
OKS *pozri* Občianska konzervatívna strana
okultistický sviatok 233, 242, 250
okultizmus 233-234
OĽANO *pozri* Obyčajní ľudia a nezávislí odborníci
oltár 117-118, 132
omša 33, 117, 123, 127-128, 153, 170, 237; *pozri aj* polnočná o.; ranná o., zádušná o.
Ondrej 111-112, 119, 142, 159
Organizácia spojených národov / OSN 233
Österreichischer Rundfunk (ORF) *pozri* Krajské štúdio ...
otužilec 150; *pozri aj* Ľadové medvede [združenie o.-cov]
odmietaný/odmietnutý sviatok 164-165, 166, 168, 173-174, 184, 199, 224-230, 235, 237-243, 250, 252
občan 7, 9, 12-14, 16-18, 23-24, 26-31, 33, 35-36, 40, 44-45, 55-62, 64, 66, 68-69, 72, 74-78, 92, 94-95, 97, 99-100, 102-103, 114, 121, 126, 128-131, 140, 155, 182, 216-217, 239, 248, 250-253; *pozri aj* Aliancia nového o.-a; Strana občianskeho porozumenia
oslava 9, 13, 29-35, 37, 47, 50, 53, 62, 67, 69, 111, 129, 137, 149, 151, 155, 157, 162, 165, 166, 169, 172-173, 178-179, 182-184, 186-189, 191-192, 194-198, 200-217, 219, 222-223, 225, 227-233, 236-238, 241-242, 246, 248, 250; 154 (o. menín Štefana); o. *pozri aj* silvestrovská o.; ústredné o.-y SNP
odborové hnutie 15, 47, 50, 52, 54, 156
Občianska konzervatívna strana / OKS 22, 47, 72
Obyčajní ľudia a nezávislí odborníci / OĽANO 22, 54-55

P

pád komunistického režimu 6, 36, 66, 68, 70, 73, 100, 120
pamätné miesto 33, 74
pamätník 90, 97, 128, 183, 222; 84 (p. Kalište, okr. Banská Bystrica); 84 (p. Nemecká, okr. Brezno); 220 (p. obetiam vojen)
Pamätník holokaustu (Rybné námestie, m. č. Staré Mesto, okr. Bratislava I) 29
Pamätník slovenského vysťahovalectva a zahraničných Slovákov (Sad Janka Kráľa, m. č. Petržalka, okr. Bratislava V) 29

Pamätník/pamiatka SNP 99; 77, 91 (Banská Bystrica, okr. Banská Bystrica); 97 (Jankov vršok, okr. Bánovce nad Bebravou); 92 (Kremnička, okr. Banská Bystrica); 94 (Námestie SNP, m. č. Staré Mesto, okr. Bratislava I); 88 (Žilina, okr. Žilina)
pamätný deň 12-64, 66, 68, 70, 72, 76, 216, 248; *pozri aj* významné a p.-é dni
Pamätný deň Slovákov žijúcich v zahraničí 32
Pamiatka obetiam politického násilia 16, 71
Pamiatka reformácie 216
pamiatka verných duší 218
Pamiatka/pamiatka zosnulých 113, 141, 167, 173, 180, 198, 218-221, 223-224, 230, 234-236, 238
pancierový vlak Štefánik 88
Panna Mária *pozri* Sedembolestná P. M.; slávnosť Bohorodičky
Pápežské misijné diela 122
Parker, Peter *pozri* Spiderman
parkovisko 141, 143
Parlament Rómov Slovenska 85
parlamentné voľby 22, 38, 44, 49, 79, 81, 83, 86, 102-103
parodická maska 193, 197
partizánska vatra 89
párty 127-128, 182, 210; 238 (p. všetkých svätých); p. *pozri aj* halloweenska p.; štefanská p.
Pascha 217
pastier 42, 133, 137-138, 147, 151, 153
pavúk 171, 182, 188, 192, 242, 246
Päťdesiatnica 217
peklo / angl. hell 170, 172, 229, 236
peňažná odmena *pozri* finančná o.
peňažná poukážka 128
peňažná zbierka *pozri* finančná z.
peňažný dar *pozri* finančný d.
peniaze 143-145, 158, 251
Petržalské noviny [periodikum] 121
Petržalské Vianoce [podujatie] 124
piatok *pozri* presun dní pracovného pokoja na p.; presun voľna za štátny sviatok na p.; Veľký p.
pieseň 89, 96, 205, 238; *pozri aj* hymnická p.; kresťanská p.; pohrebná p.; populárna p.; vianočná p.
pietna spomienka / pietne podujatie / pietny akt / pietny ceremoniál 34, 234 / 82 / 66, 74, 87, 90, 92, 95-97 / 90
pirát 127, 191, 208
pizzeria 181-182, 214
plagát 179, 247; *pozri aj* billboard
ples 113, 196, 225; 190-191, 194, 205, 208 (p. strašidiel); 237-238 (p. všetkých svätých); 177 (škôlkarsky p.)
pobožnosť 151, 154, 217, 219; *pozri aj* Jasličková p.
pódium 94-95
podnikateľ 26, 59-61, 209
pohanský sviatok 232, 238, 242, 250, 252
pohanstvo 228, 230, 232, 235
pohľadnica 121, 133-136, 144, 157
pohrebná pieseň 219
politická reprezentácia reality 34, 78
politická strana 17-108, 134, 168, 249
politická tradícia 47
politický boj/zápas 37, 40-41, 49, 56, 61, 78, 251
politický diskurz 12-13, 64, 66, 80, 101, 249, 253
politický sviatok 13, 57, 248; *pozri aj* štátny p. s.
polnočná omša 151, 162

polodémonická bytosť 153; *pozri aj* démonická b.
pomník 74, 78, 87, 93, 96
pondelok *pozri* presun dní pracovného pokoja na p.; Veľkonočný p.
popkultúra 173, 188, 191-192, 195-196
populárna pieseň 137-138
posedenie 127 (p. pod jedličkou); 127 (p. pri samovare); 125, 127 (p. spolupracovníkov); p. *pozri aj* Mikulášske p.; Predvianočné p. seniorov
posielanie vianočných pozdravov 121, 133-136, 157
pošta *pozri* Slovenská p.; Vianočná p.
Potter, Harry James 191, 195
povianočný výpredaj 144, 154
požičovňa kostýmov 190-191, 193, 195, 197
pôst 115, 151, 217; *pozri aj* adventný pôst
pôžička na nakupovanie 146
práca vo sviatok 15, 27, 44
pracovné dni / pracovný deň 15, 26, 45, 51, 53, 113, 142, 144, 214, 219
pracovné voľno 17, 19, 24, 27, 44, 47; *pozri aj* presun p.-ho v.-a
pracovno-právny režim sviatkov 23, 26, 39, 46, 54, 251
Pracovno-socializačné centrum Impulz (m. č. Petržalka, okr. Bratislava V) 122
pracovný týždeň 22, 54-55, 62,
Pravá Slovenská národná strana / PSNS 83
Pravda [denník] 67, 78
pravoslávna cirkev 41, 155, 162, 217
pravoslávni veriaci 51
prázdniny 17, 89, 110, 204, 206, 214; *pozri aj* jesenné p.; školské p.
predaj počas sviatkov 51, 131
predaj rýb 143, 160
predaj zabíjačkových špecialít 142-143
predčasné voľby 38, 44, 48-49, 52, 58, 102, 104
predkresťanská predstava 42, 110, 158, 172, 240
predkresťanský sviatok 110, 215, 229, 241, 250
predĺžený víkend 27, 46, 54-55, 58, 221
predok *pozri* duch mŕtveho p.-ka
Predpis č. 141/1988 Zb. Zákonné opatrenie Predsedníctva Federálneho zhromaždenia, ktorým sa mení a dopĺňa Zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch 68
Predpis č. 326/2001 Z. z. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o uzavretí Základnej zmluvy medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou 23
predvečer Všetkých svätých 169-170, 230, 234
Predvianočná Petržalka [podujatie] 119
predvianočná turistika 140, 156
predvianočné nákupy 140, 143-146
predvianočné obdobie 113, 115-120, 127-129, 139-140, 142-143, 146, 156, 160
Predvianočné posedenie seniorov [podujatie] 122
predvianočné trhové správanie 144
predvianočný zvyk 119, 199, 125, 142, 148, 157
predzásobenie 142-144
prechádzka / vychádzka 149, 151, 153
preskakovanie ohňa 170, 231
presun dní pracovného pokoja na pondelok/piatok 46, 53-54
presun pracovného voľna 17, 22, 51, 53, 60
presun sviatkov 38, 40-41, 47-48, 50, 52, 54, 60, 62
presun voľna za štátny sviatok na piatok 22, 60, 62
prezident 52, 72-73, 77-78, 84-85, 87-88, 98, 100, 132; 17, 24, 28-29, 33, 34, 77-79, 86, 89-90, 92, 95-96, 98, 101-103, 123, 155 (p. Slovenskej republiky)
prijatie Eura 34

prijatie sviatku / prijatý sviatok 238, 240, 252
prijímanie nováčikov 125
prikázaný sviatok 24, 217
primátor 92-94, 97-98, 122
princ / princezná 139, 180, 193
prípitok 150
príplatok zamestnancovi 39, 61
pripomínanie pamätných dní štátom 25-30, 36, 38-39
pripomínanie štátnych sviatkov štátom 25, 27, 29, 31-33, 36, 39, 47, 68, 76, 92, 103
prírodný cyklus 42, 166, 172
privátny priestor / privátne prostredie / privátna sféra 43, 70, 110, 118, 139, 156, 158 158, 193, 222
procesia 240
Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2012-2016 49-51
propagácia 120 (p. firmy); 211, 241, 251 (p. produktu); 206-207, 213 (p. školy)
protestantská cirkev 94
protestantská farnosť 133
protikresťanský sviatok 233
prst 187, 196
prvá svetová vojna 74
prvý sviatok vianočný 15, 150-152, 154, 158
Předpis č. 78/1948 Zb. Zákon, jímž se mění a doplňuje zákon o úpravě svátkového práva 68
PSNS *pozri* Pravá Slovenská národná strana
pub 178, 180-181, 186, 191-193, 210; *pozri aj* návšteva pubu
punč 121, 126, 140, 187, 213

R

rabín 94
Rada 50, 52-54 (R. pre solidaritu a rozvoj); 93 (R. vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť)
Radonica 217
Rainerova chata [v pohorí Vysoké Tatry] 153
rammadán 62, 157
ranná omša *pozri* roráty
rasizmus 28, 74, 98-99
rasová neznášanlivosť 29, 77, 84
recept na prípravu jedla 136, 184-189, 240
redukcia sviatkov 38, 44
reemigrácia 172
reformácia 147, 216; *pozri aj* Deň r.-e; Pamiatka r.-e
Reformovaná cirkev na Slovensku 216-217
rehoľná sestra *pozri* mníška
rehoľné spoločenstvo 29, 122
reklama 148, 160, 208-215, 222, 242,
rekreačné zariadenie 155-156
rekvizita 172, 175, 179, 182, 189, 195
repa 230
reprezentácia 12, 13, 32-33, 35, 56, 61, 66-70, 72, 75 82, 100-108, 123, 162-243; 251-252; *pozri aj* kultúrna r.; politická r.; verejná r.; šírenie r.-ií
Republiková únia zamestnávateľov 47
reštaurácia 141, 154, 180-181, 185, 193, 210-212; *pozri aj* návšteva r.-e
Rímskokatolícka cirkev / rímskokatolícka cirkev 24, 62, 122, 216-218, 220-221, 225, 228-230, 234
rímskokatolícki veriaci 218, 229-230
RIP / R.I.P 187
rituál 57,110-112, 117, 151, 158, 166-167, 170-171, 177-178, 206, 217, 220, 226, 232-242, 248, 250; 7, 166 [definícia]; 149 (r. pri stolovaní)

rituálna prax 6, 9, 13, 30, 33, 37, 47, 156, 248, 250
rituálna vražda 231
rodičia 17, 26, 89, 118-127, 132, 146-150, 175-179, 182, 191, 195, 199-201, 205-208, 214, 227-228, 232, 236-237, 240; *pozri aj* Európsky deň r.-ov; hry detí a r.-ov
rodinná tradícia 116, 148, 150, 162
rodinné sviatky 42, 62
Rok Ľudovíta Štúra 30
rok *pozri* kalendárny r.; Nový/nový r.; začiatok školského r.-a
Roľnícka strana Slovenska 79, 102
Rómovia 85, 89, 123, 133, 199; *pozri aj* Parlament Rómov
roráty 115
rozbaľovanie darčekov 150
rozhlas 5, 38, 67, 93, 136, 151, 156, 167, 216, 226; *pozri aj* Krajské štúdio rakúskeho r.-u
Rozhlas a televízia Slovenska 96; *pozri aj* Slovenský r.
rozhlasová súťaž 139-140
Rozparovač *pozri* Jack R.
rozpočet obcí 16, 129
rozprávková bytosť 175, 186, 188, 191
rusalka 190, 197, 239
rušenie sviatkov 40, 43-44, 46, 50-63
ryba 142-143
Rybné námestie (m. č. Staré Mesto, okr. Bratislava I) 29, 91, 94; *pozri aj* Neologická synagóga; Pamätník holokaustu

S

Saleziánske mládežnícke stredisko (m. č. Petržalka, okr. Bratislava V) 124
Sambain 169, 230
Samhain 169-170, 178, 215, 231, 235; *pozri aj* keltský boh a pán smrti S.
samospráva 83, 86-87, 91, 121, 126, 129, 140, 151-152
Santa Klaus 117, 128, 134, 140, 147-149, 157, 227, 252
SaS *pozri* Sloboda a Solidarita
Satan *pozri* sviatok S.-a
satanisti / satanizmus 229-231
satanistický sviatok 229, 233, 242
SDK *pozri* Slovenská demokratická koalícia
SDKÚ *pozri* Slovenská demokratická a kresťanská únia
SDKÚ-DS *pozri* Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana
SDĽ *pozri* Strana demokratickej ľavice
Sedembolestná Panna Mária 15, 27, 52; *pozri aj* Kostol S.-ej P.-y M.-ie; slávnosť S.-ej P.-y M.-ie; sviatok S.-ej P.-y M.-ie
Sedembolestná Panna Mária – patrónka Slovenska 24; *pozri aj* sviatok S.-ej P.-y M.-ie – p.-y S.
sekularizácia 147-148, 170
sekulárny sviatok 156, 219, 224, 235, 238, 241-242, 250, 252
seminár 76-77 (Dies Ater / Čierny deň / Nešťastný deň); 79 (Odkaz SNP pre súčasnosť a úloha KSS v jeho príprave a priebehu)
senior 118-119, 122, 128, 137; *pozri aj* Predvianočné posedenie s.-ov
Severoatlantická aliancia *pozri* NATO
Shony / Spony *pozri* bohyňa vodstva S./S.
show *pozri* bubnová s.; kúzelnícka s.; ohňová s.; televízna s.
Shrek 188
Silvester 124, 154, 199
silvestrovská obchôdzka 199
silvestrovská oslava/zábava 154
Silvestrovský beh cez bratislavské mosty [podujatie] 125
skaut 132, 192-193; *pozri aj* Slovenský s.-ing
skautský zbor 195

sladkosti 112, 115, 118, 125-128, 141, 148, 171, 174, 186, 188-189, 194, 198, 200, 210, 233; *pozri aj* halloweenske s.; mikulášske s., vianočné s.
Slávnosť / slávnosť 23, 250 (s. Bohorodičky Panny Márie); 24 (s. Narodenia Pána); 24 (s. Sedembolestnej Panny Márie); 23 (s. svätých Cyrila a Metoda); 24, 216, 234 (S./s. Všetkých svätých); s. *pozri aj* Jasičková s.; katolícka náboženská s.; spomienková s.
sledovanie televízie 139, 150, 151, 171, 176
Sloboda a Solidarita / SaS 22, 46, 51, 55
Slováci v Maďarsku 137
Slovan 228, 239-240; *pozri aj* Deň s.-ských vierozvestcov Cyrila a Metoda
Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana / SDKÚ-DS 22, 38, 55
Slovenská demokratická a kresťanská únia / SDKÚ 38, 44, 50, 82, 102
Slovenská demokratická koalícia / SDK 82, 102
Slovenská ľudová strana 77
Slovenská národná rada / SNR 68, 70-72, 74
Slovenská národná strana / SNS 31, 79, 81, 83, 86-88, 101-103; *pozri aj* Pravá S. n. s.
Slovenská pospolitosť / SP 87, 103
Slovenská pošta 133-135, 144
slovenská štátnosť 20, 33, 40-41, 49, 69, 75, 79-80
Slovenská televízia 85; *pozri aj* Rozhlas a t. Slovenska
Slovenské národné múzeum v Bratislave 88
Slovenské národné noviny [portál] 77
Slovenské národné povstanie / SNP 33-34, 49, 65-108, 249, 251; *pozri aj* Most SNP; Múzeum SNP; námestie SNP; pamätník SNP; ústredné oslavy výročia SNP; Výročie/výročie SNP; výučba o SNP
Slovenský rozhlas 85; *pozri aj* R. a televízia Slovenska
Slovenský skauting 200
Slovenský zväz protifašistických bojovníkov / SZPB [občianske združenie] 50, 69, 79, 83, 93, 99
Sme [denník] 67, 78, 93, 243
Smena [denník] 67
Smer-Sociálna demokracia / Smer-SD 37-38, 44, 47-49, 51-52, 54-55, 83, 86-89, 96, 103
SMK *pozri* Strana maďarskej koalície
smrť 165, 169, 173, 187, 190, 193, 211, 222, 230-235, 242, 250; *pozri aj* duch s.-i; festival s.-i; kultúra s.-i; sviatok s.-i
SMS *pozri* telefónom posielaná správa
Snehulienka 126, 201; *pozri aj* vítanie Deda Mráza a S.-y
SNP *pozri* Slovenské národné povstanie
SNR *pozri* Slovenská národná rada
SNS *pozri* Slovenská národná strana
sobota 143, 212, 214, 219; *pozri aj* Dmitrijevská s.; Trojičná zádušná s.
socializmus 59, 69, 100, 116, 119-120, 127, 137, 148, 153, 155, 157, 162, 172
sociálna sieť *pozri* internetová s. s.
sociálna starostlivosť 119, 121-122, 132
sociálne istoty 60
sociálne odkázaný 119-122, 133, 157
SOP *pozri* Strana občianskeho porozumenia
SP *pozri* Slovenská pospolitosť
Sparrow *pozri* Jack S.
spev 219, 170
Spiderman 192, 195
spoločenská hra 127, 139, 170, 176, 201-203, 206, 237
spoločenské aktivity 110, 114, 118, 136, 140, 150, 164, 218
spoločenstvo 165, 241 (s. dediny); s. *pozri aj* rehoľné s.
spoločná večera 128, 149-150
Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar [občianske združenie] 120, 123
Spolužitie 18
Spomienka na všetkých verných zosnulých 218, 220

spomienka na zomrelých/zosnulých 172, 219, 223
spomienková slávnosť 25, 72, 88, 90-91, 97
spomienkové podujatie 30, 90-91, 93-94
spomienkové sviatky/dni na mŕtvych/zomrelých/zosnulých 172-173, 199, 219, 221-225, 234-235, 239, 245
spomienkový jesenný sviatok 113
sponzorský dar 120-122
sprievod 126 (s. mažoretiek); 182, 196 (s. v maskách); s. *pozri aj* lampiónový s.; mikulášsky s.
SR = Slovenská republika
stánkový predaj 130, 140-141
starosta 91, 94, 122, 126, 130
stoličkový tanec 202
stolovanie 149, 151-152; *pozri aj* rituál pri s.-í
strach 60, 90, 250; *pozri aj* sviatok s.-u
Strana demokratickej ľavice / SDĽ 18, 20, 74, 79, 82, 101-102
Strana maďarskej koalície / SMK 82
Strana občianskeho porozumenia / SOP 82, 102
strašenie 175, 212, 221
strašidelná maska 171, 189, 203
strašidelno-zábavný sviatok 173-174, 186, 193, 196, 211-212, 239, 241, 246, 250
strašidelný kostým 171, 173, 185, 192-193, 196-198; *pozri aj* tanec v s.-ch k.-och
strašidlo 175, 190
stredná škola 124, 177, 180, 183, 186, 189, 192, 194-195, 200-208, 221, 227, 240
stretnutie priateľov/s Mikulášom/spolupracovníkov 125
stridžie dni 115, 119
strieborná nedeľa 145, 153
súbor írskych tancov Demairt 215
súkromný podnik 19, 60, 127, 129
sušenie tekvicových jadierok 174-177
súťaž 84, 96, 124-125, 127, 134, 138-139, 154, 158, 177, 181, 186, 191, 201-205; 194-195, 203, 211-212 (s. o najlepšiu halloweensku masku); s. *pozri aj* rozhlasová s.
sv. Cyril a sv. Metod 32-33; *pozri aj* deň slovanských vierozvestcov C.-a a M.-a; slávnosť svätých C.-a a M.-a; sviatok sv. C.-a a sv. M.-a
sv. Dimitrij Solúnsky 217
sv. Ján Krstiteľ *pozri* deň Sťatia hlavy sv. J.-a K.-a
sv. Marek 240
sv. Metod *pozri* sv. Cyril a sv. M.
sv. Mikuláš 147, 149; *pozri aj* Mikuláš
sv. Murlay 170
sv. Štefan *pozri* sviatok svätého Š.-a; Štefan
sv. Tomáš *pozri* Tomáš
sv. Valentín *pozri* Valentín
Svätá stolica 23, 42, 51, 229, 232, 236, 249; *pozri aj* Základná zmluva medzi SR a S.-ou s.-ou
Svätá Trojica *pozri* Deň S.-ej T.-e
svätec / svätý 16, 216-217, 221, 235, 237-238; *pozri aj* párty všetkých s.-ých; ples všetkých s.-ých; sviatok Všetkých s.-ých
svätenie 158 (s. adventných vencov); 240 (s. polí)
Svätoplukovo námestie (Nitra, okr. Nitra) 108, 140
svetelná výzdoba 113, 129
svetlo 116, 128, 131-132, 222, 237; *pozri aj* Betlehemské s.
svetlonos 174-181, 185, 190, 195, 204, 208, 223, 238-239
Svetový deň 216 (S. d. reformácie); 32 (S. d. zahraničných Slovákov)
sviatková legislatíva, 12, 14, 249, 251
sviatkovanie 166 [definícia]; s. *pozri aj* anti-halloweenske s.
sviatkové právo 12
sviatkový kalendár / sviatkové kalendárium 9, 24, 25, 40, 70, 195

sviatkový zákon 12, 24-27, 29-30, 36, 38, 42, 44, 54, 70, 249, 250
sviatky jari 42
sviatky mieru/pokoja a mieru 157, 252
sviatky *pozri* kresťanské s.; náboženské s.; presun s.-ov; redukcia s.-ov; rodinné s.; rušenie s.-ov; spomienkové s.; sviatok
sviatky zimy 157, 252
sviatočná atmosféra 42-43, 62, 119, 139, 144, 151, 154, 162
sviatočná obyčaj 112-113, 162
sviatočné jedlá 150, 188-189
sviatočný vodič 221
sviatok 8 [definícia]; 27 [právna kategória]; s. *pozri aj* akceptovaný s.; americký s.; anglosaský s.; cirkevný s.; cudzí s.; domáci s.; druhý s. vianočný; exportovaný s.; ezoterický s.; importovaný s.; keltský s.; komerčný s.; kresťanské s.-ky; mzda za prácu vo s.; náboženský s.; nanútený s.; nechcený s.; neslávený s.; nový s.; občiansky s.; odmietaný s.; okultistický s.; pohanský s.; politický s.; práca vo s.; predkresťanský s.; presun voľna za štátny s.; prijatie s.-ku; prikázaný s.; protikresťanský s.; prvý s. vianočný; satanistický s.; sekulárny s.; spomienkový jesenný s.; strašidelno-zábavný s.; sviatky; štátny s.; štátom uznaný sv.; tolerovaný s.; všeobecne známy s.; zábavný s.; západný s.
sviatok Antikrista 229, 234, 250
sviatok bosoriek 165, 172, 229, 233
sviatok čarodejníkov 233
sviatok Diabla/diabla 165, 172, 250
sviatok írskych katolíkov
sviatok jesene 165, 172, 208, 238
sviatok komunity 156
sviatok Lucifera 165
sviatok mŕtvych 165
sviatok nádeje 230
sviatok násilia 165, 231
Sviatok práce 15, 41, 53
sviatok rodiny 156
sviatok Satana 165, 229, 250
sviatok Sedembolestnej Panny Márie 24, 41, 50, 53
sviatok Sedembolestnej Panny Márie – patrónky Slovenska 17
sviatok smrti 165, 230, 250
sviatok strachu 230, 250
sviatok strašidiel 165, 172, 175, 189
sviatok svätého Cyrila a svätého Metoda 32
sviatok svätého Štefana, prvého mučeníka, Zbor presvätej Bohorodičky 24
sviatok svetla/tmy 230, 234
sviatok vďakyvzdania 138, 227
sviatok života 230
Sviatok/sviatok Všetkých svätých 15, 17-18, 27, 41, 44, 62, 113, 167, 169-170, 173, 180, 199, 204, 213-225, 229-230, 234-239
sviečka 116-117, 132, 172, 174-175, 177, 179-181, 197, 211, 219-225, 230-231, 234-236, 239; 180, 217-220, 222, 224 (s. na hrobe)
svietnik 117, 128, 150, 178, 210, 222; *pozri aj* adventný s.
symbolické meranie času 115-118
synagóga *pozri* Neologická s.
SZPB *pozri* Slovenský zväz protifašistických bojovníkov

Š

šábes 62
šarkan 196, 202, 210
šírenie reprezentácií 13, 24, 56, 66, 73, 95, 168, 251; *pozri aj* teória š.-ia r.
škola 36, 52, 55, 57, 91, 110, 116, 119-120, 122, 124, 127, 158, 179-182, 191-192, 195, 200-210,

230, 232, 239-240; *pozri aj* Európsky deň rodičov a škôl; materská š.; stredná š.; tanečná š.; umelecká š.; základná š.
školská akadémia 119, 138
školské prázdniny 17, 27, 89, 110, 124, 204, 206, 214, 221
školský rok *pozri* začiatok š.-ého r.-a
školský večierok 194, 203, 214
škôlka *pozri* materská škola; š.-rsky ples
škraboška 189, 192, 195
škriatok 190
Šmolkovia 186
Španielska biskupská konferencia 233
špiritizmus 233
športové aktivity 110, 114, 124-125, 150-155, 158, 218
štát 10-62, 66-108, 216, 221, 249,-250; *pozri aj* Deň vzniku Česko-slovenskej republiky, spoločného š.-u Čechov a Slovákov; Deň vzniku samostatného česko-slovenského š.-u; odluka cirkvi od š.-u; pripomínanie pamätných dní š.-om; pripomínanie štátnych sviatkov š.-om; slovenská š.-nosť
štátna hymna/vlajka 95
Štátne múzeum Auschwitz-Birkenau v Osvienčime (Poľsko) 84
štátne vyznamenanie 34, 155; 30 (š. v. Rad Ľudovíta Štúra)
štátny rozpočet 16, 44-45, 50, 61-62
štátny sviatok 10-63, 66-108, 110, 113, 149, 155, 248-249; 14, 17, 21, 26-27, 31, 101 [právna kategória]; 51, 53 (š. cirkevný s.); 15, 17 (š. federálny s.); 183 (š. politický s.); 16, 50, 53-54 (zrušenie š.-eho s.-ku); š. s. *pozri aj* presun voľna za š. s.; pripomínanie š.-ch s.-kov
štátom uznaný sviatok 17, 42, 68; 15 [právna kategória]
štedrovečerná večera 149-152, 158
Štedrý deň 14, 24, 110, 114-115, 117, 121, 124, 135, 137, 141, 144, 149-152, 156, 158, 162
Štefan 154; *pozri aj* oslava menín Š.-a; sv. Štefan
štefanská diskotéka/párty/zábava 154
študent 36, 115, 183, 186, 191-192, 202-204, 206-207, 221, 233, 239-240; *pozri aj* Deň boja š.-ov; Medzinárodný deň š.-stva
šúpanie kukurice 176

T

tanec 96 (t. Čestnej stráže prezidenta SR); 202 (t. s balónom); 173 (t. v strašidelných kostýmoch); t. *pozri aj* stoličkový t.
tanečná zábava 154, 194, 201, 213,
TASR *pozri* Tlačová agentúra Slovenskej republiky
tekvica 162, 172-179, 184, 188-189, 195-196, 201, 204, 209, 211, 214, 223, 231; *pozri aj* deň dziní/t.-íc; halloweenska t.
tekvicové jedlo 184-185, 188, 210, 240
tekvicové semená 174-175, 177; *pozri aj* sušenie tekvicových jadierok
tekvicový lampáš / lampáš z tekvice 175-182, 198, 200-201, 203-204, 208, 209-210, 222, 238-239, 242-245; 180, 222-223 (t. l. na hrobe); t. l. *pozri aj* vyrezávanie t.-ch l.-ov
telefónom posielaná obrazová/textová správa 135
televízia 38, 67, 116, 118, 120, 136, 138-139, 155, 167, 172, 191-193, 197, 216, 242; *pozri aj* Rozhlas a t. Slovenska; sledovanie t.-e; vianočná t.-na rozprávka
televízna show 193, 197, 242
televízny prenos 90, 120
televízny program 139, 150, 158, 176, 193, 197
teória šírenia reprezentácií 7, 56, 66, 168, 242; *pozri aj* šírenie r.
tlač 20, 25-26, 33, 38, 41, 67, 85-90, 115, 146, 167, 172, 176-177, 195, 214-215, 225, 232
Tlačová agentúra Slovenskej republiky / TASR 25-26, 39, 179, 248
Tlačový a informačný odbor Úradu vlády SR 36
tolerovaný sviatok 224, 238-239, 241, 250, 252
Tomáš 119

totalitný režim 36, 67, 71-73, 92, 99
tradícia / tradície *pozri* americké t; domáce t; kresťanská t.; obyčajová t.; politická t.; rodinná t.
tradičná kultúra 42, 147, 199
tradičný deň pracovného pokoja 17, 27, 34, 71
trick or treat / Trick-Or-Treat for UNICEF 171, 199, 235/233
Trojičná zádušná sobota 217
Trojkráľová akcia *pozri* Dreikönigsaktion
trojkráľová bohoslužba 155
truhla 187
Tublatanka [hudobná skupina] 138
turista 153-154

U

učiteľ 30, 81, 119, 128, 176-178, 185, 190, 195, 200-207, 232, 240
umelecká škola 118, 186, 204
UNICEF *pozri* Detský fond Organizácie spojených národov
upír 171, 182, 188-189, 195, 212-213, 247
Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí 29, 32
Úrad vlády SR 36, 53, 78, 83, 90; *pozri aj* deň otvorených dverí na Ú.-e v. SR; Tlačový a informačný odbor Ú.- v. SR
urnový háj 180
Úsmev ako dar [zbierka] 120, 123; *pozri aj* Spoločnosť priateľov detí
Ústav pamäti národa / ÚPN 29, 96
ústava 18, 61; 18, 35, 48-49, 62, 87 (Ú. Slovenskej republiky); *pozri aj* Deň Ústavy SR
ústredné oslavy výročia SNP 74, 76, 78, 80, 82-85, 87, 92-93, 99, 103
Ústredný zväz židovských náboženských obcí v SR 93

V, W

Valentín 124, 164, 209, 227
varené víno 140
Varšavská zmluva 79
vatikánska zmluva 53, 61-62; *pozri aj* Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou
vatra 170; 29, 31, 39 (v. zvrchovanosti); v. *pozri aj* partizánska v.
večer pracovnej slávy 127
Večer všetkých duchov 229
večierok *pozri* halloweensky v.; firemný v.; mikulášsky v.; školský v.; vianočný v.
večný oheň 95
Veľká Noc 14, 27, 41-42, 54, 61-62, 110, 227, 238; *pozri aj* Veľkonočný pondelok
Veľká októbrová socialistická revolúcia / VOSR 183
Veľkonočný pondelok 15, 23-24, 199; *pozri aj* obchôdzka chlapcov na V. p.
veľkoplošný plagát *pozri* billboard
Veľký piatok 21, 23, 41, 50-51, 60, 183
veľvyslanectvo Ruskej federácie v SR / veľvyslanectvo Spojených štátov amerických v SR 93
veniec *pozri* adventný v.; kladenie v.-cov
verejná reprezentácia 13, 30, 39, 56, 66, 69, 80, 168
verejné financie 41, 44, 53-54
Verejnosť proti násiliu / VPN 72
verejný priestor 43, 114, 116, 129-130, 140, 144, 148-149, 151, 153, 162, 167, 171, 173-174, 183
verejný rozpočet 44-45, 48
veriaci 33, 42, 59, 116-118, 151-152, 154-155, 157, 217-218, 220, 224-225, 231-232, 234, 236-242; *pozri aj* evanjelickí v.; katolícki v.; neveriaci; pravoslávni v.; rímskokatolícki v.
veštenie 158, 169-170
Vianoce 42, 50, 62, 109-162, 209, 250-252; *pozri aj* darovanie v.-čného smreku pápežovi; druhý sviatok v.-čný; náboženská v.-čná pieseň; obradová v.-čná pieseň; prvý sviatok v.-čný
Vianoce pre všetkých [podujatie] 121-122

Vianoce v lete [podujatie] 124
vianočná atmosféra 113, 116, 118-119, 124, 128, 136, 138, 140-141, 145, 158, 162, 251
vianočná divadelná scénka 132, 152
Vianočná dohoda 67, 87, 94, 97
vianočná dovolenka 155-156
vianočná kapustnica 119, 121, 151
vianočná kolekcia 141
vianočná obchôdzka 122, 133, 137
vianočná ozdoba 116, 118, 128
vianočná pieseň 116, 118, 128; *pozri aj* náboženská v. p.; obradová v. p.
vianočná pohľadnica 121, 133-136, 144, 157
Vianočná pošta [podujatie] 134
vianočná televízna rozprávka 158
vianočná výzdoba 112, 114, 117-119, 122, 125, 128-131, 140-141, 144, 149, 153, 155
vianočné blahoželanie 114, 136, 151, 154
vianočné jedlo 140, 143, 150-152
vianočné pečivo 118, 151
vianočné sladkosti 112
vianočný cestovný ruch 114, 153-156,
vianočný darček 141, 143-149, 157; *pozri aj* nakupovanie vianočných d.-ov
vianočný kapor 143, 151
vianočný medovník 120, 130
vianočný pozdrav 114, 128, 133-137; 135-136, 157 (v. p. cez internet); v. p. *pozri aj* elektronická forma v.-ého p.-u; posielanie v.-ch p.-ov
vianočný stôl 128, 142, 149-151
vianočný strom/stromček 116-117, 121, 124, 126-131, 140-141, 144-146, 148-151, 153, 155, 157
vianočný sviatok *pozri* druhý s. v.; prvý s .v.
vianočný sviatok pravoslávnych kresťanov *pozri* Zjavenie Pána (Traja králi a v. s. p. k.)
vianočný trh 108, 116, 119, 125, 130, 137, 140-143, 153, 156, 158, 251
vianočný večierok 125, 127-128, 158, 251
vianočný vinš 119, 122-123, 125, 133, 135, 147, 150-152
vianočný zvyk 112, 117, 118, 131, 133, 150-152, 154-155, 157-158
Vigília / vigília 170, 237
víkend 113, 130, 155, 204, 211-212, 214; *pozri aj* halloweensky v.; predĺžený v.
vinš *pozri* halloweensky v.; vianočný v.
vinšovanie za odmenu 133, 186, 199
vítanie 127 (v. Deda Mráza a Snehulienky); 154 (v. nového roka)
víťazstvo nad fašizmom 183; *pozri aj* Deň v.-a nad f.
Vláda SR 14, 17, 19, 27, 44-54, 58, 60-61, 93, 96, 102; *pozri aj* Úrad vlády SR
vládca podsvetia Anwinn 169
vládny kabinet 23, 25, 38, 41, 43, 79, 93, 102-103, 249
Vlachovská gubajka [podujatie] 153
vodnica 172
vojna *pozri* druhá svetová v.; pamätník obetiam v.-en; prvá svetová v.
volič 12, 40, 81, 86, 102-103, 108, 134
voľno *pozri* náhradné v.; pracovné v.; presun v.-a
voľný deň 18-19, 26-27, 35, 40-43, 46, 49, 51-54, 110, 113, 139, 143-144, 149, 152, 154-155, 204, 214, 219
VOSR *pozri* Veľká októbrová socialistická revolúcia
VPN *pozri* Verejnosť proti násiliu
vstup SR do EÚ 23, 34, 82, 84
všeobecne známy sviatok 9, 173, 198
Všetkých svätých / Všechsvätých 15, 17-18, 62, 169, 199, 217, 224, 230; *pozri aj* predvečer V. s.; Slávnosť/slávnosť V. s.; sviatok V. š.

Výbor NR SR pre vzdelanie, vedu a kultúru 18
východná cirkev 169, 216
vychovávateľ 200, 202
vyrezávanie tekvicových lampášov 173, 197, 200-208, 211, 222-223
výročie Deklarácie o zvrchovanosti Slovenskej republiky 15, 29-31, 35, 39
výročie Deklarácie Slovenského národa 15
výročie Memoranda národa Slovenského 29
výročie úmrtia M. R. Štefánika 21
Výročie/výročie Slovenského národného povstania 9, 15-17, 33, 66-108
výstava 88, 164, 177-180, 200-201, 205
výučba / vyučovanie 177, 202-205, 207 (v. anglického jazyka); 229 (v. náboženstva); 55, 119, 177, 203, 205-208, 213, 229; 91 (v. o SNP); v. / v. *pozri aj* halloweenska v.
výzdoba 180, 219-221, 223, 239 (v. hrobu); v. *pozri aj* adventná v.; halloweenska v.; svetelná v.; vianočná v.
významné a pamätné dni 14-15
vznik Československej republiky 48, 175
vznik SR 48, 14, 16, 18, 20, 34, 40, 48, 66, 76, 79, 91
Wayne, Bruce 192
wellnes pobyt 145
Wicca *pozri* kult W.

Z

zábava 43, 115, 119, 125, 127, 139-141, 153-154, 162, 165-246, 252; 201, 208; 173, 191, 193, 196, 201, 208 (z. v kostýmoch); 173, 194, 196, 201, 203, 205, 201, 214, 239 (z. v maskách); z. *pozri aj* katarínska z.; tanečná z.; silvestrovská z.; štefanská z.
zábavná hra 203
zábavný podnik 154
zábavný sviatok 168, 215, 238
zabíjačka 141-143, 158; *pozri aj* predaj z.-ových špecialít
začiatok školského roka 52
zádušná omša 217-218
záhrobie 173, 190, 193, 221, 242
zájazd 27, 156
základná škola 81, 118-119, 12-126, 152, 176-183, 190-196, 200-213, 221, 232, 240
Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou 23, 249
Zákon č. 156/1998 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 201/1996 Z. z. 21
Zákon č. 167/1990 z 9. mája 1990, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 93/1951 Zb. o štátnych sviatkoch, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch v znení neskorších predpisov 16, 70
Zákon č. 201/1996 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch 21
Zákon č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov 12
Zákon č. 285/1999 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov 22
Zákon č. 311/2001 Z. z., Zákonník práce 23
Zákon č. 385/2008 Z. z. o Tlačovej agentúre Slovenskej republiky 25
Zákon č. 396/2000 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov 22

Zákon č. 424/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov 22
Zákon č. 442/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch v znení neskorších predpisov 22, 45
Zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch 68
Zákon Federálneho zhromaždenia ČSSR č. 56/1975, ktorým sa mení zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o pamätných a významných dňoch 68
Zákon Národného shromaždenia Československej republiky z 20. decembra 1946, 248 Sb., o úprave sviatkového práva 12
Zákon Národného zhromaždenia Československej republiky č. 65/1925 Zb. o sviatkoch a pamätných dňoch Československej republiky 15
Zákon SNR z 29. septembra 1992 č. 489/1992 Zb. o vyhlásení 29. augusta za štátny sviatok Slovenskej republiky 74
Zákon Ústavodarného Národného shromaždenia Československej republiky č. 248/1946 Zb. o úprave sviatkového práva 15, 68
Zákonník práce č. 65/1965 Zb. v znení neskorších predpisov 15, 23, 26
zamestnanec 15, 39-40, 46-47, 54, 60-61, 127, 135, 182, 201, 240
zamestnanecký zväz 49, 52
zamestnávateľ 15, 26, 49-54, 60, 127; *pozri aj* Republiková únia z.-ov
západná cirkev 216, 218
západný sviatok 226-227, 238, 241, 250, 252
zážitkový dar 145
zbierka hračiek 119; *pozri aj* Daruj hračku
zbierka šatstva 122
zdravotnícke zariadenie 119, 122
Združenie robotníkov Slovenska / ZRS 79, 102
zemiak 151, 171-172
zimný slnovrat 110, 115, 119, 131, 157, 229
Zjavenie Pána (Traja králi a vianočný sviatok pravoslávnych kresťanov) / Zjavenie pána (Traja králi) / Zjavenie Pána (Troch kráľov) / Zjavenie Pána, Bohozjavenie 110 / 149, 155 / 15 / 23
zlatá nedeľa 143
zľavový portál 145
zlý duch 223, 231, 235
zombee 171
zomrelí / zomrelý *pozri* mŕtvi; zosnulí
zoologická záhrada / ZOO 125, 177, 180, 211, 214
zosnulí / zosnulý *pozri* Pamiatka z.-ých; Spomienka na všetkých verných z.-ých; spomienkové sviatky/dni na mŕtvych/zomrelých/z.-ch
ZRS *pozri* Združenie robotníkov Slovenska
Zväz protikomunistického odboja 77
zvyk *pozri* domáci z.; fašiangový z.; halloweensky z.; jarný z.; náboženský z.; predvianočný z.; kalendárny z.; vianočný z.

Ž

žalm 218
Železnice Slovenskej republiky 123
Železničná spoločnosť Slovensko 123
žiak 119, 122, 133, 152, 178-180, 183, 186, 190, 200-207, 213, 221, 232, 240
Židia 29, 84-85, 93, 100, 162
živnostník 26, 59

Územný register

A

Afrika *pozri* Etiópia; Keňa; Sudán; Uganda
Amerika 170-172, 175, 199, 226-227; *pozri aj* Severná A.
Anglicko (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska) 169, 172, 229, 234; *pozri aj* Londýn
Antverpy (Belgicko) 140
Austrália 164, 231; *pozri aj* Nový Zéland
Ázia *pozri* Izrael; Japonsko; Srí Lanka

B

Banka (okr. Piešťany) 178
Bánovce nad Bebravou, (okr. Bánovce nad Bebravou) 72
Banská Bystrica (okr. Banská Bystrica) 33-34, 64, 66-108; *pozri aj* Kremnička
Banská Štiavnica (okr. Banská Štiavnica) 2, 154
Belgicko 130; *pozri aj* Antverpy; Brusel
Betlehem (Izrael) 131, 152-153
Bojnice (okr. Prievidza) 177
Bojnice [zámok] (okr. Prievidza) 179, 211
Bratislava – m. č. Devín (okr. Bratislava IV) 32, 215
Bratislava – m. č. Dúbravka (okr. Bratislava IV) 198
Bratislava – m. č. Karlova Ves (okr. Bratislava IV) 220, 245
Bratislava – m. č. Petržalka (okr. Bratislava V) 29, 114-115, 119-124, 126, 129-130, 132, 141-142, 152-153, 159-160, 215
Bratislava – m. č. Ružinov (okr. Bratislava II) 182, 247
Bratislava – m. č. Staré Mesto (okr. Bratislava I) 16, 29, 88, 91, 94, 97, 126, 129, 149, 153, 162, 182, 215, 244, 246; 91 (Podhradie – historická časť); 91 (Vydrica – historická časť)
Bratislava (Bratislavský kraj) 67, 77-79, 86, 90-91, 94, 122, 124-125, 130, 138, 141, 143, 154, 160-161, 167, 175, 180-182, 189-190, 192-197, 202-203, 206-208, 210, 212-214, 223, 239
Britské ostrovy 169-170, 172-173; *pozri aj* Írsko; Veľká Británia
Brno (Morava) 215
Brusel (Belgicko) 132
Budmerice (okr. Pezinok) 177
Budyšín (Nemecko) 140
Buková (okr. Trnava) 166
Bulharsko 77

C, Č

Cinobaňa (okr. Poltár) 143
Cluny (Francúzsko) 218
Čadca (okr. Čadca) 143, 198, 202, 204
Čechy (Česká republika) 161, 164; *pozri aj* Praha
Česká a Slovenská Federatívna Republika / ČSFR 12, 14, 16, 34, 69-71
Česká republika 36, 77, 84, 111, 139, 147; *pozri aj* Čechy; Morava
Česko 147
Československá federatívna republika / ČSFR 220
Československá republika 12, 15, 46, 48, 52, 68, 175, 183
Česko-slovenská republika 38, 47
Československá socialistická republika / ČSSR 120, 175, 183

Československo 36, 68-69, 80, 139, 220
Česko-Slovensko 47, 71, 79
ČSFR *pozri* Česká a Slovenská Federatívna Republika / Československá federatívna republika
ČSSR *pozri* Československá socialistická republika

D, Ď
Ďačov (okr. Sabinov) 232, 237
Dánsko 130
Devín [hrad] 32, 215
Devín [obec] *pozri* Bratislava – m. č. D. (okr. Bratislava IV)
Drážďany (Nemecko) 140
Dubová (okr. Pezinok) 177, 207
Dúbravka *pozri* Bratislava – m. č. D. (okr. Bratislava IV)
Dukliansky priesmyk [horské sedlo v Laboreckej vrchovine] 21
Dunaj [rieka] 91, 94, 141
Dunajská Streda (okr. Dunajská Streda) 185, 194, 213, 216
Ďurčiná (okr. Žilina) 115

E, F
Edinburg (Škótsko) 140
Etiópia (Afrika) 122
Európa 31, 33, 50, 55, 71-72, 76, 80, 82, 84, 92, 95, 97, 110, 131-132, 140, 146, 164-165, 169, 172, 184, 193, 227, 241, 250; 164 (severná E.); 32, 116, 172 (stredná E.); 172 (východná E.); 185, 189, 197, 215, 223, 240 (západná E.)
Európska únia / EÚ 22-23, 34, 82, 84, 102, 132
Fínsko *pozri* Rovaniemi
Francúzsko 73, 77, 227; *pozri aj* Cluny; Štrasburg
Fulda (Nemecko) 218

G, H, CH
Graz (Rakúsko) 164
Holandsko 195
Humenné (okr. Humenné) 179, 216, 225
Hurbanovo (okr. Komárno) 164, 167, 173, 175-182, 186, 189-194, 200-201, 204-206, 208, 222-223
Chorvátsko 147
Chrenovec (okr. Prievidza) 137

I, J
Imeľ (okr. Komárno) 183
Iňačovce (okr. Michalovce) 232, 237
Írsko (Írska republika a Severné Írsko) [ostrov] 169-172
Izrael (Ázia) 28, 131-132; *pozri aj* Betlehem
Jablonové (okr. Malacky) 178
Jankov vršok [vrch v pohorí Strážovské vrchy] 97
Japonsko (Ázia) 164
Jasenové (okr. Žilina) 115

K
Kalište (okr. Banská Bystrica) 84-85
Kanada 171, 233; *pozri aj* Montreal; Quebec City
Karlova Ves *pozri* Bratislava – m. č. K. V. (okr. Bratislava IV)

Keňa (Afrika) 122
Kežmarok (okr. Kežmarok) 186, 202-204, 210
Kľače (okr. Žilina) 115
Komárno (okr. Komárno) 177, 181, 190, 203
Kopčany (okr. Skalica) 178
Košice (Košický kraj) 79, 141, 143, 149, 154, 177, 190, 193, 211, 214, 229, 232-233, 235
Kremnica (okr. Žiar nad Hronom) 92
Kremnické bane (okr. Žiar nad Hronom) 31
Kremnička (m. č. obce Banská Bystrica) 92

L
Lehota pod Vtáčnikom (okr. Prievidza) 89
Lendak (okr. Kežmarok) 153
Levice (okr. Levice) 186, 202
Lewis [ostrov v súostroví Vonkajšie Hebridy, Škótsko] 170
Likavka (okr. Ružomberok) 143
Linz (Rakúsko) 131-132
Liptovská Teplička (okr. Poprad) 115, 118, 123, 126, 132-133, 137, 142, 151-154, 159
Liptovský Hrádok (okr. Liptovský Mikuláš) 130, 177, 182, 190, 195, 200, 202, 204
Liptovský Mikuláš (okr. Liptovský Mikuláš) 186, 203-204, 232, 237
Lomnický štít [vrch v pohorí Vysoké Tatry] 132
Londýn (Anglicko) 36, 140, 186, 188
Lovčica-Trubín (okr. Žiar nad Hronom) 229- 232, 237

M
m. č. = mestská časť
Maďarsko 18, 77, 137, 147, 176
Malá Čierna (okr. Žilina) 115
Malá Fatra [pohorie] 193, 210
Malé Karpaty [pohorie] 164, 167
Martin (okr. Martin) 76, 211
Martovce (okr. Komárno) 175
Massachusetts (Spojené štáty americké) 138
Michalovce (okr. Michalovce) 143, 179
Montreal (Kanada) 140
Morava (Česká republika) 175; *pozri aj* Brno
Moravský Svätý Ján (okr. Senica) 178
Myjava (okr. Myjava) 143

N, O
Nemecká (okr. Brezno) 84, 166
Nemecko 67-68, 71, 86, 91, 93, 98-99, 116, 164, 195; *pozri aj* Budyšín; Drážďany; Fulda; Graz; Stuttgard; Trevír
Nesluša (okr. Kysucké Nové Mesto) 166
Nesvady (okr. Komárno) 182, 201, 240
New York (Spojené štáty americké) 140
Nitra (okr. Nitra) 33, 108
Nový Zéland (Austrália a Oceánia) 164
Osvienčim (Poľsko) 84

P, Q
Petržalka *pozri* Bratislava – m. č. Petržalka (okr. Bratislava V)
Pezinok (okr. Pezinok) 29

Plavecký Štvrtok (okr. Malacky) 186, 189, 201, 206
Pliešovce (okr. Zvolen) 166
Podhradie *pozri* Bratislava – m. č. Staré Mesto (okr. Bratislava I)
Poľsko 77, 118; *pozri aj* Osvienčim
Poprad (okr. Poprad) 143
Považská Bystrica (okr. Považská Bystrica) 229, 236
Praha (Česká republika) 36, 37, 140
Prešov (okr. Prešov) 177, 190, 194-195, 202, 204-207, 210
Pribeta (okr. Komárno) 175
Prievidza – okolie 193-194,
Prievidza (okr. Prievidza) 190, 197
Quebec City (Kanada) 140

R

Rajec (okr. Žilina) 67, 93-94, 117, 154
Rajecká dolina [mikroregión] (okr. Žilina) 115, 126, 129, 131, 150-152
Rajecká Lesná (okr. Žilina) 134, 154
Rakúsko 131, 147, 164; 132 (Horné R.); *pozri aj* Graz; Linz; Salzburg; Tirolsko; Viedeň
Rím (Taliansko) 23, 130, 169; *pozri aj* Vatikán
Rovaniemi (Fínsko) 140
Rudná (okr. Rožňava) 176
Ruská federácia 84, 93
Rusko 131, 183
Ružindol (okr. Trnava) 166
Ružinov *pozri* Bratislava – m. č. R. (okr. Bratislava II)
Ružomberok (okr. Ružomberok) 72, 202-204

S, Š

Sabinov (okr. Sabinov) 231-232, 237
Salzburg (Rakúsko) 138
Severná Amerika 164-165, 169, 171, 174, 226; *pozri aj* Spojené štáty americké; Kanada
Sevilla (Španielsko) 218
Slovenská republika (1939-1945) 79, 93; *pozri aj* vojnový slovenský štát
Slovenský/slovenský štát (1939) 76, 93
Slovinsko 77
Snina (okr. Snina) 226
Sobrance (okr. Sobrance) 231-232
Sovietsky zväz 67-68, 147, 183, 227
Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska *pozri* Anglicko; Írsko; Škótsko; Veľká Británia
Spojené štáty americké / USA 67, 73, 84-85, 93, 105, 157, 164, 171-173, 184, 189, 195, 197-198, 203, 223, 226-227, 229, 231, 233, 240 *pozri aj* Massachusetts; New York; Washington
Srí Lanka (Ázia) 164
Strečno [hrad] (okr. Žilina) 211
Stuttgart (Nemecko) 140
Sudán (Afrika) 122
Suchohrad (okr. Malacky) 178
Škótsko 170; *pozri aj* Edinburg; Lewis
Šoporňa (okr. Galanta) 175
Španielsko *pozri* Sevilla

Štrasburg (Francúzsko) 132
Štrba (okr. Poprad) 137
Šuja (okr. Žilina) 115

T

Taliansko *pozri* Rím
Terchová (okr. Žilina) 137, 152, 154
Tirolsko (Rakúsko) 164
Trebišov (okr. Trebišov) 187, 194, 202-205
Trevír (Nemecko) 218
Trnava (okr. Trnava) 213, 237
Turčianske Teplice (okr. Turčianske Teplice) 203-204, 210

U, V, W

Uganda (Afrika) 122
USA *pozri* Spojené štáty americké
Vatikán 51, 54, 80, 130
Veľká Británia (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska) [ostrov] 55, 67, 73, 170, 203, 237
Veľká Čierna (okr. Žilina) 115
Veľká Lomnica (okr. Kežmarok) 210
Veľká Maňa (okr. Nové Zámky) 128
Veľké Teriakovce (okr. Rimavská Sobota) 180, 201
Veľké Úľany (okr. Galanta) 201, 208
Veľký Meder (okr. Dunajská Streda) 185
Vidiná (okr. Lučenec) 175, 194-195, 201, 207, 223
Viedeň (Rakúsko) 132, 140
Vinosady (okr. Pezinok) 176, 184, 198, 205-206
Vlachovo (okr. Rožňava) 153
vojnový slovenský štát 67-68, 75, 77-82, 87-89, 93, 96-97, 100-103; *pozri aj* Slovenská republika (1939-1945)
Vonkajšie Hebridy *pozri* Lewis
Vráble (okr. Nitra) 177, 186, 203
Vrádište (okr. Skalica) 178
Vranov nad Topľou (okr. Vranov nad Topľou) 179
Vydrica *pozri* Bratislava – m. č. Staré Mesto (okr. Bratislava I)
Vysoké Tatry [pohorie] 153; *pozri aj* Lomnický štít
Wales (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska) 234
Washington (Spojené štáty americké) 36

Z, Ž

Záhorie [oblasť] 164, 167, 176, 178
Zázrivá (okr. Dolný Kubín) 130
Zbyňov (okr. Žilina) 115
Zemplín 179, 211, 225
Žilina (okr. Žilina) 88, 93, 115, 212
Žitný ostrov 185

O autoroch

Prof. PhDr. Zuzana BEŇUŠKOVÁ, CSc.
(*1960)

– etnologička, samostatná vedecká pracovníčka Ústavu etnológie SAV v Bratislave (http://uet.sav.sk/?q=sk/zuzana-benuskova-prof-phdr-csc).
Narodila sa a žije v Bratislave. V roku 1983 ukončila štúdium národopisu na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a začala pracovať v Ústave etnológie SAV, kde pôsobí na čiastočnom úväzku až do súčasnosti. Venuje sa výskumu obyčají, etnických a konfesionálnych spoločenstiev a urbánnej etnológii. Od roku 1996 pôsobí ako vysokoškolská pedagogička na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. V rokoch 2005–2011 viedla Katedru etnológie a etnomuzikológie na FF UKF v Nitre (v súčasnosti Katedra etnológie a folkloristiky).V roku 2013 bola vymenovaná za profesorku etnológie. Je autorkou vyše 80 vedeckých štúdií, publikačného projektu *Tradičná kultúra regiónov Slovenska* (1998, 2005; 2010 pod názvom *Ľudová kultúra*), publikácií *Religiozita a medzikonfesionálne vzťahy v lokálnom spoločenstve* (2004), *Tekovské Lužany. Kultúrna a sociálna diverzita vidieckeho spoločenstva* (2010), spoluautorkou a zostavovateľkou publikácií *Dejiny slovenskej etnológie v 20. storočí* (2013), *Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia* (2013).

PhDr. Katarína POPELKOVÁ, CSc.
(*1965)

– etnologička, vedecká pracovníčka Ústavu etnológie SAV v Bratislave (http://uet.sav.sk/?q=sk/katarina-popelkova-phdr-csc).
Absolvovala odbor národopis na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1987. Jej bádateľský záujem sa v súčasnosti sústreďuje na štúdium spoločnosti Slovenska prostredníctvom etnografického skúmania podôb a funkcií sviatkov. Okrem sviatkového zákonodarstva v Slovenskej republike a funkciami, ktoré sviatky plnia ako politický nástroj, sa zaoberala mestskými sviatkami Salamandrové dni v Banskej Štiavnici a Vinobranie v Pezinku. Ďalšími jej odbornými témami sú transformačné procesy v postsocialistickom mestskom vinohradníctve, kultúrne a ekonomické aspekty regionálneho rozvoja, problematika etnických stereotypov, dejín etnológie a urbánneho štúdia v etnológii. Je autorkou vyše štyroch desiatok vedeckých štúdií a spoluatorkou devätnástich vedeckých a odborných monografií.

PhDr. Monika VRZGULOVÁ, CSc.
(*1965)

– samostatná vedecká pracovníčka Ústavu etnológie SAV v Bratislave (http://uet.sav.sk/?q=sk/monika-vrzgulova-phdr-csc).
Absolvovala odbor národopis na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1987. Realizovala výskumy v mestskom prostredí orientované na otázky sociálnej identity. Od roku 1995 skúma reprezentácie holokaustu v spoločnosti Slovenska, pracuje metódou oral history, zaujíma sa o problematiku pamäti a identity. Sleduje politiky spomínania na Slovensku po roku 1989, ako aj podoby a miesto štátnych sviatkov a uzákonených pamätných dní v spoločnosti Slovenska. Spolupracuje s Dokumentačným strediskom holokaustu a Nadáciou Milana Šimečku. Je autorkou a spoluautorkou viacerých monografií, napríklad *Videli sme holokaust* (2012), *Deti holokaustu* (2007), a množstva vedeckých štúdií a kapitol v rôznych vedeckých publikáciách.

PhDr. Juraj ZAJONC, CSc.
(*1964)

– etnológ, samostatný vedecký pracovník Ústavu etnológie SAV v Bratislave (http://uet.sav.sk/?q=sk/juraj-zajonc-phdr-csc).
Absolvoval odbor národopis na Katedre etnografie a folkloristiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1987. Okrem tradičnej textilnej kultúry Slovenska, dokumentačno-informačných činností v etnológii a dejín slovenskej etnológie sú v zornom poli jeho vedeckého záujmu sviatky v kultúre a súčasnom spôsobe života obyvateľov Slovenska z hľadiska foriem sviatkovania a ich spoločenských funkcií. Je autorom vedeckej monografie *Premeny vlákna* (2012), siedmich kapitol v kolektívnych monografiách a takmer piatich desiatok vedeckých štúdií. Vo výskume sviatkov sa doteraz okrem Halloweenu zameriaval najmä na sviatok Valentín a mestský sviatok Salamandrové dni v Banskej Štiavnici. Vedecké poznatky o sviatkoch publikoval aj v odborno-populárnych článkoch a rozhovoroch.

V edícii ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE doteraz vyšlo:

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 1
Folklore in the Identification Processes of Society. G. Kiliánová, E. Krekovičová (eds.). Bratislava : Ústav etnológie SAV, 1994. 165 s. ISBN 8085665328.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 2
Burlasová, Soňa: Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzählieder. Zväzok 1. E. Krekovičová (ed.). Bratislava : Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. 225 s. ISBN 802240506X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 3
Burlasová, Soňa: Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzählieder. Zväzok 2. E. Krekovičová (ed.). Bratislava : Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. S. 227-441. ISBN 8022405094.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 4
Burlasová, Soňa: Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzählieder. Zväzok 3. E. Krekovičová (ed.) Bratislava : Vydavateľstvo VEDA – Ústav etnológie SAV, 1998. S. 445-682. ISBN 8022405124.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 5
Identita etnických spoločenstiev. Výsledky etnologických výskumov. G. Kiliánová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – SAP-Slovak Academic Press, spol. s. r. o., 1998. 128 s. ISBN 8088908035.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 6
Dekoratívny prejav – tradícia a súčasnosť. O. Danglová, J. Zajonc (zost.). Bratislava : VEDA, 1998. 179 s. ISBN 802240523X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 7
Identity of Ethnic Groups and Communities. The Results of Slovak Ethnological Research. G. Kiliánová, E. Riečanská (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – SAP-Slovak Academic Press, spol. s. r. o., 2000. 164 s. ISBN 8088908728.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 8
Traditional Culture as a Part of the Cultural Heritage of Europe. The Presence and Perspective of Folklore and Folkloristics. Z. Profantová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Tomáš Písecký-ARM 333, 2003. 143 s. ISBN 8089069096.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 9
Ethnology in Slovakia at the Beginning of the 21th Century: Reflections and Trends. G. Kiliánová, K. Köstlin, R. Stoličná (eds.). Etnologické štúdie 9 and Veröffentlichungen Euroäische Ethnologie 24. Bratislava – Wien : Ústav etnológie SAV – Institut Für Europäische Ethnologie, Universität Wien, 2004. 229 s. ISBN 3902029102.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 10
Slavistická folkloristika na rázcestí. Z. Profantová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Tomáš Písecký-ARM 333, 2003. 116 s. ISBN 808906910X.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 11
Beňušková, Zuzana: Religiozita a medzikonfesionálne vzťahy v lokálnom spoločenstve. Bratislava – Dolný Ohaj : Ústav etnológie SAV – MERKUR, 2004. 198 s. ISBN 8096916351.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 12
Folklór v kontextoch. Zborník príspevkov k jubileu Doc. PhDr. Ľubice Droppovej, CSc. H. Hlôšková (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FFUK – Národopisná spoločnosť Slovenska, 2005. 215 s. ISBN 8088997208.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 13
Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989. I., II. Z. Profantová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV – Ústav pamäti národa – Tomáš Písecký-ARM 333, 2005. I. – 283 s. ISBN 8089069134; II. – 193 s. ISBN 8089069142.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 14
Malé dejiny veľkých udalostí v Česko(a)Slovensku po roku 1948, 1968, 1989 III. Naratívna každodennosť v kontexte sociálno-historickej retrospektívy. Z. Profantová (ed.) Bratislava : Ústav etnológie SAV, 2007. 207 s. ISBN 9788088997412.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 15
Od folklórneho textu ku kontextu. Venované pamiatke PhDr. Márie Kosovej, CSc. E. Krekovičová, J. Pospíšilová (eds.). Bratislava – Brno : Ústav etnológie SAV – Etnologický ústav AV ČR, 2006. 214 s. ISBN 8096942743.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 16
Slavkovský, Peter: Svet na odchode. Tradičná agrárna kultúra Slovákov v strednej a južnej Európe. Bratislava : Veda, 2009. 216 s. ISBN 9788022410861.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 17
Slavkovský, Peter: Svet roľníka. Agrárna kultúra Slovenska ako predmet etnografického výskumu. Bratislava : Veda, 2011. 135 s. ISBN 9788022412056.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 18
Slavkovský, Peter: Slovenská etnografia (kompendium dejín vedného odboru). Bratislava : Veda, 2012. 127 s. ISBN 9788022412797.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 19
Slavkovský, Peter: S nošou za industrializáciou krajiny. Tradičné podoby dopravy na slovenskom vidieku. Bratislava : Veda, Ústav etnológie SAV, 2014. 128 s. ISBN 9788022413985.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 20
Vanovičová, Zora: Autorita symbolu. E. Krekovičová (ed.). Bratislava : Ústav etnológie SAV 2014. ISBN 9788097097523.

ETNOLOGICKÉ ŠTÚDIE 21

Katarína POPELKOVÁ a kolektív

Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?

V roku 2014 vydal © Ústav etnológie SAV v Bratislave.

Grafická úprava a tlač © Jela Pálešová, IMPALEX
Počet strán 320

ISBN 978-80-970975-3-0

Ústav etnológie
Slovenskej akadémie vied

ISBN 978-80-970975-3-0
9 788097 097530